

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Din cuprins:

VICTOR EFTIMIU
Sonete

★

MARIA BANUȘ
Îndrăgostiții (*piesă în 3 acte*)

★

VERONICA PORUMBACU
Vara : O noapte la Sinaia

★

VICTOR TULBURE
Tezaur : În față : Fala

★

MIHAI RĂLEA
Note de drum în Antile (II)

★

PETRU VINTILĂ
Mr. Gulliver Pickerston în țara uriașilor (*nuvelă*)

★

V. EM. GALAN
Bărăgan (*roman, II*)

★

PAUL ELIARD
Versuri
(*în românește de Tăscu Gheorghiu*)

★

TEODOR VIRGOLICI
Jean Bart

★

TEXTE ȘI DOCUMENTE
Cîteva date mai puțin cunoscute din activitatea
lui Camil Petrescu

★

MIHU DRAGOMIR
Un poet al revoltei : Alexandru Macedonski

4

APRILIE 1954 — ANUL VII

008
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII Scriitorilor din R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Q6

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81
dk

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544722

4

APRILIE 1954 ~ ANUL VII

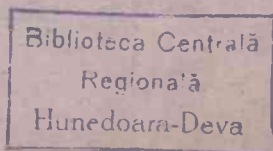
* P / 5 4 4 7 2 2 *

24

Biblioteca Centrală
Regională
Hunedoara-Deva

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
VICTOR EFTIMIU: Sonete	5
★	
MARIA BANUȘ: Indrăgostiții (piesă în 3 acte, 8 tablouri)	8
★	
VERONICA PORUMBACU: Vara; O noapte la Sinaia	54
VICTOR TULBURE: Tezaur; În față; Fala	57
★	
MIHAI RALEA: Note de drum în Antile (II)	61
★	
DIMOS RENDIS: Cîntecul Păcii (poem)	72
★	
PETRU VINTILĂ: Mr. Guliver Pickerston în țara uriașilor (nuvelă)	92
★	
CRISTIAN SÎRBU: Revedere	118
AURORA CORNU: Maica	119
VALERIA BOICULESI: Reîntoarcere în sat; Bob de grâu	120
★	
V. EM. GALAN: Bărăgan (roman, II)	123
★	
PAUL ELUARD: Versuri (în românește de Tașcu Gheorghiu)	202
ION GHEORGHE: Pegasul meu	206
★	
NICOLAI TIHOV: Cîșii; La un miting la țară; În trecătoarea Haiber (în românește de Victor Tulbure)	208
★	
DOI SĂRBĂTORIȚI	213
LITERATURA REALISTĂ ÎNTRE 1920 și 1944	
TEODOR VIRGOLICI: Jean Bart	216
PUBLICISTICĂ	
DUMITRU MIRCEA: La izvoarele artei	228

TEXTE ȘI DOCUMENTE

Câteva date mai puțin cunoscute din activitatea lui Camil Petrescu	235
Prof. M. NANU: Contribuțiuni la cunoașterea literaturii antidinastice a lui Vlahuță	240

TEORIE ȘI CRITICĂ

MIHU DRAGOMIR: Un poet al revoltei: Alexandru Macedonski	245
V. P.: Noi pagini ale „Poveștii omului”	265
L. RAICU și I. D. BĂLAN: Semnificația dramei „Vlaicu Vodă”	269

NOTE ȘI RECENZII

SANDA MĂNOIU: Insemnări despre obiectul unor satire	278
SIMION DIMA: „Niculai Călărașul”	281
E. T.: Ceva despre poeți și „arto poetice”	283
REMUS LUCA: Cu privire la povestirile lui Sütő Andras	285
EUGEN ATANASIU: Din opera unui maestru al satirei politice	288
MARIN BUCUR: „Donbas”	290
ANATOLII BARCHI: Din amintirile unui scafandru	294
TEREZA MACOVESCU: Friedrich Wolf	296
PETRE IOSIF: José Martí, erou al poporului cuban	300
L. DANIEL: „Literatura progresistă de peste hotare”: O nouă zi se va înălța	305

ÎNCHINARE LUI ANTIM IVIREANUL

*Asemeni ție, Prea Sfințit Antime,
Venii și eu din drumul depărtării
Și graiul, poate hărăzit uitării,
L-am învățat în pravili din vechime.*

*Menindu-l spre amvonul înălțării,
Cuvîntului ce freamătă-n mulțime
I-ai dăruit balsam și prospețime
Și-ai întrecut pe cronicarii țării.*

*Ingrămădind o filă peste alta,
Și eu, ca tine, mi-am iubit unealta.
Mai meșteri, alții or s-o stăpînească!...*

*Nu știu, în veac, răsplata ce-am să capăt
Dar voi sluji, cucernic, pîn' la capăt,
Inalta Doamnă, limba romînească.*

11 decembrie 1952

AUTOCRITICĂ

*Imi recitesc poemele solemne:
Război, încoronări și revoluții...
Legende: Jason, argonauții,
Hercule înfruntînd pe Strîmbă-Lemne.*

*Elogiîndu-mă, veneau limbușii
Oficiali, didactic să mă-ndemne:
— „Le vrem cît mai sonore, cît mai demne,
Să premiem elevi la distribuții!”*

*Aceste pagini de antologie
Nu cîntă-n mine nici o nostalgie
Îmi par străine, șterse, nude, mate.*

*In sarcofagul artei fără artă
In fantasmagoria lor deșartă,
Se descompun, cadavre-mbălsămate.*

27 decembrie 1952

ALĂTURI DE ICOANA PIERITOARE

*Alături de icoana pieritoare
Să-ți făurești a doua ta ființă
Făcută din elan și din credință
Și dăruită lumii viitoare.*

*Revarsă cîntec plin de biruință!
Furtună, apă vie și dogoare,
Azur stelar din tine să pogoare,
Balsam pieirii care te-amenință.*

*Intrece-ți pămînteasca ta făptură!
Înalță ziduri sau așterne rînduri,
Desăvîrșind ce alții începură.*

*Și dincolo de cele patru scînduri
Va risipi lumină tot mai pură
Comoara ta de vise și de gînduri.*

Eforia, iulie 1952

DECENII DACĂ TREC...

*Decenii dacă trec, neîndurate,
Sporesc mereu comoara ta de vise.
Cortegii lungi, prin porțile deschise
De tine, se prefac eternitate.*

*Spori-vor paginile tale scrise...
Făpturile de tine-ntruchipate
Te vor înconjura ca o cetate
Înalță, peste veacuri și abise.*

*Nemuritori, eroii tăi, urmașii
Fideli, ți-or duce mai departe pașii,
Cînd tu vei fi, de mult, o amintire.*

*In viața vie ce-ai creat-o, stemă,
Vei străluci, în glorie supremă:
Poetul nu cunoaște cimitire!*

8 noiembrie 1952

MARIA BANUŞ

ÎNDRĂGOSTIȚII

(Piesă în 3 acte, 8 tablouri)

PERSOANELE:

MARIA VARLAM
MATEI HOLBAN

TIBERIU STOIANOVICI
CORNEL PETRĂCHESCU
IOAN LAZĂR
ARMAND DIMANCEA
MARCELA CARACOTTA
JEAN POPOVICI
CAROL EREIMIA
VICTOR AMBRUŞ
ŞTEFAN NIŢĂ
DAN NEDELICU
IANCU LIPAN
PETRE CAZACU

AGLAIA CAZACU
ADRIAN BUDESCU
ILIE BADEA

IORDACHE CHIPĂRUŞ

MIRCEA AVADIAN

NICU ARAPACHE
FLORICĂ STANCIU
NUŞA BONDARIUC
GHITĂ
PANTELIMON STERICĂ
ATANASIU COMETA

Directorul Cadrelor, 30 ani.
Directorul general al Şantierului şi membru al Comitetului de Partid al Şantierului, 34 ani.
Inginer şef al Şantierului, 44 ani.
Inginer, şeful Direcţiei mecanice, 40 ani.
Inginer, referent la Direcţia generală, 42 ani.
Inginer, referent la Direcţia Mecanică, 62 ani.
Secretara lui Petrăchescu, 37 ani.
Şeful direcţiei de Investiţii, 42 ani.
Şeful direcţiei Planificării, 38 ani.
Secretarul Comitetului de Partid al Şantierului, 32 ani.
Membru în Comitetul de Partid al Şantierului, 30 ani.
Membru în Comitetul de Partid al Şantierului, 24 ani.
Membru în Comitetul de Partid al Şantierului, 40 ani.
Secretarul Organizaţiei de Bază P.M.R. al sectorului „Baraj”, 30 ani.
Soţia lui Cazacu, muncitoare, 25 ani.
Inginer, şeful sectorului „Baraj”, 55 ani.
Mecanic, şeful unui atelier de reparaţii la sectorul „Baraj”, 40 ani.
Şef de echipă la staţia de concasare, sectorul „Baraj”, 55 ani.
Inginer, şeful unui punct de lucru la sectorul „Baraj”, 26 ani.
Escavatorist, sectorul „Baraj”, 22 ani.
Şef de lucrări, sectorul „Baraj”, 35 ani.
Ajutor de escavatorist, sectorul „Baraj”, 20 ani.
Ajutor de escavatorist, sectorul „Baraj”, 18 ani.
Muncitor, membru în Comitetul sindical, sectorul „Baraj”, 42 ani.
Redactor al ziarului local, 28 ani.

Acţiunea se petrece pe un mare şantier din ţara noastră, în anul 1951

ACTUL I

TABLOUL I

Intr-un oraş de provincie, la munte. Direcţia Generală a unui mare şantier. Scena înfăţişează biroul directorului. Masă de scris, bibliotecă, fotolii, canapea-club din piele uzată, decolorată. Masă de şedinţe cu scaune capitonate.

Scena e goală. Prin ușa larg deschisă care dă spre anticameră, își face apariția Chipăruș. Șiret, admirativ și ironic, cercetează mobilele, le pipăie, le încearcă.

CHIPĂRUȘ: Ttț... *(plescăie admirativ)* Catifea... *(pipăie scaunele)* Arcuri... *(se așează pe marginea canapelei și se leagănă cu plăcere copilărească. Prinde gust și continuă jocul, instalându-se tot mai confortabil. În ușa rămasă deschisă se ivesc mai întâi Eremia și Popovici, care-l privesc curios și amuzați, apoi inginerul Dimancea)*

POPOVICI *(graseiază)*: Pe cine căutați, tovarășe?

CHIPĂRUȘ *(sare în sus, surprins, dar își revine repede)*: Direcția.

EREMIA: Noi sîntem direcția.

CHIPĂRUȘ: Greu intră omul la d-voastră. Mai greu ca-n rai. La sîn-Petru, tot mai găsești o șoseală, o momeală, ceva să-l îmbunezi. Dar ăștia de aici de jos, dela scară — lemn. Zic: „Vreau să merg sus“. — Asta-i scara pentru directori și șefi. Ia-o pe a de colo“. Mă duc la a de colo, alt sîn-Petru: „— Asta-i scara pentru personalul nostru“. — Dar eu ce sînt. Nu sînt personalul vostru? Al cui sînt, mămicule, al cui sînt? „— Nu ești. Tu ții de sector. Aici nu-i șantierul. E direcția“. Zic: „Mai aveți vreo scară?“ „N-avem“. Și-a isprăvit cu tine.

EREMIA: Dar în rai tot ai pătruns.

CHIPĂRUȘ: Fost marinăr, tovarășe. Nu e scară, pui frînghie. Nu-i frînghie, vîi ca șarpele. Om e și sîn-Petru. Mai întoarce capul după o fată și-atunci tu... marinarule... Fîss.. *(gest, sunet de șarpe care se strecoară)*

DIMANCEA: Și ce te-a adus, prietene, la noi?

CHIPĂRUȘ: Permiteți: Iordache Chipăruș, șef de echipă stația de concasare, sectorul „Baraj“. Nu-i piatră, n-are moara ce să macine. E piatră, dai în brînci, scoți producție, tot degeaba. Nu știu ce fac, ce dreg pezevenghii, ne scot mereu sub plan.

POPOVICI: Atenție mărită, Eremia, șah la planificare.

CHIPĂRUȘ *(lui Eremia)*: Dumneata ești șeful peste ei?

EREMIA *(cu humor sec)*: Peste pezevenghi? Da.

CHIPĂRUȘ *(În timp ce vorbește scoate din buzunar carnetelul lui de însemnări, cam soios, și-i tot îmbie să-l ia să-l cerceteze. Doar el e atît de mîndru de însemnările făcute cu propria sa mînă! Popovici îl ia cu vîrful degetelor și-și aruncă o privire prin el)*: Uite-aici, tovarășe, negru pe alb, se vede cîte vagoane au plecat la descărcare și cîte au intrat la noi. Nu mai sînt eu Chipăruș, ăl de număra cu pietricelele: cinci la stînga, cinci la dreapta; cinci la dreapta, cinci la stînga. Acum nu mai poate nimeni să mă păcălească. În șase luni am învățat și scrisul și socotitul. Doctor m-au făcut.

DIMANCEA: Cîți ani ai?

CHIPĂRUȘ: Douăzecișicinci plus douăzecișicinci. În inimă, optsprezece.

POPOVICI *(îi dă carnetelul înapoi, ștergîndu-și ușor degetele)*: Du-te dumneata la „Muncă și Salarii“. Pe coridor, drept înainte și la dreapta.

CHIPĂRUȘ: Numai să nu mă trimeată ăi de colo drept înainte și la stînga. Că nimeresc iar la dumneavoastră *(iese)*.

POPOVICI: Noul stăpîn al lumii duhnea a ceva foarte neplăcut.

EREMIA: Un rachiu infect, care se vinde pe aici. În argoul local se cheamă: „Te-am zărit printre morminte“.

POPOVICI: Oho, splendid titlu de roman! Ce rezonanță mistică. Cu un titlu ca ăsta, un scriitor american se lansează pe piață, ca o torpilă. *(visător)* Auzi? „Te-am zărit printre morminte“. Colosal!

EREMIA: Vinde pontul şi i-aţi comisionul.

POPOVICI: Nu insulta un om al muncii.

DIMANCEA (*pe gânduri*): Ce tenacitate. La cincizeci de ani să te azezi într-o bancă de şcoală, s-o ici dela a,b,c.

POPOVICI: Pardon...

EREMIA: Tovarăşul inginer Dimancea a rămas la tema a,b,c.

DIMANCEA (*ironic*): Aşa sînt bătrînii. Gîndesc mai încet.

EREMIA (*ironic*): Dar mai just, vreţi să spuneţi. Sever aţi mai fost cu noi. Rău ne-aţi frecat.

DIMANCEA: Sînt convins că ştii mai multă planificare de cît mine. Pe vremea mea nu exista aşa ceva. Sînt însă lucruri pe care le înţelege şi un inginer bătrîn, şi un profan, ca muncitorul de adineaori.

EREMIA: Visul dumitale e un vis de domnişoară. (*declamatoriu*) Un singur iubit toată viaţa! Un singur plan anual! Dar iubiţii vin şi pleacă şi fetiţa trebuie să-şi adapteze visurile, realităţii. Se schimbă iubiţii, se schimbă planurile...

DIMANCEA: Nesiguranţa asta înseamnă haos.

EREMIA: Dăscăliţi-l pe Petrăchescu. Planificarea e prea umila sclavă a Direcţiei mecanice.

DIMANCEA: A mări planul de producţie la sectorul „Baraj” în condiţiile actuale, e foarte, foarte nesănătos.

POPOVICI: Sînteţi prea pesimist. Nu sînteţi în ton cu vremea.

EREMIA: Duceţi-vă mai sus. Spuneţi că sîntem nişte imbecili, că nu ne pricepem să organizăm un şantier. Să vină alţii în locul nostru. Ce spui, Popovici?

DIMANCEA: Eu îmi critic colegii în faţă, nu pe la spate. Sînt prea bătrîn ca să-mi trădez principiile. Poate că şi loialitatea e ceva demodat. Dar prefer să rămîn demodat. V-am spus şi vă repet: mărind planul la sectorul „Baraj”, primejduim utilajul. Eu, în cursul carierii mele, am lucrat pe cele mai mari şantiere din ţară... (*în timp ce Dimancea vorbeşte, Eremia, în spatele lui, îi face semne discrete lui Popovici, că bătrînul a dat drumul la flaşnetă şi ar fi cazul ca ei doi să plece*) Cînd compar utilajul ăsta modern, sovietic, cu cel pe care-l foloseam noi atunci, am impresia că am trăit în epoca de piatră a tehnicii, în preistorie. (*pauză*)

EREMIA: Domnul director se lasă cam mult aşteptat.

POPOVICI: Cînd vine, spuneţi-i vă rog să ne cheme (*iese cu Eremia. Scurtă pauză. Intră Maria Varlam, în costum de călătorie, cu valiza în mînă*).

MARIA: Bună ziua.

DIMANCEA: Bună ziua, duduie.

MARIA: Tovarăşul director nu-i aici?

DIMANCEA: Trebuie să vină (*pauză. Cei doi se examinează cu discreţie*).

MARIA: Tovarăşul inginer Dimancea?

DIMANCEA: Da, iertaţi-mă. Nu-mi amintesc. Cu cine am onoarea?

MARIA: Nu mă cunoaşteţi. Maria Varlam. (*îi întinde mîna. El i-o sărută cu politeţe bătrînească*) Voi lucra şi eu aici, la direcţie. Avem o cunoştinţă comună. Mi-a vorbit despre dumneavoastră tovarăşul Cristea.

DIMANCEA (*cu simpatie*): Ah, Cristea, minunat om. De piatră să fii şi te cîştigă. Un mare cuceritor de inimi... Chiar şi bătrîne, ca a mea.

MARIA: Chiar de inima dumneavoastră se interesa. Cum o mai duceţi.

DIMANCEA: Cordul meu? Imi ştie de frică. Cum îi arăt asta (*scoate un flaconaş din buzunar*), se cumînţeşte.

MARIA: Şi cu munca se interesează, cum merge.

DIMANCEA (*reținut*): Mulțumesc.

MARIA: Sînteți adjunct la Direcția mecanică, dacă nu mă înșel?

DIMANCEA: Nu. Am fost. Acum am un post mult mai modest. E firesc. La vîrsta mea, nu mai ai dinamismul care se cere. Dumneavoastră? Inginer?

MARIA: Nu. La cadre, director.

DIMANCEA: Da, da. (*intră inginerul Petrăchescu*) Tovarășul inginer Petrăchescu. (*Petrăchescu îi dă mîna Mariei. E vizibil că femeia îi place*) Noul nostru șef de cadre.

MARIA: Varlam.

DIMANCEA (*se uită la ceas*): Imi dați voie să mă retrag. Imi pare bine că v-am cunoscut.

MARIA: Și mie, tovarășe inginer (*Dimancea iese*).

PETRĂCHESCU: Din vagon, direct la slujbă.

MARIA (*zîmbește*): Da. Nu știu încă unde o să locuiesc.

PETRĂCHESCU: Pentru dumneavoastră n-o să fie greu de găsit. Chiar dacă n-ați fi director la Cadre.

MARIA: Curtenitori sînt bărbații aici.

PETRĂCHESCU: Ca pe orice șantier. Avem puține femei.

MARIA (*ride*): Ah, de asta? Mulțumesc.

(*intră Matei Holban*)

MATEI (*surprins*): Maria! (*alt ton*) Bine ai venit, tovarășă Maria.

MARIA: Bine te-am găsit.

MATEI (*lui Petrăchescu*): Ai să-mi spui ceva?

PETRĂCHESCU: Se-ntîmplă așa cum am prevăzut noi.

MATEI: I-a cuprins panica?

PETRĂCHESCU: Da.

MATEI: Cine?

PETRĂCHESCU: Cum ați prevăzut. Cavalerul nostru în armură medievală a scos primul spada, ca să apere sfînta rutină.

MATEI: M-așteptam.

MARIA: Și medievalul, cine-i?

MATEI (*Mariei*): Inginerul Lazăr. (*lui Petrăchescu*) Cine s-a mai ridicat împotriva propunerii?

PETRĂCHESCU: Întreg tacîmul. Bătrînul l-a secondat pe Lazăr. Tovarășul inginer-șef a încercat ca de obicei să împace și capra și varza. Și tot ca de obicei, a ieșit și capra supărată și varza jumulită. (*intră inginerul Lazăr*).

LAZĂR: Vă salut, tovarășe director.

MATEI: Ce e, tovarășe Lazăr? V-a speriat îndrăzneala noastră?

LAZĂR: Cu voia dumneavoastră, nu.

MATEI: Atunci?

LAZĂR: Nu avem în momentul de față condiții ca să concentrăm mașinile la „Baraj” și să mărim planul de producție.

PETRĂCHESCU: Tovarășul Lazăr e în război cu principiul organizării în mers.

LAZĂR: Cu dezorganizarea în mers. Mai întîi condiții de viață pentru oameni și pentru întreținerea mașinilor.

PETRĂCHESCU: Și fundațiile hidrocentralei, le turnăm cîndva prin 1980. Avem vreo grabă?

LAZĂR: Antichitatea avea o vorbă înțeleaptă: festina lente. Grăbește-te încet.

PETRĂCHESCU: Ca să cîntăm osanale melcului, n-avem nevoie să ne deplasăm în Roma antică. Avem noi destui melci la Direcție, care nu l-au studiat pe Tacit și pe Cezar, ca dumneata.

LAZĂR (*lui Matei*): Eu îmi mențin punctul de vedere, tovarășe director. Voi raporta și ministerului.

MATEI: Ei, asta-i! Rapoarte! Milităros mai ești, tovarășe Lazăr. Important este să găsim noi între noi metodele juste.

PETRĂCHESCU (*lui Lazăr*): Studenția din Germania a cam lăsat urme asupra dumitale: metodic, autoritar, prudent... Leit inginer prusac...

LAZĂR: Cum, l-ai cunoscut cînd ai fost în Germania?

PETRĂCHESCU (*sustinîndu-i privirea*): Intocmai. (*intră inginerul șef Tiberiu Stoianovici*).

STOIANOVICI (*zîmbitor*): Tot cu puștile încărcate? Nu-i bine, dragii mei, zău că nu-i bine. Ne ciorovăim între noi și „Barajul” așteaptă rezolvarea situației. Uite, acum a fost la mine Ilie Badea, mecanicul dela „Baraj”...

MATEI: Tovarășe inginer șef, noul nostru director la Cadre.

MARIA: Varlam. (*dau mîna*)

MATEI: Tovarășul inginer Lazăr. (*Maria și Lazăr își dau mîna*)

STOIANOVICI: Scumpă tovarășă, bine-ai venit. Ai găsit o atmosferă cam încărcată. Poate ai să ne ajuți dumneata s-o înseninăm.

MARIA: Baghetă magică nu am.

STOIANOVICI: Are dreptate Badea. Nu putem porni bătălia la „Baraj” — așa cum se exprimă el — dacă nu mărim atelierele.

LAZĂR: Sînt trei luni de cînd i-am făcut colegului Budescu propuneri concrete. Nici un răspuns. Și acum Popovici afirmă că e prea tîrziu pentru noi ateliere. Investițiile nu mai pot face nimic.

PETRĂCHESCU: Scuturați-l bine pe hahalera de Popovici și să vedeți cum o să poată.

LAZĂR: Eu nu scutur cireșul în August, colega. Dar putregaiul îl tai ori cînd.

PETRĂCHESCU: Asta e o aluzie la Budescu? Iată, tovarășă Varlam, ai o mostră de felul cum noi, cei din conducere, susținem propriul nostru prestigiu. Și „putregai” e unul din epitetele cele mai gingașe pe care le folosește tovarășul Lazăr.

MARIA: „Hahalera de Popovici” e un epitet care mărește prestigiul conducerii?

PETRĂCHESCU (*ride*): M-ați prins. Am totuși o circumstanță atenuantă. Ce vreți? Nu s-a născut încă omul care să-l ia în serios pe Popovici.

MARIA: Cum asta?

PETRĂCHESCU: Să vă dau un exemplu. E colecționar.

MARIA: Ei și?

PETRĂCHESCU: Colecționează butoni de manșetă.

MARIA: Aha!

PETRĂCHESCU: Și lucrează metodic. Nu întreprinde nimic pînă nu își consultă horoscopul.

MARIA: Dece?

PETRĂCHESCU: Cum dece? Ca să se orienteze în viață. Nu ori ce zodie e la fel de favorabilă. În Zodia Taurului te-ndrăgostești. În Zodia Gemenilor, vinzi și cumperi. Se dublează capitalul. Pe semne că în Zodia Investițiilor, pentru ateliere, n-am intrat încă.

MATEI (*ride*): Ascuțită limbă are!

STOIANOVICI: Ce-o să-și închipuie tovarășa Varlam despre noi? Că sîntem într-adevăr la cuțite. (*Mariei*) Ce-ai zice, dacă v-aș spune că direcțiile noastre colaborează totuși destul de bine?

MARIA (*zîmbește*): Ce să spun? Nu v-aș crede, tovarășe Stoianovici. (*intră Marcela Caracota*)

MARCELA (*lui Petrăchescu*): Sînteți chemat la telefon.

PETRĂCHESCU: Viu numai decît. (*Marcela rămîne pe loc, măsurînd-o discret, dar cu insistență, pe Maria. Petrăchescu spune apăsător*) Am spus că viu numai decît! (*Marcela iese. Lui Matei*) La ce oră e ședința?

MATEI (*se uită la ceas*): La șapte, la tovarășul Stoianovici.

PETRĂCHESCU: Vă salut.

(*Petrăchescu, Stoianovici, Lazăr, ies*)

MATEI: Maria, dragă Maria! Nu-mi vine să cred că ești aici, că te văd...

MARIA (*zîmbește*): Nu sînt eu. E năluca mea, Matei.

MATEI: Nici nu credeam c-ai să mai vii.

MARIA: Dece?

MATEI: La început mi s-a spus că o să capăt un șef de Cadre grozav, ne mai pomenit. Cine? Maria Varlam! Îți închipui ce a fost pentru mine, cînd am auzit.

MARIA (*zîmbește*): Dece?

MATEI (*turburat, se silește să treacă la un ton mai ușor*): Așa, va să zică cei doi ani ai noștri de muncă, alături, cot la cot, sînt nimic pentru tine?

MARIA: Au fost frumoși, anii aceia dela Cluj. Primii doi ani. (*pauză. Amintiri*).

MATEI: Te așteptam. Cînd, de odată, au început să circule niște zvonuri păcătoase: că nu mai vii, că ești trimisă undeva la Hunedoara, la Cugir...

MARIA: Poate că ar fi fost mai bine.

MATEI: Dece spui asta? Nici nu știi ce muncă interesantă este aici. Ce-am avut noi atunci, la regională, cu Farcaș, cu Pompiliu, nimic, floare la ureche pe lîngă ce avem aici. Curat turnul Babel. Scena la care ai asistat, e fleac față de alte probleme pe care le am. Un cap ca al tău, limpede, disciplinat, o să facă minuni.

MARIA: Și tu, cum te descurci?

MATEI: Poate nu mai rău de cît altul, dar nu așa cum aș vrea.

MARIA: E bine că îl ai pe Victor lîngă tine.

MATEI: Știi că-i aici? (*lipsit de convingere*) Da, e bine.

MARIA: Cine ar fi crezut c-o să lucrăm iar împreună, toți trei. Vechea echipă în altă formație. Tot așa vesel și plin de viață e?

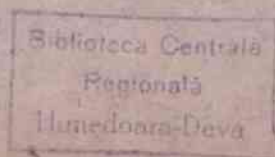
MATEI: Mda... Cîte odată... Dar ne înveselim pe rînd. Cînd el, cînd eu...

MARIA (*zîmbește*): Și nu-i chip să vă sincronizați?

MATEI: E greu cu Victor. Tovarăș bun, prieten bun, nimic de zis, dar... a fost cam repede ridicat în muncă. Secretar al comitetului de Partid, pe un șantier ca al nostru, nu-i glumă. I s-a cam suit la cap. Se crede un cronometru care arată întotdeauna și fără greș linia justă. „Vrei să nu greșești? Uită-te din oră în oră la aparat”. Și a devenit nervos, grozav de nervos. Poate că și boala îl face așa.

MARIA: Da, am auzit că trebuie să plece să se opereze. Va să zică s-a schimbat Victor. Dar tu? Tot așa ușor te aprinzi?

MATEI (*turburat*): Ce vrei să spui?

MARIA: Nu, Matei, cum îți poate trece prin minte? Am uitat de mult întâmplarea aceea.

MATEI: Pentru mine n-a fost o simplă întâmplare, Maria. *(pauză)* Ai crezut că-i un foc de paie. Dar a fost altceva. Ceva care nu se uită. *(pauză)* N'a fost o ușurință din partea mea când ți-am cerut să-l lași pe Pavel. Știam că-ntr-o zi ai să-ți deschizi ochii, ai să vezi cât de nenorociți sînteți. Știam că ai să suferi.

MARIA: Da. „Nepotriviți“. Poți folosi și termeni mai tari. Acum știu că m-a-nșelat tot timpul. Dar nu-mi pare rău de ce-a fost. Nu-mi pare rău că l-am iubit cu pasiune, cu credință, că am crezut în el. Ce-mi pasă că el a fost așa cum a fost? Eu l-am iubit așa cum înțeleg eu, așa cum trebuia...

MATEI: Dacă nu erai așa, nu erai tu, Maria.

MARIA *(alt ton)*: Să nu mai vorbim despre asta. Lucruri vechi, îngropate. S-a întâmplat așa cum trebuia să se întâmple. *(alt ton)* Eu te-am întrebat despre felul tău de muncă. Dacă acum ești mai cumpănit, mai chibzuit.

MATEI: Ce vrei? Director, răspundere. Măsor de șapte ori pînă tai. *(intră Victor Ambruș)*

MARIA: Victore!

AMBRUȘ: Am auzit că ești aici. În zbor am venit.

MARIA: Neschimbat.

AMBRUȘ: Tu te-ai făcut mai tînăra și mai frumoasă.

MARIA: Da? Uite aici. *(arată cîteva fire albe de la tîmplă)* Păr alb.

AMBRUȘ: Ei, ei, mofturi. *(lui Matei)* Ți-a venit inima la loc?

MARIA *(repede)*: Matei, e șapte. Ședința.

MATEI: Extraordinară, femeia asta! Ca un ceas deșteptător. Visezi dulce, dulce, și de odată: țîrr. Datoria.

AMBRUȘ *(Mariei)*: Foarte bine, ține-l de scurt.

MATEI *(își adună de pe birou hîrțile de care are nevoie și se pregătește de plecare)*: Am plecat. *(iese. Pauză. Cei doi prieteni se privesc. Aduceri aminte curg repede)*

MARIA: Știi că m-am despărțit.

AMBRUȘ: Știu.

MARIA: Tu cunoșteai legătura lui Pavel cu femeia aceea și nu mi-ai spus nimic.

AMBRUȘ: Am vorbit cu el. Nu numai o dată. Credeam c-o să-i treacă pînă la urmă.

MARIA: Nu trebuia să vorbești cu el. Trebuia să-mi spui mie, să fi știut eu.

AMBRUȘ: Se uită. Ai să-ți refaci viața.

MARIA: Nu, Victore. Cum îți închipui? Intr-o viață există o singură dragoste. El mi-a strivit-o. Mi-a călcat-o în picioare. Se poate trăi și așa. Am munca mea, am prieteni, am tovarăși.

AMBRUȘ: Cîți ani ai, Maria?

MARIA: Vorbesc ca o babă?

AMBRUȘ: Nu. Ca o fetiță de cincisprezece ani, care spune: „ori, ori“. E în tine o flacăra, pe care numai tu n-o cunoști. Topește ea pojghița de ghiață, n-ai grijă.

MARIA: Nu, Victore, tu știi, am suferit prea mult.

AMBRUȘ: Viața e mai puternică, Maria. Ai încredere în ea.

MARIA: Aproape uitasem. Când v-am văzut, s-a răscolit totul. *(pauză)*

AMBRUȘ: Nici Matei n-a uitat. *(pauză)* Tarei-e mdrag, băiatul ăsta. *(pauză)*

MARIA: Ce faci tu? Ce face Valeria?

AMBRUȘ: E bine. Iar eu spun ca tine: ori, ori. Plec zilele astea la București să-mi ofer stomacul doctorilor. Ori mă faceți sănătos, ori îmi dau demisia de la viață. *(gest din partea Mariei)* Glumesc. Mă fac bine, n-ai nici o grijă. Avem atâtea boclucuri pe aici! Cum o să dezertez, nu?

MARIA: Și cât ai să fii la București, cine-ți ține locul?

AMBRUȘ: Ștefan Niță. Un băiat energic, capabil. Mai are el metode de comandă, dar o să-l scuturați voi, o să-l scutur și eu și-o să-i treacă. Avem tovarăși buni aici, în birou: Nedelcu, Lipan... Ai să-i cunoști.

MARIA: E bătaie mare, nu-i așa?

AMBRUȘ: Mare, Maria. O să-ți placă. Eu nici până azi n-am izbutit să stăpînesc toate problemele.

MARIA: Cum, nu ești tu omul care nici odată nu greșește?

AMBRUȘ *(rîde)*: Aha, asta-i dela Matei cetire. *(intră Iancu Lipan)*

LIPAN: Tovarășe Ambruș, ce facem, mai mergem pe șantier?

AMBRUȘ *(în glumă, cu hotărîre)*: Astă seară frai. Sărbătorim un eveniment fericit. Uite, Maria, pe unul dintre ei îl și cunoști. Faceți cunoștință.

Lipan. Înțeleptul, prevăzătorul, câte odată cam, cam...

LIPAN: Ei, lasă, lasă. N-o influența. *(rîd)*

AMBRUȘ: Nu-ți fie frică. Tovarășa Maria nu se lasă chiar așa de ușor influențată. *(Lipan zîmbește și-i strînge bărbătește mîna)*

LIPAN: Bine-ai venit, tovarășă Maria. *(lui Ambruș)* Atunci, pe mîine.

AMBRUȘ: Pe mîine. *(Lipan iese)*

MARIA: Te întrebam de Matei, cum muncește.

AMBRUȘ: Cît zece. Dar nu se ridică în deajuns deasupra mărunțișurilor. Pierde perspectiva. Și dacă-l critici, strîmbă din nas.

MARIA: Mi-am închipuit.

AMBRUȘ: E prea proaspăt director. O să mai capete el experiență. N-am grijă cu el.

MARIA: Trebuie să mă pui la curent cu toată situația.

AMBRUȘ: Îți spun tot, tot. Dar sistematic. Mai întîi, luăm valiza și-o ducem la casa de oaspeți. În al doilea rînd, mergem la mine acasă și-o mobilizăm pe Valeria pentru o gustare. Apoi stăm la taifas cît vrei tu.

MARIA: Organizatorul nu se dezmințe. *(rîd)*

AMBRUȘ: Fain lucru c-ai venit la noi, Maria. Tare fain lucru.

Cortina

TABLOUL II

In aceeași vară, după cîteva săptămîni, la sectorul „Baraj”, pe veranda unei barăci. Mese și scaune de brad. În perspectivă șantierul, cu mișcarea și vuietul lui. La distanță, dincolo de rîu, două escavatoare în funcțiune. Din cînd în cînd trec muncitori. Amiază strălucitoare, peisaj de munte.

ARAPACHE *(flăcăuș chipeș, freză ondulată. Vorbește convingător și cu obidă)*:

Zău, că de inimă rea am băut, tovarășe secretar. Cînd nu merge escavatorul îmi vine să-mi iau cîmpii, credeți-mă. Ce naiba pasc acolo, la atelierul central? Pentru un fleac de piesă mi-l țin de șapte zile.

Atunci, vorbiți dumneavoastră cu Nușa, chiar astăzi?

CAZACU *(cu zîmbet subțire)*: Azi, mîine...

ARAPACHE: Azi, tovarășe Cazacu, azi. Vă rog. E foarte important. Pentru producție. Escavatorul e ca un copil. Il speli, îl ungi, îi dai ce-i trebuie, împărat ești. Nu? Îți face niște bucăți, de zici ce-ai asta. Nu se află pe tot șantierul ajutor de manipulant, să îngrijească mașina așa cum o îngrijește Nușa.

CAZACU: Și cum? Chiar așa a spus? Că nu mai lucrează pe escavatorul tău, pentru că ai venit cu chef?

ARAPACHE: Așa a spus. Pleacă. Să lucreze cu Brăileanu. Ăl de s-a-ncurcat cu fata aia de pe-aici și-a lăsat-o. Nu de alta. Dar păcat de o fată cuminte ca Nușa.

CAZACU: Să plece? Nu-mi vine să cred.

IEPURE (*mititel, subțirel, seamănă cu un adolescent*) Dac-a zis că-l lasă, îl lasă. Așa coadă de drac, nu găsești pe tot șantierul.

ARAPACHE: Săriși și tu în vorbă. Când vorbesc ai mai bătrâni.

IEPURE: Ai fi tu mai bătrîn, dascăl pe mașină mi-ai fost, da' tot eu sînt mai înțelept. De cîte ori nu ți-am spus: „Uite la noi ce bine trăim, muncim, cîștigăm, a noastră e viața. Vrem? Mergem la cinema. Vrem? Mergem la restaurant. Ce-ți trebuie ție să te îndrăgostești?

CAZACU: Și zii, nu te-a ascultat?

IEPURE: Turcește dacă-i spuneam, tot atît mă-nțelegea.

CAZACU: Bine, băieți, o să vorbesc eu cu Nușa. (*lui Arapache*) Dar bagă de seamă, să mai aud despre tine... (*gest de pahar dus la gură*) Și peste o lună-două, Nușa să fie tot necalificată. Șă știi, n-o să te lăsăm s-o ții cît lumea, jupîneasă pe escavatorul tău.

ARAPACHE: O calific, tovarășe Cazacu, aveți cuvîntul meu. În cinstea lui 23 August.

IEPURE: Să te-audă ăl de sus.

ARAPACHE: Iar te bagi în vorbă. (*pleacă împreună cu Iepure*)

STERICĂ: Buni băieți.

CAZACU: Noi i-am crescut, noi i-am făcut oameni, noi îi stricăm.

STERICĂ: Cum, noi? Noi l-am trimis să se pilească?

CAZACU: Noi. Așa de bine conducem. Așa de bine merg lucrurile. Din șapte escavatoare, patru stau. Dacă băiatul ăsta cuminte se-mbată, ce să te mai miri de alții? Oamenii-s cătrăniți.

STERICĂ (*ca un pomelnic bine cunoscut*): Planul nu e îndeplinit...

CAZACU: Care plan? Parcă noi avem un singur plan. Noi avem unul, două, trei, cinci planuri.

STERICĂ: Azi dimineată mă pomenesc cu Chipăruș. Echipa lui trebuia să primească iar primă de depășire. Și ce-au făcut, ce-au dres la „Muncă și Salarii“, iar i-au scos sub plan. De altul mai scapi cum mai scapi, îl mai potolești. Dar cu Chipăruș, ce te faci?

CAZACU: Și ce-ai făcut?

STERICĂ: L-am trimis la Budescu.

CAZACU: Ca să-l dea afară din birou.

STERICĂ: Puteam eu să-i rezolv chestia cu prima?

CAZACU (*cu autoironie amară*): Nu puteai. Nici nu-i treaba noastră. Noi mobilizăm oamenii pentru planuri care nu există. (*cheamă la telefon*) Allo! Tovarășul inginer Avadian. Vino te rog pînă la punctul trei. (*intră Badea*).

BADEA: Tovarășe Cazacu, e de rău. Atelierul nu mai poate să meargă așa. N-avem piese de schimb. Stau mașinile. Muncitorii stau. Barăcile pentru familiști nu-s gata. N-am ce să le mai spun oamenilor.

STERICĂ: Mai i-ai și dumneata, nea Ilie, cu câte o glumă. Mare lucru e să fii popular. Uite la mine. Cum mă văd: „Nea Sterică, ai o țigare?“, sau le cer eu: „Nea Cutărică, ai o țigare?“. Că-i știuuu! Și cum o cheamă pe soacră, și ce belele au cu nevasta, toate le știu.

BADEA (*sarcastic*): Bine zici. Că de popularitatea dumitale le arde muncitorilor acum.

CAZACU (*lui Badea*): Știi bine, tovarășe Badea, că ne ocupăm...

BADEA: Ne ocupăm, ne ocupăm, dar de făcut nu se face. Dacă șefii nu știu să descurce lucrurile, să nu mai stea aici, să se ducă la piață să vîndă brînză. Iar dacă nu vor, apoi știm noi ce-avem de făcut.

CAZACU: Ce vrei? Să comanzi oamenii după calapod, ca pantofii? Țștia sînt, cu ei trebuie să lucrăm.

BADEA: Parcă dumneata nu știi cum se poartă Budescu cu muncitorii? Cînd intri la el, se uită la tine, de parcă i s-ar fi suit un păduche pe minecă.

CAZACU: Asta e. Trebuie să-l ajutăm să se schimbe. Toți sînt cu ochii pe noi. Nu putem să dezorganizăm acum munca.

BADEA: Țșta-i sprijinul pe care-l găsesc la dumneata, tovarășe Cazacu? Mă mîndream cu dumneata. Le spuneam muncitorilor: „Secretarul nostru e cineva. Avem ce-nvăța dela el.“ Ei, tovarășe Cazacu, păcat... (*iese*).

STERICĂ: Il văzuși? Cu catîri d-ăștia trebuie să-mi rup gura toată ziulica.

CAZACU: Taci, tovarășe Sterică, taci.

STERICĂ: Tac, dar zău nu-ți mai pune totul la inimă. (*iese*)

(*intră inginerul Avadian*)

CAZACU: Au venit și alelalte mașini, tovarășe Avadian?

AVADIAN: Au venit.

CAZACU: Iese bine, ce zici?

AVADIAN: E o acțiune interesantă.

CAZACU: Tovarășe inginer, știi că atunci cînd am venit aici secretar, habar n-aveam ce-i un proiect, ce-i un deviz. Multe am învățat dela dumneata. Și nu mi-a fost rușine să te-ntreb. Te-ntreb și-acum: ce crezi dumneata?

AVADIAN: E o acțiune cu sorți de reușită. Dar mă tem.

CAZACU: Dece?

AVADIAN: Există ceva, nu știu cum să-i spun, parcă-i o forță nevăzută care încurcă totul pe șantierul nostru.

CAZACU: Eu nu cred în forțe d-astea și te sfătuiesc și pe dumneata să nu crezi. Dacă-s diavoli, îi scoatem noi afară, de coarne, n-ai nici o grijă.

AVADIAN: Dumneata prea simplifici lucrurile.

CAZACU: Și dumneata nu-mi spui deschis ce gîndești. De ce? Știu că ești un om cinstit. Știu că ții la șantierul ășta. De ce nu vorbești hotărît?

AVADIAN: Dumneata vrei un răspuns politic. Eu nu-ți pot da decît unul ingineresc.

CAZACU (*zîmbește*): Dacă-i just, o și politic; dă-l.

AVADIAN: Sînt mulți factori de care depinde reușita acțiunii noastre. Primo: să avem asigurate transporturile. Secundo: piesele de schimb. Terzo: cazarea muncitorilor.

CAZACU: Și tovarășul Budescu ce zice?

AVADIAN: Eu am tot respectul pentru capacitatea, pentru experiența tovarășului Budescu, dar pe dînsul nu-l interesează altă părere decît a lui. (*se apropie inginerul Budescu, furios*).

BUDESCU: Aş vrea să ştiu, domnule Cazacu, pînă cînd o să meargă toate astea? Toate mărunţişurile, toate revendicările muncitorilor să fie aduse la mine? Poate că politica se poate face așa, cu uşile deschise, să-ţi dea buzna fiecare beţiv, să-ţi ceară socoteală? La noi, la conducerea tehnică, nu merge. Întîmplător, lucrăm cu creerii.

CAZACU: Ce s-a întîmplat, domnule inginer Budescu?

BUDESCU: Aveţi sindicat, nu? Aveţi tot felul de organizaţii, asociaţii şi mai ştiu eu ce... Lăsaţi-ne în pace, pe noi, inginerii, să ne vedem de ingineria noastră.

CAZACU: Din cauza muncitorilor care vă supără, nu se fac locuinţele pentru familişti?

BUDESCU (*luîndu-l martor pe Avadian*): Sfîntă patroană a tehnicii! (îte ţi-e dat să auzi! Ce spui, Avadiane?)

AVADIAN: Mmm... (*sunet neutru, care nu aprobă, nu dezaproabă*)

BUDESCU (*lui Cazacu*): Ori ce ţînc ştie că locuinţele muncitorilor nu intră în sarcina noastră.

CAZACU (*e ca o coardă întinsă, pînă la refuz*): Dar muncitorii ăştia lucrează aici pe sector, la dumneata, nu? Muncitorii ăştia au şi ei nevoie de un pat, de o masă, de o odaie în care să-şi culce copiii? Ori poate muncitorii nu beau, nu se spală, n-au copii? Sînt nişte lucruri, nişte bucăţi de lemn... (*mîinile i se încleştează pe spătarul unui scaun. În timp ce vorbeşte îl ridică de la pămînt şi-l izbeşte la loc, cu putere*) Il trînteşti, îl azvîrli cum vrei. Nici transporturile nu te interesează? Nici escavatoarele care stau din lipsă de vagoane, nu te interesează?

BUDESCU: Nu, domnule Cazacu. Nu mă interesează. Noi nu sîntem direcţia generală, nu sîntem C.F.R.-ul. Sîntem sector de execuţie. Mîine-poi-mîine o să mă tragi la răspundere pentru o crimă făcută la Adis-Abeba. E un oraş în Africa, domnule Cazacu.

CAZACU: Dumneata ştii pentru ce te afli pe şantier? Dumneata ştii pentru ce construim hidrocentrala asta? Ştii dumneata cum trăiau oamenii pe aici? Acum sîntem stăpîni noi, muncitorii...

BUDESCU: Aflu abia acum.

CAZACU: Şi nimeni n-o să ne stea în drum!

BUDESCU: Interesant. Şi care-i vina mea în toate astea? Crima dela Adis-Abeba?

CAZACU: Nu dela Adis-Abeba. Din România.

BUDESCU: E lungă prelucrarea?

CAZACU: Şi dacă eşti aici şi ai cînstea să conduci sectorul ăsta...

BUDESCU: Destul. Destulă cinste şi onoare. Mi-a ajuns pînă aici. N-aveţi decît să fericiţi pe altul.

(*apare Chipăruş*)

CHIPĂRUŞ: Tovarăşul inginer? Ce ocazie! Ne vedem de două ori într'o zi. Dumneavoastră, care nu ancoraţi cu lunile pe la noi...

BUDESCU: Te rog să fii la locul dumitale, m-ai înţeles?

CHIPĂRUŞ: (*în batjocură, ia poziţia de drepţi*): Am înţeles, să trăiţi! (*Budescu se îndepărtează*) Ai ridicat presiunea la cazan.

CAZACU: Dece nu vorbeşti frumos cu inginerii?

CHIPĂRUŞ: Care inginer? ăsta-i inginer? ăsta e boală curată. Fuscii la el, mai adineauri. „Uite“ — îi zic — „ce fac cu moara mea, că n-are grăunţe să macine. N-avem piatră. Patru escavatoare stau“. Şi el rînjeşte: „Grăunţe? Du-te în sat la chiabur să-ţi dea el dacă n-ai ce

măcina". Rînjesc și eu. „Păi, dă-mi dumneata adresa chiaburului, că așa vă aveți" (*își împletește degetele*) „Șterge-o, empernenentule!" — zice el. Auzi! „Empernenentule!"! Ce să-i faci? N-o fi văzut părul meu alb. Că-mi pusesem șapca, cînd îmi trîntise chestia cu chiaburul. „Eu o șterg" — zic — „dar ce facem cu asta, cu catastiful?" „Și-l scot. (*scoate carnețelul și-l deschide*) El vorbește negru pe alb. Da, da. Că nu mai e el, Chipăruș, al de acum un an, să numere cu pietricele cîte vagoane au intrat și cîte au ieșit: cinci la dreapta, cinci la stînga, cinci la stînga, cinci la dreapta. Acu' scriu eu, cu mîna mea. Și iacă-tă, (*arată carnețelul*) noi aici, și norma colea. Dece nu ne plătește primele? Echipagiul meu face gălăgie. „— Ia slăbește-mă cu echipagiul dumitale" — îmi zice. „Echipagiul nu face nici o gălăgie, căpitanul face, că-i trebuie pentru băuturică". Căpitanul, adică eu!

CAZACU: Nea Chipăruș, s-o lăsăm pe altă dată.

CHIPĂRUȘ: Fiule, nu prea-mi plăci dela o vreme. Controlează-ți busola. Ca vaporean ce-am fost, îți spun: dacă pornești la drum cu aparatele defecte, ajungi tocăniță la rechini.

CAZACU: Bine, nea Chipăruș, bine.

CHIPĂRUȘ: Nu așa, Cazacule, nu așa. Te cam rupi de masă. Ehei, busola, busola. (*Chipăruș iese. Pauză. Intră Ștefan Niță*)

NIȚĂ: Bine stăm. A trebuit să viu eu pe șantier, ca Budescu să-și dea demisia.

CAZACU: Să și-o dea.

NIȚĂ: Ți-ai și găsit momentul să dezorganizezi munca.

CAZACU: Cu ticălosul ăsta nu se poate lucra.

NIȚĂ: Ticălos? Pentru că nu face sluj, cînd urli tu la el ca un huligan? Cînd ridici scaunul să-i dai în cap?

CAZACU: Nu-i adevărat.

NIȚĂ: Nici că l-ai insultat în fața unui subaltern, nu-i adevărat? Și mai vreți ca inginerii să se bucure de autoritate pe șantier.

CAZACU: Tovarășe Niță, eu știu să dau respectul cuvenit omului învățat. Dar ăsta își bate joc de toate. Scurpă pe munca noastră, pe viața noastră. Muncitorii îl urăsc.

NIȚĂ: Hai spune, spune tot: fost legionar, fost mare antreprenor. Că noi nu știm. Te-ai găsit dumneata să faci descoperiri, să afli că ne urăsc. (*declamatoriu*) „Munca noastră, viața noastră!" Da, ne urăsc. Ne-ar lega un pietroi de gît și ar da cu noi de fund. Ce ești dumneata? Ce sînt eu, pentru burjuii ăștia? Niște nespălați, niște țoape, asta sîntem.

CAZACU: Nu, tovarășe Niță. Nu toți inginerii sînt așa. Cei mai mulți lucrează cinstit, din toată inima. Li cunoaștem. Știm cum muncesc.

NIȚĂ: Toți ne urăsc. Unii pe ascuns, alții pe față. Eu nu cu omul care ne urăște lucrez. Eu lucrez cu tehnicianul. Restul nu mă interesează.

CAZACU: Nu cu omul? Cum, nu cu omul? Dar atunci cu cine dacă nu cu omul? (*brusc*) Nu pot să mobilizez muncitorii cu Budescu în frunte. Muncitorii nu mă mai cred.

NIȚĂ (*cu părere de rău*): Măi, Cazacule, măi, cît capital a băgat partidul în tine! Asta-i învățat? Să te așezi în coada maselor? Acum să se simtă conducătorul, cînd situația e grea. Treaba trebuie să meargă. Și-o să meargă. Numai conducerea să fie unită ca un bloc.

CAZACU: Bloc? O oală spartă.

NIȚĂ: Dacă-i spartă, o s-o lipim. Trebuie să te duci la Budescu și să-i ceri scuze.

CAZACU: Să-i cer iertare lui Budescu? Capul sub secure, da. Asta n-o fac. Nu pot.

NIȚĂ: Cazacule, tu ai mai avut o dată o sancțiune, știi bine,

CAZACU: Da, știu.

NIȚĂ: Vezi ce faci. Ți s-a dat încredere. Nu lua lucrurile așa ușor.

CAZACU: Nu le iau ușor, tovarășe Niță.

NIȚĂ: Atunci, ce mai stai? Du-te la Budescu.

CAZACU: Nu, tovarășe Niță.

NIȚĂ: Cum, nu? Să dai cu pumnul în masă, să bagi zîzanie între administrație și muncitori, să batjocorești tehnicienii, asta da? Bagă de seamă. (pauză) Ai să răspunzi. (Niță așteaptă efectul vorbelor sale)
(Cazacu îi susține privirea. Niță iese. După o scurtă pauză intră Aglaia)

AGLAIA: Dar noi nu mai mergem astăzi la masă, bărbate? (observă halul în care e Cazacu) Ce-i, Petre? Ce s-a întâmplat?

CAZACU: Aglaie, sînt eu un dușman, sînt eu un dobitoc? Ce sînt?

AGLAIA: Petre!

CAZACU: A spart buba. Cu Budescu. A fost tovarășul Niță aici.

AGLAIA: Și?

CAZACU: M-amenință. Imi cere socoteală că i-am strigat lui Budescu în față ce cred despre el.

AGLAIA: Și ce vrea acum?

CAZACU: Să mă duc să-i cer iertare.

AGLAIA: Și tu?

CAZACU: Ce mai întrebi?

AGLAIA: Foarte bine.

CAZACU: „Foarte bine!“ Mai știu eu ce-i bine și ce nu? Poate nu-i dracu' chiar așa de negru cum îl văd eu. Poate că trebuia să-i cer iertare.

AGLAIA: Iertare! Lui Budescu? La pontaj, la minc, vin oameni în toată firea cu lacrimi în ochi: „De ce-s pontat numai cu cinci ore? De ce jumate din timp stăm? De ce ne țin mașinile în reparație cu lunile? Și cînd mergem la birou să ne plîngem, de ce Budescu și lingăii lui ne dau afară? Au mîncat-o cîinii, dreptatea“.

CAZACU: Și tu stai s-ascuți vorbe de-astea?

AGLAIA: Cum să n-ascult Eu ascult durerile oamenilor. N-am multă învățătură, ca „alții“. Dar nu-mi astup urechile cînd aud ce nu-mi place.

CAZACU: Eu mi le astup?

AGLAIA: Lasă, că am văzut eu. Ai început să vorbești și tu frumușel, să te minunezi de mărgelușele care-ți pică din gură.

CAZACU (violent): Aglaie! Ia vezi!

AGLAIA: Na, uite că mor de frica ta. O să mă ascund sub masă, că ți-ai sumețit tu creasta.

CAZACU: Nu-mi arde de glumă, știi?

AGLAIA: În '46, cînd ai venit la noi în comună, nu te temeai de nimic. Și pe domnu' Savaot din cer îl înșfăcai de barbă, să-ți fi stat în cale. Ții minte, atunci cînd te pîndeau legionarii și țărăniștii lui Miluță, de te-au pălit cu ciomegele și-ai rămas la noi rănit de te-am îngrijit eu — ții minte cum ziceai? „Așa-i băătălia, fetițo. Nu-i nimic, fi răpunem noi.“ Dece mi-a plăcut de tine? Că erai căpăținos și rău ca un berbec.

CAZACU: Și acum nu mai sînt? Acum nu-ți mai place de mine? Dă, dă și tu cînd dau toți.

AGLAIA: D-apoi! Dece ți-e frică? Muncitorii sînt cu tine.

CAZACU: Tovarășul Niță, nu.

AGLAIA: Dar ce, el e tot una cu partidul? Intreabă oamenii, să-i auzi cum vorbesc despre Budescu și codițele lui.

CAZACU: Parcă eu nu știu? Nu eu trebuie să le bag mereu pumnul în gură? Cum fac alții cu mine: „Să-l ascultăm pe tovarășul Budescu. A dat dispoziții tovarășul Budescu. Să-l respectăm pe tovarășul Budescu“. Eu nu-s Badea. Pe el dacă-l doare ceva, vine la mine, dar eu?

AGLAIA: Și tu ce dreptate i-ai făcut lui Badea?

CAZACU (*amar*): Dreptatea mea? „Să-l ascultăm pe tovarășul Budescu“.

AGLAIA: Și crezi că el o să plece capul? Cum îl știu eu pe nea Ilie, o dată o să-și încheie bumbii la hăinuță și-o să meargă, pîn' la București o să meargă, și-o să le dea toate pe față. Și ce-o să te mai critice și pe tine!... O să te critice de-o să-ți meargă fulgii! (*intră Maria Varlam*)

MARIA: Noroc, tovarășă Aglaia, noroc, tovarășe Cazacu. Ce v-ați aprins așa? (*pauză*) Credeam că-i vreo chestiune de-a șantierului.

CAZACU: Așa și e, tovarășă Maria. Ați auzit ce-a fost cu Budescu?

MARIA: Da, am auzit. Ce-a fost?

CAZACU: Tovarășul Niță m-amenință c-o să fiu sancționat, pentru că spun și eu ce spun muncitorii. Că Budescu e un ticălos. Că ne trebuie alt conducător.

MARIA: Tovarășul Niță a spus c-o să fii sancționat?

AGLAIA: Da, tovarășă Maria, așa a spus.

MARIA: O să vedem. Sînt însă lucruri care nu se descurcă așa, cît ai bate din palme. Ori cum, fii mai potolit. Cu repezeala nu faci nimic. Pînă una alta, dacă Budescu nu lucrează bine îi ai pe ceilalți ingineri. Fă-i să lucreze mai activ. Ai destule elemente bune aici.

CAZACU: Am. Și tehnicieni, și muncitori. Și-o să se facă dreptate. Sîntem mulți, tovarășă Maria. Ce-i unul ca Budescu în fața noastră? Un fir de praf, un gunoi...

AGLAIA (*cu reproș, cu dragoste, cu admirație*): Iute ești, Petre!

MARIA (*zîmbește*): Cam prea iute, tovarășă Aglaia.

AGLAIA: Iute, și rău, și căpăținos, ca un herbec, așa ești.

CAZACU: Cum vrei tu, așa le-ntorci.

Cortina

TABLOUL III

Decorul actului I. Sfîrșitul verii, pe seară. Ferestrele sînt deschise. Perspectiva orașului. Vînt ușor care face să fluture perdeaua.

MATEI: Ai și n-ai dreptate, Maria. Șantierul e o lume aparte. N-o cunoști încă destul de bine. Și eu știu că lucrurile nu merg perfect. Dar asta-i rostul nostru aici, să le-ndreptăm. (*alt ton*). Nu-i un motiv ca să ieși totul așa, în tragic. Și să te-ncrunți, să fii posomorită. Cînd te-ncrunți tu, totul se-ntuneacă. Soarele intră-n nori, păsările nu mai cîntă... Cît despre mine, ce să-ți mai spun? Uită-te la mine.

MARIA: Ce tînăr ești, Matei!

MATEI: (*zîmbește*) Sînt cu patru ani mai bătrîn decît tine.

MARIA: Nu, Matei, ești foarte tînăr. În mine viața a lăsat urmă mai adînci, mai grele. Mi-e teamă. Dacă-m să rămîn așa? Inchisă, morocănoasă, turburată de amintiri vechi? Îți aduc un suflet chinuit, Matei.

MATEI: Nu dau sufletul ăsta, al tău, pentru nici un altul din lume. Nu te mai gîndi la asta. Ori cum ai fi, ești a mea, pentru totdeauna. O să treacă, nici n-ai să știi cînd.

MARIA: Și dacă n-o să treacă?

MATEI: Am să-ți fiu medic bun, Maria. Ai să vezi. Nu-ți fie teamă. Dragostea mă face să-nțeleg, să simt tot ce simți tu. Ai încredere în mine!

MARIA: Am, Matei, am. Dacă ai știi ce ești tu pentru mine! Credeam că totul s-a sfîrșit. Nu mai simțeam. Nu mai aveam nici bucurii, nici suferințe adevărate. Ingrozitori au fost anii ăștia...

MATEI: Maria...

MARIA: Acum încep să simt. (*în fața ferestrei*) Simt vîntul, simt mirosul ăsta de frunze umede. Simt, Matei. Incep să simt, să trăiesc. (*pauză*) Ai să fii așa cum te văd eu, cum te vreau eu. Nu-i așa, Matei?

MATEI: Am să fiu. (*intră Stoianovici. Iși freacă bucuros mîinile*)

STOIANOVICI: Le-am spus că i-ați chemat. Vin. Să fi văzut ce emoționat era Iepure, cînd i-a înmînat diploma. E bine că procedăm așa, într-un cadru festiv. (*intră Arapache, Iepure și Nușa. Matei le strînge mîinile*)

MATEI: Vă felicit, dragii mei, vă felicit din toată inima.

ARAPACHE: Dînsa e Nușa Bondariuc, ajutorul meu.

MATEI: Bravo, ați lucrat frumos. Nu vă lăsați, băieți. Și dați și altora din știința voastră.

NUȘA: Nicu la toți le arată. El nu-i ca alții, să țină pentru el. E altfel de suflet. Și cămașa de pe el și-ar da-o. (*intră Niță și Nedelcu*)

NIȚĂ (*tinerilor*): Ei, copii, vă văzurăm și stahanoviști. Să nu ne dați de rușine, acum. (*intră ca o cometă Atanasiu Cometa, lung, cu ochelari și chică răzvrătită. Iși șterge grăbit sudoarea de pe frunte, scoate bloc-notesul din buzunar*)

COMETA: Of, slavă domnului, bine că v-am găsit. Tovarășe director, pentru ziarul nostru. O scurtă declarație a tovarășilor stahanoviști.

MATEI: Poftim.

COMETA (*lui Iepure*): Ce te-a determinat pe dumneata să vii pe șantier?

IEPURE: Pe mine? Păi eu îs de pe-aici. Mergeam cu oile. Maică-mea se bocca: „Mai bine te-ngrop decît să rămîi la coada oii. Frizer să te faci, soarele meu. Meserie delicată, frumoasă“. Și m-am făcut frizer. (*toți ascultă amuzați*) Cînd s-a deschis șantierul, am aruncat briciul și-am venit aici, la săpătură. Iarăși se jelea maica: „Mai bine te-ngrop. Tot viermele pămîntului ai să rămîi, tot la lopată“.

COMETA (*scrie*): Un moment, tovarășe, un moment. (*scrie*) Fostul cioban... exploatat... atras de marea construcție... și-a luat într-o bună zi rămas bun dela mama sa văduvă...

IEPURE: Nu-i văduvă, tovarășe.

COMETA: De tata dece n-ai pomenit? Așa... dela maică-sa, brăzdată de ani și suferințe... Și cum ai ajuns stahanovist?

IEPURE: M-am înfuriat. (*despre Arăpache*) De ce el să scoată 800 de metri și eu nu? Ce, n-avem aceeași mașină? Ii face vrăji? Nu el m-a-nvățat meșteșugul?

COMETA: Moment, moment. (*scrie*) Semnînd un contract de întrecere... Iepure a început să înțeleagă importanța întrecerilor socialiste. (*lui Arăpache*) Și cum ați ajuns la marile depășiri, în cinstea lui 23 August?

ARAPACHE: Brigada, tovarășe. Ne avem ca frații. Vine schimbul, a găsit mașina lună. Scrie dumneata acolo, așa: ai ajutor bun, ai tras lozul al mare. Dînsa-i ajutorul meu, Nușa Bondariuc.

COMETA: Aha, dumneata o califici. Când va fi gata calificată?

ARAPACHE: De 7 Noembrie.

IEPURE: În care an? *(lui Cometa)* Scrie dumneata acolo că-i gelos, c-o ține legată de el și n-o învață nimic.

NUȘA: Ia ascultă, Sandule, ce te amesteci tu? Cum nu mă învață?

IEPURE: Dumnezeu știe ce te-o fi învățând!

COMETA: Moment... moment *(scrie)* Deși el însuși foarte tânăr... se preocupă serios de ridicarea noilor cadre... *(intră Lazăr, Cazacu și Badea)*

ARĂPACHE. Scrie că de-abia acum ne suflecăm mînecele, să arătăm ce putem. Nu-i așa, tovarășe Cazacu?

CAZACU *(nervos)*: Bine, bine.

COMETA: Am fugit la redacție. *(tinerilor)* Postiți, vă rog. Așteaptă fotografii. *(Cometa, Arapache, Nușa, Iepure ies salutînd: „Noroc, tovarăși“.* În scenă rămîn Maria, Matei, Stoianovici, Niță, Ambruș, Lazăr, Cazacu, Badea și Nedelcu)

NIȚĂ *(lui Cazacu, aparte, cu bonomie)*: Așa da, frate, asta zic și eu treabă. Tot e bună cîte o conversație ca aia de atunci, dintre noi doi, ce zici? *(îi dă un ghionț prietenesc. Apoi, adresîndu-se celorlalți)* Ei, tovarăși, puserăm treaba pe roate la „Baraj“. Și acum care-i sarcina cea mai importantă? Spune, tovarășe inginer-șef.

STOIANOVICI: Să luăm tot ce-am învățat din experiența asta și să aplicăm la celelalte sectoare, asta-i părerea mea.

NIȚĂ: Nu așa, tovarășe. Mai direct, mai muncitorește: să folosim din plin mașinile. „Barajul“ a înălțat steagul întrecerilor? Alelalte să-l ridice mai sus.

LAZĂR: Reporterii, fotografii, serbări, felicitări! Mascaradă, păpușerie! Copiii ăștia dau în brînci muncind, și noi ne batem joc de munca și sufletul lor.

NIȚĂ: Ce ai, tovarășe? Ce ți s-a întîmplat?

MATEI: Lăsați-l să vorbească.

LAZĂR: Cîntă Isaia și dăntuiește! Mîine, poimîine tot sectorul o să fie un cimitir de mașini hîrbuite și de fier vechi.

STOIANOVICI: Ce te face să spui asta?

LAZĂR: Tu nu-ntreba. Ca inginer, ți-am spus, ca prieten, ți-am spus: nu mări sarcinile de plan; ați îngrămădit mașinile fără să creați condițiile necesare. Ne furăm singuri căciula.

MATEI *(lui Lazăr, Cazacu și Badea)*: Dar ce s-a mai întîmplat, tovarăși?

CAZACU: Ce să se întîmple? Căpă fierea în noi. De ce forțază mașinile? De ce nu le bagă în revizie cînd trebuie? De ce se compromite utilajul sovietic?

NIȚĂ *(îl întrerupe)*: Destul. Asta o să discutăm în altă parte.

BADEA: Să fie cum spui dumneata, tovarășe Niță. Dar putem discuta cîte ceva și aici, nu? Să vedem de ce s-a oprit mașina lui Arapache. De ce stă cu motorul ars? Eu viu acum de pe șantier, nu știe nimic bietul băiat. Mare bucurie o să aibe cînd s-o întoarce și-o vedea că nu mai are pe ce să lucreze. Nu s-a știut că trebuia băgată de luna trecută în revizie? S-a știut. Inginerul Avadian a dat dispoziții să fie revizuită.

STOIANOVICI: Atunci?

BADEA: L-a oprit Budescu. Cică așa a hotărît Direcția mecanică. Și parcă-i singurul caz? Cu cinci mașini s-a întîmplat la fel. *(panză)*

MATEI *(la ușă, secretarei)*: Să vină inginerul Petrăchescu.

MARIA: Și Dimancea.

MATEI *(secretarei)* Și Dimancea.

CAZACU: Așa se lucrează.

LAZĂR: Mașinile sunt permanent degradate.

NEDELUCU (*lui Matei*): S-au discutat în ședință largă problemele producției?

MATEI: Desigur, regulat.

NEDELUCU: Cine?

MATEI: Cine? Conducerea, directorii, adjuncții, șefii de sectoare.

NEDELUCU: Atît?

MATEI: Cînd e nevoie de ceilalți, îi chemăm.

NEDELUCU: Tovarășul Lazăr a luat parte?

MATEI: Tovarășul Lazăr ține legătura cu noi prin șefii lui. (*intră Petrăchescu, apoi Dimancea. Pauză*) Tovarășii sînt alarmați de situația mașinilor de la „Baraj“

PETRĂCHESCU: Concret?

MATEI: Spune, tovarășe Lazăr.

LAZĂR: Se depășesc termenele de revizie, se abuzează de mașini. Sînt transformate în ruine.

PETRĂCHESCU: Da. Din necesități de moment, depășim uneori termenele prevăzute pentru revizie. Dar din păcate, noi trimitem de cele mai multe ori mașinile în reparație, nu după, ci mult înainte de termen. Și asta-i mult mai grav. Tovarășe inginer șef, știi de cîte ori am ridicat această problemă.

STOIANOVICI: Exact. Așa cum sînt manipulate mașinile, uneori li se scurtează viața la jumătate.

NIȚĂ: Cum *li se scurtează*? Adică cine? Muncitorii? Muncitorii nenorocesc mașinile?

STOIANOVICI (*intimidat*): Eu n-am spus asta.

NIȚĂ: Ai spus-o. Pentru toate lipsurile dumneavoastră, sînt vinovați muncitorii. (*Pauză grea*)

DIMANCEA: Domnilor, să nu îndulcim pilula. Muncitorii de pe șantierul nostru, nu s-au deprins încă să trateze mașina cu grijă, să-i cunoască toate tainele. În 1934, eu am deschis o școală specială de mecanici electricieni...

PETRĂCHESCU (*îl întrerupe*): Tovarășe Dimancea, nu putem compara mica dumneavoastră școală cu școlile noastre de azi.

NEDELUCU (*lui Dimancea*): Noi înțelegem. Continuați, tovarășe inginer.

DIMANCEA: Tinerii sînt cruzi. Cei mai mulți vin de la țară. N-au avut în viața lor de-a face cu o mașină. Cîteva luni de învățătură nu ajung. Șantierul nostru are nevoie de școli speciale de calificare.

PETRĂCHESCU: Perfect just. Și-apoi trebuie să cunoaștem mai bine nevoile sectoarelor, oamenii. Să ajungem la o mai bună repartizare a forțelor noastre. Tovarășul inginer Budescu, trebuie s-o spun, e cam greoi, insuficient de operativ. Trebuie neapărat dublat acolo cu un bun organizator. Și eu cred că tovarășul Lazăr este cel mai indicat.

LAZĂR: Numirea mea nu va schimba nimic. Nu despre asta e vorba. Altul e semnalul de alarmă pe care-l dăm noi.

CAZACU (*îl întrerupe*): Strașnic ar fi să-l căpătăm pe tovarășul Lazăr.

MARIA (*îl întrerupe*): E o propunere. Vom vedea.

PETRĂCHESCU: Bineînțeles.

MATEI: Tovarăși, s-a prezentat o situație gravă. Vom verifica. Și vom lua toate măsurile. Dar cu calm, fără agitație.

CAZACU (*Mariei, aparte*): Vreau să vorbesc cu dumneata.

MARIA: Ne-nțelegem mîine la telefon. (*Niță a auzit*)

CAZACU: Bine. (*iese urmat de Petrăchescu, Dimancea, Lazăr, Stoianovici și Badea. În scenă rămân Maria, Matei, Niță și Nedelcu.*)

NIȚĂ: Ce porcărie! Cazul ăsta trebuie adus în fața organelor superioare. NEDELCU: Care caz?

NIȚĂ: Cum care caz? Cazacu. Am crezut că și-a băgat mințile în cap. (*Mariei*) Te-ai făcut avocatul lui, tovarășă Maria, și uite că te-ai cam grăbit.

MARIA: Ce vrei să spui?

NIȚĂ: Dumneata ești mulțumită de atitudinea lui?

MARIA: Eu nu văd aici nici un caz Cazacu.

NIȚĂ: Nu vezi? Dar ce vezi?

MARIA: Eu văd aici mai curînd o conducere proastă. O conducere care în loc să se sprijine pe colectiv, dă dispoziții din birou, se rupe de teren, se rupe de muncitori. Văd mai curînd un director care stă ca Dumnezeu tatăl în nori, cu Petrăchescu la dreapta tatălui...

MATEI (*o intrerupe*): Stupidă comparație.

MARIA: O fi. Dar în orice caz tu trebuie să cobori pe pămînt.

NIȚĂ: Atunci cum vede tovarășa Varlam, comitetul de Partid?

MARIA: Am să-ți spun acum părerea mea despre dumneata, tovarășe Niță, nu despre comitet. Eu cred că și dumneata, ca și Matei, ești prost influențat. Nu știu de cine. Da, tovarășe Niță, asta a părerea mea. În loc să vă ajutați unul pe altul, să ieșiți din... (*caută cuvîntul*)

NIȚĂ: (*sarcastic*): Mocirlă.

MARIA: Cum vrei. Eu, impas am vrut să spun. Vă înfundați mai rău.

MATEI: Așa, ne înfundăm. Și ca să ieșim la suprafață, ce propui?

MARIA: Vreau să fac o singură propunere. Trebuie să-l scoatem numai decît pe Budescu de la „Baraj” și să-l observăm cu atenție. Și în nici un caz, Petrăchescu n-are ce să mai caute la direcția mecanică. (*lui Matei*): Tu nu vezi că toate firele dezorganizării duc la el?

MATEI: Și pe cine propune tovarășa director de cadre în locul lui?

MARIA: Lazăr. (*căutînd*) Și Dimancea, adjunct. Cred c-ați sesizat manevra lui Petrăchescu. Vrea să scape de Lazăr. Să-l trimeată pe șantier. Ochiul lui observă prea multe.

MATEI: Ești foarte perspicace, tovarășă Varlam. Și cu Petrăchescu, ce să facem? Să-l trimitem la lopată, nu?

MARIA: Să fie numit într-un post cu rază de acțiune mai mică. Să spargem odată clica asta de la direcție.

MATEI: Asta-i tot?

MARIA: Da, deocamdată, atît.

MATEI: Te-am lăsat să înșiri toate bazaconiile astea pentru ca să mă lămuresc ce-i în capul tău. Află, tovarășă, că habar n-ai ce însemnează un șantier cu mii de oameni, cîte probleme complexe ridică. Află că habar n-ai ce însemnează munca cu specialiștii. Află că noi aici nu ne-am jucat, că noi aici am dus o muncă grea, ca să le creiem oamenilor ăstora o autoritate. Și acum, să izbim așa, cu barda, nu? Și gata. Am învins toate greutățile, nu? Simplu. Grozavă propunere. Să-l retrogradăm pe Petrăchescu care-i o forță...

MARIA: Fără îndoială e și deștept și capabil. Dar asta nu-i destul.

NIȚĂ: Iar judeci oamenii pripit, tovarășă Maria.

MATEI: Ce frămîntări, ce nemulțumiri s-ar creia printre ei.

NEDELCU: Eu susțin propunerea tovarășei Maria și tot ce-a spus despre conducere. (*lui Matei*) În loc să te superi, mai bine gîndește-te serios.

NIŢĂ (*priveşte lung la Maria şi Nedelcu. Lui Nedelcu*): Asta nu-i deloc sănătos, Nedelcule. (*Mariei*) Nici întâlnirile dumitale cu Cazacu, nu-mi plac. Dumneata vrei să-ţi câştigi aliaţi pentru o linie care nu-i a noastră.

MARIA: Eu îmi susţin propunerea.

NEDELUCU: Şi eu.

NIŢĂ: Iar noi o să v-ajutăm mai departe. N-o să vă lăsăm să vă frîngeţi gîtul cu tot dinadinsul.

MARIA: Cer să fie adusă propunerea mea în discuţia comitetului.

NIŢĂ: Nu-i nevoie. Tovarăşul Matei e director, poate decide. Nedelcule, vino cu mine. (*Niţă şi Nedelcu ies. Pauză*). (*Se întunecă. În oraş se aprind lumini. Maria se apropie de Matei. Matei e întors cu spatele*).

MARIA: Matei. (*Matei rămîne nemişcat*) E greu.

MATEI (*se întoarce brusc şi o apucă de mîini*): Faci prostii, Maria. Cum să-ţi deschid capul? Cum să te fac să pricepi? Cu Petrăreştii ăştia, aşa cum sînt, noi trebuie să construim. Nu ne putem lipsi de ei!

MARIA: De acord. Dar să nu jucăm cum ne cîntă ei şi să irosim energiile şi capacitatea altora. Uite, Stoianovici. Ce fel de inginer şef e? Te sprijini tu pe el? Te sfătueşti tu cu el? Aţi făcut din el un om de paie.

MATEI: Nu noi l-am făcut. N-are nici o autoritate. E un om slab, fără iniţiativă. Fără energie. Viaţa arată pe cel care e mai capabil.

MARIA: E demobilizat, nu e slab. Şi ceilalţi? Eremia, de pildă. Deştept, muncitor, dar uşuratic şi palavragiu. Şi? Il laşi în seama lui Petrăchescu, să putrezească şi mai rău.

MATEI: Ah, apelurile astea stereotipe la vigilenţă! Tu nu înţelegi că unul ca Petrăchescu oscilează într-acolo unde simte că-i forţa? Şi puterea-i a noastră. Oamenii ca Petrăchescu lucrează pentru noi.

MARIA: Nu întotdeauna. Subestimezi influenţa duşmanului.

MATEI: Altă formulă stereotipă.

MARIA: Şi lupta de clasă, e tot o formulă stereotipă?

MATEI: În gura unor activişti încuiaţi care fac din ideile cele mai juste, nişte lozinci strîmte ca şi capetele lor, da.

MARIA: Tu, activist vechi de partid, începi să simţi ajutorul comuniştilor ca o piedică.

MATEI: Încă o formulă cu care încerci să-i dai la cap. „Ajutor“ ca al tău, da. „Ajutor“ ca al lui Nedelcu, da. Sînt piedici. N-o să mă siliţi să fac prostii de care pînă la urmă eu răspund, nu voi. (*Pauză*) Maria, înţelege... Trebuie să înţelegi. (*vrea s-o ia de mîină*)

MARIA: Lasă-mă. Nu te apropia. Tot ce te preocupă pe tine acum e „cino răspunde“, nu ce-i de făcut ca să îndreptăm lucrurile?

MATEI: Tu? Tu-mi spui asta? Mi-a fost mie frică vre o dată de răspundere? Pe mine nu mă doare soarta şantierului?

MARIA: Dacă te doare, dovedeşte-o.

MATEI: O să vedem... Maria... O să vedem.

MARIA: Lasă-mă.

MATEI: Maria! Nu putem trăi unul fără celălalt.

MARIA (*amar*): Dragostea noastră, dragostea noastră... (*Pauză*) Mă sileşti să lupt, Matei. Şi-o să lupt. (*pauză*)

MATEI: Bine, Maria. Şi eu. (*iese*) (*Maria se aşează obosită în faţa biroului, îşi lasă capul pe braţe. I se văd umerii sguduiţi de plîns*)

Cortina

ACTUL II

TABLOUL IV

Inceputul toamnei. Apartamentul de burlac al lui Petrăchescu, în acelaș oraș de munte. Duminică seara. Amurg. În cursul tabloului se aprind lămpile.

E un apartament închiriat mobilat într-o casă veche, gospodărească. Scena reprezintă un interior de modă veche. Bufet înalt, comodă, canapea, masă de sufragerie la care se joacă cărți, stelaj de lemn cu plante de interior, prăfuite, uscate, două fotolii bătrânești și o măsuță. Pe pereți, fotografii ale neamurilor gazdei, o natură moartă. Pe bufet, aranjate ca-n raftul unei biblioteci, două-trei teancuri de cărți. Ușa ce dă spre camera de dormit. Altă ușă în fund, cu geam acoperit de perdele înflorate, și două ferestre dau spre geamlicul de la intrare. Înainte de a se aprinde lămpile, prin ferestre se vede o străduță liniștită, provincială, cu case bătrânești. La masa de joc: Petrăchescu, Budescu, Popovici și Eremia. Stoianovici chibitează. Popovici dă cărțile.

EREMIA: Pas.

PETRĂCHESCU: Am deschis. *(Budescu și Popovici pun miza)*

EREMIA: De trei ori.

PETRĂCHESCU *(îl cîntărește din ochi)*: Cacialmagiule! Ai noroc de firea mea aventuroasă. De șase ori.

BUDESCU *(asvîrle cărțile)*: Fără mine.

POPOVICI: All right! Eu nu-mi fac harachiri. *(asvîrle cărțile)*

EREMIA *(lui Petrăchescu)*: Am mers. Servit.

PETRĂCHESCU *(lui Popovici)*: Una. *(Popovici îi dă o carte. În joc rămîn numai Petrăchescu și Eremia. Ceilalți urmăresc încordați jocul)*.

EREMIA: O sută. *(pune banii)*

PETRĂCHESCU *(îl măsoară)*: Gangsterule! Plus o sută. *(pune banii)*

EREMIA: Încă trei sute. *(pune banii)*

PETRĂCHESCU: Mai îmi dai cinci sute și te-am iertat. *(pune banii)*

EREMIA: Plus opt sute. *(mișcare între chibiți. Senzație)*.

PETRĂCHESCU: Plus o mie. *(încordarea crește. Petrăchescu pune banii. Eremia, dezumflat, asvîrle cărțile)*

EREMIA: Ia-ți banii.

(Petrăchescu strînge banii de pe masă. Spectatorii jocului respiră ușurați și se destind. Petrăchescu ia de pe bufet sticla de coniac și toarnă în pahărelele goale de pe masă)

POPOVICI *(lui Eremia)*: Rău ai căzut pe bec.

STOIANOVICI *(lui Eremia)*: Cu Cornelică, regele gangsterilor, te pui dumneata?

BUDESCU *(lui Eremia)*: Bluff, bluff. Dar chiar așa, să bagi mîna în buzunarul omului...

PETRĂCHESCU *(despre Eremia)*: Se credea la el, la planificare, unde i se prind toate cacialmalele.

POPOVICI: Știți bancul cu haosul și cu planificarea? *(Eremia face un gest: are barbă pînă-n pămînt)* Și ăsta are barbă? Cu Charly ăsta nu mai e de trăit.

EREMIA: Il știa și Tutancamon.

BUDESCU: Mai facem un tur.

PETRĂCHESCU: Imposibil. E opt. Am fixat pînă la șapte.

BUDESCU: Ei și? Atîta distracție mai avem și noi, în tîrgul ăsta păcătos.

POPOVICI: Nenea Adrian nu-și regăsește echilibrul pînă nu-și scoate paguba.

BUDESCU: Nu-i vorba de pagubă. Dar opt, nu e o oră.

PETRACHESCU: Lasă, nene Adriane, duminica viitoare recuperezi totul. Mai am ceva de lucru.

EREMIA: Cum arată „lucrul“? Ochi albaștri? Ori negri?

POPOVICI: Și ce te faci cu Marcela? Teribil îl ține sub papuc.

EREMIA: Cîte odată o secretară e mai rea decît o nevastă.

POPOVICI: Geloasă ca o tigroaică.

STOIANOVICI: Parcă văd că mîine, poimîine, dănuim la nuntă.

PETRACHESCU: A, nu, vă rog. Trei însurători, mi-e de ajuns.

BUDESCU: Pe mine unul, naș nu mă mai prinzi. Cu prima eu l-am cununat.

EREMIA: Ai avut mîină bună. *(lui Petrăchescu)* Mai toarnă un rînd și te lăsăm, don Juanule.

PETRACHESCU: Don Juan! *(despre Eremia)* Cine vorbește. *(toarnă în păhărele)*

EREMIA *(rîde)*: Ssst, să n-audă nevasta.

POPOVICI: Din București?

EREMIA: Are niște urechi!

STOIANOVICI: Noroc! *(ciocnește cu Petrăchescu și cu Eremia)* Pentru ceea ce vă doriți!

BUDESCU: Numai să nu ne dorim ceva care nu-i pe linie. *(aprobări amuzate)*

STOIANOVICI: Atunci pentru o planificare organizată.

POPOVICI: Asta cam așa e.

PETRĂCHESCU: Glumim, glumim. Dar bagă de seamă, Tibi, Maria Varlam și Lazăr pun amorsa. Directorul se aprinde, dar pînă la urmă vezi să nu sari tu în aer.

EREMIA: Orice am spune, Varlam e femeie cu cap.

PETRĂCHESCU: Măsurile or fi ele bune, dar dacă dezorganizăm șantierul n-am făcut nimic. N-am fost eu primul ca să trimitem muncitorii la școli? Da, dar cîți? Ce ne mai rămîne? Cu ciobănașii ăștia cum o s-o scoți la capăt? Nu te văd bine.

STOIANOVICI: O să meargă. Altfel nu se mai putea. Ne chinuim azi puțin, dar mîine o să ne pară bine.

PETRĂCHESCU: Organizare în mers, asta e.

POPOVICI: Asta și facem.

STOIANOVICI: Avem nevoie de cadre tinere, pregătite bine. Ca aerul avem nevoie de ele. Parcă tu nu știi.

PETRĂCHESCU: Bine, bine, cunoaștem. Atenție la plan, atenție la producție. Cu dictatura proletariatului nu-i de glumit. Tovarășul Niță al nostru, dacă greșește își face autocritica, dar tu, dragă, îți faci bagajele. Greșești, plătești.

BUDESCU: Ce, „greșești, plătești“? Și cînd greșesc alții plătim tot noi.

PETRĂCHESCU: Ei lasă, lasă, nu le mai vedea și dumneata chiar așa pe toate.

BUDESCU: Fericiți cei săraci cu duhul.

STOIANOVICI: Fericiți copiii noștri. Ei cresc altfel, nu cum am crescut noi *(lui Budescu)* Știi ce mi-a spus băiatul meu după ce-ai plecat atunci de la noi? „Dacă mai pune ăsta mîina pe cravata mea de pionier, și mai rînjește așa cum a rînjit, apăi i-arăt eu lui.“

POPOVICI *(rîzînd)*: Asta-i bună. *(Eremia rîde)*

BUDESCU: Turme!

STOIANOVICI *(după o pauză)*: Cornelică stă pe ghimpi. *(lui Budescu)* Vii?

BUDESCU: Nu. „Dușmanul“ e și vicios. Mai rămîn să mai bem un păhărel.

STOIANOVICI: Ei, atunci vă las, noapte bună.

BUDESCU (*Petrăchescu se întoarce după ce l-a condus*): Și ăsta crede că o să se înalțe un monument. Ii linge cât poate.

EREMIA: Lasă, lasă, Tibi nu-i băiat rău.

PETRĂCHESCU: Nu-i băiat rău, nimic de zis. Numai nițel cam naiv. Ce ochi o să facă când o vedea ce ne coace tovarășica de la cadre.

EREMIA: Dar ce este?!

POPOVICI: Ce s-a întâmplat?!

PETRĂCHESCU: Nimic, ce să se întâmple. O să ne zboare unul câte unul. Are o sfântă oroare pentru cei toți cu origina nesănătoasă.

EREMIA: Trăiască răposatu' tata, c-a fost tinichigiu.

PETRĂCHESCU: Dar fiul său a laminat tablă în fabricuța lui proprie. (*risete generale*) Și socru-tău a filat viscoza tot în fabricuța lui proprie. (*risete*) Ispășești! Ispășești!

POPOVICI: Lasă omul în pace. Ce? O să plătească el păcatele întregii familii?

EREMIA: Atîta timp cât lucrez, îmi văd de meseria mea, nu mă doare nici capul.

POPOVICI: Dar dacă ne sboară, vorba lui Corneliică?

EREMIA: Ei și? Ce tremuri? Dacă ăștia or fi mai catolici decît papa, ce, crezi că n-o să găsim de lucru? O să găsim, n-ai nici o grijă.

PETRĂCHESCU: Optimistule, optimistule!

EREMIA: ăsta sînt. (*ridică paharul*) Hai noroc. (*după ce-a băut*) Hai, Jenică, mai stai?

POPOVICI: Allons, mon vieux!

EREMIA (*lui Petrăchescu*): Spor la „lucru“. (*iese cu Popovici*)

BUDESCU (*despre Eremia*): E dat dracului. Cap de negustoraș.

PETRĂCHESCU: Iți dai drumul în fața oricui. „Turme“, „îi linge“... Se poate? Ai cam luat-o razna, nene Adriane. Și cu muncitorii, la fel.

BUDESCU: Asta c. Ce-ai vrea? Să le pup picioarele ca Stoianovici?

PETRĂCHESCU: Ii întărești. Unde vrei să ajungi? Iți riști postul. Și dac-ar fi numai postul.

BUDESCU: Ție ți-e ușor să dai sfaturi. Stai acolo la direcție, ești mare ștab. Ia să te văd, să ai de-aface ca mine, toată ziua, cu brutele astea de pe șantier.

PETRĂCHESCU: Nu te văd bine. Cu temperamentul ăsta vulcanic al dumitale.

BUDESCU: N-am ce să fac. Când vine unul de-ăștia la mine și-mi comandă, mi se întorc mațele pe dos. Nu mă pot stăpîni.

PETRĂCHESCU: Inghite, rabdă. Eu cum rabd? Cum mă stăpînesc? O să le răsucim noi limbile astea, care ne dau nouă dispoziții, nouă, nene Adriane.

BUDESCU: Tu ai timp să aștepți, ești tînăr. Ei, să fi fost peste graniță! Aș fi așteptat și eu, cu mai mult sînge rece, ca aici.

PETRĂCHESCU: Vine, nene Adriane, vine, curînd-curînd. (*soneria*) (*Petrăchescu tresare*)

BUDESCU: Te-ncurc.

PETRĂCHESCU: Troci dincolo. (*Budescu trece în camera alăturată*) (*Petrăchescu merge să deschidă ușa, se înapoiază cu Florică Stanciu. Acesta poartă în mînă o mică damigeană*)

STANCIU (*stîngerit de tăcerea lui Petrăchescu*): Am fost în concediu acasă. (*Pauză*) Și cum știu că vă plăcea țuiculița mea, din Argeș...

PETRĂCHESCU: Mulțumesc, nu pot să primesc...

STANCIU: N-o să-mi faceți afrontul ăsta. *(pauză)*

PETRĂCHESCU: Imi pare rău, dar nu prea am timp acum să stăm de vorbă *(pauză. Petrăchescu deschide ușa spre camera alăturată. Budescu intră)*.

BUDESCU: Bună, Stanciule.

STANCIU: Și d-voastră erați aici? Să trăiți, domnule inginer.

BUDESCU *(gest spre damigeană și Petrăchescu)*: Te dai bine cu stăpînirea.

STANCIU: Prietenii vechi. *(lui Petrăchescu)* Ehe, grilajul de fier forjat de pe Bonaparte, cine l-a făcut? Nu eu?

PETRĂCHESCU *(rece)*: Da, da, dumneata.

STANCIU: Dantelă de Veneția. *(pauză)* Conița Coca ce mai face?

PETRĂCHESCU: Am divorțat.

STANCIU: Ați divorțat? Conița Coca! D-voastră ați vrut? *(nu nîmerește nici un răspuns)* Ei, ce să-i faci, *la donna e mobile...* Conița Coca! Ce vremuri! Nici nu-ți vine să crezi. Ce vremuri! Și acum mucezește în groapa asta cu Badea, cu Cazacu pe capul meu.

PETRĂCHESCU: Te credeam comunist. Aud că la ședințe vorbești mereu.

STANCIU: Numai sindicalist. Am și eu experiența mea... Nu e bine să te *(se bate cu palma peste gură)*... pardon de expresie... contra vîntului. *(Budescu rîde, Petrăchescu zîmbește. Stanciu prinde curaj)* Și cu politica externă cum mai stăm?

PETRĂCHESCU *(nerăbdător și plictisit)*: Ei, asta-i acum, politică externă!

STANCIU: Cînd? Cînd?

PETRĂCHESCU *(arătînd damigeana)*: Ești cu aghiasma sub nas.

STANCIU: Vai de mine, să nu mă mișc din loc, dacă m-am atins măcar.

PETRĂCHESCU: Atunci ce bați cîmpii? I-ați țuica și să nu mai vii pe aici cu baliverne de-astea. Te rog. *(îi pune damigeana în mînă)*

STANCIU: Nu mă așteptam la o primire ca asta. Oricum, să vă purtați așa cu-n muncitor! Și tocmai d-voastră, tovarășe inginer! *(pauză grea)* *(Budescu ridică damigeana)*.

BUDESCU: Dă-o încoace, Stanciule. Cît face?

STANCIU: Imi pare rău, mă insultați. *(pune damigeana lîngă Budescu)*

BUDESCU: Mai vino pe la mine. Să vedem. Dacă am un loc mai bun în schemă...

STANCIU: Chiar că și eu am să vă spun cîte ceva. *(Mirîie, mirîie în tot felul)* D-voastră sînteți mînă tare, de, nu le place. Dar stăpînul trebuie să știe să fie stăpîn. *(pauză)* Ei, s-o beți sănătos. Să trăiți.

BUDESCU: Du-te sănătos. *(Stanciu iese)* Și tu mă-nveți pe mine să fiu prudent.

PETRĂCHESCU: Trebuie tăiat scurt, de la început. Dacă te lași șantajat de o lepră ca asta, ești pierdut.

BUDESCU: Eh, șantaj! Ce i-am dat? O slujbuliță acolo. E destul de modest.

PETRĂCHESCU: Dar ce, crezi că ai de la minister își închipuie că sîntem fete mari? Decît să te lași intimidat de un șantajist de ăsta, mai bine-ai fi prudent acolo unde trebuie.

BUDESCU: Fiecare cu temperamentul lui. Ești nervos. Te las, craiule, craiulo... *(mîngîie damigeana)* Pe mine ea o să mă încălzească la noapte. *(iese, condus de Petrăchescu. Apoi Petrăchescu se întoarce, camuflează ferestrele și ușa dinspre geamlîc, uitîndu-se cu atenție să nu rămînă nici un colț de geam descoperit. Verifică dacă jaluzelele sînt bine lăsate. Stinge lampa mare. Aprinde o veilleusă. Adună paharele, sticla, scrumierele. Trece în camera de dormit. Soneria. Merge să deschidă. Se întoarce cu Iancu Lipan)*.

LIPAN: Nedelcu și Varlam se cramponează pe chestia debarcării. Singurul care vă susține e Niță. Vă susține de parcă noi l-am fi pus. De Holban nu știu ce să mai zic. Eu pînă acum n-am luat atitudine. Dar cît pot să tac? Și numai cu Niță alături, o să-mi fie greu să vă susțin.

PETRĂCHESCU: N-ai să mă susții. Ai să lupți să fii debarcat.

LIPAN (*perplex*): Cum?

PETRĂCHESCU: Locul meu nu contează. Întărește-ți pozițiile. Susține-o pe Varlam. Cere să fii mutat. Să-nvățăm dela ei, să nu ne-mpiedicăm de mărunțișuri. Să luăm metodele lor, lozincile, lor, să le-ntoarcem împotriva lor.

LIPAN: Folosirea din plin a mașinilor...

PETRĂCHESCU: Asta s-a dus. Tu nu vezi? Utilează atelierele, prelucurează muncitorii. Trebuie altceva. Organizare în mers. Tot o lozincă, dar ceva cumințe, care nu sperie pe nimeni. Ai înțeles?

LIPAN: Cum adică?

PETRĂCHESCU: Organizare în mers. Adică imposibilitatea unui control sistematic. Deci: dezorganizare în mers. Sau altă lozincă a lor. (*apreciativ*) Colaborare cu tehnicienii... Și vreți să mă scoateți abuziv din muncă? Nu-i nimic. Veți plăti scump, dragii mei, dacă o să călcați această minunată lozincă. Terenu-i pregătit. Tehnicienii au și început să tremure pentru posturile lor. Scoateți-mă, și veți vedea ce panică o să fie printre ei, și avîntul cu care o să mai lucreze. Dar n-o să ajungeți voi să mă debarcați. Directorul nu dă așa de ușor cu piciorul unui tehnician ca mine. Vom vedea cine-i mai tare. (*îl arată cu degetul*) Lipan sau Petrăchescu?

LIPAN: Petrăchescu! Sînteți născut pentru politică.

PETRĂCHESCU: Vom vedea cine va sbura. Eu, sau madam Robespierre.

LIPAN: Cum ați spus?

PETRĂCHESCU: Maria Varlam, care se ține de intrigi, tovarăși, care împiedică buna desfășurare a muncii, care subestimează pe specialiști, care-și face o clică a ei...

LIPAN: Mă amețiți.

PETRĂCHESCU: Ei au și puterea tigrlui și viclenia vulpii. Noi puterea n-o avem. Trebuie să fim de două ori mai vicleni ca ei.

LIPAN (*pe gînduri*): Și totuși, cu Holban nu-i așa de simplu. Se ceartă cu ea, se ceartă, și de odată te pomenești că spun acelaș lucru.

PETRĂCHESCU: Orice om are slăbiciuni. Vrei să rămîi un cîrpaci în politică? După ce i-om da peste cap, o să fii ministru. (*gest de protest măgulit al lui Lipan*) Da, da, ai toate șansele. Cum vrei să conduci dacă nu știi să exploatezi slăbiciunile oamenilor? Care-s slăbiciunile lui? Se aprinde ușor? Da. Se încăpățînează? Da. Are, n-are dreptate, e totdeauna călare pe principii? Perfect. Pe ce principii călărește, asta ne interesează. Trebuie să-l aprindem pentru lozincile noastre. Și apoi du-te, călărețule. Țin-te bine în șea și izbește. Dar să nucazi.

LIPAN: Și dacă mă dă peste cap? Mai bine nu mă bag. Mi-e frică.

PETRĂCHESCU: Eu ți-aș da scutire la gimnastică, dar unchiul Jim n-are obicei să motiveze absențele. Are metode încercate pentru lecuirea fricii.

LIPAN: N-a fost vorba așa.

PETRĂCHESCU: Du-te drăguțule, la Securitate, du-te și te plînge.

LIPAN: Lăsați gluma, vă rog.

PETRĂCHESCU: Atunci totul e în regulă. N-ai de ce să fii nervos. În orice împrejurare, totu-i să fi calm, nu-i așa? Bem ceva? Am un coniac pe cinste. Am mai băut noi împreună cîndva, nu? Mm? Stăpînul cu șoferul. Ți-aduci aminte? *(rîde)*

LIPAN *(cu ură reținută)*: Cum să nu. D-voastră ați fost totdeauna democrat.

Cortina

TABLOUL V

În acelaș oraș de provincie, la comitetul de partid al șantierului, după cîteva săptămîni. O cameră de lucru. Uși care dau spre biroul secretarului, spre anticameră și spre alt birou.

LIPAN: Te admir, tovarășe Niță. Pe cinstea mea, te admir. Eu recunosc, în locul dumitale aș fi stat pe gînduri, aș fi convocat comitetul, m-aș fi sfătuit și cu ai mari și cu ai mici și chestiunea nu s-ar fi isprăvit nici odată.

NIȚĂ: Trebuia, vorba aceea, să rupem pisica în două. N-ai văzut încotro mergeam? Recunoaște că în chestiunea Petrăchescu și dumneata te-ai cam lăsat influențat de Maria Varlam. Noroc că mai eram și noi aștilalți pe aici.

LIPAN: Recunosc. E dată naibii, tovarășa noastră. Spirt, nu altceva.

NIȚĂ: Nimic de zis, dar să-și folosească calitățile în scopuri mai bune. *(intră Nedelcu)*.

NEDELCU: Îți repet tovarășe Niță, nu sînt de acord. E un abuz. Să știi că eu, cu chestiunea asta mă duc mai sus.

NIȚĂ: Nici nu m-aș mira. Sînteți doar din aceeași clică. Vă apărați unul pe altul. Asta n-o să mă-mpiedice pe mine să-mi fac datoria. Continuați-vă intrigile. Știi, urciorul merge la apă pînă ce se sparge. *(intră secretara)*

SECRETARA *(lui Niță)*: Tovarășul Cazacu. *(Niță iese cu secretara)*

LIPAN: Bravo, tovarășe Nedelcu, îmi placi. De-aș avea eu hotărîrea dumitale. Nu știu, eu mă orientez greu în tot vîlmășagul ăsta de probleme.

NEDELCU: Foarte rău, tovarășe Lipan. Dacă nu ești convins că Maria Varlam are dreptate, de ce ai susținut-o?

LIPAN: Are dreptate, dar oricum, a cam sărit peste cal. Ca și Cazacu.

NEDELCU: Și unul și altul au dreptate. Și ce se întîmplă acum, aici, alături, e o ticăloșie. O ticăloșie, tovarășe Lipan. *(Nedelcu iese prin fund. Din stînga intră Matei Holban. E singur cu gîndurile, cu suferința lui)*

LIPAN: Țasta-i adevărat eroism, tovarășe Holban. Credeam că numai în romane se pot întîmpla asemenea lucruri. Să sacrifici pe cine iubești pentru o idee.

MATEI: Nu-i vorba de sacrificii, tovarășe Lipan. E vorba de șantierul nostru. Și o feresc și pe ea, de greșeli și mai mari. *(din dreapta, din biroul secretarului, intră Cazacu. Are un chip răvășit. Se uită în jurul lui ca un vînat încolțit.)*

CAZACU *(lui Matei)*: Și dumneata, va să zică.

MATEI: Ce?

CAZACU: Și dumneata, muncitor de-al nostru, directorul nostru, te arunci în brațele lor.

MATEI: Tovarășe Cazacu!

CAZACU (*strigă*): N-o să m-asvîrliți afară din partid, înțelegeți? N-o să m-asvîrliți! Smulgeți-mi inima din piept, dar carnetul n-o să mi-l luați! (*intră Maria. Pauză*)

MARIA: Ce e, tovarășe Cazacu?

CAZACU: Nimic. Vin eu la dumneata, la cadre. (*iese prin fund. Tăcere apăsătoare. Lipan iese discret prin stînga.*)

MARIA: De ce m-ați chemat?

MATEI: Tu știi, Maria, tot ce ești tu pentru mine. Orice s-ar întîmpla...

MARIA (*brusc*): M-ai chemat la comitetul de partid, ca să-mi faci declarații de dragoste?

MATEI: Mai de grabă aș muri decît să-ți fac ție un rău.

MARIA: Intră în ordinea de zi.

MATEI: Ascultă-mă, Maria, ai făcut greșeli mari. Ai lucrat sectar, îngust, în aprecierea oamenilor. Locul tău la cadre...

MARIA (*il întrerupe*): Destul. Am înțeles. O asemenea hotărîre n-o puteți lua singuri.

MATEI: Cei care trebuiau să-și dea avizul sînt de aceeași părere.

MARIA: Nu. Nu se poate. (*prin dreapta intră Niță*)

NIȚĂ (*lui Matei*): Incepe dumneata ședința. Vin și eu numaidecît. (*Maria se îndreaptă spre ieșire*) Stai puțin, tovarășă Maria. Șezi un minut. Judecă liniștit. (*Matei iese*) Caută să iei lucrurile ca un adevărat comunist.

MARIA: Putem să le luăm și altfel?

NIȚĂ: Pe semne că da. Altminteri n-ai fi adunat greșeli peste greșeli.

MARIA: Greșeli, poate. Dar în problemele mari, în problemele de bază, nu eu am greșit.

NIȚĂ: Cu metode polițieneste? Strîngînd în jurul dumitale oameni și antrenîndu-i pe o linie a dumitale?

MARIA: Metode polițieneste? Pe cine am antrenat?

NIȚĂ: Să nu vorbim acum de Nedelcu. Nu-i momentul. Dar Cazacu? Dar Badea? Dar inginerul Lazăr? Cine i-a instruit să-i ție sub observație pe Petrăchescu și pe Budescu?

MARIA: Eu numesc asta vigilență, nu polițism. Cînd ceea ce se discută aici, la comitetul de partid, a doua zi e știut de Petrăchescu, cred că avem de ce să fim îngrijorați.

NIȚĂ (*o întrerupe*): Tovarășă Maria, să nu facem polemică. Vrem să te ajutăm să-ți vezi greșelile. Poate că acum ești prea turburată. Noi prețuim capacitatea dumitale, puterea dumitale de muncă. Vrem să te păstrăm aici. Am spus-o și la minister și ei sînt de acord. Sîntem convinși că la direcția mecanică, unde se simte nevoie de forțe, dumneata...

MARIA (*il întrerupe*): Muncă de reabilitare.

NIȚĂ: Muncă de încredere. Și eu te sfătuiesc s-o primești. Totul depinde de dumneata, de felul cum vei lucra. Și sînt sigur că lucrurile o să meargă bine. (*iese prin dreapta; pauză. Din stînga intră Nedelcu*).

NEDELCU: Tovarășă Maria.

MARIA (*tresare*): Da.

NEDELCU: Ce-ai de gînd?

MARIA: Plec la București. Trebuie să arăt tot ce se întîmplă aici.

NEDELCU: Trebuie. Nici eu n-am să tac. Și cu munca ce faci? Primești?

MARIA: Nu știu. Am să mă sfătuiesc acolo. Trebuie să arăt tot, tot, cum au pierdut orice simț de răspundere, cum se duc orbește, deadreptul în

prăpastie. Să fie trași la răspundere, cei care trebuie să răspundă. Dar și racila asta de-aici, să fie stîrpită odată. *(alt ton. E vorba de Matei)* O să răspundă.

NEDELUCU: Tovarășă Maria, îmi dau seama ce însemnează pentru dumneata. Dacă tovarășul Matei...

MARIA: Lasă asta. *(vorbește ca pentru sine)* Odată, de două ori în viață, te înșeli, suferi, pe urmă trece, te călești, uiți.

NEDELUCU: Tovarășă Maria...

MARIA *(scuturîndu-se din coșmarul ei și revenind la realitatea care cere hotărîre și luptă)* Da. Plec. În cîteva zile o să știm ce avem de făcut.

Cortina

ACTUL III

TABLOUL VI

Cîteva săptămîni mai tîrziu, după amiază. Biroul Mariei, în cadrul Direcției mecanice. Dulapuri, clasoare, masă de lucru. Pe o măsută, mașina de scris. Ușa care dă spre biroul lui Petrăchescu e capitonată. Maria lucrează la birou. Intră inginerul Lazăr.

LAZĂR: Tovarășă Maria, s-a aprobat modificarea proiectului tehnic? Incep lucrările la noul șantier?

MARIA: De ce? Ce te face să crezi?

LAZĂR: Petrăchescu a venit azi dimineață cu niște propuneri stranii. L-a cuprins o grijă subită de utilajul cel nou. Știi, ultimul lot care nici n-a fost despachetat încă. Vrea să trimitem mașinile la „Baraj” și „Tunel”. Cică să nu stea nefolosite!

MARIA: Da. Și?

LAZĂR: Dacă începem lucrările la noul șantier, mașinile astea ne sînt absolut necesare, înțelegi? Imi vine să cred că Petrăchescu știe ceva și dă dispoziții, ca să lase descoperit noul șantier. N-am putut să-i spun de ce nu sînt de acord. Știi doar că am fost consultat acum cîtva timp, în vederea noii lucrări. Dar mi s-a atras atenția să nu vorbesc absolut nimic pînă nu se ia o hotărîre definitivă. S-a luat hotărîrea asta fără să știu.

MARIA: N-am calitatea să discut despre lucrurile astea. Atîta pot să-ți spun: dacă ai o bănuială, nu lăsa lucrurile la mijloc. Caută să afli mai mult. Ce știe Petrăchescu?

LAZĂR: Eu? Să aflu ceva în plus de la Petrăchescu? Dacă e în gardă față de cineva, apoi acela sînt eu în primul rînd.

MARIA: Gîndește-te. Caută un mijloc. E foarte important. *(Maria ia un dosar de pe birou)*

LAZĂR: Știu.

MARIA: Haide! Sîntem așteptați.

LAZĂR: Vin numai decît. Să-mi controlez materialul. *(Maria iese prin dreapta. Lazăr rămîne pe gînduri. Ușa din fund se deschide. Stoianovici se uită înăuntru)*

STOIANOVICI *(din ușă)*: Ce faci omule, nu vii? Umblu după tine ca soarele după lună. Haide, vii?

LAZĂR: Tibi, o clipă. *(Stoianovici intră)* Poți să mă ajuți. E vorba de Petrăchescu. Il putem demasca.

STOIANOVICI: Demascare! Petrăchescu? Ce vorbești, măi frate?

LAZĂR: Și tu știi cine-i Petrăchescu. Nu face pe naivul.

STOIANOVICI: Eu nu știu nimic. Cel care n-a greșit să arunce prima piatră.

LAZĂR: Nu de greșeli e vorba, știi bine. De ticăloșii e vorba. E un moment hotărâtor, Tibi. *(pauză. Se privesc)*

STOIANOVICI: Ioane, te nenorocești. Ascultă-mă pe mine. Nu te amesteca în manevrele astea. Petrăchescu e tare. Are proptele sigure. Pe un ticălos ca el nu-l dărâmi. Asta mi-ar trebui. Să intru în conflict cu el. *(pauză. Lazăr îl privește)*

LAZĂR: Ești laș.

STOIANOVICI: Da. Mi-e frică. Nu vreau. Mîine, poimîine, mă mai scoate dușman al clasei muncitoare, sabotor, sau mai știu eu ce.

LAZĂR: Cine?

STOIANOVICI: Niță.

LAZĂR: De Petrăchescu ți-e frică. De Niță ți-e frică. De cine nu ți-e frică? Și de umbra ta de pe perete ți-e frică.

STOIANOVICI: Tu n-ai copii. Tu nu știi ce-ar fi pentru mine să-mi spună Nelu: „De ce te-au scos, tăticule? Ești un dușman, un burghez, un imperialist? Ce ești? De ce te-au scos?”

LAZĂR: Și dacă mîine, poimîine o să te întrebe: „Tată, tu n-ai știut că Petrăchescu este un bandit?” ce-ai să răspunzi? — Am știut, dar mi-a fost frică. *(pauză)*

STOIANOVICI: Nu Ioane, lasă-mă să-mi văd de ingineria mea.

LAZĂR: De ingineria ta? Tu ești inginer șef? Ești o cîrpă. Te ține Petrăchescu aici, în buzunarul mic de la vestă, și face din tine ce pofteste.

STOIANOVICI: Sînt așa cum mă vor. Un lucru fără voință, pe care-l miști de colo pînă colo. Sînt folosit, Ioane. *(zîmbește amar)* Un obiect folosit.

LAZĂR: Pentru că nu lupți.

STOIANOVICI: Maria Varlam a luptat.

LAZĂR: Și crezi c-a dezarmat?

STOIANOVICI: Nu știu. Pe mine lasă-mă. *(iese încet. Lazăr rămîne un moment singur, apoi iese și el. Intră Maria și Marcela)*

MARIA: Sînt obosită. Înainte de miezul nopții n-o să terminăm cu situațiile.

MARCELA: Mereu rămîneți să lucrați noaptea tîrziu.

MARIA: Dacă-i nevoie. *(Marcela e sceptică. Maria adună unele hîrtii de prin dosare)* Asta-i gata. *(pune hîrțiile de o parte)* Și asta. După ora șase, te rog să vii la mine să-ți dictez. *(Maria ia hîrțiile și se pregătește să iasă)*

MARCELA: Unde le duceți?

MARIA: În ședință. Pentru tovarășul Petrăchescu.

MARCELA: Lăsați. Le duc eu. D-voastră aveți de lucru. .

MARIA: Mulțumesc.

(Marcela ia hîrțiile și iese. Maria zîmbește. Se apucă de lucru. Caută ceva într-un clasor. E întoarsă cu spatele. Intră Ambruș. Privește lung împrejur. Maria se întoarce brusc) Victore! Cînd ai venit?

AMBRUȘ: Acum.

MARIA: Ce înseamnă asta? Doctorii au spus...

AMBRUȘ *(o întrerupe)*: Doctorii multe spun. Nici în cămașă de forță nu mă mai puteau ține la spital.

MARIA: Te-au nelinștit scrisorile mele?

AMBRUȘ: Dimpotrivă. Au avut un efect miraculos. M-au pus pe picioare.

MARIA: Victore, tovarășul Cristea a fost ieri aici. A discutat cu cei din birou modificarea proiectului tehnic. Lucrările, știi, nu sînt puse încă la punct. Le-a atras atenția ca nimic din ceea ce s-a discutat să nu iasă dintre cei patru pereți ai comitetului. Și totuși, am indicii serioase că Petrăchescu a și aflat.

AMBRUȘ: De unde știi?

MARIA: De la Lazăr. Petrăchescu a și cerut să se trimeată mașinile destinate șantierului „Uzină”, pe alte sectoare. Pentru ca în momentul cînd or să înceapă lucrările pe șantierul nou, să ne trezim fără mașini. *(Pauză)*

AMBRUȘ: Da. *(pauză)* Cine cunoaște chestiunea?

MARIA: Niță, Nedelcu, Lipan și Matei. Atît. Eu știu de la tovarășul Cristea.

AMBRUȘ: Nu se poate! *(pauză)* Nu-i exclus ca Petrăchescu să vrea să trimeată mașinile fără să știe nimic *(pauză)*. Dar dacă știe, atunci nu mai e vorba de o simplă flecăreală. E vorba de informații transmise conștient, sistematic.

MARIA: Așa și este *(pauză)*.

AMBRUȘ: Cine, Maria? Cine? Pe Nedelcu îl cunosc ca pe copilul meu. Sub ochii mei s-a format. Îl cunosc părinții, colegii, iubirile, toată viața. Cu Lipan, de doi ani lucrez împreună cot la cot. E un om simplu, deschis, cinstit. Pot pune mîna în foc pentru el. Niță, Matei, au făcut greșeli, au crezut și cred în cinstea lui Petrăchescu, dar asta-i altceva. Sînt tovarăși buni, de încredere.

MARIA: Și totuși, nu-i o împlinire, nu-i prima informație pe care o primește Petrăchescu.

AMBRUȘ: N-avem siguranță. Dar, desigur, măsuri trebuie să luăm. Am să cer dosarele celor patru, să le revăd chiar eu. Ah, Maria, ce îngrozitor lucru să trebuiască să-ți bănuiești tovarășii, oamenii cei mai apropiați. *(intră Badea și Chipăruș)*.

BADEA: Fii bine venit, tovarășe secretar.

AMBRUȘ: Bine te-am găsit, tovarășe Badea. Să-mi trăiești, nene Chipăruș.

BADEA: Rău ți-am mai dus dorul. Pe dumneata te tăiau doctorii la București și nouă aici ne-a ajuns cuțitul la os.

AMBRUȘ: Știu. Uite aici scrisorile dumitale. Și ale altora.

BADEA: Scrisorile mele. Dar eu nu dumitale ți-am scris, că doar nu era să tulbur un om bolnav.

AMBRUȘ: Nu vine muntele la Mahomed, vine Mahomed la munte. N-au venit scrisorile la mine, am ajuns eu la scrisori.

BADEA: Ești sănătos acum?

AMBRUȘ: Tun.

CHIPĂRUȘ: Tovarăși, eu am o chestiune personală și secretă cu tovarășul secretar.

BADEA *(lui Ambruș)*: Vă așteaptă tovarășul Lipan. A pregătit totul. *(Mariei)* Spunea să vii și d-ta dacă poți.

AMBRUȘ: Mergeți. Vin și eu numaidecît.

BADEA: Să ne trăiești și să fii sănătos. *(Badea iese însoțit de Maria)*

AMBRUȘ: Nene Chipăruș, nu vrei să vii nițel mai tîrziu la comitet?

CHIPĂRUȘ: Nu merge. *(arată spre gît)* Uite, aici îmi stă. Secret de stat.

AMBRUȘ: Atunci dă-i drumul. Numai repede, nene Chipăruș.

CHIPĂRUȘ: De unde naiba s-o apuc. Totul începe dela apă. Adică tocmai din contra, că începe contra apei. Era duminică seara, la noi, la cantină. Îi spun lui Florică Stanciu, șeful nostru de lucrări: „Măi

Florică, cum ți se pare apa asta dulce după friptură? Facem broaște în burtă, ori nu facem?"

— Facem, zice el.

— Păi să nu facem, zic eu, hai să te cinstesc.

— Hai.

Și mergem noi în sat, la cooperativă. El o cinste, eu o cinste; eu o cinste, el o cinste; se făcuse cam târzior. Eu, de, mă țineam bine. Nu era să se înnece marinarul într-un pahar de vin.

AMBRUȘ: Asta-i repede, nene Chipăruș? Mergem cu carul cu boi.

CHIPĂRUȘ: Aș, avion cu reacții! Și așa, mormolocul ăla de apă dulce, ce să vezi? Se muiașe ca pruncușorul în brațele mă-sii. Și unde nu începe să bolborosească și să scuie tot din el: că o să-i arate el lui Petrăchescu când i-o veni bine la socoteală. (*Ambruș devine atent*) Nu acum, știe el când. O să spună tot, tot, că doar el, Stanciu, i-a fost ordonanță lui Budescu pe front, la Odessa. Și să nu-i spuie careva că Budescu n-a ucis și n-a jefuit, că doar el, Stanciu, a venit pe tren cu mobila și cu geamantanele la București. Și ce n-a încăput la Budescu acasă, a mai dus și la finu-său, la Petrăchescu. Că împreună au făcut rebeliunea și tot împreună au fugit cu mașina de au stat o vreme la Berlin.

— Dă-l în gât acum, ce mai taci, îi zic eu.

— Nu nene, nu mă lasă inima, zice, să fac omului un rău. Vezi că Budescu s-a mai dat acum cu clasa muncitoare și se poartă omește, îți dă pas să ai și tu o lefșoară mai cumsecade. Dar să încerce numai să-mi încurce mie socotelile. Văd ei pe dracu. Și cum a zis, a și început să horăie acolo, cu capul pe masă.

— Ce să fac cu unul ca tine, mă gîndeam. Să-mi stric pumnul pe tine, nu face. Ia să mă duc eu mai bine, personal, la partid.

AMBRUȘ: Nene Chipăruș, ce mi-ai spus dumneata acum e foarte important. Numai să nu sufli o vorbă nimănui. Ai auzit? Ne-am înțeles?

CHIPĂRUȘ: Secret de stat! S-a zis! (*Chipăruș salută și se îndreaptă spre ușă, Ambruș îl reține*)

AMBRUȘ: Ia stai, parcă voiam să-ți mai spun ceva. Dar uite, am uitat. A, da! Nene Chipăruș, în legătură cu secretul de stat. M-a învățat și pe mine un prieten bun. Știi cum se păstrează cel mai bine secretul?

CHIPĂRUȘ (*privindu-l drept în ochi, amărit și mucalit*): Am înțeles. La uscătorie! Cum îl uzi cu vreun păhărel, cum s-a dus dracului.

AMBRUȘ: Așa spunea și prietenul meu (*ride*)

(*Chipăruș iese, intră inginerul Dimancea*)

DIMANCEA: Tovarășul Ambruș! Mă bucur că v-ați însănătoșit!

AMBRUȘ: Și eu, că te găsesc voinic ca întotdeauna.

DIMANCEA: Rezist pe poziții.

AMBRUȘ: Și treaba cum merge?

DIMANCEA: Sînt oarecari greutăți. O să le aflați d-voastră.

AMBRUȘ: Ca să le aflu, trebuie să mă ajutați.

DIMANCEA: (*vag, eschivîndu-se de la răspuns*): Desigur, desigur. (*intră Matei*)

MATEI: Victore dragă, să trăiești. (*se apropie, schițează un gest, ca și cum ar vrea să-l îmbrățișeze, dar în fața atitudinii reținute a lui Ambruș, se oprește*)

AMBRUȘ: Noroc, Matei!

DIMANCEA: Am onoarea. (*se îndreaptă spre ușă*)

AMBRUȘ: Căutai pe cineva.

DIMANCEA: Pe tovarășa Maria, nu-i urgent. (*Dimancea iese*)

MATEI: Ai primit scrisoarea mea?

AMBRUȘ: Am primit-o. Avem multe să ne spunem. Te aștept diseară.

MATEI: Bine. (*Intră Lipan și Maria*)

LIPAN (*lui Ambruș*): Am pregătit totul, oamenii ne așteaptă.

AMBRUȘ: Vin numaidecât. (*tuturor*) Trebuie să ne întâlnim, să analizăm situația șantierului. (*lui Matei*) Până una alta, eu propun câteva măsuri grabnice. Petrăchescu și Budescu nu pot să mai rămână în posturi de conducere. Iar pe sectoarele unde ar urma să fie trimiși, trebuie bine încadrați cu oameni pricepuți și de încredere.

LIPAN (*îngrijorat*): Ce s-a întâmplat?

AMBRUȘ: Deocamdată nu pot spune mai mult.

MATEI: O luăm de la început. Am mai spus-o. Nu-mi pot asuma răspunderea conducerii, dacă mi se iau cei mai buni tehnicieni. Numai cu dragoste și entuziasm nu se poate construi.

LIPAN: Tovarășe Matei, dă-ți seama ce spui. E vorba de o hotărâre a partidului.

MATEI: Dacă-i o hotărâre de partid, trebuie să știu și eu. Sînt obligat să arăt ce cred. Ceea ce facem nu e bine.

AMBRUȘ: O să vorbim diseară, Matei. (*și celorlalți*) Nu e nevoie, cred, să mai spun că ceea ce am discutat rămîne între noi. (*iese urmat de Lipan*)

MATEI: Incepe a doua repriză a meciului, da?

MARIA: Nu-i o luptă împotriva ta. Nu mă mai chinui. M-ai chinuit destul.

MATEI: Eu te chinui? Dar tot ce-mi faci tu, ce e? Ești aspră, brutală, fără suflet. Cu mine, Maria? Cu mine ești așa?

MARIA: Multe trebuie să se schimbe, ca să fim iar ca mai înainte.

MATEI: La tine trufia omoară și dragostea, și omenia, totul.

MARIA: Tu-mi spui mie asta? Tu, care în fundul sufletului, știi bine cît prețuiește ticălosul ăsta, dar te-ai încăpățînat și nu vrei să recunoști că partidul are dreptate, nu tu.

MATEI: Partidul, da. Nu tu, nu Ambruș, care e influențat de tine.

MARIA: Eri spuneai: nu tu, nu Nedelcu. Azi spui: nu, tu, nu Ambruș. Cercul se lărgeste. Imi supraestimezi forțele, Matei. Nu eu îl influențez pe Ambruș. Pe Ambruș, pe Nedelcu, pe Cazacu, pe mine, ne învață altcineva.

MATEI: Mulțumesc pentru prelucrare. (*intră Dimancea, schițează ungest stînjinit. Vrea să plece*)

MARIA: Tovarășe Dimancea, te rog.

DIMANCEA: Revin mai tîrziu.

MATEI: Tovarășa Varlam și cu mine am terminat ceea ce aveam să ne spunem.

MARIA: Da, am terminat. (*Matei iese. Pauză*)

DIMANCEA: Poate n-am nimerit momentul cel mai potrivit.

MARIA: Vă rog, tovarășe Dimancea. Totdeauna e momentul potrivit.

DIMANCEA: Vin la dumneata ca la o prietenă. M-ai onorat odată cu titlul acesta, și vreau să fac uz de el.

MARIA: Pentru mine este o cinste, dacă mă socotiți prietena d-voastră.

DIMANCEA: Poate o să ți se pară bizar ce-am să-ți spun. Trec printr-o criză. (*zîmbind*) Nu de sciatică, nu de cord, cum s-ar potrivi unui om de vîrsta mea. Printr-o criză morală.

MARIA: V-am spus de mult că sînteți tînăr, mai tînăr ca mulți alții.

DIMANCEA: M-am condus totdeauna, după un cod moral al meu, propriu. Desigur, destul de larg, de epicureic. (*zîmbește fin, cu autoritate*) Imi făceam un titlu de glorie din a nu călca nici unul din preceptele lui.

MARIA: Și care-i preceptul pe care o să-l nesocotiți cu concursul meu?

DIMANCEA: Colegialitatea. Nici odată nu m-am amestecat în sfera de activitate a unui coleg. Am avut toată viața oroare de intrigi, de așa zisele lucrături. Și asta a devenit pentru mine într-atît o a doua natură, încît adineauri, cînd tovarășul Ambruș m-a întrebat despre greutățile care le întîmpin, am amuțit. Dumitale însă, prietenă, trebuie să-ți spun. *(pauză)* Colegul meu Petrăchescu nu lucrează corect. *(pauză)*

MARIA: Ce vă face să credeți asta?

DIMANCEA: Totul. Tot felul cum lucrează el. Nici una din propunerile juste venite din partea sectoarelor, nu e luată de el în considerație. Dispozițiile pe care le dă sînt haotice, ireale.

MARIA: Tovarășe Dimancea, de ce-mi spuneți mie, în taină, aceste lucruri? Știți că eu le voi da mai departe.

DIMANCEA: Nu sînt cîm politic. Am venit aici pe șantier să-mi fac meseria. Dar nu pot să tac. Cum să vă spun? De cînd există țara asta cîmînească, nu s-au făcut la noi asemenea lucrări. M-am considerat toată viața un patriot. Dar patriotismul meu a rămas platonice. N-am fost lăsat niciodată să-mi pun în practică proiectele pe care le visam—utoپیile mele, cum se spunea. Azi mi se dă posibilitatea asta. Li admir pe comuniști pentru energia cu care-și pun în practică visurile. Și vreau să vă ajut.

MARIA: Vom merge împreună la tovarășul Ambruș.

DIMANCEA: Mi-e foarte penibil... să nu se interpreteze ca o pornire de răzbunare, sau de arivism, din partea mea.

MARIA: Fiți liniștit, tovarășe Dimancea. Vă cunoaștem.

DIMANCEA: Aștept să fiu chemat. Îți mulțumesc pentru prietenia dumitale. *(iese. Maria rămîne singură. Intră Petrăchescu)*

PETRĂCHESCU *(zîmbește)*: Singură? *(Maria îl privește întrebător)* Stau într-un birou, la zece metri distanță de dumneata și mă simt totuși la o mie de mile marine depărtare. Ah, apropierea și depărtarea asta! Așa îmi imaginez raiul amestecat cu infernul.

MARIA *(zîmbește)*: De ce socotești în mile marine, și nu în kilometri? E mai romantic?

PETRĂCHESCU: Dacă ai fi trăit în alt veac, ai fi fost o mare cochetă. Cunoști la perfecție arta de a chinui.

MARIA: Tovarășe Petrăchescu...

PETRĂCHESCU: Am avut fericirea să-ți fac o vizită. Oare m-am făcut vinovat cu ceva?

MARIA: Deloc.

PETRĂCHESCU: Atunci de ce nu mai ai nici o clipă liberă pentru mine?

MARIA *(arătînd hîrțile de pe birou)*: Îmi dai prea mult de lucru.

PETRĂCHESCU: Și dacă nu ți-aș mai da eu de lucru? Dacă n-aș mai fi aici, în apropierea dumitale? Ai fi fericită, nu-i așa, să scapi de mine? Ai refuza să mă mai vezi, nu-i așa? Spune.

MARIA: De ce să pleci? De ce să nu mai lucrăm împreună?

PETRĂCHESCU: Așa, să presupunem. *(intră Marcela. Pauză)*

MARIA: Ai nevoie de ceva?

MARCELA *(ezită)*: Dosarul cu situațiile. Pentru copiat.

MARIA: Nu-i nevoie. Ți-am spus că-ți dictez eu, după șase. *(Marcela îl privește lung pe Petrăchescu, stăpînindu-se cu greu, și iese)*

PETRĂCHESCU: Spune-mi te rog, aici, la București, sau în Patagonia, sau oriunde m-ar arunca soarta, aș mai putea să te văd și în altă parte decît aci, printre dosare *(sună telefonul)*... și telefoane?

MARIA (*la telefon*): Da, las-o să intre. Arată-i te rog drumul spre biroul meu. (*pune receptorul în furcă*) Dumneata ești un om puternic, îți șade bine calmul. Nu-mi placi așa.

PETRĂCHESCU: Fraza asta sibilinică, am s-o interpretez așa cum doresc eu.

MARIA: Aștept pe cineva. (*Petrăchescu iese prin dreapta*) Știe c-o să fie mutat. Știe și asta. Când i s-a spus? Cine? (*cu gândul la Matei*) Doamne, Dumnezeule, nu se poate... (*intră Aglaia Cazacu. Maria, stăpînindu-și emoția*). Intră, intră, tovarășă Aglaia. Ce te aduce la mine?

AGLAIA: Tovarășă Maria, știu că nu mai sînteți la cadre. Dar nu mai pot. Am venit la d-voastră să mă ajutați... Nu mai știu ce e cu mine. (*izbucnește în plîns, își acoperă fața cu mîinile*)

MARIA: Tovarășă Aglaia, ce-i cu dumneata? Liniștește-te. Hai, liniștește-te. (*îi ridică fruntea*)

AGLAIA: Mi-e teamă pentru el, pentru Petre. Să nu pățească ceva. Umblă ca nebun. Face toate după capul lui. Nu mai ține seama de nimic. De cînd l-a chemat iar tovarășul Niță și i-a spus că s-a isprăvit, că-l scoate din partid, nu mai are somn, nu mai are odihnă. Uite așa aleargă toată noaptea prin odaie, ca suveica. Și eu stau și mă uit la el, cum se canonește. Și nimic, nimic nu pot să fac. (*își frînge mîinile*) Aș căra pietre de moară, aș sfărîma stînci cu mîinile mele, numai să pot să-l ajut cu ceva... (*plînge*) Eu sînt de vină. Că l-am sfătuit să nu se lase, să nu li se uite în coarne ticăloșilor, c-o să-i facă tovarășii dreptate.

MARIA: Du-te acasă și spune-i din partea mea, atît: că de la București ni l-au trimis pe tovarășul Ambruș. Și că lucrurile se cercetează. Mai mult nu-i nevoie să-i spui.

AGLAIA: A venit tovarășul Ambruș!

MARIA: Da.

AGLAIA: Ce ochi o să facă Petre al meu!

MARIA (*turburată*): Așa să fii totdeauna, tovarășă Aglaia, curajoasă, alături de el... Totdeauna... O femeie poate atît de mult, atît de mult să-și ajute bărbatul.

AGLAIA: Tovarășă Maria... ai o supărare. Eu sînt o femeie simplă... nu știu cum ți-aș putea ajuta. Dumneata ești deșteaptă, învățată.

MARIA: Nu Aglaia, nu toate lucrurile pe care le știm sînt la fel de importante. Dumneata știi ce-i răbdarea, și duioșia, și dragostea adevărată. Dumneata știi mult mai mult ca mine. Îți mulțumesc, draga mea. Îți mulțumesc pentru învățătură. Din păcate, pentru mine e poate prea tîrziu.

AGLAIA: Nu se poate. Dumneata ești atît de bună...

MARIA: Du-te, tovarășă Aglaia, e păcat să se mai chinuiască.

AGLAIA: Pot să mai vin pe la dumneata?

MARIA: Oricînd sînt bucuroasă să te văd. (*Aglaia iese*) Trebuie să aflu! Trebuie să am siguranța! Cum? (*se îndreaptă spre ușă. Intră Marcela. E încordată. A luat o hotărîre grea*) Nu știi, tovarășul Petrăchescu e în biroul lui? (*Marcela se așează în fața ușii care dă spre biroul lui Petrăchescu și se lipește de ușă*)

MARCELA: Este. Dar n-ai să intri la el.

MARIA: Ce vrei să spui?

MARCELA: Să-l lași în pace. Asta vreau să-ți spun.

MARIA: Ce înseamnă atitudinea asta?

MARCELA: N-ai să izbutești. Cu toate manevrele dumitale, n-ai să izbutești să mă desparți de el. E-al meu. Sînt în stare de orice ca să-l păstrez.

MARIA (*o măsoară lung. Ii vine ideia să încerce ceva. Poate prin Marcela va afla adevărul*): Te neliniștești fără nici un motiv. Crede-mă. Și-apoi, acum, odată cu mutarea lui, lucrurile se simplifică și mai mult. N-o să mai avem prilejul să ne vedem.

MARCELA: Nu știu ce vrei să spui. Nu știu de nici o mutare.

MARIA: Ei, asta-i! Te faci că nu știi! E ridicol. Acum câteva minute, am vorbit cu tovarășul Petrăchescu. Și tocmai îmi spunea cât sînteți de necăjiți c-o să fiți departe unul de altul.

MARCELA: Asta-i tot o manevră a dumatăle. Dumneata l-ai învățat să-mi spună așa — că-l doare că se desparte de mine. Ca să mă liniștească. Să-ți intre bine în cap. Cornel are nevoie de mine. Cît de departe să-l trimiteti. Nu numai pe șantierul cel nou, și la capătul pămîntului dacă o să-l trimiteti, tot o să m-aducă la el. Ori cîte intrigi ai face ca să-l îndepărtezi de mine. (*pauză*) Dacă ții la viața dumatăle, ia seama, păzește-te. (*Marcela se dezlănțuie. Maria e de-o liniște de piatră. Din momentul în care Marcela i-a răspuns, Maria a căpătat siguranța că Petrăchescu știe și despre modificarea proiectului cu înființarea noului sector — și despre mutarea lui. Acăpătat deci siguranța că Matei și Lipan, — singurii care erau de față cînd Ambruș a vorbit despre mutarea lui Petrăchescu — îl informează. Cu un gest instinctiv de relaxare, după încordarea neobișnuită de pînă atunci, ea apasă țigara pe care o fuma, pe marginea scrumierei. Marcela observă schimbarea de atitudine a Mariei, începe să bănuiască ceva, și curînd își dă seama c-a comis o gafă ireparabilă*) Doamne, ce vorbesc? Nici nu-mi dau seama ce spun. Ce plecare? Unde să plece? Ce vorbe ți-am spus, tovarășă Maria? Iartă-mă, sînt înebunită. Ai milă de mine. Sînt o biată femeie îndrăgostită. Nu mai sînt tînără. Mi-e frică, mi-e frică! (*Maria tace*) Te implor, iartă-mă. (*Maria tace. Apoi, fără să se mai uite la Marcela, își ia de pe cuier pardesiul și iese, aparent liniștită. Marcela are un chip sălbăticit de panică și de efortul intens pe care-l face, de a pricepe pînă la capăt ceea ce se întîmplă. Deschide ușa biroului lui Petrăchescu. El e cu cineva.*) Vă rog, tovarășe Petrăchescu, un moment. (*Petrăchescu intră. Se sperie văzînd-o cum arată*)

PETRĂCHESCU: Unde-i Maria?

MARCELA: A plecat.

PETRĂCHESCU: Ce este?

MARCELA: Sîntem pierduți.

PETRĂCHESCU: Ce-ai făcut? Vorbește!

MARCELA: Nu știu, nu știu. Eu singură i-am spus. M-a prins în cursă. A aflat că știm.

PETRĂCHESCU: Cine? Cine-a aflat? Ce-a aflat? Spune, că te ucid!

MARCELA: Maria Varlam. Știe tot. M-am dat pe față.

PETRĂCHESCU: Ce-ai dat pe față?

MARCELA: Că știu de mutare.

PETRĂCHESCU: Bestie! Cum ai făcut asta? Spune, spune tot, că-ți sfărîm țeasta!

MARCELA: I-am cerut să te lase în pace.

PETRĂCHESCU: Ea să mă lase în pace? Nu știai că vreau să-i cîștig încrederea, s-o fac inofensivă, să-i tai ghiarele? Nu știai, nenorocito? (*o apucă pe Marcela de mîini, îi strînge cu brutalitate încheieturile*).

MARCELA: Minți! Nu-i numai asta. Îți place.

PETRĂCHESCU: Spune, tîrîtură, cum m-ai vîndut?

MARCELA: Nu te-am vîndut. Sîntem pierduți. Te urmărește. Vrea să-ți

- arunce lațul de gît. Mi-a întins o cursă. Nu mi-am dat seama. O să ne denunțe. Cornel, trebuie să fugim!
- PETRĂCHESCU: Ți-ai pierdut mințile! Fugi, n-ai decît. Eu sînt inginer. Imi vād de profesiunea mea. Poate să vorbească oricine, vrute și nevrute... Mutare, transferare... Treaba lor... N-am de ce să-mi pierd capul.
- MARCELA: O iubești. Vrei să rămîi lîngă ea. Riști totul numai să rămîi lîngă ea.
- PETRĂCHESCU: Isprăvește! Sîntem aici, altfel ți-aș închide eu gura.
- MARCELA: Cornel, ascultă-mă, simt cum se strînge lațul. Ascultă-mă, trebuie să fugim.
- PETRĂCHESCU: Unde? Ne așteaptă pașapoartele, avioanele? Și ce-o să spun? C-am fugit pentru că m-ai speriat tu cu istericalele tale? Și după asta să mă asvîrle ca pe o zdreanță? Asta or să facă cu mine. Nu. Eu am lucrat bine. Nu există dovezi. Am mîinile curate. Sertarele curate. Rămîn mai departe. Tu pleacă, n-ai decît, e mai prudent.
- MARCELA: Vrei să scapi de mine?
- PETRĂCHESCU: Ești nebună!
- MARCELA: Cornel, nu mă goni!
- PETRĂCHESCU: „Lațul se strînge“. Ce mai stai? Salvează-te!
- MARCELA: Nu mă goni! Știi că fără tine nu pot să trăiesc. Păzește-te! Bagă de seamă, bagă de seamă, sînt în stare de orice.
- PETRĂCHESCU: Da, să rămîi, să se repete scena de azi! Nu vezi că nu poți să te stăpînești? Încă o scenă de isterie ca asta și sîntem pierduți.
- MARCELA: Cornel, iartă-mă. Am să mă stăpînesc. Orice s-ar întîmpla, am să mă stăpînesc. *(izbucnește în plîns)*.
- PETRĂCHESCU: Gura, ai urlat destul. Bine, rămîi. Să ne iubim mereu, mereu, pînă la moarte. Legați pe viață, nu-i așa? Trebuie. Nu-i așa, turturica mea? *(rîde)* *(Marcela îi sărută mîinile. Petrăchescu o respinge și intră în biroul lui)*.

Cortina

TABLOUL VII

Pe șantier, la sectorul „Baraj“, în aceeași zi. Locul de escavație în piatră. Amurg. În cursul tabloului se aprind primele lumini pe șantier. Perspectiva munților în depărtare și a șoselei cu ghirlanda ei de becuri și cu escavatoare care se zăresc, lucrînd, dincolo de rîu.

In primul plan stînga, o baracă. Dreapta, perete stîncos. În culise, dreapta, lucrează escavatorul Nușei.

La ridicarea cortinei Arapache și Iepure urmăresc cu atenție mișcările escavatorului din culise.

- IEPURE: Intr-un ceas bun, ia te uită, ia te uită cum umple cupa. Zici că s-a născut cu maneta în mînă. Cine-ar crede că-i pentru prima oară?
- ARAPACHE: Parc-ar cînta mașina, zău. Mîini de aur are Nușa mea, nu altceva. Nici eu nu țin maneta cu așa precizie.
- IEPURE: Cîntă, hai? Cît ți-a trebuit, s-o lași să cînte? Dacă era după tine...
- ARAPACHE: Afurisit mai ești. Acum ți-ai găsit să mă scormonești, cînd știi ce e în sufletul meu!... *(oftează)*
- IEPURE: Să fiu ca tine, m-aș duce la tovarășul Cazacu și i-aș spune: „Trimiteți pe altul la Universitate în locul meu, că eu am de păzit fusta nevestii“.

ARAPACHE: Îți dă mîna să rîzi. Ce-ți pasă? Liber ca pasărea cerului... Azi aici, mîine dincolo...

IEPURE: Aoleu, Nicule! Turc mai ești! Nușa-i femeie să-i umble ochii după alții?

ARAPACHE: Nu-i. Dar și s-o las singură... atîta vreme. O duc la mama la țară. Să știi c-o duc. Trebuie să m-asculte, dacă-i spun.

IEPURE: Lasă mă, îți faci inimă rea de pomană. *(De odată se face tăcere. Tinerii se îndreaptă neliniștiți spre escavatorul din culise. Apare Ghiță cu o piesă în mînă)*

IEPURE: Ce necaz mai e măi, Prîsleo?

GHITĂ: Nu-i nimic, nea Sandule. Un fleac de pinion... Mă reped pînă la nea Ilie. Imi dă el altul. In cinci minute dăm iar bătaie. *(Ghiță pleacă alergînd)*

ARAPACHE: Parcă te văd pe tine acum doi ani. Așa alergai și tu după mine: „N-ai nicio grijă, nea Nicule, las' pe mine“. Mic mai erai, măi. Ții minte cum îți puneam o pernă sub dinapoi ca să ajungi la manetă? *(Nușa intră în scenă, îngîndurată. Iepure se îndepărtează. Stă de vorbă cu mecanicul de locomotivă. Arapache se îndreaptă spre Nușa)* Ce ești măi, așa supărată? E un fleac. Se repară imediat.

NUȘA: Acum pentru tine toate-s fleacuri. Ce mai stai „tovarășe inginer“, aici, printre muncitori? Ce te mai interesează toate „fleacurile“ noastre?

ARAPACHE: Of, Nușenca, ziceai că-ți pare bine că am să ajung inginer.

NUȘA: Imi pare, îmi pare din ce în ce mai bine. O să-ți găsești și tu, săracu, acolo, la școală, o inginereasă de seama ta. N-o să-ți mai pierzi vremea cu o muncitoare ca mine.

ARAPACHE: Ce prostii îți trec prin cap, Nușa... sufletul meu.

NUȘA: Dacă mă calificai de anul trecut, eram poate și eu stahanovistă, și acum nu mergeai singur la școală.

ARAPACHE: Nușa...

NUȘA: Nușa, Nușa... ai să vezi tu cine-i Nușa. Tot șantierul o să vorbească de mine. Și cutiuța de la Radio o să mă cînte. Să te ascunzi tu și cu Sandu cu cei 800 metri ai voștri. *(Între timp Iepure și Chipăruș s-au apropiat de cei doi)* Cu escavatorul nostru ca nimic scoți 1000. Numai să-și găsească mașina stăpînul.

IEPURE: Stăpîna, Nușa, stăpîna.

NUȘA *(Lui Iepure)*: Rîdeți voi, rîdeți. *(Lui Arapache)* La toamnă, o să te pomenești cu mine la școală.

ARAPACHE: Nușenca!

NUȘA: Aș da eu și acum mai mult. Numai vagoane să am. V-ați sbătut cu proiectul vostru, de nu mai aveam zi, nu mai aveam noapte, și acum ați pus-o de mămăligă.

ARAPACHE: Noi am pus-o? Parcă nu știi la cine zace proiectul.

NUȘA: Halal stahanoviști. Budescu ține proiectul și voi tăceți!

ARAPACHE: Ba nu tăcem de loc.

NUȘA: Ah, ah, ah, mamă, mamă, să fiu eu în locul vostru! Mă duc să vorbesc cu nea Ilie. Că el nu dă bir cu fugiții ca voi. *(Nușa se îndepărtează)*

IEPURE: Ei, cînd o duci la maică-ta la țară să ți-o încuie în coteț?

CHIPĂRUȘ: Cînd o face plopul mere și răchita micșunele.

ARAPACHE *(supărat)*: Picași și dumneata, nea Chipăruș, ca musca-n lapte.

CHIPĂRUȘ: Lasă fiule, nu-ți face sînge rău. Așa-s femeile din ziua de azi. A mea cum crezi că mă ține? Scurt! Scurt! Uite! Atîtica-i lanțul! *(se apropie Matei, Petrăchescu și Budescu. Budescu îi explică ceva lui Petrăchescu. Ei rămîn în urmă. Matei se apropie de grup).*

MATEI: Noroc, tovarăși.

CHIPARUȘ: Noroc, tovarășe director. Uite, îi învăț pe bobocii ăștia cum trăește Azor bine și când are lanțul scurt.

ARAPACHE: Așa e, nea Chipăruș al nostru, glumește pe socoteala mea, că-s însurat de curînd.

MATEI: Nușă conduce escavatorul?

ARAPACHE (cu mândrie): Nușă.

MATEI: Dar de ce s-a oprit?

ARAPACHE: Numai două minute. Acuși îl pornește.

MATEI: Mai trec pe la ceilalți și mă întorc.

ARAPACHE: N-aveți ce vedea, că ceilalți stau.

MATEI: De ce?

ARAPACHE: De ce? N-au vagoane. (*Matei Holban se întoarce spre Budescu și Petrăchescu*)

MATEI: Iar e strangulare în punctul ăsta?

BUDESCU: Ce să facem? Sîntem sclavii C.F.R.-ului.

MATEI (*lui Petrăchescu*): Ai spus că ai luat toate măsurile să nu mai avem defecțiuni.

ARAPACHE: După proiectul făcut de noi, am fi avut tot timpul o garnitură liberă.

MATEI: Ce proiect?

BUDESCU: E în curs de studiere.

IEPURE: De o lună de zile.

PETRĂCHESCU (*lui Budescu*): Bine frate, trimiteți-ne nouă la direcție cîte o copie după proiectele de inovații.

BUDESCU (*printre dinți*): Un proiect pueril.

IEPURE: Cum e, tovarășe inginer?

PETRĂCHESCU (*lui Budescu*): Pueril, pueril, dar nu strica să-l cunoaștem și noi.

BUDESCU: Le mai lipsea conțopiștilor voștri un dosar la arhivă.

MATEI (*lui Budescu*): Dacă considerați proiectul nesperios, de ce nu le spuneți băieților, să știe ce-i cu el?

ARAPACHE: Neserios? Cum neserios? Tovarășe director, capul mi-l pun că se poate face, și că am avea o producție dublă.

MATEI: Bine, să-l văd eu. Să mi-l trimiteți, tovarășe Budescu.

ARAPACHE (*escavatorul Nușei e iar în funcțiune*): Tovarășe director, uitați-vă ce mai unghi face cupa.

PETRĂCHESCU: Cadre noi! Cadre noi! Cresc, cresc. Nu, tovarășe director?

MATEI: Cresc. Dar ar trebui să mai crească și cu ajutorul nostru. (*Holban, Petrăchescu, Budescu se îndepărtează și ies din scenă prin dreapta. Din stînga intră în scenă inginerul Avadian, foarte agitat. Dă peste Pantelimon Sterică, care tocmai iese din baraca șefului de lucrări*).

AVADIAN (*lui Sterică*): Unde-i Stanciu?

STERICĂ (*arată spre baracă*): În bîrlogul lui. (*Stanciu iese din baracă, fumînd liniștit*)

AVADIAN (*lui Stanciu*): Ce-i asta, tovarășe Stanciu? De ce nu respectați dispozițiile mele? Vrei să se întîmple o nenorocire? Ți-am spus că acolo e o poziție periculoasă.

STANCIU: Nu vă mai enervați așa. N-oi fi inginer, dar avem și noi experiența noastră. Să-mi stea mie capul pe umeri așa de solid, cum stă stîncă aia, bine ar fi!

AVADIAN: Tovarășe Stanciu, oprește imediat lucrul.

STANCIU (*ironic*): Lasă, tovarășe inginer, că eu nu lucrez de capul meu.

Tovarășul inginer Budescu mi-a dat ordin. Și o fi știind și el ceva.

AVADIAN: Am spus. Imediat. O să discutăm mai târziu. (*Stanciu, privind-l ironic, se îndepărtează cu pas lenes*)

STANCIU: Bine, bine. Hei, Ghiță, Ghiță! Încarcați garnitura asta și pe urmă opriți lucrul.

GHITĂ (*din culise*): Am înțeles, nea Florică.

STERICĂ (*lui Avadian*): Prea l-ai luat și d-ta repede, tovarășe inginer. Muncitorul nostru e sensibil. Din nimic ți-aprinzi paie-n cap cu el. Ia-l și dumneata mai cu o glumă, mai cu o vorbă bună: „Vrei o țigare? Ce ți-a născut nevasta? Câți franci ai dat pe purcel?” Uite-așa te faci popular. (*de odată, uruitul groaznic al stîncii, care se dislocă, se prăbușește. Tot ce urmează se petrece într-un ritm precipitat. Muncitorii și Avadian aleargă spre excavator*)

ARAPACHE (*țipă îngrozit*): Nușă! (*se repede spre excavator*)

STERICĂ (*fuge*): Păzea! (*In ușa barăcii apare Florică Stanciu, se uită îngrozit împrejur, i se pare că nu-l observă nimeni și se strecoară prin dosul barăcii. Dar Iepure l-a văzut și o ia pe urmele lui. Stanciu observă că e urmărit și o ia la goană. Iepure după el. Ies din scenă*)

CHIPĂRUȘ (*alergînd spre excavator. Lui Sterică care fuge în direcția opusă*)
Unde fugi? Vino să-i scoatem de acolo.

STERICĂ (*țipă*): Stîncă! Poate să cadă, să se rupă! Bolovanii! Lasă-mă! (*se zmuțește*)

CHIPĂRUȘ: Pui de cătea! (*Chipăruș îi trage un pumn dar Sterică izbutește să-i scape. Chipăruș aleargă printre bolovanii uriași, spre excavator.*)

CHIPĂRUȘ (*lui Avadian*): Ușa-i astupată, nu putem ajunge la ei.

AVADIAN (*unor muncitori*): Repede, răngi, tîrnăcoape!

BADEA (*altor muncitori*): Voi rămâneți aici! Încercăm deocamdată așa, cum s-o putea. (*Incep să lucreze. Se opintesc să dea la o parte bucățile mari de piatră care blochează cabina, muncitorii aduc răngi. Printr-un mare efort izbutesc să deblocheze ușa. Intră în scenă Ghiță, clătînîndu-se. E sprijinit de Chipăruș.*)

CHIPĂRUȘ (*lui Ghiță*): Măi Nichipercea, Nichipercea... (*îl pipăie. E bucuros că-l găsește întreg, neatins.*) Măi Sfarmă-Piatră al lui Moșu. Ai luat o pietricică în gură să-ți poarte noroc? Ia zii?

GHITĂ (*amețit*): N-am nimic, nea Chipăruș. Nușă... Nușă. (*î închide ochii, își lasă capul pe umărul lui Chipăruș, care-l ține lipit de el. Prin dreapta vin Arapache și Badea, purtînd-o pe Nușă pe brațe. Muncitorii își aștern pe jos hainele lor și îi fac căpătii. Nușă e întinsă pe jos.*)

ARAPACHE: Nușă, Nușă... (*îi mîngîie părul, îi sărută mîinile, plînge*)
Porumbița mea, viața mea, spune, spune-mi o vorbă...

NUȘA (*geme, întredeschide ochii, îl zărește ca prin ceață pe bărbatul ei*): Mi-e bine... Mi-e bine. Fii cuminte. (*sosește alergînd Matei, în urma lui în pas precipitat Petrăchescu. Budescu în urmă, încet, cu pas țepăn. Matei se apropie de Nușă, îngenunchiază, își lipește urechea de pieptul ei. Arapache șade ghemuit la pămînt, cu fața în pumni.*)

MATEI: Respiră. S-o ridicăm. Ușor. Mașina e pe șosea. (*o ridică*)

ARAPACHE (*ridică capul, vede că au luat-o pe Nușă, strigă*): Unde o duceți?

MATEI: La spital. Du-te cu ea. (*Arapache se ia după ceilalți. Cei mai mulți dintre muncitorii prezenți o însoțesc pe Nușă. Inginerul Avadian, surescit, se apropie de cabina șefului de lucrări. Unui muncitor, acelaș care a fost de față cînd Iepure a luat-o la goană după Stanciu*)

AVADIAN: Stanciu, unde e Stanciu?

MUNCITORUL: A șters-o. Iepure s-a luat după el.

MATEI (*lui Budescu*): Ingrozitor. Cum s-a întâmplat? De ce nu s-au luat măsuri? (*se apropie Avadian*)

BUDESCU: Amplasarea mașinilor n-o face șeful șantierului. Și apoi pe un șantier ca al nostru, e fatal să se întâmple asemenea accidente.

MATEI: Fatal? Cum fatal?

BUDESCU: În străinătate, asemenea baraje dau sute și sute de victime. E regretabil, dar accidentele sînt inevitabile.

MATEI: Comparațiile astea țin-le pentru dumneata.

PETRĂCHESCU: Tovarășe Budescu, n-are nici un rost. Sîntem cu toții zguduiți de cele întîmplate. Dar să ne păstrăm calmul. Trebuie să fim calmi.

AVADIAN (*lui Petrăchescu și Budescu*): Calmi, calmi și nepăsători! Dacă mașinile se ruinează, sau nu se ruinează, dacă hidrocentrala se face, sau nu se face, dacă oamenii trăiesc sau nu trăiesc...

PETRĂCHESCU: Măsoară-ți cuvintele, tinere.

AVADIAN: Le-am măsurat, le-am măsurat prea mult. Am crezut în știința, în autoritatea dumneavoastră. Mi-am spus: „Eu nu știu să văd lucrurile în mare, sînt un mic inginer executant. Sînt prea legat de punctul meu de lucru. Mă doare fiecare măruntiș. Fiecare mașină care se defectează. Cei de sus văd altfel. Problemele lor sînt complexe.” Am tăcut, am înghițit.

PETRĂCHESCU: Rău ai făcut. De ce nu ne-ai sesizat?

AVADIAN: V-am sesizat. De zeci de ori v-am sesizat.

PETRĂCHESCU: Pe mine nu. Poate pe Eremia, pe Popovici.

AVADIAN: Pe dumneata. Și nu odată. Nu odată te-am sesizat de greutățile noastre, nu odată am propus soluții de îndreptare. Alceva v-am ascuns. Părerea mea despre dumneavoastră.

PETRĂCHESCU: Te rog, te rog. Dacă crezi că acum e momentul cel mai potrivit pentru critică, spune.

AVADIAN: Nu vă critic. Vă acuz. Vă acuz că sînteți orbi și surzi la tot ce ne doare pe noi. Vă acuz că prin nepăsarea dumneavoastră ați lăsat să se degradeze o mulțime de mașini. (*lui Budescu*) Dumneata ai provocat nenorocirea asta.

BUDESCU: Ești impertinent, prost și canalie. Dacă faci pe caiafa, fă-o deștept. Așa n-ai să scapi de răspundere. N-ai să scapi, acuzând pe șeful dumatăle, c-a băgat escavatorul aici, ca să-l facă armonică. Dacă un inginer vrea să saboteze, găsește alte mijloace. Numai un smințit își bagă singur capul sub secure.

AVADIAN: Sînt convinși că nu ești nebun. Dar tot așa de convinși sînt că nenorocirea s-a întîmplat din cauza dumatăle. Din cauza disprețului dumatăle față de oameni, a nepăsării dumatăle, a imprudenței dumatăle criminale. (*se aud strigăte, vacarm în creștere. Se apropie muncitorii. Printre ei se află Cazacu, Badea, Chipăruș, Iepure, etc. Stanciu e prins în mijlocul lor*).

STANCIU: Ce-aveți cu mine, tovarăși? Ce-s eu de vină? Ce-am făcut eu? Să plătească trîntorii care stau pe capul nostru. Nu noi, muncitorii, totdeauna muncitorii. Ei, tîlharii, ne dau ordin și pe urmă noi sîntem de vină.

CHIPĂRUȘ: Nevinovat ca vițelușul cînd l-a făcut maică-sa.

AVADIAN (*lui Stanciu*): Nu ți-am spus să nu bagi escavatorul aici, c-o să se-ntîmple o nenorocire? De ce n-ai respectat dispozițiile mele? De ce nu mi-ai spus că Budescu ți-a dat alte dispoziții?

STANCIU: Ți-am spus.

AVADIAN: Cînd? Cînd m-am sesizat eu? Cînd era prea tîrziu?

BUDESCU: Nu i-am dat nici un ordin. Eu nu m-amestec în treburile subalternilor.

AVADIAN (*lui Stanciu*): Spune, spune ce mi-ai spus mie.

BUDESCU: Frumoasă confruntare! Bine-am ajuns.

AVADIAN (*lui Stanciu*): Spune ce mi-ai spus.

STANCIU (*lui Budescu*): Dumneata mi-ai dat ordin. Pe cine să fi ascultat mai întîi? Pe Avadian, sau pe șeful sectorului?

BUDESCU: Minți! Nu ți-am dat nici un ordin.

STANCIU: Dumneata minți! (*pauză*)

BUDESCU: Credeți ce vreți. Inginerul Budescu nu stă la confruntare cu toate pușlamalele.

STANCIU: Inginerul Budescu! Și ce, dacă ești inginerul Budescu? Crezi că mai e vremea cînd tremura sufletul în noi numai cînd ți-auzeam numele?

BADEA: Noi nu tremurăm în fața nimănui.

STANCIU: Nu acum.

BADEA: Dar cînd?

STANCIU: Știe el cînd.

CHIPĂRUȘ: Aha, uite domnule, prieteni vechi.

STANCIU: Prieten cu ăsta? Numai sufletul meu știe cîte am tras de pe urma lui.

CAZACU (*lui Stanciu*): Cînd l-ai cunoscut?

STANCIU (*lui Budescu*): Hai, domnule colonel, spune, cînd?

BUDESCU: Cînd mi-am făcut datoria. Cînd am fost chemat să lupt pentru țară.

UN MUNCITOR: Pentru țara cui?

BUDESCU: Pentru țară.

STANCIU: Pentru țară ai jefuit și viii și morții? Pentru țară ai pus la zid femei și copii?

BADEA: Unde?

STANCIU: La ruși, pe front.

CAZACU: De unde știi? Răspunde, că te rup în bucăți!

STANCIU: Pe mine? Pentru ce? Pentrucă am spus cine-i ăsta?

CAZACU: De unde știi?

STANCIU: Cum să nu știu, dacă am fost ordonanța lui. Mă bătea. Pe toți ne bătea, ne maltrata.

CHIPĂRUȘ: Te-a maltratată! Numai cu cîteva inelușe și brățări.

STANCIU: Nu-i adevărat. Niciodată. N-am luat nimic. N-am primit nimic.

CHIPĂRUȘ: Lasă, pușorule, c-am mai stat noi de vorbă și altădată. Dar ai uitat. Haide, ia-o din loc. (*lui Budescu*) Și dumneata.

MAI MULȚI MUNCITORI: Hai, hai.

UN MUNCITOR: O să scuipe ei tot. (*muncitorii, cu Stanciu și Budescu în mijlocul lor, se îndepărtează. Petrăchescu a rămas singur. E palid ca un mort, dar se ține dîrz. Se apropie de Holban*).

PETRĂCHESCU: Tovarășe director, veniți la birou?

MATEI: Da, da, vin, așteaptă-mă.

PETRĂCHESCU: Am înţeles. V-aştept la maşină. (*Petrăchescu se îndepărtează. Matei e singur*).

MATEI (*lui Cazacu şi Avadian*): Am nevoie de voi. Tovarăşe Avadian, toate copiiile după raporturile trimise lui Petrăchescu.

AVADIAN: Am înţeles. Le am. Vi le aduc imediat. (*Avadian pleacă*)

MATEI (*lui Cazacu*): Trebuie să vorbesc cu cei care i s-au plîns lui Petrăchescu şi l-au sesizat de tot ce se-ntîmplă.

CAZACU: Cu cei care s-au plîns lui Petrăchescu? (*indicîndu-se pe sine*) Uite, ai unul aici. Ori poate că eu nu sînt bun? Pentru că eu num-am mulţumit să mă duc cu jalba la bandit. Nu, atunci cînd şantierul se svîrcolea sub călcîiul lor, eu am alergat la dumneata, la directorul meu, la tovarăşul meu. Unde erai atunci, tovarăşe director?

MATEI: Ai dreptate. (*pauză*) Unde am fost?

CAZACU: Nu aşa, nu aşa. Răspunde. Dece-ai făcut asta? De ce?

MATEI: Am să răspund. Am să răspund pentu toate. Dar acum trebuie să mă ajuti. Trebuie să-i demascăm. (*pauză*)

CAZACU: Bine. Am să te ajut. (*din baracă vine un muncitor*)

MUNCITORUL: Tovarăşe director, vă cheamă la telefon comitetul de partid. (*Holban intră în baracă. Pauză. Lui Cazacu*) Ne costă scump învăţătura. Sînge, sudoare, viaţă omenească. Dar n-o să uităm.

CAZACU: Da, ne costă. Dar învăţăm să conducem. Învăţăm să fim liberi.

MUNCITORUL: Spuneam: nemişcat ca un munte. Acum uite, nici ei n-au astîmpăr. Se zguduie, se schimbă... Nimic nu stă pe loc... (*se întunecă. Apar primele stele. Pe şantier se aprind luminile*)

MATEI (*iese din cabină. Lui Cazacu*): Să mergem la tovarăşul Ambruş.

Cortina

TABLOUL VIII

In aceeaşi seară, scurt timp după tabloul VII. La Comitetul de partid al şantierului. Decorul tabloului V. Ambruş în picioare, aplecat deasupra unui birou, răsfoieşte un dosar. Intră Maria. Ambruş e surprins de expresia ei.

AMBRUŞ: Ce este?

MARIA: Petrăchescu cunoaşte proiectul. Ştie şi de mutarea lui. Înţelege? Un sfert de oră după ce-ai vorbit despre mutare ştia. Îţi dai seama? (*pauză*) Lipan sau Matei. (*pauză*) Nu, nu-i cu putinţă.

AMBRUŞ: Lipan? Matei? N-au putut face asta.

MARIA: Matei nu poate să fie. Îi cunosc privirea, îi cunosc sufletul. E curat, e bun. Nu poate să fie Matei al nostru. Nu-i aşa, Victore? Nu-i aşa? (*izbucneşte în plîns*) Ce să fac? Cum am să mai trăiesc? Cum am să mai pot crede vreodată în oameni?

AMBRUŞ: Nu, Maria, nu aşa. Chinul ăsta n-are nici un rost. O să ştim tot. O să aflăm. Dar astîmpără-te. Trebuie să vină acum, cu toţii. (*Maria îşi şterge ochii şi iese. Ambruş la telefon*) Cadrele? Da. Eu. Ce-i cu dosarele? Bine. Vin eu acolo. (*iese. Scenă rămîne un moment goală. Intră în grup Stoianovici, Petrăchescu, Popovici, Eremia. Atmosferă încordată, de aşteptare*).

EREMIA: Ei, şi-acum?

PETRĂCHESCU: Precum ai profeţit: „Greşesc alţii, plătim noi“.

POPOVICI (*însăimîntat*): Cum adică: „greșesc alții, plătim noi?”

EREMIA: De ce? Cine sparge, plătește! (*pauză lungă. Lui Popovici*)
Ce faci mutra asta de cioclu? Zice rău la horoscop? Cutremure, sinucideri, falimente? (*pauză*)

POPOVICI: N-ai nici un haz. (*pauză*)

PETRĂCHESCU (*se uită la ceas. Cu umor macabru*): Pregătesc execuția.
Bat stîlpii pentru spînzurătoare.

POPOVICI: Lăsați domnilor, glumele astea macabre.

EREMIA: Ai speriat bebelușul.

PETRĂCHESCU: Nu glumesc. Sînt conștient de situație. Dacă nu ne ținem bine, aleluia. (*pauză. Intră Niță. Iși caută de lucru cu niște hîrtii de pe birou. Intră Cazacu. Il privește lung pe Niță. Pauză*).

NIȚĂ (*aparte lui Cazacu*): Așa-i politica, frate. Azi greșesc eu, mâine greșești tu.

CAZACU (*sarcastic*): Și o mîină spală pe alta.

NIȚĂ: Ei, lasă, lasă, ce să mai vorbim. Directorul e mai ridicat politicește ca mine, și tot a dat cu nasul de pămînt.

CAZACU: Holban e un om care a greșit. Dar dumneata...

NIȚĂ: Ei, acum ce mai, tăiați-mi capul. Poftim, tăiați-mi capul.
(*Pauză lungă*)

STOIANOVICI (*se uită la ceas*): Tovarășul Ambruș nu-ntîrzie de obicei.

NIȚĂ: Mă duc să-i spun că sînteți aici. (*Niță iese. Pauză. Din fund intră Matei. Merge drept la Petrăchescu. Din biroul secretarului intră Ambruș, Lipan, Lazăr, Maria, Dimancea, Nedelcu, Niță*)

MATEI (*lui Petrăchescu*): Vasăzică totul merge bine. Utilajul e în ordine. Dumneata nu știi nimic, n-ai primit nici o sesizare, nu-i așa? Inginerii de pe șantier n-au nimic de zis. (*Matei scoate din servietă un vraf de hîrtii*) Și avertismentele, rugămințile, apelurile astea, trimise dumitale personal de pe șantier, ce sînt? Dece le-ai ascuns?

PETRĂCHESCU: Le-am ascuns? Ce înseamnă în definitiv cererile astea? Birocrație, formalism. Să fim oameni serioși, tovarășe director, lucrăm pe realități. Cum să pun ordine la utilaj, cînd la investiții nu mi se prevăd atelierele, cînd la planificare, nu mi se planifică? Fără ateliere, fără cadre calificate, fără piese de schimb, eu minuni nu pot să fac. Numai Hristos a săturat cinci mii de oameni cu doi pești.

MATEI: Vasăzică după dumneata, de vină sînt Popovici și Eremia. (*lui Eremia și Popovici*) Dar datele tehnice pe care dumneavoastră vă bazați, cine vi le furnizează? (*Popovici, Eremia, tac*) Spune, tovarășe Popovici.

POPOVICI: Direcția mecanică e cea care n-a fost de acord să trec la investiții atelierele și locuințele noi. Se pare că pe atunci nu existau încă necesități tehnice pentru construirea lor.

MATEI: Ce-i aia „se pare”? Ce-i aia „direcția mecanică”, tovarășe Popovici? Cine de la direcția mecanică? (*Popovici tace*)

EREMIA (*lui Popovici*): De ce taci? (*despre Petrăchescu*) Nu vezi că amicul nostru caută țapi ispășitori? Răspunde. Putem oricînd dovedi c-am lucrat după indicațiile lui. (*Lui Ambruș*) Vă putem da toate informațiile.

PETRĂCHESCU: „Putem dovedi”! „Putem să-l zdrobim pe Petrăchescu”! Săracii de noi! Știm cu toții foarte bine că sîntem sclavii greutăților obiective, a unei crize de creștere, dar preferăm să ne sfîșiem între noi.

Il înfundăm pe Petrăchescu și-am soluționat totul. Dovezi! Informații!

Nu, tovarăși, informațiile dumneavoastră mă lasă rece.

LAZĂR: Și totuși sînt unele informații, care nu te lasă rece, colega.

PETRĂCHESCU: Ce vrei să spui?

LAZĂR: Te interesează atît de mult încît ți le procuri cu ori ce risc.

PETRĂCHESCU: Ce vrei să spui? Ce informații?

LAZĂR: Informația care te-a făcut azi să ceri expedierea mașinilor pe șantier.

PETRACHESCU: Nu înțeleg, ce sînt insinuările astea?

AMBRUȘ: Cine ți-a spus despre modificarea proiectului tehnic? Cine ți-a spus c-o s-avem un nou șantier?

PETRĂCHESCU: Nu știu nimic. Tovarășe Ambruș, cum lăsați să fiu acuzat, fără nici o dovadă? Astea sunt calomniile, răbufnirile ticăloase ale unui om cu care n-am putut să colaborez nici odată. Și nu numai eu. Nici direcția. Cine vrea Lazăr, să insinueze că mi-a dat informații? Poate tovarășul director? Pentru că și el a fost, ca și mine, pentru metode noi, curajoase? Acum tovarășul director dă înapoi. Nu-i nimic. Punctul nostru de vedere este cel just, tovarășe Holban. Și eu nu-l reneg. *(lui Stoianovici)* Tovarășe inginer șef, am lucrat împreună. Ești prezent. Vorbește.

STOIANOVICI: Da, sînt prezent. Pentru prima dată am să fiu prezent. Pentru prima dată am să spun ce cred despre tine. *(lui Petrăchescu)* De mult simțeam că-i ceva putred la tine. Dispoziții, contradispoziții, incoherente, fără sens. Organizare în mers? Nu. Haos, dezorganizare. Și azi am știut că nu de dragul mașinilor vrei să le trimiți pe șantier. Am înțeles că aici este ceva, că știi ceva, că urmărești ceva. Dar mi-a fost frică să acționez, să vorbesc.

AMBRUȘ: De cine?

STOIANOVICI *(arată spre Petrăchescu)*: De el, de tovarășul Niță.

NIȚĂ: Ce rău ți-am făcut eu, tovarășe? Am eu vreun interes comun cu Petrăchescu? *(pauză)*

STOIANOVICI *(lui Niță)*: Ce rău? Sînt un om cinstit. Iubesc șantierul. . Imi cunosc meseria. Am putere de muncă. Ai făcut din mine o cîrpă. Mi-ai spus, nu cu vorbe — mai rău, m-ai făcut tot timpul să simt — „ai un salariu bun. Indoapă-te cît poți. Nu ești tovarășul meu. Ești o unealtă de care mă folosesc. O unealtă suspectă, periculoasă“. *(pauză)* Așa nu se poate trăi. Așa nu se poate lucra. *(pauză)*

PETRĂCHESCU: Ai să regreti, Stoianovici. Crezi că-i momentul să lovești, fiindcă sînt lovit din toate părțile? Dar eu am încredere în spiritul de dreptate al tovarășilor. Nu vor îngădui să fiu acuzat fără dovezi.

DIMANCEA: Dovezi! Acuzare! Te-ai acuzat singur. Te acuză viața. Pentru că ești împotriva ei. Pentru că o urăști. Ura asta... O, Doamne, și pentru ce? Pentru care idealuri? *(pauză)* Pe vremuri mă consideram un om generos, un cetățean onorabil. Dacă ar vedea tinerii de pe șantierul nostru, cum trăiau înainte lucrătorii! Pe șantierele omului „generos“, ale cetățeanului „onorabil“. O, doamne, ce mizerie... *(pauză)* Mă uit la tineretul de azi, la perspectivele lui. Cum poți urî viața asta? *(pauză)* Ce josnic, ce meschin trebuie să fii! *(pauză)*

PETRĂCHESCU: Tovarășe Dimancea...

AMBRUȘ *(il întrerupe)*: Tovarăși, ședința o s-o ținem altă dată. Tovarășe Holban, tovarășă Maria, rămîneți, vă rog. *(lui Cazacu)* Și dumneata,

tovarășe Cazacu. (*Petrăchescu, Stoianovici, Lazăr, Dimancea, Eremia și Popovici ies. Pauză mare*).

LIPAN: Petrăchescu! Budescu! (*pauză*)

AMBRUȘ: Da, da. (*amar*) Și Lazăr, Dimancea, Stoianovici, pe linie moartă. N-avem ce face cu ei. (*pauză mare*)

LIPAN: Fiecare avem aici partea noastră de vină. Trebuie să recunoaștem. Ce-am făcut noi? Și eu? Ce-am făcut? Am fost pentru scoaterea lui Petrăchescu. Și pe urmă? În loc să susțin pînă la capăt ce simțeam, am dat înapoi. M-am lăsat influențat. Da, da, trebuie să recunosc. M-am lăsat influențat. Dar cum să mă fi îndoit? Holban, directorul, muncitor de-al nostru... (*pauză*) Eu trebuie să spun ce gîndesc. (*pauză*) Holban n-are ce căuta în momentul de față la discuția noastră.

CAZACU: Cum n-are ce căuta?

LIPAN: Dumneata nu știi ce știm noi. Tot ce se vorbește aici, la noi, află imediat Petrăchescu. De la cine, tovarășe Cazacu? De la dumneata, nu. Și nici de la tovarășul Ambruș.

MATEI: N-am vorbit niciodată. N-am trădat niciodată vreun secret. Da, sînt vinovat. Pentru ușurința cu care am crezut în Petrăchescu. Tovarășul Lipan are dreptate. Am devenit unealta lui Petrăchescu. Dar fără să-mi dau seama. Informații însă, asta niciodată. Niciodată.

MARIA: Atunci, cine?

LIPAN: Tocmai dumneata pui întrebarea asta? Foarte bine. Ajung acum și la dumneata. Aveai relații de dragoste cu Matei Holban, nu-i așa?

NEDELUCU: Să înceteze! Ce înseamnă mahalagismele astea?

MATEI (*lui Nedelcu*): Lasă. (*lui Lipan*) Tovarășa Maria urma să devină soția mea. Știi doar. Ne-am despărțit. Nu ne înțelegeam. Ea mergea pe un drum just. Eu, nu.

LIPAN: Drum just! Neînțelegeri! Comedie! Știți cine-i acum cel mai bun prieten al Mariei Varlam?

NEDELUCU: Să încetez cu aluziile astea murdare! O cunosc pe tovarășa Maria. E un om, un om... (*de emoție nu-și găsește cuvintele*) Calomniile dumitale nu o pot atinge. Pe dumneata te murdăresc, nu pe dînsa.

AMBRUȘ: Tovarășe Nedelcu, lasă-l să spună ce are de spus. Dacă vrea, tovarășa Maria știe să se apere și singură.

LIPAN (*Mariei*): Spune, rămînei mereu cu Petrăchescu, în birou, după ce pleca toată lumea?

MARIA: Da. Rămîneam.

LIPAN: Și apoi, te conducea acasă.

MARIA: De vreo două ori.

CAZACU: Cum se poate, tovarășă Maria?

NEDELUCU (*lui Lipan*): Dar dumneata, de unde știi?

LIPAN: Ei, asta-i! Vuiește toată direcția.

AMBRUȘ: Care „toată direcția”? Marcela Caracotta?

LIPAN (*începe să se simtă pe un teren nesigur, dar merge mai departe pe drumul pe care a apucat*): Nu numai ea. Vi se pare poate că-s bîrfeli. Nu sînt bîrfeli. Nouă viață personală a tovarășilor nu poate să ne fie indiferentă. Dar n-aș ridica acum chestiunile astea, dacă nu mi-aș da seama că-n dosul lor se ascund lucruri mult mai grave care trebuie descoperite.

AMBRUȘ: Asta vrem și noi. Continuă.

LIPAN (*tot mai nesigur, simțind că s-a schimbat ceva în defavoarea lui, dar ne dîndu-și seama ce*): Holban spune că s-au despărțit. Nu-i adevărat. Tot se mai întîlnesc. Și-n vremea asta Petrăchescu îi face vizite

Mariei Varlam, acasă la ea. Nu numai relații imorale. Vă dați seama: prin legătura Holban-Varlam, Petrăchescu află tot ce-l interesează.

NEDELUCU (*Mariei*): E adevărat că Petrăchescu venea la dumneata acasă?

MARIA: O singură dată.

LIPAN: Cu o cutie de bomboane.

MARIA: Da. Adevărat. Cu o cutie de bomboane. Dar dumneata de unde știi?

LIPAN: Am auzit.

MARIA: Nu puteam vorbi decât eu sau Petrăchescu. Și eu nu i-am spus decât tovarășului Ambruș. Iar Petrăchescu nu putea să vorbească despre asta decât unui om foarte apropiat.

AMBRUȘ (*lui Lipan*): Ți-a vorbit dumitale?

LIPAN: Mie nu. Dar am auzit.

AMBRUȘ: De la cine?

LIPAN: Stați, stați să-mi*aduc aminte. (*pauză lungă*) Nu-mi amintesc.

AMBRUȘ: Curioasă memorie. Ții minte atâtea amănunte și pe cel mai important l-ai uitat. De ce nu ne-ai spus nimic pînă acum, dac-ai socotit că e atît de grav?

LIPAN: Vroiam să știu cît mai mult. Era vorba de directorul șantierului. Și bănuielele mele erau îngrozitoare.

AMBRUȘ: Așa. Rău ai gîndit. Știai că avem un dușman strecurat printre noi, că ne sbatem ca să-i dăm de urmă. Știai că se iau măsuri, că s-a luat în cercetare dosarul fiecărui membru din comitet.

LIPAN: Da, știam.

AMBRUȘ: Ne-ai fi putut ajuta să aflăm cu un ceas mai de vreme. La Holban s-au găsit unele declarații incomplete.

LIPAN: Da, am făcut rău. Trebuia să vorbesc mai de mult.

AMBRUȘ: Și la tine, de pildă, e o perioadă cam confuză, date care se contrazic. În 40—41, de pildă.

LIPAN: Tot ce-i posibil.

AMBRUȘ: Tu spui c-ai șomtat. Și-n unele referințe se afirmă c-ai fost angajat ca șofer la un antreprenor.

LIPAN: Pentru foarte scurt timp. Numai de probă.

AMBRUȘ: De probă ai fost cu el în străinătate?

LIPAN: Nu eram angajat.

AMBRUȘ: Nu erai angajat, dar ai fost cu el în străinătate.

LIPAN: El m-a luat.

AMBRUȘ: De ce?

LIPAN: Așa, ca să-i ajut la mașină.

AMBRUȘ: În ce țară?

LIPAN (*ezită*): În Ungaria. (*ezită*) În Ungaria.

AMBRUȘ: Și? (*pauză*)

LIPAN (*cu greu*): În Germania. Ei și?

AMBRUȘ: De ce n-ai scris în autobiografie?

LIPAN: N-am crezut că are importanță.

AMBRUȘ: N-are importanță? În 41? După rebeliunea legionară?

LIPAN: Ce însemnează interogatoriul ăsta? Nu sînt la Securitate.

AMBRUȘ: Cine era antreprenorul?

LIPAN: Tovarăși, astea sunt metode de constrîngere. Refuz să răspund.

AMBRUȘ: Numele antreprenorului? (*Lipan tace*) Numele antreprenorului?

(*Lipan tace*) Petrăchescu. A participat la rebeliune. După rebeliune a fugit. La Berlin. S-a reîntors în 43. Mare antreprenor. În 49 a reușit

să fie angajat pe șantier. Ai continuat legătura cu el. Vă vedeți pe ascuns. E clar. *(pauză)*

LIPAN: E adevărat, tovarășe Ambruș. Mi-a fost frică. N-am avut curajul să declar c-am fost șofer la un legionar. Mi-a fost frică să nu fiu bănuț c-am avut legături politice cu el. Dar n-am avut nici o legătură. Vă jur. N-am nimic comun cu el.

AMBRUȘ: Și-n timpul rebeliunii?

LIPAN: Nu-s vinovat cu nimic. Era comandant. Nu-l cunoașteți. Mă teroriza. E capabil de orice.

AMBRUȘ: Firește. El dădea ordine și tu executai. Ca și aici pe șantier.

LIPAN: Nu, nu, nu. E o năpastă! Am să vă spun tot! Sînt nevinovat!

AMBRUȘ *(lui Nedelcu și Cazacu)*: Vedeți dacă n-are arme la el. *(Nedelcu și Cazacu îl cercetează)*.

LIPAN: Am să vă spun tot. Nu mă nenorociți!

NEDELKU: N-are arme. Pot să-l iau de aici?

AMBRUȘ: Ia-l. *(Nedelcu îl conduce afară pe Lipan. Pauză)* Cum m-am lăsat înșelat! *(Pauză)* De-o lepădătură. *(pauză)*

CAZACU: Un muncitor spunea astă scară: ne costă scump învățătura. Sînge, jertfe, suferințe. Dar învățăm.

AMBRUȘ: Da, învățăm. Și nu-i deloc ușoară școala noastră. Trebuie să crezi în om, dar să-l cunoști bine. Să-l însuflețești. Să ai răbdare cu cel ce șovăie. Să fii fără cruțare cu vrăjmașul. *(pauză)*

MARIA: Da, învățăm, învățăm să iubim.

C O R T I N A

V A R A

*Răsbate, răsuflînd din greu
un tren, prin ziduri de zăpadă,
prin greul cer ce-a prins să cadă
pe albul cîmp, pe cîmpul meu.*

*Și ninge, ninge, ninge, ninge,
un țepăn așternut sticlos.
Zăpezile sorb fumul gros,
cînd — greu — de blana lor se-atinge...*

*Un plop înalt de lîngă rîu,
ca soața lui Manole geme,
zidit de nea, zidit de vreme,
pînă la glezne, pîn' la brîu,*

*pînă la piept — abia îl vezi —
pînă la gît zăpada crește;
și capul numai — omenеște —
se mai ridică din zăpezi.*

*O-ncruncișare. Un marșar...
Și-n trecere, de sub prelată,
mașini — ori mii de flori de-odată? —
în șesul nesfîrșit răsar:*

*rîzîndu-și roșul lor de mac,
dințatele secerătoare
sclîpesc în nea și nu în soare...
Și trenul trece. Toate tac.*

*Dar șesul știe spre ce nuntă
pornise trenul prin ninsori.
Pămîntul simte arzător,
zăpada pătrunzînd fecundă*

*și-mbrățișînd sămînța sa
cu brațe moi, în adîncime...
Și-n cîmpul mîine fără nea —
ce val de oameni, ce mulțime!*

*ce-a zămislit în cincinal
flori cu petale de metal,
cu alte valuri va veni
în arșițele alburii*

*și vor străbate lanul des,
rîzînd și-arzînd de-atîta soare,
pe roșiile secerătoare...
Și-atunci, eu fi-voi la cules!*

*Dar nimeni nu va ști că nunții,
de astăzi martoră i-am fost,
pe-un viscol fără adăpost
ce-albește cîmpul, riul, munții...*

*Și în suprema-mbrățișare,
voi fi și eu pe-acelaș drum,
cum mă simt una, de pe-acum,
cu largul șes de sub ninsoare.*

O NOAPTE LA SINAIA

*Duduie în teracotă focul viu într-o mansardă.
Iarna degetele albe și le trece-acum pe coardă.
Sub fereastră, brazii-n bundă de zăpadă se înclină.
Strîns în chingile de ghiață, Peleşul abia suspină.
Către seară, stîng lumina, numai flacăra să-mi cînte
și deschid ușor fereastra, umbra nopții reci să-mi între.
In tăcerea ca de veacuri sar de-odată din fotoliu.
S-a mișcat perdeaua? Parcă dînd deoparte un lințoliu,
intră-o umbră, o stafie... Nu. In carne și în oase,
o figură cunoscută calcă pe covoare groase,
cu căciula sa de oaie înfundată pe ureche,
spartă-n fund, că i se vede țesătura roasă, veche;
și zăpada se topește, și rămîne o băltoacă,
unde gheata scîlciată lasă urma ei săracă.
El se-așează greu la masă. Da. Acuma îl văd mai bine.
Torn vin roșu să-mi alunge spaima ce-mi trecu prin vine.
Scot apoi o tabacheră la miros aromitoare,
ca să tragă-alesul oaspe liniștit dintr-o țigară.
Galbenă, pe-un cer de sticlă, se înalță luna plină.
Pe obrazul alb se plimbă lin a flăcării lumină.
Ne privim tăcuți o vreme. Mie-mi pare că-i un vis.
Stau doar la aceeași masă cu sârmanul Dionis.
— Parc-am mai trecut prin parcul dintre brazi în altă viață...
Sînt la Peleş azi? tresare chipul răsărit din ceață.
— Dar de unde geografia locului ți-i cunoscută?
— Eu castelul dintre cetini l-aș cunoaște dintr-o sută.
Doar am fost și înăuntru: policandre și lumină,
și macaturi, și brocarturi, și fîntîne, și-o regină*

care scrie stihuri proaste și mai vrea să le traduc:
 să scot aur din noroaie, să fac mierlă dintr-un cuc...
 Focul doarme-acum în sobă. Bate ceasu-n miez de iarnă,
 din garafa pîntecoasă, Dionis acum își toarnă.
 — Ești localnic? Ori ești oaspe? — Sînt poet, încerc să zic.
 — Și ca orice bard de curte, nu duci lipsă de nimic.
 Regele te mai invită? — Nici un rege nu mai este,
 nici la Peleş, nici în țară. — Sînt în lumea din poveste,
 ori v-ași alungat Cesarul și-a lui evuri de blestem?
 Cine șade la Sinaia? — Făurarii ăstor vremi,
 proletari ieșiți din bolta unde umbra se așterne,
 care-au rupt în revoluții lanțurile nopții-eterne,
 și cusătoreasa care își cosea în viață-amarul,
 și feciorii și nepoții lui moș Miron prisăcarul...
 ...Dionis sorbea în tihnă, recea spumă de porfiră.
 În acordurile nopții auzeam adîncă-i liră...
 — Voi pe mine mă cunoașteți. V-am lăsat în cîte-un vers,
 tot ce evul meu strînsese mai de preț din univers.
 Tu, ajută-mă, poete, ca din veacul meu sărac,
 să-nțeleg ca-n letopiseți, rosturile ăstui veac.
 ...Și am stat o noapte lungă răsfoind și răsčitînd,
 versurile noi de aur, cîntecele de argint.
 Și am stat o lungă noapte—flacăra-și juca văpaia —
 să-i pictez portretul celor ce stau astăzi la Sinaia...
 Nici un rînd pe masa noastră nu-i scăpase din priviri.
 Dar părerile lui, bardul mă opri să le înșir,
 ca plăcerea ori oftatu-i să nu-nsemne-o ierarhie,
 poate neobișnuită, poate prea din veșnicie...
 Iar cînd zorii potopiră blana deasă de pe munți,
 înroșind cu stropi de sînge umbra palidei lor frunți,
 eu pornii în căutarea oaspelui care s-a șters,
 la întîia scăpărare, ca ecoul unui vers.
 În zadar: în dimineața limpede cum e cleștarul,
 întîlnii doar pe nepoții lui moș Miron prisăcarul,
 cei care forțară veacul, răsturnînd coroana-n praf,
 cei ce lumea o ridică, cei ce fac un om, din sclav.
 Și urcînd cu ei odată drumurile prin zăpezi,
 mi-amintii ce-mi spuse bardul... Trebuie să vi-l trădez!
 — Din ce-am scris o viață-ntreagă cu migală, se-nțelege
 pentru ce n-am fost nici oaspe și nici bard al vreunui rege.
 Dară voi îmi dați puțința, să pătrund, ca înțelept,
 drumul ce-l suiți la Peleş, ca stăpîni ai lui, de drept?
 Bate-n versurile nouă, inima acestor ani?
 Pe măsura vremii voastre, fiți poeți contemporani!

...Eu vă cer însă iertare. Ziua, visul nopții piere,
 și-am tradus prozaic graiul „ca un fagure de miere“.
 Dar de supără cuvîntul ce cu rîvnă l-am transcris,
 stîngăcia-mi poartă vina, nu sărmanul Dionis!

TEZAU R

*Lăsînd al verii jerăgai,
Rîvnînd poteci nemaiumbrate,
Cu noaptea-n cap, cu arma-n spate,
Pe roibul meu încălecai.*

*Şi-am mers așa, fără să ştiu,
Prin pacea codrului adîncă.
Potcoava scăpăra în stîncă
In ceasul încă vioriu.*

*Băteam pietroasele cărări
Sub tîmpla creştelor cărunte,
Pe drumurile vechi de munte,
Cu duhul muntelui în nări.*

*De-odată zorii — luminoşi
Tîşniră-n mii şi mii de trîmbe,
Şi-am auzit din nai şi drîmbe,
Tîpînd sălbatecii cucoşi.*

*Şi în desişul unde-am mas
La gură rece de izvoare,
Văzui sfioase căprioare
Şi-n ele nici un foc n-am tras.*

*In vale răsunau tălăngi,
Departe se-auzea securea,
In jurul meu creştea pădurea
Şi seva respira prin crăngi.*

*Urcam spre luminosul disc,
Spre culmile strălucitoare.
Şi era soare! Era soare
In văi, pe povîrniş, în pisc.*

*Suiam spre mult visatul loc
 Și îndrăgit mi-era tot locul.
 Pădurea pilpîia ca focul
 Și roibul meu părea de foc.*

*Din vîrf cu pajere rotat,
 Unde-i sălașul Babei Dochii,
 Eu țara-mi cuprindeam cu ochii,
 Pămîntul nostru minunat.*

*Și deslușeam — teaur greu —
 Ogoare, fabrici, șantiere.
 Și totul îmi dădea putere
 Și aripi prinse visul meu.*

*In suflet adunam, flămînd,
 Icoana țării cu mîndrie
 Și beat de-atîta avuție
 Spre țară coborîi, cîntînd!*

IN FAȚA

*Voi fi ori nu un nume-ntre poeți,
 Nu-i asta marea grije ce m-apasă.
 Intîmplătoarea faimă n-are preț,
 Nu-i îngîmfarea bun zăvod la casă.*

*Pe cîte știu, din cîte-am trăit,
 Și zile rele au fost, și zile bune.
 Am căutat un drum. Și l-am găsit.
 Pe el voi merge pînă voi apune.*

*Adesea-i greu: prin arșiți, prin nămeți,
 Zidiri, întreceri, lupte cu dușmanii...
 Dar eu pe drumul luminoasei vieți
 Mi-aliniez ca pentru luptă anii.*

*Și-s mîndru că sub steag desfășurat,
 Se naște-n vremea noastră luminișul,
 Că-i soldățește versul îmbrăcat,
 Și-nspre vrăjmași își fulgeră tăișul.*

*Poporul doar îmi dă cuvînt să cînt,
 Și el îmi e dojană și povață.
 In fața lui eu ochii în pămînt
 Nici când nu-i plec, ci îl privesc în față.*

F A L A

*Cu mine singur am rămas,
Cu sufletu-mi pe gânduri dus.
Și noaptea am făcut popas
Și sufletul așa mi-a spus:*

*— Ți-i asta fala și norocul
Că-n vremile ce ne sînt date,
Iți afli pretutindeni locul,
O parte îți găsești în toate.*

*Cîndva nu deslușeai cărarea
Și bine nu puteai pricepe,
Unde sfîrșește-negurarea
Și luminișul unde-ncepe.*

*Pierduții ani sînt duși ca fumul —
Nu-i mai plătești tristeții vama,
C-ai rătăcit cîndva și drumul
Iți dai prea bine astăzi seama.*

*Dar celui ce ți-a dat lumină —
De-ai mai trăi o viață încă, —
Recunoștința ta deplină
Nu poți s-o spui cît e de-adîncă.*

*Căci te-a născut a doua oară
Un steag împurpurat ca focul,
De-aceea-i cald și-i bine-n țară,
De-aceea-ți afli-n vreme locul.*

*Căci orb ai fost, — și vezi departe —
Și ciung ai fost — și-i brațul teafăr,
Și mergi pe drumul fără moarte
Sub semnul roșului luceafăr.*

*Deși nu stai în capul mesei,
Voios poți închina paharul,
Podoabe versului tău țese-i,
Așîță-i pîn-la flacări, jarul.*

*Și glasul aprig ți-l ridică,
Fie-ți cîntarea îndîrjită —
Să prindă versul duh, să frigă
Sub deget, struna adormită!*

*Chiar dacă vin spre seară unii,
Mieros să-ți spună, să te-mbete:
„Ai cam uitat să cînți lăstunii
Și toamna din bătrîni, poete.“*

— Nu, n-am uitat! Se vede treaba
Că noul vers al meu vă doare.
Vă e înmănușată laba,
Dar ghiarele vă sînt tot ghiare.

Ascuns vi-i chipul în grămadă,
Și casei mele îi dați raită.
Dulău de pază în ogradă
Nu voi tocmi un lup din haită.

Mieroși sau băloșați de furii
Cînd îmi veniți la prag, lichele,
Asmut pe voi zăvozii urii,
Și focul poeziei mele.

NOTE DE DRUM IN ANTILE (II*)

Jamaica, 25 decembrie

Azi dimineată, Marea Caraibă își desvăluie toate tainele: o întindere strălucitoare, de o claritate elenă, fără confuzie, fără opacitate, fără mister. Totul înfățișat pînă la evidentă. Soarele, în mii de reverberații, lămurește orice umbră, dizolvă toate veleitățile întunericului. Lumină universală, implacabilă, care nu iartă nici o obscuritate. Lumina omoară culoarea. Marea Caraibă e mai puțin dulceagă ca Mediterana, dar mult mai incandescentă. Abia către amiază, încep să se reveleze culorile: mai întîi un albastru azuriu, apoi un verde deschis ca frunzele proaspăt ieșite din muguri, primăvara. În fund, la poalele unui lanț de munți care se desenează la orizont, începe să se zărească o așezare omenească. În față, pe o mică insulă stîlcoasă, ruinele unei citadele, martor întîrziat al supremației spaniole. Vaporul abordează ușor, lent, visător în capitala insulei Jamaica, Kingstown. La prima vedere, mai puțină culoare locală ca în Haiti. Nici pirogi cu copii negri, nici banjo-uri, nici alaiul acela de oameni care cer, strigă, cîntă, bucură de sosirea străinilor. La debarcare numai, femeii negre tinere oferă produsele etnografice ale insulei: cutii împletite din rafie, păpuși de idoli răutăcioși și încruntați, pumnale cu mîner de lemn dur și rar, vase de aramă care n-au nimic comun cu arta neagră, fabricate fără îndoială în serii standardizate la Pittsburgh ori la Detroit: „made in U.S.A.“ pentru a comercializa ultimele pîlpîiri autentice ale folclorului caraib.

Kingstown, dărîmat de numeroase cutremure, a fost reclădit după uniformă tipică a orașelor americane. Reclamele uriașe de „koka-kola“, de țigarete „Camel“, de automobile „Studebaker“, astupă necuviincios și trivial cerul încîntător al locului. Acelaș miros de „gravy“, de ulei de alune americane, de cuișoare, ca și pe noul continent. Insula e o colonie a coroanei britanice. Dar pecetea engleză dispăre aproape complet. Profitînd de criza economică engleză, după cel de al doilea război mondial, Statele Unite au expulzat aproape complet comerțul englez. Dovadă clară a contradicțiilor economice anglo-americane, mărfurile engleze nu se vîd nicăieri. De la pasta de dinți „Kolynos“ pînă la stămburile colorate sau la țigarele „Lucky-Strike“, dela vitrina aranjată ca în F. Street la Washington pînă la barurile automate, în genul „cafeterias“ din New-York, totul înfățișează fără nicio jenă modul de viață american.

Nu se găsesc nicăieri nici măcar mărfurile prin excelență ale exportului

*) Vezi „Viața Romînească“ Nr. 2/954

englez: stofe de lână sau briciuri „Shefields“. Totul e înlocuit cu o imitație americană. Numai hotelul dela marginea mării mai păstrează un stil vechi colonial englez. Ca în toate coloniile, englezii au clădit, pentru uzul metropoliților și a comis-voiajorilor lor, un loc de adăpostire confortabil, lăsînd restul orașelor în mizeria lor nativă. Pe terasele hotelului, oameni de aspect absent, leneși, sorb din băutura tradițională: rom slab (ca țuica noastră) cu ghiață. În fundul grădinii o piscină separată de mare cu ziduri înalte. Întreb de ce nu s-a amenajat o plajă deschisă în locul îngrădirii ferecate care servește drept loc de scăldat. Mi se spune că baia pe țărm deschis e foarte periculoasă din cauza rechinelor care se avîntă chiar pe plajă și atacă oamenii. Odată, un rechin a sărit chiar peste înaltele ziduri pînă în mijlocul bazinului.

Pe străzile orașului furnică o mulțime febrilă. Negresele sînt mult mai urîte aici ca în Bahamas sau Haiti. Pe lîngă trupurile armonioase din celelalte insule, aici apare un schelet rahitic cu brațe lungi, slabe, cu picioare subțiri ca de paianjen. Insula fiind mai bogată, s-a exercitat o exploatare cu mult mai nemiloasă: corpurile deformate și firave sînt rezultate din muncile supraomenești la care erau supuși strămoșii. Insula a trecut din mîini în mîini, dela spanioli la englezi și fiecare stăpîn a căutat să întrecă pe predecesori în asprime și cruzime. Ca și în celelalte orașe coloniale, Kingstown are trei părți: una comercială, o alta de locuințe mizerabile a populației de băstinași și în fine alta cu vile superbe, cu grădini tropicale de un nestăpînit elan de vegetație, pline de flori imense și de arbori seculari. Umezeala și căldura exasperează izbucnirea de viață a plantelor. Mi se spune că aici omul, în anumite părți mai înapoiate ale insulei, n-are de luptat numai cu animalele junglei, dar și cu îndărătnicia vegetalului. Dacă nu stă în fiecare zi cu sapa ori cu secura ca să stîrpească năzuința de creștere a plantei, o cabană dispare sub ramurile lacome ale lianelor și ale bălăriilor în cîteva săptămîni. Viteza de creștere a vegetației e de cîteva centimetri pe zi. Fără o grijă cotidiană, omul se pomenește cu un arbore sub pat ori cu o agățătoare care a apărut în cadrul ușii.

Jamaica, 27 decembrie

Povestea Jamaicii seamănă cu aceea a tuturor Antilelor. Descoperită de Columb, insula trece apoi în mîna conquistadorilor spanioli — în solda regelui sau a feudalilor, pentru ca odată cu decadența spaniolă să intre încă din secolul al XVII-lea în mîna englezilor. Traficul cu sclavi negri s-a practicat aici mai mult ca oriunde. Secole de-a rîndul a fost cea mai mare bursă a sclavajului negru. Azi populația neagră numără șaptezeci la sută negri de origine africană. Clasa dominantă, în afară de funcționarii englezi și de agenții trusturilor americano-engleze, e aceea a corciturilor spaniolo-indiene, care formează patriciatul insulei. Pînă în secolul al XIX-lea, Jamaica a fost cel mai important centru de exploatare sclavagistă. La începutul secolului trecut se găseau aici 320.000 de sclavi. Mișcarea anti-sclavagistă a reușit să obție la începutul secolului trecut, eliberarea sclavilor. Dar dacă liberarea formală, juridică, era atinsă, foștii robi, îndatorați la cămătari, exploatați în angajamente grele, au schimbat o sclavie pe alta.

Insula produce pînă la secătuire indigo, zahar de trestie, rom, cafea, cacao, piper etc. Majoritatea exploatărilor aparțin unor societăți engleze, dar mai ales faimoasei „United Fruit company“, societate americană care are monopolul culturii și exploatării bananelor, portocalelor, lămîilor etc. Ca și în Guatemala, Cuba, Nicaragua, firma e un stat în stat, cu puteri și privilegii nediscutate. Guvernele sau guvernatorii sînt timizi și prudenți

în fața acestei puteri imense a banului, care dictează legi, moravuri și guverne.

Vegetația din Jamaica nu e tropicală, cu toată situația ei pe hartă, ci ecuatorială. Orgia de sevă, puterea și varietatea esențelor e imperioasă, implacabilă. Dela lianele împletite în savante ștofe la acățătoarele care se cațără pînă la patruzeci metri înălțime, la florile uriașe de infinite culori, la arborii măreți de pîine, cocotieri cu imense nuci, coprah, bărbile spaniole, convolvus, totul formează un miraculos haos vegetal, o dezordine așa de bogată încît viziunea pare astronomică, supra planetară în desfrîul ei copleșitor. Vigoarea exploziei de verdeată și sevă atinge pe aceea din Congo ori Brazilia. Orchideele, paraziți grațioși ai arborilor, cresc pe coaja copacului sau printre crengi, ca vîscul la noi.

Pădurea miroase a suc de floare, de vanilie, de mirodenii. Prin acest paroxism de vegetație curg vertiginos printre stînci roșii ca sîngele închegat, rîuri albastre de culoarea peruzelei. E greu de închipuit ceva mai grandios, mai sublim în desfătarea nestăpînită a forțelor firii. Cînd pădurea încetează o clipă, apar cîmpurile simetric desenate de truda omului: cacao, ceai, cafea trestie de zahăr, cola, vanilie.

Din cînd în cînd ferme cu mici distilării de rom din trestie. Cele mai multe au la șosea un debit care vinde trecătorilor rom proaspăt, puțin tulbure, dar foarte aromat, care se bea în pahare mari, îmblînzit cu sifon. În dosul teighelelor, oameni cu fața de culoarea șocolatei, cu pălării mari pe cap, cu fulare colorate la gît, cu priviri aprige, fără omenie ori blazate și indiferente, ca în filmele americane.

Pe țărm jos, o altă populație sălășluiește decît sus în munte. Pe înălțimi s-au refugiat, la repetatele invazii, autohtonii. Ei trăiesc în ferme închise, bănuitori, avari și duri. Sunt chiaburii locului. Jos la țărm, domină spiritul anglo-saxon. Cîte odată scoțian. Peisajul e presărat cu capele și biserici anglicane, sobre, aspre, cu pastorii lor austeri și cu cimitirul înflorit alături. Sub scuza și adăpostul acestor locașuri s-a efectuat, în compromisiuri de conștiință, scuza împilărilor coloniale. Faptul de a ține legătura cu un pastor și de a dota, cu o zecime din averea dobîndită pe sudoarea și sîngele iloților de culoare, o capelă oarecare, răscumpăra cruzimile și crimele.

La malul mării, cîteva plaje luxoase pentru odihna familiilor din Wall-Street, care odată cu luna Decembrie, încep să sosească în cîrduri către căldura din sud. Cîțiva englezi, veniți pentru încheierea unor noi contracte, cîțiva potențați creoli din Mexic ori Cuba, majoritatea însă președinți și vicepreședinți de trusturi, cu fetele lor frumoase și anoste. Pe promenadele care se întind de-a-lungul mării, profuziune de blăni de vizon, de castor, de chin-chillas, purtate de fermecătoare manechine mute, făcute parcă din ceară colorată, inexpresive și insensibile la farmecul naturii și la legea umană. Ele trec prin viață, rătăcind ca suflete postume în toate locurile elegante, fără ecouri sufletești, fără frămîntări și fără problematică. Viața lor vegetativă și goală se scurge monoton și inutil între croitor, coafor și bar.

Magia joacă un rol important în viața insulelor vest-indice. Societățile de cult secret numără zeci de mii de membri. Simboluri, embleme, amulete

se văd sculptate pe case, prin grădini. În timpul zguduirilor geologice, uragane, cutremure, erupții vulcanice destul de frecvente, populația în masă recurge la servicii publice de incantații, practici vrăjitoarești, procesiuni bizare, în care mulțimea se încadrează înfiorată de o isterie colectivă. Nenumărați oameni, unii cu roluri publice importante, cu cultură științifică: medici, ingineri, exercită în ascuns practica de vraci, oficiind în adunări secrete noaptea, rituri fioroase cu descîntece, cu mumii și măști, cu figuri de morți și adesea, după cum se spune, cu cadavre autentice. Baza acestor credințe pe care știința nu le-a putut încă împrăstia, e fetișistă — adorația și amestecul unor idoli, în general răutăcioși și înfricoșători, la anumite acțiuni implorate de credincioși —, ori magică, bazată pe ideea unui determinism ascuns și revelat numai inițiaților, a unor formule verbale sau practici stranii asupra forțelor naturii sau conduitei oamenilor. Apoi, ca în toate riturile magice, influențe miraculoase ale băuturilor preparate, filtruri, otrăvuri, narcotice cataleptice, asceze fahirice, costume complicate cu mimici și grimase înfiorătoare. Baza comună a tuturor acestor credințe e aceea într-o jumătate de supraviețuire a ființelor după moarte, a unor specii de strigoi — *zombi* — răutăcioși și nepotoliți, cadavre care în anumite condiții continuă să trăiască cu o porțiune de viață și să satisfacă anumite blesteme la care sunt condamnați ei și familiile lor. În riturile nocturne, un vraci costumat imită comportarea cadavrului: fața vopsită cu cenușă, ochii ieșiți din orbite, mișcările mecanizate etc. Aceste semi-ființe rătăcitoare ies la miez de noapte din cimitire și se dedau la o serie de acțiuni, bîntuind în anumite locuri, — case blestemate, cimitire, grote etc. —, scoțînd gemete îngrozitoare și prezentînd o gesticulație epileptică, în timp ce corul adeptilor pronunță formule de vrajă, ciocnind asurzitor din diferite metale. Bine înțeles totul se petrece pe clar de lună, acest astru avînd, după cum se știe, în diferite credințe populare, anumite influențe somnambulice.

Pe vapor toată lumea nu vorbește de altceva decît de misterele magiei negre. Se pare că bogătașii americani vin pe insulă, cheltuiesc sume considerabile spre a putea să fie introduși noaptea ca spectatori la aceste fantastice rituri. Secta principală a magiei negre de aici e aceea numită „Voodou“ (Vaudous), al cărei sediu e în Haiti. În Jamaica se găsește un fel de filială, practicînd o variantă puțin deosebită. Se pare că credința e foarte veche și e adusă din Africa, din Dahomey, o dată cu sclavii negri. Ea e acceptată în ascuns de acei care pe față s-au convertit la creștinism.

Cultul principal e acela al șarpelui, animal fioros care trebuie îmblînzit printr-o serie de ceremonii și sacrificii. Animalul care e sacrificat e de obicei capra.

Ceremonia e grandioasă. Ea se desfășoară cu mase mari de inițiați, de obicei într-o pădure, la miezul nopții. Ea e condusă de preoți superiori numiți „papaloi“ sau „hugan“ cînd e vorba de un bărbat și „mamaloi“ cînd e vorba de o femeie. După uciderea victimei — sîngele e băut de cei care oficiază. O muzică de trompete și tobe agită ritmuri stranii, fetele tinere dansează goale, după care, mulțimea ajunsă la paroxism se dedă la orgii sexuale în tot cursul nopții, strigînd incantații în versuri după dialectul creol. Această formă primitivă de religie a îmbogățit folclorul și chiar literatura cultă cu versuri, muzici și scene dramatice. Ea tinde totuși să scadă sau să se transforme. Totuși articolul 249 din codul penal haitian pedepsește atentatele magice la viața omului, fie prin administrarea de băuturi cataleptice, fie prin alte practici magice, asimilîndu-le cu asasinatul.

Magia a fost importată odată cu sclavii cumpărați din Africa. Dar fără îndoială, ea are o semnificație socială. Clasa exploatatoare are o deosebită

toleranță pentru aceste practici: totdeauna oprimaților li s-a permis să clădească o lume supranaturală în care să-și compenseze suferințele palpabile ale existenței lor reale. Cum religia oficială, întreținută de misionari creștini, e religia clasei dominante, masele arată un spirit de rezistență — singurul permis în condiția socială a Antilelor —, opunînd vechiul fond popular al magiei, dogmelor creștine. Magia în Antile e o formă de rezistență socială la înjunctiunile colonizatorilor. Ceremoniile cuprind de obicei și apeluri la rezistența luptei contra stăpînilor albi. Numai așa se explică de ce aceste practici absurde sînt acceptate și efectuate chiar de oameni de cultură. Magia conferă o vastă rețea de societăți secrete, conspirative, unica formă de opoziție posibilă la absolutismul colonial. E adevărat că unele culte preconizează pacific și unirea totală a omului alb cu omul de culoare, într-o depășire a luptei de rasă. Dar și această concepție pare subversivă stăpînilor care doresc să întrețină segregatia, izolarea și chiar prigoana rasială.

Căpitanul vaporului ne-a recomandat să asistăm astă seară, la Kingstown, la un teatru negru de periferie. E o trupă populară care vine de la țară și care joacă un fel de „mister“ (în sensul teatrului medieval) plin de teme folcloristice de nuanță magică. E vorba de o tînără fată posedată de un demon, care a intrat în ea și o stăpînește. E adusă pe scenă într-un sicriu, în stare de catalepsie, de un grup de fete tinere între 15 și 18 ani, prietenele și tovarășele ei de generație. Ele vin acoperite de flori, cu dansuri și cîntece care reprezintă incantațiile necesare spre a alunga demonul din fată. Vin apoi, costumați în culori pitorești, băieți, apoi bătrîni și bătrîne. Cu toții cîntă formulele care trebuie să trezească corpul din sicriu. Fetele au corpuri perfecte, de adevărată frumusețe plastică. Rare ori am putut vedea un mai desăvîrșit simț coreografic. Dansuri populare de o dinamică și o grație remarcabile sînt efectuate în jurul catafalcului. Muzica ritmică intonată din banjouri, ghitare, tam-tamuri și fluiere e turburătoare. Amestec de dans, cor, melopei cîntate ca refrene individuale, formează un spectacol de o sinceră și adevărată spontaneitate, ca tot ce e autentic popular și, în ansamblu, o reprezentatie originală de o stranie frumusețe.

Cu toată bogăția ei, Jamaica se găsește într-o situație materială și culturală destul de grea. Concurența mondială a regimului capitalist o face să vîndă ieftin produsele sale. Cafeaua e concurată de Brazilia și Cuba, trestia de zahăr de toate țările ecuatoriale, dar mai ales de cele din Africa și Oceania. Industria zahărului, altă dată așa de prosperă, e azi în decădere pe tot cuprinsul insulei. Romul, pe vremuri în regim de monopol aproape, e azi în rivalitate cu cel din Martinica, Haiti, Cuba și Brazilia. Țăranii autohtoni cultivatori de fructe sînt ruinați de concesiunile pe care le au trusturile americane și engleze. Proprietatea rurală țărănească e ipotecată pînă la un coeficient destul de ridicat din valoarea ei. Salariatul agricol e speculat pînă la limita extremă. Șomajul bîntuie în plin, iar organizațiile sindicale slab organizate, nu sînt în măsură să organizeze un ajutor de șomaj. În domeniul sanitar, bolile sociale fac ravagii: malaria dezolează populația țărmurilor joase, sifilisul mulțumindu-se cu oamenii de pe înălțimi. Frigurile galbene apar din cînd în cînd, plus o serie de boli tropicale caracteristice regiunii. Spitalele sunt rare iar medicii, unul pentru 500.000 de oameni. Mortalitatea infantilă e îngrozitoare. Ea seceră mai mult de jumătate din cifra noilor născuți.

Situația culturală nu e mai bună. Cifra analfabeților atinge încă

40—50%. Dorința fierbinte a Jamaicii de a avea o universitate n-a putut fi încă îndeplinită. Atîția tineri negri ori mulatri, plini de talent și de năzuința de a învăța, rămîn la ocupații manuale ori, în cel mai bun caz, la un autodidacticism haotic și lipsit de metodă pedagogică. Numai fiii înalților funcționari ori ai bogătaşilor își pot permite luxul de a merge la universitățile europene ori americane.

Astfel, cuceritorii metropolitanii, ca pretutindeni în regimurile coloniale, n-au fost preocupați decît să culeagă roadele bogate ale Jamaicii, fără a se gîndi să întoarcă ceva înapoi din beneficiile realizate. Mulți dintre oamenii de afaceri anglo-saxoni rămîn în insulă doar cîțiva ani, atît cît le trebuie ca să se îmbogățească. După aceea ei pleacă în metropolă practicînd regula: „după mine potopul“. Chiar cei care rămîn pe loc, trăiesc cu gîndul de a părăsi într-o zi colonia. Intre timp, prosperitatea insulei le e perfect indiferentă, deoarece gîndul plecării nu-i părăsește o clipă. La aceste condiții speciale se adaugă desigur și condițiile generale ale exploatării capitaliste, în care profitul individual și nu progresul colectiv e singurul țel de realizat.

Havana, 30 decembrie

Intrarea în portul Havana e grandioasă, festivă. Deasupra gurii de apă care se strîmtează întrestînci, domină cu zidurile sale neclintite, citadela spaniolă Morro Castle. Clădită acolo în vremea cînd intrarea corăbiilor cu pînze într-un port putea să fie stînjenită de cîteva tunuri de lemn, fortul a rămas glorios și dezafectat, mărturie a unei tehnici militare de mult dispărută.

Vameșii cubani nu sînt prea harnici. La climatul tropical; mișcările devin lente, proiectele amîinate, grijile risipite. Nimeni nu se prăpădește pentru treburile publice, nici chiar pentru cele personale. Astfel, după două ore de așteptare, funcționarii vămii apar indiferenți și plictisiți.

La prima vedere orașul apare măreț: bulevarde somptuoase, largi, de o perfectă acurateță, brăzdate monumental de clădiri impunătoare. Aspectul modern al Havanei întrece toate orașele spaniole: Madrid ori Barcelona. Acolo unde clasa stăpînitorilor își are locuințele sau birourile de afaceri, orașul e împodobit și somptuos. Palatele, magazinele, cluburile laudă ostentativ puterea clasei dominante. De jumătate de veac, capitalul yankeu s-a plasat abundent în economia insulei, prefăcînd-o într-o provincie nițel exotica, dar plină de imense resurse pentru banii învestiți. Miliardele de dolari s-au abătut asupra Cubei, transformînd-o la suprafață într-o prosperă Elveție. Nicăieri luxul potențărilor americani și al coșurilor lor de topor din burghezia spaniolă, creolă ori metisă a insulei nu se desfășoară mai insolent într-o naivă deșertăciune care provoacă desgustul sau, în cel mai bun caz, surîsul. Cele mai scumpe mărci de automobile, în care dormitează soții obeze de bancheri ori de negustori, sau se agită neastîmpărat frumoase fete indigene urîcite de un lux de prost gust, se perindă toată ziua, în monom, la pas, mulțimea lor împiedicîndu-le orice viteză. Totul e construit întru-un vizibil parvenitism, din materii scumpe: marmoră, esențe rare de lemn, metale prețioase, evidențiate ostentativ, ca nu cumva să scape atenției.

Adevărul e că, atrase de fertilitatea locului, capitalurile americane au acaparat, lăsînd cîteva fărîmituri și indigenilor, tutunul, cafeaua și trestia de zahăr, care fac bogăția insulei. Dar pentru cine vrea să aibă imaginea exactă, adevărată, a „prosperității“ cubane, n-are decît, atunci cînd iese din port, să nu meargă direct înainte spre luminile orbitoare ale orașului, ci să se întoarcă în mahalalele de dincolo de port. Acolo, deodată, pavajul

cu lespezi de marmoră încetează, vitrinele strălucitoare se transformă în dughene mizere cu marfă ieftină, automobilele sînt înlocuite de trăboanțe în care schelete negre ori cafenii, transportă, gîfîind, cîțiva cartofi ori un sac cu cărbuni. Praful străzii, nici odată stropit, acoperă cu o pulbere cenușie o slabă vegetație asfixiată. În fața colibelor care amintesc de șatrele de țigani nomazi, copii sordizi și palizi, aproape complet goi, împart cu gîștele sau porcii răcoarea unui smîrc de glod. Acesta e prețul luxului de dincolo.

Cuba a rezistat oarecum mai mult decît celelalte Antile la curba de nimicire autohtonă a unei istorii aproape identice. Și aici a poposit mai întîi Columb. Apoi, hidalgii spanioli, atrași de faima aurului, dar mulțumindu-se și cu plantațiile de zahăr și banane, furate de la indienii striviți și complecțați cu importul de sclavi negri. Populația albă spaniolă sau aceea ușor colorată în tonul șocolății prin amestecul lor cu resturile indiene e în număr mult mai mare ca în Martinica, Haiti ori Jamaica. Sînt aici, la o populație de peste 2 milioane, șapte sute demii de albi, adică o treime. Ea formează aristocrația insulei, cumpărată și asociată apoi cu afaceriștii americani. Astfel, în masa poporului, tradiția spaniolă se menține încă vie și viabilă. Americanii și englezii sînt detestați. Dacă te adresezi în limba engleză unui om de pe stradă ori chiar unui agent de poliție, îți răspunde invariabil în limba spaniolă ori în argo-ul spaniol al insulei, că nu cunoaște limba engleză, deși relațiile de serviciu ori de afaceri îl cresc de mic în cunoașterea limbii engleze, limba reală, cea oficială a locului rămînînd cea spaniolă. Oamenii de aici țin îndărătnic la mitul spaniol. În afara tradiției, călcată în picioare de invazia capitalistă după războiul americano-spaniol, mitul iberic servește ca armă de rezistență, ca o opoziție dîrză la acapararea năvălitorilor.

E evident că, în sine, spiritul latin n-are nimic comun cu populația mulatră care e ca și în Mexic, mai aproape de Montezuma decît de Fernando Cortez. Totuși, utilizat ca spirit de rezistență, el are valoarea lui.

Capitalismul înaintat aduce cu el, fatal, conștiința de clasă a muncitorimii. În mahalale, din zece case, șapte și-au pictat pe zidurile albe secera și ciocanul. Adevărul e că din toate țările Americii centrale și de sud, ceea ce se chiamă America latină, Cuba are mișcarea sindicală cea mai bine organizată. Convorbirile cu cîțiva oameni ai muncii sînt edificatoare — oamenii vorbesc răs-picat și clar cu admirație pentru Țara Socialismului, pentru întocmirea din U.R.S.S., pentru persoana lui Stalin. Pentru orice jignire adusă unui salariat, el se adresează imediat Confederației Muncii, care are dreptul de a convoca în fața sa pe agresor și a întreprinde o anchetă. La hotelul nostru, un membru al legației egiptene a acuzat pe un chelner că i-a furat o sumă de bani. A doua zi, după cum ne-a povestit el, a fost chemat la Confederație și obligat să probeze acuzația adusă. Abia calitatea sa diplomatică a contribuit să-l scoată din încurcătură.

Havana nu oferă numai aspectul unui oraș modern și prosper. Lîngă cartierele ridicate sub semnul urbanismului contemporan, vestigii ale trecutului se înfățișează în toată autenticitatea lor. În jurul catedralei, o piață înconjurată de vechi palate sprijinite pe galerii de coloane, sub care se

adăpostesc „caterieras“ și restaurante, transportă de odată călătorul în atmosfera veacului al XVI-lea.

Multe edificii, palate ale guvernatorilor, închizînd splendide grădini tropicale sau măcar curți interioare, „patios“, pavate cu dalaj de lespezi colorate, răcoroase, îmbuibate de povești romantice de amor eroic ori măcar aventuros, au rămas neclintite de la data clădirii lor. Ele sînt pline de amintiri și excitante pentru imaginație, prin parfumul romanelor de dragoste creolă, violentă și absurdă pe care-l răspîndesc și acum. Stilul arhitectural al bisericilor e acela al renașterii spaniole, amestecat cu acel rococo iberic care se numește „curiguresc“. Ca și în Spania, dar poate mai exasperat de exotismul colonial, același mod de viață în același timp auster și senzual, aceeași ardoare mistică în care dragostea și moartea, sîngele și voluptatea își amestecă chemările. Mentalitate feudală, sterilă și vanitoasă a „hidalgilor“ leneși, care se odihnesc douăzeci de ore pentru cîteva exhibiții de spectaculos cavalerism, viață dezordonată și infecundă, a unor bogați a căror viață goală de preocupări adînc omenești se refugia în aventuri căutate și în bravade inutile.

Ce avea de făcut altceva un nobil spaniol, cînd vătavii vîneau ușor aurul prin sclavi negri și-l ofereau pe tavă acestor nemernici decorativi? Evident, dueluri și „tournaments“-uri pentru mrejele grandomaniei ori pentru grația înadins ridicată la preț, ca la o licitație de moarte, a unei femei? Lenea și desfrîul, favorite de aurul furat prin asasinarea indigenilor, a dus repede descompunerea acestor aprigi „conquistadori“, a acestor nesăturați vînători de aur. Fascinația acestui metal umplea de mirare pe naivii indigeni. Montezuma, împăratul aztecilor din Mexic, consternat de lăcomia nesăturată a spaniolilor pentru aur, l-a întrebat pe Fernando Cortez, care e motivul pentru care soldații săi întrețin o asemenea pasiune pentru un simplu metal. La care cuceritorul spaniol, rușinat, a răspuns printr'o minciună: spaniolii suferă de o ciudată boală al cărei unic remediu e numai aurul. Și Montezuma, de bună credință, a comunicat îndată vrăcilor săi acest prețios secret medical.

Dacă în cartierele vechi se păstrează încă atmosfera feudală a vechiului colonialism, în cartierele de lîngă mare se întind suburbiile luxului indecent al lumii capitaliste. Aici se răsfață abundența directorilor de bancă, a cultivatorilor de cafea, a fabricanților de țigări de foi, în vile de toate stilurile, inundate de glicine imense, de tufe incandescente de „point setter“. În grădini, peste tot, jocuri de ape, fîntîni arteziene, chioșcuri japoneze, tot ce poate oferi o consolare pentru plictisul iremediabil al proprietarilor satisfăcuți în toate, pînă la blazarea totală. Singurul accent de contrast în acest paradis fără întrebuițare sînt cerșetorii, care prin gratiile grilajului privesc cu jînd către toate aceste bogății de care nu se bucură nimeni.

În tendința de a transforma totul în marfă, capitalismul a creiat prostituția elegantă sau mizeră, la tariful ierarhice, după vîrstă, frumusețe sau notorietate. Dintr-o conduită biologică și psihică, cochetăria feminină s-a transformat într-o aptitudine economică. Între lux și sărăcie, Havana, „orașul dragostei“ exotice, a așezat pentru toate gusturile și pungiile o scară de valorificare erotică pentru cele cîteva mii de fete care, în orele de promenade, parcurg în sus și în jos bulevardele elegante: creole de culoarea pămîntului roș al insulei și formînd un ton cu el, spaniole brune și albe, enigmatice

ori expansive figuri mongoloide cu farmec minuscul și delicat, de origină pur indiană sau importate din China și Japonia, malaeze cu sprincene arcuite și ochi cîrpiți, cu mișcări muzicale pe trupuri leneșe și lascive, toate își prezintă seara, între șase și opt, făgăduielile de fericire unei clientele de bogătași care le privesc de pe terasele cluburilor sau unor tineri și arătoși samsari de femci, cu care împart banii și plăcerile. Vine apoi plaga prostituției ieftine, oroarea mercenatului feminin în regim capitalist, în care demnitatea și condiția umană au rupt orice contact cu vre o licărire de conștiință etică. Acestea apar către ora unsprezece seara, cerșind mai mult decît invitînd parteneri săraci sau bătrîni, pentru o bucată de pîine ori pentru o cafea la bistroul din colț, din mizerie materială, din frică de singurătate ori din nevoie de a ajuta un copil bolnav ori o mamă bătrînă.

Ca și la Madrid, cluburile de „afficionados” — „lume chic” —, sînt situate la parter, cu ieșire la stradă, pe terase late, unde exemplare putrede de lene, josnicie și animalitate, care n-au muncit în viața lor o singură oră, stau răsturnați pe confortabilele foteluri de rafie, cu imense țigări în gură, profanînd cu priviri abjecte omenirea necăjită care se perindă în valurile străzii înaintea lor. Fete alătiate de cîteva perechi de ciorapi „Nylon” sau de un elegant evantaliu (acolo se mai poartă așa ceva), zîmbesc complice acestor hoituri sătule, invitîndu-le la plăceri ce vor să pară necunoscute, inedite. De sub pleoape grase, cu greu ridicate ca să descopere un ochi aton și opac, pornește drept răspuns o privire obosită, cinică ori ofensatoare. Și acest dialog infam se repetă, după un orar fix în fiecare seară a anului, ca un ritual de bursă în care trupuri omenеști se oferă umilite pentru sume meschin tîrguite, câștigate din traficuri sinistre, din care nu lipsesc nici furtul, nici vițiul, nici crima. Acesta e peisajul imediat vizibil al modului de viață colonial, la latitudinea tropicelor. E același și la Rio de Janeiro, și la Saigon sau altădată la Shanghai. Nevoia de puritate, de austeritate principală, de profilaxie morală devine brusc o sete organică. În călătorul încă necorupt, se infiripă de odată dorinți aprige de răzvrătire, de antisepsie, de dezinfectare severă, fără cruțare.

Locurile de noapte aștern peste această putreziciune un văl de artă și de voluptate mai subtilă. Havana e orașul dansului, moștenit de la două popoare cunoscute prin marcele lor talent coreografic: indienii și spaniolii. Dancingurile cu numere, „show”-uri, se aliniază îndată după amurg, unul după altul. Folclorul muzical cu instrumente bizare și turburătoare, stîrnesc frenezia dansului. Fete splendid făcute, mimează în pantomime ritmate pînă la beție și spasm, dansuri populare, aranjate modern după legea jazzului. Accente de melopee jalnică, malaeză sau indiană, se întretaie cu iureșul nestăpînit al cadenței negre. Deasupra, furișate printre crengile bananierilor, în aceste grădini impregnate de coplesitoare voluptate, stelele cerului sticlesc rece, clar și neîndurător ca o remușcare. Alcoolul se revarsă abundent peste aceste accese de ebrietate musculară care nu se istovesc decît în zori. Sabatul întretinut pentru desfătarea oricui plătește, din cîștiguri abjecte, se lăfăește fără nici o limită. Către miezul nopții, de pe cheiurile pustii, orașul întreg răsună de o petrecere parcă silită de stimulenți artificiali, ca un ultim chef improvizat pentru un bolnav condamnat. Întorși tîrziu la luxosul hotel „Național”, superb cățărat pe o stîncă deasupra mării, găsim în diferite baruri luminate clar-obscur, aceleași gemete de banjo, aceleași figuri congestionate de rom, aceeași negură groasă a fumului de țigări de foi, plutind apăsătoare peste creiere încălțite de somn și băutură.

Ca și altă dată religia, diversiunea muzicalo-sexuală, stropită abundent cu alcool, formează narcoticul care abate atenția dela preocuparea esențială:

aceea a inegalității sociale. Toate regimurile exploatoare au întreținut cu toată perfecțiunea arta diversiunii: unii extazul religios, alții „panem et circenses”; în zilele imperialismului, jazz-ul, tango-ul și cocktail-ul.

Ziua de azi e consacrată unor excursii în autocar, afară din oraș, de-a lungul insulei, printre „haciendas”, ferme ale produselor indigene. Șoselele sînt perfect asfaltate pentru nevoile transportului de mărfuri. Cîmpurile în care aceeași „Fruit-Company” a investit capitaluri imense, sînt perfect lucrate cu muncă ieftină, după ultimele rețete agronomice studiate în institutele din „Middle West”. Comerțul a oprit pentru moment dezordinile sociale: totul e regulat, stăpînit de o mîna de fier invizibilă, care, fără îndoială, e aceea a banului. Mîna omului și frumusețea naturii dau un tablou corect, minuțios lucrat, de prosperitate aparentă. Tovarășii mei de drum nu se lasă furați de vraja naturii dimprejur. Parcă fac siliți aceste excursii. Cu toții sînt adînciți în lectura ultimelor ediții ale ziarelor comerciale. Tablouri întregi arată fluctuațiunile cursurilor zahărului, tutunului și romului la bursa din Havana, care îmbogățesc ori ruinează într-o noapte. Aceasta îi interesează exclusiv, chiar în ceasuri de excursie și recreație. Din cînd în cînd, vile somptuoase ale conducătorilor de trusturi și carteluri. Reclamele numeroase vestind binefacerile romului „Baccardi” sau a țigărilor de foi „Partagas” sau „Upmann” atrag atenția, dacă mai e nevoie, că zahărul, tutunul și cafeaua cubană sînt în mîinile băncilor din Wall-Stret. E adevărat însă, că din cîștigurile imense pe care le scot americanii din produsele insulei, o parte într-adevăr mică, se reîntoarce în Cuba sub forma cheltuielilor de plăcere pe care acest Monte-Carlo al Statelor Unite le întreține pentru petrecerile de iarnă ale bogătașilor din New-York, care sosesc aici în cohorte masive, înainte sau îndată după sărbătorile Crăciunului. Magnații din Hollywood, din Cleveland ori New-York, petrec aici cîteva săptămîni în tovărășia blondelor lor secrete. Aici se pregătesc divorțurile cu scandal ori ruinarea unui adversar temut. Carnavalul, mai lung ca la Nissa, durează o lună. Duminicile, baluri mascate ori costumate se răspîndesc peste străzi, localuri, inundînd cu bună dispoziție acest oraș al plăcerilor.

Astăzi, clientela care plătește, a hotărît să se deplaseze la țară. E o excursie tipică spre a ne prezenta prosperitatea agrară a Cubei. Poposim la o fermă model, cu un restaurant așezat la marginea șoselei. Cele cîteva hectare sînt împărțite în lanuri mici, fiecare cultivînd o plantație diferită: aici un cîmp de ananași pitici ca grădinile noastre de varză, un cîmp de arbuști de cafea, alături curmali înalți de 20 de metri, fără crengi, cu o coroană ca un pămătuf pe vîrf și pe trunchiul căruia, contra unui sfert de dolar, un copil negru se catără în viteză pînă sus; vin apoi tufe de ceai, lanuri de trestie de zahăr, arbori de piine, păduri de banani cu frunze imense. Ni se culeg sub ochii noștri, ananași proaspeți care, presați la o mașină specială, se oferă sub formă de sucuri spumoase de o prospețime delicioasă. Putem să bem cafea culeasă atunci din fermă sau zeamă de grappe-fruit și portocale. Pentru o mică sumă, putem lua cu noi pachetele de cafea cubană, puternic aromată, de cîteva ori mai bogată în cafeină ca aceea din Brazilia. În jurul nostru, numeroase cuști cu păsări tropicale: canari, papagali etc. Într-un vacarm imens, păsările cîntă sau șueră în limbajul lor. Mai potolit le răspund alte glasuri pițigăiate, ascunse în arborii dimprejur.

În toate țările iberice, în forma de civilizație spaniolă, calul joacă un rol eminent. Un etnograf a observat că există două tipuri de cultură primitivă: a boului și a calului. Cea dintâi molcomă, resemnată, legată de lucrarea lentă și răbdătoare a pământului. Omul a împrumutat ceva din comportamentul animalului cu care se ajută: blînd, tăcut, oarecum inert, fără inițiativă, fără aventuri, cu deplasări mari și lente de nomad. Popoarele iberice folosesc calul nu numai pentru lucrarea pământului, nu numai ca mijloc mai rapid de transport și circulație: calul aici e o formă a vanității, un panaș, rămașiță militară a feudalismului încă trainic, la acești mari latifundiari de „pampas” ori „haciendas”, conduită de comandă mai întîi a „gaucho”-ului față de turmele de animale și apoi față de turmele de iobagi. Viața neospaniolului se petrece în bună parte călare,—deplasarea, plimbarea, dragostea, comandamentul, toate se fac de oameni călări. Pe bulevardele, „paseos”, unde seara mulțimea se revarsă în plimbări infinite, printre mărețele „Roll”-suri și „Cadillac”-uri (mărci scumpe de automobil), apar călăreți mîndri, îngîmfați pe șeaua lor „montura”, cu scări și pîteni de argint, cu harnașamente și costume. Ei se dedau, pentru efectul făcut asupra fetelor de petrotuar, la rodomontade impresionante, la acrobații deechitație, adevărate spectacole în care ei se arată foarte dibaci.

Un scriitor francez întors din Peru, povestește că în Peru, din grandomanie și cavalerism, cerșetorii cerșesc călare, oferind de pe șea trecătorilor o farfurie de argint (metalul e foarte ieftin acolo), pe care colectează monezile sunătoare. Aici, în Havana, se pot vedea și preoți călări. Calul e un fel de animal sfînt, de totem, care deservește megalomania feudală.

Arhitectura hispanică reflectă și ea cei doi poli ai concepției de viață feudală: peste tot domină biserica și cazarma, sabia și crucea, cele două mari instrumente de amenințare permanentă cu care se păstrează ordinea feudală. Stăpînii care trag sforile în culise, Iankeii, au tot interesul să păstreze această orînduire. Sub pretextul de a respecta pitorescul local și istoric, ei servesc prin această anahronică rămînere în urmă, intereselor lor palpabile, lăsînd populației iluzia că i se respectă trecutul și folclorul.

CÎNTECUL PĂCII

PARTEA I-a

PROLOG

Pace, Pace!

Iți cînt așa

Precum tovarășul de luptă mă îndemnă:

„Tu știi să cînți frumos,

Tu vei cînta

Poemul păcii!”

El a căzut la Grammos,

In lupta pîtru tine...

El te-a știut cînta

mult mai frumos ca mine!

I

Coloane nesfîrșite,

Ai păcii luptători mărșăluiesc.

Privirile li-s ațintite:

drept-nainte...

Brățele stau gata:

Arma și lopata.

O, inimile

Spre limpezimi de-azur

se văd în zbor!

Căminele

Iși cer lumina bucuriei lor!

Dar, zi de zi,

Așteaptă mama în pridvor, —

Intoarcerea plecaților feciori...

Ogorul a rămas nesemănat...

De cîte ori?

Ciorchinii plini de poamă s-au uscat

De zece ori...

Această mamă
Dela măicuța Zoiei deprindea
Tăria, cerbicia;

*O fată din Şanghai îi tălmăcea:
Speranţa revoluţionară,
Partidul a-nvăţat-o:
Datoria.*

Coloană dirză toți înaintăm.
 Și, iată,
 trecem dincolo de rîu...
 Și-ajungem la hotarul cel mai nalt.
 O!
 De pe culme,
 Spre înălțimi putem privi!...
 Spre înălțimile ce-abea le-ntrezărim de-aci.

*Nainte!
Indrăzneț!
De șovăi, pierzi poteca
Și luneci fără frină...
In locul tău
Veni-va maică-ta
Să ieie arma-n mână.*

II

Această creastă este cea mai naltă:
Sub pieptul stîncii văile vuesc;
Un rîu de munte printre pietre saltă
Și vulturii pe-aproape străjuesc.
Ici cuibul nostru —
 colo,
 cuibul lor.

Ne știe fiecare dintre brazi pe nume;
Cîntările le reauzim prin văgăune,
Și soarele ne dă binețe-n zori...
Iar în amurg, când însetat se-afundă-n mare,
Blajinele lui raze aurii
Ni le revarsă peste noi, juioare,
Ca să ne tesem rănila de peste zi.

*Iar vîrșu-acesta e atît de nalt,
Că însăși amețeala stă buimacă,
Se răsucește beată de neant
Și cade în abis de-a berbeleaca.
Iar celui ce-a făcut un pas greșit
Ii auzim, cu prăbușirea,
Doar vaerul căderii
De-al nostru cîntec bărbătesc innăbușit...
Și urma lui
o șterge nesfîrșirea.*

Văzutu-te-am
 Cu spada care fulgera către dușman
 Când peste riu treceau
 Stegarii libertății din Vietnam.

Și te-am văzut:
 Gigantică erai
 În Piața Roșie din Moscova,

În fruntea defilării de-nții Mai
 Invesmîntată-n alb strălucitor!...

IV

O. Pace, Pace,
 Sora tuturor!

Pace!
 Tu ești căldura vieții noastre!
 De-ai ști cum doream mîngîierea-ți duiosă
 Când Ura,

semănătoare de dezastre,
 Trecea-n cadență peste jalea noastră!
 Când noaptea se lăsa
 Și fărdelegea complota în șoapte
 Treceai,
 Cu pasul rondului de noapte,
 Și măsurai

nenorocirea care ne lovea,
 Așa cum ornicul
 măsoară orele
 Pîn-ce vestesc de zori privighetorile.

O, Pace!
 În versul meu nu sînt grădini paradisiace
 Cu lungi alei,
 Înmiresmate de simetrice tei!
 Cîntecul meu,

e din oțel turnat,
 Și eu, încă de mic l-am învățat
 În beciurile închisorilor,
 În duruitul de motor
 Anume pus
 Ca să strivească vaerul torturilor...
 Așa îl voi cînta!

Așa
 Cum se înălța vijelios
 Când am ieșit să te întîmpinăm
 În vechea piață a Atenei:

Sindagmatos. ⁽¹⁾

O! Cîntecul liberator
 Ce aripile zborului își frînge

1) Piață din Atena, unde englezii — în 1949 — au tras cu mitralierele împotriva populației care cerea libertate, pace și independență națională.

*Sub mitralierele englezilor!
Vai!, bucurie...
prăbușită-n sânge!*

V

*Pace!
Arseră casele noastre;
Mugurii pomilor mor.
Zac ale țării mlădițe în negre închisori.
Neșrămîntată de pluguri și apă,
Scoarța pămîntului seacă și crapă...
Cu sînge,
doar cu sînge pămîntul se adapă.
Ruinele-și cască
Rănila neoblojite,
Păianjenii țes pe la uși oblonite.
Zac pustiite
ograzi și suhaturi,
Mamele numără goalele paturi.
Buruenit merge drumul de-a-lungul;
Nicio talangă nu-ngîină amurgul,
Nicio pisică prin gard nu mai lunecă,
Niciun cămin nu mai fumegă.

Fug zburătoarele spre miazănoapte;
Vin avioanele,
Samănă moarte.
Marea vuește pustie...
Oamenii?
Cine-i mai știe?

Și tu colinzi în ilegalitate
pe drumurile Atenei!
(Cum poți fi ilegală tu, inima vieții?)
Cu mîndră demnitate de stăpînă
Tu pribegesti în ilegalitate,
Ținînd orfanii patriei de mână,
Și cu priviri îngrijorate
Invăluind întreg pămîntul.*

VI

*Eri,
Pe bădia l-au executat...
Și mama,
Cu-atîtea lacrimi a udat năframa,
Incît și plînsul i-a secat.

O, mama mea
care plîngea
Cînd auzea împușcături în stradă,
Căinînd: „Sărmana maică-sa! n-o să-l mai vadă!”
O, mama mea
Ce tresărea*

Doar cînd visa că vreun copil bolește!...
 Acum,
 Cu ochii ținuiți în gol
 privește...

Privește,
 Cu ochi ce nu mai știu nici lăcrăma, —
 Cadavrul fratelui de-al patrulea,
 Culcat,
 cu fața-n sus,
 pe masa morgei...

Seria pe foaia de înștiințare:
 Cutare...

 a fost executat...
 Vă prezentați...
 ne-nîrziat...
 Să-i ridicați cadavrul...

Ea, l-a privit
 și un cuvînt n-a spus,
 Ci, fruntea lui duios a sărutat-o;
 Apoi, trăistuța de pe jos și-a luat-o
 Și-n pasul ei mărunt s-a dus...
 s-a dus...

VII

L-am întrebat pe băețuș:
 „Știi tu ce-i Pacea?”
 El, m-a privit cu ochi mari de mirare...
 În bucle-i străluceau fîșii de soare...
 Și,
 luîndu-și mînea,
 Ieși vîrtej, pe uliți, să se joace.
 Cînd s-a întors,
 Avea obraji ca bujorii
 și părul răvășit de vînt,
 Țîșnea din trupu-i bucuria,
 prin toți porii,
 Cînd îmi răspunse:
 „Tată! Eu sînt!”

În calea mea am întîlnit bătrîinii;
 Și întrebându-i-am de tine:
 Și am văzut priviri de bunătate
 Înlăcrămate,
 dar senine.

Și am făcut ostașului
 aceeași întrebare:
 Și l-am văzut îmbrățișînd,

*Cu limpede privire,
Uzine,
 șantiere,
 și ogoare.*

*Și-am întrebat grădina,
Păsările,
Pădurea,
Cîmpul,
Mările...*

*Toată natura
 de bucurie fremăta
Cînd numele tău, Pace, l-auzea!*

*Apoi,
 am alergat în sus pe munte, —
Cu capul gol, cu pletele în vînt...
M-am căfărat pe culmile cărunte,
Și, palmele o pîlnie făcînd,
Strigai spre soare-aceeaș întrebare.*

*El,
 desfăcînd a razelor aripă,
Beteală de-aur peste holde risipi!
Pe-un coș de fabrică
 mai zăbovi o clipă,*

*Și,
 ocolind pămîntul ca-ntr-o zi,
A poposit din drum, într-o livadă,
In dupa-amiaza ceea miresmată...
Uimit, m-am dus de grabă să văd ce-i:
Era o mamă cu micuțul ei...
Ea-l legăna și cîtinel cînta,
 iar pruncul
 gîngurind
 îi surîdea...*

PARTEA II-a

PROLOG

*Veniți în coloanele noastre,
Veniți să cîntăm împreună,
Această viață frumoasă.
Veniți să înălțăm ca pe-o flamură
Spre zările deschise și albastre
A inimilor noastre lamură,
Veniți în coloanele noastre!*

*Și dacă
Flămîndul plod ce nu mai tace
Și-și cere pîinea zilnică,
Cu plînsu-i,
Face*

Manifestație politică;
 Și dacă
 Blestemul mamei care-și vede fiii
 Uciși de silnicia tiraniei
 E demonstrație politică;
 Și dacă
 Politică se cheamă
 Viața ce-nfloarește fără teamă
 Pe plaiul pașnic al Sovieticei Uniuni,
 Atunci,

veniți cu toții, oameni buni,
 Politica s-o facem poezie
 Ca să-nsemnăm prezența-i vie
 In ateliere,
 în biroruri,
 pe șantiere,

In hămesitul pîntec
 A mii și mii de prunci,
 Veniți atunci,
 Veniți prieteni să cîntăm
 Al pașnicilor sovietici cîntec
 Și să luptăm,
 Strigînd:
 „Noi vrem să existăm!”

Firește,
 cei cu artă pură,
 Vor continua să ia măsură
 Parcurilor,
 Tancurilor,
 Dragostei,
 Războiului...

Ei mestecă,
 In tihnă, și cu poftă, chewing-gumul
 Și versurilor le-apreciază doar volumul,
 Iar autorul își mărește partea
 Cu cît mai mult noroi conține cartea.

Mărșălușiți coloane înainte!
 Și înălțați al vostru glas sonor...
 Nu!

Ochii lumii nu se vor deschide
 Cu un romantic suspinat mieunător!
 Ci numai Pacea, și-ale ei cuvinte,
 Sînt cîntecul și graiul tuturor.

I

Pace!
 Ți-au pregătit de moarte:
 Pe gălbejite tomuri aplecați,
 „Savanții”, pîn-la cot înmănușați,
 (Vezi bine,

Pe vasele cutărei „Company“
 Și, de acolo,
 Rinjetu-i sfidează...
 De parcă-ar fi uitat
 Cumătra moarte
 Că are cîteva măsele sparte
 De cînd să muște, a-ncercat
 La Kursc
 și Leningrad,
 și Stalingrad!
 Rinjește,
 Mîriînd neputincioasă,
 Ca o potae izgonită de stăpâni din casă.

III

Imi reamintesc, din întâmplare
De-o scenă de război, revelatoare:
O stepă vastă,
aspră,
cenușie.
Marcată doar de stâlpi de telegraf,
Cu leșuri adormite-n veșnicie...
Și, ridicîndu-se din ele,
Un braț într-un veston kaki,
Cu degetele-ntinse după jaf,
Poate cătînd (în van)
Vreo boabă din grînarul ucrainean.

Sau,
poate
Cercînd a-și regăsi
Propria-i tidvâ,
Căci, hăt colo,
zăcea rostogolit,
Un craniu, de șrapnele găurit.

IV

Ei,
Pregătesc războiul...
Și, desigur,
Sînt glasuri și organizații oficiale
Ce, năvălite la ciștiguri,
Le-au acordat deplina aprobare.

Fantoșele!
se iau la întrecere
Să deie bombelor bilet de trecere!...

Dar drumu-i lung,
Da-i greu să treci oceanul,
Și, de-ai atins pe celalt țărm limanu
Afla-vei munții curmeziș în cale:

Balkanii și Carpații și Uralii,
 Și piepturile,
 oțelite stăvilare,
 Ce apără a Păcii largi hotare...

Ei poate-or fi avînd vreo trecere
 În gașca lor de jafuri pe întrecere.
 Dar ici,
 pe stradă,
 lîngă noi,
 Te-apucă hazul cît apar de goi!
 Dar dacă vin, aici în stradă,
 La mine,
 și la tine,
 să ne cîștige de corvoadă,
 Apoi...
 Să tot aștepte mult și bine!

Iți scriu,
 prieten, cetățean-american,
 Pentru că te cunosc
 și mă cunoști.

Doar ieri,
 Ne întorceam trudiți la vatră,
 Doar ieri,
 Cu copilașul ne jucam
 Și-l învățam să spună: Tată!

E blîndă și frumoasă țara noastră,
 Miroase-a levănțică pînă-n maluri,
 Egeea, îi aduce sîm de valuri,
 Și portocalii-i înfloresc pe coastă.
 La orice oră,

 și,
 în orice zi,
 Tu, care-mi ești prieten, poți veni.

Vom sta în tihna grădiniții noastre,
 Te vom cînsti cu azima de oaspe
 Și ți-om aduce în ulcior de lut,
 Un vin din care încă n-ai băut:
 Vin gros, și cum e sîngele de roș
 Un vin de zile mari, din moși-strămoși...
 Apoi, la vatră, în amurgul sării
 Iți vom cînta din cîntecele țării;
 Și-n focul văpăiat, ce va să ardă,
 Ți-om povesti și arăta pe hartă
 A noastre bătălii de libertate...
 Tu, poate, auzind aceste toate,

Istoria lui Lincoln ne-o vei spune...
 Tîrziu, cînd focul doarme în tăciune,
 Bunica va deschide lada-n care
 E zestrea nepoțicăi, — cea mai mare, —
 Și îți va da velița cea pufoasă
 În care dormi mai bine ca acasă...

Așa mi-e gîndul,
 frate depărtat,
 Și nu pot să-nțeleg de fel, cum vine
 Că vor să mi-te mine înarmat,
 Ca să te bați cu mine!

Cum adică?
 Să fac din casa mea cetate,
 Și tu,
 cu tancul tău să-i dai atac?
 Să ne măcelărim pe apucate
 Și-n loc de azimă și vin,
 bunica,
 Să te cinstească cu un glonț în cap?

VI

Pace,
 Ți au pregătit de moarte!
 La porțile beznelor
 Sunt vrajbele iezmelor:
 Tunuri — guri căscate
 gata să latre...

Iar Fiara,
 Sugîndu-și ghiara
 Cu răgete spațiul străpunge:
 — Sînge!
 — Vreau sînge!

 Mi-e pimnița goală!
 Uscat mi-este gîtul!
 — Nu-ți dau, îi răspunde Pămîntul,
 Jos laba!
 De-acum înainte
 Sângele nu se mai vinde!
 — Dar în trecut? ce ești l-ai vîndut!
 — Așa-i,
 dar a fost în trecut!

Privește!
 Nici un strop nu prisosește;
 Mai curg înroșite pîraele încă,
 Și roșu e aburul serii pe luncă,
 Mai fumegă încă ruine,
 Mai zac în paragini grădine
 Ce-s pradă omizii,
 Și trec cu priviri muștrătoare,

*Agale
Pe străzi... învalizii...*

*Răcnești în pustiu! Jos laba spurcată!
Azi este târziu!
— Atunci când?
— Niciodată!*

*— Dar eu am făcut cheltueli
Pe tunuri și tancuri de fier!
Și fierul mă costă-o avere
Și poate că jertfele vieților cer...
— De cazi la-nvoială cu mine
Îți dau giuvaeruri,*

*rubine,
Intreg nestematul tezaur...
— In roua din zori am atâtea briliante
Că n-am timp să număr miliarde.
Iar luna,
Imi dă totdeauna,
Oceane de aur!*

— Picioarele-ți singera... dă-mi sîngele lor!

*— Nu pot!
Către culme mă urc și mi-e zor!*

*— Mi-ajunge și sîngele palmelor tale!
— Mi-s mîinile prinse: lucrez la furnale!*

*— Dar inima ta are sînge șuvoi!
— E dat Libertății, Nu-l iau înapoi!*

PARTEA III a PROLOG

*De cerul lui Octombrie fulgerat,
Un trăsnet,
Pămîntul a cutremurat...
Și Prometeu, —
(Cel pironit cîndva în Caucaz) —
S-a desfăcut din lanțul său
Și s-a-nălțat
Ca un talaz.*

*Se zbate pasărea de pradă, la picioare: Zdrobește-o!
Intreaga lume caută spre soare: Inflorește-o!*

Privește Glia:

*Ea, te așteaptă-n fiecare dimineață
Să-i dai îmbrățișarea ta de viață...
Cuprinde-o!*

Nu mai sta!

I-a ta!

A ta e Glia!

Sînul ei fierbinte,

Și coapsa-i roditoare.

Și ale tale

Sînt mîngîierile ce-or să te-alinte!...

Ia-le!...

Și de la Baku pînă în Sibir,

Pustietăți de mărăcini și pir

S-au prefăcut în holde și grădini;

Au înflorit

Și au rodit.

Șoptit vorbește cerul cu furnalele,

Care-i desmiardă fruntea lată,

Iar soarele,

Sclipindu-și zalele

Aruncă aur greu pe-a holdei roadă.

I

O, Pace!

Norodul tău e-atît de mare

Pe globu-ntreg,

Că nu poți face vreo numărătoare;

Iar granițele stăpînirii tale,

Prin inimile noastre trec.

Crenguțele ce dau în floare

Sînt casa ta!

Cîntarea de privighetoare

E graiul tău!

Seninul cerului în soare

E chipul tău!

In marș năvalnic și triumfător,

Armata Păcii

Străbate globul de la Ecuator la Pol

Răsună pașii

tot mai tare,

tot mai greu:

Istoria

își cadențează mersul său.

III

INTERMEZZO

Pace!

Era un flăcăiandru

Lambru,

Ce locuia într-o mansardă

Din Psiri.

Tușea, —

Un fir de viață mai avea —

(Nădejdea-n tine îl făcea să ardă.)

Și te-aștepta din zi în zi.

El a murit

rostindu-ți numele.

Era o iarnă aspră, ca nici unele,

Și l-au cărat cu dricul primăriei.

El stăruia

c-o veșnică-ntrebare,

Anume, vrea să știe

Dacă armata ta e mare

Și nici că își putea închipui,

Că oastea ta,

Intreagă

Putea intra

In cămăruța din Psiri.

Repede, Lambrule, scoală-te

Să vezi ce uriașă armată!

Cu aurul soarelui spală-te

Și fruntea ți-o șterge,

Cu norul pușos ca o iadă.

Lasă-ți cămara,

Hai să primim Primăvara!...

Da,

Primăvara va să vină,

Purtînd vestminte minunate,

Și,

la porțița din grădină,

C-o creangă de migdal va bate.

Iar noi,

îi vom ieși-nainte...

Și iedera va crește pe ulucă,

Mușcata la fereastră s-o aprinde,

Privighetoarea va cînta în luncă,

Zefirii deșteptați ca din senin

Vor alerga prin frunze de măslin,

Iar primăvara,

zîmbet și sclipiri,

Ne va-mpărți cununi de trandafiri.

*Copiii,
mai mărunți de ani,
Lăsară bilele,
In schimb, fac putere de partizani.*

*Pe străzi și bulevarde,
Asfaltul s-a încins,
Pământul arde...
Aicea noi luptăm fățiș
Piepțiș...
Cu noi e viața,
Libertatea.
In tabăra cealaltă: moartea.*

*Pe străzi și pretutindeni ducem torțele,
E Adevărul care-și desfășoară forțele!*

VI

*Măi, frați muncitori!
Veniți de îndată în port!
Docherii ne cer ajutor;
Și brațele noastre,
Și brațele lor,
Sînt toate un tot.*

*Ne birue zorul
Tovarășii mei,
Plocoane ne-aduse vaporul:
Et tancuri debarcă pe chei.*

*Nu șovăiți!
Nu zăboviți!
Veniți!
Nimeni nu stee să șuere!
Trebuie brațe și umere!*

*Noi pașnici sîntem,
Dar tancu-i blestem,
E vrajbă, și moarte, și jale!
Voim să trăim,
Voim să muncim!
In mare cu tancul! In mare!
Jos, marea-și sporește fremătarea...
Pe chei, mulțimea fremătă ca marea.
Sînt rase, sînt credințe jelurite,
Dar, în voința lor, sînt strîns unite.
Mulțimea strigă tot mai dârz, mai tare!
—In mare cu tancul! In mare!*

*Hei rup! Incordați-vă brațelor!
Hei rup! și-nc-odată mări, fraților!*

*Aceasta e fiara ce samănă moarte;
Balaurul care ne fură copiii;
Lăcusta ce holdele arde
Și țara ne lasă pustie.*

*Acum, cea din urmă sforțare:
—In mare cu tancul! In mare!
...Se cascadează apa, clocotește spuma,
Și monstrul pierde pentru totdeauna...
Sporește munca, fumegă furnale,
Merg pașii hotărâți pe noua cale.*

*E pace pretutindenea pe mal.
Pe luciul mării de cristal
Nu-i val.*

In românește de Vasile Cambitzi

București, 1953

PETRU VINTILĂ

MR. GULIVER PICKERSTON IN ȚARA URIAȘILOR

CAPITOLUL I

Din care se vede că Mr. Guliver Pickerston a ajuns cu bine la fruntariile țării, după ce mai întâi văzuse niște cămăși cu cu minecile tare lungi.

Cînd, însfîrșit, hangiul ciocăni în ușa de stejar a odăii, Mr. Guliver Pickerston era de mult treaz. Hanul era o clădire veche, de piatră cenușie, cu un singur cat. La parter era sala cea mare, scundă, cu plafonul din bîrne de gorun. De aci pînă la cele cinci încăperi dela etaj ducea o scară de lemn, din lemn atîta de vechi și uscat, încît pașii cei mai ușori sunau îndelung ca în cutia unei străvechi alăute turcești. Mr. Guliver Pickerston fusese trezit de pașii hangiului și-ai hangitei, de pașii slugilor și-ai călătorilor zoriți cu drumul. Fusese trezit cu noaptea-n cap. Afară era încă întuneric și prin pătratul ferestrei deschise Mr. Guliver văzu licărul îndepărtat al luceafărului de dimineată. Din curtea hanului răzbătea pînă sus sgomotul obișnuit poștelor cu cai. Se auzea uruitul roții dela fîntînă, clipocitul metalic al apei deșertate în jgheabul de piatră pentru adăpatul cailor de poștă, tropot de copite și îndemnurile repezi și răgușite, către cai, vizitii, potcovari, rotari și slugi. Mr. Guliver Pickerston își acoperi cu perna fața și urechile, enervat de sgomotul prea matinal, dar nu izbuti să scape de ecoul care se auzea acuma surd și îndepărtat. Un legitim sentiment de pudoare mă împiedică (măcar că au trecut ani mulți din dimineata aceea de vară) să transcriu, fie și cu sobra gramatică englezească, înjurăturile ieșite din gura domnului Guliver Pickerston, supărat atunci că i se strica somnul de dimineată, știut îndeobște a fi somnul cel mai dulce. Destul că atunci cînd hangiul ciocăni în ușă, domnului Pickerston îi sărise somnul și era hotărît să se scoale și să se îmbrace. Lucru pe care-l și făcu, fără grabă, tacticos, grijuliu cu fiecare amănunt, ca omul care știe că nu se mișcă nimic fără știrea și învoirea lui. La dejunul luat în odaie, hangiul ținu să-i mai spuie încăodată, curtenitor și îndatorat:

— Ați spus aseară că pentru întîia oară pătrunde Luminăția Voastră în Țara Romînească. Vă previn să călătoriți cu mare grijă, numai între răsăritul și apusul soarelui și să nu vă abateți dela drumul pe care merg carele și rădvanele neguțătorilor. Inopțați în cetatea Tîrgoviștei, iar mîine veți ajunge cu ajutorul Precistei în cetatea de scaun, la București.

Mr. Pickerston nu părea a fi om fricos. Imbucînd o felie de șuncă și un ou fiert, întreg, găsi totuși loc și putere să rîdă, înveselit de teama han-giului. Lovi cu dosul palmei mînerule pistoalelor prinse la centura lată care-i încingea mijlocul svelt și rosti plin de-o proaspătă mîndrie:

— Respectabile domn, astea sunt lucrate la Cardiff!... E în tradiția celor ce le poartă să fie nebiruiți.

Se ridică de pe scaun și făcu cîțiva pași spre ușă. Apoi se opri și spuse:

— Dealtfel, respectabile domn, voi fi așteptat la graniță de către un trimis al prințului valah.

— Rădvanul e gata, Luminăția Voastră, vă așteaptă.

Mr. Pickerston ieși din odaie și coborî în sala de jos a hanului. Cei cîțiva oameni care stătuseră pînă atunci la masă, se ridicară în picioare, respectuoși. Il ascultaseră pe vizitiul ciudatului călător străin. Vizitiul, ca și stăpînul său, știa nu numai nemțește dar și turcește și se purta cu totul neobișnuit, parcă n-ar fi fost un simplu om învățat să țină hățurile cailor, ci deadreptul un nobil, ori un prinț. Poate că n-ar fi scos o vorbă, stînd mut și încruntat ca icoana sfîntului Nepomuc, dacă slugile hanului și oamenii dela stația de poștă nu l-ar fi îmbiat cu tutun galben, ardelenesc, pentru pîntecoasa lui pipă și dacă nu i-ar fi pus dinaintea nasului ațîțat de arome ciudate, o singură olcuță cu rachiu de prune brumării, de prin partea locului, din țara Bîrsei. Omul a dus olcuța în dreptul nărilor, apoi la gură, și după ce gustă prevăzător, întrebă uimit:

— Brandy?

Slugile nu știură ce răspuns să deie și se mulțumiră să rîdă prietenos, îmbiindu-l să bea fără teamă, pentru că — ziceau ei — asemenea băutură e în stare să scoale și pe-un mort din cosciug. Așa se înfiripă prietenia între ei și străinul porni bucuros să răspundă la nenumăratele întrebări ce i se puneau cu flămîndă curiozitate și repeziciune. În clipa cînd Mr. Pickerston fu văzut coborînd scările de la etaj, discuția slugilor contenî brusc și vizitiul veni înaintea stăpînului său, înclinîndu-se plin de adîncă gravitate și demnitate, fapt care fu în măsură să mărească și mai mult respectuoasa uimire a liotei de slugi, retrase temătoare pe la colțurile mai întunecoase ale încăperii. Mr. Pickerston întrebă dacă au venit cei zece călăreți și sluga sa răspunse cu aceeași rece demnitate:

— Da, măritul jude al Brașovului a binevoit să trimită pe cei zece călăreți despre care întrebați.

Insoțit de hangiu și de slugile hanului, Mr. Pickerston ieși în ograda îngustă ca un gang, în care abia avuseseră loc, butuc lîngă butuc, cîteva rădvane încărcate cu poveri. Zorii vineții începuseră să alunge întunericul și acuma se puteau zări destul de bine amănuntele ogrăzii întărite cu ziduri înalte de piatră și cărămidă. Se vedea frunzișul cățărător al iederei îmbrățișînd peretele dinspre curte al hanului, se vedeau bine rădvanele cu roțile lor solid ferecate în fier forjat, caii înalți, cu picioarele și greabănele prelungi zvîcnind ca niște arcuri de oțel, în răcoarea dimineții. Caii i se păură neobișnuiți prin mărimea lor, dar mai mult decît caii și rădvanele grele, îl uimi neașteptata apariție a cîtorva cămăși de in, întinse pe-o sfoară la uscat, din meterezul zidului ogrăzii pînă la balustrada cerdacului dela catul de sus al hanului. Se știe despre calmul proverbial al locuitorilor insulelor britanice. Încă în perioada despre care ne aducem acuma aminte, scriind aceste nepărtinitoase siruri, nefrica insularilor britanici își cîștigase destulă faimă în multe părți și ținuturi ale lumii. Mr. Pickerston ar fi fost înclinat să spună că faima n-a fost în clipa aceea nicidecum știrbită, măcar că surpriza fusese așa de neașteptată, încît el înșuși tremură ca piftia la simpla vedere a unor

nevinovate cămăși. Șiret ca Ulise, Mr. Pickerston vroi să-și ascundă tremurul și spaima, dar cămășile acelea albe, întocmai ca niște magnetice fantome, îi atrăgeau fără istov privirile speriate și pînă la urmă abia îngăimă, întrebînd pe hangiu:

— Respectabile, cămășile astea sînt sperietori pentru păsările răpitoare și pentru vrăjmași?

Se aplecă în spre urechea hangiului și își continuă cu glas scăzut întrebarea:

— Dece au mînecele așa de lungi?

Neștiind de spaima bogatului călător străin, dar mai ales nebănuiind că spunînd adevărul va înteți spaima înaltului oaspe, hangiuul rosti simplu:

— Oh, nu! Luminăția Voastră se înșeală. Nu sunt sperietori, ci niște cămăși ca toate cămășile.

— Cum așa? Dar mînecele? Au pe puțin cinci coți!

— Așa le poartă oamenii. Am la han niște locuitori din Țara Românească, de prin părțile Rucărului. Acolo se poartă astfel de cămăși.

— Oh! Oh, dar atunci țara spre care merg e locuită de uriași!...

Hangiuul însă, îndatorat să pregătească pînă în ultimul amănunt plecarea călătorului, nu mai era atent, urmărind înhămarea celor patru cai la rădvan. Hangiuul nu auzi ultimele cuvinte rostite de către Mr. Pickerston, cu toate astea, în virtutea învățului său de a fi pe placul călătorilor care-i călcau pragul, dete afirmativ din cap. Infrigurat, Mr. Pickerston își pipăi încăodată pistoalele, dar oțelul de Cardiff i se păru a fi nespus de rece, ca ghiața, ori ca obrazul unui mort. Se gîndi brusc la sfaturile hangiuului și parcă a avea vocea prevenitoare: „Să călătoriți cu mare grijă numai între răsăritul și apusul soarelui“...

Rădvanul fiind gata de drum, garda alcătuită din cei zece călăreți îmbrăcați în zale prelung zornăitoare fiind și ea gata de drum, Mr. Pickerston nu mai avu încotro și se urcă în rădvan nu fără oarecare emoție și strângere de inimă, la gîndul intrării într-o asemenea țară ciudată, unde cămășile obținute au mînecele așa de lungi și unde drumurile sunt nesigure, bîntuite de mari primejdii, venite de bună seamă din partea locuitorilor țării, uriași.

De lingă treapta rădvanului, hangiuul îl salută încăodată pe cinstitul călător, dar acesta nu mai avea ochi decît pentru cămășile înșirate la uscat. Și în ochii aceia umezi și rotunzi, chiar un necunosător în ale inimii omului ar fi putut zări sticlirea ciudată a spaimei. Rădvanul porni în goana năpraznică a celor patru cai. Înspre miazăzi se zăreau culmile semețe, împădurite, ale Carpaților. Pe unele vîrfuri mai înalte ale munților, se vedeau locuri cotropite de omăt și călătorul nostru se înfioră din nou, învelindu-se mai bine în mantaua sa de postav englezesc...

CAPITOLUL II

Din care se vede că spaimile nu trec ușor...

Drumul îl osteni în curînd pe Mr. Pickerston. Era un drum prost întreținut, cu nenumărate hîrtoape, iar rădvanul se scutura, ca un bolnav de friguri, din toată lemnăria și fierăria sa. Caii mergeau în goană și nu-și domoleau năpraznica lor alergătură nici măcar atunci cînd întreceau val-vîrtej prin vadurile unor spumegate riuri de munte, împroșcînd apa în lături, în tropotul copitelor, ca din niște ciudate archebuze. În stînga și-n dreapta

rădvanului galopau cei zece călăreți dați de judele cetății Brașovului. Văzîndu-i călătorînd semeți și încruntați, obișnuiți cu drumul și cu locurile acelea pline de sălbăticie, Mr. Pickerston încercă un palid sentiment de siguranță. Hurducat fiind de rădvan, obosit, frînt, mr. Pickerston ațipi după oarecare vreme. Se trezea în răstimpuri, deschidea cîte-un ochi, vedea, liniștindu-se, garda celor zece călăreți și iar se lăsa în brațele somnului. Cât drum să fi mers așa, nu se poate știi, destul că într-un timp rădvanul se opri și unul din călăreți se apropie de fereastră rădvanului, rostind:

— Măria Voastră, pînă aici am avut poruncă să vă însoțim.

Trezit din somn, Mr. Pickerston nu înțelese întîi despre ce anume e vorba și, frecîndu-se la ochi, întrebă:

— Ce s-a întîmplat?

— De aici, garda se întoarce.

— Cum asta?

— Așa a fost porunca stăpînului nostru, să vă însoțim pînă la graniță.

— Aici e granița?

— Da! De aici încolo intrați în Țara Romînească.

Mr. Pickerston își scoase cu repeziciune capul prin fereastra rădvanului și privi înspăimîntat peisagiul înălțător prin cutezătoarea sa frumuseță și sălbăticie. Se vedeau acuma aproape de tot munții de piatră cenușie. Pădurea cobora pînă în marginea drumului, copacii adumbrînd locul pînă dincolo de drum, în care parte se rostogolea peste cleanțuri de calcar și grezie, un rîu abia strunit în albia-i de piatră. Copacii se păzură nemaipomenit de mari (și ochiul nu-l înșela). Erau unii goruni ale căror trupuri nici zece oameni nu le-ar fi putut îmbrățișa. Un vultur trecu filfiind greu, pe deasupra rădvanului. Călătorul își ridică ochii înspre zborul păsării de pradă și pasărea i se păru a fi de două ori mai mare decît era ea aievea.

Lui Mr. Pickerston spaima îi reveni și crescă repede. Însă un locuitor al Engliterei, la oricîte mile depărtare s-ar afla de țarmurile locurilor sale de naștere, găsește la nevoie și la un ceas greu, destule rezerve de cutezătoare energie ca să iasă din impas. Într-acestea, Mr. Pickerston scoase din buzunarul mantăii sale o pungă rotată și o zornăi în fața celor zece călăreți, spunîndu-le cu o proaspătă demnitate:

— Respectabili cavaleri, vă dau cîte douăzeci de guldeni, dacă mă întovărășiți mai departe. Trebuie să mă întîmpine undeva, în drum, un trimis al prințului valah. Cum vine respectabilul trimis, sinteți liberi să vă întoarceți. E bine așa?

— Ba nu-i bine de loc.

Uimit că oamenii îi refuză aurul oferit cu atîta grațitudine, Pickerston mări suma, dar oștenii, cu totul nesimțitori la ațîțătoarea vedere a banilor de aur, răspunseră cu încăpăținare:

— Nici pentru un sac de aur nu mergem mai departe, fiindcă altminteri înseamnă că nesocotim porunca judeiului nostru. Asemenea faptă necugetată de călcare a poruncii, se pedepsește la noi cu ferecarea în lanțuri. Rogu-vă să ne credeți pe cuvînt că nu dorim să purtăm lanțuri.

Mr. Guliver încercă să adauge o nouă cîtime de guldeni, cîte-o sută de căciulă, dar călăreții nu voriră nici în ruptul capului să primească și, după ce salutară respectuos pe călător, urîndu-i drum bun și ferit de orice supărare, întoarseră caii și porniră îndărăt.

E greu de zugrăvit chipul unui om ca Mr. Pickerston, căzut în prada unei cumplite deznădejdi. Trînti punga în fundul trăsorii și își lăsă fața în mîini, hohotînd surd, tremurînd icnit, parcă l-ar fi lovit dintr-odată drăceasca boală care se cheamă „amoc“. Locurile dimprejur nu făceau

altceva decît să-i mărească deznădejdea și spaima grea. Rîul curgea, vuind ca un uriaș cazan cu smoală; codrul cu stejarii săi înalți vuia și el, parcă se însufleteau armii întregi dintr-o îndelungată încremenire.

De fapt, apa aceea era ca oricare alta. Așa sînt apele de munte, pline de clocot, doar nu curg pe prundiș și nisip, foșnitoare ca mătasea, ci se rostogolesc peste stînci ascuțite ca paloșele de oțel. Cît despre pădure, era și ea ca oricare alta, însă necercetată de om și secure. Vulturii și pajurile acelor părți muntenesti erau mai mici decît cutezătorii condori ai altor munți mai falnici, dar toate aceste amănunte ale peisagiului în care se trezise, i se păreau călătorului despre care vorbim cu nepărtinire, uimitoare deadreptul și înfricoșătoare. Desigur, vom înțelege în întregime starea lui sufletească, dacă ne gîndim că Mr. Pickerston a văzut în curtea hanului brașovean niște cămăși cu mînele mult mai lungi decît sînt ele îndeobște și mai vîrtos dacă ne amintim cu cîtă prevedere l-a sfătuit hangiul cum să purceadă la drum.

Și iată că stînd așa, în cumpănă, nehotărît dacă e bine să se întoarcă ori să pornească mai departe, Mr. Pickerston se auzi întrebat de către umilul vizitiu și scutier:

— Ilustrisime, cail s-au odihnit. I-am adăpat și le-am dat un sac de orz. Porunciți să mergem mai departe?

I se păru că vizitiul său e curajos și plin de îndrăzneală. Lucrul acesta îl puse însă în seama ignoranței, socotind că vizitiul său nu știa nimic despre uriașii în ținutul cărora stăteau gata să intre.

Ar fi vrut să se întoarcă, dacă n-ar fi fost la mijloc un sentiment de mîndrie adîncă și mai ales dacă nu-i revenea mereu înaintea chipul surîzător al reginei sale în clipa cînd i-a spus, la plecare:

— „Călătorești sub masca unui neguțător. Aud că e o țară bogată la gurile Danubiului. Cercetezi locurile atent și minuțios, consemnezi în jurnal lista bogățiilor acelor ținuturi pline de faimă. Țara o administrează sultanul turcesc, dar imperiul semilunei se clatină, e pe moarte. Va trebui să ne gîndim la o eventuală moștenire. Te-am ales pe dumneata, lord Grawey, apreciînd curajul și înțelepciunea dovedite în atîtea rînduri. Te-am ales fiindcă ai mai fost prin țările orientale, în Persia și Arabia, în ostrovul Ciprului și în străvechiul Egipt. Aflu că știi nu numai nemțește, ci și limba elinilor, apoi limba turcă și felurite dialecte orientale, așa că te vei descurca mai bine decît ori care alt supus și trimis al meu. Te vei numi Guliver Pickerston și ești negustor. Domnul să-ți călăuzească pașii...”

Aducîndu-și aminte de toate astea, Mr. Pickerston porunci cu repeziciune, temîndu-se parcă să nu se răzgîndească:

— Înainte, Bill! Înainte!

De aci încolo nu mai putu să aștească, urmărind din goana trăsurii desfășurarea peisagiului fastuos, ținînd mîinile crispate pe mînerele și cocoșele pistoalelor așezate la îndemînă, pe genunchi.

N-a mers mult timp rădvanul, poate că nici două mile englezești, cînd, speriat, Bill-vizitiul opri cail atît de brusc, încît nu lipsi decît un lat de palmă ca rădvanul să se rostogolească în spuma rîului. Mr. Pickerston strînse pistoalele în mîini, gata să tragă. Auzi ropot de copite și glas de om vorbind în limba lui Mahomet:

— Il căutăm pe Luminăția Sa neguțătorul Guliver.

În aceeași clipă, ferestruica rădvanului fu întunecată cu desăvîrșire de pieptul omului și Mr. Pickerston socoti că i-a sunat ceasul. Dar lucrurile luară o întorsătură plăcută călătorului nostru, care-l auzi vorbind astfel pe omul ieșit în întîmpinarea lui:

— Sunt mehmendarul Ioniță Dracon, trimis de Măria sa Domnul să vă întovărășesc la cetatea de scaun.

Mr. Guliver deschise ușa cupeului și coborînd, privi plin de curiozitate la făptura celui venit să-l întâmpine. Ioniță Dracon, mehmendarul, era om nu puțin la trup, ci dimpotrivă, ciolănos tare și lat în umeri cît un gorun în plină putere. Avea un cap cît o baniță și calul pe care stătea țeapăn, cu toate că era cal cît doi la un loc, părea că abia îl mai ține în șea. O frîntură de clipă îi fu deajuns neguțătorului nostru ca să vadă că omul care-i ieșise în cale era fără doar și poate un uriaș, din soiul acelora care fac un pas cît cinci de-ai altora. Îi privi mustățile negre, sburlite, îi privi obrajii sănătoși, roșii, ca miezul înflăcărat al rodiei, îi privi palmele mari, neobișnuite, iar paloșul încovoiat de felul hangerelor turcești i se păru atîta de mare și greu, încît mîinile unui singur om nu l-ar fi putut ridica de jos, necum să mai izbească în vrăjmaș cu el.

În clipa cînd mehmendarul Ioniță Dracon se dădu jos de pe cal și aplecîndu-se, îi sărută pulpana mantăii, neguțătorul Guliver, despre care știm că nu era lipsit de viclenie, înțelese că umbra înfricoșătoare a primejdiei trecuse cu desăvîrșire. Bucuros și iarăși plin de șiretenie, sărută obrazul mehmendarului, socotind că uriașului Ioniță Dracon îi va face nespūsă plăcere gestul acela de largă prietenie. Abia după aceea, Mr. Guliver luă în seamă că Ioniță Dracon nu venise singur, ci însoțit de-o suită alcătuită din douăzeci de călăreți, toți unul și unul, înarmați pînă-n dinți, ale căror brațe ținute pe arme și pistoale, dovedeau nesăbuită putere.

Să ne fie îngăduit a spune, măcar în treacăt, că Mr. Guliver se simțea cu atît mai fericit, cu cît înțelegea ce cîștig îi rămăsese nedînd punga doldora de guldeni gărzii brașovenești. Își dădea seama că acuma avea o gardă mai în putere, fără altă osteneală și cheltuială decît pupatul nevinovat al obrazului lui Diacon mehmendarul.

Totuși, încă plin de teamă, neguțătorul purces tocmai din Englitera, luînd aminte la statura neobișnuită a mehmendarului și oamenilor din suita ce-l însoțea, întrebă:

— Sînt în Țara Romînească și respectabili mai mari decît domnia voastră?

Nu știm în ce fel a înțeles mehmendarul întrebarea, destul că dete răspuns așa:

— Eu sînt dintre cei mai mărunți, Luminăția Voastră. Sînt alții, destui, mai mari și mai puternici decît mine.

Uluit și înfricoșat, Mr. Guliver nu mai spuse nimic și rugîndu-l pe mehmendar să descalece și să i se așeze alături pe pernele rădvanului, îi făcu loc trăgîndu-se la peretele dimpotrivă al trăsुरii. Mehmendarul își legă calul de spatele rădvanului și se urcă alături de neguțător. Apoi, cortegiul porni mai departe și, îndemnați de zbiciul vizitiului Bill și de chiotele călăreților, caii dădură într-o goană zănatică, de credeai că se descheie, și nimic altceva, înferecata trăsură.

Cu coada ochiului, Mr. Pickerston se uita la mehmendarul Ioniță Dracon, gîndindu-se la întîile cuvinte ale raportului către prea grațioasa sa regină a ostroavelor britanice: „Țara se pare că-i locuită de uriași, niște oameni fioroși la înfățișare și înzestrați cu o putere puțin obișnuită...”

CAPITOLUL III

Din care se văd și alte descoperiri ale lui
Mr. Guliver Pickerston.

Este locul aci să spunem că Mr. Pickerston nu era om prost și puțin la minte, ba dimpotrivă, plin de șiretenie și meșter mare în ce privește legarea și întărirea prieteșugului. Astfel stînd lucrurile, a știut să și-l apropie pe mehmendar și să-l uluiască din primele ceasuri cu bogatele sale cunoștințe.

— Să nu mint — spunea el —, corăbiile noastre sînt neîntrecute. Carena lor are lemnul cel mai bun și corăbiile sînt așa de multe, încît în-tunecă mările pămîntului dela Indiile răsăritene pînă la țărmurile Mediteranei. Orașele noastre sînt așa de mari, zidite din piatră, încît te pierzi cu siguranță pe ulițele lor răsirate ca un păienjeniș uriaș. Regina noastră e atît de frumoasă, încît soarele pălește în fața chipului ei neîntrecut în blîndețe și farmec. Oștile noastre sînt așa de numeroase, încît pămîntul s-afundă sub greutatea zalelor de fier și-a minunatelor arme ce le poartă soldații.

Vorbind așa, uluind fără hodină pe mehmendar, Mr. Guliver găsi timp și loc prielnic să-i dăruiască un vig de postav englezesc, un pistol de Cardiff și o pungă plină cu scuizi de argint, daruri pentru care Ioniță Dracon se dovedi a fi mulțumit peste măsură și îndatorat. Totodată, Mr. Guliver găsi clipa prielnică să întrebe despre locurile pe unde trecea în goană rădvanul. Ba chiar, ici și colo, la locurile de popas, neguțătorul pofți să se deie jos din trăsură și să vadă lucrurile mai din aproape. Așa a văzut o salină, un munte de sare scînteind în lumina soarelui. A văzut și pe locuitorii salinei, ferecați, lovind cu tîrnăcoapele în stîncă argintoasă și s-a ferit să mai întrebe de ce-s oamenii ferecați, înțelegînd că și aci, ca și în Indiile răsăritene, pe plantațiile de trestie de zahăr ori de tutun, erau aceleași rosturi. A văzut bordeiele de pămînt ale locuitorilor, hainele lor în zdrențe, dar a văzut și conacele boierești întărite cu ziduri crenelate și-a înțeles — se vede — totul, fiindcă însemna, ca să nu uite, pe filele ce le purta la dînsul, scriind în latinește, ca să rămîină scrisul tainic, înțeles numai de el și de ai lui: „Mîna de lucru se pare că nu prețuiește mai mult decît nutrețul vitelor. Cîștigul, deci, n-ar fi știrbit de cine știe ce cheltuieli exagerate.“

Seara, cînd au ajuns la Tîrgoviște, Mr. Pickerston văzuse destule lucruri și își completează astfel raportul său secret:

„Țara — atît cît am văzut — e bogată și comparație pe măsura acestor ținuturi n-aș găsi decît în pămîntul prolific al Indiilor. Am văzut atîtea cirezi de vite, atîtea turme de oi, atîtea vii și stupi, încît laptele și miera ar curge în vistieria prea grațioasei noastre regine și împărătese, ca un binecuvîntat potop. Sare și aramă, aur și argint, lemn și fructe, cereale și alte produse sunt pe aceste meleaguri și cîtimi așa de mari, încît corăbiile imperiului britanic ar fi cu totul neîndestulătoare pentru cărăușitul lor.“

O noapte a mas neguțătorul Guliver la Tîrgoviște și a doua zi, în zori, drumul a continuat către cetatea de scaun, către București.

Din ce-a privit el și din ce i-a mai povestit mehmendarul, Mr. Guliver Pickerston a înțeles că lista avuțiilor țării dunărene aproape că nu are sfîrșit. Și-a mai înțeles că vornicii și spătarii, mehmendarii și grămăticii, căpitani de seimeni și copiii de casă, lipsiți și dornici peste măsură ar fi de mărfuluri felurite, ca: oglinzi și mărgel de sticlă, pistoale și paftale, tutun indienesc și dulceață de trestie, postavuri și mătăsuri, blănuri și îmbrăcăminte, botine de tot soiul, tacimuri și podoabe muieresti, lucruri de care Englitera era doldora, cum e fundul mării doldora de nisipuri.

Neguțătorului Guliver începea să-i surîdă călătoria și, din ce în ce, teama de primejdii era înlocuită în inima lui lacomă de-o largă și senină fericire. Și iar a mai trecut neguțătorul Guliver în hîrțiile sale, alte multe felurimi de mărfuri în care bogată era Vlaho-Bogdania: unt și seu, potasă și cirviș, icre tescuite și tămîie, pacle de jder, singeapuri, spinări de vulpi și pîntece de rîs, bogății pe care Englitera nu s-ar fi dat în lături să le aibe.

Însă cea mai mare descoperire, tot la cetatea de scaun i-a fost hărăzit neguțătorului Guliver s-o facă. De departe, cetatea i s-a părut mare și întinsă. Aflînd din gura mehmendarului Ioniță Dracon că domnul valah ține să-l poștească la palatul domnesc, grijuliu cu înfățișarea sa, Mr. Guliver ceru să fie oprită butca undeva, la o cișmea, să se spele cu apă și sapon, să-și rază obrazul și să-și îngrijească ținuta, lucru pe care mehmendarul îl îndeplini, oprind butca lîngă pădurile și locurile Mogoșoaiei. În vremea asta, a trimis om să dea de știre că înaltul oaspete a ajuns cu bine la pragul cinstitei cetăți de scaun. Nu și-a ras bine obrazul Mr. Guliver, nu și-a scuturat bine de colb straiele sale cu o croială atît de ciudată pentru locurile răsăritene în care a pătruns, nu și-a așezat bine pe cap peruca argintie împodobită cu panglici de mătase vișinie, cînd iată că și veni răspunsul domnesc:

— Luminăția Sa oaspetele să tragă la hanul Sfîntului Ion cel Mare de lîngă biserica Zlătarilor, aproape de Curtea Domnească.

Trimisul adusese și alte știri:

— Luminăția Sa e bine să-și hodiească oscioarele la han și mîine la amiază, are să vină o gardă de dalmotini să-l poștească și să-l aducă la Curte.

Peste două ceasuri, Mr. Guliver trăgea la hanul Sfîntului Ion cel Mare, o casă a cărei curte împrejmuită de ziduri aducea cu locul de cvartir al unei oștiri întregi. Odăile de sus aveau pălimare din lemn dăltuit și Guliver admiră îndelung minunata dantelărie sculptată în lemnul cerdacurilor înalte. Curtea hanului aducea mult cu o piațetă pariziană de negustori și marchizani: chirigiii și vizitiii deshămau caii butcilor și rădvanelor; cîrduri de gîște și rațe măcăiau la ușile cuhniilor și grajdurilor, porcii dolofani se tupilau pe după brașovencile pline de mărfuri, zeci de găini și curcani răcăiau prin movilele de băligar; și în jurul focurilor, grupuri de oameni vorbeau și rîdeau, ascultînd sunetele dulci ale viorilor și fluierilor.

Pînă noaptea tîrziu, retras în odaia sa, Mr. Guliver nu putu să ațipească, din pricina zvonului bogat care venea din pătratul imens al curții hanului.

Era cald. Vipia de peste zi nu se stinsese. Călătorul, obișnuit mai mult cu cețurile ostroavelor septentrionale, deschise larg fereastră odăii sale, privind alunecarea ușoară a lunii și ascultînd svonul de o turburătoare frumusețe al cîntecelor pe care le cîntau în mijlocul curții, călătorii așezați în jurul focurilor pîlpîitoare. Cu toate că, neștiind graiul valah, nu pricepea nici iotă din cîntecul care-l auzea, a stat o vreme în pălimar, ascultînd curgerea domoală și sfîșietoare a cuvintelor doinei:

Frunză verde de piper,
Cîte stele sunt pe cer
Pînă-n ziuă toate pier;
Numai luna și cu-o stea
Știu de patima mea...

S-ar fi părut că e vrăjit de frumusețea melodiei. Era un lord însă și se gîndea la cu totul altceva. Intors în odaie, la flacăra tremurătoare

a lumînării de seu, scrise: „E un popor sălbatic. Am aflat că nici prințul lor nu știe carte și că actele de stat sunt iscălite în locul lui de către un călugăr levantin care știe grecește, latinește, nemțește și limba svezilor“.

CAPITOLUL IV

Un ospăț din o mie și una de nopți și
un nevinovat... aliș-veriș.

Pînă la amiază, a doua zi, Mr. Pickerston avu timp berechet să-și vadă cu osebită grijă de ținuta în care urma să se înfățișeze domnului țării. Pregăti darurile pentru prinț și Curtea sa, iar atunci cînd veni după el, să-l poștească la palat, acelaș mehmendar, Ioniță Dracon, Mr. Pickerston era gata, vesel și încrezător în toate ce-aveau să se întîmple.

Afară, în fața hanului, așteptau orînduiți fără zmintă, două sute de seimeni și Mr. Pickerston avu încăodată prilejul să vadă că toți erau la fel de înalți și spătoși ca și Ioniță Dracon.

Pînă la Curte nu era drum lung. Cortegiul nu făcu niciun ocol pe alte ulițe ale cetății, mergînd drept către poarta cea mare a Curții, unde sunau din trîmbiți, surle și darabane, slujitori domnești fără număr.

Prințul țării îi ieșise înainte în pragul ușii Divanului, adică a sălii de audiență și judecăți. Domnul era bărbos, avea o barbă neagră și ochi negri, lucitori ca agatele. Era mai mult scund de statură, însă plin la trup, ba chiar rotofei. Cei o sută de boieri care stăteau muți și plini de vădită curiozitate pe laturile sălii Divanului, erau și ei, aproape toți, rotofei și cu obraji cărnoși, plesnind de sînge și sănătate, semn neîndoios că duceau o viață lipsită de griji. Cu toate că era vară, către sfîrșitul lui Iulie, domnul și boierii purtau pe cap căciuli de cacom și erau îmbrăcați în dulămi de samur. În degetele lor luceau inele cu pietre scumpe, iar bumbii straielor domnești erau așisderea bătuti în pietre scumpe, smaralde și rubine, tot pietre mari, cît ouăle de porumbel, lucru care-l uimi nespus pe Mr. Pickerston.

Intrînd în sala Divanului, toți boierii își împreunară mîinile la piept și își înclinară fruntea, în semn de cinste și Mr. Pickerston făcu la fel, adăugînd o pupătură pe mîna domnului, care-l îmbrățișă, sărutîndu-l pe frunte, ca un părinte bun și iubitor. Mr. Pickerston ținu — în turcește — o scurtă cuvîntare, în care pofti viață lungă domnului țării, asemuindu-l cu Cezar și cu zeii străvechii Elade. Domnul întoarse aceleași laude împărăției britanice.

După aceea trecură în altă sală, unde erau mesele întinse, acoperite cu țesături de in, albe ca omătul, încărcate cu bunătăți care-ți furau ochii. Domnul îl așeză pe oaspete la dreapta sa. Feciorii domnești îmbrăcați în purpură, tineri toți și frumoși ca niște îngeri, intrară în uriașa sufragerie purtînd talere de aur și argint pline cu mezelicuri, pentru deschiderea poștei de mîncare. Veniră întîi stridii și homari, icre de Odriu, plătică de Snagov, udate toate din belșug cu țuică de Văleni și cu vișinată de Vîlcea.

Urmară apoi mîncărurile care păreau să nu mai aibe sfîrșit și călătorului nostru îi plăcu îndeosebi „claponul îngrășat cu migdale de Bagdad“, din care, uitînd eticheta locurilor natale, înfulecă lacom, lînd hartanele deadreptul cu mîinile și lingîndu-și cu mare plăcere degetele unsuroase. Așisderea a mîncat din fripturile de oaie și fazan, bînd bucuros, în dese răstimpuri, din pocalul plin cu vin de Drăgășani.

Obișnuit cu eticheta subțiată din ostroavele britanice, călătorul nostru se simțise la început nu prea în largul lui, fără furculiță și cuțit, dar îndem-

nîndu-se cu destulă poftă la vin, uită repede de rang și de poruncile etichetei. Încăperea uriașă în mijlocul căreia erau așezate mesele de ospăț și desfătare a stomahurilor, porni a juca pe dinaintea călătorului cu toate nemăsuratele ei podoabe: covoare turcești, damascuri, sfeșnice și brocarduri. Călătorul înțelese că începuse să amețească, dar amețeala i se păru într-atît de dulce încît nu se putu opri din băut, ci, îndemnat de domn și boieri, continuă să bea mai vîrtos. Unul din boieri, marele vornic, veni lîngă Mr. Pickerston și-l îndemnă, cîntîndu-i la ureche:

Hai să bem vin hermeziu
Și ravac și baș-rachiu...

Călătorul bău și amețeala crescă în țeasta domniei sale, făcîndu-l limbut peste măsură și vesel. Băgă de seamă că la stînga domnului stătea un turc pîntecos cît o bute de vin, cu capul învelit într-un turban de mătase roșă și verde, cu ciucur scînteietor de aur. Din șoaptele marelui vornic și din ceeace a văzut el însuși, călătorul înțelese că turcul acela pîntecos era lîngă domn, ca o șireată ureche și ca un neadormit ochi al padișahului din Țarigrad. Și, totodată, înțelese că de omul acela trebuie să se apropie, ca să afle lucruri de preț despre Valahia, despre orînduiala țării și mai vîrtos despre tainele stăpînirii aliotmane. Intr-acestea, Mr. Pickerston tot arunca priviri galeșe înspre turc, închina paharul cu el și-i lăuda pe rînd, cînd frumusețea turburătoare a turbanului și-a straielor, cînd înfățișarea distinsă a chipului său. Toate astea, Mr. Pickerston le făcu plin de prevedere, nu cumva să se supere domnul și să rămîină jignit. Așa că, după vreo două ceasuri de băutură și petrecere, se alese la masă un grup aparte, alcătuit din domn, călătorul nostru, turcul pîntecos și marele vornic. Turcul, Marele Serascher Uzun-Aga se dovedi într-adevăr a fi un om plin de ascunse puteri. Domnul nu scotea o vorbă fără tacita lui încuviințare. Spunea, de pildă, ceva, despre un lucru oarecare, și se uita la Uzun-Aga. Acesta clipa din ochi, ori mișca din cap și domnul se bucura, îndrăznind să-și continue vorba.

Au venit apoi, la o bătaie din palme a domnului, măscăricii și comediantii. Era între ei o indiană cu pielea ca a bronzului, cu forme pline de frumusețe. Aceea făcu cîteva danțuri în fața lor. Ațîțați de aburul vinului de Drăgășani, o priviră toți, pofticioși, ba chiar Marele Serascher o chemă la el și așezînd-o pe genunchi îi sărută gîtul prelung, spre hazul celor de față. În vremea asta lăutarii cîntau din cobze și fluiere, din naiuri și alăute, din tambure și clopoței de argint, fermecînd auzul tuturor, îndemnînd și aplecînd inimile la chef, cu mai multă silință și patimă.

Atîta de vîrtos se bău în ceasurile acelea, încît domnul — cel din tîi — alunecă sub brocardul mesei. Se vede că pierduse măsura și îndată săriră într-ajutor pajii cei tineri și-l ridicară de subțiori așezîndu-l pe scaun, ținîndu-l de umeri să nu cadă iar sub masă. După el, îi-veni rîndul să alunece sub masă lui Uzun-Aga, apoi marelui vornic și înșfîrșit, chiar respectabilul Mr. Pickerston simți că nu-l mai ține și încape scaunul pe perina căruia stătuse, de bine de rău, pînă atunci. Văzuse el că domnul și ceilalți ieșiseră pe rînd afară și după oarecare vreme se întorseseră dresși, cu mersul drept și țăntos. Uzun-Aga îl luă deoparte pe Mr. Pickerston și-i spuse:

— Băgați-vă degetul pe gît și după ce vă ușurați, trageți o narghilea cu aroma asta ce v-o dau eu acum.

Mr. Pickerston făcu întocmai și nu mică îi fu uimirea văzînd că aburul ameteții trece parcă luat cu mîna.

Și iată așa, ospățul putu să fie continuat cu puteri întinerite și pline de spor.

Către seară, când domnul adormi cu capul răzămat de masă, între mîncăruri și pocale, Uzun-Aga, împrietenit între timp cu Mr. Pickerston, îl luă pe călător, poftindu-l să petreacă noaptea la el, spunînd că hanul, oricît ar fi de simandicos, nu se potrivește unui negustor atît de bogat. Pickerston primi bucuros, aflînd mai ales că Marele Serascher pusese la cale un nevinovat aliș-veriș, o petrecere orientală, cu bănturi și danțuri, cu muzică și muieri neîntrecute în farmecele dragostei.

Pînă la casele Marelui Serascher, îi duse o butcă trasă de patru cai, păzită pe de lături de către douăzeci de ceauși cu hangerele scoase, lucind în lumina palidă a lunii.

Înțelegînd că darurile îi fac nespuse plăcere lui Uzun-Aga, Mr. Pickerston, îndemnat mai ales de gîndurile sale ascunse, nu pregetă să-i dăruiască o pungă plină cu galbeni și două inele grele, de aur, cu briliante. Il surprinse pe Uzun-Aga încercînd între dinți tăria unui galben din coi dăruiti, dar se făcu a nu băga de seamă, socotind că turcul va fi fost amăgit în alte dăți cu simple tinichele fără valoare și acuma, neîncrezător, încerca în dinți fiecare dar. Cu multă diplomatie începu a-l descoase pe Serascher despre una și alta dintreburile și raporturile împărăției cu Valahia. Turcul se dovedi a fi limbut, cu atît mai limbut cu cît Mr. Pickerston îi mai dăruia o pungă cu galbeni. Intors cu spatele, Uzun-Aga încercă din nou zimții unui galben și dinții săi scrișniră. Semn că aurul era aur curat.

— Oh, oh, începu Uzun-Aga, stăpînul meu padișahul e tare mulțumit de serviciile aduse de țara asta dela Dunărea bătrînă. Au fost însă vremuri grele și istoria vorbește cu multă amărăciune de ele, cînd tributul era nescotit cu trufie de către unii domni mai căpăținoși și războinici. Ghiaurul Ștefan din cetatea Sucevei, Mircea și Vlad Țepeș, Ion Vodă și Mihai Viteazul, au oprit scurgerea tributului către Sultan și mult sînge rău adus-au măritei mele împărății.

— Dar acuma lucrurile s-au liniștit. Domnul pare să fie un mieluşel...

— Da, un mieluşel, dar un mieluşel silit să păzească o turmă de zăvozi înfricoșători...

— Nu înțeleg...

— Poporul e viclean tare și zavergiu. Nu-i an să nu iște blăstămății și răscoale, iar codrii sînt plini de haiduci. Drumurile nu-s sigure și mereu sînt atacate convoaiele cu proviant care merg către Istambul.

— Dar domnul ce face?

— Dacă n-ar fi ienicerii și bajibujucii mei, praful și pulberea s-ar alege de această păpușă lacomă, bețivă și muieratică.

— Bine, dar tocmai un astfel de domn este cel mai potrivit să steie pe tron.

— Drept grăiește Luminăția Voastră, dar o păpușă din asta, lesne e răsturnată de cel mai ușor vînt.

— Spuneai, Uzun-Aga, de ienicerii tăi. Il apără pe domn. Și-apoi are și el ostași lefegii.

— Armata este, dar... dar... nu, zău, nu îndrăznesc a spune.

— Uzun-Aga, mi-am adus aminte că vroiam să-ți mai dăruiesc un inel, rosti Mr. Pickerston și îi întinse în aceeași clipă un inel cu un rubin cît un nasture de mare.

— Oh, oh, Luminăția Voastră, sunteți darnic și înțelept...

— Spune, Uzun-Aga, dornic sunt să aflu în ce țară am nimerit cu bogatele mele mărfuri.

— Era vorba de domn... și de oastea lui de lefegii.

— Chiar așa, Uzun-Aga!

— Lefegiii nu-și pun pielea în primejdie. La o încercare ceva, o iau la goană...

— Ce spui?!

— Chiar acuma-s trei săptămîni, un aventurier a cerat să turbure pacea și liniștea. A fost luptă crîncenă chiar pe ulițele cetății de scaun, au ars șiruri întregi de case și tare mulți ieniceri și lefegii au căzut uciși. Dacă nu căpătăm grabnic ajutor, ne treceau zavergii prin foc și sabie.

— Ia te uită!...

— Peste o săptămînă este termenul sorocit pentru trimiterea tributului.

— Lucrurile deci, merg bine...

— Tremur, Luminăția Voastră, tremur și n-am somn, gîndindu-mă la tot felul de primejdii. Nu-i vorbă, pe căpitanul zavergiilor l-am prins în lupta aceea de-acum trei săptămîni. Zace închis în pîmnițele Spătăriei, la Curte.

— Atunci e bine de tot...

— Oh, Luminăția Voastră, dar luîndu-ne cu vorba asta, uitarăm de vin și dulceața nespusă a muierilor.

Uzun-Aga bătînd din palme și în pragul odăii se ivi un ceaș, căruia îi porunci:

— Să vină muzicanții. Scoală-i pe toți! Și roabele să aducă vinuri. Scoală-l pe chelar. Și bucătarii să se scoale. Și bucătarul frînc pentru Luminăția Sa! Haide, repede! Te-ai întors?

În scurt ceas după aceea, se întinse în odăile caselor lui Uzun-Aga o petrecere pătimașă. Au venit, trezite din somn, roabe îmbrăcate la repezeală în cămarile Serascherului cu străvezii și foșnitoare rochii. Danșau în sunetele tamburelor și fluierelor, danșau cu atîta grație, încît păreau că alunecă întocmai ca dantela unor nori albi și subțiri. Roabele cîntau cîntecul cel mai plăcut Serascherului, fiind că li se porunci de zece și de o sută de ori să-l cînte cu glasurile lor argintoase și adînc turburătoare:

Mititică, mititică, vino-ncoace.

Ba eu, neică, n-am ce face,

Mititică, vin-la noi.

Ba eu, neică, nu te voi... ¹⁾

Ațîtat de înșelătoarea împotrivire a vorbelor cîntecului, Marele Serascher se apropie de una din roabe și se așezară alături pe-un divan. Ii făcu semn neguțătorului Pickerston să porceadă și el la cucerirea uneia dintre fermecătoarele roabe și Mr. Guliver nu pregetă să-l asculte. Feștilele lumînărilor fură stinse de mîini strecurate pe după draperiile moi, iar în odaie, prin ferestrele zăbrelite, nu pătrunse decît lumina lunii, alunecîndă pe cer ca un corn de aur. De undeva, din odăile vecine, veneau sunetele înmuiate ale tamburelor și pentru cîteva minute Mr. Pickerston uită cu desăvîrșire nu numai de raportul secret către regina sa, dar își uită chiar nevasta și copiii lăsați atîta de departe, în ceturile lăptoase și adînci ale ostroavelor britanice...

1) Și Mr. Pickerston învăță cîntecul, ba chiar, a doua zi, îl transcrie astfel în filele sale tainice:

„Meteteka, Meteteka, venam koozsch!

Baju neek, namtsche fatsch!

Meteteka vela noj

Baju neek, no ti voj...”

CAPITOLUL V

Din care se vede că iar apar uriașii.

Nu știm câte ceasuri va fi dormit neguțătorul Pickerston, toropit de băutură, de farmecele roabei și de căldura așternutului, destul că atunci când îl treziră țipete ascuțite și salve de bubuituri din pistoale și puști, odaia era înecată în lumina soarelui de dimineață, el era singur în așternut, iar locul unde stătuse și se frământase trupul de șarpe al roabei era gol și rece. Nu visase nimic urât și înfricoșător peste noapte, dar în clipa când se trezi în bubuiturile puștilor, Mr. Pickerston sări în picioare ca ars și întreabă cu aspră repeziciune:

— Ce-i? Uriașii?

Ieși din odaie și se opri în gang, speriat la vederea unui ceaș cft toate zilele de mare. Neguțătorul ceru să-l vadă pe Uzun-Aga și ceașul se duse în căutarea Marelui Serascher. Până atunci, Mr. Pickerston se încheie înfrigurat. Tocmai își lega centura peste mijlocul zvelt, când veni Marele Serascher:

— Ce s'a întâmplat, Uzun-Aga?

— Marele vornic a fost găsit ucis în casa lui.

— O-io-io-io! Cum așa?

— Făptașii au fost prinși. Sînt oameni de-ai haiducului de-acum trei săptămîni. Au fost pușcați pe loc.

— Astea erau pușcăturile auzite de mină adineauri?

— De bună seamă.

— O-io-io-io! Ce întîmplare!

— Luminăția Voastră, dacă doriți, să mergem la Curte. Să-l vedeți pe haiduc. După amiază îl judecă Divanul și în amurg îl urcă-n furci.

— Să mergem. O-io-io-io!... Să mergem!... Și în Englitera astfel de oameni fac cunoștință cu ștreangul.

Mr. Pickerston nu era om nici fricos, nici slab de inimă, dar dacă ar fi știut ce turburare o să-i aducă vederea haiducului ferecat în pimnițele Spătăriei, nu s-ar fi dus acolo nici în ruptul capului.

Au pornit cu butca, înconjurată de ceași călări, pentru mai bună pază. Au intrat în curtea palatului și după ei poarta grea și-a tras canaturile ferecate. Pe domn, Mr. Pickerston îl văzu în parcul palatului stînd într-un chioșc venețian, la dulce umbră și răcoare, înconjurat de curteni. Domnul se juca, întocmai ca un nevîrstnic, cu un ciine alb, care sarea și făcea tot soiul de giumbușlucuri.

Apropiindu-se cu Marele Serascher de chioșc, Mr. Pickerston se înclină în fața domnului și laudă voioșia, sănătatea și blîndețea domnului. Acesta, auzind încotro se duce oaspele său drag, îi spuse, mîngîind creștetul ciinelui:

— Deseară, la apusul soarelui, lotrul care a îndrăznit să-mi turbure liniștea se va legăna în ștreang. Rogu-vă să luați parte la ceremonie. Până atunci, puteți coborî în pimnițele Spătăriei, să-l vedeți. Auzit-ai, scumpe oaspe, de moartea marelui vornic? Ieri a băut și azi e mort, între lumînări...

Mr. Pickerston se îndreptă împreună cu Marele Serascher către hrubele Spătăriei. Coborîră trepte de piatră, cîteva zeci de trepte. Aierul rece și muced îi lovi în obrazii înfierbîntați, înfiorîndu-i. Cîțiva semeni mergeau în fața lor, luminînd drumul cu facle de rășină.

Au trecut prin ganguri ce păreau fără capăt. Au trecut de uși grele, închise în urma lor. Au coborît trepte de piatră și de lemn, pînă cînd au ajuns la locul unde zăcea încuiat haiducul. Locul acela era ca un dulap zidit în piatră și cărămidă, loc strîmt ca un coșciug și așa chiar era, fiindcă

omul părea să fie aci înmormîntat de viu. Cînd l-a văzut, Mr. Pickerston s-a dat cu un pas îndărăt, înfricoșat de căutătura și înfățișarea întemnițatului. Era un om atît de puternic, încît părea că ține pe umeri toată greutatea cumplitei zidării. Fiare cu zalele cît mîna de groase, îl țineau legat de zid și la mîini și la picioare. Marele Serascher îi șopti lui Mr. Pickerston:

— Dacă dorește Luminăția Voastră să vorbească cu lotrul, să poftască. E tălmaciul cu noi.

— O-io-io-io! Ce să vorbesc? Ah, da... e foarte nimerit!... Să vorbesc!

Se apropie de pragul hrubei și întrebă:

— Cum te cheamă?

— Ion. Cum să mă cheme? Ion!

— John? Și alt nume?

— N-am. E destul atîta.

— Dece-ai turburat liniștea domnului tău?

— Nu e domnul meu și nici al norodului nu e.

— Cum așa?

— Acest om scîrbavnic jefuiește norodul. S-a turcit. Și-a lăsat legea strămoșească jurînd să slujească Sultanului. S-a înstrăinat de norod.

— Care norod? Boierii sînt de partea lui.

— Boierii nu-s tot una cu norodul. Văzut-ai oamenii care pier, trăgînd la pluguri în locul boilor? Văzut-ai oamenii care scot din munte aurul și argintul, fierul și arama, sarea și plumbul? Acolo-i gloata!

Mr. Pickerston se întoarse către Marele Serascher, iar acesta clipi din ochi și rosti:

— E un nebun și un răzvrătit.

Mr. Pickerston curmă cu întrebările, dar simțind o undă de milă creștinească, începu a-i spune întemnițatului pe un ton plin de dulceață, ca un schivnic.

— Te văd tînăr și crud la minte. E locul să știi că așa e dreapta împărțeală a lumii, orînduită de Dumnezeu: unii să fie supușii blînzi ai altora. Dumnezeu n-a făcut pe oameni deopotrivă. Unii sunt țărani, alții negustori, alții boieri, alții domni.

— Minciună! Minciună!

— Deseară vei muri! spuse Marele Serascher chicotind. Ai să mori! Au să ciugulească ciorile din tine!

— Nu cred să mor înaintea voastră, tîlharilor!

— Să plecăm, Luminăția Voastră, spuse Marele Serascher și fără altă vorbă, Mr. Pickerston îl urmă.

Ușa de fier a gropniței de piatră se închise uruind greu, închizîndu-l pe Ion în mormîntul acela înfricoșător.

Facilele purtate de seimeni luminară iar gangurile umede și cînd ajunse la lumina zilei, în grădina palatului, Mr. Pickerston răsuflă din adîncul pieptului, ușurat, parcă s-ar fi întors nu dintr-o pimniță, ci de-a dreptul din Infernul lui Dante.

CAPITOLUL VI

Cititorul află acum cîteva lucruri din jurnalul secret al lui Mr. Pickerston, dar mai află și alte lucruri pe care raportul nu le spune.

Cu cerneală de chinoroz, retras în odaia închiriată la han, Mr. Pickerston scrisese toată după amiaza aceea, în jurnalul său secret. În curtea hanului, zăpușeala după amiezii de vară făcuse ca larma să se stingă aproape cu totul,

măcar că pătratul acela uriaș era plin, ca de obicei, cu rădvane și brașovence, căruțe și butci, cu caii și boii dejugați.

Bill vizitiul stătea de pază la rădvane, ca un cîine credincios, așa că stăpînul său n-avea nici o grijă din partea aceea. Pana muiată în chinoroze aluneca scîrțîind pe luciul hîrtiei. Pickerston era mare meșter la scris. Însăila cuvintele cu repeziciunea unui grămătic bizantin. Îi plăcea ca literelor din capul șirurilor să le facă înflorituri măiestre, dantelărie fină de cerneală. Amintindu-și de prieteșugul cu Uzun-Aga, Mr. Pickerston exagera prețul cu care cîștigase vorba înaltului demnitar turc, însemnînd fără muștrare de cuget:

„Zece punți de galbeni m-a costat limbuția lui Uzun-Aga, un om serios, fără prihană, a cărui bună credință o socotim întregă, cu atît mai vîrtos cu cît n-are nici un viciu: nu e băutor și muieratic, nu e lacom și mincinos. E un mare naiv și singura lui patimă e să joace șah, acest străvechi și plictisitor joc persan.

„De la el am aflat că Valahia e o țară cum nu-s multe pe pămînt. Aici găsești aur chiar în nisipurile rîurilor. Această țară are minunate izvoare și puțuri de păcură, un oloi gras, care arde cu nespuse ușurință și cu care oamenii din partea locului ung osiile roților de la rădvane.

„Trei sute de mii de galbeni pe an, la atîta se ridică tributul către turci, în afară de incalculabile cantități de miere și ceară, parafină și silitră, argint și aramă, vite și grîu, fructe și vinuri.

„Plin de înțelepciune a fost gîndul prea grațioasei mele regine să fie trimis în această țară, să cercetez cu amănuntul locurile și oamenii, iar Dumnezeu cel prea bun, care fără preget stă pavăză în ajutorul strălucitului nostru imperiu, ne va facilita fără îndoială cîștigul acestor bogății fără seamăn...

„Cîteva cuvinte sunt îndatorat să scriu despre modul cu totul deosebit în care am fost primit de către Sacra Sa Majestate a Valahiei.

„La Curte, nobilii înconjurau pe principe în număr mare și după îmbrăcămintea pretențioasă și costisitoare ce-o afixau, păreau a fi foarte bogați. Principele, cu capul acoperit, mă aștepta la ușa sălii de audiențe, plecîndu-se după datina turcească și ținînd mîinile puse la piept. La dreapta principelui stătea Uzun-Aga, despre care am pomenit mai sus. Am rostit cîteva cuvinte și principele înturnă într-o scurtă cuvîntare mari laude imperiului britanic. Sfîrșind convorbirea, cornurile și trîmbițele cîntară împreună, pentru că începuseră pregătirile prînzului ce se făcu cu cel mai mare răsunet. Înaintea mea, a principelui și a lui Uzun-Aga fură așezate vase și farfurii de aur, la cei din mijloc farfurii de porțelan, iar la cei din coada meselor, farfurii frumos smălțuite. Cît ținu prînzul, bucatele nu se ridicară, ci se puseră unele peste altele pînă cînd, încetul cu încetul, se înălțară ca un munte. Vinurile erau alese și foarte generoase și, bîndu-lă, oaspeții aveau o conversațiune mai intimă și mai plăcută.

„În urmă, cînd principele, cu un pahar foarte mare, închină în sănătatea Sacrei Maiestăți a Reginei Engliterei și a victoriilor sale, deteră vreo cîteva puști și tunuri de tuci și se făcu atîta duduitoră încît se sguindură din temelie odăile palatului și se clătinară pe masă bîldele, pocalele și farfuriile...”

Mr. Pickerston scria mereu, fără să ia aminte că soarele se lăsa către asfințit și că se apropia ceasul cumplitei judecăți în care domnul avea să-i deie lui Ion pedeapsa ștreangului. Era și Mr. Pickerston invitat la marele Divan și cînd, în sfîrșit, se trezi din preocupările scrisului, sări speriat de pe scaun și se îmbrăcă în grabă. Apoi porni spre palat, care, după cum

știm, nu era departe de han. Obişnuit cu armurile seimenilor și lefegiilor, nu i se păru lucru ciudat să vadă pe ulițe, alergând în galop, dalmatini călări, ieniceri și lefegii. Când ajunse, însă, la poarta palatului și văzu în fața porții bulucul de pedestrași orînduiți în zece șiruri amenințătoare, Mr. Pickerston avu o crudă și amară bănuială că s-a întîmplat ceva neplăcut la Curte. Nu-i fu greu să intre, cunoscut fiind de căpitanul seimenilor și în parc, îl află pe Marele Serascher care tocmai ieșea de la domn.

— Ce s-a întîmplat, Uzun-Aga?

— Haiducul a fugit. A scăpat din temniță!

— O-oi-oi-oi! Cum asta?

— Înălțimea Voastră, poftiți cu mine și vă povestesc totul. Nu vă mai duceți la domn. Plînge ca o muiere și își smulge părul din cap. E fricos ca un iepure.

— Bine, Uzun-Aga, să mergem împreună. Dar știi ce? Trimite niște ceauși la han să-mi aducă rădvanul la casele voastre. Și pe Bill, pe credinciosul meu servitor.

— Prea bine, Luminăția Voastră. Vă poftesc la mine. Să nu vă temeți, că punem iar mina pe haiduc.

Mr. Pickerston află cum s-a petrecut fuga lui Ion:

— Când i s-a adus mîncarea, în ultima zi,—așa-i îndătinat, să i se dea un ospăț în lege—, i s-a strecurat în pîine o pilă. Cinci seimeni din garda temniței erau cumpărați de haiduc. Au dispărut odată cu el. Un comișel, un boiernaș de la grajduri, pregătise caii cei mai buni și odihniți. Nu i-a fost greu să fugă la vremea amiezii. A ieșit cu garda după el și oștenii de la poartă l-au lăsat, crezând că e dus, după porunca domnului, la locul unde avea să-și deie sfîrșitul ridicat în furci. Așa a fugit...

Marele Serascher era și el speriat. Se vedea asta cu limpezime din felul cum vorbea, din tremurul ușor al glasului său. Era într-o asemenea stare sufletească încît nu-și mai putea ascunde planurile sale cele mai ascunse.

— Tributul va fi pornit către Istambul chiar mîine. Nu mai putem aștepta. O răzvrătire se pare că-i aproape de tot. Va trebui să-l schimbăm și pe domn. Să vină altul, care-și așteaptă rîndul la Constantinopol. Poporul o să se liniștească. O să creadă că domnul cel nou e mai bun...

Toată seara și toată noaptea, Mr. Pickerston stătu ca pe ghimpi. Temîndu-se să nu pătească ceva, se gîndi că ar fi cu totul potrivit să-i ceară lui Uzun-Aga o favoare, lucru pe care-l și făcu a doua zi de dimineată:

— Uzun-Aga, dacă aș merge și eu cu convoiul pe care-l trimiteți la Istambul? Spui că e întărit?

— Două mii de ieniceri călări și alte trei mii de pedestrași.

— Și nu-i absolut nici o primejdie?

— Nimic! Călătoriți în cea mai deplină siguranță.

— Oh, oh, ce vremuri trăim!

— Poate că vreți să vedeți festivitatea încercării tributului în rădvan...

— Nu e primejdios?

— Oh, Luminăția Voastră exagerează...

— Aș merge, dacă nu e primejdios...

— E un spectacol cum nu întîlniți în apusul Europei. E magnific!

— Să mergem!

Festivitatea încă nu începuse. Nu putea începe decît în prezența lui Uzun-Aga. Sute, poate chiar mii de locuitori ai cetății de scaun erau adu-

nați în fața palatului, pe unde aveau să treacă vistierniceii purtînd pungile încărcate cu galbeni.

Vistieria era zidită înăuntrul Curții domnești. Era o clădire solidă, ca o temniță, păzită la ferestrele zăbrele și la uși, de către seimeni înarmați cu pistoale, iatagane și sulii.

Scurt timp după sosirea lui Uzun-Aga și a lui Mr. Pickerston, își făcu apariția și domnul. Era palid, tras la față, parcă îmbătrînise într-o singură zi cu douăzeci de ani. Avea cearcăne vinete, adînci, sub ochii nedormiți și privea bănuitor în toate părțile. Se liniști pe deplin numai atunci cînd îl văzu pe Uzun-Aga.

În sunetul muzicii, vistierniceii conduși de vistiernicul cel mare, ieșiră din curtea palatului, în șir cîte unul, purtînd fiecare cîte două pungi cu galbeni. Erau sute de vistierniceii, deci erau și sute de pungi doldora cu galbeni. În fața palatului așteptau rădvanele. În fiecare rădván era cîte o ladă ferecată în cercuri de fier, și în fiecare ladă, sub supravegherea Marelui Vistiernic, fură puse cîte 30 de pungi. Apoi, vistiernicul cel mare încbidea lada cu mîna lui și punea pecetea de ceară roșie la încuietori.

În tot timpul cît ținu căratul pungilor cu galbeni, muzicile cîntară și puștile detunară. Mr. Pickerston privea plin de încîntare, dar în imaginația sa cutezătoare și într-aripată se vedea pe sine însuși în locul lui Uzun-Aga, iar direcția bogatului transport nu în spre Istambul o vedea, ci spre apele înecate în ceață, care udau cheiurile de lemn și piatră ale cetăților maritime Dover, Coventry și Londra.

Se făcură pregătirile de plecare, ienicerii și seimenii orînduindu-se în șiruri dese, pentru paza nesfîrșitului convoi. În vremea asta, domnul lăcrăma și-l îmbrățișa pe Uzun-Aga, spuindu-i pe turcește:

— Mărite Uzun-Aga, ai grijă rogu-te și spune cuvinte frumoase despre mine în fața stăpînului nostru, Sultanul și Marelui Vizir. Fie-mi iertat a-ți dăru și ție, Uzun-Aga, treizeci de pungi cu galbeni. O, nu te întrista pentru acest plocon neînsemnat, că de-oi sta mai departe în scaun, îți jur că la inima mea darnică întocmai ca pruncul meu vei fi, și cu alte nenumărate daruri te voi blagoslovi.

Uzun-Aga răspunse cu multă dulceață în glas:

— Maria Ta, Padișahul te iubește ca pe copiii săi, iar eu îi voi povesti cu cîtă credință îi slujești.

Domnul îl îmbrățișă pe Uzun-Aga, iar acesta se înclină adînc, cu ochii la cele treizeci de pungi pe care abia le căpătase cu o clipă în urmă.

După aceea, domnul veni la Mr. Pickerston și îl întrebă:

— Oh, de ce nu mai zăboviți pe la noi? Așa de repede porniți îndărăt?

Mr. Pickerston îngăimă:

— Măria Ta, voi duce amintirea unui domn puternic și drept, bun și înțelept. Fie-mi, însă, îngăduit să plec, fiindcă treburi grabnice mă așteaptă în țara mea.

Mr. Guliver Pickerston ocoli adevărata pricină a plecării sale grabnice.

Agrăind domnului cuvintele de mai sus, Mr. Guliver se uită cu oarecare îngrijorare în juru-i și i se păru că fiecare mișcare și fiecare freamăt al mulțimii puteau fi semnele de început ale unei cumplite și singeroase turburări. Domnul țării făcea la fel, aruncînd priviri bănuitoare peste capetele mulțimii. Chiar și Uzun-Aga dovedi un simțămînt ușor de spaimă în clipa cînd, poruncind slugilor credincioase să ridice de grabă cele treizeci de pungi cu galbeni, le atrase atenția:

— Duceți-le în rădvánul meu. Și Baș Buluc-Bașa să se așeze pe ladă pînă vin și eu acolo.

Inzestrat fiind cu destulă șiretenie și înțelepciune, Mr. Guliver înțelese că în sinea lor, atît domnul cît și Uzun-Aga erau bîntuiți de arșița spaimei. Intr-aceasta, curajosul călător englez socoti că bine l-au îndemnat mintea și inima sa, să nu mai zăbovească nici măcar un minut în cetatea de scaun, loc de mare primejdie și necaz pentru el. Așa că se ferici în sinea lui de gîndul cel bun, dar nu-și arată teama, ci numai sporită grabă de om cotropit în treburile mari.

CAPITOLUL VII

Un „tournois“ cum n-a mai văzut slăvitul Guliver Pickerston...

Se vedea că domnului îi vine greu să se despartă de Uzun-Aga și, pînă la urmă, pofti să petreacă și el, cu garda personală, măritul alai:

— Iubitul meu Uzun, aș fi bucuros foarte să te însoțesc pînă la drumul Giurgiului, la Slobozia. Am pregătit o serbare frumoasă, cu danțuri și daruri pentru cei foarte iubiți de care mă despart.

Uzun nu avu încotro și într-acest fel porni, în sfîrșit, cortegiul. La mijlocul coloanei, acolo unde era butca lui Uzun-Aga, își așezase Mr. Pickerston rădvanul său. Bill ținea hățurile cailor, dar mereu privea cînd înainte, cînd înapoi, fermecat de culorile cortegiului asemuitor înfățișării fastuoase a curcubeului. Erau acolo straie roșii și verzi, galbene și sinilii, albe și cărămizii, negre și portocalii, iar în lumina soarelui iataganele și fierul sulitelor luceau și scînteiau parcă erau încrustate în nestemate.

În afară de seimeni, erau două bulucuri de călăreți anatolieni, adică de saragele cu steagurile și straiele lor galbene ca șofranul. Mai era un steag de lipcani, adică patruzeci de călăreți tătari și tot atîția călăreți arnăuți. În fruntea alaiului era purtat steagul cel mare dat de Sultan la urcarea în scaun a domnului, prapure nelipsit dela nici o festivitate, iar îndărătul steagului, veneau tunurile.

Domnul mergea călare pe un cal alb, între Uzun-Aga și măritul neguțător Guliver, cari așisderea călătoreau pe cîte un cal alb ca omătul. Pe drum, pînă la locul numit Slobozia, unde avea să se desfășoare serbarea și petrecerea de adio, domnul avu loc și vreme destulă să se văicărească fără încetare:

— Uzun, bunul meu prieten, să nu uiți a-i spune măritului Sultan că sunt domn cu credință neclătită în puterea și bunătatea stăpînului meu.

Uzun, toropit de căldură, abia răspunse:

— Am să-i spun... Am să...

Intors cu fața către Guliver, domnul continuă văicăreala:

— Oh, supușii țării mele sunt perversi și au sufletul gata de răscoală. Nu s-au pomenit alți oameni mai zaverгии decît aceștia.

Rostind într-una astfel de cuvinte temătoare, domnul căta mereu în spre cele două părți ale drumului, parcă se aștepta să se ivească obrazul înfricoșător al lui Ion cel uriaș. Domnul însuși mărturisi într-o clipă de slăbiciune, că dacă l-ar vedea pe Ion zavergiul urcat în furci, i-ar reveni liniștea. Guliver tăcea și asculta. Îndărătul lor mergea „materhaneaua“, muzica turcească și oamenii acelui ciudat și pitoresc taraf cîntau melodii tremurătoare și leneșe, îmbietoare la visare și somn.

Însă nici domnul, nici Uzun-Aga și nici slăvitul neguțător Guliver, nu se gîndeau în ceasul acela la somn. Muzica lenevoasă și tristă a materhanalei nu-i plăcu lui Guliver și acesta îndrăzni să spună domnului:

— Măria ta, oare nu sînt și cîntece mai vesele pe aici? Acesta parcă-i un marș funebru.

— Oh, da, iubitul meu oaspe, ai dreptate.

Și de îndată, întors în șea, bătu din palme și porunci să vină în locul materhanalei, taraful romînesc. Muzicanții cei noi porniră să cînte nu numai din alăute, ci și din gură, cîntec în stare să toarne chiar și în vinele unui fricos, îndrăzneală și curaj. Guliver se aplecă în șea întrebîndu-l pe Uzun-Aga:

— Ce cîntă muzica?

Uzun tălmăci vorbele cîntecului în turcește:

....„Tot voinici de-ai Oltului,
Cum îi place codrului.
Lungi de mîină,
Tari de vînă,
Tot porniți pentru pricină,
Lungi în coate,
Lați în spate,
Cu paloșe ferecate.
Cu mustața-n barbaric
Cum stă bine la voinic.
Cu mustața cît o coadă
După ceafă o înoadă
Și-și face nodul săracul
De se sperie și dracul“...

Guliver se înfioră la auzul vorbelor și iar își aduse aminte de Ion cel uriaș, omul care îi păruse a ține întreaga zidire a temniței pe umerii săi, omul scăpat din pînă spătăriei și pîndind acum nu se știe unde, ca o pajură înfricoșătoare. Ar fi cerut să se dea poruncă muzicii să cînte alt cîntec, mai pașnic, dar tocmai atunci convoiul ajunsese la locul numit Slobozia, în afara cetății de scaun, unde se opri, ca să înceapă serbarea de adio.

Și într-adevăr, slăvitul neguțător Guliver avu de ce să fie uimit, fiindcă tot ceea ce văzu, întrecu orice închipuire a sa. Pe un tăpșan întins, în prejma unui crîng de mesteceni și arini foșnitori, fură trase roată carele alaiului și bulucurile de oșteni. Serbarea începu cu năpraznice alergări de călăreți și Mr. Pickerston înțelese din tălmăcirea lui Uzun-Aga ce strigături scoteau călăreții din gîtlejurile lor:

„Alelei, murguleț mic,
Aleii, calul meu voinic,
Așterne-te drumului
Ca și iarba cîmpului
La suflarea vîntului!...“

Oștenii călăreau pe iepe de prăsilă și goana era într-atît de mare, încît pămîntul cîmpului dudui sub tropotul și frămîntarea copitelor, de parcă n-ar fi trecut o oarecare trupă de călăreți, ci din adîncul pămîntului s-ar fi pornit și întetît un cutremur adevărat.

Mr. Guliver fu uimit apoi de măestria călăreților, care ocheau cu săgeata, din goana juganilor, căciulile asvîrlite în sus.

Încercă și slăvitul neguțător să ochească măcar o căciulă, dar nu izbuti nici cu săgeata, nici cu plumbul pistolului său, după cum, cînd se

aduse la vedere și încercare un armăsar cu coama zburlită înfiorător, Guliver nu izbuti să-l încalece, măcar că se lăudase a fi priceput la cai mai virtuos decât un comișel, spunând că nu sunt în toată lumea cai mai iuți și puternici decât faimoșii cai din sînge englezesc. În schimb, cel mai umil comișel se zvîrli cu ușurință pe spatele armăsarului sălbatic și-l potrivea în scurt timp la mers, parcă n-ar fi fost deosebit cal și călăreț, ci una și aceeași ființă. În fața lui Guliver îmblînzirea calului se făcea întocmai ca în vestitul cîntec:

„Vine-un voinicel
Vine-un comișel
Frumușel mi-l bate,
Mi-l bate pe spate
Și mi-l potrivește
Cu cioltar de fir
Cu scări de oțel
Și sări pe el...”

Din ce se dovedea știința și îndrăzneala deosebită a slujitorilor săi, domnul se veselea mai tare și după ce se sfîrșiră jocurile ostășești, cu întinderea arcurilor și săgetarea căciulilor, aruncarea lănciilor și goana juganilor, se întinse masă îmbelșugată, la umbra și răcoarea crîngului de arini și mesteceni cu coaja tulpinelor albăca hîrtia de Egipt. La ceasul acela al prînzului, domnul se veseli peste măsură, uitînd și de fuga lui Ion cel întemnițat și de năpraznica moarte a Vornicului său, uitînd parcă de toate grijile domniei. Mîncările alese, udate cu rachiuri și vinuri, îl făcură și pe Guliver să uite de graba cu care năzuise să ajungă la bătrînele țărături ale Dunării, îl făcu și pe Uzun-Aga să uite de graba cu care trebuia să ducă lăzile cu galbeni la Istambul.

Intr-acestea, în chef și voce bună, soarele se plecă spre asfințit și vipia scăzu pe încetul, adîind, din spre foșnitoarele frunzișuri ale crîngului vînt ușor, încărcat de mirezme și răcoare. Pentru ca zvonul tarafului să nu supere urechile ascultătorilor, cisă le mîngîie întocmai ca o adiere ușoară, muzicanții fură așezați cu pricepere între tufișurile din crîngul de mesteceni și arini. Muzica plăcută se împletea cu foșnetul frunzelor și cu alunecarea vîntului înmiresmat, mărind buna dispoziție a domnului și a suitei sale.

Depart, în cetatea de scaun, se auzeau bătînd clopotele bisericilor și mînăstirilor, chemînd credincioșii la smerita slujbă a vecerniei. Aci însă, la marginea crîngului, vecernia se sluzea fără preoți și schivnici, fără diaconi și cîntăreți de strană, ci numai cu alăute fermecătoare, cu gustări alese și cu ameteitoare băutură.

Mr. Pickerston, întrecîndu-se din nou cu băutura, se trase la un moment dat mai la o parte și după știuta regulă învățată la curtea domnească, își ușură gîtlejul prea plin și își limpezi capul său frumos. Intors la locul ospățului, îi spuse domnului, lăudîndu-l:

— Frumoasă țară, frumoase obiceiuri!

Și iar porni să mănînce cu fruct, cu mare lăcomie adică, și să bea cu știuta lui poftă și patimă.

Inserarea se lăsa lin și, odată cu întîile stele tremurătoare, se aprinseră la locul petrecerii faclele de rășină.

CAPITOLUL VIII

Din care se înțelege că blana ursului din pădure niciodată nu se poate nici cumpăra, nici vinde.

Mr. Guliver Pickerston se duse la rădvanul său amețit foarte. Il pofti pe Bill să se ridice de pe lada pe care omul stătea ca pe un tron și scoase de acolo tănuitele sale file, pana și cerneala de chinoroz, scriind plin de avîntul pe care i-l dădea aburul băuturii: „Jur pe lumina ochilor mei, jur pe mînerul neîntrecutului meu pistol de Cardiff, să cuceresc pentru slăvita și prea grațioasa mea regină, această bogată țară de la gurile bătrînului Danubiu. Averile ei sînt neîntrecute, iar locuitorii ei, semi-sălbateci, ușor de amăgit și biruit. Dixit et signavit: Lord Grawey.“

Șirurile acestea le scrisese la lumina unei facile ținută în mîini de către credinciosul Bill și, într-o clipă de generos extaz, Mr. Guliver îi spuse vizitiului său:

— Iar pe tine, Bill, te voi face duce de Valahia!

Bill se înclină în semn de adîncă mulțumire, dar nu uită să-și prevină stăpînul:

— Luminăția Voastră, cred că e vremea să vă pregătesc așternutul în rădvan. Se apropie ceasul cînd obișnuiți să vă culcați...

Mr. Guliver nu-l ascultă, ci porni iar spre locul unde stăteau la ospăț domnul, Uzun-Aga și căpitaniul bulucurilor de oșteni ai convoiului. Guliver ajunsese acolo tocmai cînd domnul și Uzun se pupau ca frații, pregătindu-se să se despartă. Domnul îl sărută pîrintește și pe Guliver, poftindu-i drum bun și ferit de năcazuri, iar Guliver răspunse, încă îndrăzneț și avîntat:

— Măria ta, o să ne mai vedem! O să ne mai vedem!...

Intovărașit de suita sa, domnul se întoarse în cetatea de scaun și după puțină vreme, cam o jumătate de ceas, se urni din loc și convoiul, către cetatea și schela Giurgiului. Istovit de lupta pe care o dăduse cu fruptul, Guliver se urcă în rădvan și, trîntit în așternutul moale, adormi îndată.

După atîtea gînduri ce-l încercaseră în ultima vreme, poftind și înclinînd la stăpînirea țării, cum e și firesc, Mr. Guliver avu în noaptea aceea un vis belicos. Se făcea că el venise în fruntea unei viteze oștiri, îmbrăcată în șarici și corăbii, prin gura Bosforului, pînă la țărmul din spre mare al Valahiei. Aci, coborî oștirea, coborî tunurile și arcebuzele, lăzile cu plumb și butoaiele cu iarbă de pușcă și porni către știuta și rîvnita cetate a Bucureștilor. Dar ce drum a făcut în vis de la țărmul Pontului Euxin pînă la cetatea lui Bucur, merită să vă povestesc: se făcea întîi și-ntîi, că praful, colbul drumului era numai de aur. Atîta aur, așa dar, încît oștenii îl luau pe botine și cisme, caii pe copite, iar carele pe roțile lor ferecate. Oștenii s-au repezit să-și umple buzunările cu colbul acela de aur, dar el, Guliver, le-a spus, ridicîndu-se în șeaua calului pe care călărea întocmai ca un nou Machedon, pe un nou Ducipal:

— Oștenii mei iubiți, de ce să vă îngreunați mersul vostru victorios cu o cîțime așa de meschină din aurul acestor ținuturi? Cît puteți duce în buzunările voastre? Cîțiva pfunzi! O nimica toată! Aveți răbdare și răbdare, fiindcă fiecăruia îi dau nu un buzunar de aur, ci zece saci, douăzeci, treizeci, o sută de saci! Cît vrea fiecare!

Oștenii l-au ascultat. Toți oștenii, înafară de Bill. Ce făcea Bill? Oh, grijuliul și prevăzătorul Bill, mergea în urma rădvanului și cu o lopată arunca, din mers, colbul de aur în rădvan. Guliver veni lîngă Bill și-l întrebă:

— Dar ce faci, iubitul meu servitor?
 — Nu vedeți, Luminăția Voastră? Umplu rădvanul cu aur.
 Pe Bill l-a lăsat să arunce, și de aici încolo, colbul de aur cu lopata.
 Pe urmă, oștirea lui dădu față cu oștenii valahi. Aceștia mergeau la luptă cîntînd:

„Tot voinici de-ai Oltului
 Cum îi place codrului...
 ... Lungi în coate,
 Lați în spate,
 Cu paloșe ferecate...”

Mr. Guliver porunci oștenilor săi să treacă prin focul archebuzelor pe netrebnicii și mult prea îndrăzneții vrăjmași. Lupta începu. Și fiindcă visul îl visa Mr. Guliver Pickerston și dumnealui îl visa cum îi venea mai bine, vrăjmașii fură nimiciti pînă la unul. Vrăjmașii strigau: „Dă-i, mă!” „Dă-i, mă!” și (de ce să ascundem cititorilor adevărul?) în aceste vorbe se trezi din visul său frumos, Luminăția Sa Guliver. Se frecă la ochi. Rădvanul nu se mai burducăia, semn că înțepenise pe loc. Și era atît zgomot în jur, încît la început, pradă încă visului, Mr. Guliver socoti că într-adevăr el e aci cu oștirea lui de cavaleri din Walles și York și că îi snopește în bătaie pe „semi-sălbatecii” valahi care strigau pe întrecute:

— Dă-i, mă!
 — Dă-i, mă!
 — Dă-i, mă!

Strigătele acestea repetate erau însă aevea. Din fundul rădvanului unde stătea în culcușul său întocmit pentru semn și vise, Mr. Guliver înținse o mîna și dădu perdeluța ferestrei la o parte. Abia atunci văzu scînteierile și luciurile archebuzelor și pistoalelor. Atunci abia, la lumina lunii, văzu frămîntarea luptei năpraznice. Lupta părea să fie destul de departe, la vreo trei sute de pași, dar lanțul seimenilor și anatolienilor părea a fi împins tot mai aproape de locul unde stăteau înțepenite carele, butcile și rădvanele.

Intr-acestea, sosi la rădvanul lui Guliver și Uzun-Aga, nădușit și răvășit de spaimă:

— Oh, prietenul meu, am fost atacați!
 — De către cine?
 — Pare că-s oamenii lui Ion zavergiul...
 — O-io-io!
 — Am vrut să fug, dar sîntem strînși din toate părțile!
 — O-io-io! Ce-i de făcut?
 — Dați-mi un rînd de straie, Luminăția Voastră și să spunem că sînt și eu un englez, un călător nevinovat care m-am alăturat numai din întîmplare acestui convoi...

— Dar dacă-i zavergiul de care spui, te va recunoaște! Și-apoi cum o să creadă că sînt doi englezi?... Sînt cam prea mulți! Nu te supăra, Uzun-Aga, vor spune că te-ai înțeles cu mine. Și eu cum mai scap? Eu nici nu te cunosc. Chiar că din întîmplare m-am alăturat convoiului vostru.

— Oh, Alah, cine mă scapă?

Uzun îl lăasă singur pe Guliver și căută, înfrigurat, scăpare în altă parte.

În acele clipe se văzu limpede că faimosul calm britanic nu mai face nici măcar un penny. Guliver prinse a tremura ca apa izbită de cheiurile cetății Dover și spaima slăvitului călător deveni așa de mare, încît chiar și

dinții începură a-i clănțani. Și toate astea, numai la auzul celui îndemn înfricoșător, repetat ca halicele unei năpraznice ploii cu piatră:

— Dă-i, mă!

— Dă-i, mă!

— Dă-i, mă!

Oh, baremi să se fi auzit numai bocnetul archebuzelor și ciocnetul paloșelor, fără ca sgomotul obișnuit al încăierării să fi fost însoțit de strigătele acelea sălbatece:

— Dă-i, mă!

— Dă-i, mă!

Mr. Guliver vru să se dea jos din rădvan, să fugă unde-l vor duce picioarele sale repezi, dar se simți tras de mînecă și auzi glasul lui Bill:

— Luminăția Voastră, unde vreți să plecați? Stați aici, oricum, sîntem la adăpost.

Bill săracul, uitase de tipicul oricărei bunecuvii și se culcușise lîngă slăvitul său stăpîn, căutînd/scăpare în așternutul moale, de puf. Dar nici Guliver nu mai ținu socoteala că Bill nu e decît un servitor și, luîndu-l de braț, îl imploră:

— Oh, iubitul meu Bill, ai zece pungi cu aur, dacă scap cu viață. Apără-ți stăpînul!

În loc de răspuns, auzi clănțănitul dinților lui Bill. Guliver rosti scrîșnit:

— Cîine!

Ridică iar perdeluța ferestrei și văzu că lanțul seimenilor era spart în nenumărate locuri și că vrăjmașii înaintau în spre șirul căruțelor, cu acelaș strigăt și îndemn!

— Dă-i, mă!

— Dă-i, mă!

Mr. Guliver închise ochii și, dintr-un instinct asemănător cu al fricoasei paseri care se cheamă struț, își vîrî fața într-o pernă, lăsîndu-și spinarea și dosul să lucească în lumina sutelor de facle ce se apropiau ca o revărsare cumplită de foc. Ținînd palmele lipite pe urechi, nu mai auzi decît un vuiet îndepărtat. Dacă și-ar fi retras o singură palmă de pe pîlnia unei singure urechi de a domniei sale, ar fi auzit însă limpede, din nou, înfricoșătorul îndemn:

— Dă-i, mă!

— Dă-i, mă!

Așa, cu urechile acoperite, nu mai auzi nimic. Asta nu însemna însă că lucrurile nu se desfășurau îndreptîndu-se cu repeziciune în spre dezno-dămîntul lor firesc.

CAPITOLUL IX

Din care se vede că prostimea știe să judece drept pe fiecare după faptele sale.

De cîteva ceasuri, Mr. Pickerston era ostatic al oastei de zaverгии care atacase convoiul, la un loc nu departe de schela Giurgiului, loc numit „Cîmpul Căpătinilor“.

Noaptea trecuse într-o necurmată spaimă, fiindcă zaverгииi aprinseseră focuri mari de tabără și cîntaseră în jurul lor cîntece de război. Mr. Guliver Pickerston, Uzun-Aga, Bill și căpitani bulucurilor, toți, cîți au fost prinși, s-au trezit legați fedeleș înăuntrul aceluiași cort. Pînă s-a făcut ziuă, Uzun-Aga plînsese ca un copil, implorînd milă străjilor care păzeau

cortul, străji care stăteau însă ca trunchii de gorun, fără glas și fără auz. Dimineata, cînd se luminea de ziuă, fură scoși din cort și duși înaintea căpeteniei oastei de zaverгии. Bănuiau că vor da ochii cu Ion, cel scăpat din pîmnița Spătăriei și întocmai așa a fost. Fură duși înaintea lui Ion, care stătea în picioare, între căpitani săi. Uzun-Aga mergea cu fruntea în jos, parcă se temea să se uite în jurul lui. Mr. Guliver la fel, înfricoșat. Numai Bill deschise ochii mari, mirat la vederea cumplitului cîmp al bătăliei. Bill nu avea imaginație nici măcar cît un pui de găină, dar, rotindu-și privirile peste locul luptei, se gîndi dintr-odată, uluit: „Unde-i strălucitorul convoi cu care plecaserăm din cetatea de scaun?” Iși aminti pe dată peisagiul fastuos al convoiului, jocul culorilor de curcubeu, sclipitul armelor și reflexele chivărelor încărcate cu pene strălucitoare. Iși aminti de straiile oștenilor, croite din postăvuri albe și roșii, verzi și sinilii, își aminti de faldurile steagurilor și filfiitul tuiurilor împăunate. Toate acestea le revedea acuma învălmășite fără noimă, prăvălite în colbul drumului și în iarba cîmpului. Toate acestea, chivere și arme, care și cai, oameni și lăzi, zăceau în cîmp, încremenite pentru totdeauna.

Dar nici Bill nu putu să se dumirească îndeajuns cu toate cîte se petrecuseră în cumplita noapte, fiindcă ajunse în fața lui Ion, care aștepta, pare-se pregătit pentru aspră și dreaptă judecată.

Cum îl văzu pe Ion zaverგიul, Uzun-Aga începu a plînge ca un copil nevolnic, rugîndu-se de iertare, cerînd să-i lase viața, că are acasă la țarmul Bosforului nevastă cu coconi mici și nevinovați.

Ion zaverგიul nu-i luă în seamă vorbele. Fața lui stătea împietrită și ochii săi căutau în spre ostatici, plini de întunecată asprime și mînie.

Era îmbrăcat ca un țaran oarecare, în strai de cînepă. Incins peste cămașă cu un șerpar de piele, de care atîrna un iatagan îndoit ca o coasă, Ion cel uriaș ținea brațele încrucișate pe piept. În picioare purta opinci din piele de porc, neargășite și perii țepoși stăteau pe opinci întocmai ca mantia unui arici zburlit. Măcar că Mr. Guliver era ostatic, legat cu mîinile la spate, dar hainele lui nici nu sufereau asemănare cu straiile de om sărac ale lui Ion zaverგიul. Șiret, Mr. Guliver socoti că nu-i va fi greu să-l uimească și să-l înfricoșeze pe pîrlitul acela de țaran sălbatec în fața căruia fusese adus. Și fără să mai piardă vremea, Mr. Guliver rosti vorbele adevărate:

— Eu nu sunt negustor, ci secretar intim al Majestății Sale Regina Engliterei. Sunt lordul Grawey și cer să fiu lăsat în pace.

Slăvitul neguțător Guliver rosti aceste cuvinte în limba aliotmanului, adică în turcește. Ion, care cunoștea graiul păgînilor, îi răspunse fără zîmbet și cu oarecare scîrbă:

— Știm aceste lucruri. S-au aflat din filele scrise de mîna domniei tale.

Intr-acestea, Ion cel uriaș tăcu. Lîngă el se opriră cinci bătrîni, răzimîndu-se în toiaguri de corn și alun. Aveau bărbi albe, crescute aproape pînă la brîu și mustăți stufoase care le acopereau nările și buzele. De bună seamă că erau aleși să fie judecătorii celor prinși, fiindcă Ion cel uriaș îi pofti să se așeze pe niște procovițe de lînă înflorată, ceeace bătrînii și făcură întocmai. Apoi Ion spuse:

— Să nu pierdem vremea. Să începem.

Și tot el porni să vorbească arar, răzimat în paloșul greu și lung cît loitra unui car de război:

— Dumnezeu ne-a stat într-ajutor să-l putem birui pe Uzun-Aga, și să luăm îndărăt un numai birul în aur, ci și mierea și ceara, oile și vitele,

caii și șoimii, grîul și secara, toate cîte furase turcul din țara noastră, gă-tindu-se a le duce la el. Lui Uzun cel rău și lacom i se cuvine pedeapsa cruntă a morții prin ștreang, aceeași pedeapsă trebuind s-o capete și căpitani bulucurilor de oșteni cu care luptarăm as' noapte. Bătrîni înțelepți ce vor a spune?

Ion se întoarse cu fața către bătrîni și-i privi adînc. Unul dintre ei rosti cu glas tremurător:

— Drept ai judecat și noi n-aveam altă vorbă și alt sfat decît tot așa, moartea să le vină din ștreang.

— Sunt gata furcile? întrebă Ion.

— Gata! Gata!

— Dar cu mincinosul neguțator ce facem? întrebă iar privind către bătrîni.

Aceștia se uitară la englez, îl măsurară de sus pînă jos, dar nu scoaseră o vorbă. Ion le spuse:

— Ați citit doară și dumneavoastră filele cele tainice ale acestei iscoade. Au nu înțelepciunea bătrîneții voastre mi-a deslușit și mie adevărul acelui scris viclean? De ce tăceți?

Atunci, se ridică unul din bătrîni și apropiindu-se de Guliver, îl întrebă în turcește:

— Am înțeles din cele scrise că ai o țară bogată cum nu e alta pe fața pămîntului. Atunci de ce ai rîvnit la viața și la munca noastră? Te-ai jurat pe lumina ochilor că vei cuceri această țară pentru slăvita ta împărăteasă. Așa de puțin preț pui pe lumina ochilor, încît în numele ei ești gata să jă-cuiești fericirea și libertatea semenilor tăi? Ești un om de nimic, măcar că înțolit ești în straie de fir și mătase. Nu-i drumeț și călător în țara noastră, care să nu afle aici un blid cu mîncare și un așternut cald. Prieteniei știm a-i răspunde cu prietenie. Dar dacă unii drumeți vin ca tine, cu zîmbet plin de dulceață pe buze, însă cu rînjete diavolesc înăuntru și cu pistoalele în-cărcate pe sub mantie, să știi că avem răspuns pe potrivă. N-avem pistoale de Cardiff, dar avem niște coase și știm a cosi, vai și-amar de cel care cade în tăișul lor !

— Să nu mă ucideți!... scînci Guliver înfricoșat.

— Îți lăsăm viața, să te întorci în ostroavele britanice și să spui reginei tale că țara asta dela Dunăre nu suferă jug. Noi nu întoarcem spatele mîinii întinse prietenește, dar mîinii încleștate într-ascuns pe mînerul sabiei, îi răspundem cum se cuvine.

— Atunci ce-a hotărît sfatul înțelepților bătrîni să facem cu omul acesta?

— Să fie trimis cu pază bună la schela Giurgiului, să fie urcat într-un caic și să plece omul la țara lui.

— Așa să se facă, rosti Ion.

.....

În aceeași zi, trecu un rădván către schela Giurgiului. Pe de lături mergeau călări, șase oșteni. Li bănuiai oșteni numai după armele pe care le purtau la vedere: lăncii și paloșe, pistoale și junghere ușor încovoiate. Incolo, erau îmbrăcați ca locuitorii de prin partea locului, cu opinci de porc mistreț în picioare, cu obiele, cu nădragi de șiac și cu cămăși de cînepă. Erau bărbोși cu toții și bărbile zburlyte le dădeau o înfățișare de asprime deosebită. În fapt, nu păreau a fi oameni chiar așa de răi și de sălbatici, fiindcă rîdeau și cîntau săltînd în șei:

În sfînta zi a Vinerii,
Pe luciul Dunării,
Măre Doamne, se zărește
O corabie cum plutește,
Un caic înzăvorit,
Din afară zugrăvit,
Înăuntru-mpodobit
Și cu sîrmă îngrădit.
Și caicul îmi oprește
Unde vîslașul voiește,
Mai din josul vadului
Vadului Venezului
Und' s-adună gîrlele,
Und' se varsă apele...

Omul care stătea pe capra rădvanului avea pe el straie obișnuite: nădragi de catifea vînată, bluză de mătăasă albă, o jiletcă și o tunică cu mîneci strîmte. Pe cap purta o pălărie cu borurile mari, să nu-l bată soarele prea tare.

Însă omul care stătea în rădvan, avea pe el o îmbrăcăminte ciudată. Rușinat, se ferea să-și arate chipul. Cei doi călăreți din urmă își apropiară caii unul de altul și își vorbiră, zîmbind:

— Oare nu se supără Ion de ce făcurăm cu omul ăsta, cum dracu-l chiamă, cu Guliver?...

— De ce să se supere? Omul e viu și nevătămat.

— Bine, dar smoala...

— Smoala ca smoala, dar penele! Taci mă, că iar îmi vine să rîd!

— Parcă nu-i om, ci struțo-cămilă!

— Las' că la schela Giurgiului se urcă în caic și dacă are vînt bun, în două, trei luni ajunge în țara lui, sănătos și în bună pace. Acolo se spală cu apă caldă și sopon și iar își pune straie de mătăasă. Vorba e că pe astea n-o să le uite în veac.

CRISTIAN SÎRBU

REVEDERE

*Aici fu arestat cu ani în urmă,
In ani de neagră ilegalitate,
Sub acest tei cu ramurile grele
De flori, deasupra străzii aplecate.*

*E-un comunist. Și omu-și amintește
De-un crivăț sur, de-o zi de ceață plină,
Cînd doi agenți l-au încleștat în brațe
Și l-au zvîrlit, pachet, într-o mașină.*

*Nu era nimeni prin apropiere.
Doar teiu-a protestat cu-nversunare
Fosnind din frunze galbene de-aramă:
— Ce-aveți cu el de-l duceți la-nchisoare?*

*In țară, roabă domnilor și morții,
Te copleșea atunci obida, ceața.
Cu greu putea răzbi o rază caldă
De la Kremlin să ne ogoae viața.*

*Ei, însă, comuniști i-au stat de veghe.
Iar țara azi pe soartă e stăpînă,
Și omul din a teiului coroană
A apucat o ramură în mînă.*

*In juru-i cresc lumini pe șantiere.
Și el, acum, cu teiu-n înflorire,
Strîngîndu-și mîna ca doi frați de luptă
Se bucură de-a zilei strălucire.*

*Și parcă-și spun din ochi, fără cuvinte:
— Sîntem tot tari în muncă ne-ntreruptă!
Eu dau răcoare, flori și umbră străzii!
Iar eu, curaj poporului în luptă!*

M A I C A

*Bătrîna aceea mi-a cerut aseară
Să-i scriu pentru fecior, o poezie
Și să strivesc pelin în călimară,
Să-i amintească-aroama lui amară
De pîinea ce-o mîncă-n copilărie.
Și inima-i cea veche să-i re-nvie.*

*„Vai, fiule, că nu-mi știi tu durerea,
Un măr de-aveam, ni-l împărțeam sfirtale.
Dar te-a făcut din om, neom, averea,
Cu bani te-a-ncins dușmanul, cu muierea?
Dac-ai putut să zici: — „Am altă cale“, —
Și că: „Mîncă-te-ar cîinii“, maichii tale.*

*Cum de-ai uitat cum ne-a robit dușmanul,
Că pîn-la șantier, lucram la dînsul...
Ai altă cale? Tu și chiaburanul...
...Acuma ți-este taică, maică, banul;
Ciștigul ieftin, te-ai mînjit într-însul,
De nu te pot spăla nici eu cu plînsul.“*

*Bătrîna mamă mi-a cerut aseară
Să-i scriu o poezie pentru-un fiu.
Era pe șantier îngrijitoare,
Avea feciori și fete muncitoare,
Dar vrea uscatul ram să-l reînviu;
...De unde-ncrederea-i în vers, nu știu.*

*— Tu, maică, mă-nțelege și mă iartă,
Alt ajutor îți dau, deși ți-e greu,
Dar versu-mi doar prietenii și-i ceartă,
Pentru dușmani săgeată-l vreau, să ardă.
Iar fiul tău, nu-i doar dușmanul tău.*

Ci și al poeziei... și al meu.

VALERIA BOICULESI

REÎNTOARCERE ÎN SAT

*Sihastră-ncremenire... Numai stepe...
Doar cîte-un uliu, în leneș zbor rotat...
Cîți prunci au supt din piepturile-ți sterpe
și-n colburile tale s-au jucat?*

*Ședeați tăcut și te ardea pustiul;
pluteau în preajmă nouri grei de fum...
Către măcel, pe ochi trăgînd chipiul,
convoiul ți-a zîmbit amar, din drum.*

*Sărată ți-a fost lacrima și mută...
— așa credeai că-i rînduit de sus —
Dar coase cînd porneau să se ascută
simțeați mocnînd în tine-un foc ascuns.*

*...Mă-ntorc la tine iar... E primăvară.
Pe dealuri peticite ară-un plug.
Și-n liniștea acestui prag de seară
sprînceana zării arde, ca un rug.*

*Pe uliți strîmbe, umbra unor case,
Cu streășina pe ochi, ca niște oale...
Doar alți salcîmi, spre cerul de mătase,
mă-ntîmpină cu crengi subțiri și goale!*

*O, sat al meu! Ca orbul din născare
deprins ai fost cu negura și ceața,
lumina dimineții, sclipitoare
te-a-nfricoșat! Te înpăimîntă viața!*

*Dar, iată că-mi răsare, fără veste,
un început de zid netencuit;
ca peste-o baricadă, printre creste,
un roșu steguleț a pîlpîit...*

*E-adevărat? E numai o părere?
Nu vor să creadă ochii mei, nu vor!
Și totuși, în acest umil decor,
se toarnă fundamentul altei ere!*

*Mă uit la satul meu, pitit în vale,
spre faldul roș privirea mi-o arunc
și deslușesc întâiul pas, pe care,
cutezător dă să-l încerce-un prunc.*

*Eu nu știu de se-nalță-aici o școală,
un dispensar, sau un cămin de zi!
Știu doar atât, că satul meu se scoală!
Și va porni spre viață!*
Va porni!

BOB DE GRIU

*Acelaș busuioc uscat, sub grindă,
aceeași laiță joasă sub părete...
In geamul, cit un petec de lumină,
mușcatele-au roșit, ca niște fete.*

*Mi-așterne mama scoarța cea mai nouă
și-n pași mărunți o văd în toată casa;
de sub ștergar a rupto turtă-n două
și toarnă-ntr-o ulcică tămîioasa.*

*Au tropăit în tindă, dînd de veste,
doi feți frumoși, cu nasul citu-i bumbul;
scot griu dintr-o trăistuță... spre ferestre
îngîină către cerul cum îi plumbul:*

*„Ca merii și ca perii“... și din ușă
dau drumul boabelor de griu să cadă...
Apoi, grăbiți, se-afundă în zăpădă,
cu nasul înghețat, ca de scorușă.*

*In ochii mamei văd o pîlpîire;
eu știu ce-ar vrea bătrîna-acum să-mi zică:
„Hei, noi de-aici, păstrăm cu îndîrjire
ce-am apucat din moși strămoși, fetică!“*

*Simt pasu-i apăsător și îndărătnic...
nu scoate mama mea nici un cuvînt!
(„E lanțul ruginit, dar tot puternic:
o ține-n loc un petec de pămînt!“)*

*Aș vrea să-i spun ceva, dar tac din gură.
M-a plec și iau vreo două boabe-n palmă...
Afară, iarna fulguese calmă,
sub învelișul norilor de zgură...*

*Și nu știu cum, dar fără să-mi dau seama,
— în voia gîndurilor fără frîu
îmi vine-așa — cînd mă gîndesc la mama
să mi-o aseamăn cu un bob de griu...*

*Un bob de grâu din vechea piramidă
a unui faraon pietrificat...
Un bob de grâu cu miez nevătămat,
ținut în neagra timpului firidă...*

*Tu mamă, bob de grâu... știu că-nvelișul
e tare, cum în lume nu-i vreo piatră!
Dar cred în tine! Cred ca-n secerișul
ce pîine caldă-o da, pe-a țării vatră!*

B Ă R Ă G A N*)

R O M A N

VI

Tot pregătindu-se să fluere plecarea, Marcu Ponici, cocoțat pe podișca de unde mînuia uneori, pe vînt mare, drugul cîrmei, mai numără odată căruțele ce așteptau podul pentru trecerea următoare.

— Bă Neculai! — strigă voios. Voi tot la fermă vă duceți?

Neculai, un flăcău deșirat, spînatec și gălbăgios, sporovăia ceva, printre căruțe, cu niște prieteni. Când își auzi numele, se apropie încet de mal, pășind larg, ca un cocor, prin gunoiul afînat al debarcaderului.

— Ha? — întrebă când simți că valurile Borcii i se zbat de-a latul, pe sfîrcul opincilor. — Ha? — și rotunjindu-și palma împrejurul urechii, se strădui să deosebească glasul lui Ponici dintre glasurile ce-i înșelau auzul din toate părțile. — Da, la fermă... și arată cu mîna spre alte două căruțe.

— Stăpînu-tău știe? Dumnealui v-a trimis? — îi mai strigă Ponici.

— Păi... el, Gaie! — și flăcăul, descleștîndu-și alene picioarele intrate-n mocirla debarcaderului pînă mai sus de glezne, porni legănîndu-se către căruța lui.

Pocnîndu-și a muștrare o palmă-n frunte, — „Cum dracu' nu m-am gîndit la asta pîn-acu?“ — Ponici sări de pe podișcă și trecu pe mal.

Fiu-său, Gustav, ședea în barca lui, ghebos, închis în sine, cu bărbia sprijinită în capătul vîslelor. Cînd văzu că taică-său vine spre el, tresări.

— Tu! — lui Ponici nu-i plăcea să-i spună pe nume; îi spunea „tu!“ — Auzi? Lasă barca. Te duci la Pantelimon și-i spui să-mi dea plugul, caii și căruța. — Mi-i dator niște bani... De el n-am nevoie!... Pui tu singur plugul în căruță și vii aici... Azi lucrezi la fermă. Ăstia... — mormăi mai mult pentru sine o explicație... — plătesc... la urma urmelor...

În ochii băiatului — nici galbeni, nici căprui, ca la șobolani — luea un firicel de bucurie crudă și încăpățînată:

— Eu mîn caii? Sau...

— Tu!

Văzîndu-l urnit din loc, Ponici se grăbi să urce pe pod:

— Fșșșt! — flueră el, în sfîrșit, plecarea.

Se cocoță din nou pe podișca înaltă a cîrmaciului, deschise un carnet

*) Vezi „Viața Romînească“, Nr. 3, 1954

soios și, plin de importanță, începu să-și preumblă privirile dela încărcătura peștriță a podului la carnet, însemnând ceva.

Începeau să-l bucure, pe Ponici, schimbările de la fermă. Cu două zile în urmă, cînd a aflat de ședința de la primărie și despre tot ce s-a vorbit acolo în legătură cu tractorul fermei — „confiscat“, trecut „cu acte-n lege“ prin mai multe mîini și ajuns pînă la urmă, piesă cu piesă, în motorul șalupei lui — Marcu Ponici s-a cam neliniștit, s-a cam înspăimîntat, și-a bătut nevasta, s-a îmbătat, și beat-mort, și-a încercat tăișul cuțitului în ușa cooperativei, zbierînd fălos, că „dacă lu' ăla dela fermă i s-a făcut de cuțit, o să aibă parte de cuțit pînă-n inima rărunchilor!“

A doua zi cînd l-a chemat Filip, s-a dus ostenit, bolnav, mahmur, gata de harță. A aflat chiar de la început că „pînă s-o limpezi într-un fel istoria cu tractorul, podul trebuie să umble fără niciun fel de istorie, ziua, noaptea, oricînd o fi nevoie!“ Au hotărît că ferma va plăti „acelaș tarif ca și particularii“, au hotărît că barca lui Gustav va trece și ea Borcea, din cînd în cînd, pe socoteala fermei, au hotărît cum să țină contabilitatea, cum să verifice socotelile, și s-au despărțit. Ponici, năuc încă de pe urma băuturii, a înțeles înaintea de orice că „răfuiala pentru tractor nu se mai face“.

În ziua aceea, podul n-a trecut pentru fermă decît odată, cu un camion din Călărași: aducea cherestea, fierărie, niște stămburi...

Seara, pentru cele două treceri ale acestui camion, Ponici a cerut șase sute de lei: era cel dintîi camion trecut pe podul lui ! Fără să-și ridice ochelarii dintre hîrtoage, casierul, Ilie Olteanu, a aprobat.

Din ușă, după ce și-a numărat banii, Ponici s-a întors înapoi. Voia să dea altă chitanță, pentru o mie de lei...

— Opt sute primesc eu... ori șapte, — explică el scărpinîndu-și ceafa — iar restul... pentru dumneavoastră... ca s-avem o bucurie... după obicei... de-nceput...

Casierul s-a înroșit, și-a scos repede ochelarii, i-a șters îndelung cu poalele vestonului, și numai într-un tîrziu a izbutit să îngaime în șoaptă cîteva vorbe:

— Eu cred că... cred că dumneata ești... ești mare nerușinat și... și mi-tuitor dacă... dacă-mi faci mie asemenea... Ieși, ieși... ieși af... af...

Ponici a dat bir cu fugiții. Seara, cînd Olteanu a trecut Borcea spre sat, l-a salutat cu plecăciune adîncă — și Olteanu i-a răspuns ca totdeauna, politicoș și parcă puținel stînjenit. „Nu s-a supărat! — îl cîntări Ponici în gînd. Trebuiau, se vede, șase sute... ori cinci!“ — se mustră el, iarăși împăcat. Dar îndată se neliniști: „Încep a ridica nasul ei, cu ferma!“

Acuma, disdedimează, podul trecuse în contul fermei nouăsprezece oameni și șapte căruțe. Cu totul, opt sute și nouă zeci de lei — socoti Ponici.

„Nu-i el dracu' chiar așa de negru!“ — hotărî în sinea lui, numărînd din nou căruțele de pe pod: preotul, Fane Gaie, ei toți, cei care-l înspăimîntaseră cu poveștile lor despre directorul cel nou, se grăbeau acuma să-și mîne înaintea tuturor căruțele, plugurile și argații, ca să lucreze la fermă.

„Mari coțcari!“ — îi mustră Ponici cu un zîmbet; și coborî pe pod:

— Care-i particular, care-i în contul fermei? — strigă; și intră printre căruțe să-și încaseze taxa „particularilor“.

Cînd podul ajunse pe malul celălalt, în baltă, împrejurul debarcadurului, — liniște, pustiu, nici un om, nici o pasăre, nici o vită...

— Oprește motorul, dracului! — zbieră Ponici, mînios dintr-odată, în direcția șalupei care-și tot scărpinga coasta de mal, cîteva metri mai încolo, în voia valurilor.

Era mînios pentru că nu se gîndise, atunci cînd a stat de vorbă cu Filip,

să ceară să-i fie plătite și cursele cu golul: ferma — înțelegea Ponici deabia acuma — avea nevoie de pod numai de la sat spre baltă, dimineața, și numai de la baltă spre sat, seara. Cam așa mergeau lucrurile și înainte, cînd nu era ferma: de ani și ani, Ponici ținea prețul ridicat, dovedind oricui că „cine are nevoie de pod la dus, trebuie să plătească ceva și pentru cursa-n gol la-ntors!“... Acuma însă, uitîndu-se la debarcaderul pustiu, îi părea că, deși ferma nu-i plătea mai puțin decît vechii lui mușterii din Lespezi, totuși ar fi fost drept să fie despăgubit separat „măcar două sute... sau trei!“ — pentru toate cursele-n gol.

— Oprește, bă, motorul fi-ți-ar... — zbieră din nou; și, pentru că șalupistul și-a iscat o clipă chica zburlită în oblonul cabinei ca să-i arate cîți oameni îi așteptau pe malul celălalt, Ponici zbieră mai departe pînă cînd duduital motorului încetă.

— Intri-n grevă, jupîne? — se arătă iarăși capul șalupistului în oblonul cabinei. Nu ți-i bine? Statul, dacă...

Ponici îl înjură scurt și-i întoarse spatele. Așteptînd să coboare de pe pod ultima căruță, începu să-și răsucescă o țigară.

— Grevă! — mormăi tîrziu pentru sine. Țăla, dacă-i trebuie pod, să plătească! Stat, ne-stat, nu merge așa... de pomană.

Lipi țigara îndelung, plimbîndu-și-o pe vîrfurile limbii, scăpără, și împietri cu chibritul în mînă: de pe malul celălalt, o voce cumplită, o voce în stare să spargă și pietre nu numai fața unui biet kilometru de apă liniștită cum era Borcea în ziua aceea, porunceă ceva — și porunceă într-un fel cum, după părerea lui Ponici, numai un boer sau un majur de cavalerie ar fi în stare să poruncească:

— Alo băăă... auzi deslușit — ăla cu podul! Treci încoa'!

— Dăm drumul la șalupă, jupîne! — bubui îndată, sub dărîmăturile cabinei, șalupistul.

Ponici nu se simți în stare să-i răspundă cum ar fi vrut. Aruncă chibritul care-i ardea degetele, și, înjurînd, urcă pe podețul cîrmei.

Căruța cobora încă în pantă spre debarcader, cînd inginerul Matei, ridicîndu-se în picioare, și-a potrivit amîndouă palmele pîlnie la gură și a urlat către malul celălalt al Borcei:

— Alo băăă! Țăla cu podul! Treci încoa'!

Și pentru că de dincolo nu i-a răspuns chiar atunci duduital șalupei, își umezi îmbelșugat buzele arse și repezi o asemenea șuerătură, încît caii, nemaiținînd seama de poruncile vizitiului, țîșniră într-un galop ciudat, în copci cîinești, stingheriți de căruța care-i împingea din spate; trecură într-un zig-zag fulgerat printre căruțele ce mai așteptau pe mal, și ca prin minune, se opriră tremurînd la un pas de apele Borcei.

Lîngă inginerul Matei, Ilie Olteanu oftă greu, ca un om trecut printr-o primejdie mare, și, palid încă, începu să-și șteargă ochelarii, cu mîini nesigure, de poala vestonului.

— Du-dumneavoastră — îl întrebă în sfîrșit pe inginer, care între timp sărise din căruță, — dumneavoastră știți... știți să 'nnotați?

— Mț! — negă Matei scurt, cu privirile ațintite mereu spre malul celălalt.

— Atunci, — îl dojeni Olteanu țuguindu-și buzele bosumflate — dacă nu știți, dece... dece faceți imprudențe în... în căruță pe... pe malul apei?

— I-auzi: a luat-o din loc! — vesti Matei bucuros, fără să-l asculte.

Intr-adevăr, dincolo, peste Borcea, motorul șalupei se opintea tușind bătrînește.

Țeapăn, stîngaci, Olteanu coborî și el, ținîndu-se cu o mîna de draghina căruței și cu cealaltă de coada unui cal.

— Eu... — anunță el înșfîrșit o hotărîre îndelung chibzuită și bine motivată — eu cred că de azi înainte nu... nu mai merg într-o căruță cu dumneavoastră decît... decît în caz de forță absolut... absolut majoră.

Drept răspuns, Matei izbucni în rîs. Descumpănit, Olteanu îl privi un răstimp pe deasupra ochelarilor, ridicîndu-și sprincenele a mirare, apoi, împotriva propriei lui voințe, se pomeni rîzînd și el. Ar fi vrut să mai spună ceva, dar, pînă să-și adune gîndurile, pînă să-și găsească vorbele, inginerul s-a amestecat printre oamenii care așteptau podul: cotrobăia ca la el acasă prin căruțe, potrivea cu dela sine putere fierul plugurilor pentru brazdă mai adîncă, se mînia pe cei ce duceau în Dobrogea, pentru vînzare, niște grîu de sămîntă cu „pe puțin zece procente mazăriche, bă!“, îl făcea de rușine pe stăpînul fiecărui berbec rîios... În cele din urmă, dădu peste un car cu niște porumb verde, cosit de curînd. Gospodarul, un țăran pîrpriu și ponosit, povestea că-l semănase „pentru mălai“, dar, fie că l-a „dat în pămînt“ prea tîrziu, fie din altă pricină, porumbul a fost năpădit de buruiană, s-a-nchireit, s-a-ndesit, și n-a mai fost pînă la urmă bun de nimic decît de-atîta: pentru oi!

— Ba el a fost bun și încă foarte bun! — biruia glasul inginerului zgomotul șalupei care se pregătea să acosteze. Tu n-ai fost bun de nimic, că te-ai puturoșit pe coada sapei pînă ți-a ajuns buruiana în ochi!... Vă cunosc eu, voi, ăștia: lăsați prășitul pe seama lui sîn' Sisoe... vă cunosc!

Incovoiindu-se ca să poată ciocăni cu degetul în pieptul țăranului ca-ntr-un zid căruia ar fi vrut să-i încerce coșcova, Matei striga — poruncind sau rugîndu-se, n-ar mai fi putut ghici nimeni — că nutrețul trebuie dus înapoi în sat și pus la murat pentru vite, pe iarnă... Dădea sfaturi despre modul cum trebuie pus nutrețul la murat în groapă, se jura că „n-are niciun schepsis să ții oile cu asemenea delicatessuri“, acuma, cînd este încă verdeață destulă... Țăranul îi ținea piept, înfipt pe loc ca un țăruș, și numai în clipa cînd motorul a tăcut, s-a auzit și vocea lui, strecurată ici-colo în predica cu care-l potopea inginerul:

— Scheps îs ori nu-s scheps, nu te privește pe dumneata... Nu țipa la mine, că nu ți-sslugă... Vaca mea nu mănîncă murături, că nu-i trăită-n tîrg, la birt, ca dumneata...

În jur, oamenii rîdeau din toată inima, deși nu prea înțelegeau despre ce-i vorba.

Pînă la urmă, răzbit de atîta îndărătnicie, Matei lăsă grija porumbului în plata domnului și porni să-l caute pe Olteanu; dar se pomeni în aceeași clipă învăluit de-un pîlc de oameni îmbrăcați ca vai de lume, duhnind acru a sudoare, a sărăcie și a ceapă, — și împins către pod.

— De unde, mama ciorilor, ori mai fi năvălit și... — își arată inginerul nemulțumirea în gura mare; dar nu i-a răspuns nimeni.

— Ho! — auzi undeva o poruncă. — Ce-i aici, pod ori pomană? Stați la rînd! Să urce-ntîi cine-a venit înainte... La o parte, la o parte, hai, hai, lăsați loc pentru căruțe!...

La marginea podului, Marcu Ponici îi împingea zorit pe noii veniți în lături. Din patru brînci zdraveni, Matei ieși în față:

— Care „ho“? — zbieră, lipindu-și aproape fața de fața podarului; și ocolindu-l mînios, călcă îndesat pînă în mijlocul podului. — Hei!

— strigă din nou, cu vocea aceea pe care Ponici i-o auzise nu de mult de pe celălalt mal al Borcii, — hei, domnul ăla dela fermă... Munteanu, Olteanu, Moldoveanu cum îți zice... vin' și dumneata!

Muncindu-se să deschidă drum căruțelor, Ponici îl cercetă repede. Nu-l mai văzuse niciodată, pe omul acesta, în Lespezi. După chip, arăta a orășean — funcționar sau ceva asemănător. Era înalt, tânăr încă, puțin adus de spate; purta cizme prăfuite, o jachetă scurtă de doc verzui — cu spatele decolorat, aproape galben, și n-avea în mână decât o servietă mică, roasă, burdușită fără nici o măsură, și din cauza asta legată pe deasupra cu sfoară, în cruciș și-n curmeziș, ca un pachet de rînd. Judecîndu-l după voce și mai cu seamă după servietă, Ponici socotea că un asemenea om poate fi chiar „inspector de director”: nu un inspector cum sînt atîția, ci acel inspector care — auzise el — trebuia să vină în Lespezi adus de notar și de pretor, ca să-l dea afară de la fermă pe directorul cel nou și să „facă dreptate” pe loc pentru Răghină, pentru notar și pentru „toți, toți”.

Cînd căruțele, una cîte una, au început a trece pe pod, Marcu Ponici s-a apropiat tiptil, în vîrfurile picioarelor, de călătorul necunoscut:

— Dumneavoastră... — începu, pierdut cu totul în umilință și în respect — eu... nu v-am băgat de seamă... să iertați dacă... dar nu vorbeam cu dumneavoastră... — și socotindu-și iertăciunile primite, îndrăzni o întrebare: — Treceți în contul fermei, nu?

— Da-ntr-al cui, într-al lu' tata? — i-a întors călătorul întrebarea, strivind sub talpă un muc de țigară și aprinzînd pe loc o țigară nouă. — Pornești odată, ori ce faci? mormăi pe urmă, apoi rămase țeapăn, cu privirile pierdute peste ape, spre malul bălții.

Vorbînd repede, Ponici începu să-i explice regulile locului: cum podul „n-are voie să plece pînă nu se urcă atîția cîți trebuie”, cum își plătesc călătoriile „particularii”, cum ține el socotelile pentru cei ce trec pe socoteala fermei... Înțelegînd însă că nu-i ascultat, lăsă explicațiile baltă și, cu o plecăciune, porni să grăbească plecarea.

— Voi, încotro? — le strigă celor care, pe mal, așteptau grămadă, în picioare, să le vină rîndul la urcare. — Treceți în Dobrogea — încercă să ghicească, — la Constanța-n port, sau...

— Trecem la fermă, aici, — îl lămurii foarte liniștit un tânăr; și Ponici îl măsură cu mirare.

Tînărul nu părea de fel la locul lui în mijlocul gloatei aceleia de desculți. Indesat, mărunțel, bucălat, era îmbrăcat binișor, în haine cam amestecate: pînză de casă, țărănească — croială largă, orășenească; în cap, șapcă; din buzunarul de la piept al hainei, ieșeau la iveală câteva capete de creion, împodobite cu apărători de tinichea nichelată, strălucitoare... Fața-i era rumenă, curată și rotundă, așa cum o au numai copiii sau ciobanii foarte tineri — și tuleiele care-i mijeau sub nas, în loc să-l facă să pară mai matur, îl întinereau.

— Dumneata dece nu urci? — îl îndemnă Ponici.

— Eu sînt cu dumnealor, — explică, tot domol, tînărul. — Ori urcăm toți odată, ori așteptăm trecerea doua...

Ponici ar fi vrut să-l mai întrebe dacă-i „vătaf sau delegat”, cînd auzi în ceafă glasul „inspectorului”.

— Lucrezi la fermă? — se răsti el la tînărul de pe mal.

— Da... Adică... acum mă duc, de drept... N-am mai fost... — și îmbujorat ca o fată, tînărul adăogă cu oarecare mîndrie: — Mă duc cu dumnealor,

și pe urmă rămîn cu cadrele. Dumneavoastră sînteți tovarășul inginer Matei?

— De unde mă știi?

— De la Călărași...

Fără să ia în seamă cît de vag era răspunsul, inginerul își continuă cercetările:

— Cum îți zice?

— Bucurașu Pavel.

— Și cîți aduci? — arată Matei spre oamenii de pe mal, ca spre niște oarecari lucruri neînsuflețite.

— Patruzeci și șase.

— Vax! — inginerul își schimbă nemulțumit țigara dintr-un colț al gurii în celălalt. — Patru-ș-șase ori nimic, tot o brînză-i pentru așa plăcintă de fermă... Atunci rămîneți la transportul următor, și cum veniți vă prezentați la mine!... și se întoarse către Ponici: — Îi dai drumul, ori ce faci?

Ponici lăsă nerumegat cuvîntul nou și neliniștitor abia auzit — „ca-dre-le“ — și chiui încotrova, peste capul celor de pe mal:

— Mai repede, bă, tu!...

De sus de pe costișă, călare pe coarneau unui plug aruncat în coșul unei căruțe desfundate, Gustav Ponici, asudat de fericire, mînuia de zor pe spinarea unor murgi scunzi, costelivi și deșalați, o joardă groasă de salcîm. Asta, la vale!

— Or să dea-n bot, pînă-n seară, iepuroii lui Pantelimon! — mormăi Ponici cu ciudă, cînd văzu căruța trecînd, abia-abia, de pe debarcader pe pod.

Neașteptat, din coșul căruței se ivi capul unui flăcău:

— N-ai'mneata grijă de cai — intră el în vorbă serios, dar, vădit, abia ținîndu-și rîsul. — La vale, cu ușorul, se lasă unul în nădejdea celuiilalt. Da'cînd or simți greul, nu-i mai prinzi! Așa se-nfierbîntă caii lui Pantelimon!

Flăcăul purta o pălărie neagră, aproape nouă, dar proastă, din care, spre tîmple, scăpau cîteva şuvițe de păr castaniu. Avea ochi albaștri, sprîncene bogate, și, de-o parte și de alta a nasului, o mulțime de pistrui.

Aștepta un răspuns, dar cînd văzu că Ponici îl măsoară dușmănos și tace, se ridică, sări din căruță, scoase dintr-un buzunar niște bani pregătiți dinainte și i-i întinse.

— Taxa, — lămuri.

Era mai înalt decît Ponici cu un cap, și părea pe aproape de douăzeci de ani.

— Taxa, bre! — se apropie el de podar. — Trec dincolo.

— Ție nu-ți zice Țiripan? — îl cercetă podarul fără să-i ia banii.

— Țiripan — Hantaban — ce te privește pe 'mneata?

— Nu ești tocmit la Zăpodeanu?

— Ba... — pe fața flăcăului trecu repede o umbră de mînie ori de neliniște — ... ce mă tot descoși? Mă duci dincolo, ori nu mă duci?

— Nu te duc. Dă-te jos!

— Dece, bre?

— Așa mi-a spus stăpînu-tău, așa fac. — Ponici nu prea avea chef de vorbă; totuși, băgînd de seamă nepăsarea îngăduitoare cu care „inspectorul“ asculta toate acestea, și sigur fiind că are a apăra unele reguli de viață care-i bine să fie auzite și aprobate de cît mai mulți, înălță vocea: — Tu, dac-ai fugit din slujba unde te-ai tocmit, dacă ți-ai lăsat stăpînul care

ți-a fost ca un părinte atîția ani, n-ar trebui să-ndrăznești nici să te uiți în ochii oamenilor!

— Zău?! — se miră flăcăul în batjocură... — Zici că nu mă treci?

— Hai, hai... — îl împinse Ponici binișor de după umeri. — Du-te la stăpînu-tău și-i cere iertare, că nu-ți vrea răul...

— Ia nu mă mai împinge, bre! — îl repezi flăcăul. — Nu vrei — atîta pagubă!

Rîzînd cu toată gura, înșfăcă din căruță o boccea și trecu pe mal:

— Hai la-ntrecere! — îi strigă de-acolo lui Ponici.

Cercetă repede împrejurimea, și după ce a fost sigur că nu-i nicăeri nici un ochi femeiesc, s-a dezbrăcat — gol pușcă — și-a adunat toată averea în jachetă ca într-o raniță, ranița asta și-a așezat-o pe creștetul capului și, petrecîndu-și brîul de cîteva ori pe sub bărbie, a înțepenit totul de nădejde, schimbînd într-una glume cu cei de pe mal.

— Mă, zevzecule, — și-a arătat capul șalupistul — nu-nnoți nici zece metri și te duci dracului. Pe cine-ai mai văzut scăldîndu-se aici?

— Dacă vezi că mă-nnec, vii cu șalupa și mă scoți — rîse Țiripan. Dacă văd că te-nneci tu, cu lădoiul tău, viu eu și te scot. Bați palma? — și liniștit, tot spunîndu-i ceva vesel lui Pavel Bucurașu — ce anume, nu se auzea de pe pod — flăcăul se lăsă cuprins de valuri.

Șalupistul își mai preumblă privirile de cîteva ori, muștrător, de la Ponici, care rămăsese cam aiurit pe marginea podului, la Țiripan, care înainta ușor, pălmuind ritmic fața apei, ca într-o joacă, cu brațele lui albe, vînjoase, — apoi se trase în cabină atît de brusc, încît de pe acoperiș s-a desprins un smoc de paie și a căzut în apă.

— Nu se-nneacă, dă-l dracului! — izbucni Ponici, ca să răspundă odată pentru totdeauna acuzațiilor din privirile șalupistului, și celor care, pe pod, îl înconjurau cu priviri asemănătoare; apoi se apropie de „inspector“: — Golan! — arată el cu mînie peste umăr. — Are contract aici, e tocmît la un om în sat, și umblă fugar... Altă dată l-ar fi adus înapoi cu jandarmii... „Inspectorul“, strein și nepăsător, pufăia țigară după țigară cu privirile ținute de malul celălalt. Ponici se repezi la fiu-său:

— Tu, ologule — te-ai tocmît birjar la ăla? De unde l-ai cules?

— Păi... — se desvinovăți băiatul — dac-a spus că-ți plătește trecerea, eu...

— Plătește! Plătește! — se îmbună oarecum podarul. — Mai uită-te, altădată, și la om, înainte de-al cocoța în căruță la tine. Grigore!... Fșșșt! — dădu în sfîrșit semnalul plecării. — Dă-i drumu'!

Șalupistul rămăsese însă cu gîndurile și cu ochii la Țiripan: abia după al treilea semnal a priceput despre ce-i vorba, și, în sfîrșit, a dat drumul motorului.

Pe la jumătatea cursului Borcii l-au ajuns pe Țiripan din urmă: plesnea valurile, neostenit, cu aceleași mișcări ritmice și armonioase.

— Bă, nea Ponici, — strigă careva dintre căruțe — dacă-l apucă un cîrcel, se-nneacă! — apoi aceeași voce, mai tare, pentru Țiripan: — Prinde-te de-o barcă, măă!

— Ce barcă? — hohoti flăcăul, din apă. — Mai bine... vorbea întretăiat, din cauza sfortărilor înotului — mai bine dați... dați de-a azvîrlita cu Ponici... aici... să-l spăl de păcate pînă...

Dintr-un salt, Ponici ajunse la marginea podului:

— Mă, lepădătură, mă, veneticule — urlă aplecîndu-se peste balustradă — nu mai știi de nici o măsură, de nici o rușine! Te spun lui stăpînu-tău, ține minte, și...

— Ce stăpîn? — hohoti din nou Țiripan — lui Zăpodeanu spune-i să mă pupe coalea... ține minte!

Svîcnind în apă — sprinten ca o zvîrlugă, flăcăul dădu la iveală o spinare albă, musculoasă, și cu o plesnătură îndemînată de palmă arătă deslușit, tuturor celor de pe pod, în ce loc anume al trupului înțelege el că s-ar cuveni să fie pupat de Zăpodeanu.

În răstimpul cît Ponici a tăcut, uluit cu totul de-o asemenea îndrăzneală și jignit din cale afară de hohotele celor ce-l înconjurau, podul s-a depărtat atît de mult încît, cînd Țiripan a mai strigat ceva, i-au auzit glasul slab, acoperit de duduitul șalupei.

— Și diseară, să știi — spunea flăcăul, parcă furios, parcă vesel, răsufliînd adînc după fiecare două trei vorbe — diseară... cînd vin la mneata... vin din partea fermei... că de azi lucrez acolo... și-ai să mă plimbi... să știi, — vrei, nu vrei... de două ori pe zi... pînă ți s-or lungi urechile... ca la măgarul popii...

Asta depășea cu vîrf și îndesat ceea ce Ponici era în stare să rabde: repezindu-se în balustrada podului ca-n gratiile unei cuști din care ar fi vrut să fugă, începu să înșire, învîrtind amenințător pumnii în aer, toate înjurăturile și toate blestemele care-i veneau la gură,

Inginerul Matei îl privi cîtăva vreme dezaprobat, pungindu-și buzele uscate, apoi, dintr-odată, îl apucă strîns de-un braț și-l sili să i se uite în față:

— La fermă mergea ăla? — întrebă printre dinți.

— Eeeee... cu greu, Ponici izbuti totuși să înțeleagă ce i se cere: — Da, el...

— Și de ce, mă rog, n-ai spus așa? De ce nu l-ai luat? — inginerul lăsă brațul podarului, ca să-l apuce de guler. — Ha?

— Nu eu, domn' inspector... eeee... tovarășe inspector... — în mîna inginerului, podarul se legăna într-o parte și-n alta ca-ntr-o spînzurătoare, dar nu îndrăznea să se zbată. — Eu... — gemu pierdut — tovarășe inspector... eeee... domn' inspector...

— Bă! — îl chemă inginerul, apăsător, la ordine. — Mie să nu-mi miorlăi aici palavre. De ce?

— Are contract, tovarășe inspector! și Ponici, desmeticindu-se din ce în ce, începu să se desvinovățească repede, dintr-o singură suflare. A fost dimineață stăpînu-său, Zăpodeanu, la mine. Are contract vizat, taxa plătită... Să vă spună oricine, că știe tot satul, — chemă el mărturia oamenilor de pe pod, care ascultau, neguroși acum, plini de curiozitate față de această întorsătură a lucrurilor. — Nu poate să plece așa, dacă legea... Eu ce am de cîștigat?! Mie-mi plătea; da' este lege, și-apoi mă tîrîie pe la jandarmi... complicitate de neexecutare de contract, cum se zice; sau măcar pentru mărturie... Eu, păcatele mele, n-aș vorbi dacă n-aș fi pățit-o. Nici la fermă nu-l angajează, dacă are contract. Degeaba se duce. Eu...

Încet, mîna inginerului slăbi, apoi căzu moale de-a-lungul trupului.

Față de contracte, de ștampile și de iscălituri oficiale, inginerul Matei, pe baza experienței lui de viață de pînă atunci, nutrea un dispreț bolnăvicios, vecin cu ura, — și asta în primul rînd pentru că prea adesea, înaintea gogomăniilor din unele hîrtiute investite cu astfel de semne — și pe vremuri la Camera agricolă, și mai tîrziu la A.F.S.M. — se simțea dezarmat, neputincios, așa cum înaintea oamenilor vii nu se simțea niciodată.

Iși înfundă deci mîna vinovată în buzunar; cînd auzi însă umerii hainei de doc pîrîind, își luă seama, privi crunt, indignat, spre acel loc al Borcii unde capul lui Țiripan se vedea ca un ciudat pepene rătăcitor pe

ape, și în sfârșit, pentru că Ponici era totuși om viu și nu o hîrtie parafată de cine știe ce autorități pe care el nu era în stare să o înțeleagă, se liniști singur, tare:

— Las'că tot vine el, nu se-nneacă! Innoată bine! — și spre Ponici, din nou mînios: — Cu ce-o să lucrez ferma asta, crezi tu, — nu cu oameni? — apoi, luminat de-o hotărîre care-l bucura, hohoti scurt, ciocăni în fruntea podarului, cu vîrf degetului arătător, un deslușit „Prost mai ești“, și-i tună între ochi, cu toată puterea vocii lui cîmplite: — Eu, bă, îl angajez, na! Iar pe contractele voastre mă... — rosti cuvîntul pe șleau, cu vădită plăcere — dela etajul al șaptelea! Spune-i asta și lui ăla... Zăpodilă, cum îi zice, — ăla cu contractul. Ca să știe!

— Zăpodeanu, — îl corectă Ponici cu jumătate de gură, și se grăbi să-și găsească treabă în celălalt capăt al podului.

Acuma Ponici nu mai știa nimic, nimic, nimic: nici ce-i, la urma urmelor, cu acest „inspector“, nici dacă a făcut bine ori nu ascultînd de Zăpodeanu și oprindu-l pe Țiripan să urce pe pod, nici dacă în neînțelegerea de mai înainte a cîștigat el sau „inspectorul“, nici dacă a fost într-adevăr o neînțelegere sau n-a fost... Incasă repede taxele pe care le mai avea de încasat, însemnă în carnet ce mai era de însemnat, apoi, cu o hotărîre nouă, se apropie „de inspector“ și-l înconjură, zîmbind într-una, cu o ploaie de întrebări pline de bunăvoință prietenoasă: de unde vine domnia voastră, dacă domnia voastră rămîne la Lespezi multă vreme sau nu, dacă domnia voastră a fost cîndva în baltă la vînațoare, dacă domniei voastre nu i-ar place un peștișor cu icre, dacă domnia voastră îl cunoaște pe directorul cel nou, dacă domnia voastră l-a cunoscut pe Calistrat Răghină, dacă domnia voastră se cunoaște cu domnul pretor de la Paroșeni...

La început, „domnia sa“ a mormăit niște răspunsuri din care nu s-a înțeles nimic și și-a tot preumblat privirile dela malul bălții la capul lui Țiripan, tot mai îndepărtat, furat în derivă de curentul apei. Pe urmă, dintr-odată s-a întunecat, și-a vîrît mîna adînc în buzunarul hainei, și a lăsat întrebările să-i treacă pe de lături.

Cînd a prins Ponici de veste că-și bate gura de pomană, era prea tîrziu: cu sprîncenele arcuite, înălțate pînă-n rădăcina părului, „domnia-sa“ a început să-i răspundă:

— Ce-i aici la tine, bă? Vamă, poliție, ce-i? — și mînia inginerului, odată dezlănțuită, s-a revărsat în voie: — Na: mă cheamă Matei, pe tata-l cheamă Matei, pe bunicu-l chema Matei, pe stră și pe stră-străbunicu' tot Matei; sînt inginer, sînt agronom, am o nevastă, am să stau la unu Nedelea, aici în sat, o să lucrez la fermă, o să trec cu podul de două ori pe zi, sau numai o dată, sau poate-o să mă fițîi de zece ori, sau niciodată, și n-am să-ți dau socoteală de nimic. Ți-ajunge?!

Podarul îl privea aiurit, urmărindu-i jocul mușchilor feței struniți cu sălbăcie pe fălcile osoase și puternice.

— Ei, viperele dracului! — l-a mai auzit bombănind, domolindu-se, chipurile. — Scot omul din sărite, măcar și de piatră de-ar fi!

Pînă la mal mai erau vreo treizeci de metri. Drumul a urmat într-o tăcere înfrîcată, și numai tîrziu, hăt, cînd inginerul Matei a ajuns aproape de sediul fermei, Ponici a îndrăznit să ridice mîna și să-și arunce repede pe furca picptului semnul unei cruci tremurate:

— Ptiu, zdrahonul! oftă din adîncul măruntaielor.

În mintea lui, „zdrahon“ era ceva cu chip de om, alcătuit totuși dintr-un zmeu, un pește și-un balaur.

Depart, Țiripan, tras de curentul apei cu vreun kilometru mai jos,

se apropia de pământ înnotând din ce în ce mai încet. Un om fugea pe mal gata să-l întâmpine sau, la nevoie, să-l ajute.

— Amară pîine! — mormăi Ponici pentru sine, vîrînd scîrbit în buzunar caietul cu însemnări pentru fermă. Amară pîine!

În aceeași clipă, șalupa zmuci cablurile spre debarcaderul celălalt și podul, fără cîrmaci, ciocni malul cu putere, năruind din debarcaderul șubred felii groase de lut sfîrîmicios amestecat cu gunoi.

Ponici nu s-a mai simțit în stare să-și înjure șalupistul pentru că a pornit înapoi fără poruncă; s-a cocoțat pe podișca lui înaltă, strîmtă, și s-a lăsat greoi, cu pieptul de-a latul drugului cîrmei.

Pe malul dinspre sat, cel dintîi lucru pe care au trebuit să-l facă, a fost să deslege podul de șalupă și să-l priponească la debarcader. Șalupa, singură, a coborît în grabă cinci-șase kilometri mai jos, ca să aducă înapoi barca lui Gustav. Asta, din pricina flăcăului aceuia domol și bucălat, care spunea că-l cheamă Pavel Bucurașu și rămîne la fermă „cu cadrele“.

Anume, lui Bucurașu năzărindu-i vreo jumătate de ceas mai înainte că Țiripan e gata să se înnece, a sărit în barcă, și, hotărît, și-a îndemnat tovarășii:

— Care mai vine? Singur nu dovedesc, poate, să-l ridic... lămuri el cu mîinile pe vîsle.

Localnicii însă trecuseră cu podul, iar printre cei patruzeci și șase de oameni aduși de dînsul la fermă nu era nici un pescar.

— Omul se-nneacă și nu vine nimeni, bre? — se nemulțumi Bucurașu, gata să desprindă singur barca de țarm.

În cele din urmă, un bihorean vîrstnic, uscat, voinic și mustăcios, cu pălărie neagră și cojocel aruncat peste umeri, își scuipe de nădejde în palme și sări în barcă.

— No, hai dară! — și judecă situația în graiul lui — călca-o-ar vaca neagră de ciubară, căz doar bărcile tot de-un om or fo' făcute, nu-s minunea lui dumnăzău... Dumneata știi lopăta?

— Nu prea, bade Gheza.

— Ei, atuncea dară-i bine: nici io nu știu!

Au pornit, s-au depărtat de mal cu chiu cu vai, preț de-o aruncătură de bolovan, și de-acolo înainte luntrea a început a li se învîrți năvăș în cercuri tot mai strîmte, tîrîndu-i fără putință de scăpare în voia curentului. Cei de pe mal, după ce l-au văzut pe Țiripan ajuns dincolo, au început a găsi întîmplarea cât se poate de veselă și potrivită pentru glume.

Rămas singur la debarcader, Ponici își măsura noii mușterii cu ciudă neascunsă. Erau patruzeci sau cincizeci de oameni, toți ca unul: fețe trase, zdrențe, traiste dezumflate....

— Scursura iarmaroacelor! — îi categorisi pentru sine; și așezîndu-se pe un morman de gunoi, trecu în contul fermei pentru această cursă suplimentară a șalupei patru sute de lei — apoi cinci. Pe urmă, sleit de spaimele și nemulțumirile acelei zile abia începute, căzu pe gânduri.

A auzit cum din sat a coborît o căruță, apoi alta, — dar nu și-a ridicat privirile decît într-un tîrziu, cînd cineva l-a înghiontit ușor în spate. Era nevestă-sa.

Soioasă, astmatică, sfrijită, Ioana Ponici semăna cumva, privită de aproape, a vulpe scărmanată și flămîndă: avea piept de flăcău bicisnic, drept ca scîndura, nas ascuțit și buze neobișnuit de subțiri.

Ponici luă legătura cu de-ale mîncării, și, cu nasul în strachină, ascultă vești din sat.

În Lespezi, după spusele Ioanei, era „zarvă, Marcule, zarvă, urgie,

iad,!" Un om pe care Ioana nu izbutea să-l blesteme destul — Dincă Giorovan — „că numai de-atîta-i bun el, să-nvrăjbească satul“ — „ridică, Marcule, oamenii, casă cu casă, și-i alungă să lucreze pentru fermă“.

— Ce tot latră tu acolo? — se ridică Ponici cuprins de-un fior.

Ioana n-a dat înapoi. Avea dovezi: de dimineată, Dincă Giorovan trecuse pe la popa cel bătrîn, pe la Fane Gaie, pe la notar, pe la Zăpodeanu, — numai că Zăpodeanu l-a gonit cu toporul — pe la alții, mă rog, și tot amenințîndu-i că „adună satul la primărie“ — Ioana nu știa cum de era Dincă în stare să adune satul, și nici pentru ce anume — i-a pus cu silă să-și trimită căruțele și argații la fermă pentru lucru cu ziua.

— Să lucreze, bre! — rînji Ponici, liniștit acum. Ferma plătește!... Eu... l-am trimis și pe „ăla“ — ocoli el, ca de obicei, numele lui Gustav — cu caii lui Pantelimon...

Dar Ioana, neauzindu-l parcă, vorbi înainte.

A doua zi — desluși ea — Dincă Giorovan „ridică“ și restul satului, „pe toți pînă la unu, Marcule, fără alegere!“

— Rămîne pămîntul Lespezilor nelucrat, Marcule, — smorcăia ca după mort, cercetînd cu coada ochiului împrejur, ca nu cumva s-o audă vreun străin. — Ferma-i mai mare decît toată moșia Lespezilor, Marcule, și-ai noștri n-or dovedi-o! Vine foamete, vine pustiirea satului, că de mîine, Marcule, nu-i mai lasă să lucreze nici în grădini: numai ferma, ferma, ferma... și ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor, șueră șoptit, cu altă voce, în urechea lui bărbatu-său: — Al lui Erhan, băiatul, adună flăcăii. Ei încep!

— Ce? Bănuind un lucru pe care nu îndrăzneă încă să și-l mărturisească, Ponici a vorbit și el în șoaptă, cu gîtlejul uscat dintr-odată.

— Au arme, flăcăii, Marcule: puști, pistoale, mitraliere.... Am văzut eu: arme! — șueră Ioana, în loc de orice alte explicații, cu buzele lipite de urechea lui bărbatu-său.

Și adunîndu-și iute străchinile una peste alta în basma, porni spre sat.

După cîțiva pași însă, s-a întors din nou.

— Vine și el! — șopti în urechea lui Ponici, arătîndu-i drumul către sat. — Ți-am spus?!

Tresărind, Ponici s-a tras un pas înapoi: într-o căruță cu un cal, cobora încet, ocolind cu grijă hîrtoapele, Dincă Giorovan.

— Tu, Marcule, — i se îndesă Ioana iarăși în ureche — nu te lua în cîră cu el. Trece-l dincolo... să se ducă la ferma „ăluia“.... și lasă-l în apele lui... pînă mîine! Ș-apoi mîine....

Făcîndu-i semn că a înțeles foarte bine despre ce-i vorba, Ponici i-a întors spatele: șalupa se apropia de mal, tîrînd în urmă barca lui Gustav, în care un ardelean mustăcios, sburlit, ținîndu-l pe Pavel Bucurașu de după umeri, striga voios și răgușit celor de pe mal că „peștii tunie dracu-n foalele lor“ i-au luat pălăria să se fudulească cu dînsa la Brăila...

Dincă Giorovan a privit zîmbind mulțumit lumea strînsă pe debarcader, a dat binețe, apoi și-a urmat drumul, în lungul Boreii: nu mergea la fermă.

Cu totul nemulțumit de sine, Filip se așeză pe-un mușuroi și-și cuprinse în palme obrajii dogoriți de febră.

Stătu așa o clipă, apoi, înciudat, pornit împotriva lui însuși, tresări și-și îndreptă spinarea. Scotoci grăbit prin buzunare după un capăt de creion, potrive pe genunchi o hîrtie și începu să mîzgălească la împlinire niște semne fără înțeles.

N-avea de scris nimic. Voia doar să rămînă o clipă singur și să-și adune

gîndurile. În spatele lui, cîțiva oameni — cinci la număr — trebăluiau nepăsători împrejurul a trei pluguri. Se mișcau domol, vorbeau încet și-si suduiaii caii cu lehamete, îndeplinind neschimbat, în toate amănuntele, tipicurile unei munci simple și grele, așa cum cunoșteau de ani și generații.

A patra oară în dimineața aceea, Filip încredința unui asemenea grup de plugari, pentru arat, o bucată din terenul fermei. Se pregătise pentru asta: avea în buzunar un plan scris, cu schiță și cifre, dar....

Venise tîrziu din sat, în noaptea trecută, încredințat că nou-cunoscuții lui — Giorovan, Nedelea, Cărmîș — își vor ține cuvîntul: „Pentru început, pe mîine dimineață, cel puțin douăzeci de pluguri!“ — așa rămăsese răzămîntul.

Cînd a ajuns la fermă, în camera eliberată de Răghină pentru biroul noului director era încă lumină. Mutînd mereu dintr-un ungher în altul o lampă chioară, cu sticla îngrozitor de afumată, Olteanu împărțea în cliduri, pe dușumeaua goală, niște hîrtii trîntite de cineva lîngă ușă, într-o movilă înaltă de jumătate de metru și lătită pe-un bun sfert din întreaga încăpăre.

— Corespondența restantă din ultimul secol al... al administrației Răghină, — explică el; și-si continuă munca, gemînd demonstrativ ori de cîte ori trebuia să-si lipească obrazii de podea ca să descifreze cu ochii lui miopi un titlu ori o semnătură.

Filip l-a urmărit un timp mirat, nefiind în stare să-si dea seama dacă ceea ce face Olteanu are sau nu vreun rost.

— N-ai dat cumva de niscăi instrucțiuni pentru arăturile din toamna asta? — întrebă în cele din urmă, cu interes.

— Ba am dat! — și Olteanu brăcuie cu vîrfurile picioarelor un vraf de hîrtii abia triate. — Instrucțiuni, circulare pentru... pentru cel puțin trei toamne... Le puteți lua definitiv pe toate pentru că la... la astea nu obligă nimeni să răspundem.

Ridicînd circularele pe pervazul ferestrei ca pe-un pupitru, Filip le-a parcurs răbdător: zece, douăzeci, cincizeci... Pagină cu pagină, se poticnea în cuvinte noi, necunoscute sau aproape necunoscute. Nu înțelegea pînă la capăt decît fraza din urmă — în care era vorba întotdeauna despre sancționarea „celor ce nu vor aplica întocmai dispozițiunile de mai sus“. Citea din nou, cu încăpătînire, dar lucrurile nu i se lămurau deloc.

„... *Fermele de stat care cultivă soluri nisipo-argiloase bogate în humus vor... Dimpotrivă, cele cu sol argilo-humus vor... Fermele cu sol marnos vor trebui să... Cernoziom castaniu. Cernoziom ciocolat... Cernoziom obișnuit... Cernoziom degradat...*“

— Ascultă, — îl întrebă în cele din urmă pe Olteanu — nu știi cumva ce fel de sol e în balta asta? cernoziom? marnos? nisipo-argilos? bogat în humus? sărac în humus?

Olteanu își potrivea atent ochelarii, îl privi nedumerit, și, foarte liniștit, tăbîrci pe fereastră un nou maldăr de circulare cu privire la arături:

— Eu nu sînt tocmai... tocmai erudit în agronomie... Poate să fie cernoziom sau... sau poate să fie humus, ori... ori poate că-s de toate amestecate... — și adăugă sentențios: — Bălțile Nilului am... am citit pe undeva, sunt o... o adevărată enciclopedie de plante, de animale și... și de soluri... Soluri depozitate sub formă de aluviuni...

Filip își pocni, a muștrare, o palmă în frunte:

— Asta-i... Da! Stai te rog o clipă...

Fără să aștepte răspuns, luă lampa, trecu în bucătărie — și reveni curînd purtîndu-și sub braț lada de campanie.

— Uitasem — explică scurt, preocupat, dînd la iveală șapte volume

groase, cu tartaje de carton albastru. — Enciclopedia Agricolă, Filipescu. Ultima, în București, pe șapte anticării.

— Filipescu? — mîngîindu-și ușurel bărbia cu vîrfurile arătătorului, Olteanu se străduie să-și aducă aminte ceva. — Da! Filipescu a... a fost un savant. Enciclopedia s-a tradus și la Paris. Pe urmă... pe urmă a murit... și dumneavoastră trebuie să știți că... că și el era tot moșier.

Neînteressîndu-l, în acel moment, cine anume dintre cunoștințele lui Olteanu, în afară de Filipescu, va mai fi fost moșier, Filip și-a făcut din lada de campanie scaun, și, cu nădejde, a deschis enciclopedia la cuvîntul *baltă*.

Pe-o jumătate de colonită, enciclopedia lămurea că bălțile Dunării sînt niște terenuri inundabile, bune în unii ani numai pentru pescărie. După Filipescu, viitorul bălților depindea de niște „prisper de pămînt” care, dacă ar fi făcute mai temeinic, de-a curmezișul unor privaluri, ar ține bălțile inundate tot anul. Despre culturi agricole, despre natura solului, nici un cuvînt. Dezamăgit, Filip a închis volumul pleznind copertile cu zgomot.

— Savant?! — i-a răspuns în sfîrșit lui Olteanu, neascunzîndu-și obida. — Savantul ăsta al dumatăle, moșier sau ce-o mai fi fost el, nu știa despre baltă nici a suta parte din cîte știe Avram Moț al nostru, măcar că nu-i savant. Habar n-avea de nimic, na! Savant!...

Bozumflat, Olteanu ridică din umeri și-și văzu de circulară.

Filip deschise totuși alt volum; căuta explicația unor cuvinte legate cît de cît de preocupările lui. Dela *cernoziom*, enciclopedia l-a trimis la *textura solului*; pe urmă la *clasificarea solurilor*, la *categoria de sol*, la *sol de pădure*, la *podzol*, la *tip de sol*, la *pămînt*, la *pedosferă*, la *dispersiune*, la *coloide*... A luat notițe, cu încăpăținare, un ceas și jumătate, și notițele i-au dovedit pînă la urmă că în decursul veacurilor solul a fost clasificat și categorisit într-o mulțime de feluri, de-o mulțime de savanți din toate națiile pămîntului: soluri *ectodinamomorfe* și *endodinamomorfe*, ori *soluri de tip pedocals* și *pefalfers*, ori *zonale*, *azonale* și *interzonale*...

Din cînd în cînd, Olteanu i se oprea în spate vrînd parcă să-i citească însemnările peste umăr.

— Va să zică tot ați găsit la... la Filipescu, ceea ce vă trebuia!... — constată într-un tîrziu, cu dojană în glas.

Filip a închis ultimul volum, l-a așezat jos, alături, și a rămas îngîndurat, cu coatele sprijinite pe genunchi, privindu-și dușmănos foile de însemnări — împrăștiat pe dușumea.

— Ba n-am găsit nimic, — explică. — Mă poartă dela Ana la Caiafa, din ceaslov în ceaslov... Șapte coșgogeamite bibliei și... — își aduse aminte de ceva, și se ridică în picioare: — Țăstia n-au pe-aici vreun plan de cultură? — arată el documentele cliduite între timp de Olteanu pe lîngă pereți.

Ilie Olteanu și-a răsfrînt brațele în lături: așa ceva nu era!

— Totuși... — Filip se uită la ceas: două și jumătate.

De cîțva timp, în încăperile lui Răghină era liniște: încetase scîrțîitul dușmelelor, încetase huruitul mobilelor, nu se mai băteau cuie, nu mai scîrțîia nici un ferăstrău...

— Dorm? — întrebă, plimbîndu-și privirile într-un chip deplin lămuritor de la Olteanu la una din uși.

Bănuindu-i intențiile, Olteanu se mulțumi să clatine din cap, parcă înveselit, parcă speriat.

Din trei pași, Filip ajunse la ușă: bătut înțîi cu un deget, așa cum se obișnuiește, apoi mai tare, și în sfîrșit cu pumnul.

— Ce-i? Ce s-a întâmplat? Cine-i? — scînci careva de dincolo, după vreo cinci minute.

— Eu, Filip. Cu soțul dumneavoastră trebuie să vorbesc.

— Vai, vai! — se înmulțiră dincolo scîncetele. — Doamne dumnezeule!... Noaptea! Nici tîlharii.... Numai huhurezii. Dacă...

Cineva răsuci brutal cheia în broască și în crăpătura ușii se ivi nasul lui Răghină. Lucind spre Filip un ochi mic, sîngeriu, administratorul aștepta lămuriri — icnind puternic la fiecă respirație, a somn, a lene și a digestie grea.

— N-am găsit nici un plan de cultură pentru toamna asta, — îi arată Filip hîrțiile înșiruite pe dușumea.

Răghină — neclintit.

— N-ai avut nici un fel de plan, niciodată? — încercă Filip din nou.

— N-ai primit nici un fel de instrucțiuni de la minister ori de la Călărași?...

— Dac-am primit, — se hotărî Răghină să vorbească, — nu le-am mîncat. Căutați-le! Am dat toate hîrțiile.

— Așa! Lămurit, Filip hotărî să-și încerce norocul pentru cea din urmă oară: — Dar despre sol, despre pămîntul de-aici din baltă, se știe ceva? Cernoziom? Nisipo-argilos? Marnos?

În deschizătura ușii, ochiul administratorului luci din nou — roșietic, dușmănos și batjocoritor.

— Asta, la academie! — auzi Filip, deslușit; și în acelaș moment ușa-i fu trîntită în nas.

Găsi că n-are rost să-și facă sînge rău. Iși frecă îndelung ochii osteniți și reveni la Olteanu:

— Dumneata de ce nu te culci? Culcă-te. Eu... mă duc să văd ce spune și Prodan.

L-a trezit pe Prodan, au aprins un felinar, și acolo, în grajd, pe așternutul de paie, au încropit în șoaptă planul de muncă pentru a doua zi. Lîngă ei, Mitu Cîrstei dormea adînc, măsurîndu-le trecerea timpului în sforăituri spornice și regulate.

Planul nu cuprindea prea multe lucruri: întîi, — Filip urma să rămîină la fermă ca să dea de lucru plugurilor; asta în locuri cultivate și anii trecuți, apropiate de sediu. Intr-al doilea rînd, — Prodan urma să meargă pe jos la centrul de mașini din Deliul Nou, să ceară pe baza unei adrese semnate de Filip, douăzeci de tractoare, să se mulțumească la nevoie numai cu opt, și-asta cu orice preț! — să aducă pentru cîteva zile un tehnician priceput la mecanică și la agricultură. Intr-al treilea rînd, — Olteanu și Cîrmiș vor trece cu căruța în Lespezi, vor cumpăra zarzavaturi, oloi, grăsimi, și vor aduce o bucătăreasă ori un bucătar.

Cînd Filip sfîrșea de trecut într-o schiță locurile unde hotărîseră începutul arăturilor, afară mijeau zorile.

La sediu, Olteanu dormea îmbrăcat, de-a curmezișul laiței din bucătărie, cu capul înălțat pe-un maldăr de circulare. S-a deșteptat buimac, a ascultat totul cu atenție, și cînd a auzit că un om, Giorovan, l-ar putea ajuta să găsească bucătăreasă, a notat încet, cu degete încă amorțite, într-un carnet de telefon: în rubrica „numele“ — „domnul Giorovan Dincă“, în rubrica „strada-numărul“ — „Lespezi, a întreba din om în om“, rubrica a treia, destinată numărului de telefon, a tăiat-o meticulos, din colț în colț, prin două linii încrucișate; apoi a plecat să se spele și să ia legătura cu Mitu Cîrstei.

Curînd, podul lui Marcu Ponici și-a făcut prima cursă... Apoi următoarea...

... Două ceasuri mai târziu, așezat pe-un mușuroi, Filip se prefăcea că scrie pentru ca oamenii să nu-l mai întrebe nimic, să-l lase — măcar o clipă — să-și rînduiască gîndurile.

Știa bine ce va urma: plugurile, unul după altul, vor începe curînd să zgîrie pe sub buruienîșul fraged niște brazde subțiri și șovăielnice, întoarse numai pe jumătate... Va încerca și de astă dată, pentru a patra oară în dimineața aceea, să pretindă brazda mai adîncă — „opt-zece centimetri, dacă nu mai mult!“... Și din nou, oamenii vor opri plugurile, îl vor înconjura și-i vor arăta domol, cu adîncă și nezdruccinată convingere, că „vita-i vită, nu-i tractor!“... Că, „brazdă cum vrei-mneata se face numai la moșiile din Bărăgan!“... Că „aici, pe baltă, dacă ari adînc, rău te-ncurci!“... „Aici, oricum ai ara, tot la prașilă s-alege alba de neagră!“... „Pe baltă pămîntu-i bun, n-are nevoie de multă arătură!“ „Noi, la urmă, putem înhăma și-n patru cai, dacă zici 'mneata că plătești; da' nu se cade s-arunci atîta muncă-n baltă!“...

Știa dinainte ce argumente îi vor fi aduse — pentru a patra oară în ziua aceea! — știa că nu va fi în stare să ia o hotărîre, și știa dinainte cît de greu îi va fi să mintă, să înșele, atunci cînd va rosti apăsător, cu aere de om care a cumpănit și a răscumpănit totul: „Bine, atunci. Deocamdată să pornim așa cum ziceți dumneavoastră!“ Și va spune asta tărăgănindu-l cu socoteală pe *deocamdată*, ca și cum în cuvîntul acesta ar fi fost cuprinse niște taine ale viitorului pe care el, Filip, le-ar stăpîni prea bine...

...N-avea ce face! Se ridică, și, cu pași mari, porni în urma plugurilor, cercetînd din mers, ca un cunoscător, adîncimea și lățimea brazdelor. Cu ani în urmă, primăverile, umbra la fel, fără rost, după plugul lui taică-său: un plod îmbrăcat numai pe jumătate, poticnindu-se din trei în trei pași în poalele cămășii și abia izbutind să-și înghită plînsul. „Atunci, cel puțin — goni el amintirile — nu trebuia s-o facă pe deșteptul față de nimeni!“... Iși dădu seama că, fără voie, călca tot mai rar, mărind distanța dintre el și pluguri. Asta îl înfurie: încheștă fălcile și grăbi pasul.

— Tovarășe! — îl strigă în aceeași clipă careva.

Dinspre sediu, tăind bătăliile de-a dreptul, venea un flăcău scund și îndesat. Nu-i era cunoscut. Il căuta pe directorul fermei, și cînd află că directorul stătea chiar în fața lui, nu se miră de fel. Iși rosti simplu numele — „Mă cheamă Bucurașu Pavel“ — și se grăbi să dea la iveală o hîrtie: o adresă semnată de Zamfirescu într-o parte și de Miță în cealaltă. Pavel Bucurașu era „încadrat pe ziua de 20 Sept. 1948“, de direcția județeană a A.F.S.M. ca „împiegat“ la ferma Lespezi.

Cu gîndurile prinse încă de nemulțumirile dimineții aceleia, Filip își cercetă posac, morocănos, noul colaborator.

— Insurat? — întrebă; dar înțelese tot atunci că întrebarea n-are rost: „împiegatul“ nu părea să aibă nici douăzeci de ani.

— Insurat, — i-a răspuns neașteptat, Bucurașu.

Avea douăzeci și cinci de ani împliniți, făcuse armata, fusese pe front „pînă la 73 kilometri nord-vest de Budapesta“, avea și doi copii... In Lespezi însă, lămuri el spre ușurarea lui Filip, a venit deocamdată singur.

Răspundea în fraze scurte și precise.

Pînă la 20 Septembrie, fusese agent agricol într-un sat din Bărăgan. Făcuse, pentru asta, o școală specială — 3 luni. În satul lui era și o fermă de stat. Acuma ferma mergea „binișor“. Era comunist: pînă la 20 Septembrie, secretar chiar, al organizației de bază. Fusese propus A.F.S.M.-ului de județeană de partid. La Călărași a stat de vorbă cu tovarășul secretar Prund. Prund l-a criticat pentru că în sat la ei cotele cumpărate de stat la colectare

au fost depozitate astă vară în biblioteca de la căminul cultural și organizația de bază n-a luat nici o măsură. Prund i-a dat și unele îndrumări, pe care Bucurașu le-a îndeplinit în parte: de la Călărași a trecut pe acasă, și pe urmă prin sate, în drum spre fermă, a angajat pentru Lespezi patruzeci și șase de oameni. Bărbați, toți. Zileri. Unii se pricep la tâmplărie, alții au lucrat la orezării, la vite, la grădini de zarzavat. Eu sînt acum la fermă. Prund a luat parte la o ședință a A.F.S.M.-ului și A.F.S.M.-ul a trimis în Lespezi un inginer, inginerul a trecut Borcea odată cu Bucurașu și îl așteaptă pe Filip la Fermă. Nu, inginerul nu-i comunist. Tot în ședința aceea s-a hotărît că A.F.S.M.-ul va trimite la Lespezi, în termen de trei zile, cu căruțele, cu o platformă trasă de tractor, ori cu camionul, materiale de construcție, haine de protecție, scule și cărți. Și s-a hotărît tot atunci ca A.F.S.M.-ul să ia măsuri pentru ca centrul de mașini din Deliul Nou să trimită imediat zece tractoare la Lespezi. În ședință, A.F.S.M.-ul s-a obligat să obțină pentru Lespezi și „tractoarele permanente“ care erau repartizate fermei, de la București, încă din ianuarie. Cîte tractoare vor fi, nu știau, în Călărași, cei dela A.F.S.M., pentru că se încurcaseră în niște hîrtii ce se băteau cap în cap: poate să fie cinci, poate douăzeci și cinci... Prund i-a cerut lui Bucurașu să comunice directorului din Lespezi că pe viitor nu vor mai primi dela județana de partid „oameni gata crescuți — mură-n gură“. Filip să facă de pe acum, cu mecanicul fermei, o școală de conducători de tractoare, cu băieți din sat; în general, să-și ridice cadrele, pe cît cu putință, singur: să trimită oameni la școli, și va avea cadre!

Pavel Bucurașu — înțelegea înșfîrșit Filip — era omul făgăduit de Prund ca „ajutor pe linia cadrelor“.

— Tovarășul Prund — întrebă — ți-a spus că o să te ocupi cu cadrele?

— Mi-a spus.

Din capătul tarlalei veneau spre ei cele trei pluguri. Filip stătu pe gînduri o clipă, apoi, luînd o hotărîre, apucă brațul lui Bucurașu:

— Noi... am început arăturile. Azi, prima zi. Oameni angajați la întîmplare, nu-i cunosc încă... Încearcă dumneata, te rog, să-i hotărăști să adîncească brazda: măcar și cu doi centimetri!... Eu n-am izbutit!... Nu, nu cu ei, cu alții: mai arăm în trei locuri... Și înscrie-i, fă o listă... Am rămas azi singur la fermă, și trebuie să văd ce facem cu oamenii dumitale, cu inginerul... Le înscrii numele și pe urmă ne vedem la sediu, da?

Încă odată, Bucurașu nu păru mirat de graba cu care i se dădeau primele însărcinări. Făcu semn că a înțeles și, liniștit, păși în întîmpinarea plugurilor.

Printre maghernițele de la sediu, șerpuiau pe boarea dimineții, ca niște balauri scămoși, nouri grei de praf. Imprejurul stivei de porumb rămas nedesfăcut din anul trecut, oameni mulți — cel puțin treizeci — îmbulzindu-se în dezordine și încurcîndu-se unul într-altul, îndeplineau o muncă din care deocamdată nu ieșea decît praf, șoareci, strigăte, zarvă și miros de mucigai.

Filip se opri descumpănit. Nu cunoștea pe nimeni, nimeni nu-l cunoștea pe el...

— Cine v-a pus să scurmați șorecăria asta? — întrebă aplecîndu-se spre urechea unui om care, așezat într-un genunchi, mai departe de ceilalți, desfăcea mînios porumb după porumb.

Omul îl măsură nemulțumit, dintr-o parte, arătîndu-i cu acest prilej niște ochi căprui și pămătuful unor mustați teribil de bogate, cenușii de praf, apoi mormăi, fără să-l mai privească:

— No, dumnăzău ştie cin' ne-o pus, că pîn-aici numai de doi stăpîni am dat: unu-ncolo — şi arătă, zvîcnind dintr-un umăr, către baltă — şi unu-ncolo! — arătă cu celălalt umăr către hambar.

Uşa hambarului, deschisă larg, era priponită de perete cu ajutorul unei serviete mici, de şcolar, umflată ca o traistă, şi legată pe deasupra cu o sfoară verde, ruptă, bănuî Filip, din capătul unui covor. Sub rampă, căruţa fermei. Olteanu stătea ţeapăn înaintea cailor şi se străduia stîngaci să-i domolească ori de cîte ori, speriaţi de zarva neobişnuită, păreau gata s-o ia la goană.

— Ce s-a-ntîmplat pe-aici, tovarăşe Olteanu? — se apropie Filip.

Dar Olteanu era adînc tulburat; îi trebui cîtva timp pînă să-şi adune gîndurile.

Nu adusese nici un fel de zarzavaturi, — explică — n-a găsit nici un fel de bucătar sau bucătăreasă, n-a luat nici măcar legătura cu Giorovan, pentru că în Lespezi, la primărie, a dat peste „un domn“ care s-a urcat în căruţa şi l-a silit să se întoarcă înapoi la fermă. „Domnul“ era inginer-şef la fermă la ei, „domnul“ era să-l înnece pe el, pe Olteanu, „şi caii şi căruţa, şi pe domnul Mitu Cîrstei“ în Borcea — pentru că „domnul“ a fluerat şi caii s-au speriat... „Domnul“ a pus pe urmă oamenii să desfece porumbul, iar „domnia sa“ a început să „organizeze“ hambarul, fără să ţină seamă că în unele despărţituri erau lucruri ale lui Răghină.

Olteanu însă nu ştia nici cum îl cheamă pe inginer, nici cine sînt oamenii, nici de unde vin...

— Bine, dar domnul ăsta, inginerul, unde-i? — îl zori Filip.

— M-a lăsat pază la cai şi... — în loc de orice explicaţie, Olteanu privi strîmb uşa hambarului.

Filip urcă pe rampă. În hambar, cîţiva oameni prăfuiţi pînă-n albul ochilor, amestecaseră „partea lui Răghină“ cu „partea fermei“ şi acum lopătau încotrova nişte ovăz, măturau... Între ei, afară de Mitu Cîrstei — un singur chip cunoscut: un om înalt, slab, împînzit de păcjenişuri şi de paie din creştet pînă în vîrfurile cismelor; hlobănîndu-se pe-o pereche de picioare lungi şi cam crăcănate, omul tăbîrcea în braţe vreo zecă coşuri mari, goale, înfundate unul în altul. Filip nu izbuti, la început, să-şi aducă aminte de unde-l cunoaşte.

— Aha! — îl întîmpină celălalt cînd dădu cu ochii de el; glasul lui împrăştiat pe loc amintirile lui Filip: era inginerul-telefonist de la A.F.S.M. — Ai apărut şi dumneata, va să zică!... Pe unde-mi umbli, dom'le? — văzînd însă în curte, peste capul lui Filip, ceva cu totul neplăcut pentru dînsul, inginerul Matei porni spre uşă, urlînd:—He-hei! Ce-i balamucul ăsta? Umblăm după şoareci, ori facem treabă?... Tu, ăla, ia vin' de prinde ici!

Zvîrli cu îndemînare coşurile în braţele ori în capul „ăluia“ de jos, sări de pe rampă şi, cîteva minute, peste zarva dimprejurul stivei de porumb se auziră desluşit numai zbierătele şi înjurăturile inginerului.

— Patru oameni la fiecare coş, s-aude?... Aşa! Tu ici, tu colo, tu colo... Tu ce-mi stai ca o curcă plouată? Pune mîna!... Dacă-n trei ceasuri n-am isprăvit, înseamnă că... — ce anume ar fi însemnat, lămuri prin patru înjurături — ... Ce, bă? Cine ţi-a spus că nu eşti tocmit? Eşti tocmit şi răstocmit, na! Eu te-am tocmit, eu te plătesc. — hai, hai, pune mîna!... Ce mîncare? Mănînci cînd oi mîncea şi eu!... He-hei, bă, ăla! Lasă şoarecii. Eşti motan? Fire-ar...

Contrariat, jignit în numele oamenilor acelora pe care-i vedea pentru întîia oară, Filip îl urmărea de pe rampa hambarului. Vedea, simţea că

ardeleanul cel mustăcios — el, mai mult decît toți! — e gata să sară, e gata să se ridice în numele tuturor, împotriva acestui inginer cu purtări de vechil moșieresc, și Filip își dădea seama că dorește din toată inima ca mustăciosul să facă într-adevăr ceva... Dar mustăciosul n-a făcut nimic: s-a gheboșat, de la o vreme, asupra porumbului și a desfăcut mai departe, repede, mînios, surd parcă.

Filip hotărî să-l cheme pe inginer deoparte și să-i vorbească deschis: „Chiar dacă ar trebui să-ncepem cu o ceartă!“

Cu mîinile în șolduri, Matei admiră un timp ordinea cea nouă — care la drept vorbind nu se deosebea de cea dinainte decît printr-aceea că acum oamenii în loc să arunce porumbul desfăcut pe jos, îl aruncau în coșuri — apoi scuipă, își mută țigara, cu limba, dintr-un colț al gurii în celălalt, și porni spre hambar.

— Ei, domnu' Răghină al doilea... — îi strigă lui Filip de departe... — Ți-am uitat numele! — observă în treacăt. — Ai'mneata grijă de ăștia. Eu mă duc să dau o raită pe teren....

Urcînd scările rampei, îi fixă lui Filip un întreg program de activitate, sever și amănunțit: porumbul trebuia desfăcut, în hambar trebuiau orînduite „toate hodrobeile alea“ într-un anume fel, „niște ăia“ trebuiau să facă rost de-o leasă și să bată pînă-n seară tot porumbul desfăcut, pe urmă porumbul bătut trebuia întins într-o anume despărțitură a hambarului, în strat gros de-o palmă și jumătate....

— Dumneata, tovarășe, rămîi aici ca inginer agronom? — întrebă Filip cît mai liniștit cu putință, și cît mai încet, după ce-i ascultă circulara pînă la capăt.

Matei îi hohoti în nas. — „Halal întrebare!“ îl înțelese Filip —, zbieră cîteva porunci celor din hambar, apoi, fără a se osteni să-și domolească vocea, zbieră și un soi de răspuns, din care Filip se strădui să nu rețină decît atîta: că inginerul Matei a venit în Lespezi ca să rămînă într-adevăr la fermă.

— Dumneata singur ți-ai cerut mutarea? — întrebă Filip din nou, luîndu-i brațul și îmbiindu-l ușor, ca-ntr-o plimbare, spre capătul cel mai depărtat al rampei.

— Eu, dom'le!... Adică ce, n-ai fost și dumneata de față, la Călărași, cînd pleca nu știu unde ăla, cu camioneta lui Zamfirescu?... Ia ascultă, dom'le! — preocupat de o idee deosebit de însemnată, Matei își răsuci brațul, eliberîndu-se, apucă el însuși brațul lui Filip, îl conduse repede cîteva pași, apoi, ajuns pe colțul rampei se opri, se întoarse și-l privi în ochi. — Ascultă! Cine-i Prund ăsta, dom'le? Il cunoști?

— L-am cunoscut... — Filip nu vedea rostul întrebării. — Secretarul județenei de partid, nu?

— Da, dom'le! Naiba să-l ia! Formidabil! — inginerul nu mai zbiera; vorbea însă cu patimă, și în ochi îi lucea o veselie pe care Filip, ascultîndu-l, nu era în stare nici să i-o înțeleagă, nici să i-o împărtășească. — Formidabil, pe cîntea mea! — și grăbindu-se, vădit, să comunice cuiva niște gînduri ce-l rodeau de multă vreme, Matei apucă autoritar reverul hainei lui Filip. — Zău, naiba să-l ia, ce om!... A ținut o ședință la A.F.S.M., trei ceasuri. Adică nici n-a ținut-o el: Zamfirescu!... Atîta tot, dom'le: trei ceasuri! Și-n trei ceasuri mi ți i-a-ntors p-ăia pe dos, clasa una! Pricepi?... Șicalm, dom'le, calm de-ți venea la-nceput să zici că-i nu-ș ce găgăuță englezească!

Pornind de la propriile lui amintiri despre A.F.S.M.-ul din Călărași, Filip începea să înțeleagă entuziasmul lui Matei.

— Atunci au hotărît să te elibereze de telefon? — întrebă cu un început de zîmbet.

— Atunci, dom'le, pe loc! — se bucură Matei, văzîndu-se înţeles atît de bine. Phii!... ce chestie!... Dumneata ești comunist?

Din nou, Filip nu izbutea să-i urmărească salturile de la o idee la alta. Simţea însă că Matei urmăreşte ceva, caută un răspuns ori o lămurire de mare însemnătate pentru dînsul.

— Da, comunist.

— Aşa!.. Eu nu-s nimic, — preciză repede inginerul, pe-un ton care arăta clar că acest lucru nu-l preocupă de loc. — Nu-s nimic, n-am fost nimic nici înainte, nu m-am vîrît în politică în viaţa mea... — vorbea iarăşi cu patimă, boţind între degete reverul hainei lui Filip — ... nu mă pricep la treburi d-astea nici cît o capră, dar chiar tîmpit tot nu-s!

Se uită o clipă în ochii lui Filip, căutînd parcă o încurajare, o confirmare a faptului că într-adevăr el, Matei, nu-i „chiar tîmpit“, apoi izbucni:

— Să mă ia dracu' dacă înţeleg, na: au ei, va să zică, un om ca ăsta, şi-l țin să clocească acolo-n Călăraşi, în ju-de-ţea-na aia. De ce, dom'le?

Filip nu pricepea încă ce anume vrea de la el inginerul Matei.

— Nu-i vorba de clocit... — spuse într-o doară; dar Matei, preocupat de gîndurile lui, nu vru să-l asculte.

— O fi mîzgălind el ceva pe hîrtii pe-acolo, dar... Ascultă: ăsta, dom'le, face cît o artilerie întreagă. Dacă mi-l trimite în Lespezi director, eu, cu ăsta îţi pun ferma pe roate până-n iarnă!... Zău, hai, de cînd am venit aici, îmi tot sparg capul cu drăcia asta: scriem amîndoi la Minister! Lui Duma. Nu ştiu dac-ai auzit de Duma: director! Altă artilerie, şi ăsta... Li scriem tot, aşa cum este, şi cerem să ni-l trimi-tă-ncoa' pe Prund!... Să-l pună, dom'le, la treabă serioasă!

„Ia te uită ce năzbîtii îi umblă lui prin cap!“ se minună Filip în vreme ce Matei căuta să-i citească răspunsul în ochi.

Li explică băbeşte că ideea i se pare cam năstrușnică, — dar Matei nu părea decît pe jumătate convins.

— Şi pe urmă — încheie Filip — ferma noastră, aşa cum este, are totuşi un director.

— Cine, dom-le?

— Eu. Nu ştiu de ce-i fi avînd o părere așa de proastă despre mine, dar oricum, dacă ai de gînd să-mi ceri înlocuirea printr-altcineva, atunci trebuie să arăți negru pe alb pe ce bază o ceri. ...

— E-te-teeee! — vădit, Matei uitase că vorbeşte chiar directorului fermei.

Filip se grăbi să folosească această clipă de zăpăceală, ca să-i explice că de fapt ei — așa cum sînt! atîția cîți sînt! — au datoria să-și rezolve pe cît cu putință singuri și repede toate problemele, începînd cu problema cea mai grea din toate, — încadrarea fermei cu oameni potriviți în toate posturile. Dar pentru asta ei — ei doi în primul rînd, directorul și tehnicianul șef! — trebuie să se înțeleagă în totul dela început, să colaboreze.

Vorbind, Filip desprinsă încet mîna inginerului, uitată încă pe reverul hainei lui și o coborî binișor în jos, păstrînd-o prietenește în mîna lui.

— Trebuie să colaborăm. Dacă vezi că greșesc ceva, spune-mi pe loc. La fel trebuie să fac și eu față de dumneata: de la început — verde!

Și-i spuse deschis cât de greu i-a venit când l-a văzut cum, abia intrat în fermă, el, inginerul Matei, se poartă „ca un vechil de moșie boierească” față de niște oameni abia intrați în fermă și ei.

Nedeprins, se vede, să poarte asemenea discuții pe-un asemenea ton prietenesc, Matei se legăna de pe un picior pe altul, stingherit, nemulțumit, fierbînd de-o ciudă pe care nu încerca să și-o ascundă.

— Oamenii vin de cine știe unde — nu-i dădu Filip răgaz — vin osteniți, flămînzi, dau de-o fermă-n paragină, pustie aproape, și nimeresc pe deasupra un inginer care-i mîină de-a dreptul la lucru, care-i înjură, care peste-un ceas ori două are să-i ia poate și la bătaie... În două zile, nu mai rămîne unul.

— Ia las' dom'le, că știu eu foarte bine cum... — după ce, anevoie, a izbutit să îngaiame aceste cuvinte, inginerul s-a dezlănțuit dintr-odată: — Mă rog, dacă-ncep a-i gîdila-n coarne de la început, cine-mi mai desfacă porumbul? Tata? Dumitale ți-i ușor să-mi toci aici lecții de aia... democrație, ori luptă de clasă... ori cum îi mai zice... Am de arat șase mii de hectare-n toamna asta? Am!

— Exact. Și pentru că n-o să le arî singur...

— Șase mii! — continuă Matei pornit, hotărît să nu audă nimic. — Nici un hectar mai puțin! Vezi? D-aia!... Fără stare de asediu, în satrapia asta a lui Răghină poți să ții predici cîte vrei: nu ari cu asta, nici patru brazde. Am spus-o la Călărași în ședință, ți-o spun și dumitale, și — punct.

— Și tovarășul Prund ce-a zis, când ți-a auzit programul?

— Prund... — rînji Matei, nu tocmai mulțumit de întrebare — ... Prund cică „du-te acolo și înțelege-te cu Filip“...

— Cu mine adică...

Matei ridică din umeri. Vădit, discuția asta, care mergea altfel decît ar fi vrut el, nu-l interesa.

— Ei, atunci de ce nu vrei de loc să-ncerci să te înțelegi cu mine? Cunosci și eu unele lucruri. Dumneata știi pe ce forțe se bizuie ferma acuma, azi? Nu, n-ai de unde.

— Parcă dumneata știi... — pufni Matei nemulțumit și plictisit, încercînd încet să-și libereze mîna din mîna lui Filip.

— Uite ce, tovarășe Matei — îl reținu Filip, hotărît. — Ca să mă înțelegi, iau chiar vorbele dumitale, uite: eu, în calitate de director, institui pentru zece minute starea de asediu asupra inginerului șef Matei Constantin. Binevoiește și ascultă!

Pe chipul lui Filip plutea încă o undă de zîmbet, dar ochii nu-i mai zîmbeau.

— Ordin ca dela director la subaltern? — rînji Matei, încleștînd sălbatec fălcile.

— Exact.

Și Filip îl sili să asculte pînă la sfîrșit un soi de dare de seamă, foarte scurtă de altfel: despre terenurile fermei, așa cum le-a cunoscut el cu ajutorul lui Avram Moț; despre scriptele fermei, așa cum i le-a lăsat Răghină; despre ședința comisiei de însămințări din sat și despre cele cîteva pluguri care arau de dimineață în baltă; despre el însuși, care n-a fost în stare, într-o noapte întregă, să afle pe ce fel de soluri trebuie să aplice circularele ministerului; despre Prodan, despre Olteanu, despre Mitu Cîrstei, despre Pavel Bucurașu, abia venit cu cei patruzeci și șase de oameni ai lui — pentru care nu erau încă, la fermă, nici adăposturi pe noapte, nici bucătărie, nici altceva de mîncare decît cecece s-ar fi putut confisca de la Răghină,

da, de la fostul administrator, care la preț oficial nu le-ar fi vîndut nici un capăt de ață...

Filip citea ușor în sufletul lui Matei, privindu-i chipul: mînie... revoltă... compătimire... apoi interes pur și simplu, înțelegere poate. Spre sfîrșit, Matei a mîrșit chiar, printre dinți, destul de amical totuși, cîteva întrebări; și în cele din urmă a izbucnit mînios, înșelînd toate nădejtile lui Filip:

— În definitiv, ce mă vîri dumneata pe mine în toate astea? Dacă ești director, fă rost de oameni, angajează-i cum știi, dă-le de mîncare, dă-le casă. De aia ești director! Eu sînt tehnician: îți spun de cîți oameni am nevoie, de ce mașini, arăt unde, cum, în cît timp trebuie lucrat, supra-veghez, și gata socoteala! De aia-s tehnician: pentru că nu-s nici moașă, nici dădacă, nici director, nici birtăș... Ei, drăcie! Crezi că bucătăria tocmai pe mine trebuie să mă privească, la urma urmelor?

Zmulgîndu-se din mîna lui Filip, inginerul porni spre ușa hambarului zbierînd din nou și ocupîndu-se tocmai de ceea ce o clipă mai înainte părea hotărît să nu se ocupe:

— Băăă... ăla! Care știe să fiarbă o mămăligă și o oală de fasole, să ridice mîna!

S-au ridicat îndată, împrejurul stivei de porumb, trei mîini.

— Tu! — alese Matei cu siguranță, — Vino-nea'! — și întorcîndu-se spre Filip, clipi șiret, complice: — Tovarășe director, cheia de la magazie la cine-i? Pragătim prînzul!...

Din faptul că nu i-a mai spus nici „dom'le“, nici „domnu' Răghină al doilea“, Filip a înțeles, fără să-și pună mari nădejdi în asta, că cele zece minute de stare de asediu l-au ridicat oarecum în stîma lui Matei.

Păși încet, năzuind zadarnic să mai cîștige timp. De fapt, înțelegerea prea bine, n-avea încotro: cu zarvă cît mai puțină, proviziile lui Răghină trebuiau confiscate!

Bucătarul ales de Matei era un om de vreo patruzeci de ani, slăbănog, mai mult gol decît îmbrăcat; fața-i era spînatecă, gălbăgioasă, și obrații scofilciți de două găvane adînci făceau să pară că suge într-una lămîie ori mere pădurețe...

— Cheia — se mai codi Filip o clipă, măsurîndu-l, dar simți că Matei e gata să explice pe loc, în felul lui, despre ce-i vorba, și se grăbi s-o ia înainte: — Cheia nu-i la mine. Trebuie spart belciugul, lacătul...

În hambar, slăbănogul s-a dovedit a fi un om tăcut, puternic și priceput: n-a pus nici o întrebare, a căutat un cui, a găsit undeva o manivelă veche de tractor și a spart încuietorile lui Răghină în cîteva secunde. A intrat înlăuntru cel dintîi, dar a ieșit îndată.

— Brînză a fost?... întrebă liniștit.

Înăuntru nu mai era nimic.

— Păi, dom'le... — izbucni îndată Matei — dumneata ai văzut cu ochii dumitale? Ce-avea ăla aici?

Filip privea năucit rafturile goale: înțelegea abia acum că nu mobile, ci butoaie și lăzi huruiau noaptea pe dușumelele lui Răghină.

— Mălai... făină... brînză... murmură cu ciudă, pentru sine. Inseamnă că mai au un rînd de chei!

Matei răsuflă adînc, o singură dată, își struni cu sălbătecie mușchii falcilor, rînji cu toți dinții, înspăimîntător, tavanului, și în aceeași clipă se hotărî:

-- Mă duc la el! Dacă-i p-aia, mă duc la el!

Și înjurînd înlănțuit, în icnete, porni cu pași de uriaș. Pe rampă se opri o clipă, își privi ceasul, și anunță peste umăr:

— Peste jumătate de oră, tovarășe director, trimiți căruța să-ncearcă... — și văzînd că Filip vine spre el în grabă, se apără cu amîndouă mîinile: În chestia asta, lucrez singur, pe răspunderea mea. Pașnic, fără scandal, pe cuvîntul meu de onoare! Jumătate de ceas!...

Își luă servieta, lăsînd nepăsător ușa să se închidă în nasul lui Filip și porni în goană spre casa lui Răghină.

În urma lui, Filip se muncea zadarnic să se convingă pe sine însuși că nu caută să-l ajungă din urmă, nu caută să-l descoase asupra planurilor pe care le are, nu caută să-l oprească, numai și numai pentru că, într-adevăr, trebuie să găsească repede ceva ca să proptească ușa.

Luă lacătul hambarului și, potrivit-l sub țîțina ușii cu migală stîngace, de om căruia gîndurile-i umblă razna, se mustra singur, fără milă; îl sîcîiau fel de fel de presimțiri, una mai neagră decît cealaltă, și-l scotea din sările gîndul că nu-i în stare să facă nimic. Matei — știa dinainte! — va stîrni un scandal! Însămîntător... Poate că se va lua la bătaie cu Răghină, și el, Filip, va trebui să-i despartă... Circ!... Îi era rușine să-și închipuie ce gîndea și ce vor gîndi oamenii aceia despre ferma la care veniseră să lucreze... Ca director, el, Filip, a pierdut hăturile din mîna!... Un director adevărat ar fi trebuit să știe dinainte o mie de mii de lucruri despre care el habar n-avea! Se ciocnea ca un herbec de oameni, de probleme, începea o mulțime de lucruri dintr-odată și nu era în stare să ducă la capăt nimic. A fugit de pe cîmp — da, a fugit! — și l-a lăsat în loc pe Bucurașu pentru că-și închipuia că la fermă are să se descurce mai ușor. Și la fermă nu s-a descurcat de fel. Dimpotrivă!

— Tovarășe director...

Imbujorat ca după o fugă bună, Bucurașu îi întindea o listă.

Se grăbise să se întoarcă la sediu, pentru că pe cîmp nu izbutise să lămurască pe numele cui trebuiesc înscrise plugurile: pe-al argaților, ori pe-al stăpînilor?

— Ce stăpîni? — nu-l înțelese Filip.

De pe rampă se vedea bine cum Matei, după ce a sunat la ușa lui Răghină, și-a dezbrăcat haina de doc, și-a păturit-o pe braț, și, cu șapca a început să-și scuture praful de pe cizme. „Ce rost au pregătirile astea la el?!“ — se miră Filip.

Bucurașu îi explică în șoaptă, cu aerul unui om care a dat de urmele unei crime, că plugurile de pe baltă sînt de fapt ale unor chiaburi. Și-au trimis argați să lucreze la fermă! Două — ale unuia Fane Gaie; al treilea — al unui preot pe care argații știau numai că-l cheamă „popa cel bătrîn“ și că oamenii îi spun „părinte“.

În ușă s-a ivit, în sfîrșit, Răghină.

Luînd încet, cu îndoială parcă, nota din mîna lui Bucurașu, Filip ascuți urechea, sigur că dintr-o clipă într-alta se va auzi pînă la ei, și poate chiar pînă în Lespezi, zbierătele inginerului. Dar n-a auzit nimic, Răghină a coborît tacticos cele două trepte, Matei i-a scuturat vîrtos și îndelung amîndouă mîinile, l-a bătut pe umeri, l-a mîngîiat pe burtă, apoi l-a împins binișor în casă și ușa s-a închis.

— Dracu' să-i ia! gemu Filip.

— Da, — îl auzi în aceeași clipă pe Bucurașu, care-l înțelesese în felul lui. — N-au ce căuta chiaburii în fermele de stat Argații, da, să vină. Dar să lucreze argații și să-nceaseze chiaburii, nu merge!

Lui Filip îi venea să-și izbească țeasta de pereții hambarului.

— Pînă la urmă — se auzi vorbind, și i se păru că ascultă vocea unui străin — n-or să meargă istoriile astea. *Deocamdată* însă, păstrează lista așa cum este și lasă-i să lucreze... Vedem pe urmă.

Cîtva timp mai înainte — se judecă aspru în gînd — la cîmp, tot așa-l rostise pe *deocamdată* asta: trăgându-l ca un înțelept și umplîndu-l cu niște subînțelesuri pe care, de fapt, nu le avea. „Dac-ar știel ce-i în capul meu... gîndea privindu-l pe Bucurașu... Dar, în definitiv, de ce să nu știe?!“

Și se hotărî să se sfătuiască deschis, simplu, fără niciun ascunziș, cu Pavel Bucurașu.

Îi era greu, îi era silă de el însuși, dar se străduia să-și joace rolul bine, conștiincios, pînă la capăt, și izbutea:

Bă-trî-ne-țeece
Ha-a-ainee gre-e-leee
Ce n-aș da săăăă
Sca-a-ap deeee e-e-ele
Bătrîne-țeeec...

Răsturnat picior peste picior, într-un scaun cu tălpile, inginerul Matei urlă în glumă, pițigăiat și fals, începutul romanței, apoi zvîrlî ghi-tara pe-un butoi, sări în picioare, înșfăcă al cincilea pahar de vișinată și se prăbuși din nou, hohotînd, asupra lui Răghină:

— Bătrîne, bătrîne! Ți-a pus Dumnezeu mîna-n cap, bătrîne... Ai furat ca un porc, te-ai scos basma curată, m-ai lucrat ca o cutră afurisită ce-mi ești, și eu, tembelul, să fiu al naibii dacă-s în stare să-ți port pică... Hai noroc! Stimată doamnă, săru-mînușita!

De-un bun sfert de ceas, Răghină și nevastă-sa nu se mai săturau să-l asculte. Tot ce se întîmpla de cîteva zile cu dînșii era — după cum spunea Matei — „lucrătura“ lor: ei doi, cu „sfinții lor dela Erusalim“, „montaseră“ mutarea lui Răghină la o fermă lîngă București — „fosta moșie Ghica: mașină la scară, șosea asfaltată!“; ei îi pricinuiseră lui Matei nenorocirea asta, mutarea în Lespezi, și el — „tembelul“ — nu era în stare nici măcar să se supere pe dînșii... Filip? Asta, Dumnezeu știe cum s-a virît în combina-ție!... Aia, la București, sfinții patroni ai lui Răghină, ei au încurcat-o... Dar ce importanță mai are Filip pentru Răghină? Răghină pleacă, Filip rămîne cu Matei...

Ascultau pentru a cine știa cîta oară această istorie și, încă nu deplin convinși, se întrebau din ochi, mutește, unul pe altul... Dăduseră de-o săptămînă, destule telegrame lungi și scumpe, nădăjduiseră și desnădăj-duiseră de prea multe ori...

După ce a repezit în umărul administratorului cea din urmă tapșă prietenească, Matei înhăță elegant, în două degete, mîna cu care doamna Răghină se pregătea să-i toarne al șaselea pahar de vișinată:

— Stimată doamnă, săru-mînușita. Cu îngăduința dumitale, mă declar cherchelit. Gata!... De fapt, — și-i aruncă lui Răghină o privire plină de înțelesuri — am băut cam mult: pe mine și pe cutra asta bătrînă, inamicul meu și soțul domniei voastre, ne așteaptă încă azi o mică răfuială, cum se zice, ca-ntre bărbați. Nu mai beau.

— Te rog numai — gunguri doamna, alintîndu-se — să nu mi-l strici. Bursucul meu, dacă-l las pe mîna dumitale are să...

Dar cum între timp Matei, prins de alte gînduri, îi întorsese spatele,

doamna-și lăasă nerostite temerile cu privire la „bursucul“ ei și, discret, se topi în bucătărie ca să asculte de după ușă.

— Asta-i, dom-le! — Matei se așază pe-un sac aproape gol și sprijinindu-și bărbia de genunchi îl privi pe Răghină în ochi: — Ia spune, Mîță ți-i neam?

— Nu, — negă Răghină.

Mîță nu-i era decât prieten.

— Prieten?! — își plezni Matei cizmele a admirație. — Să știi de la mine: frate mai bun ca el n-ai pe lume!... Ce s-a zbatut omul ăsta pentru dumneata! Frate, asta ți-i!

— Se poate... — încuviință Răghină cu prudență.

— Nu că se poate: așa este!

Și Matei îi povesti cum s-a zbatut Mîță pentru Răghină, cum l-a apărât cînd s-a auzit în Călărași de „nenorocirea“ de la Lespezi, cum s-a gîndit el, cu Matei împreună, la toate amănuntele...

— Pînă și la calabalîcul dumatăle s-a gîndit, omul ăsta! Înțelegi? Lichidezi aici pe loc tot ce nu-ți trebuie. Azi, acum! Iei hîrtie la mîna de la mine și decontezi în Călărași, la Mîță... și pîrîndu-i că Răghină mai stă la gînduri, inginerul sări în picioare ca să poată chema în voie, cu amîndouă mîinile, mărturia cerului: — Ce, doamne iartă-mă, ai muncit o viață întreagă și acum vrei s-aruși pe gîrlă tot? — Matei privi înspăimîntat în jur, încăperea tixită pînă-n tavan, ca o magazie, cu lăzi, butoaie, saci, baloturi... — Păi dacă te cari cu toate astea, pun ăia... controlul economic... gabja pe dumneata în doi timpi și trei mișcări.

Cu nasul în pămînt, Răghină se frămînta pe scaun.

— Să vînd, zici, — mormăi nemulțumit — la preț oficial?

— Da, dom-le! Preț oficial, și... — rîse inginerul, vesel — cantitățile la voia dumatăle: fără cîntar!

Incepînd să înțeleagă, Răghină se ridică greoi.

— Dar dumneata — se apropie de Matei, sfredelindu-l cu ochii lui mici, de mistreț — ce scoți de-aici?

Pe Matei, întrebarea îl luă prin surprindere.

— Eu? nimic. Eu risc... pentru mutra dumatăle, — și înfruntînd privirile lui Răghină cu un rînjit plin de sine, își linse buzele îndelung, și dintr-odată, hohotind, rezezi un pumn în pieptul lui Răghină: — Eh, coțcar bătrîn ce-mi ești, ai ghicit-o! Unu-zero pentru tine... Poate că le vînd fermei, na! Asta vrei să știi?

Administratorul rîdea încet, din fundul gîtlejului, mulțumit.

— Să știi că merge, hă-hă-hă-hă... Să știi că merge, hă-hă-hă-hă... — și după ce a dupăcit la rîndu-i de cîteva ori umerii lui Matei, a devenit iarăși serios: — Să vinzi pe altă mîna... Merge, să știi!... Dacă te pricepi puțintel la scripte, merge! Numai... — tresări — ... directorul ăsta nou?!

— Filip rămîne pe seama mea, — rînji iarăși Matei. — Hai, bătrîne: scrie-ți lista... Vin îndată c-o căruță... Marfa trece-n hambarul fermei! Hai, hai! — îl zori în vreme ce-și îmbracă haina. Bate fierul cît e cald!... Nu vezi? A adus cincizeci de oameni la lucru, și dacă-n două ceasuri nu le dă de mîncare, îl hăcue ca pe-o varză. Zor, bătrîne! Lista! Mie să-mi mulțumești, și pe Mîță să nu-l uiți cît îi trăi!... Am plecat!

— Domnu' Matei, domnu' Matei! — își strecură nevasta lui Răghină capul pe ușa bucătăriei, — se poate și niște saci?

— Se poate, cucoană!

— Dar pușca, balanțele...

În urma inginerului, ușile, și cea de la antret și cea de afară, rămăseseră

deschise vraiește. Doamna Răghină nu se încumetă totuși să-l urmărească. Stătu o clipă locului, clipind nedumerită, apoi trecu în cealaltă cameră; cotrobăia după toc, cerneală, riglă, creion, hîrtie, și turuia încîntată, mai mult pentru ea însăși decît pentru bărbatu-său.

— Frumos gest, din partea lor!... Moșia Ghica? Unde vine asta? Vai, dac-ar fi pe șoseaua spre Ploești!... Vii, livezi... Cine-o fi aranjat mutarea? Vîntu? Berijan?... Și Mîță, vai, ce om! Ce prieten!... Cum spunea tinerelul ăsta că-l cheamă? Matei? Așa-i e numele, chiar, sau pronumele?... Inginer?... Pare grosolan, și cînd colo are maniere, știi... Îți place să-l asculți... Tu-l cunoști de mult?

Răghină i-a smuls din mîină uneltele de scris, le-a potrivit pe capătul unei lăzi, și a întrerupt-o:

— Nu mai bîzii, mă încurci... Nu-i vorba de Matei, aici. Aici e Mîță! și începu să linieze repede foaia de hîrtie.

Mai departe — doamna Răghină știa bine — orice ar fi gungurit ea, orice l-ar fi întrebat, „bursucul“ ar fi rămas nepăsător, cu nasul în hîrțiile lui. Așa că hotărî să schimbe tonul:

— Nu închei lista, auzi? pînă n-aduc și boarfele din pod! Vindem tot, — porunci — mîine facem rost de căruță și poimîine plecăm.

— Bine, — încuviință Răghină fără să se miște.

— Cu vitele ce facem? — s-a mai întors doamna din prag.

— Asta nu, — hotărî Răghină, scurt. — Tot pe-o carte, nu joc. Iau legătura cu Zadic.

Lămurită, doamna își adună într-o mîină poalele capotului ei foșnitor și porni sprinten pe scara podului, fredonînd în izbucniri de marș eroic romanța despre „bătrînețe haine grele“.

— Allo! Patru gealați la mine repede! Tu... și tu... și tu... și bucătarul... Unde-i bucătarul? Tocmai acuma și-a găsit el să... Aha, ești aici? Bun... Trageți repede căruța aia colo, la ușa din dos. Vin și eu cu voi. Tovarășe director...

Zărimdu-l pe Filip, inginerul Matei porni în goană către dînsul, dîndu-i de departe, în gura mare, un soi de raport cifrat:

— Tovarășe director, s-a făcut! După biblie: mînca-vor calicii și se vor sătura și-l vor lăuda pe domnul Mîță... În douăzeci și opt de minute, succes pe toată linia!... Comis-voiajor trebuia să mă fac, pe onoarea mea: grozav ce-mi umblă gura asta cîte odată!... V-am salutat! Mă duc să-ncarc... Nu, nu, dumneata să nu te-amesteci! Chestia alimentară o rezolv personal pînă la capăt. M-am dus!... După mine, galop!

Fără să se sinchisească de întrebările lui Filip, inginerul porni în goană, înaintea cailor, spre casa familiei Răghină.

Cîteva minute mai tîrziu, trecea spre hambar în căruță, călare pe-o grămadă de saci, lăzi și butoale aruncate unul peste altul.

— Brînză, mălai, ceapă, untură, — îi strigă mîndru, în trecere, lui Filip.

Descărcă încăpățînat, muncind la rînd cu cei patru „gealați“ toată „marfa“, și Filip izbuti numai cu mare greutate să-l convingă că bucătarul trebuie înlocuit, în echipă, cu Mitu Cîrstei, ca să înceapă, în sfîrșit, pregătirea prînzului.

Transportul următor fu trîmbițat cu aceeași solemnitate:

— Mălai, brînză, afumături, zarzavat uscat, prune uscate, orez...

Pe urmă, — untdelemn, saci, trei balanțe, o mașină de scris, nouă

hamuri de piele, unsprezece hamuri de frînghie, șase lacăte, o armă de vîna-toare fără percutor, jachete vechi de piele, patru perechi de pantaloni, săpun de rufe, sare, făină de grîu și în sfîrșit o ghitară, pe care Matei, cocoțat deasupra celui din urmă transport, și-o zdrăngănea gînditor pe burtă.

— Asta... — îi întinse el ghitară lui Filip — nu intră-n socoteală: talisman pentru mine personal, din partea lui madam aia... Răghină!...

Glumea încă, dar era potolit, trist chiar.

Socotindu-și treaba îndeplinită, se așeză greoi pe marginea rampei hambarului, și bălăbănindu-și picioarele în vînt îi povesti lui Filip totul, cam amestecat, dar destul de amănunțit.

Semnase, într-adevăr, lista lui Răghină, fără să citească pînă la capăt barem introducerea și încheierea. A semnat-o odată în numele lui, și de două, cu cîte un „p“ înainte, în numele directorului și a contabilului șef. Nu-i părea că a făcut ceva neobișnuit, primejdios sau murdar.

— Dumneata știi foarte bine: nu le-am luat să le speculez — îi explică lui Filip domol, plictisit că nu-i înțelege. — Asta, una. Pe urmă, n-are să-i deconteze nimeni, nimic, nicăeri. Miță s-a curățat. Tot în ședința aia, atunci; l-au suspendat și or să-l mute: la vreo fermă, la pușcărie, nu știu... Asta, a doua la mînă. — Și aducîndu-și aminte de ceva, își cercetă buzunarele pînă dădu de-o ștampilă. Dumneata — întrebă — ai ștampila fermei?

— Nu.

— Răghină avea. Am confiscat-o. I-am ștampilat lista cîstit, pe urmă am confiscat-o. Poftim! — i-o întinse cu un gest larg, teatral.

Filip nu-l mai recunoștea. Omul acesta, cu un ceas înainte atît de viu, plin de-o atît de îndrăcită energie, ședea acum înaintea lui, moale, blînd, nepăsător, indiferent față de tot ce vedea, tot ce auzea.

— Dar nu-nțelege? — încercă să-l scuture din amorteala lui neghioabă. Istoria asta nu rămîne așa. Chiar dacă eu aș închide ochii! Iese de aici o încurcătură întreagă: cercetări, anchetă, justiție, ajungi și la pușcărie, poate...

— N-ajung la pușcărie, — îl liniști Matei duios, moțîind parcă a somn. — Răghină... cum intră-n Călărași... ăia-l și înhață! Pentru altele, lasă, are el destule... Crezi că-i prost să mai scoată și hîrtiuța mea? S-ar înfunda singur dac-ar scoate-o... M-am gîndit eu bine. Uh, ce l-am lucrat, matracuca! Drumul mare!...

— Uite, — încercă Filip în cele din urmă, strigînd aproape. Du-te la el, spune-i ce vrei și ia-ți hîrtia înapoi.

Matei scutură capul domol:

— Nu mi-o dă. Chiar dacă-i spun că-s sfîntul Calistrat, patronul dumnealui în carne și oase, trimis de dumnezeu în persoană, nu mi-o dă... dacă nu-i duc marfa înapoi... Dar marfa nu i-o duc....

— Mă silești s-aduc jandarmii, omule, nu înțelege?

— Jandarmi! — pe Matei, amenințarea nu-l mișca deloc: — Adu-i... Jandarmii nu-s și ei oameni? Înțelege ei, cînd le spui...

— Și anunț în scris, totul, la Călărași, la București...

— Anunță... — încuviință Matei, zîmbindu-i din ce în ce mai blînd și mai dulce. — De chestia asta, ar trebui scris în toate gazetele. Păcat că n-ai fost de față...

Adulmecă o clipă aerul, și fără să-i pese nici cît negru sub unghie de privirile cu care-l fulgera Filip, constată mulțumit:

— S-a descurcat ăla, cu mămăliga... Bucătar! Simți? A pus, al dracului, și grăsime. Păcat că nu mi-i foame!...

Coborînd de pe rampa hambarului, dădu totuși să pornească spre malul

Borcii unde, sub cerul liber, în praf, vreo cînzeci de oameni, fiecare cu cîte o strachină în mână, stăteau în cerc împrejurul unui cazan ce-și destrăma aburii în rămurișul sălcilor.

Filip îi apucă brațul, și, cu forța, îl întoarse înapoi:

— Nu vrei să pricepi nimic, omule?! Toată istoria asta, cu semnăturile dumitale, cu ștampila fermei, duhnește urît de la o poștă. Nu putem lăsa lista pe mîna lui Răghină....

Matei schiță, cu mîna, un gest de lehamite absolută:

— Chestia... — vorbi rar și împăcat, în pilde — ... stă așa: cînd crapă o gloabă ca Răghină, trebuie s-o jupoaie careva. Dacă ai cuțit bun, o jupoi cu cuțitul. Dacă n-ai cuțit, o jupoi cum poți. Că duhnește, n-are importanță... — se hlobănă într-o parte, gata să se prăbușească, se sprijini zdravăn de Filip și, aproape adormit, își ceru scuze: — Face scorpia aia a lui Răghină o vișinată... șaptezeci de grade!... O duzină de păhăruțe mi-au turnat. Porcii! Pe stomacul gol... zău. Mă doare capul... Nu știu dacă-s beat... dar... am scăpat boii pe gîrlă... În general, oricum, am dreptate.... Altă scăpare nu era, decît poate... dacă-l ciomăgeam pe ici pe colo... Dar dumneata... dumneata te temi de scandal... Unde naiba să mă culc? Intr-un ceas îmi trece... Pe onoarea mea.

Abia acum înțelegea Filip de unde vine moliciunea și duioșia inginerului: își ascunsese beția, bărbătește, pînă în clipa cînd l-a răzbit cu totul somnul și, poate, osteneala....

L-a culcat în grajd, pe paiele pe care dormea de obicei Prodan și s-a dus să mînnice.

„Pînă limpezesc istoria cu lista lor, Răghină nu pleacă din Lespezi nici mort!“

Altă hotărîre, mai bună, nu-i venea în minte.

Bucurașu îi păstrase deoparte o porție. Strachina era acoperită cu o frunză uriașă de brustur, dar vîntul cernuse totuși peste mămligă praf, nisip și frunze galbene, lunguiete, de salcie.

Zdrobit aproape — fizicește zdrobit! — de atîtea nemulțumiri, străduindu-se să termine de mîncat odată cu toată lumea, Filip își privi în sfîrșit în față cei patruzeci și șase de colaboratori. Dar află chiar de la început că nu mai era vorba de patruzeci și șase, ci de patruzeci și patru: trei, după ce au cunoscut ferma, după ce l-au cunoscut pe inginerul Matei, au plecat — i-a explicat careva zîmbind — „în baltă, după pește“. Oamenii fugiseră, pur și simplu, și lui Filip îi era limpede că tovarășii lor n-aveau de gînd să-i condamne pentru asta... În schimb, se ivise un om, venit — cum spunea el singur, rîzînd cu gura plină — „voluntar“: un flăcău despre care toată lumea știa că-l cheamă Țiripan, că trecuse Borcea înot, că se sfădisese cu podarul și că „pînă azi dimineată“ slujise în Lespezi la un anume Zăpodeanu.

Țiripan era înscris în sindicatul salariaților agricoli, dar pretindea sus și tare, pornit, că sindicatul lor „a încăput pe mîna chiaburilor...“ Avea șapte clase primare, era cititor pătimaș de ziare și cărți, fusese într-un timp activist sindical „pe linie de tineret“... Cînd a înțeles că nu inginerul Matei ci Filip este directorul fermei, i s-a așezat alături ca să-i spună în cea mai mare taină că în Lespezi sînt o mulțime de argați care „ar trebui aduși la fermă“.

— Dar ei ce zic, vor să vină? — l-a întrebat Filip.

— Ei... — se codi o clipă Țiripan — nu prea știu ce vor. Dacă-s la stăpîn, îi întoarce stăpînul cum vrea... La noi, care ține mai multe slugi, ajunge mai mare și-n sindicat... Așa-i la noi! Acasă-l lămurește stăpînul cu bîta, la sindicat îl lămurește tot stăpînul cu vorba, și iese omul năuc....

Filip își aminti de plugarii lui de dimineată: îi trimiteau stăpînii să lucreze la fermă!...

— Ce-ar fi să ți-i iei pe seamă? — îl încercă pe Țiripan.

— Adică... l-a înțeles Țiripan îndată — să rămînă la fermă și ei, nu? Mde!... se codi o clipă — ... Intr-o zi, în două, n-aș putea. Da' nici mai mult de trei săptămîni nu-i las! Mă țin de capul lor!...

Așa, cunoscîndu-și oamenii și crăntănind repede nisip cu brînză și cu mămăligă, Filip se pomeni vorbind în calitate de director al fermei, cumpănit și sigur de sine, despre viitoarea lor cantină: în ce loc va fi construită, pentru ce va trebui — neapărat! — ca în fundul sălii să fie o scenă, cum vor fi fețele de masă, tacîmurile, ghivecele cu flori...

Imprejur, așezați ca și el, turcește în țărînă, o mîna de oameni pe care nu-i cunoștea, care nu se cunoșteau nici ei în de ei, mîneau încet, ținîndu-și străchinile în poală. Unii îl ascultau cu interes, unii îl ascultau cu plictiseală neîncrezătoare și cei mai mulți nu-l ascultau de loc: vorbeau în de ei, privind cum pe Borcea se scurgea încet un lanț de șleपुरi încărcate cu fîn...

VII

Școala din Lespezi strălucea de curățenie, în contrast izbitor cu ținuta învățătorului — nu tocmai exemplară. Învățătorul era un om mărunțel și afumat, tare modest ca înfățișare, îmbrăcat într-un surtuc ce-i atîrna pînă-n dreptul genunchilor, ca o haină de căpătat, deși se vedea bine că era croit numai și numai pentru el, pe gustul lui. Pe nume — Vasile Huc.

— Așteptați vreo inspecție? — întrebă Filip după ce s-a prezentat, uitîndu-se la dușumelele albe, la pereții împodobiți a sărbătoare...

Huc i-a zîmbit măgulit.

— La noi totdeauna-i așa — și schiopătînd înaintea musafirului, se grăbi să-i arate sălile de clasă: două camere mari, deajuns de luminoase și plăcute, cu bănci noi-nouțe.

— Totul făcut în doi ani: muncă voluntară, materiale adunate de părinți... greul muncii, tot ei... Avem oameni vrednici, săritori, aici în sat! — se mîndri el.

— V-a ajutat și primăria. ... — adăugă Filip fără să-l privească; dar Huc s-a fîstîcit: nu părea de loc mulțumit desprijinul autorităților lespezene.

— Mme... — bîlbîi — ... primăria... Ei mai au și altele pe cap...

Filip n-a vrut să-l contrazică. A mormăit ceva nedeslușit și s-a oprit, fără voie, înaintea unor planșe frumoase, înfățișînd plante și animale din regiunile muntoase ale țării, cîteva flori mărite și secționate, o hartă a globului pămîntesc...

— Am un flăcău la arhitectură... — îl lămuri Huc, din spate. Cînd vine în vacanță, îl pun la treabă. De ce să uite că a învățat aici în sat?... Desenează binișor....

Învățătorul călca greu și din pricina asta gîfîia. Avea un genunchi anchi-lozat.

— Păcătoasă treabă pentr-un schiop, meseria de dascăl! — glumi, simțind în privirile lui Filip o întrebare. — Baston în școală nu poți purta: sperii copiii! Pofțiți aici: muzeul nostru geologic!

Filip n-avea de gînd să viziteze școala. Venise doar să-și înscrie la învățătură feciorul așteptat peste cîteva zile, pe Mircea, și venise tot odată ca să încerce dacă nu cumva, cu ajutorul învățătorilor, ar putea găsi pentru viitoarea școală de tractoriști de la fermă, cîteva băieți dintre absolvenții din anii trecuți. Din politețe, se apropie totuși de „muzeul geologic.“

Intr-un dulap săracăcios, făcut din scîndură de brad nevopsită, rînduiți cu nesfîrșită grijă și însemnați prin etichete mari, albe, se răsătau printre hîrtii aurii și argintate, alcătuite din învelitorile cine știe cîtor sute de bomboane, niște bolovani de piatră obișnuită și minereuri mai rare: gresie, calcar, granit, asbest, mică, pirită, cărbune, mangan...

— De doi-trei ani, un băiețaș de-aici din sat se ocupă cu treb'șoara asta. Geolog a ajuns! Invăța în clasă la nevastă-mea. Din sat de la noi, se-ncep a ridica oameni unul și unul... Ehe!... — ochii învățătorului, căprui, mici, luceau întinerindu-i fața nerasă, tăbăcită de vînturi, de tutun, de vîrstă și de soare.

— Dar la pămîntul de-aici, din Lespezi, din baltă, nu v-ați gîndit? — se întoarse Filip, tulburat din nou de preocupările care, cu două zile înainte, îl rătăciseră zadarnic, o noapte întreagă în enciclopedia răposatului Filipescu.

— Adică... — nu izbutea Huc să-l înțeleagă, — ... să pun în dulap pămînt de-aici, din Lespezi?!...

— Da, desigur. E foarte important...

Imprumutînd fără voie ceva din înflăcăarea de mai înainte a învățătorului, Filip se strădui îndelung să-i explice cît de însemnat lucru este pentru un agricultor să știe — dacă se poate chiar din copilărie — pe ce fel de pămînt calcă: pe cernoziom? Să zicem. Dar ce fel de cernoziom? Pentru că fiecare soi de cernoziom se lucrează într-altfel. Și pe urmă, nu-i numai cernoziom în lumea asta. Dacă-i marnos? Dacă-i nisipo-argilos? Dacă-i sărac în humus? Dacă-i bogat? În baltă, de exemplu, sînt o mulțime de soluri. Agricultura făcută după știință...

Huc îl ascultă un timp cu atenție, apoi, brusc, îl opri:

— Stai! — îl rugă cu toată dragostea, schițînd chiar, spre Filip, un gest ce semăna oarecum a dezmiardare. — Stai numai o clipă, să te-audă și nevastă-mea. Ne-ai dat o idee strașnică... Miliuța!... Miliuța!... — și pentrucă Miliuța nu s-a ivit chiar atît de repede, Huc îl îmbie pe Filip către o ușă deasupra căreia scria cu litere roșii: CANCELARIA.

Cancelaria — o cămăruță întunecată, strîmtă, cu un dulap de cărți, un singur scaun, cîteva portrete pe pereți: Stalin, Gheorghiu-Dej, Eminescu, Creangă. Sub fereastră, la o măsută, scria ceva învățătoarea, Emilia Huc: o femeie durdulie, cu ochelari groși, înrămați în sîrmă nichelată. În cancelarie era destul de cald, dar bătrînica tremura înfocolită într-un pardesiu negru, ros în coate, și-și smorcăia mereu nasul vînat.

Huc îi povesti repede cum „a pus el mîna pe-o idee strașnică“: un muzeu cu titlul „Pămîntul nostru“.

— De-un dulap facem rost ușor, — căută el să-și convingă nevasta, — cine să ne învețe este, — și-l arată pe Filip, mîndru de el ca de-o descoperire ce i se datora lui și numai lui. — Copiii de azi asta trebuie să învețe, la țară, ~~4~~ reveni el la știință. — Păcatul este că învățătorii, judecînd cinstit chiar după noi, au rămas azi cu ce-au apucat din școala lui Adam-Babadan... Cîte rafturi crezi că trebuie să pregătim? Cîte... probe? Mostre? Cum se spune?... cîte bucăți de pămînt crezi să punem? Un singur dulap ajunge? Noi nu ne pricepem de loc... mărturisi cu sîială, aruncînd nevesti-si o privire de încurajare; și îndată, deslușind pe fața lui Filip un semn de neliniște, se grăbi să adauge: — Noi învățăm repede, despre asta nici o grijă!... Pentru copiii noștri mai mărișori de multă vreme trebuia așa un muzeu. Nu?... Strașnică idee ne-ați dat, — își frecă mîinile mulțumit, uitîndu-se la Filip cu vădită admirație; și muștrîndu-și nevasta, se muștră pe sine însuși cu blîndețe: — De mult trebuia să ne fi gîndit, noi singuri. Asta-i acuma: metodă nouă peste tot...

Învățătoarea asculta zîmbind, și, îmbujorată, își plimba într-una privirile dela bărbatu-său la Filip, aprobîndu-i, încurajîndu-i, bucurîndu-se de înțelegerea lor ca de-o ispravă pusă la cale de dînsa.

Pe Filip, furtuna stîrnită de „ideea” lui, pe care învățătorul o găsea atât de „strașnică” îl bucura numai pe jumătate.

— Dacă-i vorba de învățatură, atunci trebuie să învățăm împreună...

Le mărturisi cîstit că în ceea ce privește clasificarea solurilor, el însuși avea nevoie de școală. Povesti cîte ceva despre el, povesti cîte ceva despre inginerul Matei — cel dintîi inginer agronom din țară și din lumea întreagă care va călca prin baltă, prin lunca Dunării și prin aceste părți ale Bărăganului în calitate de om de știință, nu de vînător ori pescar petrecăreț...

— Atunci — se luminează Huc — noi tot avem îndrumător!... Ne ducem la tovarășul Matei, așa cum spuneți dumneavoastră, și.... Miliuță, ce-ar fi dac-am începe cu o conferențioară, așa pentru copii: „Pămîntul nostru”...

— Nu, nu, — i se așeză Filip de-a curmezisul planurilor. — Deocamdată nu putem face nici măcar atîta. Mai tîrziu, da. Lăsați-mi răgaz două săptămîni, trei, cel mult...

— Așa!... Nu prea aveți timp... — l-a înțeles Huc, cu părere de rău.

Cu niciun chip, Filip nu și-l putea închipui pe Matei, așa cum era și cum vorbea el, explicînd pe înțelesul unor copii, elevi de școală primară, cîte feluri de sol sînt și cum se lucrează fiecare. Lăsîndu-i pe soții Huc să creadă orice, schimbă vorba: îi înștiință că vor avea în curînd un elev nou, pe Mircea Filip, apoi le vorbi de viitoarea școală de conducători de tractor de la fermă.

— Nimeni, m-am gîndit — încheie cu încredere — nu cunoaște mai bine ca dumneavoastră, învățătorii, tineretul satului... cu cine dintre părinți, credeți, ar trebui să stăm de vorbă pentru început?

Pe soții Huc însă, întrebarea îi punea în mare încurcătură.

— Noi... — se apără învățătoarea, parcă temîndu-se ca soțul ei să nu spună vreo vorbă nesăbuită — ...Noi... Ce ajutor să vă dăm noi?! Noi, cu copiii... După ce-au ieșit din școală, gaia, fiecare cum îl duce mintea... Învățătorul, zicem noi... — și-l privi cu nesfîrșită dragoste pe Huc —... nu trebuie să facă politică.

Sfătuiseră ades despre aceste lucruri și ajunseseră la o asemenea unitate de păreri, încît se întîmpla de multe ori ca, vorbind, Huc să lase pe seama necvesti-si grija de a-i încheia fraza începută, sau invers.

Recunoșteau că o fermă de stat este, în general, un lucru cît se poate de potrivit, folositor pentru o regiune întreagă, erau gata să asculte cu evlavie, ceasuri întregi, noutăți despre minunile științei agricole și despre mașinile agriculturii moderne, dar cînd Filip aducea vorba din nou la Lespezi și la ferma din Lespezi, se întuneceau amîndoi.

— La noi — murmură trist și încăpățînat Huc — nu-i ca-n alte părți. La noi...

— Noi — îl sprijinea îndată învățătoarea — ... ne facem datoria în școală. Mai departe nu ne amestecăm: fiecare-i liber să-și îndrume copilul după cum îl duce capul. Nu poți să-ți iei răspunderea... Ca învățător, aici în sat, într-atîta tulburare, nu-i bine să faci politică...

— ... suferă școala, și-i păcat! — o ajută la rîndu-i Huc, cu neclinită convingere.

Dintr-asta Filip nu i-a putut scoate. N-a izbutit să afle nici pentru ce, după dînșii, în Lespezi e mai multă „tulburare” decît în altă parte, nici pentru ce școala ar fi putut suferi dacă ei, învățătorii, ar fi făcut un act politic de o asemenea însemnătate cum era, mă rog, recomandarea cîtorva

flăcăi pentru școala de tractoriști... Iar învățătorii, Huc și nevastă-sa, nu înțelegeau cum de nu-i Filip în stare să înțeleagă niște lucruri atât desimple...

Așa că s-au despărțit cu oarecare răceală.

„Ei, poftim, mai prinde-i capetele!”

Filip călca apăsător prin praful zgrunțuros al drumului, pierdut în gânduri. Cu organizația de partid din sat nu izbutea să ia legătura pentru că, mereu, David Golea, locțiitorul secretarului nu era de găsit nicăieri... De la primărie, nu se putea aștepta decât la bețe-n roate... De la școală, nici un ajutor. Il înspăimînta aproape gândul că el, Prodan, Bucurașu, vor trebui să irosească poate zile întregi ducându-se din casă în casă în căutarea unor flăcăi dornici să ajungă tractoriști...

Stîrnind nouri deși de praf, un copil îl ajunsese din urmă, îi aruncă în treacăt un „săru-mâna” lipsit cu totul de respect, și goni înainte, hăulind niseai chemări ori înștiințări către un grup de băieți care nu-l luau în seamă de loc.

— Stai, drace! Un’ te duci?

O fată, cu cobilița pe umăr, aducea apă dinspre Borcea. A încercat să taie drumul fugarului, dar n-a izbutit.

— Stai, mă Nicule, ce, n-auzi!?

Nicu, într-adevăr, n-avea timp să audă. Viră cu toată viteza în lături, se strecură chiar pe lângă coapsa fetii, îmbrînci una din căldări, primi fără pă sare, după ceafă, o parte din apa revărsată, și o zbughi înainte.

Cobilița, pierzîndu-și dreapta cumpănă, s-a desfăcut înainte ca fata să prindă de veste.

— Ai!... Lua-te-ar dracu’ să te ia!...

Lipăind în balta ce i s-a ieșit dintr-odată sub picioare, fata își adună căldările goale, risipite în mijlocul drumului, străduindu-se zadarnic să-și înăbușe începutul plînsului.

— Ce tot drăcui, fă? N-are Borcea destulă apă? E-te la dînsa!...

De dragul unor asemenea răutăți, fugarul a săvîrșit o greșeală tactică de neiertat: a curmat acțiunea de desprindere, începută atât de victorios, s-a oprit, și, încrezător peste măsură în statornicia norocului lui, a pornit o ofensivă inutilă, pentru care nu era pregătit deloc. Bondoc, desculț, îmbrăcat sumar, așa cum îl apucase vremea, s-a apropiat alene, uitîndu-și cu totul graba de pînă atunci.

— Mare scofală, apa ei!... Paparuda!... — se apropia din ce în ce, iscodind într-una sfaturi în doi peri și căutînd vorbe cît mai jignitoare, cît mai disprețuitoare; umilința adversarului îl făcea să piardă orice măsură.

Cu nasul în hasma, fata smorcăi înainte pînă în clipa cînd Nicu, uitînd cele din urmă reguli ale prevederii, veni să împungă pe rînd cu degetul cel mare al piciorului coasta căldărilor rămase în praful uliței.

— Ce paparudă, bre! A vărsat o căldare de apă și bocește o săptămînă!...

În clipa aceea, nemaiascunzîndu-și hohotul de rîs, fata se repezi, îl înșfăcă de-un umăr, îl răsuci în loc de cîteva ori — pînă-l simți demoralizat în cel mai absolut mod cu putință — și în sfîrșit, adunînd repede sub brațul liber căldările și cobilița, porni spre podetul casei din care Nicu abia evadase.

— Îți dau cînepa pe seamă și te încui, să știi! — îl amenință. Dacă nu te-oi încuia, să nu-mi zici mie Lenuța!

Păstrîndu-și de bine de rău demnitatea, Nicu tăcea; se lăsa tîrît, și cînd mîna asupritoarei îl slăbea pentru o clipă, încerca să-și rostogolească ochii mari, albaștri, ușor bulbucați — acum cuprinși în scaldă lacrimilor — către acel loc depărtat unde, pe marginea drumului, se zbenguiau drăcește, liberi ca îngerii în raiul lor, tovarășii lui de joacă...

Nebăgat în seamă, Filip a urmărit întreaga desfășurare a luptei. Când privirile prizonierului au poposit în sfârșit asupra-i, triste, pline de rugăminți nedeslușite, îi zîmbi cu prietenie, salutîndu-l în limba propriilor lui preocupări.

— Incotro te duce, tractoristule?

Uimit de acest salut neașteptat, prizonierul i-a aruncat o privire mînioasă și a tăcut.

— Ei, tractorist! — a răspuns fata în locul lui. — El nu-i în stare nici s-aleagă patru bețe de cînepă... E frate-meu!... Bună ziua. Mai veniți și prin sat?

Filip o recunoștea abia acum: era Lenuța, slujnica lui Răghină. Imbrăcată în hainele ei de acasă, părea alta: mai voinică, mai matură.

— Lenuța?! — s-a mirat. — Nici nu te-am cunoscut. Ce cauți aici?

Infoiată de-atîtea poveri ca o cloșcă, Lenuța s-a oprit strîngîndu-și bine prizonierul sub aripă:

— Păi... casa mea-i aici în sat.

— Și ferma?

— Ce am eu cu ferma?!... A lui Răghină, dacă pleacă, mi-a dat drumu'!...

Filip zîmbi: îi plăcea cum își numea fata, aici în sat, „conița“ de la fermă: a lui Răghină...

— Și dacă pleacă, ce? Se sfîrșește pămîntul cu dînsa? Poți lucra la cîmp, la bucătărie, la curățenie, la ateliere... Se fac de toate la fermă... De ce să nu înveți o meserie? Poți să te faci și tractoristă, dacă-ți place...

Fata ridică din umeri:

— Nu vrea tata. Ferma, zice, nu se potrivește pentru mine.

— De ce?

— Nu știu.

După felul cum fata și-a strîns buzele asupra acestui „nu știu“, Filip a priceput că-i mai bine să schimbe vorba.

— Tu cîți ani ai, flăcăule? — se aplecă spre Nicu.

Dar Nicu își clătină capul alene, privind aiurea: „Ce se mai vîră și ăsta unde nu-i fierbe oala?...“

— Merge pe treisprezece, — s-a grăbit Lenuța să răspundă în locul lui.

— Ceva școală ai făcut?

— Cinci clase,—se mîndri Lenuța. — Lua premiu în toți anii. E deștept, el...

— Și pîn-te-nsori n-ai vrea să înveți o meserie?

De astă dată Lenuța n-a mai știut ce să răspundă. Scormonind ceva cu privirile sub bocancii lui Filip, Nicu înălță din umeri.

— Nu vrei să vii la noi la fermă? Intr-un an, în doi ani, ești tractorist... Pe nea Prodan îl cunoști?

Răspunsul — tot numai cu umeri.

— Nu-i stă lui gîndul la treabă! — se mînie Lenuța în glumă, așa cum se cuvine oricărei surori mai mari când are a face cu un frățior căzut în mici și vremelnice păcate. — S-a înhăitac cu un vagabond, un golan fără căpătîi, și-și fac de cap, dumnealor. Pe-un șantier vor să fugă... Poftim, na!

Fata îl îmbia pe Filip să privească din nou grupul băieților care, prinși de jocurile lor, lărmuiau fără pic de sfială în capătul drumului, biruind cu strigăte unite croncîntul stolurilor de ciori ce se roteau neconținut pe deasupra caselor.

Părea că știe multe, Lenuța Cîrmiș, despre acel „vagabond“ pe care-l numea cu vorbe atît de aspre, și a cărui amintire — Filip vedea bine — îi

aducea în ochii o strălucire limpede, luminoasă, răsturnînd asprimea vorbelor în alint și în uimită admirație.

— Vagabond?

Un răstimp, Filip a rămas pe gânduri, uitîndu-se când la Lenuța, cînd la băieții aceia care voiau „să fugă” pe un șantier. Lenuța rostise vorba *șantier* în dușmănie, ca pe un nume de jivină primejdioasă, de pe alt tărîm...

— Lenuțo, fată, te-ai uitat acolo-n drum, sau ce? — izbucni o voce mînioasă undeva aproape.

Sumetîndu-și pieptul peste gard, Cîrmiș tatăl — Nistor Cîrmiș, gospodarul pe care Filip îl cunoscuse cu două zile înainte la primăria din Lespezi — își poftea odraslele la treabă.

— Tatăl vostru? — întrebă Filip bucuros, citind răspunsul dinainte în ochii și în făptura celor doi bărbați din familia Cîrmiș: tatăl și fiul semănau ca două picături de apă.

— Da, — zîmbi Lenuța.

— Hai să vorbim, atunci, cu dumnealui.

A intrat în curte dimpreună cu copiii, a strîns mîna gospodarului, apoi a încercat să-i explice pentru ce, după toate socotelile de pe lume, Lenuța și Nicu ar avea numai de cîștigat dacă ar începe să lucreze și să învețe chiar de pe acum, de la început, la fermă.

— Așa-i! — încuviința Cîrmiș, din cînd în cînd, cu gravitate, nimeni nu poate spune într-altfel.

Se vedea cât de colo că pe Nistor Cîrmiș îl bucura o asemenea ospetie, și-i plăcea deosebit de mult felul serios, prietenos, în care se sfătua cu el directorul cel nou al fermei. Și-a poftit musafirul pe marginea prispei podite, a adus într-o farfurie un capăt de fagure, a adus o cană cu apă de fîntînă — pentru Filip, și una cu apă din Borcea — pentru el însuși, apoi a ascultat totul cu atenție.

— Așa este! Foarte bine v-ați gîndit dumneavoastră, și noi chiar vă mulțumim.

După ce a supt zgomotos îmbucătura lui de fagure, după ce a potrivit îndelung gălămozul de ceară pe marginea farfuriei, după ce a dat pe gît restul de apă și și-a pus în rînduială mustățile, Nistor Cîrmiș a lămurit pe -ndelete, cu vorbe cît mai alese, că după părerea lui ferma este într-adevăr așa cum a spus Filip; pe viitor, iarăși — nimeni n-avea de ce se îndoii! — toate vor fi așa cum a spus Filip; pentru copiii lui însă, ai lui Nistor Cîrmiș, și mai cu seamă pentru fată, ferma nu se potrivește!... E foarte drept că, precum se și cunoaște, pe Lenuța a dat-o în slujbă la Răghină. Asta era în 1947, din pricina secetei... Dar acuma, vorbind cinstit, pe față, una-i să-ți dai copila într-o casă de oameni mai mari, ca să vadă și ea altă lume, să audă alte vorbe, — și alta-i s-o tocmești simbriașă, ca să trăiască între slugi... Oricum, supărare nu se-ncape. Mai tîrziu, poate, dacă s-or trage și copiii, i-o lăsa, se-nțelege, să muncească oriunde. Deodată nu se potrivește ferma cu dîșii și, cît nu-i cu sila și cu ridicatul, el îi ține acasă.

Pentru ca nu cumva Filip să-l mai descoasă cu privire la planurile lui în legătură cu viitorul copiilor, Nistor Cîrmiș s-a grăbit să întrebe dacă nu cumva „s-a auzit ceva nou” despre grîul acela depus de dînsul, pentru schimb, la baza de recepție a Romcerealului... Il sili pe Filip să asculte din nou, foarte pe larg, toată istoria chitanțelor și a rezoluțiilor, îl liniști — fără să-i dea loc să spună barem un cuvînt — arătîndu-i că el, Nistor Cîrmiș, „nu se aștepta si nu pretindea” ca „încurcătura” să se „lumineze după dreptate în două zile”, dar e sigur că va fi totuși „luminată”... Pînă la urmă, ca din întîmplare, vru să știe dacă „la dumneavoastră la fermă treburile

merg după cuviință, așa cum se și spune: dacă-i drept că sîmbătă are să i se „plătească-n bani“ pentru cît a arat el, și dacă-i drept că-n săptămîna ce vine, așa cum s-aude, ferma „are să ridice“ tot satul la lucru pe baltă, — aici fiind un cui, mai ales dinspre partea femeilor cu copii mici și a moșnegilor, dacă lăsăm la o parte oamenii în putere, ca mine și ca oricine alții, care și ei au a păgubi, pe ogorașul lor, și-n gospodăria lor, dacă s-ridicați cu anasîna...

Odată ce a izbutit să ducă pînă la capăt această ultimă întrebare, Cîrmiș a tăcut, așteptînd cu înfrigurare rău ascunsă un răspuns liniștitor.

„Asta-ți era“ — îi ghici Filip gîndurile. Dar nu izbutea pentru nimic în lume să înțeleagă cum au încolțit în capul lui Cîrmiș asemenea gogomăanii.

— Istoria cu „ridicatul“ satului n-are nici un dumnezeu, tovarășe Cîrmiș. Cine să ridice? La naiba! Nu trăim în țara lui Cremene...

— Așa, așa, înțeleg... se grăbi Cîrmiș să încuviințeze, clătînd însă capul într-un fel care spunea mai degrabă: „Vezi că te-am prins? De ce nu vrei să spui?!“

„După ce că-i nătărău, după ce că-i fricos, după ce că turuie ca o moară stricăță și sucește fiecare vorbă de te ametește, o mai face și pe-nțeleptul!“ — îl judecă Filip în gînd.

Socotind că n-are rost să-și mai piardă vremea cu un asemenea om, îl asigură că sîmbătă are să se plătească, într-adevăr, la fermă, îl asigură că de grîul de la baza de recepție are să se ocupe, într-adevăr, el personal, așa cum s-au înțeles, îl asigură că ferma n-are de gînd „să ridice“ pe nimeni și se grăbi să plece.

Simțindu-l supărat, Cîrmiș l-a petrecut tăcut pînă la poartă.

— Noi... — mormăi el în loc de rămas bun, strîngînd îndelung, a împăcare, mîna lui Filip — ... noi, precum știți și precum s-a văzut și alaltăeri la primărie, sîntem cu tot sufletul pentru fermă. Să nu fie bămuială dacă v-am făcut o întrebare... Lumea vorbește!...

— Lumea! — bufni Filip.

Se temea că, dacă va întreba ceva în legătură cu „lumea“ asta, Cîrmiș îl va ține de vorbă acolo, pe podet, două ceasuri încheiate, și pînă la urmă, ca de obicei, tot nu-i va spune nimic. Ca să-l îmbuneze, i-a mulțumit totuși cinstit pentru oamenii pe care i-a trimis la lucru pînă atunci, i-a strîns mîna și a plecat.

— Cu oamenii — îl auzi însă pe Cîrmiș lepădîndu-se de mulțumirile lui — nu-s eu. Aici numai Giorovan dacă s-a amestecat, și poate că Nedelea. Ei au început să ridice poporul în...

„Ce ridicat?“ — îl supără pe Filip, din nou, încăpățînarea cu care folosea Cîrmiș cuvîntul acesta atît de nepotrivit.

— Ascultă, — s-a întors — unde stă tovarășul Giorovan?

Cîrmiș, care pînă atunci îl urmărea îngîndurat și nenorocit, a prins viață dintr-odată: într-un sfert de ceas Filip a aflat nu numai unde stă Giorovan, dar și unde a stat înainte de a se însura, și unde-și lasă cheia de la poartă cînd nu-i acasă nici el nici nevastă-sa, și ce neamuri mai apropiate are în sat, și cîți cîini ține...

După atîtea lămuriri, Cîrmiș a crezut de cuviință să-și ia rămas bun din nou: a strîns mîna lui Filip, cu toată puterea, zîmbind vesel, și s-au despărțit oarecum în bună prietenie, siguri amîndoi că se vor mai întîlni totuși, și vor avea încă a-și spune multe.

Fără voie, Filip urmărea uimit pașii ușori, parcă de dans, ai unei bătrîne pe care o ajunsese din urmă: o bătrînă înaltă, foarte slabă și bătoasă,

care tot ferindu-se de praful drumului, își ridicase ușurel poalele fustei prea bogate; descoperind niște glezne subțiri și galbene, călca pe vârful degetelor, abia mângâind fața pământului, ca într-un zbor, cu papucii ei de lână.

— Ce-ați mai iscodit, împielitaților?... Tăceți, ha?

Vocea bătrinei, neașteptat de puternică și scîrțîitoare, scrijelă neplăcut urechea lui Filip.

Numiții „împielitați”, — băieții despre care Lenuța Cîrmiș spunea nu de mult că „s-au înhăitat cu un vagabond” — stăteau pe marginea șanțului, așezați unul lângă altul, cot la cot, ca niște pașnice rîndunele pe-un fir de telefon. În flancul stîng al formației luceau ochii lui Nicu Cîrmiș — evadat totuși din nou, cu prețul cine știe căror jertfe, dela cazna cînepii și de sub privegherea soru-sii.

Filip urmări umbletul neliniștit al privirilor lui Nicu, și-l cunoscuse — peste puțină să se fi înșelat! — pe „vagabond”: un flăcău de șaptesprezece ani, negricios, zburlit, îmbrăcat într-un soi de salopetă trențăroasă, pusă de-a dreptul pe piele. Purta la gît, sub haină, un fular albastru, curat și cochec, și în picioare cizme de cauciuc lustruite proaspăt. Stătea singur pe vârful unui dîmboc, peste drum de ceilalți, în picioare, cu mîinile la spate, drept, foarte serios, și priveghea drumul atent, de la înălțime.

Sclipindu-și aprig ochii cenușii, bătrîna a plutit cu pașii ei ușori pînă în fața „împielitaților”, și de acolo, fără a-și conțeni muștruluelile măcar o clipă, fără să-și ridice privirile de pe neliniștitorul front alcătuit de băieți, s-a răsucit de mijloc și, din mers, s-a închinat cu trei cruci darnice spre dîmbul pe care stătea „vagabondul”.

S-a închinat, și în sfîrșit, citind niscăi înștiințări în privirile băieților, s-a întors de-a binelea, a privit, s-a îngrozit, a scăpat poalele fustei în praf — și a rămas locului, țepănană, cu gura căscată: sus, în vârful dîmbului, „vagabondul” — pregătit din vreme, se dovedea, pentru asemenea întîmplări — își proptise cumva sub nas un coșcogea bărboi de cîlți, își umbrise ochii mari, negri, sub pleoapele pe jumătate căzute, asemeni celor mai tipicari sfinți din icoanele bizantine, și așa, pierdut cu totul în sfîntenie și-n schimnicie, închipuia cu degetele drepte, alcătuite a binecuvîntare arhierască, încet, grav, solemn, cruci și cruciulițe asupra bătrînei aiurite.

— Ptiu, drace! — izbuti cu greu binecuvîntata să-și recapete glasul și stupitul. Ce spurci tu acolo, antihristule, bagabontule, ha?

Călcînd apăsător, bărbătește, bătrîna își filfii poalele fustei, măturînd adînc praful pînă la marginea șanțului, și, pentru că nu se simțea în stare să sară dincolo ca să gospodărească după lege barba și urechile „bagabontului”, a rămas așa, cu gîtul întins, ațintindu-și dușmanul în ochi.

— Oi, mămucă! — suspină sfîntul; și lăsîndu-și cîlții din barbă pe seama vîntului și a mărăcinilor, „vagabondul”, din nou cu mîinile la spate, înfruntă zîmbind mînia bătrînei, cu ochii lui negri, vii, scăpărînd de-o diavolească bucurie.

— Oi, mămucă... — suspină — ... dar așa de frumos te-ai închinat dumneata la mine, că de piatră de-aș fi fost și tot mă făceam sfînt... Și așa de smerită te-ai ploconit, că sfînt de piatră de-aș fi fost și tot îl făceam pe dracu-n patru ca să te binecuvîntez un picuț... Ș-apoi, zău, nu te mai umfla așa: ce vină am eu dacă dumneata-ți faci cruci pe toate drumurile?... Zgripturoaică! Ih!...

În încheiere, „vagabondul” i-a arătat vârful limbii — și în clipa aceea, ca la un semnal, băieții, țîșnind de pe locurile lor, înconjurară totul într-un praf și într-o larmă nemaipomenită: salturi, chiote, tumbe, fărîme de cîntec,

creșteau și se stingeau împrejurul bătrinei din toate părțile, descumpănind-o cu dezordinea lor sălbatică, cu neputință de cuprins, de stăpinit, de înțeles...

Filip a văzut cum bătrîna, între două cruci, întinde mîinile spre el cerșindu-i mărturia sau poate ajutorul, dar un hohot de rîs nestăpînit l-a țintuit pe loc.

În larma băieților prindea miez, din ce în ce mai deslușit, un refren ciudat, prins și repetat din gură în gură, sacadat, reluat, întărit:

Sfintu Ohu
O-ho-ho
I-a mai ars înc-o minune.
O minune —
O-ho-ho!

... Pe drum, venea liniștit dinspre Borcea un om pe care Filip l-a recunoscut de departe: Erhan. Inconjurată de leaota băieților, bătrîna s-a îndreptat spre el ca spre o cerească mărturie.

Cînd l-au băgat de seamă și băieții, și-au înștiințat unul altuia primejdia, apoi, desfăcînd încîlcita horă, au sărit peste șanțuri, care într-o parte, care într-alta, umplînd cu hohote și șoapte mărăcinișul din grădinile învecinate.

Înceleștînd cu nădejde mîneca salvatorului, bătrîna îi turui repede în ureche despre toate cîte a pătimit, fulgerînd dușmănos, cu ochii de buhă, ba spre „vagabond“, ba spre Filip — rămas singur, nehotărît, în mijlocul drumului... Erhan a ascultat-o cu răbdare, zîmbind îngăduitor, apoi, sprijinind-o ușor de subsuori, o îndemnă să-și continue calea. După ce bătrîna s-a depărtat cu patruzeci-cincizeci de metri, arătîndu-și din nou gleznele galbene și subțiri, Erhan s-a întors liniștit spre „vagabond“, l-a amenințat în glumă cu degetul, și, zîmbindu-și mulțumit, și-a văzut de drum. Cînd a trecut pe lîngă Filip a salutat cuviincios, dar se vedea bine că era hotărît să nu se oprească...

De sus, de la postul lui, „vagabondul“ scui pă zgomotos. Nu-și ascundea disprețul față de toate cele din drum. Lăsîndu-l pe Erhan să se îndepărteze, Filip îl privi din nou, cu atenție. Flăcăul se apropia de vîrsta bărbăției împlinite: era viori, deși foarte slab; avea ochii mari, negri, fața oacheșă, nas drept, bine tăiat, buzele mari, răsfrînte ca la țiganii frumoși, și colțurile gurii arcuite puțin în sus, îi dădeau un aer de veselie chiar și atunci cînd nu voia de fel să zîmbească.

Cu un semn, Filip îl pofti să coboare la dînsul. Îngustîndu-și ochii ca un motan la pîndă, flăcăul îl măsură cu dispreț, aruncă printre dinți, la întîmplare, o trîmbă de scuipat, și rămase locului. Peste gardurile dimprejur s-au ivit îndată cîteva capete: din mărăciniș, zgomote felurite arătau că băieții sînt în totul de acord cu „vagabondul“.

— Ce, te temi? — încercă Filip.

— Eu? Ha! De cine?

„Vagabondul“ hohoti scurt, o singură dată, și după ce scuipă din nou, exact în același fel și în același loc ca prima dată, sări sprinten pe drum.

— Ei, așa se mai poate vorbi... — îl întîmpină Filip cînd l-a văzut în sfîrșit apropiindu-se. Cum îți zice, sfîntule?

— Mie?

Din șanț, chiar lîngă picioarele lui Filip, răsări capul lui Nicu Cîrmiș:

— Lui?... — scuturînd din spinare camuflajul de scaeți pe care și-l

alcătuiuse în pripă, Nicu se așează ca un aghiotant plin de importanță în dreapta „vagabondului”. — Lui îi zice Ohoho Gaga.

Unul câte unul, băieții își părăseau ascunzișurile și sărind peste șanțuri, peste garduri, veneau să-și refacă frontul — împrejurul lui Filip de astă dată — prelungind cu nesfârșite o-ho-ho-uri, sopran, alto și bariton, numele ciudat al „vagabondului”. Erau vreo cincisprezece sau douăzeci de băieți, unii de zece ani, alții de șaptesprezece, unii blonzi, alții oacheși, unii scunzi, alții înalți...

Un timp „vagabondul” i-a ascultat mulțumit, apoi, sătul de atîta gălăgie, scupă lung, precis, după cum îi era obiceiul, și-i liniști:

— Ia mai țineți-vă gura!... Agafton Ohu, așa mă chiamă, dacă vrei să știi: Ohu Agafton.

— Măăă... — se minună Filip — ... Și iese atîta o-ho-ho și ga-ga-ga dintr-un nume scurt ca asta?!... Noroc că v-a împrăștiat omul cela... — îl arată Filip pe Erhan, care, departe, cotea într-o uliță laterală — ... Altfel cine știe ce mai...

— Ăla nu-i om — îi tăie vorba, scurt, Ohu.

— Dar ce-i?

— Ăla? Ăla-i un... — Ohu scupă, și, cu un zîmbet răutăcios, păru să-și amintească: — Un președinte.

— Unde-i președinte? — zîmbi Filip, neînțelegînd de ce, în mintea „vagabondului”, vorbele *om* și *președinte* se bat cap în cap.

— Peste tot, — lămuri Ohu uscat. Fără el nu se poate președinți nimic în satul ăsta al lor.

— Preșeștiucă! — întări ca un ecou Nicu, hlizind. El se bagă peste tot, cu președințitul...

— Gura! — îl potoli Ohu Agafton, repezindu-i un pumn prietenește în umăr.

Și înaintă doi pași, legănîndu-se:

— Da' dumneata de unde vii?

Întrebarea căzu apăsător, pe un ton care arăta că de aici înainte întreabă el, și trebuie să i se răspundă.

Ingăduitor față de neașteptata întorsătură a discuției, Filip îi intra în voie.

— Eu — lămuri deci binevoitor — nu vin de nicăieri. Sînt de aici, de loc.

— Așaaaa...

Ridicînd dezamăgit din umeri, Ohu Agafton își cercetă tovarășii: „Ce facem cu ăsta?”

Dacă lucrurile ar fi mers bine, străinul ar fi trebuit să spună că vine într-adevăr de undeva, pentru ca Ohu să-l poată întreba încotro se duce, în sfîrșit să înceapă a-l fierbe în întrebări ca: „Așa! Și de unde spui că vii?” Apoi: „Și de dus, la urma urmei, încotro te duci?” Și după aceea: „Bine, bine, înțeleg eu, da' de unde vii?”... Și așa mai departe, pînă cînd străinul, pricepînd că-i luat peste picior, ar fi început a se înroși, a se îngălbeni, a asuda, a înjura, — după cum i-ar fi fost felul. Atunci — doamne! — ce horă, ce veselie nemaipomenită s-ar fi încins împrejurul lui, cîstind noua minune a sfîntului Ohoho!... Cum să nu fi fost dezamăgiți băieții de răspunsul lui Filip?

— De aici?

Ohu încerca totuși să întoarcă discuția potrivit voinței generale:

— De aici? Chiar de aici? — și arăta cu încăpăținare petecul de drum cuprins între tălpile lui de cauciuc.

— Nu, — a rîs Filip înțelegînd gluma ca pe-o glumă oarecare, deși poate puțințel grosolană și ne la locul ei: — Nu-s chiar de sub pietroiul acela. Sînt directorul fermei. Ați fost vreodată la fermă?

— Director? — își încruntă Ohu sprîncenele. — Director mai mare sau mai mic decît Răghină?

Pentru nimic în lume Filip n-ar fi bănuțit, o clipă mai înainte, că Ohu, „vagabondul“, putea arăta atîta interes pentru treburile fermei.

— Răghină pleacă de la Lespezi, — spuse serios.

Socotea că-i bine să vorbească despre foștii conducători ai fermei în acelaș fel în care vorbea Ohu și Lenuța Cîrmiș: „Răghină“, „a lui Răghină“, — fără nici un fel de titlu.

— Pleacă de tot? — insistă Ohu.

— Da.

— Așa!... Și cine l-a... — cu un genunchi, Ohu schiță brutal gestul prin care-i dat afară cineva. — Dumneata l-ai dat afară?

Întrebările acestea sigure, lipsite de orice sfială, îl puneau pe Filip în încurcătură.

— În asemenea istorii... — căută el să ocolească un răspuns direct — fiecare se dă afară singur, prin purtările lui... Văd că te cam pricepi, nu?

În loc să răspundă întrebării din urmă, Ohu scuipe în lături.

— Dacă pleacă, bine face! — hotărî. Ducă-se... — înșiră cîteva înjurături, apoi, fără să-și ascundă curiozitatea, începu să vorbească repede: — Da' pe preșeștiucă de ce nu-l dai afară? Dumneata ești de la partid? Să știi: reacționar ca Răghină ăla, eu n-am văzut de cînd sînt...

Lui Filip îi plăcea din ce în ce mai mult vioiciunea băieților, jocul lor sprinten de-a porecelele, îndrăzneala lor... Copilărise și el într-un sat, și-și aducea bine aminte de copiii de atunci, de el însuși: copii sfioși față de străini, pe jumătate sălbateci, gata să amuțească la orice întrebare — cu capul în piept și cu degetul în gură. Bănuia că băieții aceștia au pe suflet multe blăstămății asemănătoare celei la care fusese el însuși martor, dar, fără să-și dea seama de ce, îi plăcea să vadă că au o părere față de tot ce se întîmplă în satul lor — și și-o susțin cu îndrăzneală, măcar și prin asemenea jocuri îndoielnice...

O căruță îi sili să lase mijlocul drumului și să-și caute, pentru sfat, un loc ferit. Băieții mai mici s-au împrăștiat unul cîte unul: știau, pe semne, că atunci cînd Agafton Ohu, căpetenia lor, începe asemenea convorbiri serioase, lor nu le rămîne alta de făcut decît să stea lîngă el și să se plictisească de moarte, sau mai bine să plece să-și pună la cale singuri năzbîtiile.

Cei rămași — cu totul doisprezece sau treisprezece flăcăiandri — s-au așezat pe marginea șanțului cuprinzîndu-l pe Filip între ei. Rare ori li se întîmpla, atunci cînd erau, ca acuma, toți în păr, să stea de vorbă așa, de la om la om cu cineva mai vîrstnic — și pe deasupra străin de sat. Și dacă s-au împrietenit, au început a se cunoaște și mai bine.

Ohu Agafton — el s-a prezentat întîi și întîi, bineînțeles, era de loc dinspre Iași, dintr-un sat de pe malul Prutului. În 1941 avea zece ani. Într-o zi — povestea scuipe din cinci în cinci cuvinte — au intrat în casă la ei niște soldați, patru romîni și un neamț, și i-au alungat: în sat, cică, s-a făcut zonă de frontieră... Tată-său și-a încărcat în căruță femeia, copilul, și s-a dus la Iași la prefectură, ca să caute un ajutor, o îndrumare... S-a dus dimpreună cu alți cîtiva, și duși au fost. Cică-ntîi i-au vîrît la pușcărie, pe urmă i-au luat în armată... A murit pe front, la Odesa... Maică-sa, dacă a rămas singură, a vîndut calul, a vîndut căruța și s-a tocmit ser-

vitoare. Copilul, Agafton Ohu, a crescut de atunci pe apucate: a colindat — după spusele lui — toată țara, a învățat „o droaie de meserii“, le-a uitat pe toate... Despre maică-sa n-a mai auzit nimic, de ani și ani...

— Carte știi? — l-a întrebat Filip.

— Oho! — s-a îndesat Nicu Cîrmiș cu răspunsul. Pe șantier, el a-nvățat toate clasele-ntr-un an!

— Ai fost pe vreun șantier? — se interesă Filip.

— El? — s-a mirat Nicu de puținătatea cunoștințelor lui Filip într-o problemă atât de însemnată. — El a fost pe toate șantierele din lume... Unde vrei, acolo a fost! — și înfierbîntat de entuziasm, boboșa spre Filip ochii lui albaștri, mîndru de parc-ar fi amintit propriile lui isprăvi.

— Chiar ai fost? — insistă totuși Filip.

Drept răspuns, Ohu îi arată palmele — mari, puternice, bărbătești, muncite.

Filip luă asta drept o afirmație.

— Și n-ai învățat nici o meserie pînă la capăt?

Ohu ridică din umeri:

— Am învățat eu, dă...

— La mecanică te pricepi?

— Aiurea!... — Ohu scuipă cu dispreț. Am fost odată ajutor de băgător de seamă la un *compasor*... Acuma poate că nici nu mai știu cum arată...

— Și aici, în Lespezi, cum ai ajuns?

Întîmplarea era cam încurcată, și cu atât mai greu de prins cu cît Ohu însuși se mulțumea să asculte ceea ce povesteau despre dînsul — dezordonat și repezit — băieții. Se părea că atunci cînd șantierul pe care lucra Ohu și-a încheiat lucrările, bună parte din tinerii care lucraseră în brigăzi au fost trimiși acasă, urmînd să primească prin poștă îndrumări asupra viitorului lor loc de muncă: era vorba să fie încadrați — după calificări ori pentru calificare — fie pe alte șantiere, fie în fabrici. Ohu, care n-avea casă nicăieri, și deci n-avea nici adresă, lucra într-o brigadă în care toți băieții, toți pînă la unu, aveau și casă și adresă. Și i-a fost pe atunci rușine să rămînă în această privință pe urma celorlalți: a dat o adresă la întîmplare — și pentru că întîmplător i-a venit în minte Buzăul, a căpătat o foaie de drum pînă la Buzău. În Buzău, trei săptămîni mai tîrziu, la un iarmaroc, tot din întîmplare l-a angajat careva pentru o orezărie de undeva, pe la Giurgiu. O fi fost fermă de stat, o fi fost „fermă model“ moșierească — asta n-a mai aflat-o, Agafton Ohu... Se angajaseră în ziua aceea vreo sută de oameni. Au fost urcați într-un vagon și au pornit. Pe drum însă a fost o istorie — Ohu nu voia să spună ce istorie anume! — după care a coborît din tren pe unde l-a apucat vremea și a umblat teleleu-tănase pînă a nimerit la Lespezi. Acuma, de aproape un an, lucra unde pimerea, colinda balta Ialomîței în lung și în lat, trăia într-o cotineată închiriată de un anume Chirea-Orbu, și — lucrul cel mai însemnat — conducea o echipă de fotbal, prezentă aproape toată acolo, pe șanț, în jurul lui Filip, scornea blăstămății care puneau pe gînduri cîte-o bătrînă năzuroasă, și se vedea cît de colo, jînduia din toată inima după acel început de viață omească pe care o cunoscuse o singură dată de cînd se știa pe lume — într-o brigadă a tineretului, pe-un șantier.

Cam aceasta era — după cît a izbutit Filip să înțeleagă — biografia lui Ohu Agafton. Poveștile băieților erau însă atât de lungi și de încurcate încît, fără multă bătaie de cap, s-ar fi putut scoate din ele încă patru sau cinci legende, cu totul diferite, bune pentru biografia altor patru-cinci eroi,

la fel de viteji, la fel de buni fotbaliști și la fel de călătoriți prin lume ca Ohu însuși.

Înarmată cu un retevei noduros, bătrîna, care avusese a face nu de mult cu „împielitații“, trecu peste cîtva timp înapoi, pe cale-ntoarsă. I-a ocolit de astă dată, aruncîndu-le într-una priviri neliniștite, și-a făcut obișnuita cruce și n-a lepădat reteveiul decît hăt, departe, cînd a fost cu desăvîrșire sigură că n-o mai paște nici o primejdie.

Ohu a urmărit-o cu ochii răi, și nu s-a putut lipsi să-i trimită la picioare, de departe, obișnuita-i trîmbă de scuipat.

Filip i-a apucat brațul.

— Ce rost are?! Asta n-ai învățat-o pe șantier. De ce-ți bați joc de oameni?

— Aiurea! — a făcut Ohu o mutră cît mai acră cu putință. — Aștia, dacă-i lași în apele lor, se închină la toate buturugile.

Ajutat din toată inima de Nicu Cîrmiș, Ohu îi povesti că în locul acela — cîndva, pe vremea turcilor, a fost o biserică. Acuma erau numai două bîrne putrede și cîteva bucăți de piatră.

— Așa vine, — mormăi în încheiere Ohu: — Baba se închină la niște ziduri care nici măcar nu sînt. Au fost!... Nu-i mai bine, dacă-i pe aceea, să se închine la un om viu?

— Pentru tine — îl dojeni Filip ascunzîndu-și zîmbetul — poate că-i mai bine, dacă-ți place să ți se-nchine oamenii... Vorba-i însă că tu jignești lumea....

— Jignești lumea! — îl îngîină Ohu, nemulțumit. Da' baba asta...

Cu cîteva luni în urmă — s-au întrecut îndată băieții să-i povestească — baba aceea stîrnise tot satul, stricase rostul prașilei și al treierîșului cu povești despre niște curcubee din senin și niște „sfinte fecioare“ care, noapte de noapte, veneau să stea de vorbă cu dînsa despre cîte-n lună și în stele și-n curcubee.

„Curcubee?“ Dacă baba avea nevoie de curcubee, băieții lui Ohu Agașton s-au sfătuit, s-au înțelese — și i-au dat curcubee pe satureate!... Au ocupat din vreme poziții prielnice în vîrful unor salcîmi, și-au pregătit ulcele cu apă, au făcut cîteva repetiții în taină, și într-o duminică, la ceasul cînd ulțele satului erau mai pline, băieții au început a cerne vîrtos, cu gura, picături de apă în razele soarelui... De la primărie pînă hăt, dincolo de cimitir, din salcîmi au început a se destrăma din senin spre pămînt curcubee minunate, mai late și mai înguste, după puterea bojocilor fiecăruia dintre băieți... După întîmplarea asta n-a mai vorbit numai baba despre curcubee: a vorbit tot satul! Iha, ce veselie a fost!... Atunci a aruncat cineva, un anume Marin Doi — pe care băieții se mirau că Filip nu-l cunoaște — o vorbă despre „minunile lui sfîntul Ohoho“. Bine a prins atunci în sat, vorba aceea!

— Poate că ați făcut atunci o treabă bună, — încuviință Filip — acuma însă mă tem că întreceți măsura... Ești în organizația tineretului de-aici din sat? — îl întrebă dînt-odată pe Ohu.

— În T. S.-ul ăstora? — scuipă Ohu. — Să mă vîr la Tineretul Sătesc?... Pe șantier am fost eu, da' cu progresiștii... — Aici ce? Nu mă prinde el, Erhan, de cumătru.

— Erhan?

Amintindu-și-l pe Erhan tînărul — cu pantofii lui din antilopă roșie, cu tabachera lui, cu gîtul lui lung și alb, cu aerele lui mulțumite și încîntate — Filip nu se miră de fel cînd văzu de cîtă antipatie se bucură printre noii lui prieteni organizația tineretului sătesc din Lespezi.

— Țsta-i mare și tare în OTS-ul lor de-aici! — mormăi mai departe Ohu, ghicindu-i parcă gîndurile.

— Bibănelul preșeștiucii! — îl ajută, ca un ecou, Nicu, mereu vesel și netulburat. — Acuma s-a președințit agent agricol: L-a vîrit ta-su-n locul lui nea Dincă Giorovan...

Intr-o jumătate de ceas băieții i-au înfățișat —glumind, bătîndu-și joc în felul lor de toate — un tablou al satului cu ite atît de anapoda încurcate, încît Filip își dădea seama că dacă ar fi încercat să lămurească pe loc tot ce-i era neclar, l-ar fi apucat noaptea, și dimineața poate, acolo, pe marginea drumului.

— Ia ascultați-mă! — se adresă deci noilor lui prieteni, simplu, cu toată încrederea. — Ferma noastră se face și ea, de azi, șantier. Știți?

Tăcu o clipă, ca să citească în ochii ascultătorilor uimire, bucurie, neîncredere, nădejde, — apoi, făcîndu-se că nu știe nimic despre visele lor tainice legate de-un îndepărtat și misterios șantier pe care ar fi vrut să se trezească într-o bună dimineață, le vorbi despre fermă: în ce hal era, ce trebuia să fie pînă în toamnă, cîte mașini și cîte vite aștepta să-i vină, ce construcții se vor face...

— Erau la fermă niște funcționari... Horuțiu, Vasilescu...—își conțteni la un moment dat povestirea. Ii știți?

Ohu scuipă lămuritor: îi știa.

— Stăteau aici în sat, într-o casă...

Filip tăcu din nou. Se simțea ca un înotător de rînd, cu totul nepregătît, care pentru prima dată în viața lui trebuie să sară de pe o trambulină înaltă. Dar pentru că era înconjurat din toate părțile de martori la a căror stimă ținea, sări în apă calm, ca și cum toată viața lui n-ar fi făcut de cît atîta:

— Acolo, cred,—continuă deci —ar fi bine să facem pentru început casa voastră, a tractoriștilor: dormitoare, club... Știți unde-i? Ia s-o vedem!

Și s-a lăsat călăuzit spre casa cu pricina. „Cu părinții — hotărî în gînd — ne-om înțelege după aceea“.

Cheia casei nu era la Filip. Unul dintre băieți a pornit cu împuterniciri speciale, în galop, spre Borcea, ca să ia podul—în contul fermei — în calitate de salariat, de tractorist! Ca să-l caute pe Prodan, să-l aștepte dacă nu s-o fi întors încă de la centrul de mașini din Deliul Nou, și să-l aducă în orice caz, împreună cu cheia.

Cînd grupul „tractoristilor“ a trecut prin fața casei lui Nistor Cîrmiș, Lenuța încercă din nou să-și recapete fratele:

— Hai acasă, tu! — a prins ea mîneca lui Nicu.

— Ce vrei, bre? Nu vezi că am treabă cu tovarășul director de la fermă — se apără băiatul. — Ce te bagi?

De undeva, dintre acareturile lui pestrițe, îi veni în ajutor neașteptat, taică-său:

— Lasă-l, fato, ce ai cu el? — strigă fără să se arate. — Ia vino-ncoace! Intre timp, a înțeles Filip, prin cine știe ce minune și pentru cine știe cîtă vreme, Nistor Cîrmiș își schimbase gîndurile.

Eliberîndu-se dintr-o zmuncitură, Nicu pași înainte, victorios, în dreapta prietenului lui cel mai bun — Agafton Ohu, uitîndu-se cînd și cînd, pe furiș, la prietenul acesta nou al amîndorura, directorul fermei, care nu fusese pe nici un șantier, dar care, oricum, părea să fie destul de pe gustul lui Nicu, deși, la drept vorbind, era om mare.

Cu scîrbă parcă, Agafton Ohu a măsurat ușa și, liniștit, a scos din buzunarul unde în deobște se păstrează ceasul, un piron ruginit.

— Dacă s-ar potrivi cheia mea... — îl privi el cu îndoială pe Filip; și neprimind pe loc un răspuns deslușit, urcă treptele.

O clipă după aceea, ușa era dată în lături.

— Așa broască... — scuipe Ohu, dezamăgit.

Filip îl cercetă surprins, nedumerit, și Ohu îi citi ușor gîndurile.

— Ce, parcă-s borfaș dac-am deschis-o?! — se apără indignat. — Asta și-un copil o deschide. Să spună ei dacă m-a văzut pe mine cineva... Auzi, ce-i trece prin cap!....

Era în ochii lui durere, spaimă, jignire de om care se vede — pentru a cine știe cîta oară poate — învinovățit pe nedrept.

— Nu-i vorba de asta — se apropie Filip de dînsul. — Numai... în general... nu-i bine să te mai joci cu... — Și luîndu-î pironul din mînă îl aruncă. — Nici odată!... Hai să vă vedem palatul!...

Ohu stătu o clipă în loc, crunt, cu ochii în pămînt, apoi ridică din umeri, și, recăpătîndu-și veselia, sburli în treacăt chica lui Nicu Cîrmîș și intra în casă.

...Fostul proprietar al clădirii unde urma să locuiască tineretul fermei fusese un om cu gusturi alese: îi plăcea să trăiască în larg, și bine. Jos, la parter, erau patru încăperi mari, despărțite prin uși de sticlă, înalte, în patru canaturi, dublate cu perdele grele de catifea — roșie pe-o ușa, galbenă pe alta și albastră pe celelalte două; erau încă, tot jos, trei camere mai mici, bucătăria, o mulțime de coridoare, și, ori unde voiai sau nu voiai, cămăruțe-dulap în perete — adînci, reci, întunecate ca niște carcere... Peste tot, parchet. Baie nu era. Sus, la mansardă — alte două încăperi, destul de mari, dar cu lut pe jos, cu ferestre mici și pereții rămași netencuiți... Podul, împărțit în două: jumătate, pod propriu zis; cealaltă jumătate, cu cîte-un horn trecînd prin fiecare perete și acoperită cu geamlîc de sticlă groasă verzuie, fusese plănuită pentru seră... Mobilă, tare puțină: în toată casa un pat, un divan, un lavoar de tablă, cîteva măhuri, niște borcane de sticlă, niște bidoane sparte, două lămpi și trei scrumiere. Prinsă în pioneze pe una din uși, o coală de hîrtie intitulată „Inventar global“, arăta că întreagă această avere fusese preluată „în stare de folosire“ și „sub uzură gravă“ cu patru zile mai înainte, de reprezentanții fermei Lespezi, Olteanu și Prodan, de la „domnii Titus T. Horațiu și Guy Vasilescu aici de față“. Din motive neînscrise pe tabel, cei doi „domni aici de față“ refuzaseră să-și pună semnătura sub cuvîntul „predat“, caligrafiat de Olteanu pe cel mai de jos rînd al „inventarului global“.

Băeții au intrat sfioși, îndemnîndu-se unul pe altul, dar s-au împrăștiat curînd peste tot, cucerind cameră după cameră și lărmuind ca o mică hoardă barbară dezlănțuită.

Prodan a venit după vreun ceas, negru de supărare: pe cei dela centrul de mașini îi găsisese în plină „reorganizare“: directorul umbla bezmetic de la București la Călărași și înapoi, un inginer care, chipurile, îi ținea locul, prindea muște printre vreo douăzeci de tractoare demontate; combustibil n-aveau; tractoriștii — aproape toți șoferi, cu mașini pe piață în București ori în Ploiești — semnaseră contracte, primiseră cartele și avansuri, dar nu veniseră încă la lucru; responsabilul cu cadrele era la pușcărie, iar noul responsabil nu-și luase încă postul în primire... N-aveau, de fapt, decît unsprezece tractoare bune, și toate, pînă la unul, lucrau de zor pe la moșierii cu „ferme model“ sau cu resturi de cincizeci de hectare...

Aici — primul izvor al supărărilor lui Prodan. Al doilea ținea de fermă.

Dimineată, după ce Filip a plecat în sat, inginerul Matei l-a găsit cine știe cum pe Avram Moț și s-a dus cu el în baltă. Oamenii au rămas să lucreze sub conducerea lui Bucurașu. La masă, careva a aruncat o glumă: cică inginerul „a-mpuns fuga” pentru că „are mațe subțiri și-i cade greu mămăliga cu nisip”.... Unii au râs, alții n-au râs; cinci oameni și-au atârnat traistele de gît și s-au dus „să-l caute pe tovarășul inginer”.... Au fugit, fără să-și ceară barem plata pentru cît apucaseră a lucra în două zile!... Bucurașu n-a avut cum îi opri. „Nefăcută a fost ferma asta de la început, — strigau toți cinci — dar de-acuma se desface cu totul. Ți-ai bătut joc de-atîta lume! Ne-ai purtat pe drumuri de pomană!”... L-au ocărit, l-au blestemat, l-au înjurat, și s-au dus în lumea lor... Ar mai fi plecat și alții, poate, dacă nu veneau niște camioane: trei camioane de la Călărași, de la A.F.S.M. În două, chereștea, pînză, provizii.... Intr-al treilea, al unei cooperative de construcții — ciment, fier și niște meșteri: au contract, cică, să facă pentru ferma Lespezi două cisterne de combustibil... Acuma, la sediu era o hărmălaie nemaipomenită: șoferii voiau acte la mîna ca să se întoarcă înapoi; cei de la cooperativa de construcții voiau casă, mîncare și săpători — ca să înceapă lucrul; Ilie Olteanu găsisese o mulțime de lipsuri la fiecare transport și nu voia să elibereze șoferilor acte de primire pînă nu vine Filip; Bucurașu se certa cu constructorii pentru că — spunea el — cooperativa trebuie să-și angajeze singură săpătorii, fără să ia de la lucru oameni angajați de fermă; Prodan n-avea habar despre locul unde trebuiau făcute cisternele de combustibil, și din cauza asta se certase cu șoferul cooperativei care nu știa unde să descarce cimentul... Se sfădeau toți, și oamenii care pînă atunci își văzuseră, de bine, de rău, de treabă, lăsaseră lucrul și intraseră și ei în sfadă.

Inversunîndu-se din ce în ce, Prodan și-a spus păsul pînă la capăt, într-o răsufare, dar a încheiat aproape vesel:

— Acuma, ce-o fi o fi, dar de plecat nu mai pleacă nimeni... Cînd încep ai noștri a se sfădi pentru treabă, înseamnă că o să meargă!... Ziceți să facem școală de tractoriști?

Filip nu apucase să-i spună aproape nimic. Prodan, pe semne, stătuse de vorbă cu băiatul care-l chemase în sat.

— Da, facem... Adică chiar dumneata trebuie s-o faci...

— Eu!?... — scărpinîndu-și ceafa, Prodan se tot uita la Filip. —...Eu?!... Păi... neam de neamul meu n-a fost profesor...

Nu-i trebui totuși multă vreme lui Filip ca să-l convingă: dacă nu voiau să pățească așa cum pățiseră cei de la centrul mecanic, dacă nu voiau să alege degeaba după șoferii taxiurilor din București, atunci școala trebuia pusă pe roate.

— Dar atunci eu n-am să mă pot ocupa cu nimic altceva, își mai întîrzie Prodan răspunsul.

— Bine, — încuviință Filip: numai și numai școala! Altă grija n-o să ai, decît să dai fermei, într-o lună, douăzeci-treizeci de conducători de tractoare. Te simți în stare?... Mecanica de bază, rămîne pe la iarnă.

Prodan își legănă capul de cîteva ori într-o parte și-n alta, amenințînd parcă un dușman de departe, apoi, din adîncul pieptului, într-un oftat greu, își arată hotărîrea:

— Mă prind!

Celelalte amănunte pe care le puteau prevedea, le-au discutat pe loc, repede: Prodan, împreună cu Bucurașu, vor lua chiar în noaptea aceea legătura cu părinții băieților, ca să le obțină consimțămîntul și, dacă vor izbuti, să cuprindă în școală și alți elevi decît cei din echipa de fotbal a lui Ohu. Băieții vor învăța, vor lucra, vor primi hrană, îmbrăcăminte, locuință și

vor și câștiga câte ceva, chiar de la început. Cît anume, Filip nu știa: nu găsisese pînă atunci, în maldărul de acte moștenite de la Răghină, nici o lămurire în privința plății elevilor tractoriști. Paturile urmau să fie făcute chiar de băieți, a doua zi, parte din chereștea nouă, parte din dărîmăturile vechilor maghernițe de la fermă. Pături, cearceafuri, perne, se vor găsi mai târziu, la Călărași ori la București. Cît privește organizarea vieții din „casa tineretului”, Filip îi lăsa lui Prodan puteri depline, și i-l recomandă ca ajutor pe Agafton Ohu: băiatul era cel mai vîrstnic dintre toți, se bucura de oarecare autoritate, lucrase pe șantierul tineretului, știa carte, părea desghețat....

Lăsîndu-l pe Prodan să se înțeleagă mai departe singur cu viitorii lui elevi, Filip porni grăbit spre fermă. Judecînd după vestile pe care i le adusese mecanicul, căuta să se deprindă dinainte cu gîndul că-l așteaptă numai supărări...

Deastădată însă, s-a înșelat. La fermă — bună pace. Șoferii trimiși de A. F. S. M. își descărcaseră camioanele, primiseră dela Olteanu hîrtii pe care lipsurile erau trecute cinstit, și plecaseră înjurînd; delegații cooperativei de construcții — trei la număr — și-au găsit loc de dormit, au găsit de mîncare și, sătui, împăcați, plecaseră în sat după săpători; locul viitoarelor cisterne fusese fixat...

Pe malul Borcii, la umbra sălciilor care adăposteau bucătăria, ședea neguros, nădușit, abia gîfîind, cu căciula coborîtă neprietenos pînă-n mijlocul nasului, Avram Moț. A răspuns binetelor lui Filip în dușmănie și și-a descleștat gura în silă:

— Păi, ce, eu-s' armăsar, crede dumnealui?!... Eu-s' om bătrîn, păcatele mele...

„Dumnealui” — era inginerul Matei. Il purtase pe moșneag prin baltă cîteva ceasuri, și-l obligase să meargă atît de iute, încît îl sleise de puteri... Pînă la urmă, nemulțumit, Matei s-a întors la fermă singur, și bătrînul a izbutit să-l ajungă din urmă abia după jumătate de ceas...

Inginerul lucra în camera eliberată de Răghină pentru biroul noii direcții. Făcuse rost de cîteva scaune, de-o masă... („Să știi că i le-a adăogat și pe astea în listă!” bănuî Filip). Cu un creion roș-albastru, inginerul desena ceva pe-o coală de hîrtie. Lîngă el, Olteanu scria, miop, într-un dosar.

— Aha, te-ai întors!... — salută inginerul în felul lui, cînd îl văzu pe Filip. — N-ai rămas cu ăia... cu... revoluția?

— Ce revoluție? — se opri Filip, nepricepînd dacă-i vorba de-o glumă sau de altceva.

— Eh... baliverne! — rînji inginerul; și arătînd lămurit, cu o mișcare a mîinii, că istoria nu merită nici o explicație, îl pofti insistent să-i privească desenul.

Un desen simplu, ingineresc: balta Ialomitei, cu terenurile fermei. De la Borcea pînă la Dunăre, o linie dreaptă, punctată, reprezenta hotarul de miază-noapte. Pe această linie, Matei notase cu cifre rotunjite: „10.213 m”. Pe malul Dunării linia cotea în unghi aproape drept alți „9.814 m.”.

— apoi revenea oblic la Borcea, închizînd triunghiul cu un „12.102 m.”. Din întreaga hartă, numai suprafața acestui triunghi era lucrată amănunțit: privaluri, jepși, grinduri, schițate clar, apăsate, și printre ele fel de fel de linii închipuind — bănuî Filip — marginea viitoarelor tarlale ale fermei. În vest, hîrtia era aproape albă; ici-colo doar, linii subțiri, punctate provizoriu.

— Ei? — inginerul era nerăbdător să audă părerea lui Filip.

— Distanțele cum le-ai măsurat? — se miră Filip de precizia cu care erau indicate cifrele pe laturile triunghiului.

— Cu pasul, — rânji Matei. Aici nu-ncape greșeală, la mine: un pas — un metru... Sfînt!... Fac, de azi înainte, în fiecare zi un triumphi... Ei? Așa dar, înțelegea Filip, în șase ore Matei călcase mai bine de 32 de kilometri!

— Ei, ce zici? — îl zori inginerul, gata să-i zmulgă harta din mînă.

Filip nu i-a răspuns; a scos carnetul cu propriile lui însemnări...

După cîteva minute, sîcîindu-l cu nenumărate întrebări, Matei își completea harta adăogînd date noi despre fiecare palmă de loc: unde s-a mai lucrat pămîntul, unde nu s-a mai lucrat, unde sînt drumuri sau poteci folosite și de săteni, unde sînt ogoare străine de fermă, cum se cheamă fiecare bucată de pămînt...

— Păi bine, domnule, — întrebă inginerul în cele din urmă, cu un dram de invidie în glas — de unde știi dumneata toate astea? Ești de-aici de loc?

— Nu, — zîmbi Filip. — Tot cu Avram Moș am stat de vorbă și eu...

— Ce Avramoș? Cine-i ăla? Nu-l cunosc. Unde-i? Dece nu mi-ai spus? — se ridică Matei gata să pornească pe loc, ori încotro l-ar fi îndemnat Filip, în căutarea atotștiutorului Avram. — Au ăștia, aici, un agronom, și dumneata nu-mi spui?!...

— Nu-i agronom: e călăuzul cu care-ai fost în baltă.

Dezamăgit din cale afară, Matei s-a lăsat să cadă înapoi pe scaun.

— Hodorogul ăla?!...

Socotind că asupra „hodorogului“ nu merită să-și oprească atenția nici o clipă, inginerul schimbă vorba. Cîteva minute, cu cea mai adîncă și mai fierbînte convingere, înjură A.F.S.M.-ul și o cooperativă de construcții. Printre înjurături, Filip află că dacă șoferii de la A.F.S.M. au primit totuși hîrtii cu lipsurile de materiale înregistrate cîstit, și dacă s-au grăbit să plece, aceasta a fost numai și numai pentru că s-a întors din baltă, la vreme, inginerul Matei. Și tot el, tot Matei, îi făcuse pe emisarii cooperativei să înțeleagă că n-au de ales: trebuiau să plece în sat după săpători. Locul viitoarelor cisterne, deasemeni, Matei îl hotărîse: inventarul materialelor primite era la Olteanu, materialele erau încuiate în magazie...

— Vii să vezi și dumneata? — îl îmbie el pe Filip.

Și porni spre ușă, precizîndu-i din mers în ce magherniță au instalat magazia, de unde au luat scîndură pentru rafturi...

Filip l-a ascultat cu interes, l-a urmat, dar nu s-a dus la magazie ci s-a oprit lîngă sacii de ciment.

— Nu, — rosti după ce s-a gîndit un răstimp. — Cred că nu putem face aici cisternele. Avem de construit multe, și dacă nu ținem seamă din timp, sediul fermei are să arate ca un iarmaroc...

— Am ținut seamă foarte bine! — îl opri Matei. scurt. Poftim sediul!

Scoase din buzunar o foaie de hîrtie, o despături și i-o întinse.

Era într-adevăr schița viitorului sediu al fermei — așa cum și-l imagina inginerul Matei: un careu cu latura de optsute de metri, alcătuit din construcții simple, — niște dreptunghiuri impecabil aliniate. În interiorul fiecărui dreptunghi — lămuririle necesare: „remiză semănători mașini agricole“... „remiză tractoare“... „cisterne combustibil“... „remiză batoze“... „grajd cai“... „îngrășătorie porci“... „crescătorie porci“... „maternitate scroafe“... „Saivan oi (iarna)“... „hambar“... „sectorul păsări“... „grajd boi“... „grajd vaci“... „magazie“... „hambar“... „direcție“... „hambar“... Din vechile construcții, rămînea în picioare numai casa direcției și hambarul.

— Asta este! — Considerînd, cu acest plan al său, discuția închisă, inginerul își ceru hîrtia înapoi.

Filip i-o dădu, zîmbind:

— Este și nu prea este, — rosti. — Pe plan, văd, nu încap nici un om: numai mașini și vite. Locuințe nu-s, cantină nu-i, dispensar nu-i...

Filip credea că-i vorba de o scăpare. Dar inginerul, dându-și înciudat șapca pe ceafă, se grăbi să-i demonstreze că nu-i așa. El se gândise bine la toate. De locuințe nu era nevoie: o parte din oameni au locuință în sat, și deci n-are rost ca ferma să facă a doua oară ceea ce-i făcut o dată. Ceilalți, cei ce n-au casă în sat, „ar zice săru-mîna“ dacă ferma le-ar da pe seamă maghernițele rămase de la Răghină și loc de construit, ori unde în baltă: și-ar face singuri „niște bujde de-ale d-ale lor“ din dărîmături, ar locui acolo cît timp s-ar ține de muncă, și dac-ar pleca, „bujdele“ ar rămîne fermei... Cît privește cantina, — inginerul era de părere că „merge ca nuca'n perete“: pe vară, zilerii puteau găti afară, și puteau mîncea pe malul Borcii. Dovada cea mai bună era la o aruncătură de băț, unde zilerii chiar așa mînceau, chiar așa-și găteau mîncarea!... Iarna erau numai salariați, și pentru salariați trebuia — după părerea lui Matei — „introdus sistemul tainului“: își ia fiecare rația o dată pe lună — mălai, făină, brînză, afumături, ce-o mai fi — și-și gătește singur acasă, în familie... A vorbi despre locuințe, însemna — după Matei — a căuta nod în papură la planul lui — care n-avea nici un cusur... Și cum, ascultîndu-l, Filip se întuneca din ce în ce, Matei termină folosind binecunoscutul lui ton ridicat:

— Ar trebui să-nțelegi și dumneata, la naiba! Eu-s' trimis aici să fac o fermă, tovarășe director. Fermă! Nu crîșmă! Nu hotel! Nu mitocul maicilor! Nu han! Nu...

— Tocmai! îl opri Filip; și-i explică pe-un ton destul de asemănător: — fermă de stat, nu o exploatare moșierească, sub poalele satului. Spune-o asta cît de des vrei, ca să n-o uiți cumva. Fermă! Fermă de stat, în sat la noi, unde orice muncitor, este om de stat... Este! Chiar dacă el n-o fi știind încă asta, într-un caz sau altul, este om de stat! Dumneata ar trebui s-o știi, în orice caz...

Matei privea supărat înlături, vrînd să arate, vădit, că de aici înainte el nu va mai spune nici un cuvînt. Ușor, Filip îi luă planul sediului din mîna și, cu creionul, îl împărți în două printr-o linie tremurată.

— Aici, împrejurul sediului, lăsăm loc pentru oameni: apartamentele de locuit, cantină, club... Mașinile, vitele, dincoace... Așa că și cisternele trec dincoace. De ce să bîzîie toată ziua tractoarele pe sub pereții caselor? Aici, cred, — arată el un punct pe plan, și Matei privi furiș, parcă împotriva propriei lui voințe, — cam pe-aici ar sta bine cisternele: destul de aproape de tractoare, destul de departe în caz de incendiu... Nu?... N-are rost să te superi. Pe răspunderea mea, lasă ceva loc și oamenilor în planurile dumitale... Se poate? — și cum Matei frămînta printre dinți un răspuns de neînțeles, Filip insistă: — Pe răspunderea mea, și dacă dumneata nu ești deloc-deloc de acord cu mine, atunci fă-o totuși în baza dispozițiilor directorului... Dar gîndește-te singur și o să înțelegi... Mîine, cred, am putea discuta împreună proiectul dumitale: oricum, într-o zi, în două zile, începem să construim. Din moment ce avem materiale.

Cu fălcile încheștate, Matei își luă planul înapoi, îl strînse boț și și-l înfundă în buzunar.

— Mă duc, atunci, după doi oameni, — anunță cu un soi de bucurie răutăcioasă. — Mut calabalîcul ăstora în contul meu. Se reține la salariu!... Nu-i iau de la lucru: ore suplimentare, la noapte, cine vrea...

„Calabalîcul“ era alcătuit din materialele aduse de cooperativă pentru cisternele de combustibil. Mutarea cerea cîteva zile de muncă, și inginerul,

simțindu-se vinovat pentru că indicase un loc de descărcare greșit, se pedepsea cu de la sine putere.

Matei — se convingea Filip pe măsură ce-l cunoștea mai bine — avea un fel al său de a primi părerea cuiva, cu aerul că a rămas neclintit la părerea lui. Era, în sufletul acestui om plin de toane, ceva tare copilăros, ceva nu tocmai potrivit uneori, ceva de-a-dreptul primejdios poate, câte odată, dar totuși ceva cinstit, o viitoare trăsătură frumoasă, care trebuia apărată, crescută, îndrumată, opusă — de pe acum chiar — atîtor trăsături urîte de care se vedea bine, inginerul nu ducea lipsă.

Porni alături de Matei spre magazie și, lăsînd pentru moment de o parte grija locului unde se vor construi cisternele, îi vorbi despre școala de tractoriști. Inginerul l-a ascultat atent, fără să-l întrerupă și, numai după ce s-a gîndit un răstimp, i-a apucat brațul:

— Uite, — gemu aproape, — în chestia cu locuințele, cu cantina, cu... în sfîrșit... ai dreptate. Dar cu școala... Mă rog, fă școală, dăscălește-i, dădăcește-i, ciomăgește-i, dar dacă-ntr-o lună avem tractoare, atunci fă rost de tractoriști adevărați! ... In numele lui Dumnezeu, fă rost de tractoriști adevărați!

Filip îl privi în ochi, serios:

— Aș vrea... Dar n-am alt izvor de tractoriști, pe Bărăgan, decît școala. Tot ce-a fost pe-aici cît de cît mecanic, morar, lăcătuș, a intrat de mult în fermele vechi... La mașini, la tractoare, dumneata te pricepi binișor? sau...

— Mă pricep — scînci Matei, din ce în ce mai nemulțumit.

— Ei, atunci trebuie să pui umărul la școală. Supraveghează-l pe Prodan, ajută-l, îndrumă-l, și o să avem tractoriști.

— Bine, bine, — încuviință Matei pe acelaș ton plîngăreț, atît de nepotrivit lui. — Ajut, îndrum... mă rog... Dar un tractor... știi dumneata ce lucru gingaș e tractorul?! Nu, uite, nu pot. Pe cuvîntul meu: fă rost, în numele lui Dumnezeu, fă rost de tractoriști adevărați...

— Cum — nu-i venea încă lui Filip să creadă — n-ai nici un pic de încredere în școala asta? În Prodan? În dumneata însuți, la urma urmei?...

— N-am, — mărturisi scurt, Matei. — Nu-i nevoie să-mi ții nici o predică. În general, poate că ai dreptate. Dar aici nu-i vorba de dreptate: e vorba de tractoare. Zău, dă-i o delegație lui ăla cu cadrele... Bucurașu... ori... cum îi spune... pare dezghețat... trimite-l din vreme, trimite-l din noaptea asta: tractoriști a-de-vă-rați!... Adică... — și mînia inginerului, prea multă vreme ținută în frîu, se revărsă cumplit asupra lui Pavel Bucurașu, care „în loc să umble după tractoriști, după cadre, umblă după nu-ș-ce revoluție...”

Adevărul era că, două ceasuri mai înainte, Bucurașu lăsase toată treaba pe seama unui „ardelean mustăcios”, al cărui nume Matei nu-l cunoștea, și plecase într-un chip — după Matei — „foarte caraghios”: a năvălit în birou „ca un zănatec”, l-a silit pe inginer să fugă după dînsul pînă cineștie unde — ca să nu-i audă careva de dincolo, de la Răghină — l-a silit „să se ascundă prin buruieni”, și, gîfîind, în taină, i-a „turnat niște baliverne gogonete”, pentru care Matei a fost cît pe ce să-l „cîrpească”. Cică un ziler, unu Țiripan, un zăpăcit care trecuse într-o zi Borcea înnot, călărea toată noaptea gardurile oamenilor, prin sat. Se vede că ziua chiulea la lucru, altfel ar fi dormit... Da! Și cică Țiripan ăsta a văzut cu ochii lui — „pe dracu l-a văzut, noaptea!” comentă în treacăt inginerul — a văzut că în curte la fostul lui stăpîn din Lespezi, sub o movilă de gunoi, niște „bandiți de chiaburași” ascunseseră noaptea trecută vreo zece arme și o ladă de cartușe. Țiripan „șterpelise” cartușele, dar știa că noaptea asta, chiaburașii au de gînd să atace ferma. Dacă au ori nu și alte cartușe decît cele luate de Țiripan, nu se

știa. Satul vorbea că „directorul cel nou vrea să ridice oamenii la lucru cu sila“, iar ei, „chiaburașii“, erau gata să atace ferma „în numele satului“.

Cînd Bucurașu a început să deslușească în urechea inginerului legătura dintre zvonurile din sat și planurile „chiaburașilor“, Matei — din partea lui — era deplin lămurit. Ascultîndu-l, Filip își închipuia discuția lor cam așa:

— Ascultă bă, ești nebun? Ce s-atace ăia aici? Chelbea ta? Chelbea mea? Ce s-atace?!

— Nu pentru furat, tovarășe inginer, — a încercat Bucurașu. — Sînt chiaburi!...

— Dacă-s chiaburi, atunci au de toate, nu umblă după tîlhării.

— Tovarășe inginer, — nu-l slăbi Bucurașu — trebuie să mergeți cu noi la șeful de post. Să facă percheziție pe loc! Tovarășul director e în sat, tovarășul Prodan tot în sat... se întorc la noapte... ei nu știu nimic... Poate ieși o dandana... Veniți?

Cînd a înțeles că Matei nu pricepe nimic, Bucurașu a plecat „ca din pușcă“ — „la revoluție“.

— Trebuia să-l pocnesc, — se căi în concluzie inginerul. — Poate-l linișteam: nu-i prost, pare dezghețat...

— S-au dus la șeful de post?... Măi, ce cap ai și dumneata!

Lăsîndu-l pe inginer să hotărască singur „ce cap are“, Filip, ca și Bucurașu cîtva timp înainte, porni grăbit spre debarcader.

... La postul de jandarmi din Lespezi, afară, pe-un cerdac larg, umbrît sub vreji de viță sălbatecă agățată de ulucul strașinei, stăteau grămadă Bucurașu, Dincă Giorovan și Mitu Cîrstei. Lîngă ei, înalt și somnoros, un soldat cu arma în mînă.

— Tovarășul șef face o cercetare... Nu se poate intra... — îl vesti soldatul alene pe Filip, de departe.

— N-am nimic cu tovarășul șef, — se apropie totuși Filip. — Cu dîșii aș schimba două vorbe.

— Păi... — se gîndi soldatul cu voce tare — nu știu dacă-i voie...

— Nici eu nu știu, — îi zîmbi Filip; și ocolindu-l, se apropie de cei trei.

Soldatul ridică din umeri și-l lăsă în pace.

La post — află Filip îndată — lucrurile nu stăteau de loc bine.

Bucurașu cunoscuse abia acum, pe pielea lui, un lucru cunoscut lui Giorovan mai de demult:

— Șeful postului ține cu chiaburii, tovarășe director!

Găsind că altfel decît așa nici n-ar fi cu putință, Mitu Cîrstei, vizitiul fermei, încuviința legănîndu-și capul într-o parte și-n alta și murmurînd pentru sine, mereu, un: „D-apoi cum, d-apoi cum, dacă-i șef!“...

Bucurașu plecase de la fermă împreună cu Mitu Cîrstei; vizitiul a înțeles ușor, din cîteva vorbe, tot ceea ce pentru inginerul Matei părea de neînțeles; a fluierat un „fi-uuu!“ plin de mirare, a rînduit în fugă mîncarea cailor, a scos din capătul ieslei o bîță, și înainte de a porni s-a oprit în ușa grajdului ca să îmbrățișeze o clipă toată curtea fermei într-o privire plină de îngrijorare. „Fi-uuu!“ a fluierat din nou... Și s-a grăbit să-l ajungă din urmă pe Bucurașu. În sat îi așteptau Țiripan și Dincă Giorovan. S-au sfătuit, și au hotărît să-l strîngă pe șeful postului cu ușa: să-l silească să facă la Zăpodeanu o percheziție cinstită, de față cu dîșii... Le-a trebuit, pentru asta, mai bine de-un ceas: șeful se lăsa greu... În acest ceas, — au înțeles mai tîrziu — pentru că n-au avut cap, pentru că n-au pus pe cineva strajă la ușă — plutonierul a izbutit să trimită lui Zăpodeanu o ștafetă... Altfel n-avea cum fi!... Cînd au ajuns ei, cu jandarmii alături, în curte, împre-

jurul grămezii de gunoi scurmau găinele. Arme — nici pomeneală. Au cotrobăit împreună cu doi soldați prin toate șoproanele, prin toate cotloanele, au căutat în grajduri, în grădină, în casă, în pod — nimic. Zăpodeanu a umblat un timp în urma lor, înjurându-i, dar pe urmă s-a domolit, a scris o reclamație lungă și-a înmînat-o șefului... Au întrebat vecinii — nimeni nu văzuse nimic deosebit în curtea Zăpodenilor...

...Acuma, pe baza reclamației lui Zăpodeanu, șeful de post îi oprișe pentru cercetări. Stătuse de vorbă întâi cu tuspătru: voia să afle „cine i-a pus să instige oamenii“. El — spunea — știe dinainte cine și pentru ce îi instigă, dar voia s-o audă pe șleau, din gura lor. I-a întrebat dacă-l cunosc pe directorul fermei, dacă au stat de multe ori de vorbă cu dînsul, ce le-a spus, dacă știu cine-i și de unde vine, dacă e drept că i-a învățat să atragă la fermă argații care lucrau în sat „pe bază de contracte legale“...

N-a căpătat însă lămuriri mulțumitoare și atunci s-a mîniat: i-a dat în paza unui soldat și a început să-i cheme la cercetări unul cîte unul.

— Vrea s-o întoarcă împotriva fermei! — înțelegea Bucurașu. Asta-i în capul lui!... Impotriva dumneavoastră, mai cu seamă, vrea el s-o întoarcă...

— D-apoi cum, d-apoi cum, dacă-i șef!... — își murmură mai departe Mitu Cîrstei răspunsul lui, potrivit la orice...

Filip n-avea pentru ce să mai aștepte. Dădu buzna în camera unde era cercetat Țiripan.

Șeful de post — un bărbat de cel mult patruzeci de ani, grăsuț, cîrn, negricios și foarte buzat — scria ceva: ținea condeiul numai cu două degete, și după fiecare cuvînt scris îl învîrtea larg în aer, cu eleganța aceea inutilă cu care-și clănțăne cîte odată foarfeca frizerii.

Cînd află că are a face cu directorul fermei, păru foarte bucuros.

— Știam eu c-o să veniți! — și desvelindu-și dinții într-un zîmbet larg, i-l arătă cu un gest plin de subînțelesuri pe Țiripan.

— Exact, recunosc Filip. — Pentru asta vin. Ce s-a întîmplat?

— Nimic... De altfel, dacă am proceda după regulament și cu domnia voastră, atunci eu aș fi dator să întreb ce s-a întîmplat, nu domnia voastră... Da... ăăăă... dați-mi vă rog buletinul. Stați de-atîta vreme în comună și... In sfîrșit? Domniei voastre vi se pare o formalitate, ați uitat, n-ați avut timp, și noi, la o inspecție, tragem consecințele... — Plutonierul vorbea într-una, sărind de la o idee la alta; nu aștepta pe semne nici un răspuns. — Așaaa... îl vizăm frumos, vă punem în ordine, și imediat stăm de vorbă... Cu ceilalți oameni ai domniei voastre ați discutat, nu?...

— Soldatul, — minți Filip numai pe jumătate, cu inima ușoară, gîndindu-se la lunganul care dormea în post, cu arma în mînă — spunea că are ordin să nu-i lase să vorbească.

— Regulamentul! — își exprimă șeful postului regretul.

Viză buletinul, mînuind ștampila cu aceeași eleganță, trecu datele într-un dosar, apoi reluă vorba:

— Cu acest flăcău — îl arătă din nou pe Țiripan — știți cum stăm: pînă se lămuresc lucrurile, rămîne la noi. Legea-i lege! — își desfăcu el brațele într-un gest de nepuțință.

— Arestat?

— Da. Legea...

— Pentru ce?

— Domnia voastră știți foarte bine: instigă oamenii, răspîndește zvonuri alarmiste...

— Ce oameni instigă, tovarășe șef de post? Impotriva cui?

Lui Filip nu-i plăcea de loc acest cuvînt — „instigă“.

— Domnia voastră știți foarte bine pe cine instigă: — Am patru declarații, făcute de patru oameni de la fermă...

— Bun... Să zicem așa: a în-sti-gat patru oameni care muncesc la fermă. Impotriva cui i-a în-sti-gat, tovarășe șef de post?

Plutonierul își dezveli din nou dinții, dar apoi, dintr-odată, poticnindu-și parcă gîndurile într-un primejdios obstacol neprevăzut, închise gura.

— Ei, asta este! — a tras concluziile Filip. — Indiferent de ce-ai scris ori n-ai scris dumneata în declarații, indiferent de ce-ai găsit ori n-ai găsit în gunoiul lui Zăpodeanu, vreau să văd cum îl poți aresta. A instigat patru oameni muncitori — pentru ce? Ca să apere ferma statului împotriva unor chiaburi care voiau s-o atace. Ei, țin să văd cu ochii mei dacă mai este în R.P.R., azi, un plutonier în stare să aresteze pe cineva pentru asta, măcar și-un sfert de ceas... Ei, drăcie!

Dar se vedea prea bine că plutonierul din Lespezi nu era nici pe departe în stare de așa ceva.

— Vreți, va să zică, să-i eliberez pe garanția domniei voastre? — puse el capăt, scurt, cercetărilor. — Poftim... — și numai cu jumătate de gură, mai mult din obișnuință, adăogă sentențios: — Noi... jandarmi am fost, jandarmi rămînem, legea-i lege!... Am onoarea să vă salut!... O mică anchetă, totuși, cred că va fi necear să deschidem...

Filip nu i-a mai răspuns. A trîntit ușa și a ieșit împreună cu Țiripan.

...Afară înnopta. În sat — liniște, cu aburi de mămăligă, cu copii mulți în fiecare poartă, cu schelălăit de cîini flămînzi... Păscînd în treacăt iarba prăfuită din șanțuri, vaci și bivolițe se întorceau de la cireadă.

— E-eh, — oftă într-un tîrziu Dincă Giorovan. — Încă-s tari ei, la noi... — și după cîtiva pași, văzînd că nu-i răspunde nimeni, continuă pe gînduri, mai mult pentru sine: — În Rusia, culaci le zicea. Cum era careva chiabur, cum îl scria la catastif: culac!... Apoi bine i-au culăcit, pînă la urmă... La noi... ca-n rai trăiesc. Nici nu-mi vine-n minte: să-i mai tîrîi la fermă?!... să-i las în zeama lor?!...

Abia acum află Filip deslușit cum au ajuns plugurile chiaburilor din Lespezi, și argații chiaburilor din Lespezi, să lucreze la fermă.

— Dintr-asta au scos ei istoria cu „ridicatul“ satului? — întrebă după ce l-a descusut pe Giorovan pînă la capăt.

— Dintr-asta, — încuviință Giorovan, stingherit. — Acuma nu știu nici eu: să-i las dracului în dumnezeul lor, sau...

Filip mergea înainte, umăr la umăr cu Giorovan și tăcea. Cesă fi răspuns? Pentru ce să-l fi muștrat? Ce a făcut Giorovan bine, și de unde a început greșeala?... Sau totul, de la început, era greșit?... În ruptul capului, Filip nu înțelegea...

— La noi, — începu după un timp Bucurașu — cînd s-a făcut ferma, a trebuit să mutăm pămîntul unui chiabur, unu Hariga, dintr-un cap al satului în alt cap... Tot așa a fost și atunci: zvonuri! Cică ferma strămută tot satul, ferma scoate oamenii din pămîntul lor și-i mută pe pustii... Numai că la noi organizația de partid era tare. Intr-o noapte, din casă-n casă, am întors tot satul în capul chiaburului... A ieșit pînă la urmă mutare cu cîntec: n-o uită el, Hariga, pînă moare...

— Da... — auzi Filip și glasul lui Giorovan. — La noi organizația-i tare slabă...

Oamenii povesteau încet între ei, și vorbele lor se împleteau în gîndurile lui Filip, îl ajutau să chibzuiască... Nu, lucrurile nu mergeau de loc bine, în Lespezi. Primăria — în mîna chiaburilor; sindicatul salariaților agri-

coli — tot așa pare să fie; „frontul plugarilor“ la fel, organizația tineretului tot așa; învățătorii și-au pus cenușă pe cap și zac în școala lor cea nouă; șeful de post — să nu mai vorbim; organizația de partid parcă nici n-ar fi, măcar că o mînă de comuniști sînt... Ferma? Ei și?!... Pentru mulți oameni din sat — Filip ar fi trebuit să înțeleagă asta încă de cînd a vorbit cu Nistor Cîrmiș! — pentru mulți, munca la fermă pare așa cum vor chiaburii să pară: un fel de sperietoare, un soi de blestem, de pedeapsă... Cîteva zile în urmă, în comisia de înșămînțări, el, Filip, a pus cu botul pe labe — pentru un ceas — șleahta chiaburilor, amenințînd cu satul, cu judecata satului... Și uite-i cum au întors ei de bine lucrurile pe dos! Acuma ei amenință ba satul cu „munca silnică“ la fermă, ba ferma cu „răscoala“ satului... „Nu, lucrurile nu merg bine de loc, — și de aceea nu merg bine, pentru că în Lespezi nu-i încă ceea ce în satul lui Bucurașu este: o organizație de partid, o mînă de comuniști în stare să dea peste cap sforăriile bandiților ăstora, în stare să-i ajute pe oameni să scoată chiaburii din primărie, din comisia de înșămînțări, din „frontul plugarilor“ — de peste tot...

Au trecut pe la „casa tineretului“ — Prodan nu apucase încă să plece și acolo s-au sfătuit în liniște.

Prodan, Țiripan, Bucurașu și Dincă Giorovan au rămas în sat: ca să ia legătura cu părinții viitorilor tractoriști, și, în general, ca să vorbească deschis, amănunțit, cît mai multora dintre oamenii cunoscuți lor, despre rosturile cu care a fost stîrnit în sat zvonul cu „ridicarea silită la munca pentru fermă“...

În barca lui Gustav Ponici, Filip și Mitu Cîrstei au trecut, pentru cea din urmă oară în ziua aceea, Borcea... Drum încet, plicticos, sub cer fără lună, pe ape uncropite de zăpușeala zilei...

— Staaai! — s-a năpustit asupra lor dintr-un tufan o umbră uriașă, în clipa cînd botul luntrii a atins țărmul.

Filip și-a scos încet pistolul și s-a ridicat în picioare. Lîngă el, Gustav scîncea mocnit, ca un cățel înspăimîntat. Mitu Cîrstei, așezat în față și scuipă zorit în palme, prinse capătul bîtei lui grele cu amîndouă mîinile și sări pe mal.

— Staaai!... — tună a doua oară aceeași voce; și un om înarmat cu o crăcană nemaipomenit de groasă se profilă pe zare; apropiindu-se amenințător de Mitu, îl sfătuiă într-un grai lipsit de orice blîndețe: — No, ședzi un picuț pe loc! Țepenește acolo! Tunie dracu-n... Care ești?

— Eu-s Mitu, viziteul — se prezintă Mitu învîrtindu-și bîta pe deasupra capului. — Să nu te vîri, că te zdrobesc, atîta-ți spun... Ce vrei?

Încet, ardeleanul lăsă crăcana jos:

— Apoi altdat' să zici așa de la-nceput. Eu mi-s strajă, no!

Hotărîrea ca ferma să fie peste noapte păzită, o luase Bucurașu, înainte de a pleca, împreună cu acest mustăcios prieten al lui din Ardeal, Martin Gheza: doisprezece străjeri voluntari urmau să se rînduiască toată noaptea, în trei schimburi... Pentru schimbul al doilea, cel mai greu și mai stîngheritor, intrau peste un ceas patru oameni: trei zileri și inginerul Matei. Așa hotărîse inginerul singur, la cină, și Gheza nu i s-a împotrivit.

Filip nu mai găsi putere — nici să rîdă, nici să se minuneze, de cîte se puteau întîmpla, într-un singur ceas, în capul inginerului Matei...

Strînse puternic mîna lui Martin Gheza, îi aprobă în totul, din inimă, inițiativa, și, alături de pașnicul, liniștitul, modestul Mitu Cîrstei, porni spre sediu.

VIII

Nădușit, cu cămașa descheiată, păros ca un urangutan, Răghină-și rostogolea îndemînatic trupul mătăhălos printre căruțe. Tot ce se vedea pe pod, afară de caii și de căruțele închiriate, îi aparținea. Pe fiecare ladă, pe fiecare covor strîns sul, pe fiecare mobilă ori sac, atîrna legată în curele aceeași carte de vizită: „Calistrat E. Răghină...”

La fermă, Filip, Bucurașu, Matei, nu băgaseră de seamă nimic; erau plecați.

S-a înțeles cu căruțașii asupra formelor ce trebuiau făcute în gară pentru încărcarea lucrurilor în vagon, s-a sărutat cu Zăpodeanu, cu bătrînul preot pensionar și cu notarul, apoi l-a luat de o parte pe Ponici:

Avea „cîțiva viței” într-un loc pe baltă. A doua zi, către miezul nopții, un „om al lui” din Călărași, un anume „domnu Mihai” — cunoscut de Ponici foarte bine — avea să aducă „vițeii” într-un „punct” anume, la doi kilometri distanță de debarcaderul fermei. La ora trei dimineața, „încetișor, fără tîmbălău”, Ponici, cu podul, trebuia să aștepte acolo... Asupra prețului s-au înțeles repede, și Răghină a achitat totul peșin, dinainte.

— Și eu?! — i-a strigat din urmă Lenuța Cîrmiș cînd l-a văzut coborînd pe mal fără s-o ia în seamă.

Fata îl ajutase toată ziua — la împachetat, la cărat... Acuma stătea pe marginea podului și se uita lung după stăpînu-său.

— Tu, fetico... — s'a întors Răghină alene — ... rămîne cum ți-am spus: dacă vrei, te duci la tată-tu, — și-i arată spre sat — iar dacă nu vrei, vii cu mine pe baltă. Cu mine — hohoti — n'o să-ți fie frig la noapte, nu te uita că-s bătrîn...

Și pentru că fata i-a întors spatele dintr-odată, izbucnind în plîns. Răghină și-a bătut vesel palmele de coapse, și, fără să mai privească înapoi, a pornit cu pași repezi, îndesați, spre casă.

Un timp Ponici a rîs singur, de parcă gluma ar fi fost chiar a lui. Pe urmă își vesti șalupistul, cu fluierul obișnuit, că poate porni.

— Vesel om a fost! — făcu el cu ochiul notarului, urmărind cum Răghină își deschidea drum prin bălării, lăsînd în urmă, ca un mistreț, cărare de buruieni spîrcuite; notarul încuviință, pungindu-și gura a mare admirație, și Ponici, rîzînd încă, se apropie de Lenuța: — Ce plîngi, fato? Ți-i greu fără dînșii, mde!... Ai avut noroc de stăpîni buni, tu. Oameni ca dînșii!...

— Oameni! — pufni Lenuța cu ciudă în basma. — Pe patru luni nu mi-au dat leafa! N-au! Zic, de unde, că și pe dînsul l-a dat statul afară...

Printre scîndurile șalupei s-a ivit o clipă capul zburlit al șalupistului:

— De ce nu te duci la sindicat? Ești înscrisă în sindicat?

— Tu n-ai de gînd să pornești odată? — îi răspunse Ponici în locul fetei. — Pe dumnealui, pe Răghină, de ce nu-l trimiți la sindicat? El nu-i dat afară? — Și Lenuței: — Cu statul, fato, e rău acum. Cînd dă statul peste om...

Dar Ponici nu mai era în apele lui: niciodată, pînă atunci, șalupistul nu se încumeta să pomenească despre sindicat în fața atîtor oameni cunoscuți — ca notarul, ca Zăpodeanu, ca preotul cel bătrîn, și chiar ca el, ca Marcu Ponici, la urma urmelor, stăpînul lui.

Răghină avea în baltă o cireadă de peste cincizeci de capete — numai boi. Boi aleși, tari, trăiți în asprime, în belșugul și-n sălbătecia bălții, boi deprinși să rabde chiciura și ploaia, deprinși cu viiturile și cu inun-

dațiile, deprinși să trăiască toată iarna adăpostindu-se de viscole sub clinul grindurilor, învățați să se adune cerc — la nevoie — și să hăcuie în coarne o haită întreagă de lupi înfomețați... Trăiau neștiuți în inima terenurilor fermei, domni-stăpîni pe-un *bent* de cîteva zeci de hectare. Bent, adică o bucată de pămînt cuprinsă jurîmprejur, ca-ntr-un inel, de apă.

Pentru paza locului, a ierbii, a pădurii și a vitelor, Răghină avea o femeie. Femeia avea în sat o casă prăbușită, un bărbat orb, o droaie de copii și o mulțime de necazuri. Venea în baltă odată pe săptămînă, înjuga boii pe rînd la butuc, perechi-perechi, ca să nu se sălbătească cu totul, apoi trecea pe la Răghină, își dădea raportul, și, tăcută, mută, primea o traistă de mălai și-un drob de sare, — ca să trăiască încă o săptămînă, tăcută, mută, năucită de necazuri fără capăt...

...Străbătîndu-și în pas gimnastic cel de al doilea triunghi topografic, inginerul Matei, urmat la vreo două sute de metri de Avram Moț, s-a oprit în marginea acestui bent.

— Halo! — își chiui el călăuzul. — Cu boii ăștia, ce-i?

Avram Moț n-a apucat să-i răspundă decît printr-un „Apăii“ lung și gîtit ca un oftat. Lîngă tulpina unei sălcii, ședea o femeie slabă și osoasă, îmbrăcată în straie pămîntii. A auzit întrebarea, a înaintat cîțiva pași, și, sprijinindu-și pieptul uscat într-o cîrjă ciobănească, a rămas tăcută, mută, cercetînd chipul tehnicianului-șef al fermei Lespezi cu nepăsare neprefăcută. De sub broboadă îi ieșeau cîteva șuvițe de păr cărunt, dar ochii — mari, negri, cuprinși într-un alb cu ape gălbui, alb de ghioc vechi — păreau încă frumoși și tineri.

— Ei na, sfînta Vineri! — rînji Matei cînd dădu cu ochii de dînsa; și-și repetă întrebarea: — Ce-i cu boii ăștia, babo?

Pe fața femeii, pămîntie și uscată ca întreaga ei înfățișare, nu se clintî nicî un mușchi. Ridică încet mîna în dreptul buzelor, și, cu două degete mari, late, negre, zdrobite de cine știe ce munci, flueră scurt, de două ori la rînd. Pe urmă a rămas sprijinită în bîta ei: se uita liniștit în ochii inginerului.

— Ești mută, babo! ha? — se apropie Matei cu mîinile în șolduri.

Femeia a stat pe loc, lăsîndu-l s-o privească în voie, de aproape. Într-un tîrziu, oftă încet, numai și numai pentru ea, făcu un semn — „nu, nu-s mută“ — și-și îndreptă privirile într-altă parte.

Venea dintr-acolo, alarmat de semnalul femeii, un om tînr, înalt și suplu: cizme roșii lustruite, pantaloni cărămizii întinși pe coapse, cămașă lucitoare de mătase, o hăinuță impermeabilă aruncată neglijent pe umăr, și în cap o bască neobișnuită, ca o ciupercă uriașă, largă și trasă tare pe-o ureche pînă-n dreptul umărului.

— Băăă... — se minună inginerul Matei — ... ca la operetă. Vrăjitoarea, prințisorul... — Dar cînd tînrul s-a apropiat, l-a recunoscut: — Ia-iaaaaa... — mai șopti; apoi strigă în gura mare: — Ce pescuești pe-aici, cu muta asta, bă dom'Matache-junior?

Pe numele adevărat Mihai Zadic, „dom'Matache-junior“ îi era bine cunoscut inginerului Matei. Cămașa lui de mătase, freza lui pomădată, luceau de prea multă vreme pe culoarele A.F.S.M.-ului din Călărași. Era feciorul lui Matache Zadic, și tot odată asociatul lui Matache Zadic, negustor de zarzavat și păsări în piața Călărașilor... Se vedea cît de colo că întîlnirea asta neașteptată nu-l bucura. Nu schimbase pînă atunci cu inginerul Matei decît saluturi întîmplătoare: cînd se ciocneau nas în nas la ușa lui Miță sau la ușa lui Zamfirescu. Și chiar atunci, de salutat saluta numai Mihai Zadic; Matei mîrîia doar.

— Eu, cu treburi... — își explică vag rosturile domnul Mihai.
— Dumneavoastră?

— Tot cu d-alea, — rânji Matei.

— Sînteți la fermă, acuma...

— Sînt... Cu boii ăștia ce-i?

Domnul Mihai privi împrejur surprins, de parcă abia atunci ar fi văzut că sînt pe acolo și niște boi.

— S-a lăsat de zarzavat, nea Matache tată-tu? — încercă să-l ajute Matei. — V-ați apucat de alte geambașlîcuri?... Mari hoți! Tăiați clandestin, ha?

Mihai Zadic și-a răsrînt buzele a dispreț — pentru o asemenea idee, pentru un asemenea fel de a o exprima! — și înălțînd cu nepăsare dintr-un umăr s-a întors către femeia care-i privea tăcută:

— Noi pornim mai departe. Adună-i! — porunci; apoi, pentru Matei, lămuri din mers, în loc de rămas bun: — Nu-s ai noștri, boii, încă nu i-am cumpărat; sînt ai domnului Calistrat Răghină, unchiul meu... Vă salut!

— Ai lui Răghină?!... — inginerul fu, dintr-un salt, alături de Mihai Zadic. Ia stai, bă dom-Matache... Unde-i duci?

Mușcîndu-și buzele ca să nu strige, Mihai Zadic scoase repede cîteva hîrtii care, după părerea lui, limpezeau totul, și le întinse. Matei le parcurse repede: hîrțiile — scrise, semnate și ștampilate la primăria din Lespezi, adevereau că cei cincizeci și doi de boi sînt proprietatea lui C. Răghină, și arătau că Mihai Zadic, împreună cu o femeie numită Despina lui Chirea Orbu, este autorizat să-i transporte la Călărași, folosind mijloacele pe care le crede de cuviință.

Strivind între dinți o înjurătură, inginerul vîrî documentele, boț, în buzunar.

— Așaaa!... — se aprobă singur. — Nea Matache să aibă grijă de zarzavaturile lui. ăștia-s boi furați de la fermă — explică; apoi îi strigă femeii, care continua să-i privească în tăcere: — Duci boii la fermă, babo!...

Mihai Zadic stătu pe gînduri numai o secundă, mușcîndu-și într-una buzele, apoi, hotărîndu-se, tresări:

— Nu te miști nicăieri! — porunci aspru femeii, deși Despina lui Chirea Orbu nu părea deloc hotărîtă să asculte poruncile inginerului; pe urmă, așezîndu-se înaintea lui Matei: — Vitele merg cu mine, acolo unde-a hotărît stăpînul lor, Răghină. Dumneata...

— Vax! Unde-a poruncit Răghină, duci asta! — își arată inginerul pumnul, cu degetul cel mare strecurat printre arătător și mijlociu. — Asta!... Bă, ce tîlhari!

Lepădîndu-și într-o clipă aerele de noblețe jignită, Mihai Zadic sări un pas înlături și, gata de orice, întoarse înapoi dintr-o răsufolare toate ofensele și toate înjurăturile pe care le răbdase pînă atunci:

— Tu ești tîlhar, că te știu din Călărași! O făceai pe mironosița, dar aici te-ai repezit la chilipir! Mîță te-a trimis, nu? Spune-mi și mie că te-a trimis Mîță! I-ai spus lui Răghină, l-ai prădat, spune-mi și mie! Spune, că tu ești hoț, nu noi! Noi pentru boi dăm bani cinstiți, nu minciuni!

Cînd băgă de seamă că Mihai Zadic își deschide pe furiș buzunarul de dinapoi al pantalonilor, inginerul, galben ca ceara, scrișni, și în aceeași clipă îi propti sub nas un coșcogea pistol:

— Mie să nu-mi umbli cu revolvere, secătură! — urlă. — Auzi?

Curajul lui Zadic s-a topit dintr-odată: zdrobit, paralizat, prostît de spaimă, se lăsa întors în loc ca o păpușă de paie. Inginerul îi luă revolverul

din buzunar, îi repezi cu toată puterea un genunchi în șale și, crunt, îl urmări cum se duce — de-a berbeleacul, de-a bușeala, poticnindu-se... Abia târziu, după ce a gonit câteva bune sute de metri, Mihai Zadic și-a recăpătat glasul:

— Ajutooor!... Nu traaage!... Ajutooor!...

Basca rămăsese la picioarele inginerului. Matei își așază în buzunar amândouă pistoalele, apoi o ridică, o scutură, și, cu o gravitate sălbatecă, o înfipse în cornul celui dintâi bou ce i-a căzut la îndemână... După aceea abia, a izbucnit într-un hohot de râs.

Băgind însă de seamă că nici Avram Moț, nici Despina lui Chirea Orbu nu-i împărtășesc veselia, tăcu, luă o joardă, și, el cu mâna lui, porni circada spre fermă.

— Moșu Avrămuță! — îl chiui după un timp, voios, pe Avram Moț, schimonosindu-i ca de obicei numele. — Ciomagul la umăr și dă-i drumu-n pas de voie!... Cu direcția ferma, coloană înainteeeee... marș! — S-aude?

— Mămucută, doamne... — oftă bătrînul, năucit de atâtea lucruri nemaipomenite câte-i fusese dat să vadă; și numai după ce și-a făcut o cruce mare, porni în urma cirezii.

— Dumneata, babo, — se opri Matei nedumerit înaintea Despinei lui Chirea Orbu — în ce ape te scalzi? Ții cu ăștia, ori cu noi?

Cînd inginerul scoase revolverul, femeia, vrînd parcă să-și înăbușe un strigăt, ridicase mîna în dreptul gurii și, fără să-și dea seama, se trăsese înapoi pas cu pas... Acuma ședea lipită de trunchiul unei sălcii și, murmurînd ceva șoptit, scrijila în iarbă, la nesfîrșit, cu vîrfurile cîrjei ei ciobănești, o aceeași linie frîntă. Tresărind, își ridică privirile și rosti simplu, cu un glas gros, aproape bărbătesc, neobișnuit de limpede totuși, și plăcut:

— Dumneata, de azi înainte, să-ți aperi zilele. El nu iartă nici în mormînt. Să te păzești...

— De cine, babo? Nepricopsitul ăla?! — arătă Matei rîzînd pe urma lui Matei Zadic.

— De Răghină! — vorbi Despina mai departe, cu aceeași liniște. — Pe mine, de-acuma, mă ucide. Înaintea lui, nici cît o muscă nu mai plătesc, dacă i-am prăpădit boii. Cînd mi i-a dat pe seamă, a spus: „Dacă-și rupe vreunul piciorul, îți rup și ție un picior; dacă crapă vreunul, îți crapă capul“. Il cunosc. Să te păzești...

Indemnînd circada spre fermă, Avram Moț se depărta din ce în ce, cu chiote și fluierături flăcăiești. Pe fața inginerului Matei semnele veseliei s-au șters. Asculța glasul femeii acesteia și, pentru prima dată după cîte știe cîți ani, fără pic de bucurie, împotriva voiei lui, retrăia sentimente care, de mult, în anii adolescenței, îl tulburaseră ades și adînc. Atunci, în curtea spitalului unde taică-său era agent sanitar, veneau uneori țărani ca femeia asta; cu aceeași cutremurător de calmă gravitate, vorbeau despre lucruri care pe el îl îngrozeau. Nu-l îngrozeau poveștile lor pline de nedreptăți și suferințe, de boli și de nenorociri; îl îngrozea felul cum vorbeau ei despre moarte — cu liniște aproape binevoitoare, ca despre cea mai mică dintre suferințele omenești, ca despre o suferință cu totul neînsemnată, în stare să-i crute de alte dureri — acestea într-adevăr mari și grele, cu neputință de înlăturat — care țineau de percepatori și de procese, de arenzi și de secete, de molimele vitelor și de inundațiile primăverii. Unii erau bolnavi rău, pe moarte, alții, dimpotrivă, abia ieșiseră din spital însănătoșiți; dar vorbeau la fel, și el, Matei, elev sîrguincios la liceu, îi asculta îngrozit pentru că îi vedea mai bătrîni decît dînsul și simțea totuși că au nevoie de-un ajutor pe care el, așa tînăr cum era, ar fi putut, parcă, să-l dea cu ușurință. Simțea dureros, pe atunci, că ar trebui să găsească pentru oamenii aceia doar un

cuvînt, un singur cuvînt mare și bun, simplu și puternic, cuprinzînd adevăratul preț al vieții omenеști și, în sfîrșit, cuprinzînd tot ce nu știau ei să prețuiască... Tot!... Dar ce anume urma să întreprindă în „tot“ acesta, Matei n-a știut niciodată... A crescut, a învățat, și școala, viața, vreun profesor poate, i-au pus la îndemîna un cuvînt nou, în fața căruia pălea tot ceea ce altădată îl uimea, îl frămînta și-l îngrozea: „Baliverne!“... Cînd a terminat facultatea de agronomie, pentru inginerul Matei C. Constantin, lumea era împărțită cam așa: într-o parte, el. El, care întîmplător n-avea alt rost sub soare decît să scurme pămîntul, să-l facă pe dracu-n patru și, fie ce-ofi, să arunce în gura cea mare a lumii grîu, orz, porumb, sfeclă, carne, lapte... Asta, la urma urmei, era o treabă serioasă, și dacă toți oamenii ar fi făcut ca el, ca Matei, atunci în lume s-ar fi putut trăi binișor. Din păcate, în afară de dînsul mai erau pe lume, de cealaltă parte, o mulțime de „baliverne“ — adică o mulțime de oameni care se împiedecau unii într-alții și, cu „balivernele“ lor — politică! generali și majuri! femei! popi! babe! tîmpiți! intrigi! războaie, protecții, fel de fel de jigodii! — care îl împiedecau să trăiască așa cum s-ar fi convenit, după părerea lui, să trăiască toată lumea. A lucrat ca inginer agronom pe cîteva moșii, a lucrat pe brînci oriunde, și — „Baliverne!“ — țărani l-au urît ca pe-un vechil cîinos iar moșierii, unul cîte unul, l-au dat afară ca pe-o slugă — capabilă ce-i drept, dar incomodă, impertinentă și plină de toane. A stat concentrat luni întregi lîngă un pod. A fost trimis pe front, a căzut rănit grav, s-a însănătoșit printr-o minune, a refuzat orice pensie, a fost dat afară de pe alte moșii... O femeie trăznită l-a silit să se însoare tocmai cu dînsa; a ajuns, după război, la o fermă de stat; i-a fost atîrnat de gît, în cele din urmă, telefonul A.F.S.M.-ului din Călărași... „Baliverne, baliverne, baliverne!“... Cînd a ajuns la Lespezi, inginerul Matei se afla la capătul unui lung proces de conștiință, în a cărui sentință suna un definitiv și ultim avertisment: „Dacă nici acum n-o urnesc din loc, nimic nu se mai alege de mine! Rămîne o balivernă-n plus pe lume: eu!“ Dar nu știa, la drept vorbind, ce anume din viața și din soarta lui trebuie „urnit din loc“, și nu știa nici încotro trebuie „urnit“. În rezumat, în capul inginerului Matei încăpeau alături două convingeri opuse: Prima, — că în viața lui de pînă atunci ceva n-a fost în ordine, și deci el trebuia „să urnească din loc“ ceva, și asta cît mai repede. A doua convingere, — că viața lui de pînă atunci a fost trăită totuși cinstit, și dacă lucrurile au ieșit pe dos, aceasta nu-i din vina lui, a inginerului Matei, ci din vina lumii, și deci ceea ce trebuia „urnit“ ține de lume, nu de viața lui. În adîncul sufletului, chiar dacă n-ajunsese încă să-și mărturisească acest lucru, era convins că el are o mare răfuială cu lumea întreagă — și era convins că în răfuiala asta dreptatea este de partea lui: orice om, prin urmare, era într-o măsură sau alta vinovat față de dînsul, orice om îi era într-o măsură dușmănos, și orice om merita cu prisosință să fie tratat de el ca atare.

Cu atît mai greu i-a fost inginerului Matei să re trăiască acum, într-al aproape patruzecilea an al vieții, gînduri și sentimente pe care și le credea înmormîntate de mult, definitiv, printre „balivernele“ adolescenței.

Ceeace-i spunea Despina lui Chirea semăna totuși prea mult cu „balivernele“ acelea.

Era sora lui Răghină. Soră — numai după mamă. Mama ei a slujit cîndva la conac. Și a născut acolo un copil: careva din feciorii arendașului... Copilul i l-au luat chiar a doua zi, iar pe dînsa au alungat-o în sat... Un timp a trăit de izbeliște. Pe urmă a găsit un om și un loc într-un bordei. Și au venit alți copii. Frații, Calistrat Răghină și Despina lui Chirea Orbu,

s-au cunoscut la bătrînețe. Sunt cinci ani de atunci. Conacul vechi era dărmat, arendașilor de demult li se pierduse urma, iar Răghină, venit cine știe de unde, administra moșia de pe baltă. Baltă era a unui general. Despina avea opt copii, mici cu toții, și de-un an bărbatul îi orbise. Un bătrîn, Spiridon Nedelea, i-a destăinuit ceea ce mama ei nu-i destăinuisese decît pe jumătate, și a îndemnat-o să meargă la fratele ei mai mare după un ajutor. L-a ascultat și s-a dus la Răghină. I-a sărutat mîna cu umilință, și, fără să îndrăznească să i se uite în ochi, i-a amintit... Răghină a ascultat-o cît a ascultat-o, pe urmă a pus mîna pe-un odgon gros, pescăresc, în care erau împletite niște inele de fier. A zdrobit-o, a făcut-o una cu țărîna, a închis-o într-o pivniță și a ținut-o nemîncată două zile și două nopți. Zicea că nimic din ce spune ea nu-i adevărat, zicea că-i neună; zicea că vrea să-i stoarcă bani, de aceea amenință că-l face de rîs înaintea lumii. Zicea c-o dă pe mîna jandarmilor. Ei, Despinei lui Chirea Orbu, îi era tot una... A treia zi, i-a dat pe seamă boii din bent; la început erau zece. Pe urmă au ajuns la două sute, au scăzut iarăși — după cum i-a tot vîndut și i-a adunat Răghină. Atunci zece erau. Răghină o iertase, n-o mai dădea pe mîna jandarmilor. Ii plătea și un fel de ajutor, ei, orbului, și copiilor, — o traistă de mălai în fiecare săptămînă. În schimb, de atunci înainte, Despina, dacă voia să aibă zile, trebuia să fie în sat mută, așa cum bărbatu-său era orb, ori de cîte ori o auzi vorbindu-se despre fermă și despre Răghină. Și trebuia să aibă grijă de boi: „Dacă-și rupe vreunul piciorul, îți rup și ție un picior! Dacă crapă vreunul, îți crăp capul! Dacă află de boi cine nu trebuie să afle, nu-i în lume ascunzătoare unde să nu te aflu!“ Erau boi furați, pe semne. Asta era. Ea, Despina lui Chirea Orbu, a vorbit ca la spovedanie. Moartea — har domnului! — îi era aproape. Copiii, dac-or avea zile, or trăi poate mai bine decît părinții lor. Un om, Dincă Giorovan, a spus că-i poate duce la școală unde se dă mîncare și învățătură fără bani. Școlile sunt făcute de oameni cu stare, pentru copiii lor. Dar Giorovan spune că acuma-i altfel. Acuma copiii din părinți săraci pot învăța fără bani. Orbul, bărbatu-său, o trăi din cerșit. Ea a vorbit ca la spovedanie. Boii, se vede, sunt de furat. Altă vină n-are. De moarte nu se teme, și nici de mînia oamenilor nu se mai teme. Nici de Răghină nu se mai teme. Acuma s-a isprăvit cu toate.

De zeci de ori inginerul Matei a vrut să întrerupă povestirea aceasta, dar n-a fost în stare. Dacă femeia i-ar fi cerut ceva, dacă i-ar fi lăsat cît de cît bănuiala că așteaptă dela el măcar și-un capăt de sfoară, dacă i s-ar fi părut că stă sau ar putea sta cîndva în vreun fel deacurmezișul planurilor lui de viață, inginerul ar fi repezit-o așa cum îi era obiceiul: „Baliverne, babo!...“ Dar femeia nu mai aștepta nimic de nicăieri, aștepta doar moartea, și asta răscolea în sufletul lui Matei cotloane rămase de mulți ani nerăscolite. Nu-i cerea nimic, nu aștepta nimic din partea lui, și Matei se simțea din nou, în fața ei, dator cu vorba aceea mare și bună, pe care la șaisprezece ani a căutat-o zadarnic...

N-a găsit totuși, nici acum, vorba aceea.

Un răstimp lung a tăcut, apoi s-a învîrtit cîțiva pași pe loc, luîndu-și parcă vînt, s-a oprit, s-a aplecat, și cu toate că nimic nu arăta că femeia putea fi surdă, i-a strigat răstit, lipindu-și buzele de basmaua ei pămîntie:

— Te vaicări babo, ca o cobe, și Răghin-al tău s-a curățat de cînd lumea. Hai, vii cu mine la fermă! Acolo și-așa au început să angajeze toate mutele... Numai... să nu mi te vîri al-dat în picioare cu vaicărelile tale, c-apoi... Pașol, pașol!... Moșu Avrămiță, hei, încolonează-o și pe asta!... Ce te sgîiești, babo? Te-am tocmnit la fermă, aia e! Muncești, și-ți dau mălai pentru toată prăsila orbului. Mălai, parale, cantină, apartament, bae,

parfum, săpun, douăsprezece fotolii, biberon și-o apărătoare de muște, ca să-ți faci revoluție tovarășul Filip... Pașol după hodorogul ălăalt, fugamarș!—și după ce femeia a plecat, adăogă cu voce tare, numai pentru dînsul, un soi de concluzie: — Să fiu al dracului dacă nu fac aici o orezărie experimentală. Aia e! Să se isprăvească odată cu balivernele.

IX

Schelăria barăcii celei noi — cantina — se zărea de departe. Sub cernerea mătăsosă a lunii, părea scheletul unui animal uriaș răpus acolo, pe malul bălții, în vechimi depărtate. Spre dimineață, mîini vrednice au potrivit peste căpriorii acoperișului cele dintîi scînduri, cineva a prins în șipci cea dintîi fișie de carton gudronat, undeva pe-aproape a prins să pîlpiie un foc de buruieni și capete de leături, careva a început un cîntec, împrejurul tractorului-școală cîțiva tractoriști, molfăind încă pîine cu marmeladă, au început o țurcă, — și peisagiul a căpătat altă înfățișare, apropiată și cunoscută.

Cînd dinspre Dobrogea a răzbătut deasupra bălții geana soarelui, Filip, într-un docar pe două roți, aștepta de multă vreme cursa podului: trebuia, în sfîrșit, să-și cunoască vecinii. Ferma avea cincizeci și doi de boi, dar n-avea pentru ei nici altă hrană decît iarbă, nici pluguri ca să-i poată folosi.

Către ora nouă, a ajuns la terenurile fermei model din Bîrsani: proprietatea avocatului, fost senator, Hector Pană Grăniceru — care, așa cum scria pe niște hîrtiuțe din buzunarul lui Filip, își schimbase la 19 August specificul din cerealieră în plante industriale, cu prioritate orez — bumbac.

În plin Bărăgan, la aproape treizeci de kilometri de Dunăre, pe malul Ialomiței, — o moșie de două sute și opt zeci de hectare. Pămînt drept, prelungit fără coline, fără văi, fără pomi, pînă-n marginea orizontului. Urme de culturi nu se prea vedeau: mai mult pămînt pîrjolit, păscut de oi; printre ciulini și tufe de laur, se iscau cînd și cînd vîrtejuri scurte de praf negru, lipicios. Din loc în loc, ogoare de porumb ca niște insulițe dovedeau că la ferma model se lucra încă în dijmă.

Sediul, conacul, — o casă albă, cu etaj și cu o puzderie de balcoane; în jur, niște hambare, niște cotețe, niște grajduri, niște case mai mari și mai mici, o livadă, — totul, înconjurat de un gard-viu dreptunghiular, știrb în nenumărate locuri. La cîteva sute de metri de conac, drumul se desfăcea neașteptat în cinci ramuri egal bătătorite: peste cîmp, deadreptul, fiecare drumeag se pierdea în vreuna dintre știrbăturile gardului. Poartă nu se vedea nicăieri.

În curtea conacului, printre grămezi de gunoi, printre grămezi de fierărie ruginită, umblau alandala cîrduri de gîște, găini, cîteva scroafe cu purcei, doi păuni cu păunițele lor, niște vaci, cîțiva mînji... Undeva, printre care cîțiva oameni se învîrteau în jurul unei batoze; se vedea bine că pînă nu de mult treieraseră ceva. O femeie groasă descultă, îmbrăcată doar într-o cămașă trențăroasă, tăie drumul docarului și, legănîndu-și șoldurile cu nepăsare, se mistui pe undeva fără să-i arunce lui Filip barem o privire.

Lăsîndu-și caii la umbra unui salcîm, Filip intră în casa unde bănuia că locuiește stăpînul fermei. Soneria nu funcționa. A intrat deadreptul într-un hol mare, plin de cufere și geamantane; din hol urca spre etaj o scară largă, străjuită de doi bărboși nobili feudali de bronz, pe-al căror pedestal, printre mucuri de țigară, cîteva sute de muște se bălăceau în zeama unei felii de pepene. Sub scară, lîngă o ferestruică, ședea de unul singur pe un scaun

cu spetează înaltă preotul pensionar din Lespezi. Filip l-a recunoscut îndată: şedea pe scaun, cu gambeta în poale, cu capul răsturnat pe spate, şi în mâini, sus, ca pe-un solemn pocai al ritualurilor bisericeşti, ţinea o raţă. O ţinea aşa, şi cu nesfârşită luare aminte îi sufla în răspăr un firicel de aer prin puful depe burtă, ca să-i poată cerceta pielea vineţie... Simţind că-l priveşte cineva, preotul aşeză cu părere de rău raţa în gambete, oftă, îşi ridică ochii lăcrămoşi — şi când dădu de Filip se ridică stingherit în picioare, cu raţa sub braţ, şi se închină adânc:

— Domnul... da, da... Cu ce ocazie... cu ce ocazie, tovărăşia voastră?

Filip nu-i ascultă bilbfiala pînă la capăt. Îl lăasă să-şi descînte raţa şi ciocăni în uşa cea mai apropiată.

— Intră, i-a răspuns tărăgănat un glas de femeie.

A intrat, dar în acciaşi clipă a trebuit să iasă: înlăuntru se îmbrăca — sau dimpotrivă se dezbrăca — o femeie cam trecută, la care l-a izbit un singur amănunt: părul îi era vopsit într-un roş cu desăvîrşire neomenesc, obişnuit numai la vacile de Tirol.

Încercă altă uşă — şi fu întâmpinat de un tînăr: oglindindu-se în fereastra deschisă, îşi potrivea cravata.

— Il caut pe proprietarul fermei.

— In ce chestiune? — se interesă tînărul.

De fapt, lui Filip îi era clar că această vizită a lui n-avea, mai departe, nici un rost. Ferma model dela Bîrsani exista numai şi numai pentruca Hector Pană Grăniceru să poată vorbi despre „specific cerealier“ sau „specific plante industriale“, să poată cere şi primi credite, — şi să le poată folosi pe urmă liniştit pentru cine ştie ce alte afaceri. Nimic nou. La Controlul Economic, Filip anchetase de multe ori drumul unor astfel de credite.

— Să presupunem, de exemplu — încercă totuşi — că am venit să controlez cum se folosesc la dumneavoastră creditele de stat.

— Sunteţi dela bancă sau dela minister? — se interesă tînărul; şi, fără să-şi piardă deloc cumpătul îi oferi un scaun: Luaţi loc... In orice caz, nevoie de bani avem: dacă băncile particulare n-ar fi desfiinţate, acuma, în plină campanie de toamnă, noi am oferi cu ochii închişi cincizeci la sută pentru orice sumă, indiferent termenul de plată... Ferma noastră îşi schimbă specificul pe plante industriale, avem aprobarea ministerului, orezul cere investiţii, bumbacul tot...

„Daţi, prin urmare, cincizeci la sută mită, oricui vă mijloceşte un credit la stat?!“ — se miră Filip în gând, traducîndu-i vorbele mai pe şleau.

— Dumneata eşti chiar fiul proprietarului? — întrebă cu voce tare.

— Nu. Nepot... — şi rîzînd, adăogă: — Nepot, secretar particular, şofer şi când venim la Bîrsani, fată-n casă, valet, şi partener la maus. De fapt, în legătură cu ferma suntem oarecum asociaţi. Daţi-mi voie, veni la Filip cu mîna întinsă: — Rudolf Trestianu-Pană, fost magistrat.

Cînd află că are aface cu directorul fermei de stat din Lespezi, nu-şi ascunse dezamăgirea.

— Atunci de ce a fost nevoie de circul cu creditele?! a izbucnit; se stăpîni însă, şi mai departe, chiar dacă n-a izbutit, a încercat totuşi să se poarte politicos, cordial, ca şi la început.

Nu aveau de vînzare nici un fel de pluguri pentru boi, dar cînd erau „cu specific cerealier“ ar fi avut; nu aveau de vînzare nici un fel de furaj pentru vite, deoarece „un specific zootehnic“ n-au avut niciodată; nu mai aveau nici un fel de stoc semincer la dispoziţia „Romcerealului“ sau la dispoziţia ţaranilor, pentru că stocul pe care l-au avut a fost compromis prin degradare, verificată de experţi oficiali. Filip nu-i pune la îndoială aceste

„nu“-uri în întregime: era într-adevăr probabil că, în afară de ceea ce a văzut el însuși în curte, ferma model n-avea aproape nimic.

Când în hol răsunară grav pașii cuiva care cobora scara, fost-magistratul se grăbi spre ușă:

— Unchiul! — anunță răsuflînd ușurat.

— Rudi, — auzi Filip îndată un glas — ai pregătit mașina? La douăsprezece fix plecăm cu toții. A telefonat...

Cine a telefonat, ce anume, nu s-a mai auzit. Rudi își avertizase pe semne unchiul că în casă sunt streini nepoftiți.

În Bîrsani, Filip nu mai avea pentru ce sta. Pe stăpînul fermei nu ținea să-l cunoască personal. Porni spre ușă, dar se opri — piept în piept cu un bătrîn bătos, cu umeri lați, străjuit dintr-o parte de preotul pensionar din Lespezi și din cealaltă parte de Rudolf Trestianu; părul îi era prins într-o plasă, se parfumase fără socoteală, își dădea unghile cu oja și purta un halat pufos de baie, ruginiu.

— Dumneavoastră? — aținti el asupra lui Filip o privire albastră, rece.

— Eu, nimic, — i-a răspuns Filip printre dinți, ocolindu-l cu indiferența cu care ar fi ocolit un stîlp. — Căutam ferma model.

— Mi s-a spus! — făcu Hector Pană Grăniceru doi pași în urma lui, cu intenția vădită de a-i cere o explicație. — Eu sunt proprietarul acestei ferme model!

— O fi ea model; dar nu de fermă, de altceva, — îi aruncă Filip peste umăr; și părăsi conacul trîntindu-i ușa în nas.

Pînă la Crîngași era cale de două ore. Filip a străbătut-o într-un ceas și jumătate, mîinînd caii — fără să-și dea seama — mai repede decît ar fi trebuit. Pană Grăniceru... Trestianu... preotul din Lespezi... — înțelegea prea bine cine sînt, pentru ce erau împreună; bănuia ce interese îi pot lega... Dar nu înțelegea în ruptul capului pentru ce, de cine, fusese cruțată la expropriere moșia din Bîrsani. Nu înțelegea cine și cum izbutise s-o treacă drept fermă model... Nu putea pricepe sub poalele cui trăesc liniștiți atîția tîlhari, în acest colț de Bărăgan pe care el nu-l cunoștea încă destul... „Naiba știe cine face aici negoț cu amănuntul din puterea statului!“... Și caii, simțindu-i nervii în zăbale, treceau mereu din trap în galop.

... Ferma de stat din Crîngași avea terenuri și pe baltă și în Bărăgan. În baltă zece mii de hectare, dintre care pînă atunci numai două mii cultivate, iar pe Bărăgan patru mii, cultivate aproape în întregime.

Sediul era la marginea satului, și cînd a ajuns în dreptul acestui sediu, Filip a oprit caii, a coborît, și un timp, cu admirație, cu invidie, a tot privit, scărpinîndu-și ceafa.

La drum, pe cel puțin două sute de metri — un gard nou, cu temelie albă de zid și ostrețe elegante, lăcuite, roșii. Porți — două: una la un capăt al gardului, una la celălalt. Prima te ducea pe-un drum mărginit de salcîmi și duzi tineri, spre remizele mașinilor. Remizele — clădiri de zid văruițe de curînd, acoperite cu țiglă roșie, se aliniau împrejurul unei curți mari, lăsînd deschisă privirilor numai latura dinspre drum. Această curte — lui Filip îi păru uriașă! — era în acel moment împărțită în două, diagonal, de-un șir de tractoare aliniate ca la expoziție. Erau patruzeci și una de tractoare de tot felul — pe roți, pe șenile și rutiere — dar așa cum stăteau, în front, păreau sute și sute... Deasupra porții ce deschidea spre drum per-

spectiva aceasta, pe o arcadă înaltă, o lozincă: „Trăiască alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare!“.

Deasupra celeilalte porți, pe o arcadă în totul asemănătoare, — sub stema Republicii, câteva cuvinte: „A.F.S.M. — Ferma de stat Tudor Vladimirescu — Crîngăși-Ialomița“. Aici era intrarea spre birouri, locuințe, magazii și hambare, — care-și arătau spre șosea zidurile albe, acoperișurile roșii, ferestrele înalte, alcătuind în totul un mic cartier orășenesc, cu străzi, piațete, pomi și flori. Dela șosea și pînă sub zidurile acestor construcții, între cele două drumuri, — parc: straturi de flori mărginite de cărămizi văruiate, tufe de liliac și de mărgăritărele... sub un umbrar de sălcii pletoase — două bazine de ciment pline cu apă... alei pe care șerpuia un furtun de cauciuc negru...

Filip trase aer în piept pînă-și umplu plămîinii, apoi cu gîndul la ferma lui, se urcă în docar oftînd și deschise carnetul de note. Nu voia să uite nici un amănunt.

În poartă îl opri un moșneag morocănos, îmbrăcat într-o salopetă uleioasă, spartă-n umăr. Voia să știe cine este și cu cine are treabă.

— Tragi dumneata la grajd — îi explică pe urmă supărat, uitîndu-se la caii înspumați — întrebî de unu Dănilă și-i spui c-am spus eu să-ți buciume caii. I-ai gonit fără nici o socoteală... mde!... director! Parcă-i pasă?... Tovarășul director dela noi s-a dus în birou... — îl măsură pe Filip vrînd parcă să se încredințeze dacă merită să-i vorbească mai departe, apoi adăogă răstit: Pentr-un aldămaș. — Și cînd Filip, rușinat de mustrea îndreptățită a moșneagului a pornit să-l caute pe Dănilă, bătrînul i-a mai bombănit în urmă: — O nimeriși bine, dumneata, la aldămaș! De-acuma pînă-n seară...

De fapt, la director nu era nici un aldămaș. Dar fusese.

Biroul era încăpător, simplu și cîdrat. În spatele unei mese obișnuite, acoperită cu o foaie de sugativă, directorul Pamfil Vițcu, singur, cîntărea dintr-o palmă în cealaltă cîteva boabe de porumb. Era un om de cel mult patruzeci de ani, negricios, scund, bine legat, cu obraji cărnoși, arămiți de soare și lucioși. Ochii mici, vii, de-un castaniu foarte închis, îi erau împînziți de vinișoare roșii, așa cum sunt de obicei ochii oamenilor voinici după ce au dormit prea puțin sau au băut prea mult. Filip a priceput repede că, indiferent dacă presupunerea dinții stătea ori nu în picioare, presupunerea a doua era pe deaîntregul adevărată.

Dar, era deasemeni adevărat că Pamfil Vițcu ținea la băutură destul de bine. A strîns mîna lui Filip, i-a dat un scaun, și cînd a aflat că noul director din Lespezi vine la el, în primul rînd ca să învețe cum să-și gospodărească ferma, s-a arătat cât se poate de bucuros.

— Schimb de experiență? Bună idee! — l-a aprobat din inimă. Ne-ar fi lipsind nouă multe, dar experiență, slavă domnului, este de unde da! — și a deschis repede casa de fier, a scos de acolo două păhăruțe, o sticlă de coniac abia începută, și l-a silit pe Filip să ciocnească.

— Ai mîncat?

Filip nu mîncase, și în legătură cu faptul că nu mîncase îi povesti despre vizita lui la ferma model din Bîrsani. Ca urmare, pînă cînd li s-a adus masa, Vițcu a tăbărit asupra lui criticîndu-l cu atîta asprime încît Filip era cît pe ce să-și iasă din sărite.

Aldămașul pomenit de portar, coniacul băut de curînd cu Filip, aveau poate oarecare parte în tonul lui Vițcu; dar se vedea bine că despre mai mult nu era vorba. Omul își stăpînea deplin și gîndurile și limba... El simplifica lucrurile cam așa: avînd nevoie de pluguri și de furaje, Filip, director

de fermă de stat, s-a dus „să se căciulească“ la un moșier. Sau poate a avut „să facă afaceri“ cu moșierul. Ei bine, pe-un astfel de director de fermă de stat, Vițcu nu dădea doi bani! Un asemenea Tîndală nu putea fi decît sau prost, sau tîrîie-brîu, sau reacționar!

Ii turnă în cap acestea toate, apoi, crunt, veni la Filip cu paharul întins:

— Noroc!... Să te superi, n-are rost, — spuse aspru. Bea, și altădată nu mai umbla cu capu-n traistă. Țștia, dacă te vîri ca musca-n vizuina lor, îți atîrnă într-o zi o tinichea de coadă și nu te mai descotorosești de ea în vecii vecilor! Mai greu daraua decît ocaua.

Se interesă amănunțit dacă Filip n-a lăsat pe-acolo vreo semnătură, dacă nu le-a deschis cumva și lor pofta să-i viziteze ferma, dacă l-a văzut cineva întrînd sau ieșind, și pînă la urmă s-a mai înseninat.

În definitiv — socoti Filip — Vițcu avea dreptate. Intrase la conacul lui Hector Pană numai pentru că-i era în drum și pentru că voia să vadă, întîia și probabil cea din urmă dată în viața lui, cum arată o fermă model, prin ce se deosebește de moșiile de altădată și de ce, în general, a fost cruțată de expropriere această moșie din coasta fermei lui... Dar Vițcu avea dreptate: în asemenea vizite, era ușor ca pînă la urmă daraua să fie mai grea decît ocaua!

— Nu mă supăr, — îl asigură deci. — Mai cu seamă că, de cînd sunt la voi, m-ați început a deprinde cu critica încă de la poartă...

Ii vorbi cu căldură despre moșneagul portar, dar Vițcu se înnoură.

— La cai se pricepe, dar bîzîie toată ziua! — izbucni. Se ține numai de critici! L-am trecut de la grajd în poartă și tot nu s-a lecuit.

Filip nu vedea nici un rău în pasiunea moșneagului pentru critică și, oricum, nu socotea că obiceiul criticii trebuie „lecuit“.

— Știu eu cîntecul! — l-a întrerupt Vițcu: și aruncînd furculița cît colo, se aplecă peste masă ca să-l privească pe Filip de aproape: Critică... autocritică... am citit! Eu îți vorbesc din practică: într'o fermă, trebuie să se știe cine-i director și cine nu-i director! cine pe cine critică! cine pe cine țesală! — și sigur că Filip îl aprobă, își luă iarăși furculița și-l privi muștrător: Vezi?!

— Nu văd, — zâmbi Filip încăpățînat. — Uite, din practică: m-ai țesălat dumneata, și o să-mi prindă bine; m-a țesălat portarul și iarăși o să-mi prindă bine. Atunci?

— Te-a țesălat portarul meu, nu al tău, — îl tutui mînios Vițcu. — Cînd te-or începe a țesăla toți portarii și toți grăjdarii tăi, în toate ședințele, printre toate ușile, atunci să vii să mi te bucuri, dacă ți-o da mîna, nu acuma.

— Dacă m-ar critica toți, peste tot, și eu n-aș îndrepta nimic nicăeri, ar trebui să mă și bată înainte de a mă da afară. Nu ți-aș veni cu nici o bucurie!... Dar dacă nu m-ar mai critica nimeni, nicăeri, eu singur nu m-aș bizui de fel să le îndrept de capul meu pe toate, peste tot. N-ar ieși nici așa mare bucurie!

Pe Vițcu discuția începea să-l plictisească.

— Lipsuri sînt, de ce să ne agățăm este... Oameni și oameni! — rosti alene, la întîmplare; apoi dădu pe gît cele din urmă picături de coniac, căscă, se ridică, și fără a se osteni să-și lămurească zicala, încuie casa de bani și-și pofti musafirul la o plimbare prin fermă.

Ii plăcu mult obiceiul lui Filip de a lua notițe peste tot.

— Bine faci! Foarte bine faci! — îl aprobă cu toată seriozitatea; dar după cîțiva pași izbucni în rîs. Eu, ca țăranul; nu m-aș încurca de loc în hîr-

tii — declară cu mîndrie — dacă n-ar trebui să dau situații scrise. Țin minte tot! — și glumind: La cap și la băutură, așa țăran cum mă vezi, nu mă dau bătut cu una cu două!

Nu se lăuda. Ținea minte într-adevăr, tot: știa numele fiecărui om, îi știa deasemenea porecla — și la fermă erau, în acel moment, aproape trei sute de oameni; știa cine și cît a luat avans în contul lefii, — și lui Filip îi păru că la Crîngași, altfel decît în restul țării, lefurile se luau de fapt în fiecare zi de toată lumea, sub formă de avansuri date de director fără nici o însemnare; știa ce a vorbit cu orice om, în doi ani de cînd era director, și știa exact în ce măsură a fost ascultat; știa numele fiecărei vite care avea nume — și la ferma „Tudor Vladimirescu“, din cîteva sute de vite, doar cîteva nu meritau cîntea de a purta un nume; știa de ce boli a suferit pînă și cea din urmă dintre oi, și știa cînd, de cine a fost vindecată; cunoștea în amănunt rațiile de furaj, și știa ora la care trebuie să împărțească; cunoștea la zi situația fiecărui hambar, a fiecărei magazii și a cantinei; știa atît de bine istoria tractoarelor, a batozelor, a tuturor mașinilor și a tuturor mașiniștilor care le-au avut pe seamă, încît putea vorbi ceasuri întregi despre fiecare, fără să uite nici o reparație, nici un accident, nici o întîmplare cît de cît însemnată pentru viața acelor piese de fier, de fontă și de lemn, care într-adevăr, prin Vițcu, prindeau viață, vorbeau parcă; știa și situația de pe cîmp, în cifre și procente, pe doi ani încheiați... Avea într-adevăr o memorie uimitoare.

Vorbea cu căldură și cu pricepere. Cînd un lucru oarecare stîrnea interesul lui Filip, se oprea îndelung, bucurîndu-se din toată inima pentru fiecare nou rînd notat în carnet.

— E drept, — recunoștea — asta-i bine s-o notezi! — și aștepta cuminte pînă cînd carnetul dispărea din nou în buzunar.

Cînd dimpotrivă, Filip nu făcea cîtva timp nici o însemnare, se enerva:

— Asta de ce n-o notezi? Dacă zici că uiți ușor, atunci notează! — și se străduia îndelung să-i arate că lucrul acela care lui Filip îi părea ușor cunoscut, era, de fapt, cel mai însemnat din tot ce văzuseră pînă atunci.

Uneori, cu astfel de prilejuri izbutea să găsească zeci de amănunte noi, pline de interes. Alteori, ca să scape de insistențele lui, Filip scotea carnetul, se prefăcea că notează cîteva rînduri și treceau mai departe împăcați.

Au vizitat ferma în întregime, s-au plimbat cîtva timp și pe ogoarele mai apropiate — într-un soi de barcă pe roți, fostă cîndva birjă la București, veche, ponosită, dar purtată de trei cai amirabili — și după patru ceasuri și jumătate s-au reîntors la sediu.

— Ei, cînd ne mai vedem? — se pregăti Vițcu să-și ia rămas bun. Mai vii tu pe aici, sau să trec eu pe la tine?

Filip nu i-a răspuns pe loc. Își petrecu marginea foilor carnetului pe sub degetul mare, răsfoind parcă în căutarea unui anume gînd însemnat acolo, apoi își privi vecinul pieziș:

— Mai ai vreo sticlă de coniac?

— Este! — își sticlă ochii Vițcu; și pentru prima dată după patru ceasuri și jumătate îi dădu cîteva cifre fără să-i ceară să le noteze:

Anume, la expropriere, fostul moșier prodase în Crîngași doi cai, patru vaci, un bou, cinci oi, un tractor, o casă, opt maghernițe și 4.517 sticle de coniac; din această moștenire mai erau la fermă casa, tractorul, 11.510 cărămizi intrate în zidăria gardului și 2.816 sticle de coniac.

— Ei, atunci uite cum facem, — propuse Filip. — Pînă cînd îmi răspunzi la niște întrebări, bem amîndoi numai apă. Se poate?

A fost cu putință.

În birou, discuția începu totuși cu oarecare greutate. Vițcu își pierduse vioiciunea. Privea ostent pe fereastră și sisîia în strungăreață un cîntec ce părea mai degrabă acompaniamentul cîntecului pe care și-l cînta în minte. Filip folosi răgazul și-și revizui notițele. În cursul drumului băgase de seamă că lui Vițcu nu-i place să fie sîcîit cu întrebări care pot isca discuții, mai mult sau mai puțin polemice; îl lăsase deci să vorbească, și întrebările le notase separat.

— Întreabă! ceru după un timp Vițcu întinzîndu-se, și Filip îi auzi deslușit trosnetul mușchilor. Nu ți-a plăcut ceva?

Erau, într-adevăr, cîteva lucruri care lui Filip nu-i plăcuseră deloc. Dar socoti că-i bine să înceapă cu altele.

În primul rînd, nu înțelegea de ce-i atît de bogat înzestrată ferma de la Crîngași față de cea din Lespezi: aveau amîndouă aceiași vechime, porniseră de la moșii la fel de părăginite, și totuși, în doi ani, fermei din Lespezi i se repartizaseră numai două tractoare, iar celei din Crîngași șaiszeci și nouă și disproporția era cam aceeași la vite, la materiale de construcție, la orice... Își punea întrebarea dacă nu cumva Răghină a primit și el o zestre oarecum asemănătoare — și a izbutit s-o risipească fără urmă.

Ascultîndu-l, Vițcu se posomorî din ce în ce.

— Ahaaaa!... — izbucni dușmănos la sfîrșit. Procese?! — și ridicîndu-se în picioare începu să țipe: Dece n-ai spus-o de la început? Sfadă vrei? N-am chef să mă sfădesc cu tine... Du-te la București, dacă vrei să-ți, vîri cap sănătos sub evanghelie! du-te la comisia de arbitraj! du-te la dracu!... Nu-mi pasă! Am eu ac pentru cojocul tău... Auzi pretenții! Iscoada, Iuda!...

Filip nu se aștepta deloc la această furtună, și la început, uimit, neînțelegîndu-i pricina, îl lăsă pe Vițcu să se dezlănțuie în toată voia. Incet, încet, a priceput: doi ani încheiați, Vițcu fusese convins că „face afaceri bune“ cu Răghină, pentru că Răghină renunța sistematic la mașinile, vitele și materialele repartizate fermei din Lespezi, în favoarea fermei din Crîngași. Vițcu și Răghină au scris pentru asta, împreună, memorii lungi, înșirînd pe larg toate argumentele pe care acum, roșu, gata parcă să explodeze Vițcu le arunca în obrazul lui Filip:

La Lespezi, mașinile, vitele, clădirile, pot fi oricînd înghițite de inundații; la Lespezi se poate lucra destul de bine și cu pluguri țărănești angajate cu ziua...

— Astea-s prostii! — izbucni și Filip; dar Vițcu nu l-a lăsat să continue.

— Prostii?! Tu singur ai spus că Răghină le-ar fi risipit... Le risipea, dacă nu i le luam eu. Tu știi cine-i Răghină? — se pregăti el, cu o scurtă pauză, să-și arunce în foc artileria celor mai grele argumente. — Os moșieresc! L-a făcut în buruieni un coconăș beat, și tu vrei să-i lași pe seamă bunul statului?... Ca să vezi unde ajungi! Du-te cu asta la comisia de arbitraj și te alegi cu un picior coala! — apoi, îmbunîndu-se, adăugă, cu o privire muștrătoare pe care Filip o cunoștea destul de bine: — Vezi?!...

— Ce să văd? În loc să-l înlături cumva pe Răghină, ai înlăturat ferma de stat din Lespezi. Tu ai făcut jocul lui, nu el pe-al tău. Doi ani, la Lespezi a fost *paragină* în loc de *fermă*! Toate ciolanele moșierești din lume pot să-ți sărute mîna... Ai trecut pe la județana de partid în vremea din urmă?

— Am făcut ce-am putut — răspunse Vițcu propriilor lui preocupări, nu întrebării puse de Filip.

— Este la partid o hartă — își urmă totuși Filip gîndurile. — Ferma

ta-i trecută cu roșu: sector socialist! A mea era cu semnul întrebării: sector necunoscut! suspect!... Ai pus mîna și tu la treaba asta.

— Am făcut ce-am putut, — își urmă gîndul și Vițcu. — M-a costat destul, și așa, fiecare șurub. Crezi că Răghină mi le-a lăsat pe gratis? Crezi că la A.F.S.M, mi le-au virat de pomană? — acum vorbea liniștit, împăcat; recunoștea, poate, dreptatea lui Filip, sau mai degrabă se gîndea la altceva. Nu mi-a fost ieftin, să scot din gura lupului atîta avere...

— Ai dat mită ca să... — nu-i venea lui Filip să creadă.

— Am dat mită, — încuviință Vițcu fără să clipească — am falsificat și acte, ca să înregistrez mita... Am făcut ce-am putut. Intre lupi, ca lupul urlă!... O să dai și tu...

Filip vru să-i răspundă ceva, dar Vițcu îi făcu semn să tacă, se gîndi o clipă, apoi trînti cu toată puterea o palmă în mijlocul mesei.

— Scoate carnetul! — porunci. Am găsit.

Il obligă pe Filip să noteze numele a două ferme de stat din județ, cărora li se repartizaseră pentru toamnă niște mașini, niște materiale și niște vite. Vițcu știa cu precizie fiecare cifră, data și locul predării, pentru că cele două ferme, ca și Lespezii altădată, erau pe cale să „renunțe“ în favoarea Crîngașilor.

— Directorii de pe acolo or fi tot oase moșierești?, — mormăi Filip cu răutate, fără să-și ridice privirile de pe carnet.

— Nu te agăța de fleacuri... Ți-am pus afacerea pe roate — fără mălăiață! Iei imediat legătura cu dîșșii, treci pe la Călărași, prost nu ești, n-ai de cheltuit mare lucru, și-n două zile întorci repartizările pe vadul tău... Eu o fac pe mortu-n cucuruz! — și mărinimos: Despre despăgubiri, vorbim după ce te mai întărești. Ceva bani tot am băgat în afacerea asta: roțile mai colțate sunt gata unse, ca să știi...

— În astea două ferme tot oase moșierești sunt la direcție? — își repetă Filip încăpățînat întrebarea; își amintea că pe harta lui Prund amîndouă fermele erau socotite sector socialist sigur, fără semne de întrebare.

Vițcu ridică din umeri: „Ce contează?!“ Dar cu voce tare se mulțumi, ca în atîtea alte rînduri, să rostească un soi de proverb:

— Fiecare pentru el, Dumnezeu pentru toți!

— Halal morală proletară! — scrișni Filip; și așezînd carnetul de note pe masă, tăie ultima însemnare demonstrativ, prin două linii încrucișate.

Vițcu nu i-a priceput gestul.

— Morala-i una, pentru că ți-o faci tu, — răspunse liniștit — practica-i alta, pentru că ți-o fac alții.

— Ți-o fac ciolanele moșierești, ți-o fac chiaburii! Dacă vrei să-ți spun cînit unde-i rădăcina greșelii tale...

Pornit, Filip încercă să-i vorbească într-adevăr cînit despre rădăcina greșelii lui. Dar își dădu seamă curînd că n-are nici idei, nici cuvinte destule ca să-l poată convinge pe Vițcu. Simțea că omul acesta plin de energie, deștept și priceput, e pe cale s-o scrîntească cumplit, voia din toată inima să-l ajute, dar ascultîndu-și singur vorbele era din ce în ce mai nemulțumit. Încea să-și aducă aminte lucruri citite sau învățate, pomenea despre „Istoria Partidului“, despre „Problemele leninismului“, dar nu izbutea cu niciun chip să gîndească pînă la capăt, în cuvinte limpezi și convingătoare, ceea ce simțea. Vițcu îl privea plictisit, muștrător, dînd din cap într-una: „Asta o știu eu, dar ce legătură are?“

Filip tăcu dintr-odată, apoi, cu obrajii îmbujorați, vorbi deschis:

— Uite, Vițcule: multă carte nu știu nici eu. Am răsfoit, am citit, am înțeles cîte ceva... Acuma trebuie s-o iau de la capăt; altfel, vezi, mă

plictisesc. Ia-o și tu de la capăt. Altfel te poticnești, înțelege-mă. Ai început chiar să te poticnești! Nu vezi! Te-ai gospodărit bine, dar într-un soi de bine chiaburesc! și repetă: Ca un chiabur, așa! Asta vroiam să-ți spun.

Se aștepta ca Vițcu să izbucnească din nou. Dar Vițcu îl privea nepăsător, Nu pricepuse mare lucru și se vedea bine că gândurile îi umblau aiurea:

— Chiabur... — îngînă. — Ce intră aici, în ferma mea, la stat intră și la stat rămîne! — apoi plictisit, puțin nervos: Dacă te temi să nu intri la apă, te privește. Iau eu tractoarele și nu mai vorbim. Voi ai să mai întrebi ceva? Numai... fără supărare: mai pe scurt... și se frămîntă nerăbdător, scîrțîind scaunul.

Filip se strădui să nu dea atenție asprimii cuvintelor din urmă. Cifre notate de el cu un ceas mai înainte, dovedeau că ferma lui Vițcu are cel puțin treizeci de tractoare mai mult decît i-ar fi trebuit.

— Judecă și tu. Suntem în toiul arăturilor, nu? Și uite; tu ai la arat douăzeci și două de tractoare; patruzeci și unu le ții aici, la expoziție, iar cu opt, ari prin sat. Ai ajuns un fel de centru de mașini, dar n-ai obligațiile unui centru de mașini: în sat, ari cînd vrei, cît vrei, cum vrei, dacă vrei, la ce preț vrei...

— Centrul de mașini ară la moșieri! pufăi Vițcu. — Trebuie să are cineva și în sat.

— Ei ară la moșieri, tu ari la chiaburi. Cu siguranță că ari la chiaburi! Cu siguranță să încasezi cel puțin de două ori cît centrul de mașini.

— Chiaburi în sus... Chiaburi în jos, — îl imită Vițcu rîzîndu-i în nas fără veselie. — Chiaburi, da, ce-i cu asta? Mie-mi plătesc, ori statului?... Te repezi!... Citește „Istoria partidului“, citește „Problemele leninismului“ Se vede că le-ai uitat!... Să citești acolo: chiaburu-i țaran, nu-i ca moșierul. Unul e reacționar, da, se întîmplă, dar altul nu-i reacționar, și cite unul poate-i chiar membru de partid.

Filip înghiți în sec. Auzea pentru întîia oară despre aceste categorii de chiaburi; dar pentru că Vițcu îi cita chiar izvoarele pe baza cărora avea el de gînd să-i arate că astfel de împărțiri nu se pot face, tăcu, și, nemulțumit, notă: „De citit împărțirea chiab: Ist. P. și Pr. Leninism“. Nota, și se gîndea cu ciudă că printre chiaburii din comisia de însămintări a Lespezilor s-ar putea să fie — cine știe?! vreunul care ar cădea printre ne-reacționari.

Vițcu îl aprobă, ca de obicei.

— Notează, bine faci! Ce nu știi, notează... Vezi? — strînse pumnii, și dintr-odată, cu aerul unui om care s-a gîndit bine înainte de a vorbi, hotărî: Dă-o-ncolo, n-am nevoie de nicio comisie de arbitraj. Peste cinci zile îți trimit paisprezece tractoare... Mai mult nici n-am luat de la voi: șaisprezece vi s-au repartizat, paisprezece am luat... Asiguri tu combustibilul, plătești tu tractoriștii, le dai casă-masă, reparațiile de campanie se fac în contul tău, și cînd termini mi le trimiți înapoi în bună stare. Pe iarnă stau la mine.

Generozitatea asta cădea atât de neașteptat, încît Filip, prins de alte gînduri pînă atunci, nu izbuti să-i mulțumească așa cum ar fi vrut.

— Îți dau și pluguri pentru boi. Ți le dau de tot. Cadou!... Nu le-am trecut în nici un inventar, dar să nu le treci nici tu: dacă-mi trebuie, ți le iau înapoi. — Se vedea bine că Vițcu înregistrase tot ce i-a spus Filip despre greutățile fermei din Lespezi și, chiar dacă pînă atunci au vorbit despre altceva, mintea lui iscoditoare chibzuia, combina, judeca, găsea soluții. — Să nu te apuci să le închiriezi la toți calicii. Am încercat eu și pentru tine: te-alegi numai cu bătaia de cap. Le închiriezi plug, vor și vite. Le închiriezi vite, vor și furaj. Le dai furaj, vor și mălai. Iar la plată, întorc buzunarele pe dos, strigă că-i scump și te scot exploatator... Cîteodată, cu cît e omul

mai sărac, cu atîta-i mai reacționar! — și stăvilind dinainte, cu un gest tăios al mîinii, toate obiectiile pe care Filip era gata să i le ridice, adăogă: Știu, știu, numai că teoria-i teorie iar practica-i altă gîscă. Eu îți vorbesc din practică... Nu ești de acord, vād!

— Sunt de acord cu un singur lucru, — rosti întunecat Filip.

— Mă mir, din partea ta. Cu care?

— Să-mi dai plugurile. Restul giștelor, nu ți le cumpăr, că-s spurcate, le-ai îngrășat pe din două cu chiaburii.... — și din nou, căuta să-i explice: Pluguri trebuie să închirieze cooperativele, la prețul cooperativelor, nu la prețul chiaburilor. Fermele au alte rosturi. Tule-ai adunat din lăcomie, le-ai închiriat din lăcomie, te-ai apucat să jefuiești, — da, ca un chiabur sadea! — cine știe cîți țărani săraci, și dacă nu ți-a mers te-ai mîniat... N-am nici eu chef să mă sfădesc cu tine pînă-n seară. Intr-o singură privință nu ne înțelegem. Ori pe unde ocolim, tot acolo ajungem. Dacă n-ai cap de lemn, pricepe: faci talmeș-balmeș învățătura partidului cu năravurile chiaburești! calci în străchini! înșeli partidul! furi statul, și pînă la urmă mai ești și plin de fumuri, te crezi cel mai deștept om din țară, cel mai devotat membru de partid.

— De unde scoți tu...

Dar acum Filip știa prea bine ce nu i-a plăcut la ferma din Crîngași, — și despre asta voia să vorbească.

Vițcu n-a fost în stare să-l întrerupă pe loc. Se așeză mi bine în scaun, pregătindu-se, vādît, să-și apere punctul de vedere cu încăpăținare de catîr. Dar să-l apere cîstit, pînă la capăt, nu să-l ascundă. Cînd Filip știa un anume fapt numai pe jumătate, Vițcu se grăbea să i-l arate în întregime. Vocea-i era aspră, răgușită, și în cameră plutea parcă, tot mai apăsător, un iz de bălăie.

Da, era adevărat: în orice zi, la Călărași, Filip sau oricare altul, putea să vadă platforma cu marfă din Crîngași în fața prăvăliei lui Matache Zadic. Dar Filip nu știa un lucru: Mihai Zadic, feciorul lui Matache, era chiar valorificatorul fermei. Avea salariu, era încadrat legal, locuia în Călărași treizeci de zile dintr'o lună, și Vițcu era mulțumit de dînsul: Mihai Zadic știa „ce înseamnă să vinzi o marfă!“... Despre administratorul de la Crîngași, Filip știa doar ceace văzuse cu cîteva zile în urmă printre zăbrelele unei prăvălii din piața Călărașilor: că era prieten la cataramă cu Matache Zadic, că purta cizme de aviator și că șoferul tractorului rutier n-avea pentru dînsul nici o stimă. Vițcu îi dădu, mohorît, amănunte: administratorul era „reacționar, dar om dintr-o bucată“. Vițcu, „îl domesticise“. Altădată, unii domesticeau șoimi, iar el domesticise un fost plutonier de administrație. Cînd fură pentru el, se zice să șoimul răpește; cînd fură pentru stăpîn, se zice că vinează. Plutonierul „lucra“ pentru stat. Acum, de două zile, cineva îl arestase, dar Vițcu era hotărît „să-l scoată“... Da, acestea erau faptele, Vițcu n-avea de gînd să ascundă nimic: din ordinul lui, pe răspunderea lui, niște oameni ca aceștia vînd produsele fermei la preț de speculă, unor speculanți, și au instrucțiuni să nu vîndă nimănui, nimic, nici măcar o varză, la preț oficial. Da, așa era, și Vițcu socotea situația normală,

— Citește întîi în „Problemele leninismului“ despre *nep*, citește și-n „Istoria partidului“, — strigă, obligîndu-l pe Filip să tacă, — și pe urmă vino să-mi spui că n-am voie să-i speculez pe speculanți!... Vezi?... Speculanții au ajuns să-mi plătească mie, stat, cu ochii închiși, cît le cer. Asta este *nepul*: îi bați în piață, corp la corp, care pe care!... Poți să și notezi...

Problemele generale legate de perioada nepului îi erau lui Filip destul de bine cunoscute: le studiase și în cărți, cît lucrase la controlul economic,

le studiasse și în viață. Aici, Vițcu nu-l mai putea încurca prin texte necunoscute amîndorura:

— Corp la Corp? Dar ce-i *corp la corp* în afacerile tale? Corb și corb poate, tu cu Matache Zadic! Tu cu speculanții, umăr la umăr, contra statului: contra prețurilor, contra legilor, contra disciplinii... Nepul e una, Vițcule, sabotajul alta, și la tine nu-i nici un dram de nep!

— Eu din practică îți vorbesc, — încercă Vițcu, o nouă apărare, strigînd din ce în ce mai pornit — și tu vorbești din cărți. Nepul de care spui tu, vine mai tîrziu. Acuma nu. Acuma mă întăresc, strîng, adun puteri, și pe urmă da: stăm de vorbă cu speculanții la prețuri oficiale! Pînă atunci, nici mort!

— Te-ntărești tu! — izbuti Filip să strige maitare decît Vițcu. — Dar cum te întărești? Ca un dușman. În calitate de dușman. Pe spinarea altor ferme, pe spinarea statului, pe spinarea celor mai săraci dintre țărani... Da, poftim, citește singur, — îi întinse cele trei ordine eliberate de „Romcereal” lui Dincă Giorovan, bătrînului Nedelea și lui Nistor Cîrmiș.

Adevărul era că în hambarul fermei din Crîngași era grîu desămîntă pentru un bun sfert de județ. Greutatea hectolitrică — 81,5. În documente însă — îi explicase Vițcu rîzînd — era trecut 73, „ca să nu fie luat cumva, drept grîu semincer și trecut la stat”

Vițcu își reciti scrisul îndelung. Silabisea cu fălcile încheștate, ascultînd totodată cece-i povestea Filip despre țărani hotărîți să samene în toamna aceia grîu *comunist*.

— „Grîu comunist”? Așa au spus? — se miră Vițcu; și oftînd adînc: — Ei, cînd oi avea eu destul grîu de ăsta, comunist, deschid hambarele uite-așa — își desfăcu larg brațele; dar se întunecă iarăși, în aceeași clipă: Pîn-atunci, nimic! N-ai dreptate, să știi! și adăogă nepăsător ca pe-un lucru dela sine înțeles: și, ăștia trei trimite-mi-i aici Simbătă după masă, la patru. Le dau legal, kilogram la kilogram... Dar dacă mai spui și altora, dacă mai trimiți și pe alții, atunci...

— Nu spun decît unui singur om, — rosti Filip fără să-i mai asculte amenințarea pînă la capăt, — și acela nu vine să schimbe nici un bob. Răspund de asta.

— Cine-i?

— Prund, secretarul județenei.

— Să nu crezi că mă tem... Spune-i, — încuviință Vițcu. Le dau ăstora trei, și mai departe nimic. Intîi și-ntîi tre-bu-e să-mă în-tă-resc! Asta-i lege. Incolo, se pot spune multe. Dar ce *faci* contează, nu ce *spui*.

Scrise încet pe fiecare din cele trei repartizări un „se aprobă — Pamfil Vițcu” și i le dădu înapoi lui Filip.

— Poftim! și cu capul în piept, pierdut în gînduri, rosti tărăgănat: Îți dau și furaj pentru boi. Împrumut, pe-un an de zile. Poate că greșesc, dar îți dau.... Să nu crezi că mă tem de tine. Eu nu mă tem de nimeni... Și nici să nu-ți închipui că am vreo slăbiciune pentru tine. Eu n-am slăbiciuni. Toată povestea-i că s-ar putea să n-am dreptate. Înțelegi? Mie mis-a mai întîmplat odată, în anul patruzeci și șase. Activist eram, la plasă aici... Eh! — își alungă amintirile — om trăi și om vedea. Mai ai ceva?

Filip mai avea.

Vru să aștepte cum stă satul Crîngași cu însămîntările — dar Vițcu nu știa nimic despre asta. Era pe la primărie o comisie, făcea și el parte dintr-însa, dar nu dăduse pe acolo niciodată.

— Organizație de partid în fermă nu era, și nici grupă de partid. Era o organizație în sat, din biroul acestei organizații făcea parte și moșneagul

dela poartă, așa că Vițcu își plătea cotizația, dar era de părere că „n-are rost să se stupească cu portarul, odată pe lună, înaintea satului“.

Despre experiența pe care a căpătat-o lucrînd două mii de hectare în baltă, Vițcu vorbea fără plăcere. Se ferise „să ducă experiențe pe baltă“, și îl sfătuia pe Filip „să-și țină tehnicianul în frîu“ dacă acestuia „i-ar veni chef de experiențe“. Pe Bărăgan, deasemeni, nu trebuiau făcute „experiențe“: pînă „se întărește“, Vițcu era hotărît să meargă numai pe „culturi sigure“ — grîu, porumb, floarea soarelui, sfeclă. Bumbac — nu; orez — nu; la „experiențele“ astea nu știe încă nimeni, în Bărăgan, cînd să irige, cînd să cîrnească, să prășească, să ciupească... În schimb, Filip află dela Vițcu o veste pe care și-o notă cu litere de-o șchioapă: ministerul agriculturii se pregătește să construiască jurîmprejurul bălții Ialomița un dig! O sută mii de hectare vor fi la adăpost de inundații, pentru totdeauna!... Pînă cînd însă digul n-o fi gata, pînă cînd Vițcu nu l-o „vedea cu ochii lui“ rezistînd la „o inundație ca-n 1945“, pînă atunci el nu va desteleni, în baltă, nici un hectar peste cele două mii.

În legătură cu locuințele dela fermă, Vițcu își împărțea salariații în două. Cei dintîi aveau locuințe în sat, și deci „problema era rezolvată“. Ceilalți aveau un obicei: nu le plăcea să doarmă în pat! Erau la fermă două dormitoare model, cu cîte trei paturi și somiere, cu cearșafuri albe și pături groase, dar nu dormeau în ele decît doi funcționari. Grăjdarii, ciobanii, îngrijitorii, mulgătorii, toți ca unul, jurau că nu pot dormi în paturi moi — și se culcau prin grajduri, prin poduri, vara afară... Cînd Filip vizitase ferma, Vițcu îi prezentase, mîndru, un om din această categorie a doua, un cioban. „Așa-i că tu n-ai dormit în pat de cînd ești?“ l-a întrebat Vițcu. Omul, deprins pe semne cu întrebarea, a răpus rîzînd, uitîndu-se în ochii lui Filip și bucurîndu-se dinainte de hazul directorului: „Nici n-am dormit, nici n-aș dormi. Am încercat cînd eram mic, la un han, m-am chinuit jumătate de noapte, pe urmă am ieșit afară-n drum și de abia atunci m-am culcat ca oamenii“.

— Și crezi că ți-ar trebui multă vreme ca să-i convingi să doarmă, totuși, omenește! — încercă, acum, Filip.

Vițcu îl privi lung, mușcîndu-și buzele, apoi, pentru a doua oară în cursul discuției, își trînti apăsător palma pe mijlocul mesei:

— Dă-o-ncolo! Tu știi ce-o să-ți spun, eu știu ce-o să-mi răspunzi... De înțeles tot nu ne înțelegem!... Dreptate n-ai. Dar dacă mai stai pe-aici, să știi că pleci bătut. Fără glumă... Asta-nseamnă că ai undeva ceva dreptate. Așa-s făcut eu: cînd un om are dreptate, întîi și-ntîi îmi vine să-l bat... Noroc! — îi întinse mîna. — Săptămîna viitoare vino să stăm de vorbă serios.

Era într-adevăr încurcat, mînios. Nu glumea decît pe jumătate. Filip socoti că într-adevăr, cel mai bun lucru pe care-l avea de făcut era să-l lase deocamdată cu gîndurile lui.

— Mai aveai ceva? — îl opri Vițcu în ușa. Dacă ai, spune tot, hai, să nu zici că te-am dat afară...

Despre un singur lucru ar fi vrut Filip să-i mai amintească: întîlnise cîteva ceasuri înainte, în curtea fermei, doi jandarmi. Ieșeau dela cantină. Un plutonier și un sergent. Mincaseră bine și mult, așa cum de altfel mîncă la cantina din Grîngași oricine. Fiecare ducea sub braț un pachet uriaș, și Filip își dădu seamă ușor că în cordialitatea cu care l-au salutat pe Vițcu amîndoi, intrau și cîteva respectuoase mulțumiri pentru aceste pachete.

Vițcu a făcut prezentările de departe, voios, cu următoarele cuvinte: „Dumnealui este directorul de la Lespezi, muncitor fruntaș în turnătorie. A venit la noi, țăranii, să învețe ceva gospodărie. Dumnealor, se vede după haine cine sunt... Asta poți s-o notezi: într-o fermă, dacă vrei să mobilizezi tot satul la muncă, trebuie să mobilizezi întâi și-ntâi tot postul de jandarmi la cantină“.

Filip îi aminti aceste cuvinte întocmai.

— Dacă te-ai pus pe gânduri, atunci gîndește-te și la asta. Numai decît!... Noroc.

Cînd docarul coti în șosea, bătrînul portar răspunse cu zgîrcenie salutului lui Filip, vesel și plin de căldură, apoi, după ce privi atent docarul, caii, călătorul, clătină din cap cu admirație:

— Bine te ții dumneata! — mormăi uimit. — Dacă bei cu el cinci ceasuri și te mai poți ține-n șea, halal!

— N-am băut, tovarășe, n-am prea băut, — și Filip, rîzînd, opri o clipă. Ia spune-mi, tovarășul director bea și cînd e vesel și cînd e supărat, sau...

Pe bătrîn întrebarea îl găsea cu totul nepregătit. Dar după ce se gîndi o clipă, răspunse chibzuit:

— La supărare numai omul slab bea. El nu-i dintr-aceia.

— Ei, atunci să dea Dumnezeu ca-n săptămîna asta să postească!

— Așa... — căută bătrînul să dibue înțelesul urării, și bănuind ceva, încuviință cu un zîmbet șiret: — Să postească! De fel nu i-ar strica... L-ai criticat, ori ce?

Dar în loc de răspuns, Filip l-a salutat și a dat bici cailor.

Pînă la Lespezi, ostent ca după o muncă grea și rodnică, Filip lăsă caii în trap ușor. Mai avea doi-trei kilometri de drum cînd, neașteptat, îi încrucișă calea mașina lui Hector Pană Grăniceru: o mașină veche, descoperită, cu roțile crăcănate rahitic, nu înlăuntru, ci în afară. La volan — Trestianu. Lîngă el — Pană Grăniceru. În spate, Răghină și nevastă-sa...

Filip n-avea nicio îndoială... moșierii din Bîrsani îl ajutau pe Răghină să fugă din Lespezi cu un ceas mai de vreme, și fără meritatul jandarm în spate... Și îndrăzneau s-o facă acum, nu în altă zi, pentru că știau că Filip nu-i la Lespezi; poate chiar pentru că Filip, el însuși, le arătase că nu-i la Lespezi...

Urmări mașina o clipă, apoi, cu ochii lăcrămați de praf, dădu bici cailor.

X

În calitatea lui de „responsabil șef mai mare“, cum îi plăcea să se întituleze singur în batjocură, Agafton Ohu a izbutit să înscăuneze în tradițiile casei comune a tineretului, chiar din primele zile, un singur lucru: debandada. Sau poate două: debandada și gălăgia.

Întîi și-ntîi, deșteptarea. O toacă — alcătuită dintr-un capăt de șină spînzurat pe-o cracă de salcîm — era pisată fără milă vreme de-un sfert de ceas, așa, încît, pe-o rază de zece kilometri în jur orice ființă vie putea depune mărturie că elevii tractoriști de la ferma din Lespezi s-au deșteptat — toți pînă la unu — și, fie că au apucat, fie că n-au apucat să-și tragă nădragii, au ieșit în curte „ca să-l învețe ei minte pe *plantonul ăsta* cum se sună o deșteptare!“... Dacă se întîmpla ca plantonul cel căzut în țîrcovniceasca patimă a toacei să fie un vlăjgan voinic, făcea față asaltului cu pumnii sau numai cu privirile; dacă era însă mai pirpiriu, o lua la sănătoasa pe

ulițele satului, urmărit cu chiote și fluerături înspăimântătoare pînă cînd era în sfîrșit prins, burdușit pe loc prietenește, dus cu alai la spălătorul improvizat sub strașina dintr-o căldare spartă și acolo, dezbrăcat la piele și ținut cinci minute întregi sub duș... Bătăi adevărate nu se iscau nicio dată, dimineața.

Urma în mod obligator — „ca pe orice șantier“! îi convinsese Ohu — adunarea, apelul, alegerea cercetașilor și apoi așteptarea cercetașilor — cu turcă sau fără, cu fotbal sau fără.

Între timp, „cercetașii“ trebuiau să-și aducă în front prietenii care nu dormeau la cămin ci la părinți.

Nu era totdeauna ușor. În primul rînd, cercetașul trebuia să se cațare pe poarta casei cu pricina, și de acolo, repede, energic și cu îndemînare, să arunce cîțiva bulgări în dulăul curții pentru a-l convinge că stăpîinii trebuie să fie scoși din așternut numaidecît. Dacă încercarea dădea greș, cercetașul era dator să vină în ajutorul dulăului, fluerînd virtos cu două degete, cu trei sau în pumn, pînă cînd ușa casei sărea în lături. Dacă ieșea la lumină prietenul căutat, era bine; dacă ieșea vreun bunic sau vreo bunică descîntînd în barbă despre „puturosul“ din lăuntru care „pînă ce se-ncață, soarele se-nalță“, nu era rău. Rău era numai dacă bunicul, tatăl sau mama, se înverșunau împotriva „cercetașului“ de la poartă; dacă-l făcea „nespălat“, „deochiat“ ori altcumva și-l poftea să se ducă fără Ionică, dacă era vorba de-un Ionică, sau fără Gheorghită, dacă era vorba de-un Gheorghită...

În asemenea împrejurări nu era nimic de făcut: pe seară sau a doua zi, stăpînul casei primea din nou în ospetie, pentru o discuție de obicei foarte lungă, pe Prodan sau pe Bucurașu.

Urma, la casa tineretului — „ca pe orice șantier“! după părerea lui Agafton Ohu — o nouă adunare, de astă dată, „adunare generală“: un nou apel, de astă dată „apel general“, și în sfîrșit, coborîrea la pod sub comanda „urgent fuga marș!“ — urlată de cel puțin cinci voci dintr-odată și susținută cu tărie de vaerul metalic al toacei.

Nucleul stabil al școlii de tractoriști era alcătuit din douăzeci și doi de băieți. Ceilalți, pînă la treizeci și cinci în unele zile, erau numiți „flotanți“ — cu un cuvînt încetățenit de Bucurașu, sau „tractoriști cu schimbul“ — după o expresie găsită foarte mîncîrit de Prodan.

Erau îmbrăcați la fel cu toții, în haine de doc cenușii, largi, încinse pe talie, acoperite peste tot cu clape, buzunare și buzunărașe îmbumbate cochete. Dacă i-ar fi putut vedea cineva atunci, dimineața, grupul lor ar fi arătat destul de bine... Dar nu vedea nimeni decît un uriaș vîrtej de praf: în frunte alergau solemn, cu limba scoasă, opt, ori zece dulăi înscăiați, și în urma lor, tras parcă de dîșii cu hamuri nevăzute, gonea spre Borcea într-un galop prăpăstios, cu vaiete și troznete de uragan, vîrtejul însuși, — numai și numai praf.

Năvăleau pe pod în iureș, și urmînd în totul exemplul „responsabilului șef mai mare“, se purtau cu îndrăzneală de tineri trecuți peste noapte în rîndul oamenilor mari: luau vorba din gura oricui, își dădeau cu părerea despre orice și foloseau într-una, jucîndu-se, cuvinte neobișnuite, abia pescuite de prin broșurile ce le umpleau buzunarele: *șapament*, *asolament*, *permanent*, sau *asanare*, *parcare*, *iarovizare*, *cazare*, ori *polenizație*, *stabulație*, *fecundație* sau *șasiu*, *bujiu*, *burghiu*... Și pentru că de cîteva ori pe zi loana lui Marcu Ponici venea la pod cu două damigene și cîteva câni, adeseori băieții, chiar și cei de numai treisprezece ani, chiar și Nicu Cîrmiș, cumpărau cîte-o cană de rachiu galben ori verde — și-l sugeau apoi încet, grav, înclistați de marginea podului, străduindu-se să nu lăcrămeze cumva ori

să tușească mai mult decît se cuvenea să facă un începător în năravurile bărbăției.

Marcu Ponici îi numea pe toți, în gura mare, „vagabonzi“. Vagabonzi, pentru că în afara celor două treceri pe zi plătite de fermă — dimineata și seara — băieții treceau ori de cîte ori voiau și nu plăteau niciodată: se ascundeau printre căruțe, se vîrau în bărci, se agățau de marginile putrede ale șalupei, și dacă Ponici încerca totuși să-i ia la rost, îi zvîrleau niște asemenea răspunsuri, încît un strein aflat pe acolo din întîmplare ar fi putut crede că ei, „vagabonzii“, sunt de fapt stăpînii podului, iar el, Ponici, nu-i decît un vagabond netrebnic. Pentru asta erau „vagabonzi“!

— Ce, — țipa Agafton Ohu — șalupa dumitale nu umblă cu bujii și chiușă furate de la fermă? De ce țipi? N-ai furat dumneata cu Zăpodeanu tractorul nostru?

Pentru asta erau „vagabonzi“! Și pentru că dimineata, dacă veneau la debarcader și Ponici nu era încă la datorie, strigau în cor, strigau de răsuna tot satul două versuri, pe care Ponici cînd se trezea după aceea, noaptea, le murmură în somn. Incepeau cu trei „allo!“ — ca și cum ar fi vorbit la telefon toți odată: „Allo!... Allo!... Allo!“...

Pe urmă versurile curgeau limpezi, silabisite în cadență:

Allo, ce faci Po-nici ne-ne

Vii la pod ori azi ți-e le-ne?

Pentru asta erau „vagabonzi“!

La fermă, Prodan, de cinci zile profesor și maistru, era cît se poate de mulțumit de cei douăzeci și doi de elevi permanenți ai lui: învățau lesne, și cît timp erau cu dînsul, împrejurul celor două tractoare-școală, rareori îi pricinuiau supărări. În „flotați“ nu prea avea încredere; dar nădăjduia să-i transforme cu timpul în permanenți.

Era sigur că ferma va avea conducători de tractoare la vreme.

Colinda pînă după miezul nopții prin Lespezi, ca să se înțeleagă, să se reînțeleagă și re-reînțeleagă lămurit, ori de cîte ori era nevoie, cu părinții fiecăruia dintre băieți. Iși începea munca la patru dimineata. Cearcănele i se lungeau sub ochi către jumătatea obrazului, — și se simțea mulțumit, sănătos, vesel și puternic cum nu se simțise nicicînd.

...Și dintr-odată, într-o singură jumătate de ceas, Bucurașu și Sabri Membet i-au dărimat toată mulțumirea!

Sabri Membet era un turc bătrîn, fără nici un dinte în gură, fără nici o calificare sigură, dar muncitor tenace, priceput la orice și totdeauna vesel. Venise la fermă odată cu Bucurașu, povestea la fiecare masă cîte două anecdote, și, cu două zile în urmă, dispăruse. Bucurașu l-a crezut fugit. După două zile însă, Membet a reapărut, — și Bucurașu pretindea că Prodan trebuie să afle neapărat, chiar atunci, cum și-a petrecut Sabri Membet aceste două zile. A ascultat, Prodan.

Sabri a început cu concluzia:

— Eu, meșter Prodan, spunem dumata așa: popor socialismu face, ala baeti dumata fotbalismu face! Sabri nu anecdota spunem, spunem ade-ver...

Pe urmă l-a poftit pe Prodan în umbra unui dud, i s-a așezat în față și a povestit pe-ndelete:

Cu minciuni, cu amenințări, cu sila, cu rachiu, — cu toate mijloacele! băieții îl ademeniseră în casa lor din sat, îl ținuseră sechestrat într-o cămăruță, sub cheie, și două nopți de-a rîndul l-au obligat să le spună snoave în

româneasca lui stricată, cu vorbele lui abia şuierate printre gingii, — iar ei au râs: şi de hazul snoavelor, şi de Sabri Membet...

Deci, noaptea, Membet povestea, iar ziua dormea. Când băieţii erau acasă şi nu aveau nevoie de el, se uita prin gura cheii, asculta, judeca — şi lucrurile pe care le-a văzut i s-au părut atât de neobişnuite, încît, cu toate că ar fi putut evada uşor pe fereastră, n-a făcut-o: „Adever, meşter Prodan!“

Casa ajunsese un soi de han al nimănui. Când nu erau clăci ori şezători în sat, se adunau acolo patruzeci-cincizeci de băieţi: fraţi, prieteni, rachiu, tutun, joc de cărţi... Venea uneori şi cîte-o fată. „Adever, meşter Prodan!“

El, Sabri, a văzut cu ochii lui cum nu odată, ci de patru ori în numai două zile, cîte o gospodărie sau un gospodar au intrat în casa comună şi, cu o falcă în cer şi una în pămînt, au cotrobăit din cameră în cameră, din cotlon în cotlon, pentru că ştiau că odraslele lor, după ce au furat ceva din casă ori au lăsat neisprăvite niscăi treburi ce le-au fost încredinţate, s-au ascuns acolo. Nu era vorba despre părinţii băieţilor care lucrau la fermă; erau oameni din sat. Au venit, dar n-au găsit niciodată nimic altceva decît batjocură şi ocări: băieţii spărseseră cu de la sine putere pereţii dintre cîteva camere, deschiseseră peste tot tainiţe şi hrube, împrăstiaseră peste tot mormane de moloz, aşa că acum, dacă vor ei, pot ascunde acolo şi o cămilă: nici dracu' n-ar găsi-o!

— Adever, meşter Prodan!

Cu o zi înainte, elevii lui Prodan nu cinaseră la fermă: s-au grăbit spre casă, şi tîrziu noaptea, un „cercetaş delegat“ a venit să ridice porţiile tuturor. Pricina? Băieţii organizaseră o întîlnire de fotbal cu „reacţionarii“. Echipa „reacţionarilor“ se numea „Lespezi-sat“, iar echipa băieţilor se numea „Lespezi-fermă“. „Satul“ a cîştigat cu 4—0 şi „Ferma“ a luat iniţiativa unei revanşe pe loc, cu pumnii şi ciomegele. Bătaia a durat aproape jumătate de ceas. „Satul“ a aruncat în luptă rezerve bine pregătite: băieţii „fermei“, împreună cu susţinătorii lor, au fost bătuţi măr, unul cîte unul, şi asediaţi în casa comună. Pentru a salva totuşi ceea ce mai putea fi salvat din onoarea „fermei“, băieţii au deschis fereastra cîtorva dormitoare şi au trecut la atac — folosind puterea de foc a mormanelor de moloz împrăştiate prin camere. „Satul“, încercuind cazemata „fermei“ la o distanţă bine socotită, a aşteptat pînă cînd „ferma“ i-a aruncat la picioare cantitatea necesară de proiectile, şi atunci, folosind aceleaşi cărămizi şi bucăţi de tencuială, a atacat din nou. Dacă lupta dura atîta cît ar fi dorit cele două tabere, casa tineretului ar fi suferit mult. Dar chiar la primul asalt al „satului“, o cărămidă a nimerit în fereastra cămăruţei unde zăcea captiv Sabri Membet... Sabri privise începutul partizii, dar negăsind în „fotbalismu“ nimic de seamă, se retrăsese binişor pe pat şi adormise buştean. Cărămida, zdrăgănitul ferestrei, urletele de afară, l-au înspăimîntat într-un asemenea hal încît, buimac, a sărit pe fereastră numai în cămaşă şi-n izmene, cu părul vîlvoi, zbierînd ca-n gură de şarpe, gata să se ia de piept cu o oaste întreagă. „Satul“ se aştepta, pe semne, să aibă a face numai cu flăcăi sau copii, nicidecum cu astfel de viteji cărunţi. Renunţînd deci la asediu, „reacţionarii“ au luat-o la sănătoasa lăsînd în mîinile lui Sabri, ca prizonier de război, un băieţel ghebos, galben şi scofilcit: Gustav Ponici. Dar Gustav se jura, scîncînd, că nu-i nici într-o tabără nici în cealaltă: venise în calitate de negustor, şi, pe gaz, pe nasturisau pe altă marfă, era gata să vîndă oricăreia dintre echipe, prin bună înţelegere, nişte şuviţe de cauciuc bune pentru praştie. Dacă prin-deai pe o crăcană zdrăvănă opt şuviţe din acestea, puteai trage precis, la treizeci de metri, nu numai cu un bulgăre mărişor, dar chiar cu o jumătate de cărămidă... „Ferma“ a confiscat totuşi guma în întregime, ca pradă de

război, Membet Sabri a fost sărbătorit pînă noaptea târziu, împotriva rugămintilor lui, ca un adevărat erou ce era, și, în zori, drept răsplată, l-au eliberat din captivitate.

— Adevăr, meșter Prodan! — încheie Sabri Membet, cerînd din ochi aprobarea lui Bucurașu: „I-am spus tot, sau nu i-am spus?”

Prodan ședea pe-un morman de frunze galbene și-și frămînta mereu obrazii în palme, parcă l-ar fi durut măselele.

— Ai vorbit cu Filip? — îl întrebă în sfîrșit pe Bucurașu.

— Da!

— Și?

— Unul din noi trebuie să se mute în sat.

— La ei?

— La ei. A rămas o cameră goală la mansardă.

— Tu, sau eu?

— Eu. Tu, dacă-ți muți școala pe brazdă, n-o să te mai poți desprinde nici o noapte.

— Bine, încuviință cu jumătate de gură Prodan; și i se citea în ochi că acest „binec” e stors într-o luptă grea cu sine însuși. — Du-te tu... N-am știut eu să prind în mînă toate ițele... Eh, profesor! — și după ce se mai gîndi un timp, sări în picioare: — Multă uscătură printre dînșii nu-i! — rosti cu deplină siguranță. — Du-te cu toată inima. Eu îi văd la treabă, și la treabă nu te poate el înșela, un copil...

După ce-și molfăi un timp fălcile uscate, stafidite, Sabri Membet se întoarse și el spre Bucurașu pentru a-și comunica sentențios, grav, concluziile proprii.

— Asta vrut spunem: uschetur nu este mult. Fotbalismu este mult. »

Pavel Bucurașu nu era dintre oamenii cărora le place să vorbească „despre viață și fericire în general”. Intrase în rîndul bărbaților, simțind adînc că bucuria vieții unui om adevărat, liniștea și fericirea lui, totul, atîrnă de felul cum omul acesta, oriunde ar trăi și ar munci, știe să ia piepțis în fiecare zi, în fiecare ceas, greul cel mai mare. Nu i-ar fi fost poate ușor lui, care luase abecedarul în mînă cu abia trei ani și jumătate în urmă, să găsească vorbele cele mai potrivite pentru înfățișarea întregă a unor asemenea gînduri. Dar pentru că de la abecedar a trecut de-a dreptul la „Istoria Partidului”, pentru că știa prea bine că sarcinile de aceea se dau și se preiau, ca să fie îndeplinite, — a pășit pe poarta noii locuințe părăind liniștit și sigur, ca și cum toată viața nu s-ar fi ocupat decît cu reorganizarea caselor comune ale elevilor tractoriști.

Era duminică; soarele nu apucase încă să-și salte tipsia peste dealurile Dobrogei, decît pe jumătate.

A îmbrățișat într-o privire curtea părăginită, nemăturată de cine știe cînd, a dat cuviincios bunăziua celor cîțiva băcți mai harnici care-și părăsiseră așternuturile atît de de vreme, și, pe scara de serviciu, a urcat în viitoarea lui cameră.

În lăuntru — un pat alcătuit din cîteva leături aruncate pe doi căpriori, un raft primitiv de scîndură negeluită în loc de noptieră și, oriunde, foarte mult praf.

Cu mînecele suflecate, Bucurașu porni să caute o mătură și niște cîrpe.

Cineva, prin urmare, căuta mătura! Mătura și cîrpele!... În cîteva minute, casa întregă fierbea de activitate: cei ce dormeau au fost răstur-

nați — cu pat cu tol, cu așternuturi cu tot! — peste mormanele de moloz de pe dușumea, și încăerarea s-a organizat repede. Nimănui, pînă atunci, nu-i trecuse prin mîinte că se poate pune la cale o atît de minunată harababură, numai și numai pentru că cineva a pomenit de mătură și de cîrpe. Era un joc nou, un joc pur și simplu fermecător: fiecare pumn-provocare trebuia să fie întovărășit de vorbele: „Tu nu știi unde-i mătura? — și fiecare pumn-acceptare de vorbele: „Da' tu nu știi unde-s cîrpele?“ După asta trebuia doar să te bați și să urli, pînă-ți singera nasul, pînă ți se usca gîtul, pînă nu mai crai în stare nici să-ți ridici pumnii, nici să plîngi măcar...

Despre mătură și despre cîrpe nu știa nimeni nimic sigur. În ziua cînd luaseră în primire casa, un anume Filip Mislui fusese numit — „ca pe orice șantier!“ — *brigadier de serviciu pe baracă*. Mislui primise, între altele, cheia cămăruței unde urmau să stea pe viitor toate mărunțișurile din zestrea comună: medicamente, mătură și cîrpe, cremă de ghețe... Brigadierul de serviciu trebuia să se schimbe în fiecare zi, după o listă alcătuită dinainte pentru toată luna... Dar cheia, mătura, funcția de „brigadier“, lista și toate celelalte au fost date uitării chiar de a doua zi. Cît despre Filip Mislui, el lipsea.

După cercetări lungi și migăloase, Bucurașu l-a găsit totuși într-o gheretă de scînduri din fundul curții. Impreună cu doi prieteni, Filip Mislui mînuia o pereche de cărți de joc neobișnuit de mari. Ghereta n-avea ferestre. Înăuntru, — fum gros de tutun dobrogean, nefermentat, o lampă de gaz aprinsă încă, un cazan cu fundul în sus — folosit ca masă, și trei fotolii desfundate, cu arcurile ruginite, crescute ca niște cîrcei de plantă ciudată din podeaua de lut spre șezutul jucătorilor. În acel afumat colț de lume, se vedea bine, timpul încremenise pe loc cu vreo douăsprezece ceasuri în urmă.

Pe cărțile de joc, figurile, roase de vreme, fuseseră desemnate din nou, grozav de neîndemînat și grosolan, cu cerneală violetă. Cerneala se lățise, îmbibase cartonul și trecuse în strat gros pe palmele asudate ale jucătorilor.

Cînd îl văzu în ușă pe Bucurașu, Filip Mislui — un băiat de cincisprezece ani, slab, înalt, tuns chilug, căscă mirat, urmărind cum razele soarelui desfac fumul de tutun în felii, apoi, aflînd despre ce-i vorba, se sculă, înfundă cărțile într-un buzunar al pantalonilor, și, fără să arunce partenerilor barem o privire, porni clătînîndu-se înaintea lui Bucurașu.

Ceilalți doi jucători se ridicară și ei. Unul era elev al lui Prodan, ca și Mislui, iar celălalt era singurul om care, în Lespezi, purta pantofi de antilopă roșie: tînărul Erhan.

Imbrăcat doar într-un maio murdar, slab, străveziu, cu oase subțiri, plin de pete violete ce i se prelungeau de sub nas spre urechi și de pe frunte spre subsuori, Filip Mislui mergea agale, călcînd în hopuri, ca prin somn.

— Parc-ai fi un pui de stafie! — rosti Bucurașu, întorcîndu-și privirile într-altă parte.

Nu-și dădea seama dacă voia să-l mustre cu vorbele acestea, să-l batjocorească sau să-l compătimească.

— Așa-i! — încuviință Filip Mislui răgușit, cu o tresărire plină de mîndrie. — Am căzut la patimă, cu cărțile, și mă usuc... De-a-n picioarele mă usucă patima, și n-am ce face!

Se vedea cît de colo că Filip Mislui își socotea „patima“ ca pe-un dar al lui, care-l deosebea întrucîtva de restul lumii.

— Ia n-o mai fă pe nebunul! — îl repezi scurt Bucurașu. — Ți-ai

găsit cu ce să te lauzi! Pa-ti-mă! — și privindu-l deschis, în față, izbucni într-un asemenea hohot de ris, încît Mislui se înroși dintr-odată și porni înainte.

Alteceva nu și-au mai spus. Mătura, niște cîrpe de sac, un lighean și toate celelalte erau la locul lor. Mislui le-a predat în tăcere, și lăsînd cheia în broască, trecu într-un dormitor — dezbrăcîndu-și haina din mers. O clipă, prin ușa deschisă larg, Bucurașu privi din nou camera aceea mare, luminoasă, cu paturile aruncate pe dușumea ca din țăpoi, fără nici o rînduială. Cearșafurile — mai negre ca păturile. Lîngă ușă — un morman de moloz. Unul din pereți, spart de curînd cu cine știe ce scule barbare, deschidea perspectiva unui alt dormitor, în totul asemănător... Și toate acestea păreau atît de nepotrivite cu ținuta pe care o aveau băeții la fermă, încît urcînd scara spre camera lui, Bucurașu scutura din cap cu încăpăținare, vrînd parcă să neghe ceea ce văzuse cu ochii în această jumătate de ceas.

Către prînz, camera era gata: podelele frecate, pe pat-mindir, cearșaf, pături, pernă, pe raftul-noptieră se iviseră cîteva cărți... Cînd totul a fost orînduit, Bucurașu a mai scos din lădiță un tablou mărișor — statuia Verei Muhina „Muncitorul și colhoznică”, împodobit de el însuși, mai de mult, cu o ramă împletită din paie și spice de secară. Tabloul, prins deasupra patului, și un vas cu flori de baltă — făcut dintr-un tub de obuz lustruit cu praf de cărămidă — au schimbat atît de mult înfățișarea camerei, încît cînd Agafton Ohu a năvălit, fără să bată la ușă, a rămas cu gura căscată:

— Eeeee... — s-a minunat — parc-ai aștepta pețitori! ... Eu sînt responsabilul casei, știi?

— Știu...

Bucurașu vru să mai adauge ceva, dar pîrîndu-i că nu-i ascultat, tăcu. Nu stătuse de vorbă niciodată, pînă atunci, cu responsabilul casei. Se cunoșteau doar din vedere.

Cu mîinile în șolduri, Ohu se aplecase tare peste noptieră și, lipindu-și nasul de cotorul cărților, cerceta cu încăpăținare niște titluri cărora îi era peste putință să le dea de capăt.

— O mulțime de cărți! — se lăsă în cele din urmă păgubaș; și trîntindu-se pe pat: — ce-ți trebuie atîtea cărți?

Bucurașu nu-și putu stăpîni o privire de severă dezaprobare: musafirul, deși n-avea pe el decît niște pantaloni suflecați pînă sub genunchi și o batistă vinată legată la gît ca o cravată, era acoperit de-o asemenea scoarță de praf, încît nu rămînea nici o îndoială că după plecarea lui patul va trebui bine scuturat și camera măturată din nou.

— Ești cu cadrele, zici... — vorbi Ohu, netulburat, mai departe, neluîndu-i în seamă tăcerea stingherită. — Pentru asta, pentru cadre, ai nevoie de atîta cărțărare?

Zîmbea prietenos, uitîndu-se de aproape, cu mirare, la obrajii lui Bucurașu — nefiresc de rumeni pentru un bărbat care se ocupă cu cadrele.

— Mie, — constată pe gînduri, scărpinîndu-și zgomotos fălcile — dracu' știe! A început să-mi crească o barbă... ceva de speriat. Intr-un an-doi nici cu coasa n-o mai dovedesc!... Ai făcut bine că te-ai mutat aici: la noi e mai vesel, mai... — dar lăsă fraza neisprăvită și reveni la preocuparea lui de căpetenie: — Așa, va să zică, pentru cadre-ți trebuie cărțile...

Sporovăiala flăcăului acestuia voinic și vioi mută repede atenția lui Bucurașu de la praf și de la cea de a doua curățenie pe care va trebui s-o facă.

— Cărțile? Nu, nu numaidecît pentru cadre, — lămuri deci cu bună-voință: — Invăț.

— Marxism-leninism? — ghici Ohu. — Eu, nu știu dacă ai auzit, am lucrat pe șantier. Acolo foarte mulți învățau asta, marxism-leninism.

— Da... Invăț și la școală.

— Eeeee... — se minună Ohu; și ghici din nou: — Ești student!

— Nu, nu — s-a lepădat Bucurașu de cinstea asta. — De-abia am terminat clasa a doua de liceu. Student... în 1953... ori poate ceva mai devreme. Acum, cu reforma învățământului...

— Ascultă! — l-a întrerupt Ohu. — După ce te faci student, fă-te inginer, — și întreabă dintr-odată: — Ești democrat?

Bucurașu zîmbi nedumirit:

— Se-nțelege. Dar pentru ce vrei...

— Asta-i bine, să știi! — declară Ohu, care-i așteptase răspunsul încordat. — Inginerii trebuie să fie democrați. La noi, când eram pe șantier, dracu s-o ia de treabă: a ieșit pe dos! Mi-a spus un tovarăș, comunist de la partid: lor, cică, la șantiere, le iese părul prin căciulă pînă pun mîna pe-un inginer democrat sută-n sută... Cine-i democrat, inginer să se facă!... Cum îți place la noi? — își schimbă brusc albia gîndurilor.

— 'Mde!... — începu Bucurașu cu prudență. — Numai Dumnezeu știe ce-aș putea să...

— Scîrț! — îi tăie vorba Ohu, posomorît și bătăios. Nu-i nici un Dumnezeu nicăieri! Cerul, dacă vrei să știi, e văzduh gol-goluț, iar stelele, lua-le-ar naiba, stau pe vînt ca să aibă reacționarii cu ce prosti lumea... Nu mint, zău: pun capul pentru asta!

— Știu, știu, cam așa-i! — se grăbi Bucurașu să încuviințeze, mirat de însuflețirea cu care-i erau impuse aceste adevăruri. — Am o carte despre asta, o broșură: Origina pămîntului, sistemul planetelor... Dacă vrei, ți-o împrumut.

— Las' c-o știu eu, — se feri Ohu. — Am văzut-o... — și arătă cu un gest neglijent cărțile de pe noptieră. — Fotbal joci?

— Nu, nu-i pe raft cartea aceea, — se făcu Bucurașu a nu-i fi auzit întrebarea din urmă. — E în ladă, n-am scos-o... Tu, de fapt, știi carte?

— Cînd trebuie, știu eu ori și ce... Joci fotbal?

— Lasă fotbalul; nu dau turcii... Știi carte sau nu?

— Ți-am spus odată, bre; ce mă tot bați la cap?! — se enervă Ohu. — Eu cînd trebuie, ori și ce știu... Dacă nu crezi, întreabă-i, na! — arătă el curtea, unde băeții alergau buluc după o minge. Și ridicîndu-se: — Joci fotbal? Imi crapă măseaua după un extrem stînga...

— Păi... aș încerca.

— Atunci descălță-te și hai jos. La antrenament așa se joacă... Cu ghetete, numai pe reacționari îi cottonogim noi, la meci.

— Știu, știu... — mormăi Bucurașu mai mult pentru sine; și spre disperarea lui Ohu, se tot descălță un sfert de ceas încheiat, vorbind într-una despre un cerc de lectură în comun, care trebuia înființat imediat, despre o bibliotecă, despre o gazetă de perete, despre o echipă artistică sau un cor...

— Se descâlță, bre, de parc-ar avea copite-n loc de degete, și turuie din gură ca o soacră... — constată în cele din urmă Ohu, acru. — Ce om!... Hai, mai repede!

— Nu turui, spun, — îl corectă Bucurașu, desculț în sfîrșit, ridicîndu-se ca să-l privească în față. — Tu ești responsabilul casei, și pe mine m-a trimis tovarășul director să ajut să se organizeze toate astea... Casa voastră, vezi și tu, a ieșit un soi de balamuc. Sabri Membet...

— A pîrît, smochina turcească! — tresări Ohu. — Le-am spus eu...

— Nu-i vorba numai de dînsul. E vorba de ce gîndește despre voi tot satul... Hai, să mergem.

Pe la jumătatea scării însă, Ohu îl opri:

— Tu vii aici ca să fii responsabil-șef cu cercul de lectură?

— Nu.

— Atunci cine-o să fie, eu?

— Dacă te simți în stare, tu.

Neizbutind să-și ascundă bucuria, Ohu sări trei trepte dintr-odată și goni, zbierînd ceva, spre terenul de fotbal.

Echipele s-au ales repede, dar jocul n-a început: mingea era moale, și Ohu, după o anchetă lungă, amănunțită, trebui s-o umfle cu gura.

Jumătate de ceas mai înainte — a aflat Bucurașu urmărind cercetările lui Ohu — un șut puternic trimisese mingea în țepii unui gard de sîrmă. În aceeași clipă a apărut pe teren Gustav Ponici: nu juca fotbal niciodată, dar avea petice și un tub de soluție pentru lipit cauciuc. Gustav, — băieții nu-i spuneau decît „ghebosul neamțului“ sau „speculantul cel mai reacționar“ — le-a cerut pentru petic o bășică de bou uscată. Bășica — șliau băieții — nu-i trebuie lui: o lua pentru feciorul lui Erhan, „bibănelul preșeștiucii“, care-i dădea în schimb cinci litri de gaz. Gazul, Gustav îl vindea pe bani lui taică-său... „Bibănelului“ îi trebuia o bășică de bou pentru că nu știa să înoate dar voia totuși să se scalde la adînc, ținut pe subsuori de-o plută... Băieții au făcut așa dar rost de-o bășică uscată pe care, pentru că era „puțin, puțin de tot“ spartă, au cîrpit-o în cel mai mare secret cu hîrtie de bomboane și gumarabică. Gustav n-a observat cusurul și le-a peticit mingea „ca din fabrică“. „Bibănelul“ însă, îndată după ce a dat gazul din mîină, a observat. L-a învinețit în bătăi pe Gustav — dar Gustav n-a vrut să-i dea gazul înapoi. Atunci „bibănelul preșeștiucii“, care juca inter-dreapta în echipa „sat“ și era totodată stăpînul singurei pompe pentru mingi de fotbal din Lespezi, s-a răzbunat hotărînd să nu mai împrumute „vagabonzilor de la fermă“ pompa lui, decît dacă-i dau „zece lei pentru fiecare suflare“.

— Niște vînt, niște aer, și se zgîrcește de parcă l-ar scoate din pungă! Asta este, să fii reacționar! — hotărî Ohu, în numele tuturor; și umflă mingea cu gura, în dușmănie, necruțîndu-și nici plămîinii, nici mușchii falcilor.

Străduindu-se să nu rămînă în urma celorlalți, Bucurașu se lăsă cuprins, cu voie bună, în viața echipei.

Curînd, aruncă pe gard cămaşa, şi gonind neobosit pe-o tuşă închipuită, mereu spre poarta partenerilor, îşi legă la gît batista — semnul echipei lui. Se simţea la fel cu toţi, — tînăr şi plin de viaţă, şi găsea firesc să audă cum în îndemnurile tovarăşilor de echipă, porecla lăsată cîteva zile în urmă la vreo cincizeci de kilometri, în satul părinţilor, căpăta drept de cetăţenie în Lespezi: „Hai Păvăluc!...” — auzea. „Aici, Păvăluc!...” „Marcaţi-l pe Păvăluc!...”

(Va urma)

PAUL ELUARD

GABRIEL PÉRI

*A murit un om a cărui apărare
Era brațul către viață întins.
A murit un om ce n-avea altă cale
Decît ura pentru cei ce-au ucis.
A murit un om,—dar steagul luptei sale
Cu moartea se luptă, — ne-nvins.*

*Și crezul lui măreț era
In tot ce năzuiam și noi,
Și-avem și azi acelaș țel:
Să lumineze fericirea
Privirile și inimile noastre, —
Să fie pe pămînt dreptate.*

*Sunt cuvinte ce-ți dau viață
Cuvinte limpezi și curate,
Cuvîntul căldură, cuvîntul încredere,
Iubire, dreptate și cuvîntul libertate.
Cuvîntul copil, cuvîntul gingășie,
Și unele nume de flori, și unele nume de fructe,
Cuvîntul vitejie și cuvîntul a descoperi,
Și cuvîntul frate și cuvîntul tovarăș,
Și unele nume de țări, de sate,
Și unele nume de femei și de prieteni,
Și numele
Péri.*

*Pêri a murit pentru tot ce-nseamnă viața noastră
Să-i spunem pe nume, — el a căzut străpuns.
Dar prin el ne cunoaștem mai bine
Să ne spunem pe nume, —
Speranța lui e vie.*

PROȘTI ȘI RĂI

*D*inăuntru vin,
Dinafară vin,
Dùșmanii se-ațin.
Cad din cerul nalt,
Ies de sub pămînt,
De ici de coló, —
La dreapta răsar,
Din stînga fîșnesc,
Ori în haine verzi,
Ori în cenușii,
Cu veston prea scurt,
Cu mantăi prea lungi,
Și crucea pieziș.
La pistol făloși,
Și iuți la pumnal,
Mîndrii de spioni,
Și tari prin călăi,
Dar grozav de triști.
Bine înarmați,
Pînă la pămînt,
Pînă sub pămînt,
Țepeni la salut,
Țepeni și-ngroziți
De păstorii lor.
De bere sătui,

*De lună prea plini,
Cîntînd cu glas grav
Cîntec de bocanci.*

*Au uitat cum e
Să-i fii drag cuiva;
Dacă ei spun da,
Totul spune nu.*

*Aur dacă spun,
Totul e de plumb.*

*Dacă umbrei lor
Potrivnici vom sta,
Toate-or înflori,
Se vor auri.*

*Să plece, să moară,
Să moară — și-atît.*

Oamenii-i iubim.

Ei s-or libera.

Cînd vor străluci

Glorioșii zori,

Ne vom îngriji

Lumii temelii

Noi să-i așezăm.

„POEZIA TREBUIE SĂ AIBE CA SCOP ADEVĂRUL PRACTIC“

*Dacă vă spun că-n frunze soarele din pădure
E-asemeni unui pîntec ce-și dăruie căldura,
Mă credeți, — la ispitele mele vă-nvoiți.*

*Dacă vă spun c-al zilei de ploaie pur cleștar
In lenile iubirii răsună tot mai clar,
Mă credeți, — și iubirii-ndelung vă dăruiți.*

*Dacă vă spun că-n ramuri, pe patul meu veghind
E cuibul unei paseri ce n-a spus da nicicînd,
Mă credeți și cu mine neliniștea-mpărțiți.*

*Dacă vă spun că-n bucla unui izvor se-ntoarce
Cheia prin care fluviul verdeața o desface,
Mă credeți, ba mai mult, mă înțelegeți bine.*

*Dar dacă, fără-ocoluri, eu strada mea o cînt,
Și țara ca o stradă întinsă, nesfîrșită,
Voi nu-mi mai dați crezare, vă-ascundeți în deșert.*

*Căci mergeți fără țintă și fără-a ști că omul
Prin luptă și unire descoperă noi forme
Ca să explice lumea și ca să o transforme.*

*Cu-un singur salt al inimii cu mine vă voi duce,
Sunt fără vlagă, -am trăit și mai trăiesc și azi,
Dar mă uimește graiu-mi făcut doar să vă-ncînte,
Cînd aș voi ca liberi să fiți, spre-a vă uni
Cu algele și jerba de foc a aurorei
Dar și cu frații noștri ce construiesc lumina.*

In romînește de Tașcu Gheorghiu

PEGASUL MEU

*Am plecat din satu-mi, am plecat
Ca un prieten, rodii să aduc.
Și momind un cal cu-un măr murat
M-am svirlit pe el și hai, năuc.*

*Două dealuri, două văi trecui.
Drumul — floare la ureche-a fost,
Că deși era al nu știu cui
Murgul nu era un murg prea prost.*

*Și-am plecat la drum fără popas,
Cel din urmă deal voind să-l sar.
Dar căzînd, acolo mi-a rămas
Deșirat poznașul armăsar.*

*Plîns-am dup-aceea, plîns-am mult.
Da un moș în cioareci a venit:
— Ia ascultă, Ioane. — Te ascult.
— Hai cu mine, nu mai fi mîhnit.*

*M-a luat de mîină și m-a dus
Undeva, pe vîrfuri de Carpați
Și-am văzut din vârful cel de sus
Herghelii de cai neînfriați.*

*Coborînd cu jar pe-o tavă-ntins,
Să aleg un cal cu zbor de ciută,
Numai răpciugoșii s-au întins,
Nici un pintenog de doamne-ajută.*

*— Hai, nepoate, ia-l pe care vrei.
— Da nu-mi tot vorbi moșnege-n dodii
Aștia — parcă-s cai s-aduci cu ei
Păcură și gaz, nu rodii,*

*Tu nu vezi? Au doar scaești în cozi.
Nici tu șea, nici frîu cu zurgălăi...
— Mi-au mai spus-o ei și alți nerozi
Dar plecînd, doar oase-s azi pe căi.*

*Vezi, că rodiile din povești
Nu se-aduc cu cai de împrumut.
Ia-ți un cal; de-i știi să-l îngrijești
Vei răzbi, ca Prîslea, ne-ntrecut.*

*...Și-oi porni de-acum la drumul greu
După rodiile din povești
Că-mblînzit tot crește murgul meu
Minzul doinei noastre strămoșești.*

CILII

(Uiii)

*De ei eu n-aş fi amintit —
Dar e o tristă întâmplare...
In Caraci cerul e-negrit
De cilio — păsări răpitoare.*

*Mai sînt pe lume corbi şi ciori
Şi mierle sînt şi coşofene,
Cu sumedenii de culori
Cu-albastre, verzi sau roşii pene.*

*E ciliu-ntreaga zi grăbit
Şi nu ştii unde înnoptează.
Pe unde-o fi vr-un hoit zvîrlit
Privirea lui e veşnic trează.*

*Azi cilio aripa-şi desfac
Şi-n stoluri mari se strîng grămadă.
In port s-a încărcat bumbac.
Şi-i un balot deajuns să cadă...*

*Muncea în port un om sărman,
Cu faţa de amar brăzdată.
Balotul greu, ca un ciocan
Căzînd, l-a omorît pe dată.*

*Englezul n-a clipit măcar
Şi-a zis cu voce liniştită:
— Balotul, încărcăţi-l iar
Şi asvîrliţi această vită.*

*— Cine-i ia locul? şi deodat
Pe cel ucis, doi îl schimbară.
In Caraci asta s-a-ntîmplat
Şi nu e o - ntîmplare rară.*

*E lucrul reluat pe chei
 Stăpînă-i liniștea-n tot portul.
 Și-n miez de noapte paznici răi,
 In stepă azvîrliră mortul.*

*Dar cine-i omul aruncat?
 Muncea în portul Capitalei.
 Acuma pentru el se bat
 In noapte cilioi cu șacalii.*

*Ospățul e justificat
 Cînd cilioi, hoitu-l împresoară.
 Natura doar le-a-ncredințat
 Această muncă sanitară.*

*Dar corbii albi, ce au de spus?
 Mai negri sînt ca cilioi-n suflet;
 O, cilioi cruntului apus
 Ce-ți sug și ultimul răsuflet!*

*Pe drugi de aur jefuit
 Urzesc omor și vîlvătaie.
 Ei în norodul chinuit
 Cu foamete lovesc și taie.*

*Vai, vouă hoți! N-o să plătiți,
 Salvarea voastră nici prin aur,
 Cînd umbra celor schingiuiți
 Se va-nălța de pe coclaur.*

*Pe lume azi de mai plutiți
 E-a voastră ultimă-ncercare,
 Veți fi cu gîtul frînt, o știți,
 Zdrobite-or fi aceste ghiare.*

*Cum asvîrleați, veți fi svîrliți
 Pe vr-un maidan al Capitalei
 Și pentru voi, înnebuniți,
 S-or bate cilioi cu șacalii.*

*Iar cilioi sanitari vor fi
 Să curețe pe-ntreaga fire
 Aceste hoituri, încă vii,
 Fie-n surtuc, fie-n mîndire.*

LA UN MITING LA ȚARĂ

*Vorbea un om la miting, într-o seară:
 — Sînt din Bunir. Argați au fost ai mei,
 Pămînt n-aveau să semene, secară
 Și-n schimb, aveau — din moși — un obicei.*

*Și obiceiul-acesta a fost: muntenii
Cu plugul cimitirul l-au întors,
Să crească-n el nu umbra buruienii,
Nu lespezile de mormînt, ci orz.*

*Svîntînd țăranul lacrima din pleoapă
Celor din gropi le cuvînta așa:
— Feriți-vă! Salvați-vă din groapă,
Căci peste groapa voastră voi ara.*

*Dar azi, e ziua de apoi a lumii?
Pămînt n-avem. De griji sîntem bătuiți,
Oricărui, din Bunîr, îi spun anume:
— E vremea plugul iarăși să-l ascuți.*

*Și celor care-ți pun pe umeri jugul,
Tu să le strigi cu glasul răzvrătit:
— Salvați-vă! Din nou se-arată plugul
Să are întunericul cumplit!*

IN TRECĂTOAREA HAIBER *)

*Trecătoarea Haiber, vezi,
Ca un zid spre ceruri suie.
Jos: e largul meterez,
Sus: e-nfiptă-o cetățuie.*

*Drumul duce șerpuind
Către piscuri îndrăznețe.
Și din nou vezi răsărind
Turnuri, stilpi și fortărețe.*

*Stă ascuns un fort stingher
Ca un lup, zburînd grumazul,
Să nu poată prin Haiber
Nimenia să-ți poarte pasul.*

*Armele, de ce nu bat?
De ce, oare, tac rachete?
Prin Haiber acum străbat
Oamenii din Soviete.*

*Sîntem veseli și vioi!
Ce să măsurăm piriul?
Apa-i mică pentru noi
Nici cît să ne scalde briul:*

*) Trecătoarea Haiber — un defileu îngust în munți, cea 'mai importantă cale în India dinspre nord, din Afganistan.

*Nicăieri un copăcel.
Iarba-i aspră-n calea noastră.
Numai ziua, cătinel,
Crește ca o lavă-albastră.*

*Nici o pasăre și nici
Pomi. Doar stâlpi pe metereze
Știu câte pieiră-aici
Regimentele engleze.*

*Au pășit dar n-au putut
Să-nspăimînte, să rețină,
Colțul stîncii, aspru, mut
Neînfrînt de nici o mină.*

*Kipling, prost ai năzuit.
Îți vād paginile șterse.
Tommy calea și-a sfîrșit:
Prin Haiber prea rău îi merse.*

*Clar: că n-au fraternizat
Albii cu autohtonii.
Dorm ai tăi somn împăcat
Și-i mănîncă scorpionii.*

*Iată pentru ce acum
Fortul nu-nspăimîntă munții.
Cui să-i dea folos și cum
Stîlpul unei vechi construcții?*

*Linște în văi adinci.
Doar războiu-n tihna sumbră
Se ridică de pe stînci
Ca o seculară umbră.*

*Pe-al cărărilor oblînc
Trec femei, desculțe, crunte.
Aplecate, vreascuri strîng,
Pe opritul drum de munte.*

*Casele-s precum le vezi,
Pietre roase-n vînt năpraznic.
Ura față de englezi
Este singurul lor paznic.*

*Poate drept englez te ia.
Și englezul i-e dușmanul.
Cînd privind în fața ta
Te măsoară greu patanul.*

*Parcă-n piatră e cioplit.
Ochii ficși și fața suptă.
Pare-o clipă domolit,
Dar e gata, iar, de luptă.*

*Goală-i casa de patan,
Incălzită de-un jăratec
Ce mocnește an de an:
Libertatea-i de sălbatec.*

*Astfel, printre stînci de fier
Ne-ntîlnind în cale piedici,
Am trecut, noi, prin Haiber,
Liberi oameni sovietici.*

În romînește de Victor Tulbure

DOI SĂRBĂTORIȚI

Sărbătorim în primăvara aceasta pe doi scriitori fruntași ai literaturii noastre: Gala Galaction împlinește șaptezeci și cinci, iar Camil Petrescu șaiszeci de ani de viață.

În 1948, vorbind despre activitatea sa literară, Gala Galaction mărturisea: „Am preferat și cercetat cu deosebire pe nevoiași și pe prizoniți și nu făceam altceva decât să continui primele mele atitudini de copil din târgul Roșiorilor, iubind prietenia dintre oameni, pacea tuturor și dreptatea.“

Simpatizant sincer și devotat al mișcării muncitorești de la noi, scriitorul saluta în tinerețe Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, participa prin scrisul său la sărbătoarea internațională a muncitorilor de 1 Mai, sau evoca în pagini emoționante, calde, figura marelui luptător I. C. Frimu. Paginile numeroaselor reviste socialiste, în care Gala Galaction a fost adesea prezent, consemnează din plin participarea scriitorului la dezbaterile diferitelor probleme ale timpului, atașamentul său sincer la lupta proletariatului nostru pentru o viață mai bună, alături de critica la adresa societății capitaliste de care este străbătută adesea opera literară a lui Gala Galaction.

Inima omului adânc îndrăgostit de oameni a vibrat puternic și neîntrerupt pentru cei mulți și oropsiți de orînduiețile nedrepte ale societății capitaliste, iar pana iscusitului povestitor a zugrăvit în imagini artistice de un puternic realism, dramele oamenilor simpli de pe plaiurile dunărene: dușmănia cruntă dintre doi frați pentru o femeie și o moștenire, goana după înavușire („Gloria Constantină“), drama suflească profundă a unui tânăr preot căsătorit, care se îndrăgostește de soția tinăra și frumoasă a unui bătrîn negustor bulgar („De la noi la Cladova“), povestirea tragică inspirată din folclor (unde elementul fantastic nu întunecă deloc realul, ca în toate povestirile cu caracter fantastic ale lui Galaction) a unor tineri (el e țigan și ea domniță), care se iubesc și încearcă zadarnic să învingă barierele sociale („Copca Rădvanului“).

Evocarea unor epizoade de un intens dramatism din trecutul zbuciumat al istoriei poporului nostru, de pe vremea zaverei, cînd năvălitorii turci omorau pruncii, chinuiau oamenii, pustiau satele în calea lor („La Vulturi“), judecata dreaptă și ura omului din popor însetat de dreptate față de asupritori — („Lîngă apa Vodislavei“), formează de asemeni subiectul unora dintre nuvelele realiste ale marelui povestitor, care a îmbogățit proza noastră cu imagini de o mare forță artistică, scrise într-o armonioasă limbă românească — unde îndrăzneala neologismului se îmbină perfect cu sfătoșenia și savoarea arhaismului cronicăresc.

Același ideal umanitarist pentru care scriitorul a militat întotdeauna îl întîlnim și în romanele sale („Doctorul Taifun“, „Papucii lui Mahmud“).

Cea mai mare și mai valoroasă parte a operii scriitorului adînc iubitor de oameni Gala Galaction, în ciuda unor influențe mistice care s-au făcut uneori simțite în scrisul său, rămîne ca un dar neprețuit pentru poporul nostru, pentru acei oameni simpli pe care i-a înțeles, în al căror viitor a crezut și la a cărui înfăptuire participă astăzi.

La șaizeci de ani de viață, Camil Petrescu poate contempla cu satisfacția de neegalat a unui mare creator, o operă durabilă care, prin adîncime realistă, democratism și o rară cunoaștere și înțelegere a sufletului omenesc se impune istoriei literare; poate contempla drumul parcurs de la întîia sa scriere, drama „Jocul ielelor” — în care vibrația unei generoase simpatii pentru cauza socialistă se face simțită incontestabil, limitată însă și apăsată mereu de obsesia unei dreptăți umane absolute — culminînd cu marea trilogie a epocii revoluționare de la 1848 „Un om între oameni”, operă în întregime clădită pe concepția științifică despre istorie a clasei muncitoare. O astfel de încununare a evoluției scriitoricești a lui Camil Petrescu nu e un miracol; logica personalității sale artistice, formată în zbuciumul societății românești dintre cele două războaie, l-a adus pe scriitor la înălțimea la care se află astăzi. Opera sa, rod al unei conștiințe critice dintre cele mai pătimașe și mai active cunoscute în istoria literaturii românești, s-a opus de la început, principial, primejdiei formalismului, artificialității, convenționalismului calofil, — termenul este al scriitorului. Scrisului „caligrafic”, fără idei, artei convenționale a actorului care își umflă vocea în căutarea unei virtualități în sine, Camil Petrescu i-a opus o literatură a adevărului vieții. Pentru a realiza această senzație covârșitoare a vieții, a îngrămădit în „Patul lui Procust” — neglijînd legile compoziției clasice — comentarii, scrisori, articole din presa vremii, versuri, studii de astronomie, ample note de subsol. Camil Petrescu a pornit de la convingerea sănătoasă că viața însăși, în dramatismul ei autentic, este superioară celor mai înalte frumuseți pe care le poate oferi arta. Cînd eroul piesei „Mioara”, Radu Vălimăreanu își dă seama că femeia pe care o iubea deznădăjduit sfîrșește inevitabil prin a deveni amanta milionarului Drumea, el trăiește incomparabil mai puternic durerea iubirii, decît arcușul, fie el și vrăjit, al viorii pe melodia „Cîntecului dragostei”. Din acea zi în care înțelegerea nedreptății sociale răscolind conștiința tînărului, pe atunci student în filosofie, Camil Petrescu, a făcut să se desprindă din el scriitorul — adică omul care „are ceva de spus”, după cum el însuși notează în subsolul unei pagini din „Patul lui Procust” — preocuparea pentru problemele sociale rămîne dominantă în opera sa. Intr-adevăr, opera de proză și teatru a lui Camil Petrescu — ridicată în mijlocul ostilității criticii și a cercurilor literare burgheze — se află sub semnul protestului violent, desfășurat cu pasiune neîntîlnită în literatura noastră de la marii scriitori clasici. Scriitorul și gazetarul despre care ni se povestește în „Patul lui Procust”, George Demetru Ladima, chemat să conducă un ziar care exprima opinia unei dizidențe liberale împotriva unor anumite cercuri din partid, luat de pasiunea unei critici violente, uită pur și simplu de unde a pornit, cine sînt proprietarii gazetei, ajungînd „a ataca acum întreaga clasă conducătoare”. Cazul nu este unic în opera autorului „Patului lui Procust”. Aproape nimic n-a cruțat Camil Petrescu, nemulțumirea sa s-a declanșat împotriva întregului sistem burghez, de la vîrfurile oligarhiei financiare denunțate în romane și articole de ziar publicate la „Omul liber”, pînă la manifestările cele mai subtile ale suprastructurii burgheze, arta expresionistă, pe care a ironizat-o nu numai în piesa „Mioara”. Critica înverșunată a moralei burgheze, a vulgarității și platitudinii femeii burgheze, acest dezgust nemărginit care în nici un caz nu se poate confunda integral cu formula unui atroce misoghinism prin care critica explica opera lui Camil

Petrescu, se asociază în „Patul lui Procust” cu demascarea vieții politice burgheze, iar în „Ultima noapte de dragoste” cu denunțarea inumanității războiului imperialist. Tabloului „eroic”, de convențională voioșie adus de epidemia macula-turii siropoase patriotarde i se opune viziunea sumbră a dezastrului real.

Tragismul vieții intelectualului în societatea burgheză, revine obsedant în mai toate scrierile lui Camil Petrescu, de la marile sale romane, de la lucrările dramatice „Mioara”, „Jocul ielelor”, „Suflete tari”, pînă la nuvelele publicate în ultimii ani. Pictorul din „Mioara” este condamnat la o viață umilitoare, de nesuportat, pentru că nu este dispus să-și vîndă demnitatea de om și de creator; Ladima, este adus la sinucidere, din pricina mizeriei, după ce adunase ban cu ban, „ca o zestre”, o sumă oarecare; aceasta, aflată în buzunarul său după sinucidere, va înlătura poate presupunerea rușinoasă, înjositoare, că el, scriitorul Ladima, „un om în toată firea”, mare poet, suferise de foame. Critica violentă desfășurată de Camil Petrescu, se sprijină pe o imensă înțelegere pentru oameni. Intreaga sa operă vibrează de o nesfîrșită omenie. Pentru acest pătimaș umanism, cea mai caracteristică operă a sa este drama istorică „Danton”, deși viziunea scriitorului asupra lui Robespierre, fără doar și poate principa-lul animator al marii revoluții franceze, este discutabilă.

Unele scene din „Ultima noapte de dragoste”, în care corupției dezgustă-toare a păturilor privilegiate, pervertirii sentimentelor celor mai sfinte li se opun în tabloul satului de munte, imaginea nobleței sufletești a poporului simplu, a cărui expresie este acel „Cîntec al pămîntului” — capătă înțelesul impresionant al unui simbol. Scriitorul care, încununîndu-și cariera de creator, a știut în ultimul său mare roman „Un om între oameni” să facă din aceste mase de oameni simpli mai mult decît un simbol — eroul adevărat al operei sale — are dreptul unei depline mîndrii pentru tot ce a lăsat în urma sa. Concen-trînd tradiții dintre cele mai bune ale operei sale, Camil Petrescu ne dăruiește acum marele roman al epocii de la 1848, luminîndu-ne înțegerea adîncimii și complexității umane a personalității lui Nicolae Bălcescu, cea mai iubită și luminoasă figură a istoriei poporului român.

Astăzi sîntem mîndri de a-i ști alături de noi pe Gala Galaction și Camil Petrescu, cu aceeași arzătoare pasiune care i-a însuflețit întot-deauna pe acești maeștri ai literaturii noastre și le urăm ani mulți și rodnici în activitatea lor creatoare.

Redacția

TEODOR VIRGOLICI

REALISMUL OPEREI LUI JEAN BART

În 1901, apărea pentru prima dată în literatura noastră un „jurnal de bord“, semnat cu numele celebrului corsar francez din secolul al XVII-lea, Jean Bart. Cel ce semna astfel și se afirma de la bun început prin paginile de jurnal naval, era ofițerul de marină Eugeniu P. Botez. Și de atunci, de la începutul de veac, timp de trei decenii, Jean Bart a dat literaturii noastre un șir întreg de articole, de impresii și amintiri din călătorie, volume de schițe și nuvele, iar în 1933 romanul „Europolis“, cea mai mare și mai reprezentativă lucrare a sa. La apariția lor, lucrările lui Jean Bart dovedeau pe scriitorul cu o măiestrită pană, cu vii posibilități creatoare. Mai presus de toate dovedeau însă pe scriitorul care se străduia să redea în imagini artistice realitățile vremii sale, oamenii și locurile pe care le-a cunoscut. Opera lui Jean Bart, pătrunsă de un adânc realism, de un vibrant umanism și patriotism, își trage seva din dragostea scriitorului pentru oameni, pentru cei umili și năpăstuiți de vitregiile vremurilor, din disprețul său față de societatea burgheză.

Jean Bart a putut da, pe lângă interesante pagini din viața maritimă și impresionante pagini de critică, atât la adresa societății burgheze de la noi, cât și la adresa unor mari state capitaliste prin care a călătorit, deoarece a fost legat

prin fire trainice de viața și sufletul poporului nostru, fiind tot odată și un simpatizant al mișcării socialiste. Aproximarea de mișcarea socialistă a constituit elementul determinant al orientării realiste a scriitorului, încă de la începutul activității sale.

Concepțiile sănătoase ale scriitorului s-au plămădit în vremea anilor de studii din Iașul răscolit de ideile noi, propagate de mișcarea socialistă care, atunci, după 1880, se afla în plin avânt. Revista „Contemporanul“, care apăruse la 1881, era, după cum mărturisește Jean Bart, „evanghelia acelei vremi“; ea exercita o puternică influență și asupra tinerimii studioase. Pentru a-și procura revista, Jean Bart fură din scrinul mamei sale o pereche de mănuși de mătase pe care le dă fetei din casă a lui Ion Nădejde, în schimbul unui maldăr de reviste, din păcate toate din același număr. Ca elev, Jean Bart fuge de la școală și se oferă ghid pe străzile Iașului țăranilor veniți la întrunirile socialiste, iar în vacanțe împarte pe ascuns țăranilor broșuri cu conținut socialist. Când se afla la școala militară, la o inspecție în pupitrul său — cum povestește scriitorul — „ofițerul de serviciu a descoperit cu groază o întreagă bibliotecă subversivă“, din care cauză a fost băgat la carceră „în porție numai cu pâine și apă“. În anii de studii, scriitorul s-a încălzit la flacăra ideilor înnoitoare. Au fost ani de precizare a conduitei morale, a atitu-

dinii sale față de viață. „*Atei și revoluționari din fragedă copilărie — mărturisirea mai târziu Jean Bart, — noi disprețuim școala cu programul și disciplina ei rigidă, dar căutam cu sete lumina științei, binele și frumosul. Ne pregăteam pentru o luptă imaginară, așteptată într-un viitor apropiat, și ne întreceam deorînd cu nesațiu, în nopți albe, cărțile doctrinelor nouă și îndrăznețe, produse de concepția materialistă a secolului*“. În acel moment, în 1894, pe frontul literaturii noastre avea loc disputa teoretică dintre partizanii „artei pentru artă“ și cei ai „artei cu tendință“, dispută provocată de o conferință a lui Tony Bacalbașa ținută la Ateneu. În această luptă de principii este atras și Jean Bart, care se dovedea a fi un conștient susținător al „artei cu tendință“, ca singura artă adevărată.

Ideile pe care Jean Bart le-a afirmat și pentru care a militat în anii tinereții, în anii de formație morală și intelectuală, aveau să-l călăuzească în tot drumul vieții, găsindu-și expresia artistică în operele sale. Legătura cu mișcarea socialistă a sădit în sufletul scriitorului o puternică dragoste pentru masele populare asuprite, precum și o aversiune fătășă față de potențaii vremii și de slugarnicii lora susținători. Doveditoare în acest sens nu sînt numai lucrările sale literare, ci și unele amănunte din biografia sa. Faptul că Jean Bart a păstrat toată viața în muzeul său personal o panglică de la bereta unui marinar rus revoluționar de pe crucișătorul Potemkin, care s-a refugiat la Constanța, este semnificativ.

Ca partizan al „artei cu tendință“, Jean Bart nu putea da decît o literatură realistă, pătrunsă de adevăr. Crezul artistic că „*literatura trebuie să fie materială și nu metafizică*“ (materială în sensul de realistă), afirmat de el însuși, ca o profesiune de credință, a stat la baza creației sale literare. Chiar din primele lucrări pe care le publică în acei ani, unele din ele iscălite cu numele Troțuș, în ziare și reviste ca „Munca“, „Munca literară și științifică“, „Lumea nouă“, „Adevărul“, „Pagini literare“, se observă acest lucru. Una dintre aceste lucrări de început, schița „Mărgărint bețivul“, pu-

blicată în „Lumea nouă“ în 1896, închide în ea un viu sentiment de revoltă împotriva nedreptăților sociale. Schița demonstrează că oamenii cu suflet curat și sănătos sînt îndobitociți și dezumanizați în urma acțiunilor ticăloase ale exploatatorilor.

Pe măsura îmbogățirii experienței de viață, scrisul lui Jean Bart va aduce o problematică nouă. Ca și alți scriitori din epoca imediat următoare după 1900, cum sînt Paul Bujor, I. I. Mironescu, N. Dunărcanu, V. Demetrius, G.C. Vissarion și alții, cu care va avea puncte comune, Jean Bart folosește cu predilecție povestirea, narațiunea cu tematică bogată, prevestitoare a epocii romanului care va începe după primul război mondial.

În trecut, scriitorul era prezentat, în general, ca un simplu reporter marin, îndrăgostit de ținuturi exotice, un cronicar al peripețiilor și călătoriilor navale. Latura socială a scrisului său a fost mai întotdeauna îndepărtată din obiectivul discuțiilor, ocolită sau anihilată sub sentințe mistificatoare. Singurul critic care a pus în adevărata lui lumină sensul operei lui Jean Bart, a fost G. Ibrăileanu. Încă din timpul vieții scriitorului, G. Ibrăileanu sublinia că el este unul din continuatorii unor bune tradiții ale literaturii noastre realist-critice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și că opera sa este alimentată de aversiunea față de nedreptățile sociale. „D. Jean Bart, — scria G. Ibrăileanu, — prin data cînd a început să scrie, prin concepția de artă, prin problemele care-l preocupă, prin atitudinea față de viață, are puncte comune cu literatura dintre 1880—1900, literatură de probleme, literatură cu caracter critic, literatură înclinată spre satiră. Caracterul acestei literaturi este nemulțumirea. Nemulțumirea provocată de situația scriitorului în societate și de mizeriile celor mulți“.

Vorbînd despre realismul lui Jean Bart, trebuie însă să clarificăm o problemă importantă și anume, în ce măsură opera sa a fost influențată de ideile poporanismului. Prin activitatea sa la revista „Viața Romînească“, Jean Bart a fost

trecut în mod mecanic în rîndul scriitorilor poporaniști și considerat ca atare.

Cu Jean Bart s-a întîmplat ceea ce s-a întîmplat și cu alți scriitori grupați în jurul „Vieții Romînești”, Calistrat Hogaș, Gala Galaction, Spiridon Popescu, Paul Bujor, I. I. Mironescu și alții. Acești scriitori nu erau indiferenți față de problemele importante ale societății de atunci. Unii dintre ei, — printre care și Jean Bart —, simpatizau ai mișcării socialiste, nutreau sentimente de adîncă ură față de nedreptățile sociale. Alții, însuflețiți numai de idei umanitare, se străduiau să participe activ la îmbunătățirea soartei maselor largi populare. Atracția lor spre poporanism s-a manifestat în direcția luptei pentru ridicarea stării materiale și culturale a țărănimii. Avînd o sinceră dragoste față de țărănimea exploatată, o adîncă înțelegere față de durerile ei, scriitorii din jurul „Vieții Romînești” au socotit bun în poporanism numai interesul pentru această țărănime. Apropiindu-se de poporanism, în operele lor s-au infiltrat însă în mod implicit și unele din tezele greșite ale acestui curent. Dar peste preceptele și prejudecățile poporaniste se afirmă cu vigoare realismul. În opera acestor scriitori realismul a devenit aspectul predominant deoarece, pornind la zugrăvirea unor aspecte concrete ale realității de atunci, acești scriitori s-au condus de un ascuțit spirit obiectiv, s-au străduit să arate adevărul, fără înfrumusețări și denaturări. Chiar și în acele cazuri cînd se pornea inițial de la o teză poporanistă, realitatea a fost atît de vie încît s-a impus cu putere, făcînd din opera care se vroia poporanistă, o operă realistă.

Nuvela lui Jean Bart „Datorii uitate”, este elocventă în acest sens. Aci, autorul pornește inițial de la teza poporanistă a „datoriilor uitate” față de țărănime ale intelectualilor ieșiți din rîndurile ei și încearcă să demonstreze că orașul este cel care întunecă, pervertește și dezumanizează pe cei plecați din așa zisa viață luminoasă a satului. Prin felul cum a fost concepută, nuvela trebuia să pledeze pentru teza ridicării țărănimii prin intelectualii pro-

veniți din rîndurile ei, prin acțiuni culturale. Ea are însă altă semnificație.

Acțiunea nuvelei se petrece într-un sat dunărean, în care sosește un grup de țărani veterani de la 1877, originari din Cuzăni, de prin părțile Bacăului, pribegiți din ținuturile Dobrogei unde era vorba să fie colonizați. Ei se întorceau spre vetrele lor, plini de amărăciune și necaz, deoarece în Dobrogea fuseseră lăsați în voia soartei, neprimind nici pămînt, și nici un fel de ajutor. Cheltuind ultimii bani cu drumul, și ne mai avînd ce vinde, se văzură imobilizați în portul necunoscut, fără nici un sprijin și fără nici o înțelegere. Tocmai în acele momente de grea cumpănă sînt întîlniți însă de profesorul Petre Corbu, originar și el din Cuzăni, care îi recunoaște. Momentul întîlnirii profesorului cu veteranii constituie axul tezei poporaniste. În sufletul profesorului se trezesc atunci acele „datorii uitate” față de satul și oamenii din mijlocul cărora a plecat, înstrăinîndu-se. Sub impulsul acestor sentimente bate la ușile tuturor autorităților administrative ale orașului și ale portului, solicitîndu-le înțelegerea și ajutorul pentru veterani. Peste tot întîlnește însă numai indiferență, dispreț și batjocură. Descurajat, își sacrifică economiile făcute pe numele copilului său, numai pentru a-i salva pe bieții oameni. Felul în care se încheie nuvela relevă o puternică influență a diversiunii poporaniste. În gestul final al profesorului se întrevăd clar filantropismul și individualismul în acțiune pe care le promova ideologia înapoiată a poporanismului.

Aparent, s-ar putea crede că nuvela este îmbibată de poporanism. Dar peste toate aspectele poporaniste, nuvela prezintă un tablou veridic al aparatului administrativ al statului burghezo-moșieresc. Urmărind peregrinările disperate ale profesorului pe la toate notabilitățile orașului și ale portului, pentru a obține sprijinul necesar pentru ca veteranii să se întoarcă la vetrele lor, și descriind cinismul și perfidia cu care aceste notabilități îl resping pe profesor, scriitorul a zugrăvit în mod realist toate caracteristicile aparatului de stat burghezo-moșieresc. Personajele aparținînd forurilor

conducătoare din oraș și din port reprezintă însuși aparatul de stat burghezo-moșieresc. Prin aceste personaje, scriitorul a creat imagini artistice de o remarcabilă forță realistă, criticînd și demascînd prin ele corupția, putreziciunea, demagogia patriotardă și birocratismul aparatului de stat al vechii societăți. Agentul vamal, înăcrit în birocratism, se poartă cu atîta bestialitate față de țărani nenorociți, încît e în stare să-i impună și la taxa de debarcare, ascunzîndu-se în dosul legilor: „*mă rog, toate formalitățile, după cum zice legea*“, este fraza pe care o repetă în mod obsedant. Primarul orașului, care stă toată ziua în „biblioteca“ din centru, cu „volume“ în formă de sticlă, pline cu țuică, vrea ca de 10 Mai să aducă veteranii să defileze, însă de cei din port nici nu vrea să audă. Directorul prefecturii vedește același profund dispreț și aceeași brutală nepăsare față de suferințele țăranilor. „Să facă ce-au făcut și pînă acum“, răspunde cu cinism la rugămintile lui Petre Corbu de a-i ajuta. Lipsa de patriotism și demagogia deșănțată îl caracterizează și pe acest „cîrmuitor“ al poporului. La balul organizat de Societatea funcționarilor publici, el cere ca bărbații să fie îmbrăcați în redingote, iar fetele în costum național deoarece, spune el, „*nu trebuie să ne fie rușine de portul nostru țărănesc. La ori ce ocazie trebuie să fim mari patrioți*“. Dar atunci cînd e vorba de veteranii pribegi, refuză categoric orice ajutor. Și prefectul, ca și primarul și sub-prefectul, manifestă un antiumanism feroce. Auzind că veteranii sînt amenințați să moară de foame, răspunde perfid: „*Dar pînă acum de ce n-au murit?*“, propunînd să fie expediați înapoi în Dobrogea. Iar dacă nu vor, „atîta pagubă“.

Scriitorul a mînuit cu asprime biciul satirei și al criticii demascatoare, ținîndu-i pe aceștia la stîlpul infamiei.

Cînd Petre Corbu, dezamăgit și îndurerat, merge singur prin noapte, gîndind: „Desigur, sînt două lumi aparte“, verdictul asupra realității este afirmat. Intr-adevăr, sînt două lumi. Dar nu două lumi opuse, după concepția poporanistă: sat și oraș. Refuzul tuturor autorităților de a-i ajuta

pe veterani, purtarea lor criminală, nu reprezintă „orașul infernal“ poporanist, ci putreziciunea, corupția, birocratismul, falsul patriotism al statului burghezo-moșieresc. Acesta este sensul adevărat și în aceasta constă adevărata valoare a nuvelei. În alte lucrări însă, în care scriitorul a pornit la zugrăvirea realității de pe cu totul alte poziții decît cele poporaniste, realismul se manifestă fără să fie umbrît de puncte de vedere eronate. În schițele și povestirile lui Jean Bart găsim tratate izolat unele probleme din „Datorii uitate“. În ele, scriitorul își manifestă deschis nemulțumirea și revolta sa împotriva racilelor și nedreptăților sociale, folosind în deosebi satira mușcătoare, ironia demascatoare. Atitudinea antipatriotică și antiumană a statului burghezo-moșieresc față de veteranii dela '77 este reluată și condamnată și în schița „Bădița Gilcă“. Pentru a arăta falsitatea, ipocrizia și demagogia patriotardă ce se ascundeau în inscripția „Patria recunoscătoare“, așternută sub portretul eroului Butnariu Petre, Jean Bart înfățișează soarta veteranului Bădița Gilcă, ajuns cerșetor. În schița „La Conferință“ întîlnim o lume asemănătoare cu cea din „Datorii uitate“. Descriind o ședință la prefectură, consacrată combaterii holerei, Jean Bart relevă atît demagogia vorbitorilor din aparatul de stat burghezo-moșieresc — toți persoane sus-puse, — cît și incapacitatea acestora de a realiza ceva practic, nefiind interesați cîtusi de puțin în asigurarea și apărarea vieții maselor populare.

Și în „Datorii uitate“, caracterul odios al justiției burghezo-moșierești era înfățișat de scriitor. Moș Stan îi spunea lui Petre Corbu că zadarnic se tot judecă pentru pămînt cu boierul din sat, deoarece acesta „*a cumpărat pe primarele și pe notar, care acuma sînt de-ai lor, și țin-te la amînări și avucați, mă rog, cum îi treaba judecăților*“. În schița „O protestare postumă“ însă, justiția burghezo-moșierească reprezintă obiectivul principal al criticii scriitorului. Conflictul schiței este axat pe tragismul vieții țăranului Andrei Penișoară care înnebunește tocmai din cauza fărădelegilor justiției din trecuta orînduire. Aflîndu-se în dușmănie cu

perceptorul, Penișoară e declarat mort de către autoritățile comunale, aliate cu perceptorul, și e depozat de pământ. Luînd calea judecătii, el nu reușește însă să facă dovada că n-a murit (!) Este luat drept nebun, e bătut, arestat, batjocorit, și pînă la urmă ajunge cu adevărat nebun. De aceea, ori de câte ori vine la oraș, se abate pe la tribunal, bagă capul pe ușa sălii de judecată și, cu ochii țintă la statuia femeii cu ochii legați și cu balanța dreptății în mînă, strigă cu ură: „huideo!... Ho!... Ho!... Chioaro!... Ho!...“ Cuvintele pe care Penișoară le adresează statuii Justiției cuprind întreaga semnificație a schiței. Ele reprezintă însuși protestul vehement al scriitorului față de justiția coruptă a burghezo-moșierimii. Schița conține în ea un humor sarcastic. Faptul că țăranul nu poate să facă nici cum dovada că se mai află încă în viață și că, apoi, vine și adresează acele cuvinte statuii Justiției, nu-l înveselește și nu-l distrează pe cititor. Dimpotrivă, îi stîrnește un sentiment de compătimire pentru suferințele țăranului, și totodată dezgust și o aspră minie împotriva prostiei și îngustimii morale a „împărțitorilor“ de dreptate din trecut. În spatele rîsului, se ascunde amărăciunea și o atitudine protestatară.

Ca ofițer de marină — Jean Bart a putut cunoaște viața porturilor noastre, atmosfera specifică și caracteristicile instituțiilor lor, dar, mai ales, oamenii care le populau. Volumele „Schițe marine“ și „In deltă“, iar mai apoi romanul „Europolis“, aduc în scenă imagini realiste din această lume a porturilor, a oamenilor care-și împart viața între uscat și apă. Jean Bart a ales din realitate unele aspecte, mărune în aparență, însă deosebit de semnificative și concludente. În aceste lucrări realismul constituie elementul de bază, predominant.

Schița „Fără permis de export“, este una din cele mai sarcastice satire pe care Jean Bart le-a îndreptat împotriva aparatului funcționăresc birocrat din porturile capitaliste. Șeful vămii, care nu permite să fie îmbarcat pe vapor, odată cu cele

120 de vaci, și un vițel născut chiar în momentul îmbarcării, pe motiv că n-are permis de export, constituie imaginea tipică a funcționarului birocrat din trecut, cu orizontul îngust, înlănțuit de „litera legii“, păzitor al ordinii burgheze. Prin însuși felul lui de a vorbi, șeful se dovedește a fi un parvenit, un redus intelectualicește. „Nu admit nici cea mai mică murdărie — se răstește el. Dacă voi găsi o urmă de murdărie, *vă evacuez instantaneu din incinta docurilor*“ (subl. ns.).

Alături de autoritățile civile din port, scriitorul critică și satirizează și autoritățile militare. Semnificația unei lucrări cu o asemenea tematică se amplifică însă, prin imaginea plină de veridicitate a antiumanismului armatei burghezo-moșierești, a caracterului ei odios și barbar. Schița „Trei dezertori“, a cărei acțiune se petrece în garnizoana unui port, este revelatoare. Pierind în urma exploziei unei torpile șase soldați, în procesul verbal sînt trecuți numai trei, ceilalți trei fiind dați dezertori, spre a se ușura vina comandanților. Plutonierul care regizează o asemenea acoperire a vinei, face parte din fauna de personajei dezgustătoare similare șefului de vamă din „Fără permis de export“ și autorităților administrative din „Datorii uitate“ sau „La conferință“. Realismul lui Jean Bart constă tocmai în oglindirea veridică a acestor caractere tipice în împrejurări tipice. Alături șeful vămii, cît și celelalte personaje, își desvăluie esența caracterului lor în împrejurări specifice, tipice poziției lor.

Experiența sa proprie de viață, contactul cu mediile și oamenii pe care îi zugrăvește, cunoașterea lor temeinică, i-au dat scriitorului posibilitatea să meargă pe drumul artei realiste. Realismul lui Jean Bart rezidă și în caracterul obiectiv al relatării faptelor de viață. Scriitorul nu a ascuns nimic, nu a lăsat la o parte nimic din ceea ce afla în cercetarea realității, nu a căutat să o înfrumusețeze cu nimic. Opera sa este o oglindă fidelă a realității.

Schițele și povestirile lui Jean Bart excelează prin simplitatea, prin concii-

ziunea și claritatea cu care sînt scrise. Fiecare schiță sau povestire încheie în ea un bogat material de viață, redat însă cu o mare economie de mijloace. Digresiunile, comentariile sînt evitate, fiecare fapt constituind o verigă într-un lanț de fapte. Ideile sînt grupate strîns, într-o înlănțuire logică. Cu toate acestea ele nu vizează un aspect izolat, un caz aparte, ci permit o amplă generalizare. Vameșul din „Fără permis de export” sau „Cafeaua șefului”, plutonierul din „Trei dezertori”, primarul, sub-prefectul, prefectul din „Datorii uitate” și „La conferință”, polițaiul corupt din „Prima dată”—toți aceștia nu sînt cazuri unice ale realității de atunci. Prin ei, scriitorul a dat o amplă generalizare, prezentîndu-i ca esență a forței sociale a societății burghezo-moșierești.

Specificul schițelor și povestirilor lui Jean Bart îl constituie îmbinarea liricului cu epicul. O anume nuanță afectivă, de natură lirică, predomină peste tot. Ea derivă din însăși structura personalității scriitorului. Omul purtat zile nesfîrșite pe întinderea mărilor și oceanelor, cu ochii pierduți în zarea dintre cer și apă, cu inima cuprinsă de nostalgia depărtărilor, de farmecul peisajelor maritime, înzestrat cu o sensibilitate deosebită, îl simți în fiecare pagină. Imbinarea acestei sensibilități cu materialul faptic cules din realitate, din care rezultă acea nuanță afectivă, specifică scrisului său, este realizată cu deosebită măiestrie de Jean Bart. De aici provine și caracterul de însemnări al schițelor și povestirilor. Deși sînt scrise la persoana a treia, simți totuși persoana scriitorului care intervine în atmosfera narațiunii, ca într-un carnet de impresii, asupra celor văzute. Schițele și povestirile lui Jean Bart au de aceea și un caracter oarecum meditativ. Ele par a fi mai mult niște reflecții asupra realității.

Prin acel „Jurnal de bord” pe care Jean Bart îl tipărea în 1901, se inaugura la noi un nou gen, al memorialisticeii de călătorie. Prin el pătrundea în literatura noastră „candida navă cu pînzele desfăcute”,

cum remarcă G. Călinescu într-un articol scris la moartea scriitorului. Însemnări de călătorie ale unui navigator, care să aducă cu ele imagini și impresii din lumea marină, din drumurile peste mări și oceane, nu existau în literatura românească. În afară de jurnalul de călătorie de la Tobolsk, prin Siberia, pînă în China, la Pekin, al Spătarului Milescu și de „Însemnare a călătoriei mele” a lui Dinicu Golescu, se mai numărau „Peregrinul transilvan” al lui I. Codru-Drăgușanu, însemnările lui Nicolae Filimon, ale lui Dimitrie Bolintineanu, precum și notele lui Vasile Alecsandri referitoare la misiunile sale diplomatice. „Jurnalul de bord” al lui Jean Bart, pe lîngă faptul că aducea un sector al vieții aproape necunoscut în literatura noastră, dădea tot odată și un impuls puternic dezvoltării memorialisticeii literare. Încă dela apariție, însemnătatea și valoarea lui au fost atît de evidente, încît și Academia Romîna a fost silită să-i acorde premiul Adamachi.

După „Jurnal de bord”, Jean Bart a continuat pe această linie, dăruind literaturii noastre, paralel cu lucrările inspirate din realitatea de la noi, numeroase articole de impresii și însemnări din călătorii navale, schița satirică „Intrarea cîinilor în Anglia este strict oprită”, iar în anul 1926 acele „Note dintr-o călătorie în America de Nord”, grupate în volumul „Peste Ocean”. La baza însemnărilor de călătorie ale lui Jean Bart stă realismul, descrierea veridică, a faptelor de viață, a oamenilor și a locurilor. În realizarea lor, scriitorul a pornit cu bună știință de la principiul just, sănătos, al ogîndirii obiective a realităților, respingînd goana după exotic, după senzațional, înzoronarea și înfrumusețarea gratuită. Faptul că Jean Bart nu a urmărit pitorescul în sine și exoticul, ci viața și oamenii de prin alte locuri în adevărata lor față, reiese cu claritate și din mărturisirile sale făcute în 1927 într-un interviu acordat revistei „Viața literară”: „*În însemnările mele de călătorie, — spunea Jean Bart — am căutat să îmbin în mod armonic pitorescul cu veridicul. Pierre Loti, în operele lui, a făcut numai literatură. Japonia, așa cum apare din M-me Crisanthème nu este*

cea adevărată. *Japonezii nu sînt numai păpuși de hîrtie și flori colorate ci și oameni de acțiune și inițiativă, rivalizînd cu europenii*”.

Obiectivitatea care l-a călăuzit pe Jean Bart în schițele și nuvelele care zugrăvesc realitățile din trecut de la noi, se face simțită cu prisosință și în însemnările sale de călătorie. În nuvelele lui, scriitorul apreciază și dă verdicte asupra realității.

„Jurnalul de bord”, cît și notele din „Peste Ocean”, demonstrează că ceea ce l-a atras și l-a interesat în primul rînd pe Jean Bart în călătoriile sale, au fost *oamenii*. Dar nu oamenii ca ființe exotice, pline de curiozități și pitoresc în sine, de genul celorla din scrierile lui Pierre Loti, ci oamenii reali, cu dramele, pasiunile, sentimentele, bucuriile și suferințele lor proprii, privite în legătură organică cu realitățile în care trăiau. Din paginile însemnărilor de călătorie răzbat viu căldura, simpatia și înțelegerea cu care scriitorul zugrăvește, în primul rînd, pe acei oameni în viața cărora se petrec puternice drame. Astfel, în însemnările făcute cu prilejul trecerii prin Synope, punctul central îl ocupă figura tînarului revoluționar turc deportat în acele locuri. Scriitorul se ocupă cu precădere de zugrăvirea celui tînar, pentru că a văzut în el un om care își sacrifică viața luptei pentru dreptatea și libertatea poporului său. Redînd discuția avută cu el, Jean Bart reliefează înălțimea idealurilor lui, superioritatea lui morală. Tînarul îi spune că a luptat pentru fericirea poporului turc, împotriva „*acelei mici pătri conducătoare... trîntori care în atingere cu civilizația europeană au ajuns mai răi și mai tîlhari ca înainte*”, și de aceea își macină zilele în acele ținuturi îndepărtate. Este evident că simpatia și căldura cu care Jean Bart îl zugrăvește pe tînarul revoluționar turc, pornesc din adîncul inimii sale, din corespondența de idei și năzuinți. Aceeași dragoste și înțelegere față de oameni, asupriți și năpăstuiți de vremuri o manifestă Jean Bart și în zugrăvirea pescuitorilor de bureți de pe insula Kalimno, care mor în anii tinereții, doborîți de tuberculoză,

în contrast cu viața de huzur și desfrîu a celor care-i exploatează.

În călătoriile sale, Jean Bart nu s-a simțit nici odată desprins de sufletul oamenilor cu care străbătea împreună întinsul apelor, înfruntînd cot la cot furtunile de pe mări și oceane, împărțînd aceleași bucurii și aceleași suferinți. Din această cauză, Jean Bart a putut să zugrăvească chipurile marinarilor din echipajul vasului, cu același spirit înțelegător al sufletului omenesc, cu același vibrant umanism. În ochii marinarilor el a citit nostalgia depărtărilor, dragostea și dorul de țărurile natale, pasiuni și sentimente adînci omenești. A văzut deseori cum seara „*se strîng în grup oameni din acelaș sat și povestesc sau cîntă așa cum simțesc și inima-i îndeamnă*”, notînd că nu e un singur cîntec, cîntat în cor sau de un glas deosebit, „*ci sînt crîmpee frînte de-atîtea voci în parte, și fiecare-și cîntă încet și pentru sine, de jale, de dor sau de iubire, — cîntece vechi de cine știe cînd, aduse cu dîșii din vatra pămîntescă, ori altele învătate pe urmă în armată*”.

Călătoriile îndepărtate puteau predispune lesne pe scriitor să alunece pe panta cosmopolitismului, să se extazieze în fața așa zisei „lumi civilizate” a occidentului, să uite sau să-și renege dragostea fierbinte pe care dovedise că o are față de poporul său, față de țara sa. Acest lucru nu s-a putut întîmpla însă, deoarece Jean Bart a păstrat mereu vii în inima și sufletul său sentimentele și idealurile spre care năzuia. Notele și însemnările de călătorie dovedesc, pe lîngă adîncul lor umanism, și puternicul sentiment patriotic de care era animat Jean Bart. Scriitorul nu uită că este fiul unui popor care năzuiește de veacuri o viață liberă, dreaptă. Și de aceea scrisul său se transformă deseori într-o adevărată pledoarie întru apărarea celor mulți și asupriți din țara sa. Patriotismul lui Jean Bart se manifestă pregnant, mai ales în acele cazuri cînd are prilejul să vorbească despre emigranții romîni, despre acei cari pribegesc prin ținuturi îndepărtate, mînați de speranțe deșarte că vor găsi o viață mai bună.

Ajungînd în Cleveland, autorul este întîmpinat cu o nespusă bucurie de ro-

minii sălășluită acolo. Redînd discuția avută cu ei, are prilejul să demonstreze, prin înșeși cuvintele lor, care au fost cauzele plecării: „*Apoi munceam pămîntul grofului ungur, — îi spune un ardelean, — care nu te lăsa nici să mori, nici să trăiești. Și mai făceam și cătania acolo. Era greu de tot. Și cînd am văzut noi că fug într-acoace ca să scape de sărăcie sașii și ungurii, am început a veni și noi tot mai mulți*”.

Descriind viața emigranților romîni în America, Jean Bart a demonstrat cu o mare forță de convingere, pe baza realităților văzute, că visul lor de îmbogățire în America nu este decît o uriașă minciună. Elocvente sînt rîndurile în care scriitorul evocă traiul mizerabil al emigranților romîni în Pittsburg, în „țara oțelului”: „*Acolo, seara, în Hamstead, mizerabilul Ghetto al Pittsburgului, am întîlnit grupuri de emigranți, ardeleni de-ai noștri, întorcîndu-se de la munca din fabrici. Cu sufertașele de metal în mîini, cu surlucele prăfuite, aruncate pe-un umăr, călcau greoi, tăcuți, întunecați. Pe figurile lor obosite se cunoșteau dungile șiroaielor de sudoare, prelinse din praful de cărbune depus pe obraji pămîntii, supți de munca silnică...*” Cît de pătrunse de adevăr sînt aceste pagini ale lui Jean Bart, o dovedește însuși folclorul nostru, în care cei trecuți prin o asemenea viață, au cîntat cu durere zădarnica și chinuitoarea lor pîrbegie. Iată, spre exemplu, cît de grăitor este acest cîntec popular cules din ținutul Făgărașului:

*D-auzit-am o minciună
Că America-i țară bună,
Țară bună și bogată
Și de bani este-ncărcată.
Și pleca oameni mereu,
Pus-am gînd să plec și eu,
Foarte mult m-am pregătit,
Ceasu' plecării a venit.
Cu nevasta m-am iertat,
Copiii i-am sărutat.
Bate, Doamne, bate, bate,
Bate frunza mărului
Și țara Englezului;
Că Englezu-i cîine rău,*

*Ne pune la lucru greu,
Și strigă gohed¹⁾ mereu.*

Viața zbuciumată a emigranților romîni, dragostea sa nestinsă pentru acești oameni, i-au smuls lui Jean Bart accente de sincer și adînc patriotism: „*Noi am vrea să se întoarcă toți acasă*”, răspunde scriitorul unui afacerist american care se plîngea că pierde mult din cîștigul lui prin plecarea emigranților. Și a dat un astfel de răspuns pentru că a văzut și a simțit puternic dorul lor de țară, durerea, tristețea dezrădăcinării. Chiar cînd dorește ca emigranții să se întoarcă acasă, el știe însă că nici în țară nu vor găsi o situație mai bună.

Insemnările de călătorie au un puternic caracter critic, demascator. Cu o deosebită ascuțime se manifestă aceasta în notele din călătoria în America, cuprinse în volumul „*Peste Ocean*”. Jean Bart a criticat și a satirizat realitățile întunecate din America nu pentru că la noi ar fi existat o altă situație, o viață colorată în roz. El a dezvăluit caracterul societății americane de pe poziția de pe care a dezvăluit și caracterul societății burghezo-moșierești de la noi, în numele acelorasi idei sociale și politice. America descrisă de Jean Bart este țara în care fărădelegile, injustiția socială și forța ucigătoare a banului constituiesc caracteristicile principale. Scriitorul a văzut și a descris în mod obiectiv realitățile. „*Statuia libertății*” din New-York, din „*Orașul diavolului galben*”, cum l-a numit Gorki, îi apare ca „*o femeie enorm de grasă, îmbrăcată în fier și aramă, pe un colosal soclu de granit*”, într-o postură impozantă, „*speriind lumea*” și nici de cum luminînd-o cu torța aprinsă pe care o ține în mîină. Clădirea bursei îi apare ca un „*lăcaș sinistru, înălțat numai pentru cultul banului*”, iar instituția în sine „*un imens tripou patronat de stat*”. Cu cîtă aversiune și dezgust a privit scriitorul această importantă instituție a țării dolarului, reiese cu claritate din rîndurile referitoare la imaginea bilciului infernal din jurul său: „*In delirul beției de speculație, toți urlă sălbatec, țipă strident, fără să înțeleagă ceva, aleargă și se îmbulzesc în*

¹⁾ Gohed (go ahead) (engl) — dă-i înainte!

grupe, care se fac și se desfac îmbrîncindu-se cu pumnii strînși, cu ochii injectați, cu spume la gură". Rînd pe rînd și celelalte instituții sînt descrise cu aceleași cuvinte tăioase, pline de forță demascatoare. Presa americană nu este altceva decît „o pură întreprindere comercială. Cum ar fi o bancă sau o societate de asigurare"; iar proprietarul oricărui ziar „nu este decît un abil om de afaceri, un mare negustor de noutăți". Jean Bart mai constată că școala este departe de a fi un mijloc de pregătire științifică. Dezgustat, scriitorul arată că la Academia militară americană, spre exemplu, elevii au două zile pe săptămînă libere special pentru flirt, cînd fetele, unele însoțite de mame, vin să-și etaleze în fața bărbatilor necunoscuți, grațiile. Lipsa oricărei preocupări pentru cultură și artă este subliniată prin înseși cuvintele rostite de cei ce aparțin acestei lumi. Venind vorba de aspectul degustător al sgîrie-norilor, un afacerist american îi spune: „Nici nu căutăm să facem arhitectură sau artă. Construim ca să cîștigăm cît mai mulți bani. Cu tipul acesta de case avem maximum de cîștig". Scriitorul se revoltă în fața efectelor catastrofale pe care modul de viață american le are asupra oamenilor. „Mașinismul acesta exagerat are ceva sinistru și rece. Goana asta nebună după cîștig, transformînd mijlocul în scop, a viciat sufletele, distrugînd tot ce poate înfrumuseța existența omenească" — notează Jean Bart. Pătrunzînd în esența modului de viață american, Jean Bart a surprins între altele și rasismul feroce promovată de această așa zisă „țară a libertății". El a văzut „localul în care se anunța că intrarea negrilor și a cîinilor este oprită", a văzut cum soția unui medic, la teatru „a protestat energic la casă pentru că s-a așezat în stalul de lângă ea, un negru", — a văzut și încă multe alte acte de barbarism și n-a putut să tacă.

Însemnările de călătorie ale lui Jean Bart sînt, în esența lor, reportagii literare de o deosebită valoare artistică. Ele și-au păstrat pînă astăzi un caracter viu, actual. Valoarea literară a însemnărilor

de călătorie constă în aceea că, în realizarea lor, Jean Bart a utilizat ca mijloc de reflectare a realității imaginea artistică, mijloc specific literaturii.

Să ne gîndim numai la înfățișarea afaceristului american care disprețuiește arta și frumosul pentru că nu-i aduc nici un cîștig; imaginea este edificatoare pentru un anume aspect al modului de viață american. Jean Bart nu consemnează rigid, în fraze stereotipe, diferite întîmplări și evenimente din drumurile sale. Viața nenorocită a pescuitorilor de bureți de pe insula Kalimno este zugrăvită prin contrast cu cea a exploatatrilor. Iachtul marelui bogătaș englez Rotschild, venit „în navigație de plăcere prin orient", care străjuie ca un spectru insula Kalimno, este simbolul întunecat al acelei tragedii umane. Prin antiteză, scriitorul reușește să sugereze puternic caracterul celor două lumi. În timp ce iachtul „falnic, nemișcat, se odihnește adormit pe luciul apei", pe țarm trec, îmbrăcate în negru, văduvele pescarilor, iar „în tăcerea nopții se aud încă mereu aceleași ciocănituri metalice, cadențate, — e munca chinuitoare și fără de răgaz, e veșnica luptă a celor mici și slabi". Eliminînd accidentalul, faptul divers nesemnificativ, senzațional, Jean Bart a făcut din însemnările sale de călătorie adevărate lucrări literare de o permanentă actualitate și de un continuu interes. Consemnînd date autentice, reale, autorul a tipizat, a dat imagini artistice de o adîncă semnificație. Tînărul revoluționar turc din Synope nu este creația imaginației lui Jean Bart. El a existat în realitate, așa cum apare din „Jurnal de bord". El este însă un personaj tipic, deoarece reprezintă un caz plin de semnificație, reprezintă esența forțelor sociale, progresiste. Jean Bart a introdus în literatura noastră limbajul specific lumii navale. În paginile „Jurnalului de bord" și ale celorlalte însemnări se întîlnesc o serie întreagă de denumiri legate direct de viața de pe vas. Jean Bart se dovedește un bun și iscusit mînuitor al cuvîntului. El reușește să redea imaginea mării în furtună printr-o acumulare succesivă de cuvinte

cu o anume sonoritate, prin plasarea lor în fraze scurte, cu ritm viu, trepidant, prin folosirea unor expresii sugestive. Astfel, întinderea apei „*se agită, se frământă din toate părțile, formîndu-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adînci, fără fund, mutate în același timp de la un loc la altul într-o goană fără sfîrșit, într-un joc amețitor, fără astîmpăr*“. Alteori, prin folosirea metaforei, a alegoriei sau a comparației, Jean Bart crează imagini poetice de o pătrunzătoare frumusețe și expresivitate, cum e aceasta a descrierii înaintării rapide a vasului prin întinderea neagră și pustie a apelor: vasul „*în goana lui nebună*“, pare „*o pasăre de noapte, ce într-o legănare sbuciumată își moaie vîrful aripelor desfăcute în negrul apei și al pustiuului întins, fără margini*“. Vîntul, cerul, stelele, sînt deseori zugrăvite ca niște elemente cu însușiri umane. Cînd Barba-Spira moare, „*...vîntul din spre largul mării, se-ngrămădea și el, făcîndu-și loc prin mulțime, și, ca un vechi și bun prieten, adîind ușor, îi mîngîia fruntea, răsfirîndu-i pletele și barba lui albă...*“

Prin bogatul lor conținut de idei și prin realizarea artistică, însemnările de călătorie ale lui Jean Bart rămîn și astăzi opere literare valoroase, opere ale unui scriitor realist.

Din 1901, cînd apare „Jurnalul de bord“, timp de trei decenii, Jean Bart a dat literaturii noastre schițe, nuvele și povestiri, note și însemnări de călătorie. Către sfîrșitul vieții sale însă, Jean Bart s-a hotărît să-și încerce puterile într-o operă de mai largă respirație, scriind astfel romanul „Europolis“. Această carte sintetizează întreaga sa experiență de viață, reunind probleme multiple și variate, tratate anterior în mod izolat în nuvele și schițe.

„Europolis“ este primul roman din literatura noastră care oglindește în el viața porturilor. Acțiunea romanului se desfășoară în micul port cosmopolit de la gurile Dunării, Sulina, conflictul de bază gravitînd în jurul venirii din America a lui Nicola Marulis, fratele lui Stamati Marulis, cafegiul din fața debarcaderului. La

vestea sosirii lui Nicola, colonia grecească din Sulina începe să fie stăpînită de o halucinantă agitație. Toți speră că „americanul“ va aduce cu el valize întregi de dolari, carnete de cecuri la cele mai mari bănci ale apusului, etc. Nicola sosește însă numai cu cîteva valize pline de obiecte de uz casnic. Impreună cu el sosește și Evantia, fiica sa, rodul căsătoriei lui cu o negresă. Considerat putred de bogat, Nicola Marulis e sîrbătorit ca un erou antic întors dintr-o lungă odisee, e copleșit de onoruri, de ofertele celor mai rentabile afaceri, iar Evantia e curtată ca o adevărată odraslă de milionar. Refuzul „americanului“ de a întreprinde ceva, de a investi un capital cît de mic în vreo afacere, e considerat ca o șiretenie. Dar această fierbere produsă de sosirea aventurierului se stinge în scurtă vreme. Prin intermediul bătrînului Logoridis, „înțeleptul“ coloniei, se descoperă că Nicola Marulis e mai sărac decît un umil funcționar și că nu s-a ocupat cu nici un fel de mare afacere în America. ci a fost timp de 40 de ani deportat în Guyana în urma săvîrșirii unei crime. La această veste, Nicola cade în cea mai cruntă disgratie, stîrnește împotriva lui furii nemăsurate; începe, atît pentru el cît și pentru Evantia, un adevărat calvar. Nicola e amenințat cu expulzarea, considera trenegat, străin, nu găsește nicăieri de lucru, nimeni nu vrea să-i dea vreun ajutor. În cele din urmă e atras într-o afacere de contrabandă. E prins însă și împușcat. Evantia, constrînsă de împrejurări și neavînd cu ce trăi, decade și ajunge punctul de atracție într-o tavernă din port. Măcinată de tuberculoză, moare într-un spital.

Romanul „Europolis“, expresie a maturității artistice a lui Jean Bart, are o dublă semnificație. În primul rînd, aduce o imagine vie, realistă, a portului românesc din trecut. În al doilea rînd, demonstrează convingător ideea că îmbogățirea oferită de America nu estedecît un fetiș, în ultima analiză o minciună. Aceste aspecte ale conținutului romanului erau prezente fie în nuvele și schițe, fie în „Jurnal de bord“ și însemnările de călătorie. În „Europolis“, optica scriitorului capătă dimensiuni mai largi, de mai adîncă

pătrundere, creind o imagine mult mai complexă. Portul, cu problemele și atmosfera lui specifică, din „Datorii uitate” și din celelalte schițe, este același și în „Europolis”.

Pentru a zugrăvi caracteristicile portului cosmopolit din trecut, atmosfera ce domnea în el, psihologia specifică a oamenilor care-l populau, Jean Bart a axat romanul pe un conflict complex, cu ramificații multiple, care a permis ca acțiunea să se desfășoare pe mai multe planuri. Conflictul central este declanșat de venirea lui Nicola, presupus îmbogățit. Prin Nicola Marulis, eroul central al romanului, Jean Bart a putut zugrăvi întreaga imagine a lumii portului, de acest personaj fiind legat întregul fir al narațiunii. Nicola Marulis acționează puțin; el este mai mult un pretext, un punct spre care converg toate acțiunile, oamenii și realitățile din jur raportându-se direct la persoana lui. Vestea sosirii lui Marulis deșteaptă „*sentimente, pasiuni, iluzii, gelozii, invidii, ură și răzbunare, stîrnind într-o singură zi, în acest colț uitat de lume, furtuna patimilor...*” Odată deslănțuită această furtună, atmosfera lumii portului cosmopolit din trecut începe să se contureze în mod clar: intrigile și urile personale încep să se manifeste alături de aceste tendințe. Compatrioții lui Nicola din colonia grecească își revendică prioritatea în chestiunile comerțului maritim, sperînd că prin ajutorul „americanului” își vor putea extinde larg afacerile și vor putea întreprinde mari acțiuni filantropice în folosul coloniei lor. Cei din administrația portului, autohtonii, cum sînt șeful vămii, conul Tudorache, „naționalist feroce”, și șeful poliției, Petrăchel Petrașcu, „ultimul vlăstar al unei vechi familii boierești din fundul Moldovei”, se aprind de mînie numai la gîndul că cei din colonie se vor îmbogăți prin venirea lui Nicola. Intrigile și urile, dezbinările și dușmăniile se manifestă însă în scurt timp și pe plan familial. Între familiile lui Stamati Marulis și Nicu Politicu, frizerul portului, primul frate, al doilea cumnat al lui Nicola, se naște o dușmănie nepotolită, o ruptură totală, fiecare revendicîndu-și dreptul de a-l găzdui și îngriji pe „bătrînul” milionar, cu gîndul ascuns

de a se înfrupta mai ușor din presupusa bogăție.

Intervin în scenă oameni specifici locului, cu obiceiuri de asemeni specifice. Sînt hamali, armatori, piloți de vapoare, căpitani, marinari, afaceriști — fiecare cu rolul lui determinant. Specificul locului se relevă la un grad mai înalt, odată cu sosirea lui Nicola Marulis. În planul acțiunii își face apariția Comisia Europeană a Dunării care calcă peste regulile ei rigide de castă, de stat în stat, primind în cercurile ei pînă atunci închise pentru orîșicine, pe „americanul” bogat și pe Evantia. Figurile afaceriștilor care îl asaltează pe Nicola cu cele mai atrăgătoare oferte se conturează cu claritate, deși în linii generale. Un afacerist englez îi propune fondarea unei societăți de salvare la Dunăre, un fost maior român vrea să-l atragă în „computarul” Romîno-American de „credit intern, „import și export”; un levantin visează să întreprindă împreună expediții în Marea Nordului, pentru export de iere negre. Și alții mai mărunți, mînați de setea de aur, îl încolțesc pe „american” cu propuneri asemănătoare.

Un loc important îl ocupă galeria de oameni care au numai o legătură vremelnică cu portul, tipuri morale deosebite, cum sînt ofițerii de marină ce încheagă relații sentimentale cu lumea feminină a portului. Romanul prezintă prin contrast două figuri distincte, conturate prin legătura lor cu Evantia. Ofițerul Neagu, primul care se îndrăgostește de Evantia, reușind să înfiripe o idilă, este caracterizat prin sinceritate, prin curățenie sufletească și pasiune, deși suferă de timiditate și stîngăcie. Este însă înlăturat prin metode brutale de către celălalt ofițer, Deliu, fostul amant al Penelopei, soția lui Stamati Marulis. Deliu apare ca un cuceritor de profesie, ca un Don Juan care se folosește de metode sadice. Legătura lui cu Evantia nu se bazează pe nimic uman. El a pus rămasăg că o va seduce pe Evantia și reușește să realizeze acest lucru. Atitudinea lui dezgustătoare iese și mai bine în relief cînd se vede încolțit de gelozia Penelopei. Pentru a scăpa de amîndouă fuge ca un laș, distrugînd

sufletul Evantiei și făcînd-o pe Penelopa să se sinucidă.

„Europolis“ zugrăvește cu mult realism tragedia Evantiei. După ce tatăl ei ajunge pe drumuri și apoi moare împușcat în timpul contrabandei, Evantia întâlnește aceeași ostilitate și același cinism din partea tuturor. Orice dorință sinceră de a munci cinstit, îi este respinsă. Fără prea multă experiență de viață și fără să cunoască bine lumea, Evantia cade în mrejele patroanei unui cabaret din port. Jack tapeurul, care o „protejează“, este un veros și barbar profitor de pe urma coruperii Evantiei. Când aceasta, distrusă de tuberculoză, e gata să nască în spital, el o părăsește cu ușurință, dovedindu-și bestialitatea. Descriind decăderea Evantiei, viața ei din cabaret, Jean Bart a făcut o vehementă critică la adresa celui întunecat aspect al porturilor din trecut, reprezentat prin mulțimea de cabarete și taverne în care se perverteau și se călcau în picioare sufletele oamenilor.

În „Europolis“, imaginea portului din trecut este redată în mod veridic, realist, în prezentarea aspectelor negative făcîndu-se simțită din plin critica și satira scriitorului. În unele locuri însă, linia justă pe care a mers scriitorul în zugrăvirea realității este umbrită de puncte de vedere înapoiate. Sub influența ideologiei burgheze, Jean Bart nu a putut să descifreze bine în realitate sensul unor fapte. Datorită acestei cauze, el ajunge să prezinte greva muncitorilor din port, îndreptată împotriva acelor care vroiau să-i dea de lucru lui Nicola Marulis ajuns pe drumuri, drept o grevă cu caracter naționalist, șovin. În roman muncitorii fac grevă nu împotriva unui om care a înșelat atîta lume printr-o presupusă bogăție și grandoare, ci împotriva lui Nicola Marulis, ca om de altă naționalitate decît ei. Cu toată această parte întunecată, romanul „Europolis“ rămîne totuși o operă de seamă a literaturii noastre, care zugrăvește în culori vii, autentice, un aspect al trecutei societăți.

★

Opera lui Jean Bart, prin realismul și umanismul ei, prin simplitatea formei sale artistice, a fost iubită și prețuită și în trecut de poporul nostru. Ea a corespuns sentimentelor unor largi pături populare.

În 1932, când „Adevărul literar și artistic“ a organizat o anchetă printre scriitorii noștri de frunte din acea epocă, referitoare la „cea mai plăcută amintire literară“ a lor, Jean Bart a dat un răspuns pilduitor, care vorbește de la sine despre dragostea cu care oamenii simpli primeau opera sa. Cea mai plăcută amintire literară a lui Jean Bart se leagă de o întâmplare petrecută în portul Constanța; trecînd pe una din străzile portului, Jean Bart este oprit de un simplu băiat de prăvălie care îi adresează aceste cuvinte emoționante: „... am și sărit de la tejghea... n-am putut să mă stăpînesc când v-am văzut... că mie îmi place așa tare cum scriți... mai cu seamă cartea asta din urmă cu chestia ceea cu vaca din port... că mie nu-mi scapă nici o carte de-a d-voastră... Cum iese una nouă o cumpăr îndată și o citesc toată noaptea... parcă mănînc ceva bun și dulce care merge drept la inimă... eu am făcut numai trei clase, dar am așa o patimă... că dacă dau de-o carte care îmi place o citesc de trei, patru ori...“

În mărturisirea pe care o face, Jean Bart a arătat însă și cui îi era străină și de loc pe plac opera sa. Relatînd o discuție avută în tren cu o coconiță „cu privirea galeșă, obrajii fragezi pictați cu artă, sprîncenele smulse și încondeiate artificial“, Jean Bart a scos puternic în relief că lumea acestei coconițe nu putea suferi o operă pătrunsă de adevăr, de umanism și patriotism. Coconița, după ce află că persoana din acelaș compartiment este scriitorul Jean Bart, îi adresează aceste cuvinte: „Sînt adorabile, delicioase, *poeziile* d-voastră despre mare. Le savurez... și mă încîntă mai cu seamă muzicalitatea *versului* d-voastră...“ Alăturînd aceste două imagini — a băiatului de prăvălie și a coconiței, Jean Bart a dovedit el însuși pentru cine scria, cui se adresa, și cine îl iubea și-l înțelegea.

DUMITRU MIRCEA

LA IZVOARELE ARTEI

Mai dăunăzi, citeam cu mare plăcere cuvîntările fruntaşilor în agricultură publicate prin ziare şi, cu acest prilej, îmi reînvîară în minte imagini din viaţa ţăranului, mai vechi şi mai proaspete. Cele vechi — de pe vremea cînd şi eu, alături de părinţi şi fraţi, năcăjeam pe nişte petece de pămînt; cele proaspete — adunate în zilele de colind pe întinsurile patriei, ca reporter, ca scriitor... în documentare, cum s-ar zice.

Năcazurile vechi s-au dus — deşi nu pot să le uit — şi-a rămas aproape de inimă doar freamătul muncii dătătoare de pîine. Citind cuvîntările, îmi părea că-i văd pe acei harnici truditori cum cercetează de cu seară unelte, rostuindu-le în car, cum se scoală la mijirea zorilor apucînd către pămînturi, cum se încordează pe pluguri, îndemnînd vitele... Simţeam în ochi ameteala ce te cuprinde după prima zi de plug — se învîrte cumva pămîntul cu tine —, auzeam şi pasările veselindu-se în văzduh. Şi-mi venea dor să simt iar în podul palmelor svîcnetul coarnelor de plug, să cînt o doină păşind agale pe brazdă, să-mi umplu pieptul cu mireazma cîmpului răscolit, adusă de vîntul reavăn al primăverii!...

Trecute bucurii fără întoarcere! Amintirea voastră, îndurerate şi fericite zile ale primei tinereţi, rămîne netulburată în inima mea!

Pe atunci, pe cînd mă săltasem către şasesprezece ani, am suit dealul Copăcelului, am tăiat către Rotundu şi, de pe Podirei, am privit cum ară la Todica tractoarele. Două erau. Cu trei brazde fiecare. Şi de patru zile arau; adică de patru zile şi de patru nopţi. În urmă-le, veneau boi trîgînd grape şi semănători. Todica, stăpîn a peste două sute de hectare, purta de grijă ca averea lui să crească an de an, nu cumva să aibă cu un vagon de cereale mai puţin...

Pe întregul hotar albeau cămăşile oamenilor ieşiţi la plug. L-am văzut pe George al lui Trifu cu caii lui slăbănogi, Letca şi Cezar, pe Andone cu vacuţele lui Mîndrolea şi Joiana, pe Pavăl Rîcianu cu Siloi şi Rujana, pe Mustea cu bivoli... Şi ei purtau de grijă să rodească pămîntul ca să nu bată peste iarnă la uşa ferecată a cine ştie cărui îmbuibat şi să se întoarcă amăgiţi cu trei cupe de mălai. Dar pe cîtă vreme amărîţii din satul meu aşezat undeva la spatele lui Dumnezeu, lucrau după rînduiala învăţată neam de neamul lor, Todica folosea mîndreţe de maşini care umpleau hotarul cu gălăgia lor, auzindu-se tocmai din dealul Căţinei, cale de cinci kilometri.

— Aşa-i! mi-am zis atunci. Cine are, are! Socoteam — ca mulţi alţii — că aşa-i scrisă şi sortită din veac viaţa omului pe pământ: câte unul tare şi mare; cei mai mulţi amăriţi şi vai de capul lor.

Această amintire mi-a răsărit mai în toamnă, cînd stăteam de vorbă cu tovarăşul Gheorghe Covrig, preşedintele gospodăriei colective din satul Popeni, raionul Dorohoi. Badea Gheorghe e un om uscăţiv şi vînos, mărunţel, ager şi neadormit. De trei ani e ales mereu preşedinte al gospodăriei. Aşa vrea adunarea generală.

Vorbeam despre recoltă. Au avut şi ei o mîndrenie de păpuşoi! Să se ascundă haiducii printr-însul, ca-n Codru Hertii... L-am întrebat cum a făcut şi mi-a răspuns. Cuvintele lui le-am reîntîlnit în ziare, rostite de nişte oameni care nu-l cunosc pe badea Gheorghe, de bună seamă, nici n-au auzit măcar de dînsul... dar foloseau aceeaşi înţeleaptă învăţătură. M-am bucurat peste măsură de acele cuvinte. Intîi, pentru bucuria oamenilor; al doilea, pentru că mi-am dat seama că ei muncesc azi mai bine, mai chibzuit decît Todica, fostul bogătaş din hotarul satului meu. L-au întrecut în ştiinţă şi-n putere pe Todica! „Am făcut arătură adîncă de toamnă şi-am păstrat zăpada pe cîmp, spuneau acei oameni dezvăluind secretul recoltelor bogate, am îngraşat locul, am pus cultivatorul, grapa, prăşitoarea, de atîtea şi atîtea ori, am semănat după ştiinţă, am făcut polenizarea şi am cules o roadă mai bogată ca oricînd“...

Cum să nu te bucore asemenea izbîndă?!

Dar tot atunci mi-a mai spus badea Gheorghe că într-o zi, întîlnind un om care ara ca vai de capul lui, ici brazdă, colo greş, mai mult scărpinînd pămîntul, l-a întrebat:

— Ce vrei tu să scoţi de-aici, Ioane?

— Mălai... ce să scot?

— Din aşa arătură, măi frate?

— E, dacă dă Dumnezeu, se face; dacă nu dă, geaba osteneală!

Badea Gheorghe s-a uitat cu înţelegere, şi la om, şi la bietele dobitoace amărîte care se încordau într-un jug prea greu pentru puterile lor, şi-a zis:

— Aici, Ioane, doi dumnezei să dea, şi tot nu iese mălai după nevoia ta... Asta nu-i treabă ce faci tu...

— Apoi, dacă altă putere n-am...

Om, nu voia — pe semne — să vadă că alături de ogorul lui duduie o putere în stare să tragă brazda de două palme adîncime în cel mai îndărătnic pămînt. Nici nu s-a ostenit să treacă pe la Căminul Cultural să răsfoiască o broşură cu sfaturi agrotehnice, nici nu şi-a deschis urechea la conferinţele agronomului de la raion. S-a lăsat, ca acum două mii de ani, în grija lui Dumnezeu, ale cărui hambare, zice-se, sînt pline de bunătăţi. Dacă vrea le dă, dacă nu, omul se cuvine să rabde. Aşa ştie dînsul că stă scris în cărţile vechi şi sfinte despre rînduiala lumii. Iar alte cărţi, cu altă învăţătură, se vede că nu mai cunoaşte.

— Aşa-i omul nostru! a încheiat badea Gheorghe. Se lasă greu, chiar dacă-l tragi către mai bine. Anevoie se clinteşte de pe credinţele vechi!

— Pînă la urmă tot se clinteşte, bade Gheorghe.

— Ehe! Păi, noi ce facem aici? Nu-i arătăm zi de zi, prin munca noastră, cum să pună ştiinţa la treabă?

Asta se petrecea în Moldova. Dar tot acolo un moşneag de vreo şaptezeci de ani, ceangău, care vorbea cu s în loc de ş, cu z în loc de j — aşa cum rostesc unii ceangăi —, compara munca lor cu a boierului...

— Boierul, tovarăşe, semăna lucernă şi trifoi. Când creştea lucerna pînă la genunchi băga plugurile cu cîte patru boi şi-o întorcea sub brazdă,

în plină vară. Toamna îi trăgea altă arătură în curmeziș și-o lăsa să degere și s-o pătrundă zăpada. În primăvară svîrlea păpușoi... Și creștea — maica domnului! — ca pădurea. Noi, amărîții, ce facem? Intoarcem lucerna sub brazdă? Ferit-a sfântul! Noi am mîncea-o cu rădăcină cu tot...

— Se poate munci mai bine decît boierul, moș Cadar.

— Oho, știu, tovarășe. Dar poți? Asta se poate numai așa ca-n Rusia.

Nu i-am dat întru totul dreptate moșului Cadar. I-am servit niște exemple de țărani cu gospodărie individuală întîlniți prin Ardeal, care învățaseră să smulgă pămîntului roade îmbelșugate, cercetînd cărți și, mai ales, deschizînd amîndoi ochii asupra rînduielilor de muncă de la gospodăriile de stat și colective. Moș Cadar a clătinat din cap cu amărăciune și-a zis:

— La dumneavoastră în Ardeal altfel știu oamenii să poarte gospodăria...

Și iar n-am putut să-i dau dreptate întru totul. Știam că la mine în sat, de pildă, nimeni nu se ostenește cu arătura de toamnă, toată lumea seamănă primăvara în arătură proaspătă, nu se cunoaște rostul grăpatului de cîteva ori ca să păstrezi umezeala în pămînt, prașila se face numai de două ori, o dată cînd porumbul e în trei frunze și altă dată cînd ajunge pînă la genunchi. La a doua prașilă se mușuroiește. Ce să mai vorbesc de polenizare! Nici pomeneală! Oamenii așteaptă mila lui Dumnezeu, care, îndurător de felul lui (așa scrie la evanghelie!), se cuvine să ajute cucuruzului să lege, întru bucuria pămîntenilor. Iar cînd le-am spus cam cum s-ar putea face Dumnezeu mai milostiv, folosind prașile mai multe, polenizare și alte asemenea chestii, au clătinat neîncrezători din cap: „a, nu se poate, tovarășe.“

— Ba se poate, zic. Dacă nu credeți, întrebați-i pe colectivisti din Grebeniș. Anul trecut — știți c-a fost secetă pe la mijlocul verii — cucuruzul a legat greu, slab și întîrziat. Colectivisti au scos însă dublu la hectar față de individuali. De ce? Pentru că au folosit întocmai știința agrotehnică. Iată cum devine Dumnezeu mai milostiv!

Vecinii mei, țărani cărunți, m-au privit cu neîncredere. Mă privea întocmai și tata.

Și-atunci le-am vorbit despre mijlocușul care, în romanul meu, poartă numele de Văsieș. El trăiește undeva în împrejurimile Dejului, pe valea mănoasă a Someșului. Bine înțeles azi e colectivist, dar înainte de-a fi, reușise pe ogoarele lui să facă niște minuni și să scoată uluitor de multă recoltă. Că din nepriceperea unora a fost considerat chiabur, asta-i altă poveste. Lucrul s-a îndreptat la vremea sa.

Destul că povestea lui Văsieș i-a interesat pe unii din consătenii mei. Și ei aveau, ca Văsieș, trei, patru, cinci hectare de pămînt, o pereche de boi, cîteva brațe de muncă. Au luat cunoștință că Văsieș, după ce culegea roada și-o pune la păstrare, după ce încheia semănătura de toamnă, se apuca de arat pentru primăvară, adînc! Pe acea arătură se ostenea să rețină cît mai multă zăpadă! Iar în primăvară nu mai ara! Dădea cu cultivatorul. Făcea trei-patru prașile. Iar în vremea legatului umbla prin porumbiște și scutura polenul.

— E greu asemenea lucru, fraților?

— A, nu... dar, vezi... Mda. Se poate.

— Faceți și voi. Și, mai ales, înainte de-a face, răsfoiți cu luare aminte cărțile de agronomie de la Căminul Cultural.

N-o să mă mir dacă la toamnă, mergînd acasă la tata să gust din strugurii lui cunoscuți roată împrejur pentru dulceața lor, va veni la mine vre un bade Alexandru, ori Augustin, ori Ion și-mi va spune că a încercat rînduielile din agrominim, ca Văsieș. N-o să mă mir, dar o să mă bucur că,

prin mijlocirea unei cărți în care arăt cum s-a ostenit Văsieș i-am ajutat și pe alții să-și rostuiască altfel viața. Oamenii m-au crezut pentru că întărisem vorbele mele așa:

— Să nu credeți că-i închipuire și scorneală scriitoricească povestea lui Văsieș. Nu, Văsieș trăiește. Ca el mai sînt mii și sute în țara noastră. Dacă vrei, bade Ioane, îți dau adresa, scrie-i și primești răspuns. Mai mult: îți plătesc biletul de tren să stai cu el de vorbă. Dar să te ții bine: cînd are oaspeți de-omenie ca dumneata, badea Văsieș obișnuiește să scoată din pivniță cîteva căni de vin roșu! Am avut plăcerea să-l gust și eu și—să nu se supere tata — nu avea vin mai rău. Deloc!

Asemenea lucruri se pot cunoaște cutreierînd meleagurile țării, amestecîndu-te în viața oamenilor care scriu zi de zi istoria Patriei. Mai sînt și altele, și e bine de spus. Iacă, într-o zi de vară stăteam la umbra unui salcîm, alături de un tînăr organizator de partid în gospodăriile colective. Era un flăcău negricios, vînjos, scund și ager. În ochii mici îi fulgera cîte o privire vicleană, iar cînd rîdea — și rîdea des — făcea gropițe în obraji și-n bărbie.

Am stat în preajma lui mai bine de-o săptămînă. Mărturisesc cu părere de rău că, dacă-l cunoșteam înainte de-a scrie „Pâine albă“, altfel ar fi fost zugrăvit Melchior. Mai adevărat. Prietenul meu, fost ajustor, lucra de patru ani ca organizator de partid în gospodării.

Din locul de unde stam, pe o culme, se vedea nu departe un sat mărișor.

— În satul ăsta am fost trimis mai an, să văd cum stă treaba. Se aflase la raion că-i vorba de înființarea unei gospodării colective. Bun! Stau cît stau, adulec încoace și încolo, mă întind la vorbă cu oamenii și aflu, cu mare mirare, că cea mai mare propagandă pentru colectiv o fac chiaburii.

Tovarășul meu conținește vorba și cată spre mine să vadă efectul povestirii lui. Intr-adevăr, pe fața mea se zugrăvise cea mai neașteptată stupeoare.

— Ei, ce zici, tovarășe scriitor?

— Zic că-i greu de crezut.

— Așa m-am gîndit și eu la început. Mă bag așa dar cu amîndouă mîinile în afacerea asta. Îți spun că m-a apucat durerea de cap. Eu eram obișnuit să mă bat cu dușmanul care se împotrivește colectivizării, nu cu unul care ia asupra lui sarcinile muncii de lămurire. Trecusem, cum îți spun, prin multe. Eram obișnuit să mă bat, deci, cu un potrivnic. Totuși nu m-am lăsat și pînă la urmă am biruit. Ce se vîntura prin sat, tovarășe? Iacă: „vrem colectiv fără sărăcime! Vrem colectiv fără comuniști!“ Aha-a-a! prin urmare asta este! Păi, stai frățioare, că aici miroase cale de-o poștă a dușmănie. Cum adică fără sărăcime și fără comuniști?

Ce crezi dumneata că urmărea dușmanul? Să facă vrajbă între mijlocași și sărăcime, să trezească neîncredere în comuniști, să alcătuiască grabnic un colectiv de oameni nelămuriți în care să strecoare cîteva oameni de-ai lui. Nu-i așa că s-ar fi ajuns la un fel de balamuc? Nu-i așa că peste două-trei luni praf s-ar fi ales de colectivul acela? Pe urmă, tot dușmanul ar fi venit cu vorbe: „ei, vedeți oameni buni, cum e la colectiv? Vedeți la ce vă îndeamnă comuniștii?“ Mai du-te după asta și-i lămurește pe oameni să înjghebeze gospodăria colectivă! Este, tovarășe scriitor?

— Este, întăresc eu, strașnic subiect de nuvelă!

— Ehe! A văzut chiaburimea că nu merge cu împotrivirea pe față, că-i dau oamenii de treabă, peste sfîrlă, și-a încercat metode noi. Ce, el n-are cap pe umeri? Află că și dușmanul gîndește al dracului de bine!

Bine înțeleș, mi-am notat toate astea, m-am dus în satul cu pricina și-am avut prilej să aflu mai multe. Mai ales despre prietenul meu organizatorul. Cunoscusem un tip, un viitor erou de carte și un subiect. Cunoscusem și încercările dușmanului de-a lupta împotriva noastră, cu arme noi... El se adaptează; la atacurile noastre născocеște contraatacuri viclene, îndeobște sprijinite pe nelămurirea, pe înapoierea oamenilor, pe concepțiile de mic-proprietar ale majorității țăranilor. Iată, de pildă, ce-mi spunea astă-toamnă un om de prin părțile noastre venit la București:

— Bune lucruri, nimic de zis, se încep acum, tovarășe. Dar noi purtăm frică. Uite, trebuie să sporim producția la hectar, așa-i? ca să avem bucate mai multe. Bine! Să zicem că eu scot în anul ăsta trei-patru mii de kilograme porumb. După ce se uită bine tovarășul acela de la finanțe, vede că eu pot să plătesc impozit mai mare, cotă mai mare... doar am produs mai mult. Și-atunci mă arde! Așa-i? Și-n loc de cîștig, mă trezesc cu pierdere. Stăi, că n-am terminat. Dar dacă la anul eu nu mai pot scoate atîta? Imi scade impozitul și cota? Nici pomeneală! Ba, te pomenești că mă bagă și la sabotaj! Așa că-i mai bine să stau locului!

L-am privit cu luare aminte pe badea Nicolaie, mijlocăș cu patru hectare de pămînt. Nu-mi puteam închipui cum a ajuns la asemenea gînduri. Il cunoșteam om care s-a zbătut din totdeauna să aibă recolte bune. Astă vară era plin de încredere în regimul nostru; cum de i s-a topit încrederea în cîteva luni? Zic:

— De unde gîndurile astea, bade Nicolaie?

— Așa umblă vorbele...

— Dumneata știi foarte bine — ori ai uitat? — că legea colectării stabilește cota după suprafața și calitatea pămîntului, nu după cîtimea recoltei. Știi?

— Ei, știu, cum să nu știu... Dar vezi dumneata: dacă se sucește?

Am luat toate hotărîrile, rapoartele, cuvîntările și i-am arătat că bănuielile lui n-au nici un temei. S-a lăsat convins cu greu, dar s-a convins.

— Vezi, tovarășe, noi nu prea știm. Ascultăm și noi ce spune lumea.

— Astea-s născocirile dușmanului, bade Nicolaie, ascultă-mă pe mine. Vrea să sape, cît îl mai țin puterile, lupta noastră pentru un trai mai bun. Ai văzut cum te-a prins? Ți-a vîrît un șarpe în suflet și dumneata, în loc să-l strivești, l-ai ocrotit cu luare-aminte. Dușmanul încearcă. Uite ce mi-a povestit un om care a contractat cu statul o vacă. Ia seama. A venit la el un chiabur. „— Ai contractat vaca, Achime?“ — „Da, mi-a ajutat dumnezeu.“ — „Hei, Achime, cine poate ști? În anul ăsta ai vacă de contractat. Dar la anul o să ai?“ — „N-o să am, vezi bine. O să contractez vițelul.“ — „Aha! Vezi? Dar statul știe, măi Achime, că tu ai fost în stare să-i dai o vacă, nu un vițel. Și-are să te ia la rost să-i dai vaca. Ori vacă, ori te ia mama dracului! N-are să-ți rămînă nici coadă de vită în ogradă!“

Achim s-a uitat chiorîș la dușman, a ochit un ciomag și s-a luat după el pe uliță suduind de se încrîncena cerul: „— Apoi, de-astea vii tu să-mi spui, închinarea și evanghelia? Vrei să-mi spurci sufletul?! diavole bălțat!“ — și zvîr! cu ciomagul. Fugea creștinul de-și pierdea papucii.

Iaca, Achim a fost om luminat, bade Nicolaie, nu s-a lăsat prostit de amăgirile dușmanului...

— Adevărat! Strașnic gospodar! rîse badea Nicolaie.

Numai că cele povestite de badea Nicolaie m-au pus pe gînduri: „Iacă, îmi spuneam, cît adevăr stă în vorbele prietenului meu, organizatorul de partid. Dușmanul caută metode noi. O să aveți de furcă, fraților, cu dînsul“.

Mă adresam în gînd miilor de muncitori, stahanoviști și fruntași în muncă, tineri și vîrstnici, care pleacă la țară ca tehnicieni să ajute la sporirea recoltei. Ii așteaptă bătălii grele pe acești viitori Davidovi ai literaturii noastre! Cine se îndoiește de izbînda lor?

O să-i întîlnim, cît de curînd în S.M. T-uri, la gospodării de Stat, colective, în sate, cine știe în ce cătune pierdute pe după dealuri! O să-i întrebăm ce-au săvîrșit și vor răspunde, după firea lor cumpănită, cu modestie, că nu mare lucru, lăsîndu-ne libertatea să cercetăm. Ei obișnuiesc să răspundă prin fapte, nu prin vorbe. Vor grăi faptele despre ei. Iar din aceste fapte se vor încheia povestiri, nuvele și romane, apărînd în literatura noastră oameni de felul minunatului Davîdov al lui Șolohov.

Pentru asta însă, se cuvine să ostenim, să cunoaștem în de aproape frămîntrea satelor, epoca istorică în care trăim, bătălia pentru recolte bogate! An de an, Partidul aduce în viața satului elemente noi. Imi aduc aminte cum a fost împărțită moșia lui Todica din hotarul satului meu, cum au venit pe sate echipe de muncitori voluntari să repare *gratuit* uneltele plugărești, cum au început — și cu cîtă neîncredere! — țărani să folosească tractoarele statului, cum a răsărit, din ce în ce mai puternică, mișcarea pentru colectivizare... În satele noastre, de la un capăt la altul al țării, e un uriaș proces revoluționar, dramatic, răscolitor. Nu există trăitor pe sate care să rămîna în afara acestui clocot gigantic... Aș putea zice că nu rămîne în afara lui nici un locuitor al țării noastre! Nimeni!

E de la sine înțeles că nici noi, scriitorii, nu putem rămîne de-o parte. Literatura trebuie să participe direct, activ, cu nestăvilită forță, în bătălia aceasta fără precedent în istoria țării noastre. Există atîtea frumuseți în viață, încît te doare inima că nu le poți cuprinde pe toate de odată. Fără îndoială, cele mai frumoase frumuseți (îngăduiți-mi să spun astfel!) se găsesc în oameni, în faptele lor...

Pe mine, pe lîngă astea, mă atrage și din alte pricini călătoria prin satele noastre.

Imi place nespus de mult s-o iau din loc, cu o raniță nu prea bucsită în spinare și să bat la ușa de gospodari, să pătrund la gospodării colective, de Stat, în S.M.T.-uri. E o grozăvie să dormi într-o noapte de vară în fîn, sub spiza stelelor, fermecat de țîrîitul greierilor! Și mai grozav e să picotești, tot în fîn, într-o șură, ascultînd ploaia care cade adormitor pe acoperiș, să uruie tunete, iar fulgerul să aducă în beznă scînteierea luminii! E o minunăție!

Bine înțeles, sînt și greutăți. Dar, dinainte trebuie spus, că fără asta călătoria n-are farmec, nu-i deplină. Uneori ajungi trudit de umblet și n-ai unde pune capul. Te întinzi pe o laviță cu ranița căpătîi. Alteori n-ai țigări în vreme ce aștepti cinci ceasuri un tren care totdeauna trece noaptea... S-a isprăvit și merindea... Dar cît de bucuros te afli cînd vine acarul de serviciu, desface din ștergură pîine, slană și ceapă verde, te vede că-ți sticlesc ochii și te îmbie: „poftim, tovarășe!“ După asta scoate țigări și se apucă de povestit... Și nici nu știi cum trece noaptea.

De cîte ori nu mi-a fost dat să petrec asemenea frumoase ceasuri! Sosit acasă strașnic de obosit, frînt, cu fața trasă, bătută de soare și de vînturi, bucuria nu mă părăsește. Oamenii și faptele lor hodinesc între file de caiet, abia așteptînd clipa întruchipării în imagine artistică. Cînd izbutesc mă bucur ca de-o victorie a noastră, a mea și a lor, a acelor oameni de neasemuit care, pînă la viața lor, adapă izvoarele istoriei și izvoarele artei, înlesnindu-ne nouă, făurarilor, să întocmim arme care să-i ajute în lupta lor pentru mai bine, pentru viață din ce în ce mai înflorită.

Literatura e o astfel de folositoare unealtă. Se cuvine s-o perfecționăm neconținut, hrănind-o, adăpînd-o din nesecata bogăție a vieții poporului nostru. Se cuvine să cunoștem bine viața asta, s-o iubim, s-o cinștim pentru că ea este izvorul nesecat al operelor noastre. Și s-o lăsăm moștenire urmașilor, imagine a ceea ce am fost în stare să înfăptuim.

CITEVA DATE MAI PUȚIN CUNOSCUTE DIN ACTIVITATEA LUI CAMIL PETRESCU

DEBUTUL

Este încă prea puțin cunoscut faptul că începuturile literare și publicistice ale lui Camil Petrescu aparțin anilor dinaintea primului război mondial și sînt strîns legate de redacțiile unor ziare cu un puternic caracter progresist. Nu a fost de loc valorificat de istoria literară faptul semnificativ că debutul său publicistic, scriitorul și l-a făcut în paginile „Rampei” și „Faclei” lui N. D. Cocea, aceasta din urmă fiind tribuna înaintată care exprima adese ori în articole neînfricate revendicările și protestele maselor muncitoare împotriva oligarhiei. Influența acestei perioade și a activității lui N. D. Cocea din anii aceștia au lăsat o amprentă durabilă asupra concepțiilor și a creațiilor literare ale lui Camil Petrescu. Venerația pentru pamfletarul progresist și-a exprimat-o deschis în protestul pe care-l adresa în paginile „Cuvîntului Liber” (18 Aprilie 1925), cu prilejul suprimării samavolnice de către guvernul liberal a ziarului „Chemarea”: „Ar fi să nu cunoști nimic din frămîntarea sufletului românesc de la 1910 încoace ca să nu-ți dai seama cît a însemnat pentru cultura romînească neastîmpărul lui Cocea...”

*Sonetul-fabulă pe care îl reproducem aici și care a fost publicat în revista „Capitala” (23 Aprilie 1916), poate fi considerat ca un reflex al acelui protest vehement pe care presa legată de mișcarea muncitorească la care colaborase și Camil Petrescu, îl ridică împotriva participării la războiul imperialist, o mărturie a stării de spirit a tînărului Camil Petrescu, turburat adînc de obsesia dezlănțuirii războiului imperialist, cu sufletul cocolit de amărăciunea mizeriilor pe care le aducea acest „potop” „martirilor vremii rele și-ai nevoii”. Finalul e de un sarcasm amar la adresa minorității profitoare care-și făcea din această calamitate dezlănțuită asupra popoarelor o sursă de huzur și „veselie”. „Și-n timp ce lumea pare condamnată /De valul unui nou potop să piară/ E uimitor ce veseli sînt broscii”. Starea sa de spirit din această perioadă s bu-
ciumată a caracterizat-o cu decenii mai tîrziu însuși scriitorul, evocînd pe tînărul student care se întorcea. „într-o sîmbătă din Mai 1916, cu obrajii încinși de invidie și dezgust, cu pumnii strînși de înfrigurare” de la o „bătăie de flori” de la Șosea, pe tînărul răscolit de imaginea corolelor florilor — vestigii ale petrecerii iresponsabile, amestecîndu-se lîngă rigolele trotuarului cu bucățile de ziare ce purtau titlurile „giganticei măcinări de la Verdun”. Studentul în filozofie de 22 de ani înțelegea că „Leibniz nu avea dreptate”, „că lumea asta nu e cea mai bună cu putință”. Această stare de spirit a generat prima versiune a piesei „Jocul lelelor”, care se voia „drama imperativului violent și categoric al „Dreptății Sociale”, ca și această modestă fabulă, care poate fi considerată prima lucrare literară publicată a unuia dintre cei mai remarcabili scriitori ai literaturii noastre contemporane, Camil Petrescu.*

SONET

(fabulă)

*Psalmodiarea ne-nteruptă-a ploii
E tristă ca un cîntec de-ngropare,
Iar cei ce trec pe străzile murdare
Sînt palizi și tăcuți ca și strigoi.*

*Tăcuți visează-n jilțuri solitare
Martirii vremii rele și-ai nevoii,
Boemii pesimiști — și chiar eroii
Gîndesc la țările scăldate-n soare.*

*Odaia friguroasă-ntunecată,
Se pare o cavernă cuaternară,
Din care tot nu se topiră sloii.*

*Și-n timp ce lumea pare condamnată
De valul unui nou potop să piară
E uimitor ce veseli sînt broscii.*

C. P. „Capitala” (1916) Nr. 4

FICȚIUNE ȘI REALITATE

În romanul lui Camil Petrescu, „Patul lui Procut”, există un episod foarte semnificativ pentru moravurile presei burghize. Eroul principal, George Demetru Ladima, poet și gazetar talentat, conduce o vreme cotidianul „Veacul”, ziar comandat de industriașul Lumînăraru și de deputatul Nae Gheorghidiu, vechi politician liberal. Om de o cinste exemplară, Ladima e indignat de ticăloșiile vieții politice, de cinismul cu care cîrmuitorii jefuiesc banul public, de mizeria și exploatarea care domnesc în România burghezo-moșierească. Pentru înția oară la conducerea unei mari gazete, Ladima înțelege să scoată la lumină, fără menajamente, tot putregaiul patronat de guvernele vremii.

Lui Gheorghidiu, momentan în dizgrație politică, îi convin aceste intenții; grație efectelor lor, el scontează abil să-i intimideze pe Brătieni și să-și aranjeze o reintrare sgomotoasă în viață parlamentară. Un timp, „Veacul” are deci mînă liberă și astfel izbucnește pe tema industriei de Stat o violentă campanie de presă, transformată treptat datorită vehemenței revoltei redactorului-șef într-o adevărată demascare a întregului sistem social.

Camil Petrescu dă în subsolul paginilor romanului textul integral al cîtorva din articolele pentru care, în curînd, Ladima va trebui să plece de la conducerea ziarului.

Foarte interesant e că aceste articole de ascuțită critică socială au apărut cu adevărat, și anume în „Omul liber” (1930), sub semnătura lui... Camil Petrescu.

Nu e lipsit de interes nici faptul că în redacția „Omului Liber” pare să se fi petrecut în acei ani ceva foarte asemănător cu ceea ce se întîmplase în redacția „Veacului”. În paginile acestui cotidian, aparținînd vestitului politician liberal naș și nun al unui număr incomensurabil de electori în diferite mahalale, volubilul Jean T. H. (Tehaș) Florescu, Camil Petrescu desfășoară o vie activitate publicistică, începută prin note critice la rubrica „Intre Oglinzi

Paralele" și terminată cu violente filipice împotriva claselor stăpînitoare și a oligarhiei de la cîrma țării (v. „100 de milioane 100" sau „Proasta circulație", articole reproduse mai jos).

Curînd însă J. T. H. Florescu e reprimat cu surle și trîmbițe în partidul liberal, conducerea recunoscînd în sfîrșit „justețea liniei apărute de cunoscutul tribun", etc. etc.

Ca în roman, după această turnură pe care o ia campania, colaborarea scriitorului la „Omul Liber" se rărește, ca să dispară apoi complet.

O. S. C.

CAMIL PETRESCU

PROASTA CIRCULAȚIE

Sergentul din mijlocul străzii ridică și coboară bățul, parodiind în fața Operei pe dirijorul din năuntru. Automobilele cu fotolii adînci ca mormintele, gătite și iluminate pe dinăuntru caniste buduoare, dintr-o lume ireală, se urmează, cerîndu-și nerăbdător, cu țipăt aristocratic de claxoane, locul. E mare manifestare de artă, v-o spunem serios, și fotoliul, scăldat într-o baie de lumină electrică, a fost plătit cu 1.500 de lei, exact prețul a cinci sute de pîini.

Și iată acum, aliniată ca un parter de flori și plante, femeile cu umerii rotunzi, gîturi marmoreene mîngîiate de coliere, mîini albe încheiate de aur și platină.

Sîntem domnilor, o țară bogată, fără îndoială.

Asta a putut constata eri și băiețașul care, flămînzind de două zile pe străzile Capitalei, după ce a privit vreme îndelungată galanțarele de la băcăniile împinse pînă în stradă și pînă în nările celor flămînzi, s-a decis să fure o pîine de la o gheretă din marginea orașului.

Nu l-au tentat nici homarii și langustele de la Ciobanu, nici șalăul cu spinarea lată de o palmă de la Teișani, nici rodiile, nici perele învelite în vată ca niște păsări bolnave. El nu vrea decît o pîine și e mai greu pentru unii, în această țară, să aibă o pîine, decît pentru alții să trimită acasă un coș cu icre negre, brînză scump putrezită și pateuri cultivate încă înainte de gîtuirea păsării.

Băiatul acesta n-avea decît 16 ani, și mintea lui necoaptă a putut gîndi stupid, că e mai bine să fure, cu pereții stomacului uscați și lipiți de foame, o pîine, decît să aștepte și să încerce a obține de la Stat o furnitură. Greșeală scump plătită, căci a fost împușcat de către simbolul ordinei noastre sociale, domnul sergent din post.

Coliba puturoasă, cu trupuri măcinate de mizerie, alături de palate cu multe camere, în care, pe divanuri, pe mescioare, fiecare obiect, aruncat parcă la întîmplare, reprezintă o valoare care ar schimba destinul unui om, asta e Capitala simbolică a noastră.

E o proastă distribuție în țara asta, ca într-un corp bolnav distribuția sîngelui. Unele organe pleznesc de congestionate ce sînt, și altele care lîncezesc, se atrofiază, se descompun, pentru că pînă la ele, în același corp, nu ajunge nici o picătură din lichidul nutritiv.

La aceeași oră, dacă un aeroplan ar putea zbura deasupra acestei Capitale și pilotul ar putea privi, ca în poveste, prin acoperișuri, ar vedea în același timp alături de așternutul cu zdrențe în care femeia cu trupul mîncat

de tuberculoză își alăptează copilul, și dormitorul luxuos, cu trupul curteza-nei neroade, frământat de voluptate, după ce a fost ațîțat de bunătăți specioase, plătite din jaful banului public.

Sufletele copiilor se ofilesc de la duhoarea vieții din jurul lor încă de mici. La 16 ani sînt împușcați adolescenți pentru că fură o pîine, iar la 20 de ani studenții își strîng tîmplele în mîini deasupra cărții, nu numai pentru că, amețiți, nu mai pricep nimic, dar ca să-și potolească printr-o crispare, crampele foamei.

Ce viitor ne pregătește această hidoasă congestie a organismului social, ce posibilități putem întrevădea în țara lefurilor de 4 milioane anual, care balansează cu pensiile de 500 de lei lunar?

Ce suflete pot crește într-o astfel de mocirlă morală?

Lișită tremurătoare, scoici flasce și nuferi, frumoși poate, dar parali-tici, cînd noi avem nevoie de stejari și brazi, de animale sănătoase, îmbătate de aer proaspăt.

Trebuie să luăm aminte. E prea multă suferință aci și prea multă juisare nerușinată. Organe prea bine nutrite, năclăite de grăsime... și inimi prea se-cătuite și deznădăjduite.

Se pare că în asemenea maladii, chiar și medicina a revenit acum la anumite procedee terapeutice, care în ultimul timp cereau numai cîteva lipitori, dar care într-o vreme foloseau și operații curajoase.

„Omul liber“ — Anul 1930, Luni, 31 Martie

100 DE MILIOANE 100

— Ca să rotunjim cifra, să scriem numai o sută, cu toate că-mi prisosesc cîteva zeci. Prin urmare o sută de milioane-de lei reprezintă polițele false primite de Banca Națională și trecute acum în contul statului.

Mărturisiți sincer, dacă pricepeți ceva. Cum e posibil ca să se fi numărat la ghișeele băncii noastre principale o sută de milioane de polițe cu cîte două giruri false, pe polițe reescontate? Hotărît lucru, nu e de crezut! Căci încă-odată, pare-se, nu e vorba de polițe dubioase, pe care tot statul le va plăti și care se ridică și ele la vre-un miliard și ceva (De asta, ce să mai spunem, căci pînă or apare rîndurile acestea, Creditul Ipotecar a și luat naștere, așa încît băncile după ce își vor fi scos de mai multe ori capitalul cu dobînzi de 35 la sută, realizează acum și suma împrumutată, căci o garantează — cine? Statul firește — Statul, pur și simplu).

Nimeni nu mai are rușine în țara asta? Nu se întreabă domnii aceștia mari, ce or să zică milioanele de nevoiași care luptă aspru cu sărăcia și sînt gîtuiți de lipsuri?

I se vinde omului lucrurile din vatră, îi moare soția din naștere la spital, îi rămîn copiii nedați la școală, pentru că nu mai are de unde împrumuta, garantînd cu munca lui, cu bruma de avere pe care o are, măcar cîteva mii de lei acolo, și în timpul acesta, sute și sute de milioane se acordă tuturor exrocilor, tuturor interlopilor din marginea unei anumite societăți fără control. Un biet mic negustor e dus la faliment, pentru că el, nelucrînd cu străinătatea, nu a speculat asupra monedei, ci a rămas la capriciul pieței. Incearcă disperat să găsească o sumă ridicolă și e trimis de la Ana la Caiafa, zile și săptămîni, și iată că domnul cu mașina la scară se prezintă numai, și în timpul cît fumează o țigară în cabinetul directorului, hîrțiile i se și

lucrează. Cînd se știe cît de cumplit de greu se cîștigă azi un ban, ce să creadă gloata asta de contribuabili cînd află că atunci cînd ea nici nu bănuia, MILIARDE se svîrleau inutil și fără șansă de a-i vedea cineva întorși?

Toți cei care așteptați amărîți tramvaiul și care aflați astăzi că 8 din 10 din mașinile care vă amenință în fiecare seară sînt cumpărate cu bani luați pe polițe false sau dubioase, ce sentimente mai puteți avea pentru cei care conduc această țară?

Dar cînd veți afla că proștii, sau, dacă vreți, șireții care s-au lăsat păcăliți (căci nu se lasă rumînul nostru „păcălit“ în mod dezinteresat nici o dată) — ce gîndiți de pretenția lor de a fi despăgubiți pînă la centimă de către Stat?

V-am mai explicat de cîteva ori. În Țara Romînească, nimeni nu are dreptul să piardă. Tot negoțul mare, orice manipulație de bani de la un milion în sus, orice „grandioasă“ operație, fie ea cît de riscată, este garantată în principiu de Stat, care nu-și plătește furnizorii nenorociți ca Năsturaș, dar acoperă toate afacerile proaste ale celor care învîrtesc cifre de multe milioane.

Căci, se știe, Statul romîn e oaie de muls. Adică, mai exact, Statul romîn e un animal cu șaptesprezece milioane de capete de oi.

CONTRIBUȚIUNI LA CUNOAȘTEREA LITERATURII ANTIDINASTICE A LUI VLAHUȚĂ

În literatura antidinastică, Vlahuță este cunoscut prin foiletoanele publicate în ziarul „Lupta” (1887), intitulate: „Scrisoare către cititori”, „Auri sacra fames”¹⁾ și prin poezia „1907”, apărută prima dată în revista „Viața Românească” (1907). Toate au fost semnate cu numele autorului.

În afară de aceste texte, dintre care unele au fost retipărite de curînd în volumul „Din literatura antimonarhică” (Biblioteca pentru toți, 1950), Vlahuță a publicat și altele, sub diferite pseudonime. Cităm dintre aceste texte pe unul din cele mai importante „Visul regelui” („Epoca” An. I. Nr. 222 din 20 Aug. 1886), scris sub pseudonimul Mirmidon.

Că pseudonimul „Mirmidon” aparține lui Vlahuță nu poate fi nici o îndoială. Vlahuță a publicat schițele „Un vecin”, „Dincă Buleandără”, la început sub acest pseudonim, Mirmidon, în ziarul „Lupta” (1887), apoi le-a tipărit sub semnătură proprie în volumul „Din goana vieții” (1882). Scris cu un an mai înainte, „Visul regelui” anticipează, prin tematică, pe „Auri sacra fames”.

Foiletonul are o temă asemănătoare: exploatarea maselor populare de către regele avar și lacom de bani. Alegoria mai directă a acestui foileton îi sporește forța satirică. Alegoria și aluzia sînt înlocuite prin prezentarea directă a regelui în aspecte ridicule. Finalul visului se deosebește de acel al basmului din „Auri sacra fames”. În locul descrierii dramatice a morții împăratului, avem zugrăvirea răscoalei poporului, amintindu-ne versurile poeziei „1907”. Imaginea caraghioasă a regelui sguduit de spaima visului este conturată puternic: după ce regele visase că poporul răsculat i-a luat comoara, el trimite a doua zi popii palatului „o băncuță ștearsă, cu însărcinarea de a se ruga mai cu foc și cu evlavie pentru liniștea și siguranța Majestății Sale”.

De asemenea, corespondența lui Vlahuță cu Caragiale cuprinde pasagii antidinastice. Aceste pasagii au fost omise din textele publicate de către istoricii literari ai regimului burghezo-moșieresc. Așa s-a întîmplat cu scrisoarea lui Vlahuță către Caragiale, datată „15 Iunie 1906”, care trebuie cunoscută în întregime așa cum este manuscrisul 14/1950 dela biblioteca Academiei R.P.R. Scrisoarea către Caragiale la Berlin, Vlahuță a trimis-o dela Plăinești, unde se retrăsese pe tot timpul Expoziției de la 1906, nu-

¹⁾ Expresie latină al cărei sens e: goana nesățioasă după aur.

mită de el „marele tămbălău“, care căuta să ascundă mizeria și suferințele poporului sub „*hîrtia poleită*“ și „*sub crengi de brad*“. Interesantă este scrisoarea necunoscută pînă acum a lui Vlahuță către Christu Grecescu, nașul său, scrisoare datată tot din 1906, care cuprinde astfel de cuvinte de adevărat rechizitoriu împotriva regelui: „*Mi-a spus cineva în tren că Regele, adresîndu-se profesorilor universitari, le-ar fi spus: „Formați caractere“. Dacă nu s-a găsit un om să-i răspundă: „Caractere? Dar ce să faci cu ele, Măria Ta? Să le strici? În patruzeci de ani, ce om de caracter ți-a putut rămîne prieten? Pe cine ai iubit dintre oamenii, într-adevăr cinstiți și mîndri ai țării acesteia? Uită-te în juru-ți și vezi cu cine-ți prăznuiești ziua cea mai însemnată a vieții tale. Acestea-s „caracterele“ cu ștampilă regală, la formarea cărora ai lucrat atîta vreme, cu toate multele și puternicele mijloace care ți-au stat în mînă*“.

În sfîrșit, o altă problemă nouă în legătură cu literatura antidinastică a lui Vlahuță este aceea a variantei poeziei „1907“, așa cum apare în manuscrisele lui Vlahuță, aflate la Biblioteca Academiei R.P.R. Publicarea acestui material este necesară pentru reconsiderarea operei lui Vlahuță.

Poezia publicată în revista „Viața Romînească“ și apoi în volumul de poezii (1909) a avut un mare răsunset. Clica regelui o declară incendiară și cere pedepsirea autorului. Prietenii îi iau apărarea. Constantin Mille i-o republică pe prima pagină a ziarului „Adevărul“ (30 Mai 1907) și în numărul imediat următor, în foiletonul intitulat „Un om“, scrie: „*În țara noastră cu suflete mici și pline de josnicie, desigur că poetul care a avut curajul să spună regelui adevărul va fi lovit. Ce va păți Vlahuță, nu putem ști, dar desigur încercarea cel puțin se va face ca să i se plătească scump acest curagiu. Ce are a face urmările. Poetul și-a făcut datoria... Există cel puțin unul în această țară, care știe să gîndească drept, care minunește și să vorbească drept*“. Într-un alt număr al ziarului, articolul redacțional se termina cu cuvintele: „*Să sperăm că versurile lui Vlahuță vor deschide ochii regelui și ochii pentru realitatea lucrurilor și priceperea pentru rostul vremii*“.

Vlahuță este întrebat într-un interviu dacă a țintit pe regele Carol sau regele din poezie e numai un rege de fabulă. Poetul răspunde: „*N-aș dori să se creadă că retractez, căci n-am nimic de retractat. Mă apăsau de mult cele spuse în 1907; trebuiau spuse. Și ce bine m-am simțit după ce le-am spus. I-a durut rău pe unii și au tipat ca din gură de șarpe... Ce-mi pasă de ura celor puternici și de micile lor răzbunări. Eu prețuiesc viața prin binele pe care-l pot face, prin adevărul pe care-l pot spune*“. („Adevărul“, 23 Iunie, 1907)

Discuția în jurul acestei poezii a fost mult prelungită de ziarele și revistele vremii. Varianta găsită în manuscrisele lui Vlahuță de la biblioteca Academiei R.P.R., e mai puternică decît forma publicată. Are o strofă mai mult. În această strofă, din lumina stîrnită de răscoală, reappare în fața regelui „Adevărul“, care fusese îmbrîncit pe scară de slugi. Poezia capătă astfel o altă perspectivă, arată drumul și victoria „Adevărului“. De altfel și subtitlul poeziei, „Al lămuririi foc“, deși e tăiat de poet, indică intenția și sensul pe care el a vrut să-l dea poeziei. Strofa finală e redactată în două forme. Una din ele este tăiată de scriitor. O cităm și pe aceasta:

*Și-apasă inima. Ce tare-i bate,
Ca dintr-o casă-n flăcări se răpede.
De-afară o lumină mare bate,
Dar ce-i lumina asta în cetate?*

*Ca-n fața unui spectru-nmărmurește,
Din flăcări „Adevărul” îl privește,
Cu brațele pe piept încrucișate.*

Forma definitivă din manuscris, cuprinzând numai patru versuri, ca și celelalte 32 de strofe, au redactarea următoare, păstrată de autor:

*A, ce lumin' aici? de unde bate?
Ca-n fața unui spectru-ncremenește,
In prag stă Adevărul și-l privește
Cu brațele pe piept încrucișate.*

Manuscrisul este important și pentru a urmări munca scriitorului în procesul de creație. Desele ștersături pînă la definitivarea formei, prin găsirea cuvîntului sau a expresiei care să exprime cît mai bine ideea, arată drumul parcurs de poet. Dăm un singur exemplu. Pentru a reda frămîntarea și suferința poporului, Vlahuță, prin gura Adevărului se adresează regelui prin versurile: „*Tara, Majestate/E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul*”.

În manuscris, poetul a încercat patru formulări („*E-n ceasul greu*”; „*e-n cumpănă*”; „*o duce greu*”; „*e-n sbucium greu*”) pînă să ajungă la cea mai expresivă: „*e-n durăt greu*”.

Exemplele pot fi înmulțite. Ele arată continua preocupare a lui Vlahuță pentru limba și stilul în care și-a scris opera.

Dăm mai jos în întregime pamfletul „Visul regelui” și scrisoarea către Caragiale.

VISUL REGELUI

Prînzise bine, asistase la spectacol și acum fericitul rege, în patru-i moale, cu ochii închiși, în așteptarea somnului, își lăsa molatecele gînduri să lunece îndărăt, către acele vremuri de strîmtoare, în cari se muncea mult și căpăta florini puțini și care acum, pare c-ar face parte dintr-o altă existență, atît sînt de depărtate. Ce vînt norocos, cugeta el, m-a aruncat în această blagoslovită țară, și ce mari și de necrezut sînt minunile ursitei, cînd vrea ea să te procopsească, așa, pe negîndite! Cu aceste reflecții, milostivul nostru rege adormi.

De multe ori, lucrurile la care te-ai gîndit de cu seară, îți revin în vis sub o formă mai clară și ți se desfășură într-un fel de peripecii de basme, ca și cum toate s-ar petrece sub farmecul unui descîntec. Sînt visuri, în care ți se pare c-ai trăit un veac de om, și care te poartă în cîteva minute prin atîtea locuri și evenimente, încît, cînd te deștepți din ele, simți în tine o oboseală fizică ș-o amețelă ca și cum... dar să lăsăm aceasta și să venim mai de grabă la visul regelui:

Se făcea într-o sală de cazarmă. Trist, cu coatele pe masă, își strîngea în palme capul greu de oboseală și de gînduri amărite. Cum sta așa, o mîină îl atinse pe umeri, își întoarse capul și văzu un chip frumos, cu ochii ca doi luceferi și cu-n zîmbet infernal de atrăgător.

— *Vino cu mine...*

— *Unde? bilbîi el înlemnit.*

— *Ce-ți pasă? vino cu mine. Eu sînt norocul tău.*

Și glasul acesta îi fermecă auzul, ca un cântec dulce și ademenitor. Iși luă chipiul și eși. Afară era o lună frumoasă ș-o tăcere sfântă, care-l înfiora. Străbătu orașul, — văi și dealuri se precipitau îndărătul lor. Era un mers fulgerător de iute în liniștea nopții. Se simțea ușor ca o umbră. Curios lucru, își zicea el în gând, n-am aripi, nu sbor și cu toate astea merg așa de repede, fără să ating pământul cu picioarele...

D-asupra luna se ștergea încetul cu încetul. Stelele prinseseră a se stinge. Ei mergeau mereu. În fața lor, de după creasta unui munte, încetișor răsărea soarele și brazii. Se îmbrăcau într-o pară roșietică. Norocul întinse mîna înaintea...

— „De acolo se pornesc bogățiile cîmpiei hărăzite ție“.

Și-ntr-o clipă fură în creștetul muntelui. Acolo se opriră puțin. Cîmpiile pline de bucate curgeau de vale, lucind în bătaia soarelui ca niște valuri de aur topit. Din deal în deal se ridicau străjile uriașe, nemăsurați codrii, adăpostul fiarelor și cuibul haiducilor. — „De aicea și pînă în malul celei mai late ape, cît cuprinzi cu ochii, și cît nu poți cuprinde cu ochii toată țara aceasta frumoasă, cu hotare depărtate în larg și-n curmeziș, cu bogății fără măsură și cu viteji fără frică de moarte, toată este a ta, și domn te vei chema peste aceste ținuturi“.

Tînărul Domn se înfioră de atîta fericire. El vrea să zică ceva, dar norocul îi înțelese gîndul și patima, și-i făcu semn să-l urmeze. Intr-o clipă se pomeni în fața unui palat enorm. Străbătură o sală lungă, tăiată-n marmură și se opriră-n fața unei uși mari de fier, deasupra căreia era scris „Geld, Geld, Geld“. Ușa se deschise scîrțîind a greu pe țiței, și cînd văzu el în mijlocul odăii largi mormanul colosal al banilor de aur, se asvîrli c-o lăcomie sălbatică asupra-i și, culcat pe piept, își îngropă fața și brațele pînă-n subțiori în acele bucăți de metal, așa de strălucitoare, așa de lunecoase și așa de pline de răcoare și de farmec. Așa, scaldîndu-se, rămase multă vreme, ș-un fior de o rară voluptate părea că-i străbate cald prin tot trupul și-l adoarme. De-asupra se auzea huruit de roți, ca într-o moară, și pe jghiaburi largi mereu curgeau de sus bani de aur. Norocul îl duse și-i arătă minunata alcătuire și rînduială a lucrurilor. Era o adevărată moară, și-i desluși cum are să toarne-n coș pădure, oștiri, popor, și toate acestea, măcinate, au să se prefacă-n aur. El zise: „gut... sehr gut!“ și iarăși se asvîrli pe grămada de bani. Era așa de fericit!

Dar de odată moara se opri. Norocul se făcuse nevăzut. Un tumult de glasuri venea de-afară, din ce în ce mai violent. Palatul se clătina din temelie. Geamurile dîrdăiau ca de un cutremur și mormanul, risipindu-se ca ceva viu, lunecă de sub el, pînă ce-l lăsă cu pieptul și cu brațele pe scînduri...

De odată sbucni o bubuitură groaznică, și pereții parcă se porniră să cadă peste el...

Sguduit de spaimă se deșteptă. Stete amețit cîteva minute. Apbi se sculă și începu să se plimbe prin odaie. Nu se făcuse încă ziuă. Afară ploua cugăleata. Din cînd în cînd un fulger se svîrcolea în întuneric și cîte-un tunet huruia prelung și violent ... Afurisit vis, rosti el pe gînduri, și-și șterse fruntea fierbinte și asudată.

A doua zi, popa Parlati, primea o băncuță ștearsă din partea regelui cu însărcinarea de a se ruga mai cu foc și mai cu evlavie pentru liniștea și siguranța Majestății sale.

Iubite frate Caragiale,

S-a ars de-atunci ce-a fost de ars. Iar acea bucățică de istorie, așa de frumos ferecată, o păstrez cu sfințenie antică în mîna unui cunoscător.

Trecu și marele Tâmbălău. Au defilat toți vicleimiștii. S-au schimbat binețuri de sărbătoare; Regina a spus lui Ventura: „Noi sintem confrăți“.

Și s-a împărțit și pomană. Țăranii au căpătat câteva spitale; țigoveții — foarte mulți decorafi. Camera a votat Regelui o statuie. Regele a făcut la Casa „Coco-Dumitrescu et Comp.“ o mare comandă de caractere pentru Fritz, probabil ca să aibă și el ce strica. (Pasagiul acesta subliniat de noi a fost omis atunci când a fost publicată în 1939, — M. N.) De sute de mii de ori s-au spus zilele acestea „Domnie glorioasă“, „Progrese uimitoare“ și toate bărbile solemne, și toate cheliile guvernamentale moțăiau în tactul cădelniței: „Așa e, așa e!“

Tot vechile, scîrbos de învechitele șiretlicuri de „auguri“. Singura notă de reținut din toată hărmălaia asta de pehlivani, care joacă-ntre ei pe bănișorii noștri, „Uite popa nu e popa“, este iradeaua doctorului Obreja prin care ni se dă deslegare să mîncăm — ghici ce .. nu fii ticălos! — carne de cal! Da dragul meu, carne de cal! Știi că e posibil s-avem și noi un ministru. Cel puțin, pe banca ministerială vom fi bine reprezentați. Cu Barbu — că de el e vorba — se va ridica și demnitatea de ministru (ce-a ajuns azi — te cutremuri, nu altă ceva!) Multă sănătate dela toți de pe aici.

*Te îmbrățișez cu dor
A. Vlahuță*

Plăinești, 15. Iunie 1906.

MIHU DRAGOMIR

UN POET AL REVOLTEI: ALEXANDRU MACEDONSKI

În frământatele zile ale primăverii lui 1875, cînd ecourile războiului franco-german, care dărimase în pulbere imperiul lui Napoleon al III-lea, se împleteau cu svonurile despre alte pregătiri de război, locuitorii Capitalei au citit în ziarele înțesate mai ales cu știri externe, o notiță sumară, anunțînd arestarea unui tînăr, care, sub paza a doi călărași, a fost pornit de la Craiova, spre București. Fărădelegile de care trebuia să răspundă în fața judecății erau enunțate cam confuz. Arestatul nu avea decît 21 de ani și o meserie destul de ciudată: era poet. Unele ziare, trecînd peste motivele invocate în mandatul de arestare, au arătat adevăratele motive: tînărul fusese arestat pentru două poezii îndreptate contra lui Carol I, poezii care, urmînd după o serie întregă pe acelaș ton, îl infuriaseră prea rău pe trufașul prusac, venit să „civilizeze“ cu orice preț populația micului stat de la gurile Dunării.

Dar nici în celula de la Văcărești, unde a stat trei luni și jumătate, poetul n-a dat dovezi că s-ar fi cumințit. Poeziile ieșeau, una după alta, de după gratii, și, din paginile ziarelor progresiste, înfierau și-și băteau joc de banda de jefuitori de la cîrma țării.

Ironizînd „grija“ de a i se fi acordat o „subvenție“ zilnică de doi franci (alocațiunea pentru întemnițați), poetul se adresa guvernanților:

*Chiar și dumneavoastră, în recunoștință,
Dacă la putere vom sui și noi,
O declar aicea, și în conștiință,
Vă vom da subvenții demne de ciocoi!
Fără de distincții, și pe fiecare,
Domnilor miniștri, vă vom mulțumi,
Vă vom da odae, foc și luminare
Și cinci franci pe zi.*

(Doi franci)

Cînd a venit rîndul procesului, se formase o puternică opinie publică, și instanța s-a văzut nevoită să-l achite pe acest poet incomod, pornit să spună pe față adevărurile cele mai crude. Lunga luptă pe care Alexandru Macedonski avea s-o ducă cu societatea timpului său era declarată.

Încă dela primul său volum de versuri, intitulat: „Prima verba“, apărut cînd poetul avea doar 18 ani, Al. Macedonski face să răsune o coardă bărbătească, combativă.

Deocamdată pline de naivități, sub influența prea directă a lui Bolintineanu, pe care de altfel l-a prețuit întotdeauna ca pe un mare poet, versurile cheamă poporul la luptă:

*...hai și te ridică,
Inima domnească ți-este inamică!“*

(O voce)

Volumul mai cuprinde poezii scrise încă de la 12 ani, cărora autorul nu le mai „corege greșelile“, meditații, rime amoroase, și chiar o „poemetă-satiră“ de mai mare întindere, intitulată „Scriitorul“. În fruntea volumului sînt așezate poeziile „Dedicațiune — iubitei mele mume“ și „La defunctul meu părinte, general Alex. D. Macedonski“. În mic, și cu mijloace artistice încă reduse, „Prima verba“ conține trăsături pe care poetul le va adînci, mai târziu, cu stăruință.

Puțin timp apoi, poetul intră în arena publică, cu arme complexe, ca director al ziarului „Oltul“, pe care îl va scrie singur, aproape în întregime, vreme de trei ani. Articolul din fruntea primului număr, apărut la 14 noiembrie 1873, începe astfel: „*Tot omul este dator a contribui după puterile lui la binele țării în care s-a născut și care-l nutrește*“, pentru a încheia cu o frază încărcată de explozibil: „*Acei care ne vor despoia de munca noastră, să-i facem să tremure sub urgia poporului. Cetățeni, noi sîntem șase milioane!*“ Această „profesie de credință“ — cum și era intitulat articolul, — i-a dat poetului puterea să reziste, în timpul lungii și sbuciumatei sale activități literare. Dintru început, el s-a vrut poet-cetățean.

Fire pasionată, trecînd cu violență peste orice convenții burgheze, hotărît să spună numai adevărul, orice s-ar întîmpla, tînărul poet n-avea prea mari șanse să pătrundă în lumea literelor care, pe acea vreme, era cu strășnicie păzită de culturalii monstruoasei coaliții. Atitudinea sa antidinastică, considerată la început ca o ieșire lesne de înlăturat, se transforma într-o adevărată și susținută companie de demascare. Ziarele venerabile — care începuseră să ia forma și tonul celor occidentale, publicînd, alături de panglicării patriotarde, reclamele marilor case de comerț austriace, franceze și germane, sau încă timida și neoficiala cotă a bursei — vedeau cu mirare cum o foaie nesusținută de vreo forță financiară se menține și se răspîndește tot mai mult. Caracterul independent al lui Al. Macedonski devenea tot mai supărător. Fiecare număr al ziarului aducea două-trei poezii, pe lîngă articolele dintre care unele merită

cu prisosință să facă parte din orice antologie a pamfletului românesc. Versurile nu încearcă să voaleze, în nici un fel, păreriile autorului. Claritatea lor devine o calitate poetică, ura față de ciocoime este exprimată nervos, lapidar:

*În curînd această țară
Iară se va ridica!
Voi ce credeți c-o să moară
Ascultați: Ea n-o să moară!
N-o să moară!*

*Ci pe voi vă va-ngropa
Vă va-ngropa!*

(Un cîntec)

Adesea versurile exprimă un crez care, desigur, înspăimînta pe guvernanți, ca în poezia „Ce-aș vrea“:

*Aș vrea poporul să fie rege,
Rege odată bietul popor,
Ca-n lanțuri grele să nu-l mai lege
Salariatul zis „domnitor“.*

Cînd se sărbătorește ziua de 10 mai și scribii oficiali o exaltă în ode a căror grandilocvență este gras plătită, Macedonski exprimă părerea celor mulți și asupriți:

*În palat e veselie, dar pe strade e tăcere,
Trecătorul poartă-n față întristare și durere.
În Palat se banchetează, în Palat e sărbătoare,
Însă-n urbe predomnește o tăcere cobitoare.
În Palat e sărbătoare, căci e astăzi 10 mai,
Zi în care Carol-Vodă urcă-n tronul lui
Mihai!*

(10 mai)

Lupta dusă, pe calea versului și a presei, contra lui Carol Hohenzollern avea să continue mulți ani, aducîndu-i lui Macedonski dragostea oamenilor simpli și fiind, în același timp, explicația ostilității cu care poetul a fost întâmpinat de oficialitatea culturală.

Ne putem lezne închipui ce ecou aveau pamfletele de genul celui publicat în „Oltul“ și „Romînul“ sub titlul „O respectuoasă cerere guvernului“, în care Macedonski își bate joc, cu o vervă scăpărătoare, de înfumurarea lui Carol și de

servilismul guvernanților grupați în jurul lui:

„Reformarea codicelui penal, impunând presei noi îndatoriri, cari, prin dificultățile inerente oricărui început, vor putea să rămână uneori neîndeplinite, presa adresează guvernului următoarea respectuoasă cerere:

Articolul 77 prevede pedepse aspre contra celor care prin presă ar comite vreo ofensă contra persoanei Măriei Sale Domnitorului, sau „contra vreunui alt membru al familiei Domnitorului“.

Însă Măria-Sa Domnitorul fiind fără îndoială din cea mai numeroasă familie princiară din Europa, și presa democratică română neavînd niciun exercițiu în genealogia familiilor princiare, guvernul este rugat foarte respectuos să binevoiască a publica prin Monitorul Oficial un tablou lămurit de membrii vechi și ilustrei familii a Măriei-Sale Domnitorul Carol I al Romîniei (Karl — Eitel — Friedrich — Zephyrin — Ludwig — principe de Hohenzollern — Sigmaringen — etc — etc — etc) și anume, precum zice art. 77 aliniatul 3:

„Rudele Măriei-Sale ascendente și descendente și colaterali pînă la al treilea grad, precum și afinii de aceeași categorie“, adică rude ale ascendenților și descendenților și colateralilor, pînă la al treilea grad“.

În numerele următoare, articolul este republicat, cu următorul adaos:

„Observațiune importantă. Apărînd în public respectuoasa cerere de mai sus, s-a produs următoarea observațiune importantă pe care cu respect o supunem guvernului:

O familie atît de numeroasă ca a Măriei-Sale Domnitorului Carol I, dobîndește neconținut noi membri, fie prin nașteri, fie prin căsătorii, pe care presa romîna este în imposibilitate a-i cunoaște.

Guvernul mai este dar respectuos rugat să ne fie neconținut în curent cu nașterile de ambele sexe, și cu toate căsătoriile ce se vor săvîrși în ilustra familie a Măriei-Sale Domnitorului Carol I.“

Dar poetul nu se mulțumea să atace cu spada versului sau a pamfletului. El scrie lungi și documentate studii, ca, de pildă, „Despre Dinastie. Absurditatea acestei instituțiuni în secolul nostru. Neta-

bilitatea ei. Răul la care dă naștere“. Ironia se împletește cu argumentația strînsă:

„Toate aceste lupte și agitări (pentru ocuparea tronului, n. n.) au fost și sînt o stavilă neconținută mersului progresului, au ruinat națiunile fără vreun alt folos decît acela al înlocuirii unui despot printr-un altul, adesea mai rău.

Dinastia este dar condamnată —, după cum este de condamnat și punerea monarhilor mai presus de legi, adică nerăspunderea ce li se acordă în teorie.

Termin prin a ruga pe cei care o susțin să nu se sbîrlească, căci nu voesc prin acest articol să-i tratez de regresişti. Din contra: acești domni sînt progresişti, cu mica diferență însă că sînt progresişti-îndărătnici, după cum sînt și conservatori distrugători; voesc să zic prin expresiunea de progresişti-îndărătnici, că progresează de-a-ndăratelea!“ („Telegraful“, anul V, nr. 1103, 119 (1875).

În același timp însă, alături de vehemente pamflete ale poetului, „Oltul“, ca și alte ziare la care colabora, îi adăpostesc și unele producții literare care ne miră astăzi prin incolorarea lor, „lamentățiuni“ de genul celor care abundau la poezii minori pre-eminescieni. Poetul Macedonski, conștient de sarcinile sale sociale, nu-și găsisese încă instrumentul potrivit. Menirea artei o vedea însă, limpede, și se adresa astfel condeului său:

Eu de tine niciodată
Pin' acuma n-am roșit:
De o viață nepătată
Impreună am trăit.
Persecuții, calomnie,
În picioare le-ai călcat
Și lovind în tiranie
Steagul sfînt l-ai ridicat!
Mi-ai dat zile și putere
Și crescîndu-mă de mic,
Mi-ai fost ultima avere,
Mi-ai fost singurul amic!

(Odă la condeul meu)

Această temă, misiunea poeziei, revine, mărturisind preocupările poetului. O întîlnim în „La muze“ („Pe despoții ce-o sfișie/ ca demoni ne-nduplecați, / În oricare poezie/ Muzelor, îi înfierăți!“) În „Odă la șoarecii din odaia mea“ („și cînd chiar

se află unii/ Care pana-și înjolesc./ Fii ai nopții și-ai minciunii/ Ce tirîndu-se trăiesc“), și o vom mai întâlni de multe ori, de-a lungul carierei poetice a lui Macedonski.

Cristalizarea personalității sale poetice nu va întârzia. Fiind mereu în primele rînduri ale bătăliei, împrăștiind, cu o dărnicie rar cunoscută, poezii, studii, articole, poetul își șlefuieste neîncetat versul și fraza. El nu se ferește să atace temele cotidiene, intervenind, cu biciul satirei, în campanii electorale („Marșul bătașilor“) lovind în presa afaceristă, („Darul ziarului „Pressa“), în miniștri, (Brătianu) în legi și mai ales în capul orînduirii, regele. Dacă această activitate, de zi de zi, l-a făcut uneori să alunece pe panta versificării facile, pe de altă parte l-a împins, în procesul creației, să caute formele cele mai directe, mai simple, mai artistice. În timp ce Titu Maiorescu propovăduia arta pentru artă, îndepărtarea olimpică a poetului față de viață, Macedonski își puneă condeii, nemijlocit, în slujba poporului, pe care-l visa rege.

Odată cu încetarea apariției „Oltului“, activitatea lui Macedonski se mută la „Telegraful“ și la o serie de ziare, unele de un format minuscul, mărturisind lipsa oricărui sprijin financiar.

Războiul pentru independență se apropie. Tonul general al presei se umflă de-un patriotism prefăcut, se rostesc vorbe mari despre vodă și oamenii săi. Poetul nostru, ocupat cu redactarea unuia dintre multele ziare pe care le-a condus, este la datorie. „Armata romîne“, „Vînt de primăvară“, mai târziu „Stegarul“, proslăvesc vitejia soldaților noștri, cauza dreaptă pentru care lupta poporul. Iată, de exemplu, „Vînt de primăvară“. Cu mijloace surprinzător de simple, el construiește o imagine care crește, asemenea unei furtuni, de la un tunet îndepărtat pînă la dezlănțuirea irezistibilă. Mai întîi, voit idilic:

*...Rîndunelele-și fac iară
Cuibul sub coperămînt,
Bate vînt de primăvară,*

Bate vînt!

apoi prevestitor:

*E un semn de vijelie
Sub al norilor vesmînt...
...Bate vînt de primăvară.
Bate vînt!*

versul devine purtător de groază:

*...Pruncul ți-pă, mama plînge,
Tatăl cată la pămînt:
Bate vînt a bălți de sînge,
Bate vînt!*

pentru ca, în final, să cuprindă strigătul unui întreg popor:

*...Țară scumpă, sau tu vie,
Sau noi toți, toți în mormînt!
Bate vînt de vitejie,
Bate vînt!*

Este într-adevăr semnificativ că această poezie, care exprimă atît de puternic zilele premergătoare războiului din 1877, a rămas înmormîntată în ziarele vremii, deși poetul a introdus-o în volumul din 1882. Mai nimic, de altfel, din ceea ce scrisese pînă la această dată, n-a mai văzut lumina edițiilor. Versurile erau încărcate cu prea multă ură împotriva burghezo-moșierimii, erau încărcate cu prea multă dragoste pentru popor! Cîntăreț al războiului din 1877, Macedonski ne-a rămas necunoscut sub acest aspect, ca și sub cel de luptător antidinastic.

Dar sub ce aspect l-a putut „recunoaște“ burghezia? Vom vedea îndată. Evenimentele se precipită și „cazul“ Macedonski este pe punctul de a-și avea un dosar. Rămîne să survină doar momentul prielnic.

În 1880, Macedonski face să apară revista „Tarara“, îndreptată exclusiv împotriva palatului și camarilei. Revista a cunoscut un adevărat succes de public, multe din versurile publicate aici devenind populare:

*Azi în țara romînească
Plîng țărani nemîncăți.
Vodă, Vodă să trăiască,
Iar țărani să muncească,
De-aia sînt din cer lăsați!*

(Să trăiască Vodă)

Poeziile întrebuințează refrene care se întipăresc, pentru multă vreme, în mintea cititorului:

Aibi speranță, toboșare...

Din senin ieri a tunat!

Răzbunare! Răzbunare!

La palat,

La palat,

S-a scos țara la mezat!

(Cetățeanul și toboșarul)

Refrenul este, de altfel, după cum s-a văzut chiar din puținele citate de pînă acum, folosit cu stăruință de Macedonski pentru a scoate în relief ideile principale. Mai târziu, repetiția va deveni un element de bază al măestriei sale poetice.

După ce „Tararua” își încetează apariția, Macedonschi, care își câștigase un prestigiu foarte neplăcut pentru patronii literelor de pe atunci, se hotărăște să dea viață unei reviste literare, intitulată, simplu și sugestiv, „Literatorul”. Izvorul inspirației sale este cu adevărat nesecat și revista duce, printre cititori, un șuvoi de poezii, articole, schițe, polemici.

Prea tînăr încă, dornic de o recunoaștere pe care oficialitatea nu i-o putea da, poetul este considerat, de cei grupați în jurul revistei, un maestru. Ia ființă și o societate „Literatorul”, cu filiale în mai toate orașele țării, atingînd în curînd cifra record pe vremea aceea, de 1800 membri. Apar primele „Nopti” din seria care se va sfîrși cu celebra „Noapte de decembrie”. Arta sa poetică se desfășoară, strîns împletită, în jurul celor doi centri: lirismul și satira, așa cum va proclama singur, în diferite ocazii.

Poetul încearcă să cucerească și scena, și, în seara de 15 noembrie 1880, Teatrul Național îi joacă două piese într-un act, în versuri: „Iadeș” și „Unchiașul Sărăcie”. Ultima, piesă care s-a reluat și în stagiunile 1881—82 și 1887—88, se termina cu vorbele „introducătorului”, referitoare la soarta unchiașului cu un nume atît de simbolic:

*Dar are să sosească o vreme ce-așteptăm,
Și-atunci vom fi în stare deplin să i-o*

schimbăm,

*O vreme de dreptate, de muncă, de frăție
Și nu va mai fi-n lume, prisos,—nici*

sărăcie!

Piesa a iscat discuții, pe care Macedonski le rezumă astfel, în interesanta notă care însoțea publicarea piesei în „Literatorul”:

„Parterul, în timpul reprezentării, era despărțit în două tabere, dintre care una susținea că ideile din piesă sînt socialiste. Pentru dumirirea tuturor, declar că dacă a tinde către un timp în care să nu fie... prisos, nici sărăcie, este a fi socialist, sînt în acest caz socialist în toată puterea cuvîntului”.

Este lesne de înțeles, pentru oricine cunoaște cît de sumar epoca, că lucrurile nu se puteau sfîrși cu bine. Era vremea voevodatului cultural maioreșcian, care nu putea admite o altă forță în afara „Convorbirilor literare”. Macedonski, de altfel, atacă fără teamă politica „olimpianului”, acuzîndu-l că aservește țara, cu bună știință, capitalismului german, reprezentat la noi în mod direct de Carol I. Apariția, încăpățînat de regulată, a „Literatorului”, spiritul independent al animatorului său, care nu se sfiește să se atingă de persoane cît de suspuse, crează relații încordate, care se manifestă, deocamdată, prin instituirea unui cordon al tăcerii împrejurul numelui său. Chiar cînd este pomenit, nu este socotit poet, ci un fel de zurbagiu al scrisului. Dar putea Maiorescu, reacționar înveterat, să procedeze altfel cu un poet care nu respecta nici măcar divina dinastie?

Cu toate acestea, socotind probabil că poetul mai poate fi domolit — era încă tînăr! — și adus pe făgașul cel „bun”, Maiorescu îl invită la ședințele „Junimii”, unde, într-o seară de la începutul lui 1882, citește vestita lui „Noapte de noembrie”. În „Insemnările zilnice”, în care Maiorescu nu uita să-și noteze exact costul hotelului sau al trăsुरii, în desele lui călătorii, ședința este notată astfel: „Citit Macedonski (teatral și arogant) poezia lui „Noapte de octombrie, sau noembrie”. Ministrul estetizant simula confuzia, deoarece este evident că nu-l putea mulțumi poemul, cu versurile lui tăioase:

Orașul sta pe vale, culcat cu nepăsare...

Pe uliți se-aprinsese lumini de felinare...

Trufia în trăsura, mizeria pe jos,

Lărgia prin tot orașul un haos sgomotos..

*Șampanie la Capșa beau mulți făcînd
paradă
De golul cel din creieri, de plinul cel
din ladă...*

Maiorescu se simțise, desigur, vizat,
în aceste sarcastice meditații ale poetului:

*...sau premii academici căzură-asupra mea
Eu gloria lor falsă și suma lor mai grea?
Cîntat-am, la ocazii — așa precum se
cîntă,
Măririi de contrabandă sub masca lui
Caton,
Și-n cele două taberi ce zilnic se
frământă
Jertfit-am vreodată la gloriei de carton?
Fundat-am oare-n țară Republici
dintr-acele,
Prin care-ajung atîtea dinastice proptele?*

Pentru asemenea versuri, Macedonski nu putea primi binecuvîntarea lui Maiorescu. În schimb, cu „Noaptea de noembrie“, Macedonski marca o etapă superioară a dezvoltării sale artistice. Și dacă, pe lîngă profunzimea concepției și biciul de foc al satirei, se auzeau și disonanțe de origină naturalistă, acest tribut nu era atît de greu cît avea să ajungă peste cîțiva ani. Deocamdată, poetul era în plină ascensiune. Concepția sa asupra artei nu putea avea puncte comune cu cea a lui Maiorescu și „colaborarea“ s-a oprit aici.

Pe lîngă „Noaptea de noembrie“, ciclul „Noptilor“ mai cuprindea, în acel timp, puternica „Noapte de ianuarie“, în care poetul declară că arta lui se adresează celor mulți și oprimați, apoi „Noaptea de februarie“, în care pledează pătimaș pentru eliberarea femeii de sub milenarul ei jug.

Numai aceste poeme ar fi fost de ajuns ca poetul să fie considerat printre cei mai de seamă mînuitori ai versului.

Dar dacă Macedonski a socotit, pe bună dreptate, că drumul său este altul, în același timp a comis și una dintre marile lui greșeli, pe care oficialitatea burgheză avea s-o speculeze și care-l va urmări și după moarte. Angajat în lupta împotriva jurnalismului, vechi adversar al partidului conservator, el a socotit o apă și un pămînt

pe toți cei care colaborau la „Convorbiri literare“ sau „Timpul“, și chiar în ședința la care ne refeream a privit neînțelegător — ca pe un adversar — spre cel care dăduse versuri care ridicau poezia romînească pe culmi nebănuite — Mihai Eminescu.

În 1882, apare primul volum însemnat de versuri al lui Macedonski, în care el își adună cea mai mare parte a poeziilor risipite prin presa vremii, și în primul rînd în „Literatorul“. Volumul este precedat de un studiu în care poetul își arată crezul său artistic. Poezia pentru care militează este *poezia socială*, în care el recunoaște „adevărata poezie a inimii, și acestui gen aparține o mare parte din poeziile cuprinse în volumul de față“. „Noul gen pe care acest volum culează să-l inaugureze — spune poetul — e mai bărbătesc în durere, și un condei inspirat va putea să tragă foloase dintr-însul, făcînd ca durerea să vorbească adevărata ei voce, adică cu „simplitate“. Majoritatea poeziilor din volum dovedesc din plin această teză. Iată, de exemplu, „Ocenele“. Coborînd în lumea celor osîndiți de justiția burgheză, poetul încearcă să afle cauzele adînci ale acestei cumplite realități. Oare cei înmormîntați în fundul ocnelor sînt vinovați într-adevăr?

*Eu m-am coborît în ele plin de-a lor
imensă taină
Și ca într-un vis fantastic le-am parcurs
și le-am visat,
Catacombe îmbrăcate într-a negurilor
haină,
Cum își prelungesc rețeaua pe sub muntele
tăcut.
Zgomotul de voci confuze pare și-azi
că-l aud încă,
Cîte inimi sfărîmate, dumnezeule-am
văzut!
Cîte chipuri sigilate de o suferință-
adîncă,
Umbre searbăde și triste pe la ochi-mi
n-au trecut!
Am văzut și tinerețea în deplina-i
bărbăție
Cu suavele ei forme și cu mușchii ei
de fier,
Cu privirea ei în care arde-o stea de
poezie,*

*Ridicînd de disperare pumni nemernici
căt're cer.
In zadar sînt însă toate! Cel ce intră-
aici odată,
Vinovat, sau poate numai dus de un
destin barbar
Inimă, putere, viață, să-și sdrobească
singur cată,
Și să lase-orice speranță pentru veșnicie
afar!*

Dar poetul nu se mulțumește doar să constate. Ca niște fulgere repezi, despicînd întreaga boltă a conștiinței, cad întrebările:

*Ce?... Se naște omu-ntrînsul cu a răului
menire?
Merge el ca să omoare numai pentru-a
omori?
Ce? Tîlhar te-așii la drumuri pentru
gustul de răpire?
Ce? N-aștepți pînă ce foamea vine a
te doborî?*

*Al?... Ești vinovat cînd iarna se coboară
să te-nghețe,
Fără s-aibi o bucătură, tu, nici copilașii
tăi?*

*Ce? N-omori și-i lași să moară, pe cînd
pot să se răsfețe
Intr-a banului orgie, bogătașii nătărăi?
Dar ce drept mai mult ca ție le-a dat
dumnezeu sub soare?*

*Pentru dinșii-a făcut numai ca pămîntul
să dea rod?
Imi iei pîinea, imi iei viața, și imi ceri
să nu te-omoare?
Ești bogat — dar din spinarea bietului
popor nerod!*

Răspunsul vine, clar, neșovăitor:

*Vai! Ce-am convenit cu toții a numi
societate,
Mult mai demnă ca tîlharii e de-acest
cumlit locaș!*

spune poetul, punînd degetul pe rană, dezvăluind cauza cauzelor, nedreptatea orînduirii sociale.

Misiunea pe care Macedonski o acordă poeziei este exprimată fără nici un echivoc. „Poezia are în lume o misiune mare, — spune el, aceea „de a înobilă sentimentele și de a biciui viciurile. Inșăși poezia trebuie să aibă reflexele sale asupra societății și epocii.“

Este meritul lui Macedonski că în acea epocă, cînd influența maioreșciană devenea din ce în ce mai simțită în cultura noastră, s-a plasat pe poziția înaintată a poetului luptător, punîndu-și condeiful nemijlocit în slujba poporului său.

Poezii ca „Satira epocii“, „Formele“, izbeau drept în față pe asupritori. „Către viitorime“ nu este numai o demascare, ci un adevărat avertisment dat celor ce vor veni:

*Urmași! Oricît de mare veți crede-a
noastră fală,
Feriți-vă de-a trece prin poarta
triumfală
Prin care-această țară de-un veac a
defilat,
Căci dacă avem astăzi și rege, și regat,
Putem de azi pe mîine s-avem
și-mfărăție,
Dar fără libertate și fără romînie!*

Alături de asemenea versuri viguroase volumul mai ascundea însă bizarele „armonii imitative“ din, „Inmormîntarea“, de exemplu, în care poetul cade în căutări sterile de sonorități:

Un an, dînd d-ani, leag-an d-an, d-ani vani

Versul ar cuprinde, chipurile, sunetele clopotului!

Acelaș procedeu formalist îl întîlnim și în „Ecourile nopții“:

*Inima-mi ce se îmbată,
Bată,
Bată căci beat de amor,
Mor!
Pe brațe-mi iată se-nclină
Lină
Viața să-mi ceară i-aș da,
Da!*

În acordurile masive ale poeziei lui Macedonski însă, aceste preocupări nu par, deocamdată, periculoase. Majoritatea volumului militează pentru „adevărata poezie a inimii“, poezia socială.

Atitudinea n-a rămas, desigur, fără ecou. Poetul este declarat șef de școală literară — ceea ce se potrivea bine cu ambițiile lui — de către grupul de scriitori adunați în jurul „Literaturului“, în timp ce oficiali-

tatea culturală continuă să păstreze o tăcere semnificativă. Dar tăcerea este curmată curînd de un articol publicat în „Convorbiri literare”, în care volumul lui Macedonski este supus unei analize dogmatice și, bineînțeles, rău voitoare.

Autorul articolului, Petre Th. Missir, nici nu încearcă să analizeze mai îndeaproape versurile poetului. Obiectul criticii este mai ales prefața. Argumentația este specific maioreșciană:

„Modelurile sale de poezie socială... părăsesc cu totul tendința de a reprezenta idealul frumosului, și sînt o reproducere în versuri a unui conținut străin sferei estetice”. A „înobila sentimentele și a biciui viciurile” înseamnă, deci, a părăsi sfera estetică, din care, după cum se știe, Maiorescu izgonea și patriotismul.

„Ce se poate observa — spune Missir — din punct de vedere estetic, acestor două strofe socialiste, relative la conduita secolului nostru:

*Care-a fost „a ta”, — răspunde?
Lumea toată-ai despărțit
Și-ai trunchiat-o-n două taberi
Cei ce au și cei ce n-au!*

*Jos cu taberile tale.
Toți s-avem, că toți muncim!
Și pămîntu-acesta mare
Să dea roade tuturor.*

Sublinierile aparțin lui Missir, care vedea în aceste versuri „socialiste” din poezia „Cîntec de renaștere” un atac direct la sacrosancta împărțire a lumii în exploatați și exploatați. Declarația lui Macedonski cu privire la „Unchiașul Sărăcie” fusese reținută.

Riposta „Literatorului” este deosebit de violentă, dar din păcate fără nici o bază științifică. Poetul se lasă pradă vechilor sale visuri de glorie — la care socotea că atentează „Convorbirile” — comparîndu-se, ca, și în alte ocazii, cu Byron, de-asemenea neînțeles de contemporani.

După aceasta, relațiile lui Macedonski cu „Convorbirile literare” se rup pentru totdeauna.

Subliniem și mai sus, că, văzînd în „Convorbiri literare” un adversar, Macedonski a înglobat în această noțiune pe toți cei

care colaborau la această revistă. În felul acesta a alunecat pînă a-l considera și pe Eminescu un inamic personal. Cu aceasta ne apropiem de evenimentul care avea să joace un rol hotărîtor în viața lui și în destinul operei sale.

S-a vorbit destul de mult despre atitudinea lui Macedonski față de Eminescu. Macedonski, scriitor fecund, fire impulsivă, își pulveriza o mare parte a talentului într-o serie nesfîrșită de versuri, articole, polemici, epigrame, asaltînd neîncetat gloria de care era însetat. Admirația cu care cititorii începuseră să-l înconjure pe Eminescu, i se părea lui Macedonski că-i este răpită lui. Complexul poetului neînțeles îl rodea adînc.

În Iunie 1883, Eminescu intră în spital, doborît de boala necruțătoare care peste cîțiva ani avea să-i fie fatală. Macedonski înserează în revista sa o epigramă nemilos de nedreaptă, în care — deși era dedicată unui X — se vede clar că este vorba de cel mai mare poet al nostru.

Faptul n-a rămas fără urmări. Imediat după apariția numărului care conținea nefericita epigramă, a izbucnit un adevărat scandal. Prietenii și admiratorii lui Eminescu au publicat prin ziare articole numind epigrama lui Macedonski „o infamie” și curînd după aceasta împotriva „Literatorului” s-a stîrnit o furtună de proteste.

Rigid, ca întotdeauna, Macedonski n-a înțeles să ofere nici o explicație faptului, declarînd că el are dreptul să adreseze epigrame oricui. Mai mult decît atît, cita cazuri în care mari scriitori ai lumii i-au atacat pe adversarii lor, atunci cînd aceștia se aflau în situații grele, sau chiar după ce muriseră.

Desigur, această atitudine n-avea cum să-i fie favorabilă. Dimpotrivă.

Abonații încep să-i înapoieze revista, poetul este primit cu ostilitate oriunde se duce, iar numele lui devine în curînd simbolul atitudinii anti-eminesciene. Pe vremea aceea, faptele păreau că se îmbină logic. Astăzi, însă, după ce s-au scurs mai bine de 70 ani, judecînd cu obiectivitate, putem înțelege mai adînc cauza scandalului care a urmat. Nimeni nu poate să nege sau să diminueze nepermisa răutate a lui Macedon-

ski; în acest caz, nimeni nu poate escamota faptele. Dar... să încercăm să scrutăm istoria literară. Au fost destui oameni de litere, sau oameni politici care l-au atacat pe Eminescu, sau l-au privit cu dispreț. Maiorescu însuși, căruia îi plăcea să pozeze în descoperitorul și susținătorul lui Eminescu, a fost dintre aceștia. Mite Kremnitz notează asemenea intervenții ale lui cu privire la autorul „Luceafărului”: „...mă întreb dacă nu care cumva uitasem să-l fac să simtă distanța socială care ne separa, spunînd că acești boemi uită adesea cuviința... „Deci Maiorescu nu se ferea să-și arate părerea despre acest paria. Eminescu, de altfel, cunoștea prea bine valoarea aprecierii patronului „Convorbirilor”: „Tot acum pricep — spunea el — de ce Jacques Negruzzi îmi da a-nțelege că d. Maiorescu mă ajută mult, făcînd să fiu cunoscut, adică un fel de celebritate pe care eu n-am rîvnit-o nicicînd, dar mai ales din partea d-lui Maiorescu, care s-o fi lăudînd cu talentul meu, fără să știe că mie nu-mi prea place lauda d-sale lipsită de sinceritate, avînd tot interesul să cîștige cu numele meu un credit moral revistei „Convorbiri literare“...”

Nu este cazul să menționăm pe toți acei care l-au atacat sau insultat pe Eminescu, dar este cel puțin straniu să constatăm că dintre toți aceștia numai Macedonski avea să suporte consecințe atît de grave, mergînd pînă la îndepărtarea sa sistematică din viața literară. De atunci și pînă după 23 august 1944, Macedonski n-a figurat în manualele școlare. Edițiile poeziilor sale apăreau extrem de rar și în tiraje ridicule. Critica literară burgheză îl menționa ca un caz aparte, subliniind mai ales atitudinea sa anti-eminesciană. Cîți nu știu despre Macedonski decît că a scris această epigramă? Pentru ce acest tratament față de unul dintre cei mai însemnați poeți ai noștri?

Răspunsul este limpede: cercurile junimiste — pe linia cărora au fost conduse destinele „culturii” noastre pînă la eliberare — au găsit un prilej minunat pentru a scăpa de o prezență incomodă, arătîndu-l pe Macedonski drept dușman declarat al lui Eminescu, abătînd astfel atenția opiniei publice de la adevărații autori

ai dramei eminesciene. Tapul ispășitor fusese găsit. Se obținuse un dublu rezultat.

În felul acesta, poetul care ani de-a rîndul atacase în mod fățiș dinastia prusacă, poetul care declarase că poezia socială este adevărata poezie a inimii, poetul care cînta suferințele poporului, — era înlăturat.

Reacțiunea lui Macedonski față de acest eveniment nu a fost cea mai fericită. Căutînd la început să braveze situația, el a pornit un război împotriva tuturor. Dar poezia lui Eminescu își găsisese un ecou prea adînc în inimile oamenilor, pentru ca o astfel de atitudine să poată avea șanse de succes. Socotindu-se nedreptățit, Macedonski încearcă să se expatrieze, citînd din nou exemplul lui Byron.

Mai înainte de a pleca, svîrle, însă, o imensă sfidare celor ce-l ostracizau:

*Să mă spele de insultă nu mă-ncerc să fac
apfel*

*La un veac ce nu cuprinde decît patimă în
în el...*

și se încrede, din nou, în dreptatea viitorimii:

*Dar cînd patru generații peste moartea
mea vor trece,*

*Cînd voi fi de-un veac aproape oase și
cenuse rece,*

*Va suna și pentru mine al dreptății ceas
deplin*

*Și-al meu nume, printre veacuri,
înălțîndu-se senin,*

*Va-nfiera ca o stigmată neghobia
dușmănoasă,*

*Cît vor fi în lume inimi și o limbă
romînească.*

(Epigraf)

El se străduiește să-și creeze o nouă carieră poetică în Franța, unde se stabilește pentru un timp, dar fie lipsurile materiale, fie dorința de a se arunca din nou în vîltoare, îl readuc în țară. Cu o perseverență care îi caracterizează întreaga viață, Macedonski încearcă să continue lupta în ciuda tăcerii care se așterne, din ce în ce mai grea, împrejurul operei sale.

După „Noaptea de februarie”, în care

acuză „secolul de filantropie“ de soarta nedreaptă a femeii, după „Noaptea de ianuarie“, în care declara, încăodată, că arta sa este legată de cei mulți și asupriți, Macedonski dăruiește poeziei românești un poem de cea mai autentică esență lirică. Cine n-a auzit celebrul vers:

*Veniți: privighetoarea cîntă și liliacul
e-nflorit*

în care se adună, parcă, toată mireasma și minunea primăverii?

„Noaptea de mai“ este expresia deplinei frății a naturii cu omul căruia îi comunică forța ei înnoitoare:

*E mai și încă mă simt tînăr sub înălțimea
instelată,*

*Trecu talazul dușmăniei cu groaza lui de
nedescris,*

*La fund se duse iar gunoiul ce înălțase o
secundă*

*Și stîncă tot rămase stîncă, și unda tot
rămase undă...*

*Se luminează întinsă noapte cu poleieli
mîngietoare,*

*Și astăzi e parfum de roze și cîntec de
privighetoare.*

„Noaptea de mai“ devine un îndemn irezistibil, răscolind toate energiile creatoare. Coborînd „la gîtul ei cu sălbi de astre“, poruncește dealurilor, văilor, pasărilor — „să cînte!“ Elementele naturii se supun, pregătind, firesc, drumul poetului care „sfidează atingerea durerii“:

*Iar cînd și mie-mi zise „cîntă!“, c-un
singur semn mă deșteptă,*

*Spre înălțimi neturburate mă reurcă pe-o
scară sfîntă...*

*În aeru-mbătut de roze, veniți: —
privighetoarea cîntă!*

Cu „Noaptea de mai“, Macedonski trece în rîndul celor mai buni poeți ai noștri. Puțini au mai exprimat, ca el, legătura profundă dintre cîntecul biruitor al firii și arta poetică, faptul că poetul preia din „glasul buciului“, la focul astrelor aprins“, din „voci de frunze și de ape“ din „cîntecul de privighetoare“, — din realitatea obiectivă, adică — cîntecul său propriu, arta sa poetică.

Măestria lui Macedonski s-a îmbogățit mult. Limba nu mai are alăturări nearmonioase, multe versuri se gravează în memorie de la prima lectură. Repetiția, procedeu favorit al poetului, nu se mai face pe calea simplă a refrenului. În „Noaptea de mai“ se întrebuițează un procedeu oarecum asemănător glossei, dar simetria este mult mai puțin evidentă. Cînd citim al treilea vers al poemei:

*Se poate crede că vreodată ce e foc sacru
se va stinge*

îl reținem, dar urmăim cursul impetuos, al versurilor. Mai târziu, cînd imaginea artistică a atins un punct culminant în:

*Veniți: privighetoarea cîntă și liliacul
e-nflorit*

poetul revine la versul citat, pe care-l ia ca punct de plecare pentru o altă dezvoltare a imaginii. Faptul se repetă cu o serie de versuri — de-o importanță bine stabilită. Versurile cele mai sugestive te urmăresc, ca niște ștafetă, ajungând la timp acolo unde trebuie să deschidă un nou drum.

După „Noaptea de mai“, însă, tocmai cînd poetul putea pași mai departe, convins că „nimic din ce e nobil, suav și dulce n-a murit“, orizontul creației sale începe să se întunece.

Din Franța, el adusese o nouă pasiune, — pentru poezia simbolistă, care începuse să fie la modă în cercurile elitei literare. Interesul său pentru tot ceea ce era nou este plasat de data aceasta greșit și încercările de a scrie poezie simbolistă în franțuzește sau în românește nu demonstrează decît că poetul se depărtează treptat de rădăcinile adevăratei sale inspirații. Vechile „lamentațiuni“ capătă vigoare, de data aceasta îmbrăcate în haina „symbolism-instrumentalismului“. Sterpele căutări din „un an dînd d-ani leag-an d-an d-ani vani“ devin preocupări principale. Îndepărtat de cititori, de public, Macedonski începe să scrie pentru un mic cerc de admiratori, care, dealtfel, părăsesc, rînd pe rînd, corabia împotmolită a „Literaturului“.

El se extaziază de efecte pur formale:

*Do-mi-sol-la
Vesel cîntați din gusla.
Trăsura la scară se-oprește,*

*Do-mi-sol-la,
A zilei regină sosește,
Vesel cîntați din gusla.*

*Do-mi-sol-la,
Apusul e roz și lila.*

*Așterneți-i patul de grabă,
Re-do-do-mi,
Mireasa se simte cam slabă,
Voește puțin a dormi...*

*Re-do-do-mi,
Voește, dar nu va dormi...*

*Sol-la-sol-la,
E rîndul acestui cucernic,
Vesel cîntați din gusla...*

*Sol-la-sol-la
Tot cerul e roz și lila.*

În „Moftul român“, Caragiale sfichiu-
iește, număr de număr, într-o rubrică
specială intitulată „Parnasul român“, aceste
producții, parodiindu-le nemilos, ca în
aceste „terzine acrobatiste-simboliste“:

*Gîndurile-o dor
De scumpu-i odor;
Mai las-ol o, dor!
.....
Vino, adorato,
Fericirea-arat-o...
Scapă-mă, Erato!*

Cînd Macedonski își însoțește poeziile
de note explicative de genul: „poezie
simbolist-instrumentalistă“, „întîia cercare
simbolistă în romînește“, și altele de ace-
laș gen, Caragiale își însoțește parodiile
de note asemănătoare: „În 14 versuri
32 de roțiuni simboliste și dintre acestea
21 simple și 2 compuse“.

Iar cînd poetul va publica versuri ca:

*In ochii mei adînci, pe brînci un faun
priveghează,
Visează straniul deliciu al sdorbitorului
viol,
Hipnotizări ce prevestesc rînjind
împrăstiază
Și-n fund de fragede calicii distilă-n silă
vitriol...*

„Moftul român“ le va reproduce, pur
și simplu, arătînd că „n-au avut ceva mai
bun“ pentru rubrica parodiilor.

Este epoca în care creația lui Macé-
donski atinge punctul cel mai de jos,
coborîndu-se în mlaștina naturalismului.
Firul subțire, aproape neobservat pînă
acum, al antirealismului, se îngroașe, se
înmulțește, sub influența literaturii de-
cadente occidentale, devine o plasă deasă,
care amenință să înnăbușe opera celui
care dăduse „Noaptea de noembrie“ și
„Noaptea de mai“. Cel care fusese numit
capul școlii „poeziei sociale“, era acum
„șeful“ simbolistilor romîni.

Urmărind, însă, în cadrul creației lui
Macedonski, lupta dintre aceste două
poziții ireductibile, este interesant să
constatăm că biruința formalismului era
departe de a fi deplină. Covîrșit de influ-
ențele poeziei decadente franceze, poetul
nu părăsise cu totul albia realismului.
Iată, de exemplu, „In arcane de pădure“:

*In arcane de pădure întuneric
ce-nspăimîntă,
Frunza tace lîngă frunză și copac lîngă
copac;
Noapte tristă, noapte mută, noapte
moartă, cer opac —
Dar privighetoarea cîntă, dar
privighetoarea cîntă.*

*In arcane de pădure vijelie ce spăimîntă,
Trăznet roșu ce-nșăoară și surpare de
potop;
Pentru ce e armonie o minie fără scop,
Dar privighetoarea cîntă, dar privighetoa-
rea cîntă.*

*In arcane de pădure grozăvie ce spăimîntă,
Aurora-nlîrziată nu s-arată sub frunziș,
Întunericul în cale i s-a pus în curmeziș—
Dar privighetoarea cîntă, dar
privighetoarea cîntă.*

Această admirabilă descriere, subordonată
unei idei atît de profunde, această poezie
realistă, este publicată cu subtitlul: „...
„poezie simbolistă-instrumentalistă“, și cu
o adnotare în care se afirmă că este
„întîia cercare simbolistă în romînește“ și că
„fiecare vers are tendința către „instru-
mentalism“. În continuare: Versul: „Pen-

tru ce e armonie o mînie fără scop“ și versul: „Aurora-ntîrziată nu s-arată sub frunziș, sunt curat instrumentaliste“. Poetul confunda, din fericire nu pentru toate poeziile scrise în această epocă, rimele interioare cu... instrumentalismul...

În „Arcane de pădure“, departe de a fi o poezie simbolistă, descria cu mare putere de sugestie însăși lupta care se dădea în sufletul poetului, căruia „întunericul în cale i s-a pus în curmeziș“.

O serie de poezii, unele grupate în cicluri cu titluri ca „Idile brutale“, „Parfum mascul“, etc., se răspîndesc prin reviste și ziare. Un număr neînsemnat de tineri, rupți de viața poporului, atrași în vârtejul decadentismului care făcea ravagii în cercurile intelectualității din Apus, îl proclamă pe Macedonski „șef“ al simbolismului românesc. Mai târziu, cînd simbolismul va avea și teoreticienii săi, un Ovid Densusiănu va recunoaște în Macedonski pe părintele poezilor decadente. Chiar Macedonski, de altfel, încearcă să-și teoretizeze noua poziție, declarînd, de exemplu, în articolul „Poezia viitorului“: „*Rolul de căpetenie în poezia modernă îl are poezia simbolistă complicată de instrumentalism*“. Și (recunoscînd că „*acest gen... provoacă risete*“) se lansează în jalnice argumentări: „*Este evident pentru oamenii ce nu sînt lipsiți de cultură muzicală, că sunetele închise, precum, i, u, â, cît și sunetele grave ca: a și chiar o, sînt menite să deștepte senzațiuni dintre care cele întîi vor fi note triste și întunecate, iar cele de-al doilea sonore dar solemne*“. Iată-l dar pe poet redus la căutarea vocalelor sau consoanelor, în locul imaginii artistice! Iar cînd vorbește despre imagini, Macedonski afirmă un crez naturalist: „*Faunul este imaginea lubricității bestiale ce-și are sediul în fiecare om*“.

Tot atunci își scrie și unicul său roman, „Thalassa“, subintitulat „marea epopee“, în care paginile de minunată descriere a naturii sînt înecate de povestirea unui amor sadic: Pe insula Lewki, doi tineri, Thalassa și Caliopi, trăiesc singuri, descoperind toate legile dragostei. Cînd Thalassa nu mai cunoaște nici o satisfacție, se hotărăște pentru „senzații noi“;

o ucide pe Caliopi, apoi se aruncă în valurile mării.

Macedonski nu era însă omul care să poată trăi departe de societate. Poetul era dublat de-un gazetar combatant, care nu putea lipsi de pe baricade.

Campania antidinastică se continuă, cu aceeași vervă necruțătoare: „*Provoace regele Carol un plebiscit, — măsura nu este revoluționară ci absolut constituțională, — provoace un plebiscit liber și nu va avea astăzi între cinci milioane de romîni o sută de voturi. Din nenorocire, regele Carol se află tot atît de mulțumit pe tronul său ca și primul său ministru pe banca sa ministerială și plebiscit nu va provoca...*“ („Stindardul țării“, 1888).

El își bate joc de falsa libertate a presei și de pretențiile literare ale reginei: „*Avem libertatea presei (...) cu condiția să nu ataci pe nimeni. Chiar o critică literară poate să mă ducă la Văcărești, căci de spun că Carmen Sylva n-are idei, mi se va zice că atac un cap coronat, și că un cap coronat trebuie să aibă idei*“ (ibid).

Împrejurul lui se petreceau evenimente care aveau ecou în orice suflet cîstit. Reprimarea singeroasă, de către guvernul junimist, a răscoalelor din 1888 îndîrjiseră și mai mult țărănimea săracă, adusă la sapă de lemn de exploatarea moșierească. Răscoalele țărănești se țin lanț. Problema agrară este în centrul preocupărilor. Muncitorimea, care începea să se organizeze, devenind o clasă pentru sine, își crează partidul ei, propagînd deschis ideile socialismului științific.

În primăvara lui 1894, răscoalele țărănești izbucnesc din nou, urmate de represiunile în care se specializase burghezomoșierimea. Atunci, poetul face să apară „Lumina“, ziar cu orientare democratică. Macedonski publică prea puține poezii noi în paginile ziarului. Reproduce însă din abundență, din producțiile anterioare. (Și este foarte interesant să se urmărească republicările, care arată poeziile ce întruneau simpatiile autorului). În schimb, articolele lui umplu gazeta. În primul număr se începe publicarea unui articol-studiu, „Pămîntul“, în care se desbat problemele cele mai acute ale epocii: „*Răscoalele periodice ale unei părți însem-*

nate de populațiune rurală sînt niște avertismente ce se dau la diferite epoci guvernelor și societății întregi. Proletariatul rural crește și se înmulțește, mulțumită jumătăților de măsuri, iar uneori sferturilor de măsuri“. Macedonski înțelege că răscoalele se datoresc mizeriei nemaipomenite în care trăiau țărani și este cu totul alături de ei: „Mișcările țărănești au început să fie prea dese pentru ca ele să nu fie expresiunea unei nemulțumiri legitime sau ale unei stări nenorocite. Țăranul român este cel mai răbdător. A dovedit-o în cursul veacurilor. A suferit împilările hoardelor ce s-au vărsat la diferite epoce peste sinul patriei. Dacă el se ridică astăzi, este, că nu mai poate face altfel“...

Pana care scria aceste rînduri, pătrunse de dragoste fierbinte pentru cei exploatați, putea oare să mai scrie mult timp cu apoasa cerneală a formalismului? Nu. Din contactul direct cu suferințele poporului, Macedonski trebuia să-și lepede „simbolism-instrumentalismul“ și să redevină poet-cetățean. El scrie o serie de articole în care regăsim pamfletarul din „Oltul“, articole care n-au fost pomenite niciodată ca făcînd parte din opera lui. Sub influența mișcării muncitorești apar articole ca „Proletari“, „Socialismul în România“, „Dela proletar la proletari“, în care se apropie de înțelegerea științifică a societății. Iată-l vorbind despre proletari: „Am cunoscut pe cîțiva dintre cei bine înzestrați de natură. Străluceau prin simțire, prin cunoștințe variate, prin o pricepere surprinzătoare în toate direcțiunile activității omenești; erau, în sfîrșit, și cinstiți, și muncitori, iar viciuri n-aveau.“

Cu toate acestea, ei și copiii lor, sau ei și familiile lor mureau de foame.

Sărmanii!

De-a lungul podului Mogoșoaiei i-am cunoscut și de-a lungul podului Mogoșoaiei s-au dus și se duc la Belu.

Și toți, toți, puteau să aducă foloase reale societății, țării — fiecare în felul său și în cercul său — dar astfel sîntem organizați că o societate fără proletari ni s-ar părea o lume pe dos. Nici n-am putea trăi fără ei, după cum odinioară boierii

n-ar fi putut să trăiască fără țigani, pe care să-i batjocorească în toate felurile“.

Această atitudine cinstită rămîne însă pur sentimentală. Confuzii grave îl opresc pe poet să înțeleagă mai adînc mecanismul social. Totuși, întrucît aceste idei țîșneau din realitățile dureroase ale vremii, au valoarea lor necontestată și dovedesc că strunele poetului aveau să încerce, curînd, un cîntec adevărat. Astfel, legătura cu durerile celor mulți avea să-l salveze.

Aceasta se simte și în creația lui. Din marasmul în care fusese purtat de „Idilele brutale“, cînd scris-a poezii ca „Pe sinurile tale macre“, Macedonski începe să se scuture, treptat, de apăsarea decadentismului. Poezia „Lewki“, scrisă în 1899 și apărută doi ani mai tîrziu, este grăitoare în această privință. Inflorită sub pana poetului în timp ce lucra la romanul „Thalassa“, poezia este un imn adus frumuseții naturii. Ideea este aceeași ca în „Noapte de mai“, „Pădurea“, „In arcane de pădure“ și alte poezii închinat naturii vindecătoare a rănilor căpătate în inegala luptă a vieții:

*De sidef și de-aur roșu sub al cerului azur,
Svelta insulă-apare și sporește, minunată,
Sărutată cînd de valuri, cînd de vînturi
asaltată,
Printre-ocolul spumei albe, — crini regali,
jur-împrejur!*

*Ancorează, marinare! Iată, noaptea s-a
lăsat...*

*Și tu, stîncă solitară, fii cu brațele
deschise:*

*Iți sînt frate, căci ca tine sînt și culme
și abise,*

*Și-ți aduc un corp în zdrențe, și un
suflet ultragiāt.*

Da, și „culme și abis“, era poetul tras încă, spre fund, de întunecimea din care căuta să scape. Poezia mai suportă riscul unor versuri goale, „potire hieratici“, „mistice-mbătări“, sau „ochi de îngeri plini de raze“. Dar vechea busolă a fost regăsită și poetul nu se îndreaptă spre insula Lewki ca Thalassa, ci ca vechiul Macedonski:

*Vai de răi! fără-ncetare de-al lor aur
torturați —
Chinuși de conștiință, îngrijați fără-ncetare
Pentru ei natura, veșnic, farmec n-are—
voce n-are,
Și sub stele sau sub soare trec ca morții
de-nghețați.*

O nouă perioadă de avînt creator se deschide în fața lui Macedonski.

Dacă „Lewki” arată că procesul de clarificare începea să se apropie de sfîrșit, anul următor, 1902, marchează biruința strălucită asupra rătăcirilor formaliste. Una din temele care-l urmăriseră multă vreme pe Macedonski, și pe care încercase s-o fixeze mai înlîni în proză, în romînește sau în franțuzește, capătă viață, în imagini de o vigoare impresionantă:

*Pustie și albă e camera moartă...
Și focul sub vatră se stinge scrumit...
Poetul, alături, trăznit stă de soartă,
Cu nici o scînteie în ochiu-adormit...
Iar geniu-i mare e-aproape un mit...*

Și nici o scînteie în ochiu-adormit.

*Pustie și albă e-ntinsa cîmpie...
Sub viscolu-albastru ea geme cumplit...
Sălbatică fiară, răstriștea-l sfișie —
Și luna-l privește cu ochi oșelit...
E-n negura nopții un alb monolit...*

Și luna-l privește cu ochi oșelit.

Așa începe vestita „Noapte de decembrie”, în care se pare că Macedonski a adunat cea mai vibrantă parte a durerii, înțelepciunii și măestriei sale.

Poem de profundă respirație lirică, „Noaptea de decembrie” este construită pe un fond de idei majore, extrase din însăși „lupta vieții”, cum spunea poetul. Viața trebuie să aibă un scop măreț. Oricît ai realizat, la un moment dat, oricît de bogat este rodul străduințelor tale, nu trebuie să te mulțumească. Trebuie să privești înainte, mai departe, să mergi înfruntînd pericolele cele mai mari, nefăcînd nici un compromis, să mergi către țelul îndepărtat dar care justifică

însăși viața ta. Acesta este — exprimat stîngaci și incomplet — îndemnul „Noapții de decembrie”.

Eroului i se oferă toate mulțumirile vieții burgheze:

*Și el e emirul, și are-n tezaur,
Motive înalte de-argint și de aur,
Și jaruri de pietre cu flăcări de sori...*

E în plenitudinea forții:

*Și el e emirul, și toate le are...
E tînr, e farmec, e trăznet, e zeu,*

El privește totuși, altundeva, mai departe:

*Dar zilnic se simte furat de-o visare...
Spre Meka se duce cu gîndul mereu,
Și-n fața dorinței — ce este — dispare
Iar el e emirul și toate le are.*

Această țintă a vieții — simbolizată prin Meka — este însă greu de atins. Cumpăna oscilează între satisfacțiile prezentului și greutățile viitorului:

*Dar Meka e-n zarea de flăcări — departe—
De ea o pustie imensă-l desparte,
Și pradă pustiei cîți oameni nu cad?
Pustia-i o mare aprinsă de soare,
Nici cîntec de pasări, nici pomi, nici
izvoare —
Și dulce e viața în rozul Bagdad.*

Hotărîrea este, însă, luată, și, în fruntea caravanei, emirul pornește, nu fără a vărsa o lacrimă de regret pentru ceea ce lasă în urmă. Versurile se succed, purtînd imagini mereu mai surprinzătoare. Vechea predilecție a poetului pentru repetiții devine, în „Noaptea de decembrie” un element de prim ordin al măestriei poetice. Dacă pînă acum repetiția, refrenul, era întrebuintat mai ales pentru a sublinia o idee, acum țese toate părțile componente ale poemului, ca un sistem nervos. În „Noaptea de mai” versurile erau reluate, la anumite distanțe, pentru a constitui noi puncte de pornire. Acum, reluările, repetițiile, au căpătat funcțiuni multiple. Ele servesc la trecerea dintr-un peisaj în altul, la gradarea sentimentului, ca un crainic prevestitor sau ca un ecou întîrziat, colorînd, întregind, dînd poemei

caracterul unei adevărate simfonii. Iată două strofe în care sînt puse alături cele două personaje centrale:

*Din apa fîntinii pe care o ştie
În urmă, mai cere, odată, să bea...
Curmalii-o-nfăsoară c-o umbră-albăstrie...
Aceeşi e apa spre care venea
Copil, să-şi alinte blîndeşea în ea —
Şi-ntreagă, fîntîna, e tot cum o ştie.*

*E tot cum o ştie — dar, searbăd la faţă
Sub magica-i umbră, un om se răsfaţă...
Mai mult e ca iadul, sdrenţos, şi pocit.
Hoit jalnic de bube — de drum prăfuit,
Viclean la privire, şi searbăd la faţă.*

Drumul spre Meka se desfăşoară, de aci, pe două planuri. Emirul ia în piept adversităţile, dar nu se abate de la drumul drept, bărbătesc:

*Nici urmă de ierburi, nici pomi, nici
 izvoare...
Şi el naintează sub flăcări de soare...
În ochi o nălucă de sînge — în gît
Un chin fără margini de sete-arzătoare...
Nisip, şi deasupra cer roşu — şi-atît —
Şi toţi naintează sub flăcări de soare.*

Obstacolele devin mereu mai grele, caravana se împuţinează, pînă cînd emirul rămîne singur. Şi atunci:

*... părere să fie, sau ea?
În zarea de flăcări, în zarea de sînge,
Luceşte... Emirul puterea şi-o strînge...
Chiar porţile albe le poate vedea...
E Meka! E Meka! şi-aleargă spre ea.*

Una din marile calităţi ale poemei este tensiunea crescîndă. Fiecare vers sporeşte vibraţia, încît, la un moment dat, atmosfera devine fierbinte şi cititorul simte că goana emirului are ceva din propria-i viaţă. Cînd, ajuns la capătul puterilor, emirul vede Meka, ale cărei ziduri albe „lucesc-strălucesc“, poetul săvîrşeşte una din acele imagini care-ţidau sentimentul de a fialături de miezul adevăratei arte:

*Dar Meka începe şi dînsa să meargă
Cu pasuri ce-n fundul de zări o răpese,
Şi albele ziduri lucesc, — strălucesc.*

Cavalcada nebună către ţinta care se îndepărtează continuă, pînă cînd emirul zăreşte cum:

*... în Meka străbate drumeţul pocit,
Plecat şchiop şi searbăd pe drumul cotit.*

Moartea emirului, lipsit de marea bucurie a realizării, ne îndurează, dar nu ne decepţionează. Sensul strădaniei lui — lupta neînfîricată cu greutăţile — rămîne viu. Şi atunci cînd poetul face, cu aceeaşi măiestrie, trecerea spre lumea reală, versurile cad grele, ca nişte învăţăminte:

*Dar luna cea rece, şi-acea duşmănie
De lupi care urlă — şi-acea sărăcie
Ce-alunecă zilnic spre ultima treaptă,
Sînt toate pustia din calea cea dreaptă...*

Prin această pustie a trebuit să treacă Macedonski. Şi, aidoma emirului, a pornit s-o străbată fără teamă, urmărindu-şi crezul artistic.

Cu „Noaptea de decembrie“, ciclul „Noptilor“ se încheie, înscriind în poezia noastră cîteva realizări de prima mărime. Pe drept cuvînt observă tovarăşul I. Vitner că „Noptile“ completează în mod fericit „Scrisorile“ lui Eminescu şi sînt o admirabilă manifestare poetică a realismului critic“. Această observaţie poate trezi interesante analize, lămuritoare pentru înţelegerea dezvoltării poeziei romîneşti.

De la această dată, opera lui Macedonski se va desvolta din nou, pe căi luminoase, în ansamblul ei.

Spiritul agitat al poetului se mai angajează, însă, în ciocniri periculoase, cum ar fi apărarea plastografului Caion, în cunoscuta şi ridicula acuzaţie contra lui Caragiale. Pentru un moment se pare că se vor reedita zilele din 1883. În cele din urmă însă, Macedonski regretă greşeala faţă de marele dramaturg, acest „urias al condeiului“, cum îl numeşte el însuşi.

În 1904 apare „Le beau Danube bleu“, revistă care urma probabil să se adreseze mai mult străinătăţii. Aici îşi publică Macedonski o bună parte a poeziilor în limba franceză. Tot aici întîlnim scripturile scenete „Pălăvrăgeli şi politeţi de altă dată şi de astăzi“, în care sînt biciuite

moravurile politice, identitatea de interese a liberalilor și conservatorilor:

„Două partide, două sisteme (la guvernare, bineînțeles, deoarece în opoziție este unul singur: al promisiunilor).

— Vom face asta; vom face ailaltă; vom curăți serviciile publice; îi vom da fiecăruia după meritele sale; nu vom mai comite greșelile făcute odată; ne vom înconjura de oameni capabili. Acestea sînt cele mai mărunte dintre momentele curente în-
trebuințate de unul sau de altul dintre cele două partide, din momentul din care le scapă din mîină bugetul“.

Și aceste scenete — ca atîtea alte lucrări — au rămas ascunse în paginile revistei, fiind abia acum scoase din nou la lumină.

Dar poetul mai avea de urcat o treaptă, care-l va apropia și mai mult de înțelegerea adevărului vieții. Cel care strigase în „Cîntec de renaștere“ că împărțirea lumii în exploatați și exploataitori trebuie să dispară, și se adresa, în versuri înflăcărate, viitorului, începea să vadă mai clar acest viitor. În „Paris-journal“ din 27 septembrie 1913 apare sonetul „Le Louvre“, scris în 1911.

Sonetul începe cu o descriere făcută de mîna unui maestru care stăpînește culorile și crează un tablou fără greș:

Clos-murê gisait mort le Louvre — et de
partout
L'humidité montait en rouille sur les
pierres,
Et comme en de moussus et très vieux
cimetières
Des relents affadis se dégageaient de tout.*)

*) Dăm poezia în traducerea noastră:

Mort, zace Luvru-nchis în ziduri funerare,
Pe pietre crește-o mizgă-apoasă, ruginie,
Și ca-ntr-un cimitir străvechi ierbos, adie
Din orice colț miasme grele, apăsătoare,

Trecutul n-are-n el vreun sort să crească-n soare,
Inchis-au regii pleoapa moartă pe vecie
Ducînd și larma spadelor în bălăie,
Adesea crudă, pururi sfidătoare.

În van de-aici, trufaș, imperii se-nălțară,
Și-n glorie și aur și-au țesut vestmintul.
Nimic nu mai re-nvie ce-i sortit să piară..

Dar a venit Comuna, a zguduit pămîntul,
S-a-nvăpăiat de torte cerul, orbitor,
Și-o poartă s-a deschis spre largul viitor.

În acest cimitir este îngropat trecutul însuși, ucis de o implacabilă lege a firii:

Le passé n'avait plus en son jeu nul atout
Les rois avaient fermé pour jamais leurs
paupières:
Avec eux s'éteignaient le grand bruit de
rapières
Dangereuses parfois, insolentes surtout.

De la contemplare, poetul trece la înțelegerea cauzelor adînci care mișcă societățile omenești:

Deux empires, en vain, en des coups de
vertige
Y surgirent, vetus de gloire ou de prestige:
Rien ne peut raviver ce qui tend a finir.

De remarcat această concluzie clară, ca o sentință, în care se exprimă cu o concizie măiastră un adevăr dialectic: „Nimic nu mai re-nvie ce-i sortit să piară!“ Într-adevăr, lumea veche nu mai putea reînvia. Deși era încă puternică, era condamnată. Noul trebuia să triumfe:

Mais la Commune vint—et se heurtant aux
porches
Le sol trembla — les cieux furent brûlés
de torches
Et la brèche s'ouvrit sur le large avenir.

De data aceasta, Macedonski nu se oprește la constatarea faptelor, sau la analizarea cauzelor. El caută soluții. În Luvru el vede un gigant mormînt de piatră, în care zace trecutul însuși, ucis de o implacabilă lege a firii, legea care vestește întotdeauna biruința noului.

Sonetul „Le Louvre“ este punctul cel mai înalt al viziunii lui Macedonski asupra vieții, constituind o culme a realismului său critic, apropiindu-l și mai mult de năzuințele și lupta celor mulți.

Începutul războiului îl găsește pe Macedonski preocupat de alte genuri literare. După ce, în 1902, își adunase o bună parte a poeziei sale, în „Cartea de aur“, el începe piesa „Moartea lui Dante“, apărută postum, în ediția îngrijită de prof. Tudor

Vianu. Ideia de bază a piesei este caracteristică temperamentului și felului de a gândi al lui Macedonski. Dante, pe patul de moarte, luptă din răsuputeri împotriva sfârșitului, deoarece mai are încă de scris o ultimă parte a „Divinei Comedii.” Voința poetului este mai tare decât moartea, pe care o întârzie, pentru a-și îndeplini opera. Tenacitatea urmăririi țelului din „Noaptea de decembrie”, este dusă aici mai departe. Extrem de interesante sînt și notele lui Macedonski: „*O grijă de căpetenie a mea a mai fost să redau sufletul lui Dante și pe al epocii lui, condițiuni ce nu puteau să fie realizate de cît în temeiul unor studii și cercetări lungi și amănunțite. E adevărat că am fost ajutat pentru aceasta și de obijduirea ce era în propriul meu suflet, ca și de epoca dantescă a propriei mele țări, sfișiată, schingiuită și stăpînită ca și Italia uriașului poet, de cîteva familii care au asvîrlit-o către pieirea de azi...*”

Așa gîndea, deci Macedonski, atunci cînd, partidele politice făceau demagogia cea mai deșănțată pledînd pentru una sau alta din cele două tabere imperialiste înțeleștate în război. Apoi, deodată, spre sfîrșitul vieții, în anii plini de lipsuri de la sfîrșitul războiului, lira sa face să răsunе acordurile rondelurilor, al căror maestru a rămas în poezia noastră.

Mulți au văzut în rondeluri un exercițiu de virtuoziitate. Intr-adevăr, Macedonski supune această formă fixă și-i dă o viață nouă, dar pentru a-și exprima un tumult de sentimente și idei. Natura, pe care a cîntat-o de atîtea ori, îl îmbeie într-o desfășurare de mari frumuseți:

*Mai sînt încă roze, mai sînt
Și tot parfumate și ele
Așa cum au fost și acele*

Cînd ceru-l credeam pe pămînt.

*Pe-atunci eram falnic avînt...
Priveam, dintre oameni, spre stele —
Mai sînt încă roze, mai sînt,
Și tot parfumate și ele.*

Ideea din „Noaptea de mai” și „Lewki”, a puterii vindecătoare a naturii, revine:

*Șoptiri și cîntece vrăjite
O-mpăciuire torc sub plute
Ca flaute și alăute
La scocul morii părăsite.*

*Amărăciunile trăite
In stinse zări rămîn pierdute.
Șoptiri și cîntece vrăjite.
O-mpăciuire torc sub plute.*

Macedonski știe să pună în evidență o idee puternică, cu ajutorul unei imagini, ca în „Rondelul cascadelor de roze”:

*Urcînd pe pomi, zîmbind pe casă,
Se surpă rozele grămadă,
Sau întocmesc cîte-o cascadă
Pe vreo alee mai retrasă.*

*Parfumul lor purtat în stradă
Intinde-a lui subțire plasă...
Urcînd pe pomi, zîmbind pe casă,
Se surpă rozele grămadă.*

*De-oricîte stavili nu le pasă.
Sînt un torent, sînt o cascadă
Ce-n voia soarelui se lasă,
Dar ce, de cum sfîrșesc să cadă,
Reurcă-n pomi, zîmbesc pe casă.*

Un pastel, s-ar putea spune. Dar cît de sugestiv ne imprimă ideea înfruntării „oricîtor stavili” și a voinței, niciodată sfîrșite, de a învinge.

Strigătul nedreptățitului izbucnește iar, cu toată amărăciunea celui care era calomniat și îndepărtat sistematic din viața literară:

*Acești contemporani ai mei
Fac ne-nțetat acelaș sport;
De treizeci de-ani îmi tot zic mort,
Tot mai pizmași și mai mișei.*

Un tablou colorat, de petrecere duminicală, ascunde mizeria celor asupriți:

*Sena curge numai spume,
E-nflorită ca un plai.
La Bellevue e val de lume
Flori de zarzăr. Cer de mai.*

*Dragosti, muzici și parfume
Sînt al ziii dulce grai,
Dar în fundul bieteii hume
Tot e groaznic orice trai.
La Bellevue e val de lume.*

Alături de tablouri luminoase, ca acele din „Rondelurile rozelor“, versurile îmbrățișează, cu aceeași măiestrie, tablourile întunecate ale războiului imperialist:

*Buburi ce nu-ncetează
Sînt un tunet unison,
Nori se bat la orizon,
Tot apusul sîngerează.*

*State noi se-nființează,
Prăbușit e cîte-un tron....
Moartea-și plimbă monoton
Coasa ei ce vieți retează.
Nori se bat la orizon.*

După cum se vede, departe de a-i limita cîmpul de creație, forma fixă a rondelului i-a folosit lui Macedonski pentru a exprima o gamă largă de sentimente și idei. Nu întîmplător a ajuns poetul la această formă, pe care a stăpînit-o perfect. Am spus că „Noaptea de decembrie“ este o simfonie, în care motivele revin, se suprapun, merg alături, într-o orchestrație bogată, năvalnică. Acelaș lucru se petrece și cu rondelurile, grupate de poet pe cicluri, în care fiecare piesă adaugă ceva melodiei generale.

Dacă în „Prima verba“ poetul își anunța liniile mari ale creației sale — dragostea de viață, satirizarea epocii, frumusețile naturii, amintirile unei copilării senine — în rondeluri întîlnim aceleași teme, ajunse aici după ce i-au străbătut mai toată opera. Unele acorduri obosite, sau încercările de a evada din realitate, din „Rondelurile de porțelan“, sînt consecințele negrei perioade formaliste, care dăduse „Idilele brutale“ sau volumul de versuri în limba franceză „Bronzes“. Deși își revenise, poetul, mai purta, încă, resturi ale rătăcirilor sale.

În acești ani, Macedonski, dezgustat de societatea burgheză, care voia cu tot dinadinsul să-i anuleze opera, încearcă să-și creeze un refugiu în cenaclurile care, dealtfel, au funcționat mai tot timpul pe

lîngă maestru. Cei care l-au cunoscut au lăsat prețioase amintiri despre casa poetului, deschisă mai ales tineretului avid de artă. Interiorul era îmbrăcat de fan-tezia efervescentă a poetului, dar nu dintr-o vană ambiție de aristocratizare, cum au înțeles unii, ci din nevoia acută de a se ridica deasupra nedreptăților. Tov. Claudia Millian, care a avut bună voința să ne încredințeze câteva pagini ale amintirilor ei, scrie: „În interior avea scaune în chip de tron și stofe care aminteau mătăsurile orientale. Trăia într-un pseudo-vis de basm și se îmbăta de poezie trăindu-și o ciudată euforie și citea „Nopțile“ lui cu o încîntare de nedescris. Plutea ca într-o muzică și în această uimitoare beție încerca să sfideze imensa durere a existenței lui sărace“. Rănit de „lupta vieții“, simțind desnădejdea care-i pusese „pe be-regată uriașul ei picior“, poetul încerca să-și creeze o lume a lui, curată, eliberată de suferințe. De aici și evazionismul din „Rondelurile de porțelan“, ultimul reflex al greșitelor concepții de odinioară.

Dacă locul lui Macedonski în poezia noastră a fost mereu neclar în istoria literară alcătuită de burghezie, critica noastră din ultimii ani, pornind la rezolvarea acestei probleme, a emis o idee care ni se pare cu totul nejustă. Încercînd să explice oscilațiile și lipsurile poeziei macedonskiene, s-a tras o linie despărțitoare: „începuturile valoroase ale „creației“ și „caracterul decadent al creației lui Macedonski din ultima parte a vieții sale“. După cum ne-am străduit însă să arătăm, această afirmație contravine adevărului. „Noaptea de decembrie“ și „Luvrul“ nu pot fi scrise într-o perioadă de decadență, ca și cele mai multe din rondeluri! Influența decadentismului, care părea că i-a cuprins definitiv creația, este înfrîntă și, în ultima parte a creației sale, Macedonski se găsește iar pe linia majoră. Atunci scrie și nuvela fantastică „Oceania-Pacific-Dreadnought“ în care, cu toate confuziile, viziunea sfîrșitului epocii capitaliste este deosebit de pregnantă; atunci scrie „Cum poți ajunge bogat și puternic“ (cu subiectul luat din „Așa

se fac banii”), primul scenariu de film din literatura noastră. În articolele din ultima serie a „Literatorului” răsună aceleaș accentu din „O!tul” sau „Lumina”: „Un alt punct pentru care guvernul merită toată lauda — scrie el cu amară ironie — este legea agrară a muncii silnice pe cinci ani, cu dreptul pentru stăpînire ca țărănul să fie transportat oriunde e nevoie de muncă. E ceva atingător de părintesc ca guvernul să caute neîncetat să procure muncă sătenilor, căci tocmai prilejul muncii le lișea celor care s-au dus să-și verse sîngele pentru țară. Înainte vreme voiau — nefericiții! — să muncească și n-aveau ce. Latifundiarii sînt, de astă dată, obligați să dea de muncă țărănilor, după ce dîșii vor fi sfîrșit cu cea a pămîntului lor, și cum zisul pămînt e așa de puțin, ce s-ar fi căit țărăni, fără generoasa și binecuvîntata obligațiune a latifundiariilor!” („Literatorul”, 14 iulie 1918). Iar cînd aruncă o privire asupra poeziei timpului, el se ridică împotriva versului decadent: „Acest din urmă vers nu este nici chiar vers. El este neputința unei anumite categorii de scriitori de-a da la iveală versuri bune, iar o astfel de neputință dîșii și-o ascund sub bombasticele denumiri de poezie simbolistă ori decadentă. La o așa povîrnire contribuie mult, pe lîngă ignoranță și neîndemînare, și dorința de a se singulariza, cît și, uneori, cea de a face acrobație în fața cititorilor. Din punctul de vedere general, cei care scriu versuri ce nu sînt nici proză, nici versuri, o fac numai pentru că nu pot să scrie altfel, iar sub eticheta symbolismului și decadentismului, rimele proaste și rytmul greșit se schimbă în minuni ale artei”. („Literatorul”, 29 iunie 1918).

Putem spune că în aceste rînduri, Macedonski își condamnă propriile greșeli, lepădîndu-se de acea parte a operii sale care eșuase în „symbolism-instrumentalism”.

Dincolo de confuzii și de rătăcirii, prin întreaga viață a lui Macedonski trece firul roșu al dragostei pentru poporul său. Ochii lui încercau să vadă departe, în viitor; și cînd citim rîndurile de mai jos, scrise cu doi ani înaintea morții, simțim, parcă, că poetul s-a gîndit la noi, la minunatele zile de azi: „Văd epoca cea

mare... Ea se deslușește ochilor, strălucită cum n-a fost alta. Politicianismul este desființat. Tot ce e simțire și cultură, tot ce e cugetare și energie, e mobilizat. Poeți mari se destăinuiesc și destind aripi largi. Știința calcă și ea, printre romîni, cu pasuri de uriaș. Școli, sînt peste tot. Caracterele s-au format. Suferințele se înalță. Invidia dispare. Geniul, talentul, munca, cinstea și suferința sînt respectate. Romînii își iubesc țara, și nu mai sînt maimuțarea străinilor. Văd—văd epoca cea mare”. („Literatorul”, 22 decembrie 1918)

Cu aceste gînduri, privind cu încredere viitorul poporului său, Macedonski moare în 1920, disprețuit și hulit de protipendada politică și literară, iubit de puțini, cei care îl cunoscuseră îndeaproape și se adăpaseră din nesecata lui putere de creație. Moare într-o noapte de noembrie, așa cum cîntase el singur, cu zeci de ani înainte. Presa burgheză înregistrează cu indiferență cinică moartea poetului. „Universul” la care colaborase, strecoară două rînduri grăbite, în subsolul paginei a doua, între reclame și cota bursei. În ziua cînd convoiul mortuar urca spre cimitirul Șerban-Vodă, în dealul Patriarhiei se deschidea sesiunea parlamentului burghezo-moșieresc, începea din nou comedia legiferării monstruoaselor jafuri din averea țării, jucată cu ifos de stăpînii orașului pe care poetul — așa cum scrie cu patru decenii înainte — îl părăsea:

...Cu-ntreaga lui satiră de lux și de păcate,
Cu oameni ce declamă strigînd: Patriotism,
Impinși de-aceleași patimi și-aceleș egoism,
Cu corpuri fără inimi și feste fără creeri,
Sub care cîntă-atîția sticleți, și-atîția greeri;
Oraș în care zilnic, — dreptatea, în genunchi,
De corbii sugrumării e roasă la rărunchi;
Prăpastie în care virtutea este-o crimă,
Și crima cea mai neagră, virtute mai sublimă,
Comoară renăscută, ce poartă-n al ei sin
Pe lîngă-a ei pieire, pe-a neamului romîn.

(„Noaptea de noembrie”)

Omul, atît de incomod pentru oficialitate, încetase din viață. Dar opera nu putea fi înmormîntată odată cu el, în sicriul sărac „ce părea să-i continue și dincolo de viață mizeria care l-a răscolit zi de zi”; cum scria unul dintre ziare.

Dacă ziarele de mare tiraj tăcuseră, presa democrată cinstește memoria poetului luptător. „Un revoluționar: Macedonski“, se intitulează necrologul din „Chemarea“ lui N. D. Cocea; „A ținut cu o mână lira poeziei, cu cealaltă biciul... A fost un procuror pentru noi, și pentru generația lui un revoluționar“.

Anii au trecut. Disputele personale s-au uitat, supărările s-au călătorit în neființă odată cu purtătorii lor. Din ce în ce mai mult, România era împinsă pe drumul pierzării, spre fascism, de burghezia înhămată la carul imperialismului englez sau german. Opera lui Macedonski rămânea mereu în umbră, pînă a fi aproape uitată. Atunci cînd aventurierul Carol al II-lea începeasă și facă menderle de dictator, pătimașele versuri anti-dinastice ale lui Macedonski erau cu grijă lăsate să se prăfuiască în colecții, alături de sclipitoarele lui pamflete și de cea mai mare parte a operei. Din manuscrisul volumului de rondeluri, o mînă interesată sustrage în drumul spre tipar, poezii pe care nici azi nu le cunoaștem dar le putem bănuî conținutul, după titlul lor: „Rondelul Franței burgheze“, „Rondelul ticăloșilor“.

Cînd Ion Pillat face să apară o „ediție“, ridiculă cu cele 30 de păgînuțe ale ei, nu ezită să scoată din „Noaptea de noembrie“ partea de critică socială, motivînd, sincer, că este... „incomodă“. Cît despre masiva operă anti-monarhică, editorul o declară o „frondă copilărească“ (atît de copilărească, încît l-a condus pe poet la pușcărie). Cît despre învățămîntul oficial, Macedonski nu intra în limitele lui. Cu opera niciunui alt clasic al nostru nu s-a procedat atît de fățiș, atît de dușmănos. Singura excepție o constituie ediția îngrijită de prof. Tudor Vianu, care, deși nu cuprindea o mare parte a operei valabile, a însemnat, totuși, unica încercare serioasă de a pune în circulație opera poetului.

Cu toate că analiza poeziei lui Macedonski era făcută de pe poziții estetizante, prof. Tudor Vianu îi sublinia esența: „Un fir de poezie satirică și socială se împletește în întreaga operă a lui Macedonski.“

Adevărul este că noi, generația tină, l-am cunoscut pe Macedonski fragmentar, și mai ales din svonuri literare. Scriitorul pasionat, care a făcut atît sînge rău dușmanilor poporului, poetul generos, gazetarul mereu prezent la datorie, încurajatorul celor mai tineri, — a rămas uitat, ca și cînd n-ar fi existat vreodată. Și cînd, după o vreme destul de lungă, figura lui adevărată mi s-a reconstituit încetul cu încetul în fața ochilor, din vrafurile de reviste și ziare ale vremii, am avut sentimentul de-a fi regăsit un vechi și bun prieten, după o lungă despărțire, care îmi scrisese doar rar și în grabă.

Drumul lui a fost spinos; uneori a rătăcit; a fost pătimaș, și patima l-a orbit uneori, făcîndu-l nedrept. Dar, peste acestea, mesajul operei sale, revolta sa, răsună puternic și pur în inima oamenilor care cred în viață și luptă pentru a o face frumoasă, liberă și bogată. Cei cărora s-a adresat poetul nu l-au uitat:

Voi, care cunoașteți viața sub oricare formă

— Voi,

*Frunze veștede purtate de răuște prin noroi,
Voi care-ați umblat pe uliți fără haine,
fără pîine,*

*Și v-ați dus prin ploii și sloată cum se duce
cîte-un ciine,*

*Ridicînd în lupta vieții frunzi semețe de
eroi,*

*Voi, nesiguri nici de astăzi, și nesiguri nici
de mîine,*

*Voi puteți a mă-nțelege, căci voi singuri
ați trăit...*

*V-a fost frig și v-a fost foame, însă nu
v-ați umilit.*

Cei care nu s-au umilit niciodată, ci au luptat, oamenii cei mulți și simpli, sînt acum siguri și de ziua de astăzi, și de cea de mîine. Ei construiesc, cu mîinile lor, societatea în care dreptatea nu mai e strîmbătate, ca pe vremea poetului. Cîstind viața de luptă a poetului, ei scot la lumină tot ceea ce el a dat mai bun, și îl așează printre poezii iubiți ai poporului nostru.

La împlinirea unui veac de la naștere, Alexandru Macedonski revine, — luminos și viu, în inimile pentru care a cîntat.

NOI PAGINI ALE „POVEȘTII OMULUI“

*Duminică. Pe strada luminată
Trece-un lucrător vorbind cu-o fată.
Ea cu-o batistă albă-n briu, la fustă,
El cu-o cravată roșie și-ngustă.
Rîd amîndoi o clipă, apoi tac...
Ea mușcă-n gură flori de liliac
Dintr-o crenguță veștedă și moale
Ce-și pleacă vîrfurile bolnav de petale.*
(„Povestea Omului“)

Prima oară am citit aceste versuri la zece ani de la apariția lor, într-un moment în care Demostene Botez se conturase de mult ca poet al melancoliei provinciale. Cei doi tineri cu crenguța lor de liliac înflorit făceau parte din „povestea omului“, pe care a încercat s-o închege în scrisul său autorul multor volume cu aceeași temă. „Povestea omului“ nu a fost pentru Demostene Botez doar titlul unei plachete, ci strădania vieții lui, înrudită, prin aspirația de a înțelege drumul omului, cu strădaniile tuturor poezilor autentici.

Rîndurile de față nu au pretenția de a fi un studiu mai mult sau mai puțin amănunțit al versurilor trecute și prezente, al graficului evoluției unui poet. Ele vor numai să fixeze răspîntia unui artist care începe să înțeleagă sensul strădaniilor, sensul poveștii omului cu mai multă putere, cu mai mult avînt, — acum cînd părul i-a încărunțit, — decît în volumele sale din tinerețe îmbibate de melancolie.

Ce a determinat ștergerea tristeții răsfîrîntă înainte în fiecare vers și cum s-a produs schimbarea opticii poetului, pe

care o mărturisește recentul său volum de versuri, primul pe care îl publică după Eliberare?

Ar fi nedrept să reducem primele sale acorduri de jale la influențele „atmosferice“ ale epocii sale de debut, la rudenia, în parte voită, cu cîntăreții apuseni ai provinciei, cu Verhaeren ori Rodenbach; după cum ar fi simplist să conchidem că priveliștea Iașului trezea fatal regrete și tristeți. Pricinile sînt mult mai adînci decît aceste superficiale coincidențe, și Demostene Botez e, în felul său, caracteristic pentru un șir de poeți care au privit cu dragoste și compasiune suferințele semenilor lor, fără să fi putut înțelege cauzele acestor suferințe:

*Omule, ce urci pe șcheli mereu
Cărămizi, de dimineată pînă seara,
Cum aș vrea să-ți port și eu povara,
S-o-mpărțim — să nu-ți mai fie greu!...*

*Omule, care-ai bătut la ușa mea
Gol și flămînd și-aproape fără grai,
Ia-mi hrana mea și cel din urmă strai
Și bucură-te cît vei mai putea.*

*Omule, care-ai trecut pe lîngă mine
Purtînd tăcut dureri ce nu le spui,
Dacă-ai iubit durerea ori și cui —
Dă-mi sarcina tăcerilor din tine.*

(„Infrățire“, vol. „Zilele vieții“, 1927)

Apropiat sufletește de oamenii simpli, cu dramele simple, cu bucuriile lor mărunte, Demostene Botez nu știa încă de ce

le era dată această soartă. Și neștiind, neînțelegînd, netrăgînd consecințele, e firesc că a simțit amenințarea sa- biei lui Damocles ce atîrna peste capul fiecărui om simplu în aproape fiecare moment al vieții și „poveștii” lui. În momentul în care poporul, în marșul spre socialism, l-a antrenat și pe cîntărețul orașelor bătrîne și al tristeții planînd ca o ceață peste tot și peste toate — ceața aceasta a început să se rupă și Demostene Botez a parcurs vechile sale itinerare poetice cu alți ochi. Omul care ieri plîngea soarta semenilor săi asupriți, înțelege azi că are dreptul, datoria și posibilitatea de a lua parte directă la schimbarea ei, împreună cu tot poporul său. Poetul ros de neliniști și singurătate, poetul care se hrănea din trecutul unui „bătrîn oraș al tinereții” sale, își deschide noul său volum prin versurile răspicate:

*Mă-ntorc acum spre viitor cu fața.
Lumina lui îmi trece-adînc prin pleoape
Și oamenii îmi sînt și mai aproape
Și parcă m-a luat de mînă viața.*

.....
*Spre viitor tot sufletu-mi îndrept,
Mereu ca floarea soarelui, spre soare.*

E sentimentul nou, care se transmite din cele mai bune versuri ale volumului.

Apropierea de oameni prin înțelegerea lor adîncă, lărgeste orizontul poetic. Demostene Botez nu mai e cîntărețul tristeții ieșene, deși peisajele orașului său natal sînt zugrăvite poate cu cea mai bogată paletă din volum. El se vrea poetul — cărunt — al unei patrii tinere a cărei viață nouă înțelege s-o apere în fiecare clipă. Acesta e sensul poeziei-manifest „Tu ce-ai făcut?”, acesta e gîndul intim al dialogului unui om simplu, trecut prin trei războaie, care vorbește contemporanilor, prietenilor săi, în numele încercărilor trecute:

*Azi, omule, e mult de cînd te știu
Ai ca și mine părul argintiu
Și din trecut, obrazu-adînc brăzdat
Ești ca și mine din acelaș leat.
Eu știu c-am fost odată amîndoi,
Vecini într-o tranșee, în război.*

*Aș vrea să stăm de vorbă ca doi oameni,—
Dacă-ai făcut războiul, mi te-asameni.
Vorbesc ca veteran din trei războaie.
Am viețuit în șanșuri și noroaie,
Prin lungi și subterane coridoare
În care moartea se-ascundea de soare.
Și eram tînăr... cornul înflorea,
Pe dealu-mpădurit din fața mea.*

Imaginile, puternice în simplitatea lor, se succed rapid:

*Ți-aduci aminte de soldatul smead
Ca fulgerat sub poala unui brad?
Parcă-ațipise lîngă-un cîrd de oi,
Nu somn de veșnicie în război.*

*Iar altul, — parcă-l văd în ochi și azi,
Dormea cu mîna dreaptă sub obraz
Pe drum, lîngă-un ogor de cucuruz,
Ca un copil... svirlit de un obuz.*

Evocînd atîtea frîngerii ale vieții ome- nești, pe care nici un om demn de acest sim- plu și mare nume nu le mai vrea repetate, poetul se adresează și tovarășilor care „au bucuria cea fără nume/de-a descifra, de-a face-o nouă lume”, mamei, care, mai tare ca oricine iubește viața pe care o crează, o hrănește „cu sîngele fierbinte” și o crește cu grijă. În numele amintirilor fără seamăn de grele, ale războiului, poetul cere azi fiecăruia nu doar să iubească pacea, ci să militeze pentru ea:

*Nu e destul să nu vroiți război,
Ci să luptați alături de noi.
E-o luptă pe viață și pe moarte.
Să nu rămînă nimeni deoparte!
Să se ridice lumea care tace
În lupta asta mare pentru Pace.
Prea mult a pătimit cînd a tăcut,
Ne-or întreba nepoții: „Ce-ați făcut?”*

.....
*Voi toți de azi, contemporanii mei,
Ce faceți azi, în anii-aceștia grei
Cînd soarele răzbate viu prin ceți,
Ce faceți pentru Pacea care-o vreți?
Nu este singur nimenea din voi,
Priviți o clipă numai înapoi:
Alături vin la nesfîrșit, coloane
De oameni, mii și mii, și milioane,
Și merg în pas, că toți știu azi ce vor.
Se-adaugă popor lîngă popor,
Oștirea păcii în acelaș gînd...*

Ce lungă e distanța dela compătimirea mutilațiilor de război, dela Invalidul care-și suna obsedant pașii pe pavaj pînă la poziția de pe care azi poetul poate pune întrebări și da îndrumări la zece ani dela eliberarea patriei noastre!

Ce drum a parcurs Demostene Botez dela poezia Copoului răvășit de vînturi, a ulițelor ieșene care se hrănesc cu amintirea gloriei apuse, pînă la cîntarea Iașului care primește cu dragoste de bunic, copiii încercatei Coree! Poezia, continuînd linia interioară a manifestului poetic „Tu ce-ai făcut?“, o adîncește, unind emoția îndrăgostitului întristat la vederea orașului prin care a trecut războiul, cu elementele noi care-i îmbogățesc viața. Trecerea de la ieri la azi se face pe nesimțite, ca printr-o ridicare de un semiton:

*Bătrîn oraș al tinereții mele,
Pe-aceia am iubit și am visat,
In piatra ta mi-e primul pas săpat,
Și primul vis, pe-aceia-i, printre stele.*

*Oraș străvechi, ce rîni cumplite ai,
Și-adînci, și-abia închise cicatrice,
Și ce înalt au prins să se ridice
Alți tineri tei sub soarele de Mai!*

*...Și din trecutul ca un nor de ceață,
Spre care mă purtau vechi nostalgii,
De-odată o sirenă auzii,
Chemîndu-mă spre viitor, spre viață.*

*Și m-am trezit privind în jur apoi:
Devale spre Holboca și Socola,
Inalte coșuri susțineau cupola
Văzduhului boltit pe Iașii noi.*

Iașul care se naște din nou, primește „cald, cu brațele-amîndouă copiii veniți de-atîta de departe“:

*Din țara lor vitează și frumoasă,
In care ei azi n-aveau un „acasă“ —*

E ca un răspuns al orașului întreg la întrebarea pusă anterior de poet: „Tu ce-ai făcut?“.

★

Spuneam înainte că Demostene Botez nu și-a schimbat sursa de inspirație, ci modul, poziția de pe care o privește. Ii sînt la fel de apropiate străzile cartierului său, mahalaua pe care se plimbau cei doi tineri cu o floare de liliac în gură. Dar, ca un om căruia viața i-a deschis ochii, el vede mult mai multe și mult mai mult în aceleași locuri.

Poezii ca „In cartierul meu“ ori „Lacul Tei“, sînt o dovadă că documentarea poetului nu e doar o excursie *ad-hoc*, ci o înțelegere a realității în mijlocul căreia respiri, umbli, trăiești. „In cartierul meu“ relatează cu un lux agreabil de descripții, o întîmplare a zilelor noastre. Un țăran obișnuit să nimerescă străzile din oraș, avînd drept indicație topografică un vechi maidan înconjurat de ruinele războiului, se pomeneste într-o nouă geografie: unei grădini i-a luat locul primăvara, cu „o iarbă verde ca poiana“ cu „flori dese învîrtindu-se în horă“. Întîmplarea, minoră în aparență, are sensuri mai adînci, pe care poetul le luminează în final:

*In gîndul care-a înflorit aici,
Pe locuri altă dată cu urzici,
Ca și în seva ce ridică-acum
Spre ceru-nalt petale și parfum,
E vrerea oamenilor care-au vrut
Să termine cu ce-a fost în trecut.
Se vede urma palmelor lor late
Pînă-n urzeala frunzelor palmate.*

Mai larg și mai animat, întîmplarea se repetă în poezia „Lacul Tei“. Eroul găsește pe fostele locuri părăginite, unde se juca altădată cu alții, un parc în mijlocul căruia, pe alea de onoare, dă cu ochii de fotografiile foștilor săi tovarăși de joacă, în fața cărora așează ca omagiu, pe un panou, un mac roșu rupt din iarbă. E un gest de dragoste față de cei ce-au crescut odată cu noi și peste noi — e un sentiment de recunoștință pe care mulți l-am încercat nu odată!

★

Din locurile iubite de poet, peisajul cîmpenesc ocupă un loc de frunte. In general, Demostene Botez e un pastelist cu liniile precise, și nu numai sensibile. In pastelurile sale sătești se observă

aceeași schimbare a tonalității. Aici, cauza e și mai evidentă. Momentele trăite într-o gospodărie colectivă îi dau poetului care a fost s-o vadă, sentimentul sigur al viitorului, exprimat direct. Acest sentiment îl are și față de orfana ce-și scrie adeziunea la gospodăria colectivă, și față de oamenii care vin la plivit și față de ciobănaș, și față de tractoriștii care răstoarnă brazda și față de cei ce vin la colțul roșu ca la a doua lor casă. Vîntul, iarba, grîul, vița de vie, sînt privite cu dragostea și optimismul unui om liber și zugrăvite cu migala unui îndrăgostit de natură. Din aceste momente nu lipsesc însă acordurile grave care amintesc de trecut. (Portretul chiaburului care poruncește argatului flămînd să arunce porcilor banița de cucuruz), și mai ales imaginea puternică a dreptății făcute de justiția populară unei țărănci pe care fiul unui chiabur a vrut s-o necinstească. În „Judecata“, Ileana Agafiței din Covaci cunoaște forța nouă care, de la masa de judecată, îi e prietenă ei și numai ei. Poetul care a colindat tribunalele ca avocat (și nu e greu să-ți amintești notațiile amare pe seama profesiei în volumul său „Comedia umană“), crează azi imaginea unei justiții noi, menite să apere poporul și nu să consacre prin hotărîri, asuprirea și nedreptatea.

★

Demostene Botez a încercat să portreteze și figurile celor ce făuresc, în pojarul din preajma cuptoarelor, oțelul. Necunos-cînd însă îndeajuns mentalitatea nouă a muncitorilor din uzină, poetul se menține mai mult la amănunte exterioare, izbutind să transmită emoție numai atunci cînd vorbește despre propriile sentimente, despre admirația sa față de făuritorii tuturor bunurilor de care se bucură azi poporul. („Pe frontispiciul unei expoziții industriale“). Dar și aici ideia nu e încă sudată cu sentimentul, ca în poeziile cele mai grăitoare din volum. O dovadă, de astă dată negativă, că documentarea nu poate oferi poeziei decît materialul, pe care poetul trebuie să-l transfigureze prin întreaga sa experiență de viață.

Dar, deși se întinde pe decenii, experiența de viață a lui Demostene Botez e departe de a se fi încheiat. Omul, care la 60 de ani participă cu pasiune la viața literară, poetul care-și împărtășește meșteșugul versului în redacția revistei „Tînărul Scriitor“, are drumul deschis în față. Un drum pe care-l privește azi de pe pozițiile avansate ale poporului, un drum care ne îndreptățește să așteptăm în versurile sale viitoare, continuarea firului început odată cu întrebarea capitală ce și-o pune fiecare om în fața conștiinței lui: „Tu ce-ai făcut pentru pace?“

V. P.

SEMNIFICAȚIA DRAMEI „VLAICU - VODĂ“

Spuneau unii istorici literari — mai ales dintre cei care în dauna seriozității științifice făceau concesii snobismului, — că dacă Eminescu, să zicem, ar fi scris numai „Luceafărul“, încă ar fi fost de ajuns pentru a-și cuceri autoritatea de care el se bucură în virtutea întregii sale opere, înțelegîndu-se prin aceasta că poemul „Luceafărul“ ar concentra în el semnificația creației eminesciene, luată în totalitatea trăsăturilor ei. O astfel de afirmație a reușit să degenereze repede într-o platitudine, într-o înfloritură de stil, cu care unii istorici literari s-au deprins să încheie în chip de apoteoză, aprecierile date operei unor scriitori. Ca să fim drepecți, singur, „Luceafărul“, nu ne poate lămuri, la urma urmelor, asupra măreției talentului lui Eminescu.

Există totuși un caz, probabil unic în istoria literaturii române, cînd o singură operă caracterizează pe deplin un scriitor, îl așează în ierarhia de valori pe care istoria literară, și vremea în deosebi, o stabilesc, și anume cazul operei dramatice „Vlaicu-Vodă“ de Al. Davila. Intr-adevăr, oricît ar părea de curios, Davila a scris în afară de „Vlaicu-Vodă“ doar o pantomimă de care nimeni nu-și mai amintește, niște poezii slăbuțe și articole de ziar lipsite de prestigiu literar. Drama, prezentată pentru prima oară publicului la 12 februarie 1902, chiar în regia autorului, a fost călduros întîmpinată. Și s-a bucurat de o largă prețuire, dacă nu luăm în considerare neîntemeiata învinuire ce i s-a

adus la un moment dat — de a fi fost sustrasă de Davila din hîrțile lui Alexandru Odobescu — care, la drept vorbind, nu avea de ce s-o tăinuiască dacă ar fi scris-o.

În paginile de față, cu prilejul reluării piesei pe scena Teatrului Armatei din București pentru prima dată în ultimii zece ani, o vom discuta în lumina ei reală.

„Vlaicu-Vodă“ nu a împărtășit soarta mașteră a altor opere care, de la publicare și de-a lungul vremii au fost privite cu ostilitate, sau în jurul cărora s-a organizat o conspirație a tăcerii; excepție face un articol scris chiar la apariția piesei, de Bogdan Duică, în care, cu o neînțelegere pentru fenomenul literar modern, specifică acestui istoric literar, se contestă dramei orice noutate.

În general, piesa a fost primită de critică cu simpatie, începînd cu politicoasele cronici dramatice din presa vremii și culminînd cu aprecierea de „capodoperă“ dată de G. Călinescu în *Istoria literaturii române*. (Entuziasmul a scăzut în *Compendiu*, unde „Vlaicu-Vodă“ e tratată mai cu rezervă, ca „una din cele mai bune drame istorice ale noastre“).

De-a lungul anilor — după expresia unui critic — piesa era adusă „în răstimpuri, cu solemnitate, la lumina rampei, ca o zestre națională“. N-au lipsit, bineînțeles, nici explicațiile tendențioase, nici străduințele criticii idealiste de a mistifica sensul real al piesei, conținutul ei ideologic. Eugen Lovinescu numește drama

„naționalistă“, și deplasează interpretarea conflictului de pe planul politic pe cel strict religios, rezumându-l la o obișnuită ceartă religioasă, la înfruntarea între ortodoxism și catolicism, care e un element al conflictului, dar nu-l epuizează. O interpretare realistă dă dramei G. Călinescu în *Istoria literaturii*, combătând pe acei ce-l desprindeau pe Vlaicu din complexul social al epocii sale; astfel că eroul piesei apare — pus în anume condiții specifice, spre anul 1400 — ca un domnitor român „trist de mizeriile țării“, luptând alături de poporul său.

Nu se poate reduce această piesă la un conflict pur religios și nici la jocul unor sterile complicații psihologice — cum au procedat criticii cu orientare ideologică burgheză.

Drama istorică a lui Davila învie atmosfera și oamenii din anii domniei lui Vladislav Basarab, care a stat în tronul Munteniei între anii 1364—1372, epocă tulburată de frământări în lăuntrul țării și de amenințări din afară. În acest moment, relațiile dintre domnitor și mama sa vitregă, Doamna Clara, se află într-o maximă încordare, exprimând în ultimă analiză încheștarea factorilor politici care se opuneau unii altora. Vlaicu-Vodă e un voevod ale cărui interese exprimă interesele țării și pe care un patriotism sincer îl face să lupte cu toate mijloacele unui iscusit diplomat împotriva Doamnei Clara, care reprezintă și sprijină tendințele expansioniste ale craiului unguresc. Așa dar, mesajul ideologic al piesei exprimă lupta poporului român în acel veac împotriva expansiunii străine și a catolicismului, pentru păstrarea independenței. Piesa își are semnificația ei în epoca în care a apărut (1902), când independența țării era iarăși în primejdie; astfel că Davila este departe de a fi un simplu „laudator temporis acti“, el continuând înțelegerea realistă a trecutului istoric al poporului, menținându-se, în acest sens, pe linia tradiției patriotice ilustrată în literatura română de Bălcescu, Al. Odobescu, Eminescu. În veacul pe care, după expresia lui Eminescu, l-au năpădit „saltimbancii și irozii“, Al. Davila aduce imaginea glorioasă a unui moment în

care lupta poporului român pentru păstrarea libertății sale cunoaște o deosebită strălucire. Ca și Eminescu în „Scrisoarea a III-a“, A. Davila invocă pilda luptătorilor pentru libertate din trecut, ca o ripostă disprețuitoare adusă „patriotismului“ fariseic cu care-și drapau nulitatea și chipul odios potențaii vremii:

*O eroi! care-n trecutul de măririi vă
adumbriseți,
Ați ajuns acum de modă de vă scot din
letopiseți
Și cu voi drapîndu-și nula, vă citează
toți nerozii,
Mestecînd veacul de aur în noroiul greu
al prozii.
Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și
voi Mușatini,
Descălecători de țară, dătători de legi și
datini.*

De aceea piesa „Vlaicu-Vodă“ constituie un adevărat manual de patriotism impus contemporanilor, pe care „Strămoși“ din „trecutul de mărire“ i-ar privi „cel mult ironici“.

Lecția pe care Vlaicu o oferă nepotului său Mircea Basarab, cînd acesta cade copleșit sub povara unor frământări sufletești ce nu înseamnă nimic în fața durerilor țării, a chinurilor ei adevărate, ne dă măsura reală a înălțimii morale și a frumuseții idealurilor cuprinse în această operă. În versuri dintre cele mai frumoase și mai pătimașe scrise vreodată în limba română, se rezumă sensul tragic al condițiilor pe care poporul român a avut a le înfrunta de la începuturile zbuciumatei sale istorii; sînt acele condiții care conturează fondul întunecat al epocii lui Vlaicu:

*Chinuri? Tu vorbești de chinuri? Chin,
a inimii bătaie?
Chin? o clipă de nădejde, o-mboldire, o
văpaie
Ce s-aprînde cu-o privire, ce cu-o lacrimă
s-a stins
Și din care numai rodul fără vlagă iese-
nwins!
Chinuri! Dar deșteaptă-ți mintea, dar te
uită-n neagra zare!
De ești om, fă-ți ochii roată peste țară și
hotare.*

*Chinuri!... Dar privește sinul bieteii
noastre de moșii.
Numără, de poți, pe dinsul urmele de
vrăjmășii;
Prin palaturi, prin colibe, jos, la șesuri,
sus la munte!
Despicate de cu veacuri, rănilor-i sînt
încă crunte;
Sabie și foc, din vale, din deal, sabie și
foc!
Ani de groază și de sînge mulți!... de
liniște, de loc!
Veșnic lupta pentru lege, veșnic lupta
pentru nume.*

Hotărît, drama istorică romînească de la Gheorghe Asachi și pînă în timpurile cele mai apropiate, nu cunoaște un caracter mai puternic înfățișat, pînă în nuanțele cele mai subtile și complicațiile lăuntrice cele mai contradictorii, decît ne-a dat Alexandru Davila în „Vlaicu-Vodă“.

La o vedere superficială, s-ar putea bănuî în Vlaicu Vodă un caracter viciat de ipocrizie și de o cinică lipsă de principii. Unii critici s-au lăsat conduși de aparențe și într-adevăr l-au interpretat pe Vlaicu ca pe o întrupare a doctrinei lui Machiavel asupra Principelui. În realitate, el simulează cu o mare artă umilința, spiritul de supunere, neutralizînd astfel vigilența factorilor ostili, în primul rînd Doamna Clara și baronul Kaliany; procedează astfel atîta vreme cît aceștia aveau toate condițiile de a-și păstra superioritatea, cînd orice înfruntare pe front deschis ar fi fost poate un gest mai bărbătesc, în înțelesul convențional al cuvîntului, dar fără eficacitate în conținutul său. În primele acte, cînd împrejurările politice externe nu sînt încă favorabile, cînd coaliția cu craiul sîrbesc era încă neîntemeiată, rudele aflate în captivitate, atmosfera în țară cețoasă, iar forțele risipite, orice manifestare brutală s-ar fi vădit, strategie vorbind, puerilă, iar practic, fără consecințele așteptate. Doamna Clara și baronul Kaliany, cărora li se dă iluzia guvernării, afișează bunăvoința caracteristică despoților mulțumiți de ei. Vigilența acestora e înșelată, iar Vlaicu, sub aparența sme-

reniei, observă, concentrează abil forțe și așteaptă cu răbdare ziua nimerită. Tactica aceasta nu-i oferă lui Vlaicu satisfacții imediate; curtenii îl cred naiv sau prost, iar acei prieteni care nu-l învinuiesc de lașitate, rîd pe seama caracterului său lipsit de independență. Pala, pajul Doamnei Clara, spune deschis:

*Vlad, cucernicul voevod,
Este domn fără domnie și voevod fără
norod.*

.....

*Și că-i domn e că se-ndură
buna lui dădacă,
Doamna.*

Prietenii, cei mai mulți, văd în el o unealtă docilă a catolicismului:
*Azi e robul Doamnei Clara, prin
urmare-al Craiului,
Ea domnește și printr-însa în țara
noastră Romînească
Au ajuns de-oparte Craiul, de-alta Papa
să domnească.*
sau, în cel mai fericit caz, un domn slab și fricos.

Vlaicu suferă că trebuie să se arate neputincios, cu atît mai mult cu cît aparenta sa lașitate angaja țara întregă. („Prin tăcerea-i ne-njosește“). Conflictul acesta lăuntric nu se desfășoară neted, și sînt cazuri cînd nevoia de a striga adevărul clocotește în sufletul domnitorului care, cu tristețe, se vede rău privit de cei ce-i erau prieteni. Ridicîndu-se deasupra acestui conflict lăuntric, Vlaicu izbutește să joace pînă la capăt rolul său întru smerenie, vîdînd o mare abilitate de strateg.

Criticul contemporan cu Al. Davila, Bogdan Duică, nu sesiza acest conflict și făcea din propria-i obtuzitate un defect al operei, scriînd: „În toată domnia nu-i nici un suflet care să știe ce vrea! Cum s-ar putea deci să iasă o acțiune cu adevărat dramatică din această izolare a lui? Acțiunile dramatice sînt cu atît mai interesante cu cît mai de grabă se înțeleg scopurile lor. Vlaicu, însă, ascunde tot. El înlătură conflictele, înlătură faptele, este nedramatic“. Slăbiciunile piesei, pedant semnalate de Bogdan Duică în ar-

ticolul amintit, sînt tocmai calitățile ei cele mai de seamă, din aparenta izolare a domnitorului de cei din preajma sa pornind de fapt dramatismul piesei, în momentele ei cele mai încordate. Din păcate, concepția limitată a lui Bogdan Duică este împărtășită, cel puțin în liniile ei teoretice, dacă nu și în consecințele ei practice, și de un critic care — în general — vedește o înțelegere sănătoasă a dramei, cum este Ion Trivale: „...Această acțiune ascunsă, mascată, nu poate da acel mare și violent conflict dramatic pe care o acțiune fățișă l-ar fi putut produce. Dacă aplicăm cu onestitate acest principiu, am ajunge fără îndoială să desființăm și piesa „Hamlet“!

Dealtfel, a întemeia, cum critica literară a făcut îndeobște, complexitatea lui Vlaicu pe ciocnirea între aparenta sa smerenie și țelurile pe care le urmărea, încă ni se pare insuficient. De obicei se afirmă că în primele trei acte, Vlaicu se poartă cu umilință, pentru ca în actul al patrulea și al cincelea, să se desvăluie. În realitate caracterul lui Vlaicu urmează o evoluție mult mai complicată, pe linia omenescului celui mai autentic; masca strategiei sale este savant studiată spre a evita stridența, neverosimilitatea. De exemplu, față de Banul Michede, unul din curtenii săi intimi, el nu-și mărturisește intențiile — momentul nu era încă oportun, încrederea Doamnei Clara fiindu-i încă necesară, — dar nici nu păstrează obișnuita sa poză de smerenie necondiționată, — aceasta l-ar fi compromis definitiv față de boierii săi credincioși — ci manifestă un soi de binevoitoare compătimire, suficientă totuși pentru a-i marca poziția:

Ah! Pricepe! Sărmanii!

Ei nu văd, orbiți de țeluri și de patimile lor
Nodul innodat de datini între scaun și
popor.

Strategia sa se bazează alternativ pe factori diferiți, de care știe să se folosească ingenios. Politica sa de pace sau de război, o explică, de obicei, în chip diplomatic, nu prin cauzele esențiale, de care era conștient, ci prin diferențele de temperament ale sfetnicilor ce-l înconjoară:

Ciudată treabă: fiecare mă vedeți

Dăruit cu-o-nșușire ce voi singuri o aveți!
Vă-nșelați și tu, și dînsul. Și dovada cea

mai bună

E că Dragomir cînd vine, goarna de război
răsună

Iar că tu cînd stai la curte, tace goarna
de război.

Cu alte cuvinte, Vlaicu este obligat să joace rolul omului resemnat în fața împrejurărilor, pe care în realitate el însuși le provoacă. În felul acesta el își cîștigă simpatia sfetnicilor cărora le atribuie propria lui voință și însușirile care-i aparțin. Dacă aceasta este strategia lui față de curtenii cei mai apropiați, față de Doamna Clara mimează în continuare aceeași supușenie, evitînd ciocnirea frontală.

Dorind prietenia boierilor, el nu-l poate accepta totuși pe Mircea Basarab sprijinit de boieri — ca un anticatolic înverșunat — pe tronul Moldovei, căci această împrejurare ar face inevitabilă căsătoria lui Mircea cu Anca — sora domnitorului, pe care Vlaicu din motive politice o hărăzise craiului sîrbesc. Se află într-o foarte dificilă dilemă, cu atît mai mult cu cît și Vlaicu-Vodă era ostil domniei în Moldova a lui Lațcu Vodă, supus credincios al papalității. Ambele tabere îl învinuiesc de trădare și, în cele din urmă, Vlaicu, deși îndurerat că boierii săi nu-i cunosc adevăratele țeluri, este silit de împrejurări să apară în postura unui laș mergînd împotriva propriei lui dorințe de a-l vedea pe Mircea Basarab — ca pe un factor anticatolic — în scaunul domnesc al Moldovei. Odată decis, Vlaicu mimează fără șovăire:

Ce-auzii? Ce vor? Ce spun?

Mi s-a tulburat auzul? Sau visez?

Ori sînt nebun?

Mă-nșelai sau zisu-mi-sa c-ași fi

pristăvit izvodul

Cu menire să răstoarne la Moldova pe

Voevodul

Lațcu, bunul meu prieten? Cum că însumi
eu am dat

O asemenea-nvoială? Cum că eu, deci,
am trădat?

Jucînd cu atîta seninătate rolul omului supus, boierii, care luptă pentru independență, îl cred iremediabil pierdut pentru cauza lor. La un moment dat, conflictul ajunge atît de complicat, încît orice greșeală a lui Vlaicu i-ar fi fatală. Atunci cînd Vlaicu consideră momentul oportun sosit, destăinuie boierilor taina pe care de atîta vreme o purta în sine: dușmănia lui cu Doamna Clara. Izolată de aliați, Doamna Clara este împinsă la acțiuni extreme și puțin chibzuite: încercarea de a-l ucide pe Vlaicu nu izbutește, grăbind deznodămîntul conflictului. Actul al cincilea, dezvăluind întru totul adevăratele gânduri ale domnitorului patriot, confirmă extraordinara luciditate a politicii urmate de Vlaicu cu o consecvență neabătută. Finalul dramei are măreția unei apoteoze și Vlaicu își poate permite pentru înția oară să strige adversarilor săi învinși adevărul pe care atîta timp, cu o fantastică încordare a voinței îl înăbușise în sufletul său, în ciuda tuturor umilințelor:

*Tu la Ludovic vei merge, îi vei spune Craiului
Că n-a fost și nu e Vodă Vlad vasalul lui,
C-amîndoi ne-om înțelege după placul
meu și-al lui.*

Acum Gruce se jertfește pentru a salva viața domnitorului, și Vlaicu Vodă, cutremurat de crîncena durere a pierderii celui mai scump tovarăș al său, se ridică pînă la lucida conștiință a sensului luptei sale, rostind aceste cuvinte care concentrează semnificația întregii opere:

*Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați
renegat vreodată.
Pentru toți, cîndva, cocoșul lui Sin
Petru a cîntat.
Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic
ne-ncetat.*

Caracterul lui Vlaicu se ridică la valoarea unui mare simbol, de a cărui semnificație ni se pare nimerit de a fi dezbătută. Vlaicu Vodă vedește trăsături de caracter specifice poporului român. El are în firea sa ceva din înțeleapta ironie a țaranului care, în secole de dureroasă experiență și-a creiat o mască de aparentă

resemnare, de umilință în fața destinului, sub care clocotea o nebanuită demnitate, o lucidă conștiință a propriei valori și a superiorității sale asupra dușmanului vremelnice, o consecvență neștirbită, — elemente care, de-a lungul istoriei, au compus o adevărată strategie populară, în cele din urmă victorioasă.

Anumite trăsături ale figurii lui Vlaicu ne duc cu gîndul la „Scrisoarea a III-a” a lui Eminescu, unde ne întîmpină Domnul Mircea: „Un bătrîn atît de simplu după vorbă, după port”, aparent umil și plecat în fața trufașului Sultan, dar, în fond, stăpînit de cea mai autentică demnitate. El se arată îngăduitor și bun, înțelegător adînc al faptelor; atît de adînc, încît pare stăpînit de un fel de fatalism al istoriei. Dar, în realitate, totul nu e decît o înțeleaptă diplomatie:

*Orice gînd ai, Impărate, și oricum vei
fi sosit,
Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic:
Bine-ai venit!
Despre partea închinării, însă, Doamne,
să ne ierți;
Dar acu vei vrea cu oaste și război
ca să ne cerți,
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma
a ta cale,
Să ne dai un semn și nouă de mila
Măriei-Tale.*

Ceea ce încă nu înseamnă fatalism și resemnare în fața destinului.

Omul cel mai apropiat de Vlaicu, principalul său sfetnic, e Gruce, erou plin de semnificație, simbolizînd sprijinul voevodului pe forțele populare. În interpretarea sensului acest personaj simbolic, care nu rostește nici un cuvînt pe tot parcursul acțiunii, criticul Aurel Martin — într-o cronică din „Viața Capitalei” — se vedește stăpînit de principii dogmatice cînd decretează că: „Fără îndoială, concepîndu-l într-un anume fel, în afara conflictului, Al. Davila s-a orientat greșit”. După părerea noastră, nu e chiar fără îndoială că Davila a „greșit”. De altfel, cu cincizeci de ani înainte, de aceeași tăcere a lui Gruce se mirase și Bogdan Duică, apreciînd-o ca o slăbiciune, închipuindu-și pur

și simplu că Davila a uitat să-l puie pe Grue să vorbească! De fapt, această tăcere asociată și cu faptul că Vlaicu se sfătuiește la fiecare pas cu Grue, din priviri, îi conferă un aer de solemnitate, de măreție olimpică. Profesînd o filozofie a tăcerii, Grue simbolizează înțelepciunea modestă a poporului. Este important de subliniat că Vlaicu ia întotdeauna marile hotărîri, „aruncînd o privire de înțelegere către Grue” sau după ce „a schimbat o privire cu Grue”, „a aruncat ochii la Grue”, „a cătat pe sub gene la Grue”. Cînd Vlaicu, exasperat de criza de orgoliu agresiv al Doamnei Clara vrea în sfîrșit să izbucnească, pentru că simte că altfel se înnașuse, vede gestul potolitor al lui Grue și se stăpînește liniștit la gândul că există pe lîngă el Grue românul, care, singur nu-l crede laș, ipocrit. Rezemîndu-se pe Grue, voevodul poate continua în liniște abila sa strategie. Alexandru Davila îi opune în piesă, lui Vlaicu-Vodă, pe Doamna Clara, care simbolizează forțele negative, ostile poporului, tipul acelei femei de mare virilitate politică („mulier impotens”), reprezentat în literatura noastră cu tematică istorică de Doamna Chiajna a lui Alexandru Odobescu, sau chiar de Vidra din drama lui Bodgan Petriceicu Hașdău „Răzvan și Vidra”, deși aici se urmăresc idealuri de altă natură. Doamna Clara este o fire energică și volițională, e însetată de putere, devorată interior de o adevărată hipertrofie a propriei personalități:

„Da; nevoie! zis-ai bine?

Am ajuns să am nevoie de-apărare, ca
oricine!

Eu, ce-am împărțit cu Vodă Alexandru,
tatăl tău,

Cîrmuirea, pentru care făurit e duhul
meu;

Eu, ce port și pentru tine mîndra stemă
basarabă,

— Grea povară, pentru care biata-ți
frunte e prea slabă,

Eu, ce sînt spre mîntuirea ta
ș-a-ntregului norod,

Eu, de viță palatină, eu soție de
Voevod,

Eu, eu, pavăza domniei, sufletul ce
duce țara,

Eu, puterea, eu, stăpîna, în sfîrșit eu,
Doamna Clara,
Am ajuns de rîsul lumii ș-al boierilor
ș-al tău
Infruntată, dosădită, o batjocură, eu! eu!

Momentele de omenie îi sînt cu desăvîrșire străine. Lucru ce a scandalizat pe unii critici, care nu credeau în verosimilitatea unui tip de femeie într-atît lipsită nu numai de feminitate, dar și de cea mai elementară umanitate. Caracterul ei nu e totuși schematic, automat, al unei unice formule: „eu, eu”... cum susținea Eugen Lovinescu, și nici nu dovedește prin violența ei agresivă o lipsă totală de abilitate. Se aliază cu boierii contra lui Vlaicu, pretextînd că luptă ca Anca să ia un soț băstinaș, pe Mircea Basarab, simulează că ia apărarea lui Groza, a cărui oropsire, în realitate o dorise și o ceruse. Lipsită cu totul de prudență ni se pare și nouă cînd cere boierilor, fără o serioasă argumentare, să-l ucidă pe Vlaicu; cînd boierii refuză, cînd, deci, ea s-a convins de ostilitatea acestora, pleacă, nu înainte de-a le destăinui omorul ce va fi săvîrșit de către Pala. Lipsa de prudență ni se pare excesivă chiar pentru un caracter de asemenea impulsivitate.

Între Vlaicu și Doamna Clara, caractere a căror constituție sufltească este deosebit de trainică, își clatină ființa lipsită de orice echilibru lăuntric Mircea Basarab, nepotul Domnului și iubitul Ancăi, fiica Doamnei Clara și sora dinspre tată a lui Vlaicu-Vodă. Caracterul lui este sub nivelul mijlociu al evenimentelor, personalitatea lui reală este departe de ceea ce bănuiau cei care își puseseră încrederea în el. La începutul piesei, Mircea trăiește numai pentru Anca și numai prin iubirea ei, rupt cu desăvîrșire de problemele mari care frămîntau țara și epoca, izolat prin iubire de orice altă preocupare. Dragostea sa mărunță și egoistă înnașuse în el orice licărire de ideal înalt, orice sentiment patriotic:

...la ce mi-s bune sînge, neam, străbuni
și nume?

Nu. Iubirea ta mi-e totul, Anca mea,
pe-această lume

Din această pricină, avînd o viziune mărginită asupra vieții, el refuză propunerea boierului patriot moldovean Groza și a altor boieri și moșneni munteni care-l cereau domn al Moldovei în locul lui Lațcu, vasalul catolicismului:

... *La ce mi-e slava? Anca mea să mă iubească*
Și de mi s-ar da domnia — dac-aceasta s-ar putea! —
Eu m-aș lepăda de dînsa, ca să fiu cu Anca mea.

Această indiferență față de slavă—generată de-altfel de un egoism mascat prin iubire—nu-l caracterizează multă vreme. În curînd, o sete aproape bolnavicioasă de mărire, provocată de propunerea boierilor și atîtată de ambiția reținută, totuși, a Ancăi, îl copleșește și se deșteaptă tulburat „de-odată, din al fericirii somn”:

Au trezit în mine-o rîvnă ne-mpăcată:
de-a fi domn!
A domni, a fi puternic, de-o putere uimitoare;
A privi o lume-ntreagă jos, departe, sub picioare;
A fi omul fără seamăn, într-o țară și-un popor;

Ambiționat și viciat pînă la satanism de dorința de a domni, atunci cînd Vlaicu se arată a nu fi de acord ca el să ocupe scaunul domnesc al Moldovei, Mircea urîndu-l pe Vlaicu își afirmă mai categoric dorința de a domni:

Da, oricum, prin orice mijloc, prin trădări, prin răzvrătire,
Vreau domnia, da, oriunde; vreau coroana, pe-a oricui.
Vodă sprijinind pe Lațcu, vreau de-acum coroana lui.

În finalul actului al V-lea, Mircea Basarab, animat de ambiții, încearcă uciderea domnului, dar tentativa eșuează. Cade însă jertfă credinței pentru domnul țării Grue românul. Vlaicu îl absolvă pe Mircea de orice vină și îl așează sfetnic

în locul lui Grue, rezolvare care ni se pare nefirească, necorespunzătoare curgerii naturale a faptelor, menită doar să grăbească încheierea conflictelor secundare în vederea deznodămîntului.

Conflictul piesei „Vlaicu-Vodă”, care urmează o desfășurare obișnuită operelor de tipul clasic, „Hamlet” să zicem, urcînd de la expunerea factorilor în luptă și a dispoziției în care se află la un moment dat pînă la deznodămîntul ce aduce cu sine rezolvarea tuturor problemelor—este un conflict de caractere, așa încît, cu foarte mari dificultăți, și numai riscînd repetarea unor lucruri de-acum spuse, îl putem desface de judecarea caracterelor și analiză în sine; folosul constă doar în a adînci raportul între caractere, în linii generale, stabilit mai înainte, și a-l concentra într-un conflict unic. Între cele două caractere fundamentale ale dramei, Vlaicu-Vodă și Doamna Clara, pe ciocnirea cărora se întemeiază conflictul, se poate stabili un echilibru. Ambele caractere sînt tari, de neînduplecat. Vlaicu arată o liniște olimpică pînă și în acele momente în care demnitatea sa umană este simțitor pusă la încercare, iar Doamna Clara continuă să sfideze, —cu dreptul stăpînitorului absolut— chiar și în scenele din actul al V-lea, cînd deznodămîntul era decis. Vlaicu, însă, beneficiază de un netăgăduit avantaj în raport cu Doamna Clara, nu numai prin înălțimea idealului propus—el este un domnitor care, ca și Mircea în „Scrisoarea a III-a” își apără „sărăcia și nevoile și neamul”—față de josnicia morală a intențiilor acesteia, ci și prin acea supleță inteligentă a personalității sale în funcție de împrejurările nefavorabile, factor care, în cele din urmă hotărăște. Fără îndoială există în piesă momente în care Doamna Clara vădește agerime, abilitate, ca de exemplu în scena în care o sortește pe Anca lui Mircea Basarab, pentru a împiedeca alianța cu craiul sîrbesc și a-l învrăjbi pe acesta cu Vlaicu-Vodă; în acest moment de mare încordare dramatică ea își ascunde perfid intențiile sub aparența unei lăudabile preocupări de a păstra puterea țării unui domn autohton; ea își drapează acum intențiile, cu abilitate

calculată, sub steagul protector și inviolabil al iubirii de țară, al patriotismului. Acum Doamna Clara se află în afară de primejdie, bine situată din punct de vedere strategic chiar pe pozițiile vrăjmașilor ei, a principiilor pe care structural nu le poate suferi, cu alte cuvinte ea combate pe adversari cu propriile lor argumente, cu propriile lor arme, cu propriile lor principii (datină, neatîrnare, domn neaș). În acest moment ea și-a cucerit un spațiu strategic uimitor de trainic, așa cum nu avusese nici în momentul celui mai deșăntat autoritarism. Raportul de forțe e răsturnat, se provoacă dezordine și destrămare în tabăra adversă, boierii se despart de Vlaicu, iar domnitorul însuși, luat prin surprindere, e dezorientat. Refuzînd căsătoria Ancăi cu Mircea Basarab, Vlaicu-Vodă cade imediat sub învinuirea de colaborare cu obscuri factori străini. Ciocnirea e deosebit de intensă și conferă piesei un caracter de încordat dramatism. Conflictul se orientează spre deznodămîntul cunoscut, din momentul în care Doamna Clara, neposedînd acea supleță în acțiune, care, mereu, îl caracterizează pe Vlaicu, se expune fățiș loviturilor, fiind izolată pînă și de acel factor pe care se sprijinea în cea mai mare măsură: baronul Kalianny. Există în piesă un moment care concentrează întreaga semnificație a înfruntării între Vlaicu și Doamna Clara, caracterul specific al mijloacelor de luptă folosite de fiecare factor în parte indicînd în favoarea cui va evolua și va fi decis în cele din urmă conflictul. Ne referim la scena 2-a din actul II, care aduce prima oară față-n față pe Vlaicu cu aparenta sa smerenie camuflînd abil ironia — și Doamna Clara, cu un temperament de o energie virilă incontestabilă, dar liniar pînă la orbire. Doamna Clara năvălește în scenă, după notația autorului, „ca un vîrtej”, fiind întîmpinată prin contrast de o adîncă plecăciune a lui Vlaicu-Vodă, care o întreabă respectuos: „Doamna noastră, ce nevoie?” În întrebarea lui Vlaicu, — Doamna Clara vede numai moliciunea și umilința, nu și acea subterană ironie pe care pînă și topica frazei ne-o indică. Orbită de orgoliu, Doamna Clara nu descifrează ironia perfect acoperită a între-

bării și se deslănțuie fulgerător, pradă unei vijelioase crize de autoritate. Scurtimea sacadată a replicii, succesiunea rapidă și șuierătoare a frazei care cade ritmic, denotă o energie impulsivă, categorică, care-o împiedecă să descopere sensuri subterane, întîmpinărilor pline de blîndețe ale lui Vlaicu:

*Da! nevoie! Zis-ai bine!
Am ajuns să am nevoie de-apărare, ca
oricine...*

Și criza de orgoliu se declanșează cu o intensitate din ce în ce mai mare. Mai întîi își expune meritele, neglijînd total ceea ce s-ar putea numi demnitatea personală a preopinentului ei, totuși domnitor al țării („Eu, ce port și pentru tine mîndra stemă Basarabă”); apoi își strigă noblețea genealogiei („Eu, de vișă palatină, eu, soție de voevod”, etc.); apoi, cuprinsă din ce în ce mai mult de un orgoliu care a deviat în furie, renunță la datele memoriei, proclamînd rolul ei istoric, în formule condensate („Eu, eu, pavăza domniei, sufletul ce duce țara — Eu, puterea, eu stăpîna...”); pentru ca, în cele din urmă, definitiv sugrumată de orgoliu, să arunce ca nefolositoare drepturile ce-i revin din punct de vedere personal, politic, istoric, invocînd supremul, zdrobitorul argument: „Însfîrșit eu, Doamna Clara!” Și, la această criză deșăntată de autoritate, domnul țării, căruia în fuga frazelor i se aruncaseră vorbe măgulitoare de tipul „biata-ți frunte e prea slabă”, răspunde cu inocență: „Cine ți-o tăgăduiește?” Nu-i greu de presupus că Vlaicu-Vodă, manevrînd o asemenea perfectă tehnică, deține de la început o decisivă superioritate în ce privește sorții victoriei. Interesant de relevat este faptul că nici Vlaicu nu e construit în virtutea unor gesturi uniforme. Și, pornind de la scena inițială analizată mai sus, vom vedea că nici el nu suportă la nesfîrșit, ca un mecanism fără viață, autoritatea sfidătoare a mamei sale vitrege. Sînt momente cînd, exasperat de crizele de orgoliu și autoritate ale Doamnei Clara, Vlaicu e gata să izbucnească deschis, amenințînd să năruie tot ceea ce cu o diplomatie atît de calmă izbutise

să realizeze pînă atunci; potolit însă de o privire înțeleaptă a lui Grue, în virtutea unui suprem act de voință, rostește vorbe care nici pe departe nu-i exprimă gîndul adevărat, cum cititorul s-ar aștepta, ci, dimpotrivă, tocmai acum se prefăce copleșit de o uluitoare smerenie:

*Că te vreau în veci stăpînă, naltă
Doamnă, tot nu știi?
Sînt mai vîrstnic decît tine, totuși,
mamă vreau să-mi fii.
Ce m-aș face eu, sărmanul, de nu te-aș
avea pe tine?
Să mă luminezi în cale-mi cu vederile-ți
senine,
Să duci grija cîrmuirii și să porți pe
fruntea ta
Sarcina coroanei mele, ce nu pot, nu
pot purta!*

Gestul dizolvă țeapăna vigilență a Doamnei Clara. Pedepsirea unor boieri este amînată și, deocamdată, se oferă sacrificiului căpetenia lor, — sub pretextul că o pedeapsă colectivă ar fi un prilej de răscoală.

Desigur, drama lui Davila plătește într-o oarecare măsură tribut unor știute păcate ale romantismului: — nu puține scene, mai ales cele de dragoste, sînt excesiv sentimentale, melodramatice; prin-

ciul romantic al antitezei între eroi este urmărit cu o prea evidentă stăruință; limba păcătuiește uneori prin introducerea nemotivată a unor neologisme de o dată foarte recentă; există de asemeni unele anacronisme ușor vizibile, cum ar fi tendința lui Vlaicu de a forma un stat centralizat al tuturor romînilor în preajma anului 1370:

*Da, da! te-nțeleg, Michede. Vis măreț
e să domnească
Basarabii peste-ntregul neam de limbă
romînească!*

Mai sînt greșeli de cronologie istorică cum ar fi — printre altele — faptul că ni se pomeneste de existența mînăstirii Snagovului în acea epocă dinainte de 1400, în realitate ea fiind construită sub domnia lui Vlad Țepeș.

Nu-i greu de apreciat că inadvertențele semnalate sînt detalii — poate inevitabile cînd e vorba de zugrăvirea unui trecut istoric consemnat doar în liniile lui mari de cronici și letopisețe și care, în ultima analiză, nu sînt de natură să submineze trăinicia monumentului de poezie ridicat de Al. Davila; monument pe care — precum ne-am ostenit să dovedim — avem destule motive a-l respecta și păstra. Cînd înșirăm numele clasicilor literaturii noastre (Eminescu, Creangă, Coșbuc...) s-ar cuveni să nu mai uităm a-l numi și pe Al. Davila.

NOTE ȘI RECENZII

INSEMNĂRI DESPRE OBIECTUL UNOR SATIRE

Se poate vorbi, în ultimul timp, de o dezvoltare a celor mai operative forme ale creației satirice: fabula, parodia, rondelul satiric, schița satirică, pamfletul, ș. a. m. d. Deopotrivă, scriitori fruntași ca Marcel Breslașu, Cicerone Theodorescu, Nina Cassian și tineri scriitori ca Ștefan Iureș, Ștefan Luca, Tita Chiper, Florin Mugur, Simion Pop, etc., și-au îndreptat tăiușul satirei lor împotriva unor fenomene negative ce frânează mersul înainte al societății noastre.

Pentru succesele înregistrate de creația satirică din țara noastră este semnificativă contribuția adusă de Cicerone Theodorescu, care și-a consacrat o parte din valorosul său volum „Un cîntec din ulița noastră” satirizării unor fenomene negative, unor deprinderi ale vechii societăți. În capitolul „Cocoși de tablă” sînt demascate cu multă vervă satirică: birocrați sau fanfaroni, îngîmfați sau superficiali, drapași cu aparențe strălucitoare, capete obtuze, lingușitori de profesie.

„Rondelul unui bob de var” sau „De la birou”, „Motorul mic de la Slănic” sau „Rondelul dopului isteț”, sînt pagini de remarcabilă satiră, ce dezvăluie în toată goliciunea sa, nulitatea mascată în aparențe pretențioase, „amabilitatea”, „bunăvoința”, care ascund de fapt cel mai respingător oportunism. Cu simțul care nu dă greș al unui mare talent satiric, Cicerone Theodorescu folosește arma risului pentru a separa — cum spune Belinski — adevărul de minciună, pentru a descoperi sub aparențele înșelătoare adevărata, odioasă față a unor fenomene negative, dușmănoase. Iată ce activă forță biciuitoare poate avea — cînd e bine întrebuințată — arma satirei.

Autorul și-a ales rondelul ca forma cea

mai nimerită personalității sale artistice pentru a-și bate joc de aceste rămășițe triste. Prin conținutul nou cu care-l investește poetul, rondelul devine incisiv, caustic, propriietățile sale specifice (ritmul, numărul fix de versuri, revenirea unui vers) slujind de cele mai multe ori ideii, scopului propus. Primul vers — care conține de fapt miezul satirei — și care revine batjocoritor, în final, ca un fel de susținere a ideii expuse, ca o tiplă dată obiectului satirizat, dă o mare valoare și expresivitate poeziei. Scos în evidență prin această repetare, versul atrage atenția asupra esenței fenomenului satirizat. De exemplu versul „El știe tot ce-i de făcut!” devine leit-motivul birocrațului, omului de nimic, care nu știe decît să dea sfaturi.

În acelaș timp în creația satirică a lui Cicerone Theodorescu se face vizibilă o tendință greșită, caracteristică și altor creații satirice, tendința de a-și orienta focul criticii exclusiv spre fenomene negative ca: birocrațismul, înăbușirea criticii de jos, îngîmfarea, etc., fenomene negative într-adevăr dăunătoare — ocolindu-se însă demascarea directă, necruțătoare a dușmanului de clasă și a uneltelor sale. În ciclul de rondeluri „Cocoși de tablă”, înîlnim o strofă care ne provoacă nedumerirea:

Am luat rondelul, nu o spadă,
Cu el nu fulger pe tîlhari,
Nu scot, ca la dușmanii mari,
Chiar toate armele din ladă...

De două ori este discutabilă această mărturisire. În primul rînd, cel care parcurge capitolul respectiv întîlnește alături de superficiali și încrezuți — pe care cu ajutorul rondelului poetul vrea să-i în-

drepte — și adevărați „tîlhari“, dușmani „mari“. Ce mină de ajutor să-i dai omului fără de principii, oportunistului care se pune bine în orice regim, cu orice preț? Acesta este un dușman periculos care trebuie demascat cu hotărîre și alungat dintre noi. Cu el trebuie dusă o luptă fățișă de clasă. Simpla înșepătură nu e întotdeauna o armă eficientă; pentru dușmani trebuie scoase chiar toate armele din ladă.

Printre armele menite să fulgere, să lovească fără cruțare dușmanul, rondelul poate și el să figureze fără nici un fel de rezerve. Apoi o altă nedumerire a cititorului. De ce oare își limitează talentatul poet sfera satirei sale la acest sector îngust: „propriile noastre rămîneri în urmă“? Nu mai avem destui dușmani de clasă, aici, lingă noi, în interiorul țării, fără să mai vorbim de cei de peste hotare, care să fie satirizați?

Cînd încă există un sector capitalist în societatea noastră, cînd fostele clase exploatatoare folosesc formele cele mai perfide de-a lupta împotriva construcției socialiste, este oare just ca majoritatea formelor operative ale satirei să-și limiteze obiectivul de luptă numai la „propriile noastre rămîneri în urmă“?

O revistă satirică cum e „Urzica“ se mulțumește să rezerve un spațiu redus — cîteva caricaturi și epigrame — biciuirii dușmanului de clasă, acordînd uneori în schimb loc unor platitudini de genul „Instantanee“ de Sorin Rășcanu — sau unor farse lipsite de consistență, de un humor artificial, ca schița „Tocul“ de Nic. Tazadan. În schimb, dușmanul ne este arătat neputincios, stînd liniștit în casă în papuci și cu cîinele în brațe, uitîndu-se necăjit pe fereastră la muncitorii care pleacă la odihnă (desene apărute în nr. 4—106—28 febr. 1954, în „Urzica“).

Este oare admisibil ca sub titlul de „catrene transatlantice“ demascînd imperialismul agresiv, să apară epigrame ieftine, calambururi de soiul:

„Reclama ne-asurzește ca o tobă;

„Romanul este nemai pomenit“...

Pe mine drept să spun m-a încălzit

Dar după ce l-am introdus în sobă.

Tăiușul satirei este tocit, demascarea nu e făcută cu „spada“. Barem o epigramă de

genul celei intitulate „Meci de fotbal la Chicago“ („Urzica“ din 18 febr. 1954) este lipsită total de orice urmă de humor, fiind o plată versificare cu pretenții de satiră. Iat-o:

A fost un meci cu faze foarte bune

De cele mai gigantice proporții:

Atît s-a „tras“ la poartă și-n tribune

Că nu mai pridideau (să care morții).

„Greșește împotriva adevărului vieții acel artist care nu pune în acord risul cu definirea calitativă a fenomenului, și în locul demascării satirice recurge la humor sau în locul humorului mînuiește biciul satirei“ — scrie criticul sovietic Borev în articolul său „Un gen al armei celei mai iubite“. Și se pare că, din păcate, un asemenea dezacord între rîs și definirea calitativă a fenomenului face ca multe lucrări satirice ale noastre să-și piardă eficacitatea. Dacă alegi la întîmplare humorul, neîntîlnind seama de obiectul ales, riști să transformi satira într-o strălucitoare dar nefolositoare hîrtie colorată, bună doar de șagă și nu de luptă. De felul în care știi să folosești — din arsenalul pe care îl ai la îndemînă — arma potrivită, depinde dacă vei cîștiga sau nu bătălia. Numai o înțelegere adîncă a esenței fenomenului, o orientare justă către fenomenul negativ tipic, va arăta scriitorului satiric calea de urmat. Clasicii satirei universale sau scriitorii noștri clasici, în primul rînd Caragiale, apoi Bacalbașa și alții, ne-au dat exemple de felul cum — în funcție de obiectul ales — au folosit humorul sau ironia, sarcasmul sau pamfletul.

Ca și în alte domenii ale literaturii, și în literatura satirică se manifestă un fenomen atît de dăunător ca schematismul. Desigur că el se manifestă felurit, în funcție de varietatea de specii ale poeziei satirice — fabulă, rondel, parodie, epigramă — sau în schița satirică. Astfel mi se pare că înlocuirea unui conținut viu, generalizator, a moralei ce trebuie să reiasă nemijlocit din fabulă cu „morală“ de 4 versuri lipită la un conținut palid, fără putere de generalizare, se numește schematism în fabulă.

Dacă *La Fontaine* sau clasicul nostru fabulist Grigore Alexandrescu au reușit ca în cele 4 versuri finale să confirme esența fabulei întregi, trebuie arătat că unii dintre tinerii noștri fabuliști — păstrînd doar forma acestei morale finale — n-au învățat de la clasici tocmai esența fabulei lor. Unei fabule, ca a lui Ștefan Iureș — apărută în „Viața Românească” Nr. 1— 1954 („Legendă străveche”), care nu are putere să generalizeze suficient fenomenul satirizat: îngîmfarea unor oameni de nimic care se socotesc — în raport cu alții și mai nuli — superiori, i se adaugă în mod gratuit în introducere și în final o morală, o trimitere directă, străvezie la anumite persoane (fie ele și tovarășul Iancu de la Sfat). Dacă autorul ar fi reușit să creeze o fabulă de valoare, cu putere de generalizare, cum sînt de pildă unele fabule ale lui Marcel Breslașu, n-ar fi trebuit să recurgă la introducerea forțată a acestor elemente, care de fapt fac corp străin cu restul poeziei. Bună să fi fost fabula, și „Tovarășul Iancu de la Sfat” s-ar fi recunoscut singur și fără invitația directă a poetului. Vorba ceea:

Cui nu știe să strevadă
adevărul printre gînduri,
geaba i-l mai pui la coadă
format în patru rînduri...

Problema cea mai însemnată a literaturii noastre satirice în momentul de față rămîne, deci, obiectului. Faptul că scriitorii noștri se îndreaptă numai către un singur aspect al fenomenelor negative ale societății, satirizarea rămîinerilor noastre în urmă, și nu atacă deschis, curajos, fața odioasă a dușmanului de clasă, este un fenomen nejust. Această rămînere în urmă a literaturii satirice față de viață, lipsește lupta noastră de o armă dintre cele mai prețioase — arma rîsului. Dacă ne vom mulțumi să-i lăsăm de o parte pe Cațavenci și Trahanachi, dacă-i vom feri de focul satirei noastre, ei nu vor rămîne în schimb cumînți și liniștiți asemeni caricaturilor din „Urzica”. Lupta de clasă din ce în ce mai ascuțită în țara noastră impune scriitorilor noștri mobilizarea tuturor mijloacelor lor satirice pentru demascarea și biciuirea dușmanilor construcției socialiste.

Sanda Mănoiu

„NICULAI CĂLĂRAȘUL”

Nuvela „Niculai Călărașul” continuă în creația literară a lui C. Ignătescu evocarea literară a trecutului. De data aceasta însă, pe scriitor l-au atras evenimente mult mai apropiate de zilele noastre decît acele din „Moșia oamenilor slobozi” sau „Mitruș al Joldii”, și anume răscoalele țărănești de la 1888 care, la vremea lor, pe lîngă că au fost un strigăt aspru și viguros al revoltei împotriva mizeriei de nedescris la care exploatarea moșierilor a adus țără-nimea, au constituit și o prevestire a răscoalei de la 1907.

Scriitorul și-a ales, pentru a arăta un aspect al răscoalei, un sat din jurul Botoșanilor, în care nevoia de pămînt, mizeria și exploatarea țăranilor n-a îmbrăcat forme violente — ca incendierea conacului boieresc, împărțirea grînelor din hambare, etc. La Dumbrăveni n-a fost decît încercarea — poate prea mult chibzuită și tăragănată în

povestirea lui C. Ignătescu — de a împărți pămîntul boieresc, încercare reprimată cu armata, ca și în alte locuri. Sînt arestați cîțiva „capi”, foști combatanți în războiul de independență, sînt schingiuiți și pînă la urmă eliberați. La Dumbrăveni nu s-a potolit arzătoarea sete de pămînt a țăranilor; oamenii s-au ales totuși cu ceva: nu mai cred că ar exista o lege tănuită de boieri, nu mai cred în comisii care trebuie să vină să-i împroprietărească. Ei înțeleg totodată că și subprefectul, și colonelul dorobanților, și moșierul ori arendașii le sînt la fel de ostili, că puterea de stat lucrează în interesul exploatatelor.

Niculai, nepotul bătrînului țăran Dumitrache Ponici, figura centrală a cărții, participă direct la răscoală. Primăvara în care oamenii, flămînzii și mințiți de 11 ani cu împroprietărirea s-au ridicat ca să ceară pămînt, l-a găsit în armata, folosită ca

instrument de represiune, călăraș cu schimbul. El a participat chiar la o acțiune de reprimare într-un sat, de care documentele și ziarele vremii amintesc ca de un loc unde soldații, țărani și ei, n-au executat ordinele de a trage în frații lor disperați și flămânzi. Despre această întâmplare, Niculai, venit în concediu, povestește cu plăcere și mândrie:

„Cît ai bate din palme, erau descălecați și cu puștile la ochi, după regula noastră, a călărașilor. Și așteptam așa. Iar cînd a răcnit maiorul: „foc!“ s-a sbătut inima în mine. Dar s-a sbătut de geaba. Nimeni n-a tras! A rămas maioru cu sabia în mînă și s-a făcut alb ca varul. Vagmistrul a izbit cu pintenii de i s-a ridicat calul în două picioare și a răcnit la noi, gîtit: „Ce?“ Dar noi stăteam încremeniți, cu puștile la ochi, parcă eram de lemn. A mai strigat odată maiorul: „Foc!“ și pe urmă tăcerea s-a făcut și mai mare. Oamenii care se vînzoleau pe toloacă au rămas întii încremeniți și înspăimîntați. Credeau că-i împușcăm! Cînd au văzut însă cum merge treaba le-a venit inima la loc și au început a răcni și mai tare și a arăta pumnii către colonel și subprefect“.

Niculai apare, deci, de la început, ca unul din acei tineri pe care legătura sufletească cu poporul, omenia simplă a omului din popor, îi fac să nu devină unelte oarbe. El a putut să-și dea seama de actul odios la care era obligat să participe și n-a devenit călăul părinților și fraților săi. Intors apoi în sat, într-un scurt concediu, el le-a înțeles și mai mult nevoile, sărăcia și năzuința lor vitală de a avea un petec de pămînt pe care să muncească. Participarea lui la încercarea țărănilor din Dumbrăveni de a împărți pămîntul boierului Balș apare, de aceea, firească. El pune în această acțiune pricepere, șiretenie, istețime și energie. Vorbește cu oamenii din sat, cu femei și cu fete, ca să participe la împărțirea moșiei boierului, îndeamnă soldații duși în sat să nu tragă și trimite printre ei pe mameși pe fetele îndrăgite, Niculai e și un tînăr plin de viață, căruia, cu toate că ține la Profirița lui Moș Iordache Chihai, îi place mult să glumească cu fetele și-i merge vestea de „hîrbar“ și „cîine de șapte uși“. Există în el înclinarea de a fi totdeauna gata de glumă și de ris. Legătura sufletească ce-l leagă de

Cobur, calul său, care-l însoțește și la oaste, pune în valoare gingășia morală, felul hîtru de a fi al eroului: „Mare tîlhar ești, măi Cobur! rîse călărețul, bătînd cu palma gîtul calului. Vrasăzică cunoști și tu de departe, locurile și satul, și pădurea aceea! Numai că acolo, la pădure, îi cu primejdie, măi băiete! Că dacă ne prinde Moș Iordache Chihai, ne rupe picioarele! Zice că noi, adică, umblăm după Profirița! Auzi tu ce vorbe ne scoate el nouă? Noi care căutăm numai bureți și fagi și sîntem niște flăcăi cum nu se află mai cinstiți și mai cumsecade!“

Calitățile sale sufletești reies și din întâmplările pe care le trăiește, în urma reprimării răscoalei. E arestat, schingiuit cu cruzime, ca și ceilalți țărani de altfel. I se strîng degetele de la mîini cu ușa, e bătut, înflămînzit. Nici bătăile însă, nici cel mai barbar mijloc de tortură, toaca majurului Jarcă, nu-i pot smulge mărturisirea de a fi instigat la răscoală.

Rămîne mut pînă la urmă, ca să nu îngreuneze soarta celorlalți țărani arestați. „Spune oamenilor — lasă el vorbă — să nu se deie de gol. Că eu nu-i pîrăsc! Spune-le așa: să aibă credință în mine!“

În fața mușeniei lui, autoritățile n-au ce face și toți arestații sînt eliberați, din lipsă de probe.

Merită atenție acest personaj al cărții, căruia, în cadrul nuvelei, i s-a dedicat un loc de frunte, pentru că, în bună măsură, scriitorul a reușit să creeze în el un om viu, cu o bogată viață sufletească, un om pe care legătura trainică cu poporul din care s-a ridicat îl ajută să nu devină călăul fraților săi.

Prin imaginea sa se reliefează o principală trăsătură a răscoalei de la 1888 — fraternizarea frecventă dintre soldați și răsculași.

Scriitorul reușește de asemeni să arate bestialitatea mijloacelor folosite de guvernul conservator în înăbușirea răscoalei.

La Dumbrăveni au venit artileriști călare și un regiment întreg de dorobanți, iar colonelul lor n-a ezitat să ordone o șarjă împotriva țărănilor care n-aveau nici un mijloc de apărare. Mai puternic este redată cruzimea reprimării în paginile despre chinurile la care au fost supuși țărani arestați, despre bătăile sălbătice și torturile

menite să asigure anchetatorilor mărturisirea instigării la răscoală. Această imagine este întregită de autor prin redarea pustiului în care a rămas satul păzit de dorobanți. Cititorul își poate face o idee de ceea ce însemnau de fapt ordinea și liniștea de care pomeneau, triumfători, prefectii în telegramele către ministrul de Interne.

Sînt așa dar în nuvelă multe elemente care dovedesc înțelegerea unor aspecte importante ale realității pe care le înfățișează autorul, mai ales în ceea ce privește înfățișarea personajului principal, cît și în crearea unor scene de viață.

Ca și în lucrările anterioare ale lui C. Ignătescu, limba în care e scrisă nuvela „Niculai călărașul” valorifică cu măiestrie frumusețea graiului popular:

„Și ați vrea, strașnic ați vrea să aveți și voi pămînt atîta cît vă trebuie! Numai că vă faceți socoteala că cine trage jăratecul cu degetul altuia, nu se frige! Așa-i? Apoi, dacă nu bănuiri, și iepurele tremură de frică toată viața lui și tot în țăpușă, deasupra jarului, o sfîrșește. Eu văd că voi vă dați după deget. Dar cu buze de fată mare nu se fac ouă roșii, măi oameni buni! Iar omul fricos rămîne pe jos! Și de cînd lumea, cel care nu se duce la rîșniță de mila grăunțelor, moare de dorul mămăligii! Eu așa știu: puilul care nu sparge găuacea moare înăbușit în ou!”

Dar cartea pune și unele probleme legate de cunoașterea adevărului istoric și de felul cum cunoașterea neîndestulătoare a realității duce atît la simplificarea acesteia, cît și la sărăcirea fondului epic, a mijloacelor de expresie ale scriitorului.

Pare de pildă neveridic și neconvingător modul în care autorul redă pregătirea răscoalei. Evocînd un sat ca multe altele ale Romîniei acelor ani, sînt redată la început cîteva elemente pentru a sugera mizeria țăranilor și ura lor în fața nedreptăților sociale. Acest fapt, logica desfășurării lucrurilor creau însă necesitatea de a arăta o altfel de stare psihică a masei, în care nu puteau domina îndoiala și șovăirea, întrucît satul, prin mizeria în care trăiau țăranii, nu era deosebit de altele în care oamenii s-au răscolat. Elementul dominant al acestei psihologii nu putea fi decît o puternică ură și revoltă,

mînia violentă și neînduplecată. De aceea sînt nefirești, lipsite de veridicitate, timorarea, îndoielile și frica din vorbele unor țărani întîlnite în primele capitole.

Din aceeași tendință de simplificare a realității sociale, lipsește cu totul din povestire una din forțele sociale esențiale — moșierimea și arendașii — dacă facem abstracție de chipul unui vechil, extrem de palid conturat, el neparticipînd direct la nici o acțiune. Cît privește țărănimea, ea apare în paginile cărții ca fiind o masă omogenă, deși la acea epocă de după reforma agrară de la 1864 se făcea simțită stratificarea ei.

Necreînd împrejurări în care unii eroi episodici să acționeze, ei nu sînt individualizați decît foarte șters. Vorbirea lor n-are nimic personal, iar pentru a-i deosebi, autorul îi înzestrează cu cîte o particularitate adeseori exterioară: Toader Pomparău are fundul pantalonilor enorm, e înalt și slab; vagmistrul artileriștilor este „negricios și încruntat”, subprefectul Barbă poartă „două bărbi lungi și cărunte, care-i ascundeau obraji și-i cădeau pînă peste guler”. Adeseori autorul caută să suplinească lipsa scenelor de viață, vii și puternice, prin convorbiri și discuții între țărani, prin generalități de felul acestora:

„S-au adunat de mult, au vorbit, s-au jăluit și s-au sculat mînioși împotriva boierilor și ciocoilor, și slugilor lor, și împotriva rînduielilor și nedreptăților vieții acesteia”.

Problemele discutate mai sus prezintă cîteva aspecte a legăturii care există între cunoașterea realității și desăvîrșirea artistică a operei literare, precum și faptul că în opera lui C. Ignătescu continuă încă să se simtă necesitatea adîncirii muncii de înțelegere a epocilor trecute.

Povestirea se înscrie ca o încercare de a înfățișa aspecte și oameni din răscoala țărănească de la 1888 — valoroasă mai ales prin modul original de a înfățișa un erou ridicat din popor, care, și în condiții neobișnuite, grele, păstrează vie legătura și comunitatea de simțire cu poporul.

Simion Dima

CEVA DESPRE POETI ȘI „ARTE POETICE“

Cam de cînd există poeți și poezie se pare că au existat și acele „arte poetice“ (nu în sensul tratatelor de poezie), ci acele „profesii de credință“, care cuprind închise în ele aprecieri ale poezilor înșiși despre operator.

Se cunosc în istoria literaturii universale asemenea „arte poetice“, asemenea destăinuirii ale poezilor despre arta lor, de la Horațiu și pînă în zilele noastre. Mai ales în zilele noastre, și mai ales de foarte curînd apariția acestor „arte poetice“ la mulți dintre poezii noștri — vîrstnici sau tineri — a devenit un fapt destul de frecvent. Este însă foarte explicabil pentru oricine de ce se întîmplă așa; azi, mai mult ca oricînd, poezii se simt datorii să înfățișeze poporului, — marele său cititor, — scopul artei lor, crezul lor artistic.

E de observat însă că în ultima vreme, mai ales unii poeți tineri au început să scrie asemenea poezii (vezi „Almanahul literar“ din Cluj — Nr. 12/1953) folosind, — cum e firesc pentru dîșii, care au încă în față o cale lungă de străbătut — timpul viitor și modul optativ, poeziile lor exprimînd mai ales angajamente, expuneri de program, dorințe, etc.

Se întîmplă însă că unele dintre aceste „arte poetice“ nu prea sînt susținute de restul activității poetice a autorului lor (cel puțin asta este concluzia la care ajunge cititorul poeziilor din numărul 12 al Almanahului pe 1953), iar felul însuși în care sînt scrise nu dovedește suficientă seriozitate din partea autorilor respectivi, nu denotă o adevărată ținută artistică.

Oprindu-ne la două „arte poetice“ de acest fel, acelea ale lui Aurel Rău și V. Felea — să vedem care e dorința fierbinte a acestor poeți, care e angajamentul pe care și-l iau în fața poporului.

Cititorul care parcurge aceste „profesii de credință“ (A. Rău: „Sub steagul acestei porunci“ și V. Felea: „De ziua mea“), este stînjnit din primele versuri de tonul umflat, de emfaza care răzbate din poezia lui A. Rău, de pildă:

Ochii-mi un drum căutau în etern,
Cînd deodată veacul în față
Versul de sus mi-l strigă patern

de atitudinea poetului care amintește pe alocuri de gestul biblic în ziua înflăa a Facerii:

Răspuns-am atunci: risipească-se ceața
Sub steagul acestei porunci mă aștern!

Cu toată „poza“ supărătoare a poetului, versurile stîrnesc totuși o oarecare curiozitate cititorului, ce se întrebă: care e „porunca“ sub steagul căreia vrea să i se „aștearnă“ Aurel Rău?

Poetul își ia un angajament greu, dar frumos, avîntat:

Voi arde sub steagul acestei porunci,
Pînă la ultima torță voi arde.
Și cel mai frumos și mai bun vers al meu
Să-l scrie comuniștii pe placarde.

Interesant și promițător! Tînrul poet vrea să fie un militant, un aprig luptător, iar versul său să fie cuvînt înainte comuniștilor, oamenilor celor mai înaintați ai epocii noastre mărețe! Cu o astfel de promisiune în față, cine oare nu s-ar aștepta ca Aurel Rău (în poeziile care urmează chiar în acelaș număr al „Almanahului“ acestei „arte poetice“) să cînte viața, să fluiera bucuria?

Desigur, nimeni!

Dar, înainte de a trece mai departe, să vedem care este „crezul poetic“ al lui Victor Felea, apărut în acelaș număr al „Almanahului literar“. În poezia „De ziua mea“, după ce face un fel de trecere în revistă a activității sale poetice într-un mod nu lipsit de autocritică:

dar încă tot n-am izbutit
să-ntrec măsura mijlocie,

Victor Felea mărturisește că iubește:

... lumina, voioșia,
al tinereții zîmbet clar,
și primăverile, și glia
din holdele care răsar.
Și cred în oameni...

*Cu acest tezaur de simțăminte tinerești
și demne de invidiat, poetul își exprimă
dorința cea mare:*

Vreau doar un vis să împlinesc,
Simt flacăra-i svîcnind fierbinte
Cîntările ce făuresc
Să ducă viața înainte.

*Iată dar cele două angajamente, cele
două dorinți ale lui Aurel Rău și Victor
Felea.*

*Însă e lucru știut că orice angajament
nu înseamnă o vorbă aruncată în vînt:
el se verifică la timpul său (sau cel puțin
trebuie să se verifice) prin practică. În
cazul de față, orice cititor este îndemnat
să urmărească aplicarea în practică a acestor
două angajamente ale poezilor. Într-un
fel, cititorul are prilejul să facă acest lucru
pentru că fiecare dintre „artele poetice” res-
pective sînt urmate de cîte un ciclu de trei
poezii semnate de aceiași autori.*

*Astfel, după profesia de credință: „Sub
steagul acestei porunci” de Aurel Rău,
urmează trei poezii, toate avînd ca titlu
cîte un nume de plantă sau fruct: „Floarea
de stîncă”, „Salciile plîngătoare”, „Mărul
roșu”. De ce atîta vegetație? se întreabă
nedumerit cititorul. Iar după ce le va fi
citit are tot dreptul să-și pună altă întrebare:
„Bine, bine, vegetație, vegetație, —
și mie-mi plac florile de stîncă, salciile
plîngătoare, merele roșii, dar de ce atîta
aromă de veșted și mai ales ce legătură au
toate astea cu dorința poetului care voia
ca: „Cel mai frumos vers al său / să-l scrie
comuniștii pe placarde”? De altfel, toate
aceste trei poezii sînt simple înregistrări
ale unor stări de spirit ale poetului (admi-
rația pentru floarea singuratecă de pe stîncă,
încîntarea pe care i-o oferă contemplarea
sălcilor bătute de vînt, nostalgia pe care
i-o provoacă un măr trimis din livada
părintească și care-i amintește de copilărie).
Cititorul nu descoperă de loc în aceste
trei poezii pe entuziastul poet militant
din „arta poetică” care le precede.*

*Ne amintim că în a sa „artă poetică”
Victor Felea își manifesta dorința:*

Cîntările ce făuresc,
Să ducă viața înainte

*Că poetul vrea, e bine, dar să vedem cum
se împacă această dorință a sa cu celelalte
poezii. Dar aici, ca și în primul caz amintit,
decalajul între declarația, angajamentul
poetului — făcută pe un ton pretențios
uneori — și roadele pe care le „scutură din
pomul poeziei” este evidentă.*

*Care sînt motivele celor trei poezii ale lui
Felea?*

*Nostalgia bolnavă care-l cuprinde pe
poet străbătînd străzile (pe unde a trecut
cîndva cu iubita), ca să-și amintească de ea
(„Trec pe străzi”); așteptarea serii care va
aduce cu ea amintirea chipului iubitei
depărtate („Aștept”) și îndemnul pe care
și-l dă poetul lui însuși — dimineața —
înainte de a începe o zi de muncă („Cînd
luceafărul dimineții”):*

„Bucură-te de viață!”

*iată, pe scurt, configurația de sentimente
și idei a celor trei poezii care urmează
artei sale poetice.*

*Din cele spuse pînă acum n-am vrea
să se tragă concluzia greșită că am fi im-
potriva artelor poetice în general și a arte-
lor poetice scrise de poeți tineri, în special.
nici chiar împotriva scrierii acestui fel
de poezie, deși în ultima vreme se scriu mai
multe „arte poetice” decît poezii.*

*Am vrut numai să remarcăm, cu regret,
că unele arte poetice scrise de unii poeți
își pierd valabilitatea din vina numai
a autorilor lor, care nu le prețuiesc ca pe
niște angajamente serioase, condamnîndu-le
prin atitudinea lor să rămînă niște poezii
declarative, formale.*

*Poporul nostru, cu marea sa înțelep-
ciune, a dat aprecierea cuvenită acelor
care, împărșind cu dărnicie promisiuni în
dreapta și stînga (dar care nu și le țin și
se dezic prin fapte) spunînd, pe bună drep-
tate că: „Butiile goale, mai multă gălăgie
fac”.*

*Le urăm tuturor poezilor tineri care scriu
„arte poetice” să facă în așa fel încît să
se ferească de șfichiuitul acestui usturător
proverb.*

CU PRIVIRE LA POVESTIRILE LUI SŪTŌ ANDRAS

Sŭtŏ Andras povestește cu extremă simplitate întâmplări de fiecare zi, despre niște oameni simpli, obișnuși de la țară; cu un ton firesc, aproape cotidian, adesea mucalit, foarte apropiat de stilul povestirii populare, el își comunică fapte aparent mărunte, avînd mereu aerul a sublinia cu modestie premeditată: *Ce să-i faci? La noi nu prea se ivesc oameni grozavi; la noi toate-s mai mărunțele. Iar în aceste întâmplări cunoști, de fapt, chiar dacă nu stai să cugești prea mult, adîncile frămîntări ale satului zilelor noastre, aspecte tipice ale uriașei transformări revoluționare prin care trece țărîimea muncitoare din patria noastră.*

S-ar părea că-i doar supărarea unui părinte, jignit de mezina sa, care nesocotindu-i „poveșele”, se duce la școala de tractoriști — („A șaptea fată”); în realitate, e noianul de prejudecăți relative la „inferioritatea” femeii, care mai mocnesc sub cenușă și mai zbucesc din cînd în cînd cu flacăra mare. Iar cînd în fața priceperii fetei, Bakŏ Marci dă înapoi, împăcîndu-se oarecum cu situația, înțelegem că mai e nevoie încă de multă muncă educativă pînă la destrămarea acestor prejudecăți. Aceeași luptă pentru eliberarea femeii, împotriva prejudecăților și a vechii mentalități, o cunoaștem și în „Cuvîntul tău să fie al nostru”, dar aici sub un aspect nou; aici elementul nou, înaintat, se impune cu multă forță, aici masa își impune voința alegînd deputat o femeie. Din împlinirea lui Bagi Ianoș („Incurcătura”), care-și sfarmă mintea; oare ce să facă cu atîția bani cîți a primit pentru munca sa în gospodăria colectivă, și — ros de lăcomia „proprietarului” care s-a trezit în el — îi „împrumută” cu camătă respectabilă unui speculant, pricepem cît de greu se lasă smulse rădăcinile lumii vechi din mentalitatea unora dintre oameni. Iat-o pe micuța Bogar Suzana, o fetiță orfană, servitoare la un chiabur („Bogar Suzana pleacă”). Ea își ia rămas bun de la cunoscuți, de la rude. Pleacă la școala de muzică, la oraș. E-o împlinire mărunță, dar ne dezvăluie un aspect esențial, tipic, din viața de azi a satului nostru: revoluția culturală.

Acțiunea povestirilor lui Sŭtŏ se petrece,

după cum e și firesc, în satul ardelenesc maghiar, și cea mai mare parte a eroilor săi sînt țărani unguri; iar Sŭtŏ știe să surprindă cu multă pricepere trăsăturile specifice, caracteristice din viața acestor oameni — și aceasta nu numai în aspecte exterioare, cum e de pildă prezența notarului chiabur, slugă a grofului („Izbîndă în zori”), ori a abatelui catolic care acoperă pe delicvenții chiaburi („Lelea Anikŏ își dă seama”), ci mai ales prin specificul fizionomiei oamenilor care se dezvăluie puternic în fapte de fiecare zi, prin felul de a gîndi, de a se certa, de a glumi. În esența lor însă, toate întâmplările povestite de Sŭtŏ Andras sînt valabile pentru oricare sat din țara noastră. Această frămîntare de proporții uriașe, care duce la înlocuirea vechilor relații economice și sociale dintre oameni prin relații noi, are loc și în celelalte sate. Bogar Suzana, slujnicuța care pleacă la școală să se facă artistă și care trimite vorbă fostului ei stăpîn să cumpere cu salariul neplătit „cuie de sicriu”; Kati — a șaptea fată — care pleacă să se facă tractoristă fără voia tatălui ei, și chiar Koronka Mihaly care se omoară muncind, fără să-și dea seama, în folosul chiaburului, pentru o gloabă care „moare de inimă”, („Cînd îți lipsește o doagă”), seamănă leit cu alți țărani din altă parte a țării, sînt și ei doar țărani porniți spre viața cea nouă, ori ținîndu-se încă încheștați fără noimă de soarta lor veche. Și aceasta este o altă calitate importantă a povestirilor lui Sŭtŏ Andras.

Cînd spunem „simplitate” relativ la povestirile lui Sŭtŏ Andras, trebuie, neapărat să facem o remarcă: această simplitate nu privește conținutul, ci forma; în povestirile sale, Sŭtŏ nu sărăcește viața înfățișată, dimpotrivă, prin simplitatea stilului său reușește să realizeze o imagine complexă a vieții satului. Această observație e valabilă în general pentru toate povestirile sale — chiar dacă el nu realizează o imagine complexă în fiecare din ele. Mai bine decît oriunde, acest lucru ni se impune cu deosebită evidență în „Bogar Suzana pleacă”. Aici împlinirea povestii este foarte mă-

runtă, dacă o privim superficial — o fețișă, în ajunul plecării ei la școală își ia rămas bun de la rude și cunoscuți. Dar cîte nu aflăm despre sat numai urmărind-o în drumul ei de la casă la casă: că-i copilul din flori al unei biete servitoare, acum bolnavă de moarte, că însăși Suzana este servitoare, că singura zare luminoasă în viața ei de pînă acum a fost vocea ei frumoasă. Cît de bogate în semnificații sînt gesturile celor două țărânci care-i iau una năframa și cealaltă pieptărelul, ori al femeilor care îi aduc cîteva daruri modeste; citești și îți spui: da, așa sînt oamenii. Cîteva pagini, un fapt mărunțel, și cîtă bogăție de idei în imaginea artistică înfățișată.

Această complexitate a imaginii, realizată cu mijloace simple, constituie una din calitățile importante ale scrisului lui Sütő.

O altă caracteristică a acestor povestiri o aflăm în stilul lor direct, concis. Construcția simplă, fără ramificații sau ocolișuri, o mare sgîrcenie în folosirea cuvîntului, notații scurte, foarte sugestive, dialog viu, ținut pe elemente autentice ale limbajului popular, nespuse de multă naturaleză, dau povestirilor lui Sütő acel prețios caracter popular, despre care s-a mai vorbit, care nu-i lesne de realizat și care-i de fapt și linia personală de dezvoltare a scriitorului.

Despre sat, Sütő notează: „Așa, văzut din deal, satul era ca mai de mult. Casele mărunte, îngrămădite laolaltă, de parcă le-ar fi speriat cineva. Iar mai în colo, turnurile castelului sfredeleau cerul, iar coșurile sale înalte fumegau vesele” („Izbîndă în zori”). Intreaga istorie a satului pare ascunsă în acea notă lapidară. Despre o femeie, Sütő notează:

„Era o femeie cu fața blîndă, pe care a rămas întipărit un singur gînd: „Doamne dumnezeule, ce să fac de mîncare?” („Izbîndă în zori”) și ai biografia ei.

„Parc-ar fi un conducător de oști, așa stă la masă Bakó Marci. Păi cum altfel, cînd e singurul bărbat la casă?! În colo numai muieri: șase fete și nevasta. “ („A șaptea fată”). Și-l vedem întreg pe acest țaran supărat pe femei. Mai tîrziu, cînd se întoarce „a șaptea fată” conducînd tractorul și-i cere să deschidă poarta, — „Badca Marci doar clipește, ca găina la soare, încrețindu-și fruntea, dar nu se urnește:

— Dar ce-i? Te-ai și apucat să poruncești aici? mormăie tresărind. Totuși, pe urmă deschide poarta de nulele și aruncă niște priviri, de parcă s-ar fi născut și cea de-a opta fată.”

Iar după ce Bakó Marci se încredințează că fata lui a arat fără greș, la masă... „din carne, Kati-mezina primește bucata cea mai mare. Așa ceva nu s-a mai pomenit la casa lor. La asta nici prin vis n-ar fi îndrăznit vreuna să se gîndească.”

Pînă la urmă Bakó Marci n-are încotro și spune:

— „Pînă acum, eu am fost singurul bărbat la casă. Dar acum, după cum văd, am fi doi. Eu și Kati-mezina”.

Iată numai puțin — și tradus destul de palid din bogăția care se ascunde sub simplitatea stilului lui Sütő Andras.

Stăruie însă în unele din povestirile lui Sütő Andras o meteahnă care uneori devine supărătoare. Ferindu-se de complicații fără rost, Sütő fuge uneori chiar și de acele complicații care ar fi fost necesare, pentru că așa se întîmplă și în viață. E evidentă această „fereală de complicații” în special în „Lelea Anikó își dă seama” — care n-a apărut în volumul tradus în romînește, și în „Incurcătură”. În ambele, deznodămîntul „cade” brusc, înainte ca dezvoltarea conflictului să fi atins punctul maxim, ceea ce duce la trunchierea nu numai a construcției ci și a ideii. În prima, chiaburul criminal care se ascunde sparge capul activistului cu o piatră ca să fie astfel prins mai curînd, — dînd autorului mai puțină bătaie de cap — iar lelea Anikó să se dumirească mai lesne, în cea de-a doua, după ce Bagi Ianos împrumută banii chiaburului, află din „spusa” autorului că „toți cîți erau în casă, prin ogradă sau lîngă motocicletă, porniră... să-i ceară socoteală domnului Puskaș...” Și totul s-a încheiat cu bine. De aici vine și acel iz de idilism despre care s-a vorbit în legătură cu unele din povestirile lui Sütő Andras.

Mai e nevoie apoi de adîncire în ce privește aspectele luptei de clasă pe care le aduce Sütő în povestirile sale, și care în general sînt just sesizate (de pildă în „Bogar Suzana pleacă”, în „Izbîndă în zori”, și pînă la un punct, chiar și în „Lelea Anikó își dă seama”). Uneori însă se strecoară

o notă forțată, de căutat, *neveridică*. Astfel, în „Cînd îți lipsește o doagă”, întreaga istorie cu calul bătrîn și beteag cumpărat tocmai de la chiabur, ca unica justificare a dependenței lui Karonka Mihaly de chiaburul Komahózi, e prea subțire și prea puțin reală. Acest conflict, chiar așa cum este, nu-i imposibil, dar e foarte puțin probabil în 1952 (cînd a fost scrisă schița) și într-un sat unde există și gospodărie colectivă. (În plus, chiar fratele celui dus de nas de către chiabur, este colectivist).

Ar mai fi multe de spus pe marginea volumului lui Sütö Andras și, spre bucuria noastră, mai multe și mai ales bune, și destul de rar mai puțin bune. Ar fi interesant de urmărit, de pildă, cum folosește Sütö în

mod creator elementele de stilistică populară: zicala, proverbul și chiar *versul popular* în caracterizarea oamenilor și situațiilor, cum își însușește moștenirea prețioasă a marilor realiști maghiari și chiar ecoul acestui fenomen de influență reciprocă dintre folclorul român și cel maghiar în Ardeal.

Aici însă, ceea ce s-ar numi cu oarecare îngăduință „competența” noastră, se împiedcă; evident, aceasta o vor face cu pricepere criticii maghiari din țara noastră, spre folosul — fără îndoială — atât al scriitorului Sütö Andras, al cititorilor săi, cît și al literaturii noastre noi.

Remus Luca

DIN OPERA UNUI MAESTRU AL SATIREI POLITICE*)

La o serată literară, Maiacovski a primit un bilet pe care scria: „Versurile dumneavoastră nu vor dura o veșnicie. Ele vor fi repede uitate”. Acestor pronosticuri, Maiacovski le-a răspuns prompt, cu verva-i inepuizabilă: „Reveniți peste o sută de ani. Vom mai sta de vorbă”.

Răspunsul se potrivește de minune acelor care au socotit și mai socotesc încă poezia agitatorică lipsită de calitatea durabilității în timp.

O semnificație adîncă o capătă cuvintele lui Maiacovski, dacă le raportăm la un gen de seamă al poeziei agitatorice: satira politică. Această formă de exprimare vie, concentrată, a atitudinii militante față de actualitatea politică a fost, și mai este încă, apreciată că fiind un gen de „o zi”, a cărei existență încetează odată cu perimarea evenimentului ce a servit drept sursă de inspirație scriitorului.

Dacă satirei politice îi este proprie sau nu calitatea durabilității în timp, la aceasta dă un răspuns hotărît și opera unui alt mare poet sovietic — Demian Bednii — care, alături de Maiacovski, a pus bazele satirei politice în poezia sovietică.

Demian Bednii și-a început activitatea literară în plină teroare a cenzurii țariste,

în 1912, la „Zvezda” și „Pravda”. Inseși condițiile ilegale de luptă în care a început să se dezvolte talentul său puternic l-au îndreptat pe Bednii către forme alegorice de exprimare a ideilor. În acest sens, fabula lui Crilov a găsit în Bednii un admirator și un continuator. După victoria Revoluției, satira politică a lui Bednii capătă formele cele mai variate, mai atractive, mai originale. În fabulă, în foileton rimat sau în epigramă, Bednii se dovedește a fi un maestru al satirei politice. Culegerea „Figuri cunoscute” apărută nu de mult în traducerea lui Geo Dumitrescu la Editura „Cartea Rusă”, ilustrează într-o măsură înflorirea pe care a cunoscut-o satira politică sub pana lui Demian Bednii.

Servindu-se de fapte concrete — simple știri din ziare — Bednii întreprinde o uriașă acțiune de demascare a lumii capitaliste, a politicii războinice și de subjugare practică de imperialismul americano-englez. Poetul fiind înarmat cu cunoașterea științifică a situației internaționale, săgeata satirei sale nimerește direct la țintă, distrugînd poleiala propagandei capitaliste, lăsîndu-l pe cititor să vadă veritabila și sinistru imagine a lumii burgheze.

Astfel, el a stigmatizat cu fierul roșu al satirei sale figuri de ipociți politicieni

*) Demian Bednii: „Figuri cunoscute”, Ed. „Cartea Rusă” 1953

burghezi, dușmani înveterați ai păcii, contemporani lui: Chamberlain, Lloyd George, Hoover, Coolidge, Kellog. În dosul frazelor mieroase cu care se împănau acești vânători de resurse de materii prime și piețe de desfacere, poetul descifrează adevăratele lor feluri:

Ca niște heruvimi „ei cântă!”
Dar gându-ntreg li-e la război!
Măgar e-acela ce se-ncântă
De „pacifistul” tărăboi.

Alte epigrame sau foiletoane rimate prezintă cititorului chipurile dezgustătoare ale social-democraților de dreapta ca Thomas sau Bevin, agenți ai capitalului în mișcarea muncitorească sau tipul slugii plecate a Wall-Street-ului, exocrocii Cian-Cai-și. Comentariul satiric direct, simplu, expresiv, care însoțește faptele înfățișate, a dat satirei politice a lui Bednii o deosebită forță demascatoare. Pornind dela datele expuse în ziare, autorul face generalizări artistice privind practicile sistemului capitalist față de clasa muncitoare, față de mișcarea de eliberare din colonii, față de primul stat socialist din lume, Uniunea Sovietică. Cît de actuale și deplin justificate de rostogolirea cercurilor guvernante ale Statelor Unite ale Americii în mocirla fascismului, apar cititorului de astăzi versurile scrise în 1929 de Bednii:

Spre bezna căror grote-anume
Se-ndreaptă Țara cu Dolari?

Sau, referindu-se tot la efectele procesului de fascizare și așifare războinică din Statele Unite ale Americii, poetul a scris în 1929:

Ah, ce mai trai
E în America!
Drept rimă ai putea să-i dai:
„Isterica”.

Ciclul de versuri satirice intitulat „Umbre chinezești” confirmă, odată mai mult, profunzimea generalizării artistice, care a dat atîta strălucire talentului poetic al lui Bednii. În acest ciclu, poetul lovește cu versul său incisiv în imperialismul hrăpăreț care, la adăpostul unei perdele de minciuni ipocrite, comitea cele mai barbare crime împotriva poporului chinez. În același timp, Bednii, vorbind în numele poporului său,

afirmă solidaritatea de nezdruccinat a oame-nilor sovietici și credința lor în victoria revoluției chineze:

Se bat cu pumnii-n piept și latră furioși
Că vor răpune China... ei, „civilizații”...
Cum vrut-au și pe noi în anii sîngeroși.

Ci noi, fiind alături de toți oprimații,
Strigăm: „jos laba de pe China, ticăloși!
Nu veți înfrînge răsculații!”

Anii care au trecut din 1927, cînd au fost scrise aceste versuri și pînă astăzi, au dat o minunată confirmare istorică previziunii lui Bednii. „Titanul de cinci sute de milioane” căruia poetul i-a prevăzut victoria, construiește acum patria sa liberă și prosperă.

Forța satirei lui Bednii constă, așa dar, în primul rînd, în direcția justă o orientării ei. De aici marea forță agitatorică a acestei originale cronici artistice a actualității politice pe care o realizează Bednii în foiletoanele sale rimate. De aici, datorită și valorii sale poetice, popularitatea satirei lui politice în epoca în care a creiat, — iar pentru noi, astăzi, actualitatea ei nedesmințită de trecerea anilor.

Varietatea mijloacelor satirice utilizate de poet, tendința către o neconținută simplitate în exprimarea ideilor, precum și limba bogată în zicale, expresii pitorești, refrenuri și cuplete populare rusești, dau versurilor sale prospețime, claritate. Afirmîndu-și într-un vers violent satiric ura împotriva dușmanilor Statului Sovietic, Bednii dă glas sentimentelor patriotice ale poporului, făcîndu-se el însuși reprezentantul acestor sentimente. De aceea, el semnează versurile sale satirice cînd „Demian Bednii — țărăniul dracului”, cînd „Demian Bednii — comisar al poporului, fără nicio atribuție”. Astfel, foiletoanele sale satirice nu devin altceva decît un dialog permanent cu dușmanul, în care fie că acesta răspunde — prin gura vreunei „figuri cunoscute” — fie că, pur și simplu, primește replica satirică la una din acțiunile sale. Aceasta nu micșorează grija în selecționarea materialului informativ, care este evidentă, fie că poetul se oprește asupra unor evenimente de mare răsunet (proiectul „Federației Statelor Europene” al lui Aristide Briand)

sau asupra unor date statistice, aparent lipsite de însemnătate („Statul“ papal numără în total 382 de locuitori); și într-un caz și în celălalt Bednii extrage esențialul, semnificația politică a evenimentului pe care îl interpretează și-l satirizează:

Auzi ce stat! Nu-ți vine-a crede.
Nu muncă fac, — ci rugăciuni,
Te uiți că-i mic, c-abia se vede,
Și-aduce atâtea stricăciuni!

scrie poetul despre Vatican.

Ironia aspră împletită uneori cu o notă de humor reiese astfel din stabilirea unei opoziții violent satirice între aparență și esență.

De cele mai multe ori, invectiva joacă un rol important în satira lui Bednii:

Ce rînjete hîd, duhnind a crimă...
Lua-v-ar dracu să vă ia!
Vi-i frică vouă nu de climă,
Ci de-oamenii din țara mea.

exclamă poetul pe marginea unei declarații făcute în parlamentul britanic de Johnson Hicks, care a afirmat că ministrul britanic al afacerilor interne nu are nici o putere asupra... climei din Rusia.

Satira intitulată „Casa Téliier“ plasează parlamentul francez în decorul casei Téliier, cunoscută casă de rendez-vous descrisă de Guy de Maupassant. Bednii deschide sfera largă a unor comparații satirice destinate să sugereze atmosfera și moravurile deputaților reacțiunii franceze:

... doi deputați, în parlament,
s-au contrazis pe-ncăierate
de-au rămas aproape în deshabillé.
La fel se păruiau prostituatele
din stabilimentul „Casa Téliier“

notează poetul referindu-se la o știre din 7 martie 1931, care anunța o ciocnire ce a avut loc în camera deputaților din Franța între un deputat și ministrul adjunct al coloniilor.

Prin forța satirei sale și prin ingeniozitatea inepuizabilă cu care a știut să aleagă mijloacele cele mai potrivite de expresie, Demian Bednii a fost poetul cetățean, exemplu pentru contemporani și un minunat model pentru poezii satirice ai epocii noastre.

Eugen Atanasiu

„DONBAS“

În pragul sfîrșitului timpuriu al vieții, ca o încununare a carierei sale scriitoricești și ca recunoștință pentru oamenii și locurile natale, cu o dragoste aprinsă pentru tot ceea ce se construise în anii Puterii Sovietice, Boris Gorbатов a scris romanul „Donbas“. În paginile romanului vorbește nu numai scriitorul, dar și fiul credincios al acestor meleaguri pe care și-a petrecut copilăria și a admirat liniștea măreață a nopților de vară în stepă.

De aici și căldura care stăpînește pe scriitor pe parcursul acțiunii romanului. Sub pretextul unor însemnări de carnet autobiografice, Boris Gorbатов ne poartă prin anii 1930—1935, în ținutul Donbas, cînd muncitorilor de aici le revenea din partea statului sarcina patriotică de a mări considerabil producția de cărbune. Metodele și

unelte tradiționale de muncă moștenite din tată în fiu de mineri, erau învechite. Ele se potriveau prea bine cu vremea în care minele purtau numele copiilor proprietarului olandez.

Cartea fixează imaginea uriașă a biruinței omului liber. Anii în care se petrece acțiunea romanului sînt anii decisivi pentru noua economie. În fața istoriei, Țara Sovietică va da un examen al viabilității și superiorității regimului său politic și economic. În industrie ca și în agricultură, muncitorii au de făcut o „a doua revoluție“.

Un suflu nou aduc în activitatea minerilor tinerii veniți aci la lucru. „Ruptura“ din Donbas, adică dezechilibrul dintre planul de producție și livrarea cărbunelui din minele de aici, este soluționată prin plecarea voluntară a unui număr de treizeci

de mii de tineri comsomoliști. Printre aceștia se numără și cei zece tineri din Cibiriachi, — eroii romanului lui Gorbatov. Tinerii Abrasimov Victor și Voronco Andrei primesc propunerea comitetului raional al comsomolului din localitate și pleacă în Donbas.

Romantismul epocii noi se leagă de realitatea și practica construirii socialismului. Visurile năzuite de oamenii sovietici se îndreaptă în direcția planurilor lor de viitor, a scopului final spre care tind prin luptă. Ele nu vor rămâne iluzii deșarte, imposibil de transpus în viață.

La ce nu visează Andrei și Victor? Și desigur că ar fi putut îmbrățișa oricare din ocupațiile la care se gîndeau. Comsomolul le-a propus însă să meargă în Donbas, acolo unde era nevoie de ei.

Ajunși în Donbas, au de luptat cu oameni învechiți, înțepenii în tiparele vechi de muncă, care socotesc drept aberații propunerile pentru inovații ale tinerilor mineri.

Țara e un adevărat șantier. Planurile oamenilor sovietici de a îmbogăți și înfrumuseța patria lor sînt așa de uriașe și de multiple, încît pare un vis spre care năzuiește întreg poporul. „Țara întreagă visa; cum să nu viseze băieții din Cibiriachi? Țara întreagă era cuprinsă de delir: ritmuri noi, spații, drumuri, săpături de temelii și escavatoare. Țara întreagă era în mers, în mișcare. Cum să nu fi fost băieții noștri atrași de depărtări?”

Acțiunea romanului se concentrează în jurul celor doi tineri din Cibiriachi, Victor și Andrei, absolvenți ai școlii elementare. Sînt, așa dar, la o mare răsădărie în viață. Se vor mulțumi cu ce au învățat pînă acum, vor cutreera pe oriunde îi va purta setea de necunoscut, proprie acestei vîrste, sau vor închina întreaga energie a adolescenței unor idealuri înalte, caracteristice epocii pe care o trăiesc? — este întrebarea pe care ne-o punem după lectura primelor pagini.

Andrei și Victor vor să plece cu orice chip din localitatea natală. Chiar dacă s-ar deplasa la Nejin, localitatea cea mai învecinată, și tot ar fi mai mulțumiți decît să rămînă în Cibiriachi. „Ce-i, la urma urmei, fericirea? Andrei și Victor s-ar fi îngrozit dacă li s-ar fi spus că sînt

osîndiți să trăiască, să îmbătrînescă și să moară la Cibiriachi, pe ulița unde se născuseră. Nu, nu! Oriunde, numai acolo nu! Fie chiar și la Nejin, cu școala lui tehnică de morărit, numai la Cibiriachi nu. La această vîrstă, „a trăi” înseamnă pentru băieți „a te vîntura”. Cînd nu ai decît 17 ani, nu știi să îndrăgești orașul natal, care îți pare că nu are alt merit afară de acela de a te fi născut în el. Mai tîrziu, începi să-l iubești, așa cum îți iubești bătrîna mamă, cu puțina ei știință de carte, și cu rochia ei veche, de pînză groasă”. Pe malurile rîului orașului natal stau amîndoi și se gîndesc la ocupația pe care să și-o aleagă. Erau însă nedeciși. Nu se puteau hotărî la calea pe care să rămînă toată viața. „Da, trebuiau să plece! Își spuneau lucrul acesta de trei sute de ori pe zi, dar pînă la urmă tot n-o luau din loc. Nu izbuteau să și aleagă calea.” Numai, însă, că pe orice cale ar fi apucat, nu s-ar fi rătăcit. Dintre acestea, trebuia aflat „drumul lor propriu, unic și sigur” pe care ei nu-l descoperiseră.

Dar tinerii nu sînt lăsați să și macine în zadar visurile. Comsomolul îi propune în lotul „celor zece” pentru Donbas.

Procesul de formare al acestor tineri este greu. Abia propus, și Victor care ultima dată voia să se facă artist de cinema, e cît pe aci să refuze, că doar nu în mină — socotea el, — se va putea realiza. Nici mai tîrziu Victor nu este hotărît să îndrăgească meseria de miner. Greutățile din mină îl fac să-i displace și mai mult această ocupație. Astfel încep să se contureze principalele elemente ale conflictului pe care se întemeiază romanul lui Boris Gorbatov. Conflictul îmbracă forme din ce în ce mai ascuțite, ajungînd să ia aspectul luptei dintre erou și restul colectivului. Autorul urmărește cu grijă sbuciumul din sufletul lui Victor. Conflictul este cu atît mai puternic cu cît Victor se caracterizează printr-un temperament aprins, impulsiv. El pare plictisit de meseria aleasă și ar fi gata în aceste clipe s-o dea pe oricare alta. Nu-l leagă nimic de mină din Donbas, dar nici nu știe de ce anume ar trebui să se apuce ca să și găsească rostul. Lozinca din dormitor care îndruma la muncă pe mineri, îl obosește. În abataj este găsit de secretarul de partid, dormind. În concepția

lui Victor din acea vreme, acte eroice nu puteau face decât marinarii sau aviatorii.

În ședința de analiza muncii, drept pedeapsă este chemat pe estradă în fața minerilor. Era pedeapsa cea mai cruntă pentru un tînăr vanitos ca Victor.

Autorul a reușit să dovedească în această scenă că Victor nu a ajuns la tîria sufletească și maturitatea de judecată a omului sovietic.

Andrei îl urmează, și pe drum îl convinge să se întoarcă. Treptat, își dă seama și Victor că rămînînd în afară de colectivul din mina „Crutia Maria“, nu va putea trăi. Spiritul de aventură și de sacrificiu este canalizat în munca din mină, în vederea măririi producției de cărbune.

Andrei este un temperament potolit, cu o judecată matură asupra vieții oamenilor, bine orientat în orice moment. El poate pune în lucru mari opere; în schimb, cu oameni de felul lui Victor se pot realiza cu mai multă ușurință. Prin temperamentul lui aprins, el izbuteste să realizeze practic orice plan măreț.

În procesul sufletesc al lui Victor, se răsfrînge, întocmai ca seninul cerului într-un strop de rouă, dramatismul epocii de construire a socialismului.

Inovația lui Andrei, care are la bază principiul diviziunii muncii după criterii științifice, n-o puteau face decât doi tineri ca el și ca Victor, ale căror trăsături de caracter se conjugă într-o unitate perfectă.

Inovația lui Andrei și Victor găsește o puternică opoziție în rîndurile minerilor bătrîni, oameni muncitori și cinstiți, cu o îndelungată experiență de muncă, care țin însă morțiș la vechile norme. Propunerea lor este luată drept o aberație. Chiar muncitori de bună credință, cînd e vorba să sprijine inovația celor doi prieteni, o consideră din unghiul lor de vedere limitat.

Victor, nedecisul și fugarul de mai înainte, este răscolit de dorința de a întrece pe Stahanov. Folosind întreaga capacitate de muncă a mașinilor noi aduse în mină și muncind în chip organizat, cei doi prieteni ajung să-și realizeze visul. Nu numai atîta, reușesc chiar să dea mai mult cărbune decât dăduse Stahanov! Și indicele graficului nu va rămîne înșepenit nici la cantitatea de cărbune dată de Stahanov sau de Victor. Din colectivul minerilor au răsărit alții,

care au fost la fel de preocupați de mărirea producției. De acum se încinge lupta pentru a da cît mai mult cărbune. A fost o mare victorie, acțiunea lui Stahanov, dar oamenii sovietici nu s-au mulțumit cu atît. Dovadă că imediat ce se aude de rezultatul dat de Stahanov, Victor reușește să dea și mai mult, iar alții îl vor depăși și pe el.

Din roman reiese pe deplin ideea că mișcarea stahanovistă nu este o acțiune individuală. Ea a fost pregătită de masa de muncitori înaintați, și Stahanov nu a făcut decât să dea expresie acestui avînt. Andrei și Victor sînt simbolul unei prietenii sincere și adînci, care caracterizează tineretul sovietic. În numele prieteniei, Andrei nu îngăduie lui Victor să părăsească mina, iar Victor își va ajuta tovarășul să-și realizeze inovația. Prietenia le unește forțele și îi face să reziste piedicilor. Colectivul de tineri din mina Donbasului trăiesc cultivînd din plin acest sentiment. Pe Mitia Zocarco, pe Serioja Oceretin, sau pe Svetlicinii, nu are ce interese să-i despartă. Dimpotrivă, îi interesează faptul că Victor nu-și îndeplinește norma și vor să-l ajute.

Tinerii au alături de ei pe minerii bătrîni, buni muncitori, devotați regimului sovietic. Sînt oameni care și-au dus viața numai în mină. Nu este o onoare mai mare pentru un locuitor al Donbasului, decât aceea de a fi miner. Mîndria ocupației lor nu vor să le-o știrbească nimeni. Pentru minerul „moș Procop“, poți avea titlul nobiliar numai dacă moșii și strămoșii tăi au fost miniери. Noblețea în concepția acestui om simplu se măsoară după muncă.

Condițiile noi de viață au înlăturat disensiunea dintre generații; căci și minerii din generația lui Procop Maximovici și tinerii care abia au învățat să mînuie ciocanul în mină urmăresc acelaș fel. Toți au aceleași năzuințe, pe toți îi unește acelaș ideal.

Boris Gorbatoș a redat prin Juravliov, cel de al doilea secretar al comitetului orașănesc de partid, și prin Neceienco, secretarul de partid din mină, tipuri de comuniști. Pe Neceienco lupta partidului l-a dus pretutindeni. Trăind într-o perioadă de prefaceri, Neceienco, înțelegînd măreția luptei dusă de poporul sovietic, a răspuns tuturor chemărilor partidului. El este înzestrat cu acea

convingere și conștiință a omului de partid, care îl pot duce pînă la sacrificii.

După ce reușește inovația lui Victor și Andrei, cei mai buni mineri sînt aduși la Kremlin. Partidul a fost preocupat de această inovație ca și minerii din Donbas. Ba la Comitetul Central se cunoștea chiar și ceea ce nici Victor nu-și putuse da seama cînd i se oprise tubul cu aer în timpul probei. Fusesse la mijloc o încercare de sabotaj, pe care Victor n-o prevăzuse și nici pe urmă nu se gîndise asupra ei. Printre mineri se mai aflau dușmani ca Mahivciuc, mascat în miner, care încerca, folosind mijloacele cele mai meschine, să împiedice realizarea inovației. Andrei și Victor nu se dau învinși în fața acestor încercări murdare; dimpotrivă, devin mai îndrîjiți și mai hotărîți de a-și realiza visul. Iar oamenii înrudiți cu Mahivciuc, puțini cîți au mai rămas, vor fi zdrobiți de noua ofensivă a oamenilor muncii.

Compoziția romanului „Donbas”, ridică probleme interesante. Scriitorul stăpînește cu abilitate tehnica de construcție a romanului, imbinînd atmosfera sobră a încordării tuturor forțelor pentru victoria politicii economice a partidului, cu poezia muncii, cu bucuria oamenilor că pot să dăruiască patriei lor tot ce au mai bun.

În primele capitole, cînd tinerii nu știu de ce să se apuce, cînd n-ar avea prea multe de spus despre ei, scriitorul apare în roman ca un al treilea personaj; îi analizează și-i urmărește cu o grijă părintească, pas cu pas. Andrei și Victor îi sînt dragi romancierului chiar și în acest timp. Se simte aici încrederea fără margini în om, în posibilitățile lui creatoare, dragostea pentru acest valoros capital.

Și într-adevăr, plecați de pe meleagurile lor, tinerii s-au prins frați buni cu oamenii și minele Donbasului.

Mai tîrziu, cînd Victor fuge, scriitorul apare într-un episod nou, în așa fel încît prezența sa este pe deplin motivată. Venind din armată, se nimerește în acelaș tren cu tinerii din Cibriachi, care nu știu încotro ar vrea să meargă.

Faptul că scriitorul apare de nenumărate ori în acțiunea romanului, lasă cititorului și mai mult impresia lecturii unor fapte de viață reală, cunoscute de Gorbatoș în activitatea lui de reporter și ziarist.

Și în urma eforturilor miilor de oameni de felul lui Andrei și Victor, Donbasul pare o regiune nouă. Peisagiul care desfată ochiul prin pitorescul său, cît și instalațiile tehnice care împlinesc acest decor, au luat ființă din mina omului liber. Un adevărat imn de slavă închină Boris Gorbatoș omului, pentru că lui i se datorește minunea schimbării Donbasului. „Omul! Iată de ce îmi este dragă priveliștea Donețului: fiindcă ea este creată de mina omului. Da, natura a nedreptățit ținutul meu natal, nu i-a dat nici rîuri largi, nici păduri verzi, nici ierburi mătăsoase. Dar omul n-a vrut să se împace cu darurile sărace ale naturii. S-a făcut el însuși dumnezeu și și-a creiat în stepă poduri, rîuri și dealuri. De aceea în Donbas nu se spune „pădure”, ci „plantație”, nu se spune „lac”, ci „bazin”. Chiar cea mai mare și cea mai frumoasă pădure de aici — cea dela Velico-Anodolski — a fost plantată în întregime de mina omului”.

Imaginea devine grandioasă. Realizările oamenilor aparțin parcă unor fapte uriase din mitologie. Mîntea șovăie adesea să creadă că brațul unui om a putut schimba cursul unui fluviu, sau că a tăiat drum printr-un lanț de munți.

Romancierul cîntă puterea de nebiruit a omului, lăsînd să se întrevadă prin aceasta măreția epocii noi. „Înălțimile ce albăstresc în zare nu sînt create nici de dumnezeu și nici de vreun cataclism geologic. Omul le-a scos lopată cu lopată de sub pămînt și le-a clădit în piramide. Roșeața aceasta a cerului de deasupra stepei nu este nici fulgerare îndepărtată, nici soare; este omul, care a dat drumul șarjei din furnal și forța lui de stăpîn s-a revărsat pe jumătatea cerului. Dar iată că zarea a început acum să tremure într-o lumină albastră, feerică, nepămîntească: ce frumoasă e! Nu este o stea care a alunecat pe bolta cerului, ci omul; e un electrosudor care muncește pe un șantier nou. Dar acolo — uite, uite! ce punte multicoloră se arcuiește atît de fermecător pe cer? Nu e curoubeul, nici coada unei comete strălucitoare, și nici Aurora Boreală. E o masă incandescentă de cocs care iese din furnal și, frîgîndu-se de rampă, iradiază toate culorile spectrului

solar: nu există pe pământ un spectacol mai frumos și mai fantastic!“

Natură e maiestooasă și îmbietoare, pregătită anume să sărbătorească victoria celor doi prieteni. Există o deplină concordanță între atmosfera pe care o degajă acest tablou și liniștea și fericirea oamenilor Donbasului. Timbrul liric al acestei descrieri ne amintește de descrierea nopților de vară din ținuturile căzăcești de Gogol: „Frumoasă e noaptea deasupra minei, în Donbas, la începutul lui Septembrie: e caldă, blîndă, prietenoasă. Un corn de lună se leagănă deasupra turnului de extracție, pe cer nu se văd stele, în schimb ele mișună pe pământ: sînt minerii cu lămpile lor. Totul în jur e dezmiardat de strălucirea fragedă, verzuie, a lunii....

„În astfel de nopți, e dulce să iubești, dulce să visezi; în astfel de nopți respiri mai în voie și totul ți se pare mai ușor.

În astfel de nopți, se hotărăsc căsătorii, se scriu primele versuri, se fac jurăminte“.

Numeroase sînt pasagiile în care scriitorul curmă pentru un moment acțiunea, ca glasul lui să vorbească cu aceeași emoție despre Donbasul său drag. Pasagiile lirice sînt un fel de mici poeme în proză, a căror sinceritate și căldură te apropie și mai mult de frumusețea și viața din Donbas. Ele răbufnesc dintr-un suflet agitat și legat prin toate arterele de pămîntul cu miros de cărbune.

Traducerea romanului lui Gorbatov oferă cititorilor noștri posibilitatea cunoașterii unei mari opere literare închinată vieții.

Cartea, prin tematica și realizarea ei artistică, bucurîndu-se și de o traducere îngrijită, care reușește să descopere specificul stilului lui Boris Gorbatov, este un model de creație pentru prozatorii noștri de azi.

Marin Bucur

DIN AMINTIRILE UNUI SCAFANDRU *)

De curînd, în „Editura Tineretului“ a apărut volumul „Meșterii din fundul apelor“, al scriitorului sovietic C. Zolotovski. Conținutul cărții oglindește o lume, pe cît de neumblată, pe atît de plină de farmec: lumea pe care o cercetează scafandrii.

Cele mai felurite meserii le găsim în plină activitate în adîncul mărilor: lăcătuși și nituitori, sudori și zidari, cu toții scafandri, lucrează cu entuziasm, asemeni celorla din marile uzini de pe țăscat.

Pentru a fi scafandru, nu este suficient să fii un bun cunoscător al lăcătușeriei sau sudurii, de pildă, ci e nevoie de îndemînare, curaj și pricepere, pe lîngă o bună constituție fizică, deoarece viața scafandrului este plină de greutăți și primejdii care doboară pe cel ce nu este pregătit să le înfrunte.

Scafandrul lucrează aproape totdeauna pe teren neumblat încă de nimeni, de aceea munca lui merge mîna-n mîna cu surpriza și aventura.

Mulți scriitori burghezi au scris despre scafandri, prezentîndu-i ca oameni pe care numai setea de cîștig îi trimite în adîn-

curile mărilor, oameni al căror fel erau comorile de aur și nestematele ascunse de ape. Ei căutau aventura, o aventură de jaf și de omor, în care toate sentimentele care-l înobilează pe om sînt înlocuite cu sentimente meschine, cu lăcomia și ura împotriva omului. Se pomeneau oare „eroi“ ai vechilor cărți de aventuri, care să coboare în necunoscutul oceanelor, împinși de altceva decît de necurmata sete de averi? Erau oare sentimente de umanitate acelea care-i împingeau într-o lume necunoscută, era oare dragostea față de om, sau tendința de a pătrunde misterele naturii în scopul ușurării vieții omenești? Oricît ne-am strădui, nu vom găsi astfel de sentimente în așa zisele cărți de „aventuri pentru tineret“. Dictonul „homo homini lupus“ a devenit un fel de leit-motiv, pe care autorii romanelor de aventuri puși în slujba sacului cu bani improvizează variațiuni, plasînd acțiunea în diferitele domenii ale vieții.

Însoțindu-l pe C. Zolotovski în peregrinările lui, vom descoperi o lume puțin cunoscută tineretului, dar cu atît mai atrăgătoare prin noutatea ei. Autorul îl

*) C. Zolotovski, *Meșterii din fundul apelor*, Ed. Tineretului, 1953

conduce pe cititor cu pricepere în lumea adîncurilor apelor, arătîndu-ne bucuriile și necazurile vieții de scafandru. De la prima pagină, Zolotovski ne captivează, ne prinde în mrejele povestirilor sale. Citind, te simți participant la acțiunile scafandrilor, te bucuri și te întristezi odată cu ei. Cartea lui Zolotovski înfățișează figura omului nou sovietic, deprins să lupte cu greutățile și să le învingă. Imaginea scafandrilor Podșivolov se conturează puternic prin curajul și caracterul său hotărît, prin calmul său, care l-au ajutat să iasă victorios din cele mai grele situații. Prin trăsăturile caracterului său, Podșivolov întrușipează omul care luptă pentru o cauză nobilă, omul pentru care dragostea de patrie, dragostea de om este mai presus decît orice. Diferitele situații în care este pus și modul în care el reușește să le rezolve, oglindesc puterea de muncă și spiritul de sacrificiu. Ca într-un film, ni se desfășoară în fața ochilor lupta pentru instalarea cablului electric necesar alimentării unui oraș asediat de fasciști. Sub bătaia furtunii și focul avioanelor inamice care avariaseră vasul, marinarii și scafandrii continuă lucrul cu îndrăgire. Nimic nu-i poate opri.

„Podșivolov era mereu asvîrlit peste tăișul havurelor de oțel care-l izbeau în piept, și vedeam cum la fiecare lovitură de baros se ridică în sus o turbureală cafenie bătînd în ruginiu.

— Ieși! îi striga mereu nenea Mișa, ne mai putînd suporta priveliștea asta.

Podșivolov nu răspunsese și-și văzu mai departe de treabă. Patriotismul fierbinte care l-a însufleșit pe Alexandru Matrosov, pe Meresiev sau eroii Tinerei Gârzi, l-a îmbărbătat și pe el, i-a dat forțe noi. În mintea lui sălășluia imaginea orașului cufundat în întuneric. Orașul trebuia să primească lumina cu orice preț. Pentru aceasta, Podșivolov a luptat cu prețul vieții.

Zolotovski, el însuși scafandru, este eroul principal al multora din povestirile sale. Aceeași abnegație, același spirit de sacrificiu îl înfîlmim și la el.

Împreună cu echipa sa, este chemat să astupe crăpăturile unui bazin de țîței ce amenința să inunde ogoarele colhozului vecin. Munca în petrol este mult mai grea decît cea în apă. Țîțeiul distruge cos-

tumele de cauciuc punînd în pericol viața scafandrilor. Zolotovski coboară în bazin. Petrolul i-a atacat costumul, iar mirosul puternic îl sufocă:

„Mă simțeam strivit, mi-era cald, mă înăbușeam. Mirosul de țîței pătrundea prin costum. Prin multe locuri fusesem în viața mea, dar prin așa ceva încă nu trecusem niciodată“.

Totuși, el găsește forțele necesare ducerii la bun sfîrșit a muncii încredințate. Ce l-a îmbărbătat și i-a insuflat aceste forțe, ne-o mărturisește el însuși în momentul cînd, costumul fiind distrus, este chemat afară.

„Ah, ce păcat, mă gîndeam, toate sforțările colhoznicilor vor fi zădărnice și pe lîngă ele și munca noastră se va irosi!“ Smulge parîma de semnalizare din mîinile tovarășilor săi și rămîne. Continuă lupta mai îndrîjit:

„Sufocat de mirosul de țîței, m-am prăbușit peste sacul cu argilă, greu de zece puduri, ridicîndu-l de parcă ar fi fost o simplă cărămidă. De unde am avut atîta putere nu-mi dau seama! Nici nu mai știu cum l-am aruncat peste pînza de velă. Am simțit numai curgînd peste mine ceva fierbinte, de parcă mi-ar fi deșertat cineva în cap un ceaun cu cașă abia luată de pe foc. Nu mai țin minte nici cum m-am ridicat în sus. Mă simțeam vesel și nu-mi păsa de nimic“.

Pentru astfel de comori se luptă eroii adevăraților romane de aventuri. Sub focul artileriei inamice, ei despotmolesc vasele sau culeg minele, curăță bazinele de filtrare a apei, instalează conducte sau pun temelii unei hidrocentrale. În paginile cărții „Meșterii din fundul apelor“ urmărим și trăim alături de ei întreaga complexitate a muncii scafandrilor. Autorul reușește să ne înfățișeze viața lor sub toate aspectele. Stilul este viu, colorat și presărat cu un humor specific îndeobște celor ce trăiesc pe mare.

Deși personagiile sînt mereu altele, deși locul acțiunii nu este niciodată același, Zolotovski reușește să redea figura tipică a scafandrilor sovietici. Cartea este scrisă sub formă de scurte povestiri, amintiri din viața de scafandru.

În relatarea faptelor, autorul respectă principiul ce trebuie să stea la baza oricărei povestiri de aventuri sau fantastico-științifice: premisele trebuie să fie reale și științifice. Adresându-se tineretului, cartea are un mare rol educativ, începînd cu descrierea mediului și a muncii scafandrilor și terminînd cu expresiile tehnice, folosite cu îndemînare; toate contribuie la îmbogățirea cunoștințelor și la lărgirea orizontului maselor largi ale tineretului și școlarilor.

De asemenea cărți are nevoie tineretul din patria noastră, cărți pentru care, din păcate, scriitorii noștri nu manifestă suficient interes.

Forma aleasă și îngrijită în care este prezentată o carte, contribuie de asemeni mult la ridicarea valorii acelei cărți.

Cărțile de aventuri necesită o bogată ilustrație. Volumul „Meșterii din fundul apelor” ne atrage de la prima vedere. Coperta are o mare putere sugestivă. Ea însăși sugerează conținutul cărții ce-o ai în față. I. Marchievici a dat dovadă de multă pricepere în alegerea ilustrațiilor, căutînd ca ele să reprezinte momentele critice ale acțiunilor. Din păcate, în destule locuri, traducerea, prea „cuvînt cu cuvînt”, dă naștere la tot soiul de confuzii.

Iată ce spune bucătarul Borodulin despre scafandri:

„Degeaba le-a ieșit numele scafandrilor de căutători de perle”. Cu toată bunăvoința,

nu se poate găsi în nici o gramatică romînă regula după care e construită propozițiunea.

Găsim însă nu numai inversiuni, ci și fraze greșit construite, care duc la denaturarea adevărului.

Nichitușchin plecase în căutarea unui ponton. De sub picioarele lui ieșeau bășici de aer.

„Bășicile acestea însă le scotea o algă cafenie, — fucus — atunci cînd se spargeau plutitorii de pe tulpina ei. La un moment dat, o meduză roșie, un animal de pradă, cu tentacula lungă ca de caracatiță, a acoperit-o cu pălăria ei uriașă; el însă s-a răsucit sub ea și s-a tras deoparte.”

În primul moment sîntem convinși că acea meduză roșie, animalul de pradă, a înșfăcat o „algă cafenie” (deși cacofoniile sînt neplăcute chiar și pentru algele cafenii). Trebuie însă să ne schimbăm repede părerea, căci constatăm cu uimire că „el s-a răsucit sub ea și s-a tras deoparte”.

Nu se poate, cu toate acestea, spune că traducerea este întru totul neizbutită. În mare parte este redat coloritul bogat al limbii. De asemeni expresiile marinărești sînt subliniate cu pricepere. Toate acestea contribuie să ofere cititorilor o carte care atrage masele de tineret cărora le este adresată cartea.

Anatolii Barchi

FRIEDRICH WOLF

La începutul lui Octombrie anul trecut, ziarele au publicat vestea morții unui mare scriitor și patriot german, Friedrich Wolf. Dispariția acestui dramaturg, romancier, novelist, și autor al unor frumoase basme și povestiri pentru copii, constituie o reală pierdere pentru literatura germană și pentru literatura mondială, cît și pentru frontul luptătorilor pentru pace.

Drumul parcurs de Friedrich Wolf se aseamănă cu acela al altor scriitori germani din generația lui, ca Johannes Becher, Berthold Brecht și alții care, în ajunul primului război mondial treceau prin ex-

periența expresionismului, pentru ca, apoi, alăturîndu-se luptei clasei muncitoare germane, trăind drama poporului german și cunoscînd procesul de dezvoltare a literaturii sovietice să ajungă pe pozițiile realismului.

Friedrich Wolf s-a născut la 23 Decembrie 1888, la Neuwied, pe Rhin, într-o familie de burghezi. Încă din tinerețe, după terminarea liceului, cadrul vieții burgheze i s-a părut prea strîmt și, ca un protest împotriva acestei vieți, s-a angajat ca simplu marinăr pe un vas comercial. După cîțiva ani de călătorii prin lumea întreagă, Wolf se

hotărăște să studieze artele plastice la München. Însă în scurtă vreme devine student în medicină.

Primul război mondial, la care Wolf a participat ca medic militar, a zguduit puternic conștiința acestui om, gata să cerceteze și să înțeleagă problemele care frământau atunci lumea. Prăbușirea și înfrângerea Germaniei, și mai cu seamă ororile războiului văzute pe front, l-au transformat pe Wolf într-un răzvrătit și apoi într-un luptător conștient împotriva provocatorilor de războaie. Încă din noiembrie 1918, în zilele revoluției din Germania, Wolf s-a apropiat de mișcarea muncitorească germană, de care nu s-a mai despărțit pînă la moarte. În vremea revoluției, a fost membru al Consiliului Central al sovietului de muncitori și soldați din Saxonia, iar în ianuarie 1919 a participat la Dresda la marea manifestație de protest organizată de muncitorime împotriva asasinării lui Karl Liebknecht și a Rozei Luxemburg, cu care prilej a și fost arestat. Friedrich Wolf a rămas mereu credincios convingerilor lui revoluționare și poporului german.

În 1917, în tranșeele din Flandra, Wolf a scris prima sa lucrare literară, piesa „Mohammed”, urmată de drama „Das bist du” (Acesta ești tu). Amîndouă piesele sînt scrise de pe pozițiile expresionismului, însă chiar de pe atunci, scriitorul Wolf încearcă să transpună în opera lui probleme care îl frământau. Mai clar se vede aceasta în comedia „Die schwarze Sonne” (Soarele negru), în care unul dintre personaje, făcînd un rechizitoriu societății în care a trăit, spune: „Noi cu toții am mințit... Dacă în afară eram zei, înăuntru eram diavoli... cu cît eram mai putrezi, cu atît eram mai aroganți; cu cît eram mai bogați, cu atît eram mai săraci... A fost o minciună îngrozitoare, pe care n-aș mai vrea s-o trăiesc.”

La un an după apariția piesei „Die schwarze Sonne”, în 1922, în viața lui Friedrich Wolf se produce o schimbare. Mergînd ca medic în provincie, el vine în strîns contact cu poporul și mai ales cu muncitorii din mahalalele orașelor industriale din Suabia. Astfel, el cunoaște problemele oamenilor simpli și le studiază viața, ceea ce-l ajută să înțeleagă și mai bine lupta clasei mun-

citoare. În opera literară a lui Wolf încep să apară figuri realiste, iar scriitorul nu mai este un entuziast utopic, ci dovedește o înțelegere științifică a dezvoltării societății.

În Suabia, în 1923, Friedrich Wolf scrie marea sa dramă istorică „Der arme Konrad” (Sărmanul Konrad), inspirată din lupta revoluționară a țărănilor germani purtată în 1514. „Der arme Konrad” era denumirea primei organizații a țărănilor iobagi din Germania de sud, care s-au ridicat cu arma în mîna pentru eliberarea lor de sub jugul seniorilor feudali. Această mișcare, împreună cu aceea a organizației „Bundschuh” (Opinca), au precedat marile războaie țărănesc german din 1525, alcătuiind germenele luptei pentru unitatea germană, luptă al cărei stegar a fost, în prima parte a secolului al XVI-lea, revoluționarul Thomas Münzer. „Noi trebuie să întindem mîna fraților de peste Main”, spune Münzer acum mai bine de patru sute de ani. Această lozincă l-a preocupat pe Wolf, dar mai cu seamă l-a atras în anii de după cel de al doilea război mondial, cînd problema unității poporului german era mai acută decît oricînd. Dealtfel, înainte de a muri, Wolf lucra la un scenariu de film despre viața lui Thomas Münzer.

Drama „Sărmanul Konrad”, deși arată înfrîngerea țărănilor, se termină cu aceste cuvinte pline de speranță: „Steagul filfilie încă... Fraților, nu în toate semințele vedeți fructe... nu fiți abătuți; a fost totuși un lucru mare pe care l-am făcut... cauza nu a fost pierdută, fraților, ea nu a fost pierdută... odată se va întoarce!”

Aceeași credință în viitor este exprimată și în scena finală a dramei „Die Matrosen von Cattaro” (Marinarii din Cattaro), închinată revoltei flotei austriace, în 1918, revoltă terminată printr-o înfrîngere. În ultima scenă, eroul principal are o atitudine asemănătoare.

Wolf pune aceste probleme în perioada Republicii dela Weimar, cînd muncitorimea germană, trădată de social-democrații de dreapta, suferă înfrîngeri și cînd trebuia sădită în conștiința maselor ideea că pînă la urmă victoria va veni. Dealtfel, succesul acestor piese pe scenele teatrelor din diferite colțuri ale Germaniei arată că scriitorul sesizase ceea ce era esențial în situația in-

ternă și că masele găseau ogindite propriile lor frământări în dramele lui Wolf.

Creșterea mișcării muncitorești din Germania a determinat și creșterea conștiinței politice a scriitorului, care în 1928 a devenit membru al Partidului Comunist German. De aici înainte, se observă în creația lui Wolf o schimbare în sensul că problemele partidului devin problemele artistului, constituie principala sa preocupare. În 1930, când criza economică din lumea capitalistă atinge proporții nebănuite, Friedrich Wolf a scris piesa „*Tai-Yang erwacht*” (Tai Yang se deșteaptă), în care scriitorul își lărgeste câmpul preocupărilor sale sociale și prezintă diferite aspecte ale capitalismului ajuns în stadiul său imperialist. În același timp, în cărțile sale este din ce în ce mai puternic ogîndită solidaritatea internațională a proletariatului. Piesa „*Tai-Yang erwacht*” vorbește despre suferințele muncitorilor chinezi. În ediția completă a dramelor sale, apărută în 1952, Wolf scrie că „povestea micii țesătoare din Shanghai, Tai-Yang, cu suferințele ei, cu drumul ei greu, aparține astăzi istoriei. Totuși, trebuie să ne aducem aminte și să măsurăm distanța ce separă ridicarea Chinei din starea de aservire feudală, distanța de la vînzarea de oameni pînă la dezvoltarea Chinei populare...”

N-au trecut decît trei ani de la reprezentarea acestei piese care însemna o poziție înaintată a scriitorului și Wolf a trebuit să pornească pe drumul exilului. Hitler aruncase peste Germania vîlul negru al fascismului, cei mai mulți fii ai poporului german, fie că intrau în bezna temnițelor, fie că erau forțați să se expatrieze. Din 1933 și pînă la prăbușirea nazismului, în centrul operei lui Wolf a stat problema luptei antifasciste și a eliberării Germaniei.

În „*Professor Mamlock*” — dramă scrisă în vara anului 1933 la Paris, unde scriitorul se afla în prima etapă a refugului său, — Wolf tratează problema rasială în Germania. În această piesă, Friedrich Wolf știe să abordeze ideile cele mai înalte cu deosebită forță artistică. Tragedia chirurgului evreu, profesorul Mamlock, este tragedia multor mii de intelectuali burghezi evrei, care, pînă în ultima clipă nu vroiau să creadă în bestialitatea rasiștilor, care au avut

naivitatea să se încreadă în legalitatea statului burghez, să profeseze apolitismul științei.

Modul cum tratează Wolf această problemă este o mărturie a clarificării lui ideologice, a patriotismului înflăcărat și a maturității sale artistice. Cu această piesă el deschide seria unor drame zguduitoare, toate avînd drept temă lupta împotriva fascismului. Pe aceeași linie cu „*Professor Mamlock*” se situează piesa „*Doktor Wanner*” — scrisă în Uniunea Sovietică în 1943, în care este prezentat un medic german, căsătorit cu o doctoriță franceză. Soția lui participă la mișcarea ilegală, ajutînd la evadarea patrioților francezi, aduși la spitalul lor.

Intors de pe front după ce fusese rănit, doctorul Wanner își recunoaște, ca și profesorul Mamlock, greșelile făcute atunci cînd socotea că totuși se poate trăi onest în Germania hitleristă.

Wolf a voit ca prin această piesă să lovească în acei intelectuali germani care, din naivitate sau din convingere colaborau cu fascismul, slujind regimul hitlerist și trădînd astfel poporul german.

Dealtfel, tema corupției instaurate de fascism a fost tratată de Wolf mai pe larg în piesa „*Was der Mensch saët*” (Ce seamănă omul), în care sînt înfățișate brutalitatea și corupția naziștilor în teritoriile din Uniunea Sovietică cotoprite vremelnice. Chipurile hidoase ale acestor năvălitori, hoți și criminali de rînd, jefuitori ai bunurilor populației și ucigași ai copiilor și bătrînilor dar pretinzînd că au o „misiune civilizatoare”, sînt redată cu o excepțională putere de demascare, dezvăluind pînă în adîncuri bestialitatea și putreziciunea morală a fasciștilor.

Opera scrisă în emigrație de Friedrich Wolf a fost o armă ascuțită îndreptată împotriva fascismului german. Marele dramaturg a rămas credincios lozincii lansată de el în 1928, la Congresul membrilor și activiștilor scenelor populare germane (*Arbeiter-Theaterbund*): „*Kunst ist Waffe*” (Arta este armă). Această lozincă a constituit firul conducător al întregii sale creații artistice și, plecînd de la ea, Wolf s-a situat pe o fermă poziție partinică, ridicîndu-și arta la înălțimea luptei revoluționare a mișcării muncitorești.

Wolf n-a disperat nici o dată în fața „mizeriei germane” (Marx), ci a fost un revoluționar legat de realitate, căuind să înțeleagă această realitate, s-o reflecte veridic în opera lui și s-o schimbe.

Intr-un eseu scris în 1947 și intitulat: „Probleme contemporane ale teatrului”, Wolf afirmă că „teatrul trebuie să fie expresia umanismului și în același timp a conștiinței naționale a poporului nostru”. Ideia aceasta, o lega de aceea că teatrul trebuie să fie o armă împotriva nazismului și împotriva întregii reacțiuni politice și culturale. Scriitorul sublinia astfel încă o dată caracterul militant al artei.

Wolf era și un talentat romancier. În 1938, în emigrație, Friedrich Wolf a scris romanul „Zwei an der Grenze” (Doi lângă graniță) alcătuit pe baza „rapoartelor tovarășilor care făceau legătura ilegală peste graniță”, cum precizează însuși autorul.

Hans Döll este un muncitor german refugiat după venirea lui Hitler la putere, trăind într-un sat mic, la granița Cehoslovaciei cu Bavaria. Pentru autorități și pentru locuitorii satului, el este un țăran sărac numit Wenzel Langer, dar pentru partid este activistul comunist Döll, care are de îndeplinit misiuni grele.

Greutățile cărora trebuie să le facă față acest curajos luptător sînt din cele mai mari. De țăranul harnic și cinstit, Langer, se interesează și fasciștii lui Henlein, care vor să-l câștige pentru cauza lor. Ei îi propun să muncească într-o fabrică de textile și Hans, pentru a nu stîrni bănuiala fasciștilor, trebuie să accepte. Tocmai atunci izbucnește în fabrică o mare grevă. Hans nu poate să se amestece. Rezerva lui este socotită de către ceilalți muncitori drept trădare. Frământarea eroului este deosebit de intensă. Dorința lui fierbinte de a participa la lupta tovarășilor lui nu-l poate face însă să treacă peste disciplina activității sale de ilegalist și să-l arunce cumva în brațele poliției.

Hans nu rămîne multă vreme izolat de muncitorii din fabrică. Partidul trimite la el pe conducătorul greviștilor și acesta, înțelegînd situația lui Döll, îi ajută să capete forțe noi. Dar noul prieten, cura-

josul Franz, este a doua zi împușcat de un fascist. Loni, soția lui Hans este aceea care inițiază cu prilejul înmormîntării lui Franz un „concert mortuar” cum nu s-a mai auzit pe meleagurile lor. Wolf desfășoară toată forța lui artistică în descrierea acestui „concert” alcătuit din sunetele sirenelor de la toate fabricile din oraș și din împrejurimi: înmormîntarea se transformă într-o demonstrație a forței muncitorilor.

„Cei care merg în cortegiul funerar — spune Wolf descriind tragicul concert, — aud cum sînt aprobate (sirenele) de întreaga țară. Ei știu că lîngă fiecare sirenă stau sute de prieteni care strigă: Sîntem cu voi! Să nu vă fie frică! Ei sînt tari numai dacă voi sînteți slabi!... Și sirenele urlă...”

Urmărit de Gestapo, Hans reușește totuși să-i previe pe tovarășii de peste graniță, din Germania. El dispare, dar nu părăsind munca, ci trecînd în Germania, în adîncă ilegalitate, unde-și continuă activitatea revoluționară.

După dezlănțuirea celui de al doilea război mondial, Friedrich Wolf a fost internat de guvernul lui Daladier și Pétain într-un lagăr de „suspecți politici” în Piri-neii de Nord. Scriitorul a creat aici piesa istorică „Beaumarchais”, iar ca medic el a îngrijit pe tovarășii de lagăr bolnavi.

Scăpat din prizonieratul burgheziei franceze, Friedrich Wolf a ajuns în Uniunea Sovietică și a lucrat ca medic pe frontul de la Stalingrad. Aici, printre soldații germani făcuși prizonieri de Armata Sovietică, Wolf și-a dat seama nu numai de înfrîngerea militară a nazismului, ci și de prăbușirea morală a hitleriștilor. Încă de pe atunci, în fața scriitorului Wolf — ca și în fața atîtor alți germani cinstiți — se ridica problema răspunderii poporului german pentru ceea ce hitleriștii comiseseră în numele său. Această problemă l-a frământat adînc. La baza romanelor „Der Russen-pelz” (Blana rusească) și „Heimkehr der Söhne” (Întoarcerea fiilor în patrie) scrise în Uniunea Sovietică, stă ideea luptei împotriva minciunii răspindite de hitleriști despre așa zisul caracter național al războiului nazist și recunoașterea adevărului

că poporul german a fost purtat împotriva voinței sale în războiul antisovietic și că nu el trebuie făcut răspunzător de crimele acoliților lui Hitler.

Intoarcerea în țară a constituit pentru scriitorii germani exilați din cauza lui Hitler începutul unei noi perioade în viața lor. Vreme de treisprezece ani, cît Germania zăcuse sub domnia hitlerismului, se petrecuseră multe evenimente, multe schimbări, noi probleme apăruseră în fața scriitorilor. Teme noi, apărute, ca și noua Germanie, pe ruinele trecutului și din perspectiva viitorului, cereau să fie oglindite în opere literare. Și Friedrich Wolf a fost printre primii scriitori care au trecut la înfăptuirea acestei sarcini.

În comedia „Bürgermeister Anna“ („Primarul Ana“, 1950), Wolf tratează problema luptei de clasă la țară, în perioada de după reforma agrară, în zona răsăriteană. Scriitorul prezintă o femeie germană eliberată de vechile prejudecăți moștenite din vremea capitalismului și care, ca primar într-un sat, luptă cu dîrzenie împotriva tuturor piedicilor puse de chiaburii satului, cît și împotriva birocrăției.

La sfîrșitul anului 1952, Friedrich Wolf a publicat romanul: „Maneteket“, o carte îndreptată împotriva isteriei războinice din Statele Unite. Bun cunoscător al vieții din Statele Unite și al moravurilor clasei stăpînitoare, Wolf demască cu putere șantajul moral organizat de așîfățirii la război din Statele Unite. Un fabricant de adăposturi blindate antiaeriene, pentru a putea să-și vîndă marfa mai repede și în cantități cît mai mari, profită de svonul că pe cerul american ar fi apărut niște uriașe „discuri sburătoare“, pretinse a fi rusești. Panica, odată stîrnită, ia proporții, cuprinde tot mai mulți oameni, însă comuniștii dezvăluie adevărul în această poveste, fapt care atrage mînia fabricantului respectiv și celorla care îl susțineau.

Subiectul acesta îi dă ocazie lui Wolf să facă o adevărată secțiune în societatea americană, zăgrăvind-o în complexitatea ei, începînd cu marii capitaliști și ajungînd pînă la oamenii simpli, înrolați în lupta pentru pace. Cu o forță realistă impresio-

nantă, Wolf crează figura industriașului Clerk, a unui ofițer degenerat și ticălos și, în opoziție cu aceștia, figurile citorva muncitori, dintre care se desprinde aceea a comunistului Lee. Pentru că Lee demască mirșăviile lui Clerk și ale ofițerilor din Statul Major american, și ale lui Clerk în special, el cade ucis de oamenii angajați de acesta.

Ultimul roman al lui Wolf, „Maneteket“, ajută la cunoașterea adevăratei vieți din Statele Unite, fiind o demascare usturătoare a așa zisului „mod de viață american“.

Prin moartea lui Wolf, literatura germană a pierdut un maestru al dramaturgiei, un scriitor de o sensibilitate excepțională.

Poporul german a pierdut un fiu credincios, a cărui permanentă preocupare a fost soarta poporului și problemele alăt de sbuciumatei perioade prin care a trecut Germania în prima jumătate a veacului nostru.

Friedrich Wolf s-a dezvoltat în strînsă legătură cu masele populare și experiența vieții sale a determinat o creștere continuă a acestor legături.

Anii trăiți în Uniunea Sovietică au fost pentru scriitor ani de maturizare politică și artistică și, în acelaș timp, i-au dat ocazia să-și lărgească și să-și adîncească dragostea pentru popoarele sovietice, prin a căror luptă eroică patria lui a scăpat de hitlerism.

În ultimii ani ai vieții, Wolf a fost preocupat îndeosebi de unitatea Germaniei și alăt ca om politic cît și ca scriitor el n-a precupețit nimic în vederea realizării dorinței ce însufleștește pe toți germanii cinstiți: unitatea țării.

Opera lui Wolf, care merită să fie cunoscută de masele largi din țara noastră, rămîne ca o mărturie a muncii unui mare artist, călăuzit de o concepție militantă despre artă, concepție sintetizată de el însuși în formula: „Arta este armă“.

Tereza Macovescu

JOSÉ MARTI

*H*otărîrea luată la începutul anului trecut de Biroul Consiliului Mondial al Păcii de a comemora pe José Martí a fost întâmpinată cu profundă emoție de popoarele iubitoare de pace din lumea întreagă.

Cu legitimă mîndrie a primit micul, dar bravul popor cuban Hotărîrea comemorării împlinirii a 100 de ani de la nașterea celui mai bun fiu al său, clasicul literaturii cubane, erou național, luptător pentru libertate și apărător al valorilor umane.

Și astfel, de-a lungul anului care s-a scurs, memoria lui José Martí a fost cinstită alături de aceea a ilustrelor figuri ale civilizației umane: Ciu Iuan, Rabelais, Copernic, Van-Gogh și Emerson.

În Cuba, anul 1953 a fost declarat An Centenar al lui Martí.

Azi, în condițiile întezirii luptei pentru pace și libertate națională în Cuba și în întreaga Americă latină, chemarea pasionată a poetului de la sfîrșitul secolului trecut, capătă o deosebită semnificație, devine o contribuție viguroasă, o armă puternică în această luptă istorică.

Iată de ce un scriitor columbian îl numește pe José Martí, „lider — conducător-actual al Americii Latine“.

Intr-adevăr, scurta sa viață — mai puțin de 45 ani — a oferit-o în întregime numai patriei sale în care s-a născut. Mai toate țările Americii de Sud îi notează prezența activă pe perioade de timp mai lungi sau mai scurte.

Iar după moartea sa, de la care a trecut mai mult de o jumătate de veac, cei mai consecvenți luptători pentru libertatea și fericirea poporului cuban se consideră cu mîndrie urmașii săi.

Departa, sub tropicul Cancerului, în lungul șir al arhipelagului Antilelor, se află Cuba, insula de care s-a isbit Columb în urmă cu patru veacuri și jumătate, crezînd că a ajuns în Indiile visate.

Va fi fost și el uluit de frumusețea fără seamăn și bogățiile imense ale pămîntului acesta necunoscut. Și apoi au venit alții și mereu alții care n-au fost nevoiți să scormo-

nească mult pentru ca să dea de comori nescase de platină, aur, fier.

Pe pămînt, așteptau doar să fie culese cu mîna, nemărginitele plantații de trestie de zahăr, cafea, tutun, — cunoscut ca cel mai bun din lume, — bumbac...

De atunci, de-a lungul veacurilor, s-au abătut asupra Cubei nesfîrșite legiuni de tîlhari și ucigași de toate soiurile. S-au perindat pe-aici bande de corsari englezi, francezi și olandezi, pirați de meserie, exterminînd fără cruțare mîndra și încrezătoare populație a caraibilor, în numele caselor lor regale, cu steagul negru al morții pe catargele corăbiilor.

Dar cei mai perseverenți au fost colonizatorii spanioli.

Timp de patru veacuri, în numele catolicismului burbonilor ei și-au îndeplinit misiunea „civilizatoare“, începînd cu uneltele închiziției lui Torquemada și continuînd cu cele mai rafinate mijloace de jefuire și masacrare.

În locul populației indigene, lichidată în întregime, Cuba, ca mai toate țările Americii latine, a fost populată, în afară de colonizatorii spanioli, cu un număr imens de sclavi negri vînați de prin pădurile Africii ecuatoriale.

În ciuda teroarei sălbatice a stăpînitorilor s-a dezvoltat o populație inteligentă și mîndră, arzînd de dorința unei vieți bune și fericite. Întreaga istorie a insulei este frămîntată de un lung șir de lupte pentru libertate.

José Martí apare ca un meteor în momentul culminant al acestei bătălii dramatice, în ultima jumătate a veacului trecut.

Viața sa de scriitor și de patriot și-a închinat-o în întregime luptei pentru libertatea și independența patriei.

S-a născut la Havana la 28 Ianuarie 1853, fiu al unui subofițer din armata regală spaniolă.

Impotriva voinței părinților săi, care visau pentru el „strălucita“ carieră de copist în Celaduria, urmează liceul, relevîndu-se ca un element cu calități excepționale.

Nu împlinise încă 16 ani cînd s-a aruncat cu hotărîre în lupta pentru eliberarea poporului său. Împreună cu un grup de to-

varăși de vîrsta sa editează în condiții grele publicațiile „Divahul”, „Șchiopul” și „Patria liberă”. În primul număr al unuia dintre aceste ziare apare poemul său dramatic „Abdala”, în care creează, sub forma monologului, spus de eroul piesei, un minunat și înflăcărat apel la luptă:

Iubirea, mamă, pentru patrie

.....
Este ura neîmfrîntă pentru cine o asuprește
Este veșnica ură pentru cel ce o atacă

și mai departe:

La luptă veniți! la luptă!
Și de scut să-ți slujească, o patria mea
Inflăcărarea inimilor noastre.

Poporul a învins, Abdala moare fericit
adresîndu-se tovarășilor de luptă:

E, ce dulce e să mori cînd mori
luptînd curajos pentru a-ți apăra patria!

Este evident că activitatea revoluționară a liceanului Marti a fost imediat înregistrată și urmărită cu deosebită grijă de poliția colonizatorilor. Curînd se organizează o clasică provocare. Profitîndu-se de un incident sîngeros, săvîrșit de niște soldați spanioli, José Marti, împreună cu tovarășii săi este arestat și după cîteva luni de schinguire este condamnat la 6 ani de închisoare grea. Trece prin numeroase temnițe cu regim de exterminare, iar în 1871 este deportat în Spania unde, cu toată supravegherea atentă a poliției, reușește să-și desăvîrșească studiile. Mai hotărît ca oricînd el continuă cu și mai multă înverșunare lupta pentru eliberarea patriei sale. Neputînd uita ororile văzute și trăite în temnițele cubane, scrie celebra broșură intitulată: „Inchisoarea politică în Cuba,” un necruțător act de acuzare împotriva Spaniei colonialiste. În cei trei ani cît mai rămîne în Spania studiază la Madrid și la Saragosa, dreptul, filosofia și literale.

În acelaș timp, duce o activitate revoluționară extrem de intensă. Stabilește legături strînse cu patrioții exilați și societățile separatiste, scrie articole polemice strălucite în ziare, pronunță zeci de discursuri înflăcărare și recită versuri în întruniri nocturne clandestine. În sfîrșit, profitînd de scurta

perioadă republicană spaniolă din acei ani, publică broșura „Republica spaniolă față de revoluția cubană”.

Această lucrare este caracterizată de istorie ca o vibrantă dizertație pentru apărarea drepturilor și libertăților Cubei și totodată o puternică demascare a ipocriziei, a duplicității guvernului republican burghez față de colonii. José Marti înțelege limpede că noii stăpînitori, foarte liberali în vorbe, nici nu se gîndesc să renunțe la ultima posesiune colonială spaniolă din America, care le aducea profituri uriașe.

Reprezentanții capitalului financiar tunau și fulgerau împotriva autocrației monarhice în metropolă, dar ajunși la putere, paralel cu declarațiile demagogice, continuau cu și mai multă sălbăticie jaful și aplicau din ce în ce mai rafinate și mai crunte metode de exploatare.

Marti înțelege că singura salvare este calea luptei revoluționare. „Drepturile nu se cerșesc — spune el — ci se smulg”.

În 1875, părăsind Spania, pleacă în Mexic unde colaborează la „Revista Universal” și își prezintă la Teatrul Principal piesa „Amor con amor se paga”. („Dragostea cu dragoste se plătește”). Apoi trece prin Havana și se stabilește, pentru scurtă vreme, în Guatemala, unde primește posturi la catedra de literatură franceză, engleză, italiană și germană a Universității și predă istoria filosofiei la Școala Normală centrală. Se reîntoarce în Mexic unde se căsătorește. Aici publică broșura „Guatemala”.

Cînd un coleg al său progresist, director al școlii centrale, este destituit, Marti părăsește demonstrativ catedra, în semn de protest. Profitînd de o amnistie, se întoarce în Cuba, de unde, numai după un an este din nou deportat în Spania. De data aceasta rămîne aici doar cîteva luni, în care timp își manifestă convingerea în existența a două Spanii: una hrăpăreată și egoistă, a pumnului de exploatare monarhici, clericali și burghezi; cea de a doua a poporului spaniol, generoasă, eroică, tot atît de chinuită și năzuind către libertate ca și poporul său.

La începutul anului 1880 Marti pleacă la New-York unde, după o scurtă deplasare la Caracas în Venezuela, rămîne fără întrerupere timp de 11 ani.

Nenumăratele sale peregrinări în ambele Americi, în numeroasele state mai mari sau mai mici, n-au fost simple călătorii turistice. Peste tot numele său a devenit cunoscut, pentru că pretutindeni s-a interesat de aproape de problemele specifice ale popoarelor respective, militând pentru rezolvarea lor revoluționară.

De aceea întreaga Americă latină îi cinstește memoria și îl revendică. Inșă, în atît de sbuciumată sa viață, fie ca profesor universitar în Guatemala, fie ca redactor al vreunui ziar din Venezuela ori Mexic, sau conferențier în Costa-Rica ori San Domingo, José Martí nu încetează nici o clipă să se gîndească și să lupte pentru eliberarea scumpei sale patrii.

El muncește zi de zi fără pic de odihnă. Colaborînd la numeroase publicații progresiste scrie articole, studii, atacă aspectele cele mai diverse ale vieții sociale.

În articolul „Mexico și Statele Unite” publicat în 1886, exclamă: „De ce fire subțiri deține soarta acestei sărmene țări mexicane, însîngerate dar admirabile! O, nu, simpatia nu poate sta la un loc cu gura leului!”

Mare parte din opera publicistică a lui José Martí scrisă la New-York își păstrează pe deplin actualitatea.

Cu perspicacitate și vehemență el demască cohorta de „regi” ai monopolurilor atotputernice, hotărîți să sacrifice pacea și liniștea popoarelor din pofta nemărginită de profituri uriașe.

Martí vede lîmpede cauza mizeriei mereu crescînde a oamenilor muncii din America. El denunță astfel capitalul hrăpăreț numîndu-l: „Uriaș necruțător așezat la ușa tuturor căminelor nevoiaș”. Încă în 1880, în articolul „Adevărul asupra Statelor Unite” el atribuie Americii de Nord: „caracterul crud, inegal și decadent... precum și existența tuturor violențelor, discordiilor, imoralităților și dezordinelor de care sînt învinovățite popoarele hispano-americane.” Una din preocupările principale ale lui Martí este combaterea calomniilor imperialiștilor împotriva poporului cuban. El folosește în polemicile sale expresii tari, fără nici un menajament. „Cunosc — spune el — monstrul pentru că am trăit în măruntaele sale”.

Dar, ca și în Spania, omul politic de largă viziune, poetul generos, acela care va cînta:

Cu sărmanii pămîntului
Vreau soarta să-mi leg

înțelege că și aci, în „măruntaiele monstrului” sînt în realitate două Americi. El descoperă repede adevărata Americă a muncitorilor și țăranilor săraci, America lui Jefferson și Lincoln, alta decît America trusturilor și a afacerilor sîngeroase.

„Republicii acesteia — scrie el — îi sînt inerente inegalitatea, nedreptatea și brutalitățile proprii monarhiilor”.

În articolele și conferințele sale publice, José Martí atacă cu îndrăzneală cultul individualismului, se ridică împotriva spiritului afacerist (dominant în Statele Unite) a presei „lipsite de scrupul, fanfaroană și incultă”. Martí demască cu violență ideologia rasistă folosită ca instrument de subjugare a maselor populare.

Cu o clarviziune uimitoare, Martí întrezărește pericolul de moarte pe care-l reprezenta forța crescîndă a tînărului, dar nesățiosului imperialism american, pe care-l numea plastic: „republica imperială”. În ultima scrisoare redactată înaintea morții, el scrie: „Mă aflu în fiecare zi în situația de a-mi da viața pentru țara mea, pentru datoria mea, de a împiedica la timp ca independența Cubei să fie amenințată.”

Antilele subjugate — spune el mai departe — ar constitui baza de operațiuni a republicii imperiale, o fortăreață a Romei americane. Antilele independente ar fi granița independenței Americii latine”.

În 1889, cercurile capitaliste pun deschis problema anexiunii Cubei, chipurile din considerente „protectoare”.

Martí răspunde plin de indignare, într-o scrisoare publicată în „Evening-Post”, că toți cubanii cinstiți nu doresc, nici nu simt nevoia încorporării Cubei la Statele Unite.

Prefigurînd viitoarele așa zise conferințe pan-americane, în iarna lui 1889—1890, are loc la Washington, sub presiunea Statelor Unite, conferința Statelor americane. José Martí intervine energic și arată că adevăratul scop al conferinței era atragerea țărilor Americii latine în bătălia pe care Statele

Unite se pregăteau să o dea împotriva restului lumii, și cere cu hotărâre deplină libertate economică a țării sale, ca bază a independenței ei politice. Articolele lui Marti și poeziile lirice scrise de el atunci, străbătute de neliniștea pentru soarta țării sale, au constituit fără îndoială o contribuție însemnată la nereușita conferinței imperialiste.

Timp de 11 ani cât a trăit în America de Nord, José Marti s-a dedicat muncii de pregătire revoluționară.

Extrem de bogata sa activitate publicistică nu l-a împiedecat, ci dimpotrivă l-a ajutat, să creeze o minunată operă literară care se îmbină strălucit cu lupta politică.

El intră în istoria literaturii universale ca un model de scriitor, de poet, care face din versul său o puternică armă de luptă pusă în slujba năzuințelor poporului său și ale întregii umanități. În această perioadă publică poemul „Ismaelillo“, tipărește volumul „Versuri libere“ în 1882 și „Versuri simple“ în 1891. Extrem de variată este activitatea sa literară cuprinzând piese de teatru și nuvele ca „Prietenie funestă“. Redactează de asemenea o revistă închinată copiilor: „Vîrsta de aur“.

O atenție deosebită a acordat Marti traducerilor din literatura progresistă. În acest scop colaborează activ la nenumărate reviste de pe continent ca: „La Nacion“ din Buenos Aires, la „Economistul american“, „Latino-americanul“, la „Opinia publică“ din Montevideo, „Republica“ din Guatemala și încă la multe altele. În toate aceste publicații, ca și în ziarele „Manufacturierul“ din Filadelfia, sau în „Evening-Post“ va trata mereu problemele arzătoare ale patriei sale.

Marti activează de asemenea în numeroase societăți culturale progresiste ca Academia de Științe și Belle Arte din San Salvador și „Prietenii științei“ din Caracas, și de asemenea la „Societatea Literară Hispano-Americană“ pe care o prezidează și unde ține o serie de conferințe înflăcărâte închinată libertății.

Situația specifică a țărilor Sud Americane, dezvoltarea lor industrială slabă, cu un proletariat de abia în formație, au făcut ca concepțiile politice ale lui Marti să aibe unele trăsături utopice, ca el să vadă rezolvarea

problemei prin crearea unei Republici democratice independente, bazată pe mica proprietate țărănească și cucerirea bunei stări generale prin învățămînt.

Totuși Marti credea cu hotărâre că singurul drum pentru eliberarea Cubei este revoluția populară, războiul de independență națională.

Cu aceeași hotărâre se ridică el împotriva asupririi și a sclaviei, în aceste frumoase și simple versuri:

Eu știu din adîncul gîndirii
Că printre suferințe fără număr
Ale oamenilor, sclavia
E marea suferință a omenirii.

Intr-un alt poem evocă neștearsa amintire a întîlnirii din vremea copilăriei sale cu un grup de sclavi ținuți în lanțuri:

Roșu ca în pustiul uscat
Saltă soarele la orizont.
Un sclav mort a luminat,
Zăcea la poale de munte.

Un copil l-a văzut, tremură
Pentru cei ce gem, de pasiune,
Și la picioarele mortului jură
Cu sînge crima s-o răzbune.

José Marti nu și-a uitat jurămîntul de copil. În anul 1890 începe să ducă cu perseverență munca de pregătire a insurecției populare. El înțelege că fără un partid revoluționar insurecția nu poate avea sorți de izbîndă.

Marti izbutește să organizeze un mare număr de grupuri alcătuite din emigranții cubani și porto-ricani mai întîi într-o Ligă, apoi în Partidul Revoluționar Cuban. El stabilește statutele și realizează o strînsă înțelegere cu generalii Maximo-Gomez și Antonio Maceo, care vor fi capii militari ai răscoalei. În tot timpul acesta el își continuă activitatea politico-literară. Elaborează în 1891 un valoros studiu asupra conferinței monetare a Republicilor Americane, care conține aprecieri și învățămînte deosebit de actuale. Un adevărat program de guvernămînt. Cu banii strînși de muncitorii din manufacturile de tutun scoate ziarul „Patria“, în 1892. În articolul editorial Marti expune cu limpezime scopurile finale ale mișcării:

răsturnarea tiraniei și transformarea Cubei într-o republică democratică și independentă.

În tot acest timp, Martí cutreeră Statele Unite vorbind din fabrică în fabrică, scrie manifeste și își răspîndește discursurile pe foi volante. Sprijinul principal în toată această acțiune îl avea în Ligă, cuprinzînd mii de muncitori negri.

În articolele sale el evocă trecutul de luptă al poporului. Amintirea unor eroi ca Bolivar și Jan Martin, căzuți pentru libertatea Americii de Sud este exprimată în gânduri de o mare actualitate: „Aceștia sînt eroi; acei care se bat pentru a face libere popoarele, sau acei care suferă în sărăcie și mizerie pentru a apăra un mare adevăr. Acei care se bat din ambiție pentru a înrobi oamenii sau alte popoare, pentru a avea mai multă putere, răpind libertatea altor popoare, nu sînt eroi, ci criminali“.

Din Septembrie 1892 pînă la începutul insurecției armate, Martí cutreeră Mexicul, Panama, Costa Rica, Haiti, Jamaica, San Domingo și nenumărate localități din Statele Unite, unde se află grupeți emigranții cubani.

José Martí înțelege că lupta trebuie grăbită, că pe lîngă asuprirea și exploatarea spaniolă care trebuiau să fie înlăturate, se ridicau norii amenințători ai „Republicii imperiale“.

La începutul anului 1895 începe războiul de independență națională. În Aprilie, José Martí, inspiratorul și organizatorul principal al revoluției cubane debarcă pe insulă și, la 10 mai, moare în cea dintîi ciocnire la care participă în primele rînduri ale bătăliei de la Dos Rios, ca o confirmare supremă a întregii sale activități pasionate patriotice. Moare cu fața la soare, așa cum și-a prezis sie-și și celor buni și cinstiți:

Eu sînt bun, sînt bun,
Voi muri cu fața la soare.

De abia după trei ani, în 1898, Cuba își capătă independența formală. S-a întîmplat așa cum prevăzuse Martí, cum se temea că o să se întîmple. Din colonie spaniolă, Cuba a devenit o țară dependentă economic și politic de Statele Unite.

Dar în Cuba și în toate țările Americii Latine, crește ura și mișcarea populară antiimperialistă. Sub conducerea Partidului Socialist Popular, întregul popor cuban luptă eroic împotriva dictaturii lui Battista, împotriva pregătirilor unui nou război imperialist.

În același timp Cuba, țara tuturor bună-tăților, ocupă un loc însemnat în geografia foamei. Toate bogățiile pămîntului ei sînt vîndute monopolștilor americani care se străduiesc să perpetueze în lume imaginea unei Cube idilice, țară a Havanei, a rumbei și a pastoraletelor, avînd ca decor plantațiile de zahăr și cafea.

Foamea, mizeria, bolile cele mai distrugătoare, odată cu biciul vîtașilor, iată adevărata realitate a țării în care crește zahărul:

Patria mea e tare dulce pe afară
Te-mbie, da-i amară înăuntru,

spune marele poet Nicolas Guillen, care ne-a vizitat țara în urmă cu doi ani.

Dar poporul cuban, mîndru și călit, luptă eroic pentru libertate, o viață mai bună, pentru pace. Mereu prezent în mijlocul poporului său este José Martí. Cuvîntele sale înflăcărare, versurile sale sînt publicate azi în ziarele și revistele progresiste din Havana, mobilizînd și îndemnînd la luptă, la continuarea operei sale minunate.

Pedrept cuvînt, Partidul Socialist Popular se consideră păstrătorul celor mai bune tradiții martinienne. Președintele său, marele poet Guan Marinello, a fost de curînd arestat și se află în aceleași temnițe prin care a trecut José Martí la 16 ani.

„Se află în lume — spune marele scriitor sovietic Ilya Elrenburg — o insulă mică cu un destin mare. Descoperirea Americii a început prin Cuba și astăzi, peste multe secole, Cuba ne ajută să descoperim sufletul adevăratei Americi“.

Iară îndoială că unul din fiii acestei

insule mici, care a luptat pentru destinul ei mare, a fost și José Martí.

Pentru dragostea sa nemărginită pentru viață, pentru fericirea oamenilor, José Martí a fost cinstit anul acesta de sute de milioane de oameni, de aceia despre care declara că de ei „vece să-și lege soarta“.

Petre Iosif

LITERATURA PROGRESISTĂ DE PESTE HOTARE

O NOUĂ ZI SE VA ÎNALȚA*)

Romanul lui Dominique Desanti „*A bras le corps*“ pune mereu, față în față, forind pînă în adîncurile lor, două lumi: oameni diferiți — după cum aparțin clasei exploatatorilor sau celor exploatați — interese opuse, concepții de viață deosebite, mijloace felurite de luptă, în cadrul unei acțiuni care se petrece în Franța anului 1950.

„*A bras le corps*“ s-ar putea traduce: a înșfăca zdravăn, a te lua la trîntă. Și, ceea ce reiese din acest roman este tocmai lupta corp la corp pe care oamenii din întreaga Franță, oameni cărora comuniștii le deschid perspectivele unei vieți diferite de cea pe care au trăit-o, o duc pentru înfăptuirea idealurilor lor.

„*A bras le corps*“ aduce și alte semnificații. Cartea constituie și o cronică, de zi de zi, a vieții oamenilor simpli. Este un act de denunțare a exploatării și a corolarului acesteia — provocarea la război. Este un strigăt de alarmă și un avertisment; expresia solidarității oamenilor muncii, indiferent de mediul cărora aparțin. Este viața Parisului întreg, al aceluia pe care trebuie să-l cunoaștem: Parisul cartierelor

muncitorești înecate în ceață și în praf de cărbune; al străzilor înguste — alît de înguste încît casele pun stavilă luminii soarelui; al vieții subterane în metrouri, al vieții mărunte căreia, singură dragostea îi poate da frumusețe. Este Parisul „taudisurilor“ — al cocioabelor în care familii întregi locuiesc îngrămădite claie peste grămadă; Parisul „bistro-urilor“ — al micilor circumi-cafelele — dar și al muncii din marile uzine și ateliere; al manifestațiilor cu cîntecul „Marseillizei“ pe buze, al coloratelor serbări populare. Este Parisul care își poartă iubirile la umbra vechilor catedrale, pe malurile Senei, în squarurile umbroase, Parisul care surîde vieții, care suferă dar știe și să lupte pentru a curma suferința zilelor de mîine.

Parisul: „un oraș plin de mizerie, de efort anevoios, dar și de lumină, un oraș cu viața multiplă, ca o zi din viața lor“.

Izolindu-se de acesta, iată și celălalt Paris: al arterelor largi și luminoase în care s-au instalat ocupații străine și expenienții lor „indigeni“; Parisul plăcerilor deșarte, al vieții trîndave; al marilor birouri patronale și directoriale, de care se ciocnesc

*) Dominique Desanti, *A bras le corps* les Editeurs Français Réunis, 1953

delegațiile muncitorești în justele lor revendicări. Este Parisul acelora care, după ce au fraternizat cu hitleriștii fraternizează acum cu exploatatorii străini, caută să înăbușe aspirațiile spre o viață mai bună a clasei muncitoare și, pentru aceasta, uzează de toate armele care le stau la îndemână: concedierile arbitrare, lock-out-urile, sabotajul industriei naționale, încercarea de subminare, prin elemente trădătoare, a unității clasei muncitoare, scăderile de salarii, arestările fruntașilor muncitorimii.

Între aceste două lumi ciocnirile sînt inevitabile. Luptele pentru eliberarea tinerei Raymonde Dien, a lui Henri Martin, care s-au opus politicii de exploatare colonialistă și războiului, au arătat că acolo unde există unitate de acțiune, victoria este totdeauna de partea proletariatului.

În această luptă se va ilustra și eroul romanului lui Dominique Desanti, frezorul Michel Berrier. Muncind într-o uzină de avioane care devine, în virtutea așa zisului plan de ajutorare Marshall simplă stație de montare a aparatelor produse în S. U. A. — comunistul și activistul sindical Michel Berrier va continua lupta pe care atîția alții, înaintea lui au inițiat-o, și o va continua cu succes. Ca fiu al poporului francez, el rămîne credincios idealurilor de libertate și independență care-l mînaseră în lupta de Rezistență împotriva ocupantului hitlerist. Va fi printre primii — alături de alți comuniști și activiști ai Confederației Generale a Muncii — alături de intelectualii cinstiți, care să susțină dreptul la muncă, la un minimum de salariu, care să protesteze împotriva concedierilor abuzive și care să exercite o presiune puternică asupra uneltirilor acelora care ar vroi să trîască Franța într-un nou război. Intocmai ca și alți predecesori ai lui va fi amenințat, arestat, supus schingiurilor. Acțiunea de solidaritate a munci-

torilor însă, dinamizați de atîtea ori de el, îl va susține, îl va face să depășească multiplele piedici care i se pun în cale.

Michel este un tînar comunicativ, entuziast, el pune pasiune în tot ce întreprinde. Curățenia lui sufletească, forța lui fizică, încăpățînarea cu care își susține argumentele, bărbăția lui o farmecă pe Gilberte, fiică de burghezi, crescută într-un mediu putred de falsi esteți, în bună-stare și ferită de griji. Gilberte are totuși un fond sufletec cîstit; ea vrea să-și schimbe felul de viață, aspiră spre o împlinire, dorește din tot sufletul o dragoste curată, și mai dorește să părăsească mediul prăfuit, stătut în care se sbătea zadarnic, fără a găsi o porțiță de ieșire. Michel îi oferă această scăpare.

Pe plan restrîns, cele două lumi care se înfruntau, se vor ciocni și în legăturile care îi apropie pe cei doi tineri. Așa cum sînt conturați de autoare, ei ne apar într-adevăr ca doi exponenți a două moduri de viață, de gîndire și de simțire. Prin dragostea sa, prin exemplul vitejiei și bărbăției sale, Michel o va apropia pe Gilberte de felurile sale. Tot dragostea o va face pe Gilberte — nu fără frămîntări, nu fără reveniri și îndoieli — să se alăture tînărului Michel. Trebuie să remarcăm, aici, că „transformarea” Gilbertei nu s-a făcut brusc. Dominique Desanti a știut să evite o schematizare a personajului tinerei fete în scopul ilustrării triumfului noului asupra vechiului. Gilberte este o fiică de burghez, care, după îndelungi examene de conștiință, își dă totuși seama că, în balanța vieții, dragostea este cea care atîrnă cel mai greu. Autentic și veridic este și Michel Berrier, adevărat fiu al Franței muncitoare, demn urmaș al comunarzilor și al eroilor din Rezistență. Bine conturate sînt și celelalte personaje ale romanului, comuniștii și muncitorii fără de partid, oameni pentru care viața din uzină se împletește, la tot pasul, cu cea

din familie, oameni pentru care activitatea socială nu se oprește în pragul locuinței, care își susțin revendicările, care înfruntă și teroarea, și arestările, dar care știu să iubească, a căror viață este vie, pasionantă.

Pe Dominique Desanti o cunoaștem din articolele sale publicistice. Combatantă hotărâtă pentru pace, observatoare atentă a realităților din patria sa, tînăra ziaristă ne grătă, cu romanul său, că este și o adevărată scriitoare. „*A bras le corps*“ este un moment viu al istoricelor lupte care se duc astăzi în Franța pentru o viață mai bună, pentru pace. Departă însă de a face o con-

semnare seacă a evenimentelor atît de actuale, autoarea a știut, împletind aspectele vieții de toate zilele cu aspectele de luptă socială, să ne dea pagini emoționante de viață. O sensibilitate ascuțită prin contactul permanent cu masele, cu eforturile lor, o dragoste nespusă pentru oameni, înțelegerea pe care o are pentru durerile și bucuriile lor, aduc contribuția lor prețioasă la succesul unei cărți al cărei mesaj este convingerea că din tenebrele de astăzi, va răsări și pentru Franța o zi nouă de lumină, strălucitoare.

L. Daniel

CITIȚI ȘI RĂSPÎNDIȚI

Gazeta Literară

ORGAN SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

IN FIECARE NUMĂR:

POEZII,
PROZĂ,
ARTICOLE,
CRONICI,
NOTE ȘI COMENTARII

Apare în fiecare joi

4 pagini — 35 bani

Redacția și Administrația:
București, bd. Ana Ipătescu nr. 15
Raionul Stalin

Citiți și răspândiți

TÎNĂRUL SCRITOR

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

In fiecare număr :

VERSURI, SCHIȚE,
NUVELE, ARTICOLE
CRITICE, NOTE,
COMENTARII,
RECENZII,
POȘTA REDACȚIEI

APARE LUNAR, 96 PAGINI
LEI 1,50.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
BUCUREȘTI, BULEVARDUL ANA IPĂTESCU Nr. 15
RAIONUL STALIN

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZA.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60
ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, PRIN
FACTORII POȘTALE ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN
INTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.